

Archiv

for

Historie og Geographie.

Samlet og udgivet

af

J. Chr. Riise.

Juli, August, September.

Kjøbenhavn.

Forlagt af H. H. Thiele, trykt i Thieles Bogtrykkerie.

1831.

Indhold.

Side

Archiv

for

Historie og Geographie.

Nye Samling.

Archiv

for

Historie og Geographie.

Nye Samling.

Udgivet

af

J. C. Riise.

Syvende Bind.

Kjöbenhavn.
Trykt i Thieles Bogtrykkerie.
1831.

Archiv

for

Historie og Geographie.

Samlet og udgivet

af

J. Chr. Riise.

Sex og fyrgetyvende Bind.

Kjøbenhavn.

Trykt i Thieles Bogtrykkerie.

1831.

Brudstykker af Constants Memoirer.

XI.

— Keiseren holdt fast ved sine Vaner; han vilde, som man tidligere har kunnet bemærke, betjenes af mig fremfor af nogen Anden; desuagtet kan jeg forsikkre, at alle de Herrer, som hørte til hans Opvartning, vare fulde af Iver og Hengivenhed; men jeg var nu eengang den Ældste, og forlod ham aldrig. En Dag forlanger Keiseren Thee midt om Dagen. Hr. Seneschallen havde Tjenesten; han tilbereder den og præsenterer den for Hans Majestæt, som finder den afskyelig. Man lader mig kalde; Keiseren beklaget sig for mig, at man har villet forgive ham (det var hans Udtryk, naar Noget ikke smagte ham). Jeg gaaer ud, og skjenker af samme Theepotte en Kop, som jeg tillaver og bringer Hans Majestæt, med to Theeskeer, som sædvanligt, den ene til at smage med i Keiserens Nærværelse, den anden til ham selv. Denne Gang fandt han Theen ypperlig, gjorde mig Complimenter derfor med den velvillige Fortrolighed, hvormed han ofte beærede sine Tjenere; og idet han gav mig Koppen tilbage, traf han mig i Ørene, og sagde til mig: "Men saa lær dem da at lave Thee; de forstaae ikke det allerringeste deraf."

Hr. de Bourrienne, hvis fortræffelige Memoirer jeg har læst med den største Fornøielse, siger et Sted,

at Keiseren i Øieblikke, naar han var i godt Lune, kneb sine Fortrolige i Ørelappen. Jeg veed af egen Erfaring, at han endog nappede hele Øret, stundom ogsaa dem begge paa eengang, og det med Herrehaand. Der fortælles ligeledes i de samme Memoirer, at han gav sine smaae venskabelige Ørefigen kun med to Fingre; i denne Henseende er Hr. de Bourrienne meget beskeden; jeg kan endog bevidne, hvad dette Punkt angaaer, at Hans Majestæt, skjøndt hans Haand ikke var stor, uddeelte sine Gunstbeviisninger langt rundeligere; men dette Slags Kjærtegn, saavelsom det foregaaende, blev givet og modtaget som et fortrinligt Beviis paa Velvillie; og langt fra at Nogen dengang beklagede sig derover, har jeg hørt meer end een Stormand sige med Stolthed, ligesom hiin Sergeant i Comedien:

......Monsieur, tâtez plutôt;
Le soufflet sur ma joue est encore tout chaud.

I sin huuslige Kreds var Keiseren næsten altid munter og elskværdig, sladdrede med Personerne i sin Tjeneste, udspurgte dem angaaende deres Familie, deres Affairer og selv deres Fornøielser. Naar hans Toilet var tilende, forandrede han pludselig sit Udvortes; han blev alvorlig, tankefuld, og antog igjen sin Keisermine. — Man har sagt, at han ofte slog sine Huustyende; det er usandt. Jeg har kun en eneste Gang seet ham overlade sig til en Heftighed af dette Slags; og sandelig, de Omstændigheder, som foranledigede den, og den Opreisning, som fulgte derpaa, kunne vel gjøre den, om ikke undskyldelig, dog idetmindste let at begribe. Begivenheden, hvortil jeg var Vidne, og som tildrog sig i Omegnen af Wien Dagen efter Mar-

skal Lannes' Død, er følgende. Keiseren var dybt bevæget; han havde ikke talt et Ord under sit Toilet. Neppe paaklædt, forlangte han sin Hest. Ved et uheldigt Tilfælde befandt Hr. Jardin, hans første Berider, sig ikke i Staldene i det Øieblik, da Hesten skulde sadles, og Staldkarlen lagde ikke det sædvanlige Bidsel paa Hesten. Hans Majestæt var neppe kommen til Sæde, førend Dyret gaaer baglænds, steiler, og Rytteren styrter til Jorden. Hr. Jardin kommer til i det Øieblik, da Keiseren forbittret reiser sig, og i den første heftige Vrede giver denne ham et Slag med Ridepidsken tvers over Ansigtet. Hr. Jardin ilede bort, fortvivlet over en saadan Mishandling, som han ikke var vant til af Hans Majestæt, og faa Timer efter, da Hr. de Caulaincourt, Overstaldmesteren, befandt sig ene med Hans Majestæt, skildrede han ham hans første Beriders Kummer. Keiseren yttrede en levende Fortrydelse over sin Hidsighed, lod Hr. Jardin kalde, tiltalede ham med en Godhed, som udslettede hans Feil, og lod, nogle Dage derefter, udbetale ham en Gratification af 3000 Francs. Man har fortalt mig, at noget Lignende tildrog sig i Ægypten med den ældre Hr. Vigogne *).

*) Vi ankom til Tentoura den 20de Mai; det var paa denne Dag en qvælende Hede, der frembragte en almindelig Modløshed. Vi havde ikke andet at hvile paa, end tørt og brændende hedt Sand, og paa vor høire Haand et fiendtligt og øde Hav. Vort Tab af Syge og Saarede var allerede betydeligt, siden vi havde forladt Acre, og Udsigterne i Fremtiden vare ikke smilende. Denne virkelig nedslaaende Tilstand, hvori Levningerne af den Armee befandt sig, som man har kaldet den seierrige, maatte nødven-

Men om dette end forholder sig saa, mon da vel tvende saadanne Træk i Keiserens hele Liv, og under Omstændigheder, som kunde bringe selv den af Naturen mindst heftige Mand til at fornegte sin Charakteer, alene skulde være nok til at retfærdiggjøre den hadefulde Bebreidelse mod Napoleon, "at han grusomt pryglede de Personer, der stode i hans Tjeneste?"

XII.

I Boulogne, som alle andre Steder, vidste Keiseren at gjøre sig yndet ved sin Maadeholdenhed, sin Retfærdighed og den ædle Velvillie, hvormed han viste sig erkjendtlig for de mindste Tjenester. Alle Boulognes Indvaanere, alle Bønder i Omegnen vilde have offret Livet for ham. Man fortalte hinanden de rin-

digen gjøre et smerteligt Indtryk paa Overgeneralen. Neppe var han ankommen til Tentoura, førend han lod sit Telt opslaae; efter at have ladet mig kalde, dicterede han mig i stor Hast en Ordre, at Enhver skulde gaae til Fods, og at man skulde afgive alle Heste, Muulæsler og Kameler til de Saarede, Syge og af Pesten Angrebne, der vare bragte med og endnu røbede noget Livstegn. "Bring dette til Berthier." Ordren blev paa Stedet expederet. Neppe var jeg kommen tilbage til hans Telt, førend Hr. Vigogne, Overgeneralens Staldmester, traadte ind og med Hatten i Haanden spurgte: "Hr. General, hvilken Hest forbeholder De Dem?" I den første heftige Forbittrelse, som dette Spørgsmaal opvakte, gav Overgeneralen Staldmesteren et dygtigt Slag med Ridepidsken, og tilføiede med en frygtelig Stemme: "Alle skulle gaae til Fods, ****! og jeg allerførst: kjender De ikke Ordren? Afsted!"

(Mémoires de Bourrienne, tom. 2, chap. 16, pag. 252.)

geste Omstændigheder, der vedkom hans Person. Dog een Gang vakte hans Opførsel Klager; han var virkelig ubillig. Man dadlede ham almindeligt for, at hans Ubillighed havde forvoldet saa mange Ulykker! Jeg vil her fortælle denne sørgelige Begivenhed, hvorom jeg intetsteds har læst nogen tro Beretning.

En Morgen, da Keiseren steeg til Hest, tilkjendegav han, at han vilde holde Mynstring over Flotillen, og gav Ordre til at alle Fartøier, som dannede Ankerlinien, skulde forlade deres Stilling, da han havde isinde, som han sagde, at holde Mynstringen i rum Sø. Han begav sig med Roustan paa sin sædvanlige Ridetour, og yttrede det Ønske, at Alt maatte være færdigt til hans Tilbagekomst, hvortil han angav Klokkeslættet. Enhver vidste, at Keiserens Ønske var hans Villie, og man meldte det da i hans Fraværelse til Admiral Bruix, der med en urokkelig Koldblodighed svarede, at det gjorde ham meget ondt, men Mynstringen kunde ikke finde Sted paa denne Dag. Følgelig rørte ikke et Skib sig af Pletten.

Da Keiseren var kommen tilbage fra sin Ridetour, spurgte han, om Alting var færdig; man sagde ham, hvad Admiralen havde svaret. Han lod sig to Gange gjentage dette Svar, hvis Tone han ikke var vant til, og idet han med Heftighed stampede i Gulvet, sendte han Bud efter Admiralen, der ufortøvet begav sig til ham.

Keiseren, for hvem Admiralen ikke kom hurtigt nok, gik ham Halvveien i Møde fra sit Telt. Generalstaben fulgte efter Hans Majestæt, og stillede sig taus bagved ham. Hans Øine sprudede Flammer.

"Hr. Admiral," sagde Keiseren med en forbittret Stemme; "hvorfor har De ikke efterkommet min Ordre?" — "Sire," svarede Bruix ærbødigt, men med Fasthed; "en frygtelig Storm trækker op .... Deres Majestæt kan see det lige saa godt som jeg; vil De da til Unytte sætte saa mange brave Mænds Liv i Vove?" Og virkelig retfærdiggjorde den trykkende Luft og de hule Drøn, der lode sig høre langt borte, kun altfor meget Admiralens Frygt. "Herre," svarer Keiseren, meer og mere opbragt, "jeg har givet Ordren; endnu engang, hvorfor har De ikke udført den? Følgerne blive min Sag. Adlyd!" — "Sire, jeg adlyder ikke." — "Herre, De er en Uforskammet!" Og Keiseren, der endnu holdt sin Ridepidsk i Haanden, nærmede sig Admiralen med en truende Bevægelse. Denne traadte et Skridt tilbage, idet han lagde Haanden paa Kaardefæstet. "Sire," sagde han blegnende, "vogt Dem!" Alle Tilstedeværende vare gjennemiisnede af Skræk. Keiseren blev staaende nogle Oieblikke ubevægelig med opløftet Haand, og saae stivt paa Admiralen, der forblev i sin frygtelige Stilling. Omsider kastede Hiin sin Ridepidsk til Jorden; Bruix slap sit Kaardefæste, og med blottet Hoved ventede han taus paa Resultatet af denne frygtelige Scene.

"Hr. Contre-Admiral Magon," sagde Keiseren, "De ville øieblikkeligen lade udføre den Bevægelse, som jeg har beordret. Hvad Dem angaaer, Herre," vedblev han, idet han igjen fæstede sine Oine paa Admiral Bruix; "De forlader Boulogne om fire og tyve Timer, og begiver Dem til Holland. Gaa!" Hans Majestæt begav sig uopholdelig bort; nogle Officerer, men

i meget ringe Antal, trykkede ved Afskeden Admiralens Haand, som han rakte dem.

Imidlertid lod Contre-Admiral Magon Flaaden gjøre den ulykkelige Bevægelse, som Keiseren havde forlangt. Neppe vare de første Dispositioner gjorte, saa blev Havet rædsomt at skue. Himlen, bedækket med sorte Skyer, gjennemfuredes af Lyn, Tordenen brølede hvert Øieblik, og Stormen brød alle Linier. Endelig indtraf hvad Admiralen havde forudseet, og den frygteligste Storm adsplittede Fartøierne i den Grad, at man fortvivlede om deres Redning. Dybt bekymret, med nedbøiet Hoved og Armene overkors, spadserede Keiseren paa Strandbredden, da man paa eengang hørte de frygteligste Skrig. Meer end tyve Kanonschaluper, fulde af Soldater og Matroser, vare blevne kastede op imod Kysten, og de Ulykkelige, som befandt sig deri, kjæmpede mod de rasende Bølger, og bønfaldt om en Hjelp, som Ingen vovede at bringe dem. Dybt rørt af dette Syn, martret i Sjelen af den talløse Mængdes Klager, som Stormen havde forsamlet paa Strandbredden og Klipperne, vilde Keiseren, der saae sine Generaler og Officerer gyse ved et saadant Foretagende, give et Exempel paa Opoffrelse, og uagtet Alles Bestræbelser for at holde ham tilbage, kastede han sig i en Redningsbaad, med de Ord: "Slip mig! slip mig! vi maae frelse dem!" I et Øieblik var hans Baad fuld af Vand; Bølgerne sloge frem og tilbage over den, og Keiseren var drivvaad. En vældig Overhaling havde nær kastet Hans Majestæt overbord, og hans Hat blev reven ham af Hovedet. Begeistrede af et saadant Mod, vilde Officerer, Soldater, Matroser og Borgere prøve

paa at hjelpe, nogle svømmende, andre i Schalupper; men man kunde kun frelse et meget lidet Antal af de Ulykkelige, som udgjorde Kanonschaluppernes Besætning, og den følgende Dag opkastede Havet paa Strandbredden meer end tohundrede døde Legemer, tilligemed Marengo-Seierherrens Hat.

Den følgende Dag var en Sorgens Dag for Boulogne og for Leiren. Der var Ingen, som jo løb til Strandbredden, for med Ængstelighed at søge blandt de Liig, som Bølgerne opdyngede. Keiseren sukkede over saa mange Ulykker, for hvilke han uden Tvivl i sit Hjerte har givet sin egen Haardnakkenhed Skylden. Udsendinge, belæssede med Guld, gjennemvandrede paa hans Befaling Byen og Leiren, og dæmpede Misforstaaelsen, der var nær ved at bryde løs.

Paa denne Dag saae jeg en Tombour, der havde hørt til de skibbrudne Schalupper Besætning, komme drivende i Land paa sin Skibskiste, som paa en Tømmerflaade. Den stakkels Djævel havde faaet det ene Laar brækket, og maatte holde ud over tolv Timer i denne frygtelige Tilstand. —

For at ende med Leiren ved Boulogne, vil jeg her fortælle, hvad der rigtignok først tildrog sig i August 1805, efterat Keiseren var kommen tilbage fra sin Reise og sin Kroning i Italien.

Soldater og Matroser brændte af Utaalmodighed efter at indskibes til England; men det med saa megen Længsel ventede Øieblik vilde ikke komme. Hver Aften sagde man til hinanden: "Imorgen bliver Vinden god, det bliver taaget, saa komme vi afsted!" Og man slum-

rede ind med dette Haab. Men Dagen kom med Sol-skin eller Regn.

Imidlertid hørte jeg en Aften, da der blæste en gunstig Vind, to Matroser, der sladdrede sammen paa Quaien, hengive sig til Gisninger angaaende Fremtiden. "Keiseren vil gjøre vel i at lade os komme afsted imorgen tidlig," sagde den ene, "vi faae aldrig et bedre Veir, det vil sikkert blive taaget." — "Aa hvad!" sagde den Anden, "det har han ikke engang tænkt paa; det er meer end fjorten Dage siden at Flaaden har rørt sig af Pletten. Man vil ikke reise saa snart." — "Og dog er alligevel al Munitionen ombord; et Stød i Piben, og hele Flaaden kan lette." Man udstillede nu Nattevagterne, og de to gamle Sømænds Samtale havde Ende. Men jeg fik snart Leilighed til at bemærke, at deres Erfaring ikke havde skuffet dem. Henimod Kl. 3 udbredte der sig virkelig en let Taage over Havet; Vinden begyndte at blæse fra samme Kant som igaar. Da det var blevet Dag, fortættedes Taagen saaledes, at den skjulte Flaaden for Englænderne. Den dybeste Taushed herskede overalt. Ingen fiendtlig Seiler var bleven signaliseret hele Natten, og, som Sømændene havde sagt: Alt begunstigede Landgangen.

Kl. 5 om Morgenen hørte man de attraaede Signaler. I et Øieblik vare alle Sømænd paa Benene; Havnen gjenlød af Glædesskrig; man havde faaet Ordre til Afreisen! Medens man hidsede Seilene, gik Generalmarschen i alle fire Leire. Den bevæbnede hele Armeen, som ilede ned i Byen og neppe kunde troe sine egne Øren. "Saa skulle vi da afsted," sagde alle disse Brave; "nu komme vi endelig til at tale et Par

Ord med disse ***** af Engelskmænd!" Og deres Glæde yttrede sig i Jublen og Hurraraab, som en Trommehvirvel gjorde Ende paa. Indskibningen gik for sig under en dyb Stilhed, og med en Orden, som jeg forgjeves vilde prøve paa at skildre. I syv Timer vare 200,000 Mand bragte ombord paa Flaaden, og da denne skjønne Armee noget efter Middag skulde drage bort, midt under Afskedshilsenerne og Lykønskningerne af hele Byen, der var forsamlet paa Quaierne og Klipperne, i det Oieblik, da alle Soldaterne stode med blottede Hoveder og sagde Hjemmet Farvel med det Raab: "Keiseren leve!" ankom et Bud fra det keiserlige Telt, med den Ordre, at Tropperne skulde udskibes og vende tilbage til Leiren. En telegraphisk Depesche, som Hans Majestæt i dette Oieblik havde modtaget, nødte ham til at give sine Tropper en anden Retning.

Soldaterne vendte nedslagne tilbage til deres Qvarterer; nogle yttrede ganske høit og paa en meget kraftig Maade deres Ærgrelse over saaledes at være blevne tagne ved Næsen. De havde altid betragtet det heldige Udfald af Foretagendet imod England som en fuldkommen afgjort Sag, og at see sig standsede netop i Afreisens Oieblik ansaae de for den største Ulykke, der havde kunnet ramme dem.

Da Alt var i Orden, begav Keiseren sig til den høire Leir, og oplæste for Tropperne en Proclamation, som man bragte til de andre Leire, og som blev opslaaet overalt. Den lød omtrent saaledes:

"Brave Soldater i Leiren ved Boulogne!

"I skulle ikke drage til England. Britternes Guld har forført Keiseren af Østerrig, som nu har erklæret

Frankrig Krig. Hans Armee har brudt den Linie, som den ikke maatte overskride; Baiern er blevet angrebet. Soldater! Nye Laurbær vente Eder paa hiin Side Rhinen; lader os ile at beseire Fiender, som vi allerede have overvundet."

Denne Proclamation blev modtagen med udeelt Bifald. Alle Ansigter opklaredes. Disse uforsagte Mænd bekymrede sig kun lidet om, enten de bleve førte mod Østerrig eller mod England. De tørstede efter Kamp, man lovede dem Krig: alle deres Ønsker vare opfyldte.

Saaledes opløstes alle de store Planer til en Landgang paa England, der i saa lang Tid vare modnede og saa klogt combinerede. Nuomstunder tvivler man ingenlunde om, at dette Foretagende, med den behørige Tid og Vedholdenhed, vilde være blevet kronet med det skjønneste Held. Men det skulde nu ikke være saa.

Nogle Regimenter bleve tilbage i Boulogne; og medens deres Brødre sloge Østerrigerne, opreiste de paa Strandbredden en Støtte, bestemt til i lang Tid at bevare Mindet om Napoleon og hans udødelige Armee.

Strax efterat den omtalte Proclamation var udstædt, gav Hans Majestæt Befaling til sin hurtige Afreise. Stormarschallen blev beordret at regulere og betale Alt, hvad Keiseren havde depenseret under sine forskjellige Ophold, og denne undlod ikke, efter Sædvane, at anbefale ham vel at vogte sig for at betale hvad han ikke skulde, eller Noget for dyrt. Hans Majestæt var, — som jeg troer at have sagt — overordentlig oekonomisk med Alt, hvad der angik hans egen Person,

og han var bange for at give en Snees Francs ud, uden nogen ligefrem nyttig Hensigt.

Iblandt mange andre Regninger modtog Stormarschallen ogsaa den fra Hr. Sordi, Ingenieur ved de militaire Communicationer, som havde besørget de ind- og udvendige Prydelser paa hans Majestæts Baraque. Regningen beløb sig til 50,000 Francs. Stormarschallen skreg høit ved Synet af denne Sum; han vilde ikke regulere Hr. Sordis Regning, og sendte ham bort med den Erklæring, at han ikke kunde autorisere Betalingen uden foreløbig Ordre af Keiseren.

Ingenieuren gik, efter at have forsikkret Stormarschallen, at han ikke havde overdrevet nogen Artikel, at han havde fulgt sine Instructioner Skridt for Skridt, og at han, saaledes som Sagerne stode, umuligt kunde lade sig afkorte det allerringeste.

Den følgende Dag fik Hr. Sordi Ordre at begive sig til Hans Majestæt. Keiseren var i den samme Baraque, der var Gjenstand for Discussionen; han havde liggende for sig — ikke Ingenieurens Regning, men et Kort, hvorpaa han fulgte sin Armees tilkommende Marsch. Hr. Sordi kom, og blev ført ind af General Cafarelli; den halvaabne Dør tillod Generalen saavelsom mig at høre den følgende Samtale. "Herre," sagde Hans Majestæt, "De har brugt altfor mange Penge til denne usle Baraques Udpyntning; ja i Sandhed altfor mange .... Halvtredsindstyve Tusinde Francs! Betænk dog, Herre! er det ikke forfærdeligt? Men jeg lader Dem heller ikke betale!" Ingenieuren, forbløffet af denne djerve Indledning, vidste i Begyndelsen ikke, hvad han skulde svare. Heldigviis kastede

Keiseren just Øinene paa Kortet, som han holdt oprullet, og gav ham derved Tid til at fatte sig. Han svarede: "Sire, de Guldskyer, som danne Loftet i dette Værelse (alt dette foregik i Conseil-Værelset), og som omgive Deres Majestæts Skytsstjerne, have kostet tyve tusinde Francs, det er sandt. Men dersom jeg havde spurgt Deres Undersaatters Hjerter tilraads, da skulde den keiserlige Ørn, som nu paany skal nedlyne Frankrigs og Deres Thrones Fiender, have udstrakt sine Vinger midt imellem de sjeldneste Diamanter." — "Det er meget godt," svarede Keiseren leende, "det er meget godt; men jeg vil ikke lade Dem betale nu; og siden De siger mig, at denne Ørn, der har kostet saa meget, skal nedlyne Østerrigerne, saa bi, indtil den har gjort det; jeg skal da betale Deres Regning med Keiseren af Østerrigs Rigsdalere og Kongen af Preussens Frederiksd'orer." Og Hans Majestæt tog igjen sin Passer, og gav sig til at reise med sin Armee paa Kortet.

Virkelig blev Ingenieurens Regning ikke betalt førend efter Slaget ved Austerlitz, og, som Keiseren havde sagt, med Rigsdalere og Frederiksd'orer.

XIII.

Mod Slutningen af Juli reiste Keiseren til Boulogne, for at see sig om i Belgien og derpaa træffe sammen med Keiserinden, som havde begivet sig til Aachen. — — Denne Deres Majestæters Reise varede næsten tre Maaneder, og vi kom ikke tilbage til Paris, eller rettere til St. Cloud, førend i November. Keiseren havde i Kølln og Coblenz modtaget Besøg af adskillige tydske Prindser og Prindsesser; men da jeg kun af

Andres Fortælling har kunnet erfare, hvad der foregik i disse Sammenkomster, havde jeg besluttet, ikke at tale derom, da der faldt et Manuscript i mine Hænder, i hvilket Forfatteren er gaaet ind i alle de Details, som jeg ikke var i Stand til at lære at kjende. Maaden, hvorpaa jeg kom i Besiddelse af denne Curiositet, var følgende.

Det synes, at en af Keiserinde Josephines Damer holdt en Dagbog over hvad Interessant der tildrog sig i det Indre af Palladset og af den keiserlige Familie. Disse Erindringer, blandt hvilke der befandt sig mange, ingenlunde smigrede Portraiter, kom for Keiserens Øine, sandsynligviis, som man dengang formodede, ved en Kammerpiges Ubesindighed og Utroskab.

Deres Majestæter vare meget haardt, og efter min Overbeviisning, meget uretfærdigen behandlede i Madame ***'s Memoirer. Ogsaa blev Keiseren heftig opbragt, og Madame *** fik sin Afsked. Paa den Dag, da Hans Majestæt læste disse Manuscripter i sit Sovegemak i St. Cloud, har hans Secretair, der pleiede at borttage alle Papirerne i Hans Majestæts Cabinet, uden Tvivl glemt et temmelig tyndt Hefte, som jeg fandt paa Gulvet, tæt ved Keiserens Badekar. Dette Hefte var intet mindre end "Beretningen om Keiserindens Reise til Aachen," der sandsynligviis udgjorde en Deel af Madame ***'s Memoirer. Da vi stode i Begreb med at forlade Paris, og jeg iøvrigt troede, at saadanne, skjødesløst glemte og ei efterlyste Papirer ikke kunde være af stor Vigtighed, kastede jeg dem øverst op i et Skab, der sjelden aabnedes, og bekymrede mig ikke mere derom. Som det lod, tænkte

heller Ingen mere derpaa, end jeg; thi først et Par Aar efter, da jeg søgte i alle Kroge af Sovegemakket efter Noget, som var forlagt, faldt mine Øine paa Madame ***'s ganske støvede Manuscript. Keiserens Tanker vare dengang langt fra at sysselsætte sig med Sligt, og jeg fandt det urigtigt, at gjenkalde ham ubehagelige Erindringer. Men da jeg i denne Beretning fandt flere piquante Details, troede jeg ikke at gjøre mig skyldig i nogen stor Indiscretion ved at tage Manuscriptet med mig, og jeg haaber, at man vil være tilfreds med at finde det føiet til mine Memoirer. Ikke desto mindre erklærer jeg forud, at jeg ingenlunde vil være ansvarlig for Madame ***'s Meninger. Hun var iblandt de Personer, der, hørende til det gamle Hof enten selv eller ved Familiebaand, havde troet at kunne modtage eller endog ansøge om Ærespofter ved Keiserens Hof, uden at opgive deres Fordomme og Had imod ham. Dette Had har meer end eengang forledet Forfatterinden til en uretfærdig Overdrivelse af Alt, hvad der vedkommer Deres Majestæter, og jeg har ved nogle Noter svaret paa hvad der syntes mig unøiagtigt i hendes Domme. (Da imidlertid en stor Deel af disse Details ikke kunne interessere danske Læsere, meddele vi kun nogle Brudstykker deraf).

Rheims, Juli.

Imorges, førend vi reiste fra St. Cloud, gik Keiserinden igjennem to Sale, for at give en Ordre til en temmelig underordnet Person af hendes Huus. Hr. d'Harville, hendes Over-Staldmester, kom farende ganske forskrækket, og forestillede Hendes Majestæt, at hun aldeles compromitterede Thronens Værdig-

hed, og at hun burde lade sine Befalinger gaae igjennem hans Mund. "Ah, min Herre," svarede Josephine ham med Lune; "denne Etiquette er fortrinlig for Prindsesser, der ere fødte paa Thronen og vante til den Tvang, som den paalægger; men da jeg har havt den Lykke at leve saa mange Aar i simpel Privatstand, maa De ikke fortryde paa, at jeg imellemstunder giver mine Befalinger uden Tolk. Over-Staldmesteren bukkede, og vi reiste.

Sedan, den 30te Juli 1804.

Jeg bemærkede imorges, at Josephine havde meget travlt med at læse et stort Blad Manuscript, og jeg blev ikke lidet forundret ved at see, at hun lærte sin Lectie. Naar hun reiser, er Alting bestemt, Alt forudberegnet. Man veed, at hun paa det og det Sted vil blive tiltalt af den og den Øvrighed; denne skal hun svare paa een Maneer, hiin paa en anden. Alt er reguleret, lige indtil de Foræringer, hun skal give. Men det hænder ofte, at Hukommelsen slaaer hende feil; og om da end hendes Svar ikke er saa passende, som det, hvorpaa hun er forberedt, saa bliver det dog idetmindste givet med saa megen Høflighed og Venlighed, at man altid er tilfreds dermed.

Lüttich, den 1ste August 1804.

Jeg har været bange for at vi aldrig skulde komme hertil. Uden at erkyndige sig, om en Reise nogensinde var bleven foretaget midt igjennem Ardennerskoven, har Keiseren paa Kortet affat vor Reiseroute; man har bestilt Forspænd efter hans Ordre, og vi have meer end en Snees Gange været nær ved at faae vore Vogne knuste. Paa flere Steder har man maattet understøtte dem med

Reeb. Det er en splinterny Idee at lade Damer reise som Dragonofficerer.

Aachen, August 1804.

Da Josephine imorges læste i Journalen Publicisten, blev hun overrasket paa en ubehagelig Maade ved at see, i Beskrivelsen af hendes Reise, at man har opsnappet og trykt hendes Afskedsord til Mairens Kone i Rheims, hos hvem hun havde logeret under sit Ophold i denne By. Det hænder ofte, at man af Skjødesløshed kan sige een eller anden Ting, hvori der ikke er sund Sands, uden at man selv lægger Mærke dertil; men gjenfinder man denne samme Phrase trykt, da faaer Overlæget Tid til at vise os dens sande Gehalt. Jeg tilstaaer, der behøves ikke meget, for at dømme om følgende: Da Keiserinden forlod Rheims, forærede hun Mairens Kone en Medaillon af Malakit, omgiven med Diamanter, og sagde, idet hun kyssede hende: "Det er Haabets Farve." Vist er det, at Haabet ikke havde det ringeste at gjøre her; det var en Dumhed. Jeg var nærværende, jeg hørte det og lagde Mærke dertil; men jeg vogtede mig vel for at erindre det denne Morgen. Josephine var utrøstelig, hun forsikkrede paa det høitideligste af Verden, at hun ikke havde sagt et Ord deraf; og det vilde have været en Grusomhed, at modsige hende. Hendes Secretair foreslog hende at fralægge sig denne Phrase i Journalen; men hvad enten nu hendes Hukommelse vendte tilbage i dette Øieblik, eller hun frygtede for at gjøre noget, som Bonaparte kunde misbillige, nok, hun lod sig nøie med at skrive ham til, at hun ikke havde sagt denne Dumhed, at hendes første Beslutning

havde været at fralægge sig den, men at hun ikke havde villet gjøre noget uden hans Befaling. Man lod en Coureer afgaae til Boulogne *).

Aachen, den 14de August 1804.

Imorges forblev jeg temmelig længe ene med Josephine; hun talede med mig med en Fortrolighed, hvoraf jeg vilde føle mig meget smigret, dersom jeg ikke hver Dag bemærkede, at denne Aabenhed er hende naturlig og nødvendig. Den Mening, jeg har fattet om hendes Charakteer, er maaskee overilet, da jeg kun har kjendt hende en kort Tid; imidlertid troer jeg ikke, at jeg tager feil. Hun er aldeles som et Barn paa en halv Snees Aar; hun besidder Barnets Godmodighed og Letsindighed; hun kommer let i Affect, græder og trøster sig i eet og samme Øieblik. Man kunde sige om hendes Forstand, hvad Moliere sagde om en vis Mands Ærlighed, "at han netop havde nok, for ikke at blive hængt." Hun har netop saameget, som der behøves for ikke at være et Fæ. Uvidende, som næsten alle Creolerinder ere, har hun intet eller næsten intet lært, uden ved Conversationen; men da hun har tilbragt sit Liv i godt Selskab, har hun faaet et meget godt Væsen, Gratie og denne Maade at tale paa, der i Omgang undertiden tjener istedetfor Aand. Selskabets Begivenheder er et Canevas, som hun broderer, arrange-

*) Keiserens Resolution var, at man skulde give Journalens Udgiver en Irettesættelse; og fra dette Øieblik forbød man alle Journalister at lade noget Svar af Keiseren eller Keiserinden trykke, førend man havde seet det i Moniteuren.

(Note de l'éditeur).

rer og bruger som Stof for sin Conversation. Hun har vel et Qvarteers Forstand daglig. Hvad jeg finder indtagende hos hende, er denne Mistillid til sig selv, der i hendes Stilling er en stor Fortjeneste. Naar hun finder Aand og Dømmekraft hos nogen af de Personer, der omgive hende, saa spørger hun dem tilraads med en høist elskværdig Oprigtighed og Naivitet. Hendes Charakteer er af en fuldkommen Blidhed og Jevnhed, saa det er umuligt andet, end at elske hende. Jeg frygter for at denne Trang til at aabne sit Hjerte og meddele alle sine Ideer og Alt, hvad der foregaaer imellem hende og Keiseren, berøver hende en stor Deel af hans Tillid. Hun beklager sig over, at hun ikke besidder den; hun sagde mig imorges, at hun i alle de Aar, hun har levet med ham, ikke har seet ham et eneste Dieblik fuldkommen aaben, at, naar han i enkelte Dieblikke viser nogen Tillid, det da alene er, for at opvække den hos det Menneske, han taler med; men at han aldrig viser sin Tanke ganske heel. Hun siger, at han er meget overtroisk; en Dag, medens han befandt sig ved den italienske Armee, knuste han i sin Lomme Glasset, der bedækkede hendes Portrait, og var ganske fortvivlet, i den Indbildning, at det var et Varsel om hendes Død; og han havde ingen Ro, førend Couriren, som han afsendte for at forvisse sig om Sagen, var vendt tilbage.

Denne Samtale bragte Josephine til at fortælle mig om den besynderlige Spaadom, der blev meddeelt hende i det Dieblik, da hun skulde reise fra Martinique. Et Slags Zigeunerinde sagde til hende: "De reiser til Frankrig, for at gifte Dem; Deres Ægteskab vil ikke

blive lykkeligt; Deres Mand skal døe paa en tragisk Maade; De selv vil paa den Tid svæve i stor Fare, men De vil gaae seirende ud deraf; De er bestemt til den meest glimrende Skjebne, og uden at være Dronning, skal De være meer end Dronning." Hun tilføiede, at da hun dengang var meget ung, lagde hun ikke Spaadommen synderligt paa Hjerte; hun erindrede sig den først i det Øieblik, da Hr. de Beauharnais blev guillotineret; hun talede da derom til adskillige af de Damer, som i Rædselsperioden vare fængslede tilligemed hende; men nu saae hun den opfyldt i alle dens Punkter. Uden at være overtroisk, maa man virkelig studse over denne tilfældige, men ikke destomindre høist mærkelige Overeensstemmelse imellem Spaadommen og hendes Skjebne.

Den 15de August.

Josephine vedblev imorges paa Promenaden den Samtale, som hun havde begyndt igaar. Jeg var ene med hende i Vognen; hun talede om Hr. de Talleyrand; hun paastaaer, at han hader hende, og uden anden Grund, end den Uret, han har begaaet imod hende. Ak! det er kun altfor sandt, at Fornærmeren ikke tilgiver. Disse Ord ere indgravede med store Træk i det menneskelige Hjertes Historie. Den Fornærmede kan glemme, men Samvittigheden mangler aldrig Hukommelse. Under Bonapartes Ophold i Ægypten, paa en Tid, da man troede ham aldeles fortabt, havde Hr. de Talleyrand, der altid laae for Magtens Fod, ved flere Leiligheder viist sig særdeles artig mod Madame Bonaparte. Men en Dag spiste han med hende hos Barras (en af de betydeligste i Directo-

riet); Madame Tallien befandt sig der ogsaa; man paastaaer, at denne Dame, der var berømt for sin Skjønhed, dengang havde en stor Indflydelse hos Barras. Hr. de Talleyrand, der sad imellem hende og Madame Bonaparte, viste saa megen Forekommenhed og Artighed imod Mad. Tallien, og saa liden Høflighed imod Madame Bonaparte, at denne, der kjendte ham som den fuldkomneste Hofmand, forestillede sig, at Bonaparte maatte være død, siden han behandlede hende saa slet; thi dersom han havde havt den Tanke, at han nogensinde kunde komme tilbage til Frankrig, vilde han have frygtet for at han ved sin Hjemkomst skulde tage Hevn for den ringe Opmærksomhed, han havde viist hans Kone i hans Fraværelse. Denne Idee, i Forbindelse med hendes saarede Egenkjærlighed, bragte hende til at forlade Taffelet grædende. Hr. de Talleyrand, som ikke har glemt denne Omstændighed, og som frygter for at Josephine engang skulde faae Lyst og Magt til at hevne sig derfor, har i de tre sidste Maaneder før Keiserdømmets Oprettelse gjort Alt, hvad der var ham muligt, for at bevæge Napoleon til at skille sig fra hende, for at ægte Prindsesse Wilhelmine af Baden; med al sin Klogskab og Fiinhed har han forestillet ham, hvilken Støtte han vilde finde i det russiske og det baierske Hof, hvis Allierede han vilde blive ved dette Giftermaal; tilligemed Nødvendigheden af at befæste sit Herredømme ved Haabet om at faae Børn. Keiseren havde været noget tvivlraadig, men modstod dog, og Josephine nærede ingen Uro mere i den Henseende. (Fremtiden viste imidlertid, at hun var for tryg.)

Skjøndt hun kun besidder liden Forstand, fattes hende dog ikke en vis Snildhed; hun har vidst at benytte Keiserens overtroiske Svaghed, og undertiden sagt til ham: "Man taler om din Lykkesstjerne; men det er min, som har Indflydelse paa den; det er mig, som der er forudsagt en ophøiet Bestemmelse." Denne Idee har maaskee bidraget meer, end man tænker, til at kuldkaste Hr. de Talleyrands Planer og knytte de Baand fastere, som han vilde sønderrive.

XIV.

Intet af hvad der vedkommer store Mænd er uden Interesse. Den kommende Slægt ønsker at kjende, lige indtil de ringeste Omstændigheder, deres Levemaade, deres Væsen, deres Tilbøieligheder og ubetydeligste Vaner. Naar det traf sig, at jeg kom i Theatret, enten i mine faa Fritimer, eller i Keiserens Følge, bemærkede jeg, hvor meget Tilskuerne yndede at see een eller anden berømt historisk Person fremstillet paa Scenen med sit Costume, sine Gestus, sine Stillinger og selv sine Svagheder og Feil, efter den Skildring, som hans Samtidige have efterladt af ham. Jeg har selv moret mig overordentligt ved at see disse levende Portraiter af berømte Mænd. Saaledes mindes jeg aldrig at have fornøiet mig saa meget paa Comedien, som den Dag, da jeg første Gang saae det herlige Stykke "de to Pager" blive spillet. Fleury, som udførte den store Frederiks Rolle, gav saa fuldkomment denne Monarks langsomme Gang, tørre Tale, heftige Bevægelser og selv hans korte Syn, at hele Huset gjenlød af Bifald, saasnart han traadte ind paa Scenen. Det var, efter de

competenteste Personers Dom, den fuldkomneste og troeste Efterlignelse. Hvad mig angaaer, da kan jeg ikke sige, om Ligheden var nøiagtig, men jeg følte, at den nødvendigen maatte være det. Michelot, som jeg siden har seet i den samme Rolle, har ikke moret mig mindre end hans Forgjænger. Uden Tvivl have disse to duelige Kunstnere øst af gode Kilder, for at lære at kjende og saaledes at kunne fremstille deres Originals Manerer. Jeg tilstaaer oprigtigt, at jeg føler en vis Stolthed ved den Tanke, at disse Memoirer maaskee kunne skjenke Læserne noget af den Fornøielse, som jeg har følt ved at udkaste Maleriet, og at, i en endnu fjern, men dog sikkert kommende Fremtid, den Kunstner, som vil lade vor Tids største Mand leve op igjen og vandre for Tilskuernes Øine, vil blive nødt til, hvis han vil være en tro Copie, at rette sig efter den Skildring, som Ingen bedre end jeg har kunnet udkaste efter Naturen. Iøvrigt troer jeg, at Ingen har gjort det endnu, idetmindste med saa mange Smaaomstændigheder.

Ved sin Tilbagekomst fra Ægypten var Keiseren meget mager og guul, hans Ansigtsfarve mørk, Øinene temmelig dybtliggende, Formerne fuldkomne, skjøndt dengang endnu lidt spinkle. Jeg har fundet det Portrait meget ligt, som Hr. Horace Vernet har leveret i sit Malerie, der forestiller "den første Consuls Revue paa Carrouselpladsen." Hans Pande var meget høi og blottet; hans Haar, hvoraf han ikke havde nogen Overflødighed, især omkring Tindingerne, vare meget fine og bløde, og af kastaniebruun Farve; hans skjønne blaae Øine, som paa en utrolig Maade udtrykkede de

forskjellige Følelser, der bevægede ham, vare snart overordentlig milde og venlige, snart strenge og selv haarde. Hans Mund var meget smuk, Læberne lige og noget sammenpressede; især naar han var i ondt Humeur. Hans Tænder, skjøndt ikke meget regelret ordnede, vare meget hvide og gode; han har aldrig klaget over Tandpine. Hans Næse, af græsk Form, var upaaklagelig, og hans Lugt overordentlig fiin, kort, hans Udvortes var i det Hele regelmæssig smukt. Hans overordentlige Magerhed i dette Tidspunkt foraarsagede imidlertid, at man ikke lagde Mærke til denne Trækkenes Skjønhed, og frembragte en ubehagelig Virkning paa hans hele Physiognomie. Man maatte have detailleret hans Træk hvert for sig, for derefter at sætte dem sammen igjen og fatte det Heles fuldkomne Regelmæssighed og Skjønhed. Hans Hoved var meget stort, 22 (Pariser-) Tommer i Omfang; det var noget mere langt end bredt, følgelig noget fladt ved Tindingerne; han var overordentlig ømfindtlig dermed, hvorfore jeg altid lod hans Hatte vatere, og bar dem nogle Dage i mit Værelse, for at gjøre dem bløde. Hans Øren vare meget smaae, fuldkomment dannede og godt placerede. Keiseren havde ogsaa overordentlig ømfindtlige Fødder; jeg lod altid en Garderobe-Betjent, ved Navn Joseph, hvis Fod var aldeles som Keiserens, træde hans Skoe og Støvler ud.

Hans Høide var fem (Pariser-) Fod, 2 Tommer og 3 Linier; han havde en noget kort Hals, udstaaende Skuldre, et bredt, men lidet haarigt Bryst, Been som de vare støbte; hans Fod var liden, Tæerne velordnede og aldeles frie for Liigtorne og haard Hud; hans

Arme vare velskabte og af en god Stilling; hans Hænder beundringsværdige, og Neglene skjæmmede dem ikke; ogsaa bar han megen Omhu derfor, som isvrigt for hele sin Person, men uden Naragtighed. Han tyggede ofte paa Neglene, men ganske let; det var et Tegn paa Utaalmodighed eller Travlhed.

Senere blev han meget feed, men uden at tabe sine Formers Skjønhed; tvertimod saae han bedre ud som Keiser, end som Consul; hans Hud var bleven hvidere, og hans Ansigtsfarve livligere.

Keiseren havde en ganske egen Trækning, der syntes at være en nervøs Bevægelse, og som han beholdt hele sit Liv; den bestod i at han hyppigt og heftigt lettede paa den høire Skulder, hvilket Personer, der ikke kjendte denne Vane hos ham, undertiden antog for en Yttring af Utilfredshed og Mishag, og søgte da med Urolighed at udfinde, hvormed og i hvad Henseende de havde kunnet mishage ham. Han selv tænkte ikke derpaa, og gjentog hvert Øieblik denne Bevægelse, uden selv at vide det.

En særdeles mærkelig Egenhed var, at Keiseren aldrig følte sit Hjerte banke. Han har ofte sagt det til Corvisart og mig, og meer end een Gang har han ladet os lægge Haanden paa hans Bryst, forat vi kunde overtyde os om denne besynderlige Undtagelse; vi fornam aldrig nogen Pulseren.

Keiseren spiste meget hurtigt: han forblev neppe tolv Minuter ved Taffelet. Naar han var færdig med at spise, stod han op og gik ind i Familiesalen; men Keiserinde Josephine blev siddende, og anmodede Gjesterne ved et Tegn at gjøre ligesaa; undertiden fulgte

hun dog Hans Majestæt, og da holdt Palaisdamerne sig uden Tvivl skadesløse i deres Værelser, hvor man serverede dem hvad de ønskede.

En Dag, da Prinds Eugen stod op fra Taffelet umiddelbart efter Keiseren, vendte denne sig om og sagde til ham: "Men du har jo ikke faaet Tid til at spise, Eugen!" — "Om Forladelse," svarede Prindsen; "jeg havde spiist i Forveien." Og de andre Gjester fandt uden Tvivl, at det ikke havde været "den unyttige Forsigtighed." Det var før Consulatet, at det gik saaledes til; thi senere, selv da Keiseren kun endnu var første Consul, spiste han ene med Keiserinden, med mindre han indbød Nogen af sit Huus til sit Taffel, snart den Ene snart den Anden, og Alle modtoge denne Gunstbeviisning med Glæde. I denne Periode var der allerede et Hof.

Som oftest spiste Keiseren ene Frokost paa en Gueridon af Acajutræ, uden Serviet. Dette Maaltid, der var endnu kortere end de andre, varede otte til ti Minuter.

Jeg skal strax fortælle, hvilken uheldig Virkning den slemme Vane, at spise for hurtigt, ofte gjorde paa Keiserens Sundhed. Foruden denne Vane, var det ligeledes en Virkning af Keiserens Travlhed, at han var meget langt fra at spise pænt. Han betjente sig gjerne af sine Fingre istedetfor Gaffel eller endog Skee; man sørgede for at sætte den Ret, som han foretrak, saa nær ved ham, at han kunde naae den. Ligeledes dyppede han med Fingrene sit Brød i Saucen, hvilket dog ikke forhindrede, at Fadbet gik rundt; Enhver, som kunde, spiste deraf, og der var kun faa Gjester, som ikke kunde.

Jeg har endog bemærket, at nogle af dem lode til at betragte denne særegne Modshandling som et Middel til at gjøre sig yndede. Jeg vil gjerne troe, at hos Flere Beundringen for Hans Majestæt bragte enhver Følelse af Modbydelighed til at tie, af samme Grund, som man ikke tager i Betænkning at spise af den Tallerken, og drikke af det Glas, som en kjær Person har benyttet, om end samme Person just ikke udmærker sig ved Reenlighed, hvilket man ikke seer, efterdi Lidenskaben er blind. Den Ret, som Keiseren yndede meest, var et Slags Hønsefricasse, som af denne Forkjærlighed erholdt Navnet "poulet à la Marengo;" han spiste ogsaa gjerne Snittebønner, Lindser, Coteletter, et grilleret Bedebryst, en stegt Høne. De simpleste Retter vare de, han yndede meest; men han var meget kræsen med Hensyn til Brødets Beskaffenhed. Det er ikke sandt, at Keiseren, som man har sagt, var umaadelig i Nydelsen af Kaffe. Han drak kun en halv Kop efter sin Frokost, og en anden efter sin Middagsmad. Imidlertid har det vel kunnet hænde ham undertiden, naar han havde meget at tænke paa, at han, uden at lægge Mærke dertil, drak to Kopper efter hinanden. Men naar han havde faaet en saadan Portion, hidsede Kaffen hans Blod og forhindrede ham fra at sove; ogsaa hændte det ham ofte, at han drak den kold, eller uden Sukker, eller for sød. For at raade Bod paa alle disse Ubeqvemmeligheder, paatog Keiserinde Josephine sig den Forretning, at skjenke Keiseren hans Kaffe, og Keiserinde Marie Louise optog den samme Skik efter hende. Naar Keiseren, efter at være staaet op fra Bordet, gik ud i den lille Salon, fulgte en Page ham, bærende paa en

forgyldt Bakke en Kaffekande, en Sukkerskaal og en Kop. Keiserinden skjenkede selv Kaffen, kom Sukker i, øste nogle Draaber deraf til at smage paa, og præsenterede sin Gemal den.

Keiseren drak ei anden Viin, end Chambertin, og sjelden ublandet. Han var ingen Elsker af Viin, og forstod sig daarligt derpaa. Saaledes lod Hans Majestæt en Dag i Leiren ved Boulogne, da han havde indbudet adskillige Officerer til sit Taffel, give Marschal Augereau af sin Viin, og spurgte ham med en vis selvtilfreds Mine, hvorledes han fandt den. Marschallen smagte nogen Tid paa den ved at smække med Tungen imod Ganen, og svarede omsider: "Den findes bedre," i en Tone, som just ikke var af de meest forekommende. Keiseren, som dog havde ventet et andet Svar, smilede, ligesom de øvrige Gjester, over Marschallens Frimodighed.

Der er Ingen, som jo har hørt sige, at Hans Majestæt anvendte stor Forsigtighed for ikke at blive forgivet. Dette er et Eventyr, ligt det om det stik- og skudfrie Pantser. Keiseren drev tvertimod sin Tillid meget for vidt: Hans Frokost blev hver Dag bragt ind i et Forgemak, der stod aabent for alle dem, som han havde tilstaaet en privat Audients, og de ventede der undertiden flere Timer efter hinanden. Hans Majestæts Frokost ventede ogsaa meget længe; man holdt Maden saa varm som man kunde, indtil det Dieblik, da han kom ud fra sit Cabinet, for at sætte sig til Bords. Deres Majestæters Middagsmad blev baaren fra Kjøkkenerne til Gemakkerne ovenpaa i tildækkede Kurve; men det vilde ikke have været vanskeligt at komme Gift deri;

ikke destomindre er et Forsøg af dette Slags aldrig faldet nogen af hans Officianter ind, hvis Hengivenhed og Troskab imod Keiseren, selv hos de meest underordnede, overgik Alt, hvad jeg kunde sige derom.

Vanen at spise saa overdrevet hurtigt forvoldte undertiden Hans Majestæt voldsom Mavepine, der næsten altid endte med Brækning. En Dag kom en af de tjenstgjørende Kammertjenere i største Hast for at underrette mig om, at Keiseren ivrigen spurgte efter mig; at han havde faaet Ondt efter Middagsmaden, og at han leed meget. Jeg iler til Hans Majestæts Værelse, og finder ham liggende saa lang han var paa Teppet; det var hans Vane, naar han følte sig upasselig. Keiserinde Josephine sad ved Siden af ham, og den Syges Hoved hvilede paa hendes Knæe. Han klagede og bandede vexelviis, eller begge Dele paa eengang; thi Keiseren bar dette Slags Onde med mindre Styrke, end tusinde langt besværligere Tilfælde, som Feldtlivet medfører; og Helten ved Arcole, han, hvis Liv havde staaet paa Spil i hundrede Slag, og selv andre Steder, end i Slagene, uden at hans Mod rokkedes, viste sig i høieste Grad kjelen for en liden Upasselighed. Keiserinden trøstede og opmuntrede ham det Bedste, hun kunde; hun, der var saa kjek, naar hun havde hine Migrainer, som ved deres overordentlige Heftighed vare en sand Sygdom, vilde, om det havde været muligt, gjerne have underkastet sig sin Gemals Onde, hvoraf hun maaskee leed ligesaa meget som han, ved Synet af hans Lidelser. "Constant," sagde hun til mig, da jeg traadte ind, "kom hurtigt; Keiseren trænger til Dem; lav Thee til ham, og gaa ikke bort, førend han befinder sig bedre." Neppe

havde Hans Majestæt drukket tre Kopper, førend hans Ildebefindende allerede aftog; han vedblev at hvile sit Hoved paa Keiserindens Knæe, der strøg hans Pande med sin hvide og bløde Haand, og ligeledes gned hans Bryst. "Føler du dig bedre? Vil du ikke sove lidt? Jeg skal blive ved din Seng med Constant." Denne Omhed var i høi Grad rørende, saameget mere, som den sjelden findes i denne Stand. Min Tjeneste i det Indre af Palladset satte mig ofte i Stand til at nyde dette Malerie af et godt ægteskabeligt Forhold.

Da jeg er ved at omtale Keiserens Sygdomme, vil jeg sige nogle faa Ord om den alvorligste, han har havt, med Undtagelse af den, der forvoldte hans Død.

Under Toulons Beleiring, 1793, da Keiseren kun endnu var Artillerieoberst, blev en Constabel dræbt ved sin Kanon. Oberst Bonaparte bemægtigede sig Ladestokken, og ladede selv adskillige Gange. Den ulykkelige Artillerist havde havt en Art Udslæt af den meest ondartede Natur, og Keiseren blev smittet deraf. Først efter flere Aars Forløb var han saa heldig at blive cureret derfor, og Lægerne meente, at denne slet passede Sygdom havde været Aarsag til den overordentlige Magerhed og den gustne Ansigtsfarve, som han saa længe beholdt. I Tuilerierne brugte han Svovlbade og bar i nogen Tid et Trækplaster. Indtil den Tid havde han bestandig vægret sig derved, efterdi han, som han sagde, ikke havde Stunder til at laane sig selv Øre. Hr. Corvisart havde meget ivrigen anbefalet en Fontenelle; men Keiseren, der vilde bevare sin Arms Form urørt, forkastede dette Lægemiddel.

Det var i den samme Beleiring at han var bleven ophøiet fra Bataillonschef til Oberst, som Følge af en brillant Affaire mod Engelskmændene, hvori han havde faaet et Bajonetstik i det venstre Laar, hvoraf han ofte viste mig Arret. Det Saar, han fik i Foden, i BatailIen ved Regensburg, efterlod intet Spor, og dog var Hæren allarmeret, da Keiseren fik det.

Vi vare næsten 1200 Skridt fra Regensburg, da Keiseren, som saae Østerrigerne flygte, troede Affairen endt. Man havde tilberedt hans Frokost paa det Sted, som Keiseren havde udvalgt dertil. Han begav sig til Fods derhen, da han, idet han vendte sig mod Marschal Berthier, udraabte: "Jeg er saaret!" Stødet havde været saa stærkt, at Keiseren sank ned i en siddende Stilling; han var virkelig bleven truffen i Hælen af en Kugle. Af dens Caliber kunde man see, at den var kommen fra en tyrolsk Skarpskytte, hvis Gevær i Almindelighed rækker saa langt, som vi befandt os fra Byen. Man kan tænke sig, hvilken Forvirring og Skræk en saadan Begivenhed i Øieblikket maatte udbrede blandt Generalstaben. En Adjutant hentede mig hurtigt, og da jeg kom, fandt jeg Hr. Ivan ifærd med at skjære Støvlen af Hans Majestæt, hvis Saar jeg nu hjalp til at forbinde. Uagtet Smerten endnu var meget heftig, vilde Keiseren dog ikke engang vente indtil man havde givet ham Støvlen paa igjen, og for at skuffe Fienden og berolige Armeen med Hensyn til hans Befindende, steeg han til Hest, reed i Galop med hele sin Generalstab, og foer igjennem alle Linier. Denne Dag spiste Ingen Frokost, som man kan tænke sig, men Alle holdt Middag i Regensburg.

Keiseren følte en uovervindelig Modbydelighed for alle Medicamenter, og naar han tog noget, hvilket hændte meget sjeldent, da var det Bygvand eller Cichorievand eller Cremor Tartari. Hr. Corvisart havde raadet ham at udspytte enhver Drik, som havde en skarp og ubehagelig Smag, formodentlig af Frygt for at man skulde søge at bibringe ham Gift.

Hvad Tid end Keiseren havde lagt sig, traadte jeg dog altid ind i hans Værelse mellem 7 og 8 om Morgenen. Jeg har allerede sagt, at hans første Spørgsmaal uforanderlig vare om Klokkeslættet og hvorledes Veiret var. Undertiden klagede han for mig, at han saae daarlig ud. Naar det var sandt, tilstod jeg det, ligesom jeg ogsaa sagde Nei, naar jeg ikke fandt det. I dette Tilfælde trak han mig i Ørene, kaldte mig leende grosse bête, forlangte et Speil, og tilstod ofte, at han havde villet narre mig, og at han befandt sig vel. Han tog sine Journaler, spurgte om Navnene paa dem, der vare i Forgemakket, sagde, hvem han vilde see, og talede med den Ene eller den Anden. Naar Hr. Corvisart kom, gik han ind uden at meldes. Keiseren drillede ham ofte, idet han talede om Medicinen, om hvilken han sagde, at det kun var en Gisnings-Kunst, at Lægerne vare Charlataner, og han støttede sine Grunde i Særdeleshed paa egen Erfaring. Doctoren gav aldrig efter, naar han troede at have Ret. Under disse Samtaler barberede Keiseren sig; thi jeg havde endelig bevæget ham til selv at paatage sig denne Forretning. Undertiden glemte han, at han kun var raget paa den ene Side. Jeg gjorde ham opmærksom derpaa; han loe, og fuldendte sit Arbeide. Hr. Ivan

hans sædvanlige Chirurg, fik, lige saa godt som Hr. Corvisart, sin gode Deel af Kritikerne og Skoserne mod hans Kunst. Disse Discussioner vare meget morsomme; Keiseren var ved denne Leilighed særdeles oprømt og snaksom, og jeg troer, at han, naar han ikke havde Exempler at citere til Støtte for sine Paastande, just ingen Skrupler gjorde sig af at opdigte nogen, hvorfore disse Herrer da heller ikke altid troede ham paa hans Ord. En Dag faldt det Hans Majestæt ind, efter hans egne Maade, at tage en af sine Læger i Ørene (jeg troer, det var Hr. Hallé). Doctoren trak sig hurtigt tilbage, idet han raabte: "Deres Majestæt, *det gjør ondt!*" Maaskee vare disse Ord sagte i en noget fortrydelig Tone, maaskee havde Doctoren ogsaa Ret. Men hvorledes det end forholdt sig, fra dette Øieblik vare Doctorens Øren ikke udsatte for nogen Fare.

Undertiden behagede det Hans Majestæt, førend han lod sine Opvartere komme ind, at holde et lille Forhør over hvad jeg havde bestilt forrige Dag. Han spurgte mig, om jeg havde spiist i Byen, om man havde taget vel imod mig, hvad vi havde faaet at spise. Ofte vilde han ogsaa vide, hvad det ene eller det andet af mine Klædningsstykker havde kostet; jeg sagde ham det, og da forbausedes han over Priserne, og sagde mig, at da han var Secondlieutenant, var Alting langt billigere; at han havde spiist hos Rose, en Restaurateur paa den Tid, og at han spiste meget godt for 40 Sous. Flere Gange talede han med mig om min Familie, om min Søster, som havde været Nonne før Revolutionen, og som jeg havde nødt til at forlade

sit Kloster. En Dag spurgte han mig, om hun havde Pension, og hvormeget hun havde. Jeg sagde ham det, og tilføiede, at da dette ikke var tilstrækkeligt til hendes Fornødenheder, gav jeg hende selv en Pension, saavelsom min Moder. Hans Majestæt sagde, at jeg skulde henvende mig til Hertugen af Bassano, forat han kunde gjøre sin Beretning i denne Henseende, da han havde isinde at behandle min Familie godt. Jeg benyttede mig ikke af denne Keiserens gode Stemning; thi dengang var jeg lykkelig nok til at kunne hjelpe mine Slægtninger. Jeg tænkte ikke paa Fremtiden, der syntes aldrig at ville gjøre nogen Forandring i min Skjebne, og jeg gjorde mig en Samvittighed af, saa at sige, at lægge Staten min Familie til Byrde. Jeg tilstaaer oprigtigt, at jeg senere mangen Gang har været fristet til at angre denne overdrevne Delicatesse, da jeg kun har seet faa Personer, saavel over som under min Stilling, give eller følge et saadant Exempel.

Naar Keiseren stod op, drak han sædvanlig en Kop Thee eller en Extract af Orangeblade; naar han tog et Bad, steeg han umiddelbart fra Sengen deri, og lod sig af en af sine Secretairer (indtil 1804 af Hr. de Bourrienne) forelæse sine Depescher og Journalerne; naar han ikke tog et Bad, satte han sig i Nærheden af Caminen, og lod sig saaledes forelæse, eller læste meget ofte selv. Han dicterede Secretairen sine Svar og de Bemærkninger, som Læsningen foranledigede. Efterhaanden som han havde gjennemløbet dem, kastede han dem paa Gulvet, uden nogen Orden. Secretairen samlede dem omsider og lagde dem i Orden, for at bringe dem ind i det private Cabinet. Førend

Keiseren gjorde sit Toilet, iførte han sig, om Sommeren, Pantalons af hvidt Piqué og en Sloprok af samme Tøi; om Vinteren Pantalons og Sloprok af Multum (molleton). Paa Hovedet havde han et Madrastørklæde, der var knyttet foran paa hans Pande, og hvis bageste Hjørner hang ned paa hans Hals. Keiseren besørgede om Aftenen selv denne Hovedpynt, og saa lidet elegant som muligt. Naar han steeg af Badet, rakte man ham et andet Madrastørklæde, da det, han havde paa, altid var drivvaadt af Badet, hvor han bestandigt dreiede sig hid og did. Naar det var forbi, og Depescherne vare læste, begyndte han sit Toilet. Jeg barberede ham, førend han havde lært at gjøre det selv. Da han var kommen i Vane dermed, brugte han, som Andre, et Speil, der blev hængt paa Vinduesposten; men han kom det saa nær, og sæbede sig ind med en saadan Heftighed, at Speilet, Ruderne, Gardinerne, Toilettet og Keiseren selv bleve overstænkede deraf; for at raade Bod paa denne Ubeqvemmelighed, holdt de Tjenstgjørende Raad, og det blev besluttet, at Roustan skulde holde Speilet for Hans Majestæt. Naar Keiseren var raget paa den ene Side, vendte han den anden Side mod Dagen, og lod Roustan ligeledes gaae om til denne Side, hvor ogsaa Toilettet blev bragt hen. Naar Skjægget var aftaget, vaskede Keiseren Ansigtet og Hænderne, og pudsede Næglene omhyggeligt; derpaa tog jeg hans Flonelsvest og Skjorte af, og gned hans hele Krop med en overordentlig blød Silkebørste. Jeg vaskede ham tilsidst med Eau de Cologne, hvoraf han brugte en betydelig Deel paa denne Maade; thi hver Dag blev han saaledes bør-

stet og vasket. I Orienten havde han lært dette Sunds-heds-Præservativ, hvoraf han befandt sig meget vel, og som ogsaa virkelig er ypperligt. Naar alle disse Tilberedelser vare tilende, iførte jeg ham lette Sokker af Flonel eller Casimir, hvide Silkestrømper (han bar aldrig andre), Underbeenklæder af meget fiint Lærred eller Bommesie, og snart hvide Casimirs Beenklæder med bløde Ridestøvler, snart snevre Pantalons af samme Stof og Farve, med engelske Halvstøvler, der naaede til Midten af Læggen. De vare forsynede med smaae Sølvsporer, der ikke vare meer end sex Linier lange; alle hans Støvler vare saaledes besporede. Jeg gav ham derpaa hans Flonelsvest og hans Skjorte paa, et meget tyndt Mousselins Tørklæde, og ovenover dette et Halsbind af sort Silke; tilsidst en rund Vest af hvidt Piqué og enten Chasseur- eller Grenadeer-Uniformen, men sædvanligst den første. Naar hans Toilet var færdigt, rakte man ham hans Lommetørklæde, hans Tobaksdaase og en liden Daase fuld af meget fiintskaaret med Annis blandet Lakrits. Man seer af Ovenstaaende, at Keiseren lod sig klæde paa fra Top til Taa; han rørte ikke en Haand til noget, lod sig hjelpe som et Barn, og i hele denne Tid sysselsatte han sig med sine Sager og Ideer.

Jeg har forglemt at sige, at han til sine Tænder brugte Tandstikkere af Buxbom, og en Børste, dyppet i Tand-Opiat.

Keiseren var, saa at sige, født til at bruge Kammertjener. Som General havde han tre, og han lod sig dengang opvarte med lige saa megen Luxus, som i sin høieste Glands; fra den Tid maatte han have al den Hjelp,

som jeg ovenfor har omtalt, og som det næsten var ham umuligt at undvære. Etiquetten forandrede ikke noget i denne Henseende; den forøgede Antallet af hans Tjenere, prydede dem med nye Titler, men kunde ikke forskaffe ham en omhyggeligere Opvartning. Han underkastede sig kun meget sjeldent den store kongelige Etiquette; aldrig har, f. Ex., Overkammerherren rakt ham hans Skjorte; kun een Gang, ved det Gjestebud, som Staden Paris foranstaltede for ham i Anledning af Kroningen, rakte Stormarschallen ham Vaskevand.

Keiseren havde ingen bestemt Sengetid; snart lagde han sig Kl. 10 eller 11 om Aftenen, snart og som oftest vaagede han til Kl. 2, 3 og 4 om Morgenen. Han var snart afklædt; thi han havde den Vane, naar han kom ind i sit Værelse, at kaste eet Stykke hist, et andet her. Naar han var i godt Lune, kaldte han høit paa mig med Udraabet: Ohé, oh! oh! Til andre Tider, naar han ikke var tilfreds, hed det: Monsieur! Monsieur Constant! Hele Aaret igjennem maatte hans Seng opvarmes; kun i den stærkeste Hede fandt dette ikke Sted. Hans Vane at klæde sig hurtigt af gjorde, at jeg, naar jeg kom, næsten ikke havde andet at bestille, end at række ham hans Madrastørklæde; jeg tændte derpaa hans Vaagekone (Natlampe), som var af Sølv forgyldt, og tildækket, for at give mindre Lys. Naar han ikke strax faldt i Søvn, lod han en af sine Secretairer eller vel endog Keiserinde Josephine kalde, forat de skulde forelæse ham; Ingen kunde stille sig bedre ved denne Forretning, end Hendes Majestæt, hvorfore Keiseren ogsaa foretrak hende for enhver Anden; hun læste med den særegne Ynde, der udbredte sig over

alle hendes Foretagender. Efter Keiserens Befaling brændte man i hans Værelse, i smaae forgyldte Røgelsekar, snart Aloetræ, snart Sukker eller Viinæddike. Næsten hele Aaret maatte der være Varme i alle hans Værelser; han var almindeligen meget ømfindtlig for Kulde. Naar han vilde sove, gik jeg ind og tog hans Lys, og begav mig op i mit Værelse; det var ovenover Keiserens Sovegemak; Roustan og en tjenstgjørende Kammertjener sov i den lille Sal, der stødte til Keiserens Værelse. Naar han behøvede min Hjelp om Natten, maatte en Garderobe-Betjent, der laae ved Siden af, i Forgemakket, op og hente mig. Dag og Nat holdt man Vand varmt til Bad; thi ofte, til enhver Tid om Natten saavelsom om Dagen, faldt det ham ind at tage et. Hr. Ivan indfandt sig hver Morgen og Aften, naar Keiseren stod op eller lagde sig.

Man veed, at Keiseren ofte lod sine Secretairer, og selv sine Ministre, kalde midt om Natten. Under hans Ophold i Warschau, 1806, faaer Hr. de Talleyrand engang et Bud efter Midnat; han kommer strax, og taler længe med Keiseren; Arbeidet gaaer langt ud paa Natten, og Hans Majestæt, der var bleven træt, falder omsider i en dyb Søvn; Hertugen af Benevent, som frygtede for at vække Keiseren, naar han gik bort, eller at blive kaldet tilbage for at fortsætte Samtalen, seer sig om i Værelset, og opdager en magelig Sofa, lægger sig paa den, og falder i Søvn. Hr. Menneval, Hans Majestæts Secretair, vilde ikke lægge sig, førend Ministeren var gaaet, da Keiseren kunde behøve ham; imidlertid var han meget utaalmodig over en saa langvarig Audients. Jeg selv var ikke i bedre Humeur,

da jeg umulig kunde lægge mig, førend jeg havde taget Lyset fra Hans Majestæt. Hr. Menneval kom vel tyve Gange og spurgte mig, om Fyrst Talleyrand var gaaet. "Han er der endnu, det er jeg ganske vis paa; og dog hører jeg Intet." Endelig bad jeg ham at forblive i det Værelse, hvor jeg opholdt mig, og hvortil Entree-Døren vendte ud, medens jeg vilde staae Skildvagt i et Forværelse, hvortil Keiserens Gemak havde en anden Udgang; og vi aftalte, at den af os, der saae Fyrsten gaae ud, skulde underrette den Anden derom. Klokken slaaer To — Tre — Fire; Ingen kommer; ikke den ringeste Bevægelse er at høre i Hans Majestæts Værelse. Tilsidst taber jeg Taalmodigheden, og aabner Døren paa Klem saa sagte som muligt; men Keiseren, der sov meget let, vaagner, springer op, og spørger med høi Røst: "Hvem der? Hvad nu?" Jeg svarede, at da jeg troede, Fyrsten af Benevent var gaaet, kom jeg for at hente Hans Majestæts Lys. "Talleyrand! Talleyrand!" raaber Keiseren heftigt; "hvor er han da?" og idet han seer ham vaagne op, siger han: "Naa, jeg troer, han er falden i Søvn! Hvorledes, Skjelm, lægger I jer til at sove hos mig! ei! ei!" Jeg gik bort, uden at tage Lyset; de gave sig igjen til at tale sammen, og Hr Menneval og jeg maatte vente til Kl. 5 om Morgenen, da denne Sammenkomst omsider fik Ende.

Keiseren havde tidligere havt den Vane, naar han saaledes arbeidede om Natten, at drikke Kaffe med Fløde, eller Chocolade; men han havde ophørt dermed, og efterat han var bleven Keiser, drak han Intet, uden nu og da, men meget sjeldent, enten Punsch, saa let

og mild som Limonade, eller, ligesom naar han stod op, en Infusion af Orangeblade eller Thee.

Keiseren, der saa rigeligt betænkte den største Deel af sine Generaler, der viste sig saa gavmild mod sine Armeer, og som, i en anden Henseende, Frankrig skylder saa mange og skjønne Mindesmærker, var lidet rundhaandet, jeg maa endog tilstaae, noget karrig i sin huuslige Kreds. Maaskee lignede han de rige og forfængelige Herrer, der knibe til det yderste i deres Familie, for at kunne glimre desto mere ude. Han gjorde saare faa, for ikke at sige ingen Foræringer blandt sine Huusfolk. Selv Nytaarsdag lod han gaae hen, uden at gribe i Lommen; da jeg klædte ham af om Aftenen før denne Dag, sagde han til mig, idet han nappede mig i Øret: "Naa, Monsieur Constant, hvad giver I mig i Nytaar?" Den første Gang, han gjorde mig dette Spørgsmaal, svarede jeg, at jeg vilde give ham, hvad han vilde have; men jeg tilstaaer, jeg haabede ganske sikkert, at det den næste Dag ikke vilde blive mig, som skulde give Nytaar. Det synes, som om denne Tanke aldrig er falden ham ind; thi Ingen har havt Grund til at takke ham for hans Foræringer, og han afveeg aldrig fra denne Regel i sin huuslige Oekonomie. — Med Hensyn til hiin Russken i Ørene, hvortil jeg saa mange Gange kommer tilbage, efterdi Hans Majestæt saa ofte kom tilbage dertil, da maa jeg sige, medens jeg erindrer det, og for at faae Ende derpaa, at man vilde tage meget feil, hvis man troede, at han lod sig nøie med ganske let at berøre denne Gjenstand for hans Kjærtegn; han knugede dem tvertimod meget haardt, og jeg har lagt Mærke til, at han altid tog haardere

sat, jo bedre hans Humeur var. Undertiden, naar jeg kom ind i hans Værelse, for at klæde ham paa, løb han hen imod mig som en Rasende, og idet han hilsede mig med sit Yndlingsudtryk: "Eh bien, monsieur le drôle?" kneb han mig i begge Ørene paa een Gang, saa jeg var færdig at skrige; det var endog ikke sjeldent, at han til disse behagelige Kjærtegn føiede et eller to ganske ordentlige Dask; jeg var da sikker paa at finde ham den hele øvrige Dag i et fortræffeligt Lune og fuld af den Velvillie, som jeg saa ofte har seet. Roustan, og selv Marschal Berthier, Hertug af Neufchatel, fik deres gode Deel af disse Beviser paa den keiserlige Ømhed; jeg har ofte seet dem med blussende Kinder og næsten med Taarer i Øinene.

Den til Hans Majestæts Toilet fastsatte Sum var 20,000 Francs, og i Kroningsaaret blev han heftig vred, fordi man betydeligen havde oversteget denne Sum. Ikke uden Ængstelse præsenterede man ham de forskjellige Lister over Udgifterne i hans Huus. Bestandig affortede han, og anbefalede alle Slags Reformer. Jeg erindrer mig, at da jeg bad for en Person om et Embede paa 3000 Francs, som han ogsaa tilstod mig, udbrød han: "Tretusinde Francs! Veed Du vel, at det er Indtægten af en af mine Communer? Da jeg var Secondlieutenant, brugte jeg ikke saa meget." Dette Udtryk forekom uophørligt i Keiserens Erindringer til Personer af hans fortroligere Omgang; de Ord: "da jeg havde den Ære at være Secondlieutenant" vare ofte i hans Mund, og altid for at opmuntre til Sparsomhed ved at anstille Sammenligninger.

I Anledning af Regnskabernes og Listernes Fremlæggelse erindrer jeg mig en Omstændighed, som bør have en Plads i mine Memoirer, efterdi den angaaer mig personligen og tillige kan give en Forestilling om, hvorledes Keiseren vilde have Sparsomheden anvendt. Han gik ud fra den, som jeg troer, meget rigtige Idee, at man i hans private, saavelsom i de offentlige Udgifter, selv om han forudsatte Retskaffenhed hos Folk (en Forudsætning, som jeg maa tilstaae at Keiseren ikke var meget tilbøielig til), kunde gjøre de samme Ting for langt mindre Penge. Naar han saaledes forlangte Indskrænkninger, da var det ikke i Antallet af Gjenstandene for Udgifterne at han vilde have dem gjorte, men i Prisen, hvortil Leverandeurerne havde ansat disse Gjenstande. En Dag da forskjellige private Regnskaber bleve reviderede, ivrede Keiseren meget over Udgiften til Stald-Etaten, og nedsatte den en betydelig Sum. For at kunne gjøre den forlangte Besparelse, fratog Overstaldmesteren flere af Officianterne deres Vogne, og min blev ligeledes indbefattet i denne Reform. Nogle Dage efterat denne Forholdsregel var bleven iværksat, overdrog Hans Majestæt mig en Forretning, hvortil der behøvedes en Vogn. Jeg sagde ham, at da jeg ikke længere havde min, var det mig umuligt at adlyde hans Befaling. Da udbrød Keiseren, at dette aldeles ikke havde været hans Mening, at Hr. de Caulaincourt kun forstod sig slet paa Besparelser; og saasnart han saae Hertugen af Vicenza igjen, sagde han til ham, han vilde ikke, at der maatte røres ved noget af hvad der angik mig.

Keiseren læste undertiden om Morgenen Dagens Nyheder og Romaner. Naar et Værk mishagede ham, kastede han det paa Ilden. Man vilde forresten tage meget feil, om man troede, at det kun var de slette Bøger, der saaledes bleve brændte. Naar Forfatteren ikke hørte til dem, som han yndede, eller han talede altfor godt om et fremmed Folk, saa var dette nok til at hans Arbeide blev dømt til Baalet. Jeg har seet Hans Majestæt kaste en Deel af Madame de Staël's Værk over Tydskland paa Ilden. Naar han om Aftenen fandt os i den lille Sal, hvor vi ventede paa Sovetiden, sysselsatte med Læsning, saae han efter, hvad det var for Bøger, vi læste, og naar det var Romaner, bleve de uden Barmhjertighed brændte. Hans Majestæt undlod sjeldent at ledsage Confiskationen med een eller anden liden Formaning, og at spørge Vedkommende, "om et Menneske da ikke kunde læse noget Bedre." En Morgen, da han havde gjennemløbet en Bog, jeg veed ei, af hvilken Forfatter, og kastet den paa Ilden, bukkede Roustan sig, for at tage den op; men Keiseren fatte sig derimod og sagde: "Lad de Smørerier kun brænde; det er Alt, hvad de fortjene."

Keiseren reed uden Anstand, og jeg troer, at han aldrig vilde have været ret sikker deri, havde man ikke altid sørget for kun at give ham fuldkomment dresserede Heste. Der var i denne Henseende ingen Forsigtigheds-regler, som man jo iagttog. De Heste, der vare bestemte til Keiserens personlige Tjeneste, maatte gjennemgaae en haard Skole, forend de opnaaede den Ære at bære ham. Man vænnede dem til, uden at gjøre den ringeste Bevægelse, at taale alle Slags Pla-

ger, Pidskeslag paa Hovedet og over Ørene; man slog paa Tromme, man skjød med Pistoler for Ørene af dem, man svingede et Klæde for deres Øine, man kastede svære Pakker, undertiden endog Beder og Sviin, for Fødderne af dem. Midt i den stærkeste Galop (Keiseren yndede kun dette Ridt) maatte han pludselig kunne standse sin Hest. Hr. Jardin den ældre, Hans Majestæts Berider, udførte dette besværlige Arbeide med megen Behændighed og Durlighed; hvorfore ogsaa Keiseren gjorde særdeles meget af ham.

Hans Majestæt satte stor Priis paa at hans Heste vare ret smukke, og i de sidste Aar af sin Regjering reed han kun arabiske Heste. Der var nogle af disse ædle Dyr, som Keiseren holdt meget af, blandt andre la Styrie, som han reed ved Overgangen over St. Bernhard og ved Marengo. Efter denne sidste Campagne vilde han, at hans Yndling skulde ende sit Liv i Rolighedens Luxus. Marengo og det store St. Bernhard vare ogsaa allerede en temmelig fuldstændig Carriere. Keiseren havde tillige i nogle Aar en arabisk Hest af et sjeldent Instinct, og som behagede ham meget. Saa længe den ventede paa sin Rytter, vilde det have været vanskeligt at opdage den mindste Ynde hos den; men saasnart den hørte Trommerne gaae i Leiren, der beboede Hans Majestæts Nærværelse, da reiste den sig med Stolthed, bevægede Hovedet paa alle Manerer, sparkede i Jorden, og lige indtil det Øieblik, da Keiseren steeg af den, var hans Hest det skjønneste Dyr, som Nogen vilde see. Hans Majestæt satte megen Priis paa gode Beridere; der blev heller ikke forsømt noget, forat hans Pager kunde faae den omhyggeligste Opdragelse i

denne Henseende. Foruden at man lærte dem at ride med Sikkerhed og Ynde, øvede de ogsaa Voltigeerkunster, der syntes kun at være nødvendige paa den olympiske Rendebane. Det var endog en af de Herrer Franconi's Beridere, til hvem denne Deel af Pagernes Opdragelse var betroet.

Jeg har tidligere sagt, at Keiseren kun morede sig saa meget ved Jagten, som var nødvendigt, forat han kunde rette sig efter den Skik, der gjør denne kongelige Øvelse til et nødvendigt Attribut til Thronen. Imidlertid har jeg dog nu og da seet ham temmelig længe overgive sig dertil, forat man ikke skulde troe, at han kedede sig. Han var en Dag paa Jagt i Skoven ved Rambouillet fra Kl. 6 om Morgenen til Kl. 8 om Aftenen; det var en Hjort, som havde foraarsaget denne overordentlige Excursion, og jeg erindrer mig, at man endog maatte vende tilbage, uden at have fældet den. Paa et af de keiserlige Jagtpartier i Rambouillet, som Keiserinde Josephine bivaanede, kom en Hjort, forfulgt af Jægerne, og kastede sig ind under Keiserindens Vogn. Dette Tilflugtsted forraadte den ikke; thi hendes Majestæt, rørt over det stakkels Dyrs Angest, bad Keiseren om Naade for det. Hjorten blev skaanet, og den gode Josephine bandt selv et Sølvhalsbaand om den, der skulde vidne om dens Befrielse og beskytte den mod alle Jægernes Angreb.

En af Keiserindens Damer viste en Dag mindre Menneskelighed, end Hendes Majestæt, og det Svar, samme Dame gav Keiseren, mishagede i høi Grad denne, som elskede Mildhed og Medlidenhed hos Qvinden. Man havde jaget i Skoven ved Boulogne nogle Timer; Kei-

feren nærmede sig Keiserinde Josephines Kalesche, og gav sig til at sladdre med denne Dame, som var et af de ældste og ædleste Navne i Frankrig, og som, efter hvad man sagde, uden at have villet det, var bleven ansat hos Keiserinden. Fyrsten af Neufchatel kom og berettede, at Hjorten ikke kunde mere. "Madame," sagde Keiseren artigt til Madame C***, "hvad vil De at der skal gjøres ved Hjorten? Jeg lægger dens Skjebne i Deres Hænder." — "Deres Majestæt maa gjøre ved den, hvad Dem behager," svarede hun; "jeg bekymrer mig ikke derom." Keiseren betragtede hende kold og alvorligt, og sagde til Overjægermesteren: "Siden Hjorten er saa ulykkelig at mishage Madame de C***, fortjener den ikke at leve: den skal dræbes!" Med disse Ord dreiede Keiseren sin Hest og reed bort. Dette Svar havde overrasket ham; han gjentog det om Aftenen, da man var kommen tilbage fra Jagten, i Udtryk, der ikke vare synderlig smigrende for Madame de C***. —

Man har fortalt, at Hans Majestæt snusede Tobak i en overdreven Grad, og at han, for at kunne prise hurtigere og oftere, gik med Tobak i sin Vestelomme, der til den Ende var foret med Skind; men alt dette er lutter Vildfarelse: Keiseren tog aldrig Tobak, uden af sine Daaser, og skjøndt han forbrugte meget, snusede han dog kun saare lidet. Han førte Prisen op til sin Næse, ligesom for blot at lugte dertil, og lod den tilsidst falde. Det er sandt nok, det Sted, hvor han befandt sig, var bedækket dermed; men hans Lommetørklæder, de tilforladeligste Vidner i slige Tilfælde, vare neppe plettede, uagtet de vare hvide og

af meget fiint hollandsk Lærred; det er dog visselig ikke Kjendetegnet paa en stærk Snuser. Undertiden lod han sig nøie med at holde den aabne Daase under Næsen, for at indaande Duften af Tobakken. Hans Daaser vare smaae, ovale, med Charneringer, af sort Skildpadde, forede med Guld, prydede med Cameer eller antike Guld- og Sølvmedailler. Han havde havt runde Tobaksdaaser; men da han behøvede begge Hænder til at aabne dem, og han under denne Operation snart tabte Daasen, snart Laaget, var han bleven keed deraf. Hans Tobak var meget stort reven Rapé, og sædvanlig en Blanding af flere Sorter. Han morede sig ofte med at lade Gazellerne, som han havde i St. Cloud, spise deraf. De vare meget begjerlige derefter, og skjøndt de vare i høieste Grad skye for alle Andre, nærmede de sig dog uden Frygt Hans Majestæt.

Keiseren har kun en eneste Gang faaet Lyst til at prøve at røge Tobak, og det ved følgende Leilighed: Den persiske Gesandt (eller maaskee den tyrkiske, der kom til Paris under Consulatet) havde foræret Hans Majestæt en meget smuk orientalsk Pibe. En Dag fik han Lyst til at prøve den, og han lod gjøre alle de dertil fornødne Tilberedelser. Da der var kommen Ild paa Recipienten (Fyrtønden), var der nu ikke andet tilbage, end at meddele Tobakken den; men saaledes som Hans Majestæt bar sig ad dermed, vilde han aldrig have opnaaet Hensigten. Han lod sig nøie med vexelviis at aabne og lukke Munden, uden at trække det allermindste til sig. "For Pokker!" raabte han endelig, "det faaer jo aldrig Ende." Jeg gjorde ham opmærksom paa at han bar sig forkeert ad, og viste

ham hvorledes han skulde gjøre det. Men Keiseren kom bestandigt tilbage til den samme Gaben. Keed af disse frugtesløse Anstrengelser, rakte han mig endelig Piben, forat jeg skulde tænde den; jeg adlød, og gav ham den tændt tilbage. Men neppe havde han taget et Drag til sig, førend Røgen, som han ikke forstod at lade gaae ud af Munden igjen, trængte ned i Halsen paa ham og gik ud af Næseborerne og Dinene. Saasnart han kunde trække Veiret, udbrød han: "Skil mig af dermed! Hvilken Stank! de Sviin! Hjertet vender sig i Livet paa mig!" Og virkelig befandt han sig idetmindste en heel Time ilde, og opgav for bestandigt en Fornøielse, der, som han sagde, "kun duede til at fordrive Tiden for Lediggjængere."

Keiseren gjorde ingen andre Fordringer med Hensyn til Klæder, end Mageligheden og Stoffets Finhed. Hans Kjoler og den saa berømte graae Frakke vare af det skjønneste Klæde fra Louviers. Som Consul bar han, efter den Tids Mode, overordentlig lange Skjøder paa sin Kjole. Senere, da Moden havde forandret sig, brugte man dem kortere; men Keiseren for sin Person vilde beholde dem saa lange som før, og jeg havde stor Møie med at bevæge ham til at give Slip derpaa. Det var endog kun ved et lidet Kneb at jeg efterhaanden kom saa vidt. Ved hver ny Kjole, som jeg lod gjøre til Hans Majestæt, befalede jeg Skræderen at gjøre Skjøderne en god Tomme kortere; saaledes opnaaede jeg da, uden at han mærkede det, at de ikke længer vare latterlige. Han vilde lige saa lidet i denne som i alle andre Henseender give Slip paa sine gamle Vaner, og han vilde for Alting ikke lide no-

gen Tvang; vistnok kan man heller ikke sige, at han udmærkede sig ved Elegance. Kongen af Neapel, den Mand i Frankrig, der klædte sig med den største Omhyggelighed og næsten altid med den bedste Smag, tillod sig undertiden at raillere lidt over hans Toilet. "Sire," sagde han til Keiseren, "Deres Majestæt klæder Dem altsor meget à la papa. Jeg beder Dem Sire, giv dog Deres troe Undersaatter Exemplet paa en god Smag." — "Ikke sandt?" svarede Keiseren, "for at behage Eder, skulde jeg klæde mig som en Muscadin, som en Spradebasse, kort, som Hans Majestæt Kongen af Neapel og begge Sicilierne? Jeg bliver ved mine Vaner (je tiens à mes habitudes)." "Oui, Sire, et à vos habits tués," tilføiede Kongen en Dag. "Hu! skrækkeligt!" raabte Keiseren; "det er Brunet værdigt;" og de loe et Dieblik af dette Ordspil, som de vare enige i at anvise den Rang, Keiseren strax havde givet det.

Da imidlertid disse Discussioner angaaende hans Toilet vare blevne fornyede paa den Tid, da Hans Majestæts Formæling med Keiserinde Marie Louise fandt Sted, bad Kongen af Neapel Keiseren at tillade, at han sendte ham sin Skræder. Hans Majestæt, der i dette Dieblik opsøgte alle Midler til at behage sin unge Gemalinde, modtog sin Svogers Tilbud. Samme Dag løb jeg til Léger, der syede for Kong Joachim, og bragte ham med mig op paa Slottet, idet jeg anbefalede ham at gjøre de Klæder, man vilde forlange af ham, saa magelige som han kunde, da jeg forud var vis paa, at naar Keiseren ikke kunde komme

i dem med den største Lethed, vilde han ikke tage imod dem. Léger lagde ikke mit Raad paa Hjertet; han tog ganske rigtigt Maal. De to Kjoler, som han leverede, vare syede til Fuldkommenhed, men Keiseren fandt dem umagelige. Han tog dem kun paa en eneste Gang, og Léger var fra denne Dag af fritagen for at arbeide for Hans Majestæt. En anden Gang, længe før denne Epoke, havde han bestilt en meget smuk Kjole af kastaniebruunt Fløiel med Diamantknapper. Saaledes klædt indfandt han sig i Keiserindens Cirkel, men med et sort Halstørklæde. Josephine havde forfærdiget ham et Halsbind af prægtige Kniplinger, men alle mine Forestillinger kunde ikke bestemme ham til at tage det paa.

Keiserens Veste og Beenklæder vare altid af hvidt Casimir, og han skiftede dem hver Morgen. Man lod dem kun vaske tre til fire Gange. Et Par Timer efterat han havde forladt sit Paaklædningsværelse, hændte det meget ofte, at hans Beenklæder vare ganske plettede af Blæk, formedelst hans Vane at tørre Pennen af derpaa, og at overstænke Alt omkring sig med Blæk, idet han slog Pennen af imod sit Bord. Da han imidlertid om Morgenen klædte sig paa for hele Dagen, skiftede han derfor ikke Toilet, men forblev i denne Tilstand det øvrige af Dagen. Jeg har allerede sagt, at han bestandigt kun bar hvide Silkestrømper. Hans Skoe, der vare meget lette og fine, vare forede med Silke. Hans Støvler vare indvendig heelt beklædte med hvidt Bommesie. Naar han følte nogen Kløen paa et af sine Been, gned han sig med Hælen af Skoen eller Støvlen paa det andet, hvilket frembragte

et værdigt Sidestykke til Blækpletterne. Hans Skospænder vare af Guld, ovale, glatte eller med Facetter.

Som en Følge af sin Fastholden ved de gamle Vaner, havde Keiseren i den første Tid efter Kroningen endnu den samme Skomager, der havde arbeidet for ham, medens han var i Militairskolen, og denne syede bestandigt efter det første Maal, uden at tage noget nyt; ogsaa vare hans Skoe og Støvler bestandig af en slet Façon og aldeles ikke nette. Han bar dem i lang Tid spidse; jeg fik ham endelig til at lade dem afrunde, saaledes som Brugen var. Disse gamle Maal befandtes omsider for smaae, og jeg fik Hans Majestæt overtalt til at lade sig tage nye. Strax løb jeg til Skomageren; det var en eenfoldig Stakkel, der havde faaet Arbeidet efter sin Fader. Han havde aldrig seet Keiseren, skjøndt han arbeidede for ham, og han blev ganske forbauset, da han hørte, at han skulde møde for Hans Majestæt. Hvorledes skulde han vove at fremstille sig for Keiseren? Hvilken Klædning skulde han tage paa? Jeg satte Mod i ham, og sagde, at han skulde tage sort Kjole og sorte Beenklæder paa, Kaarde, Hat o. s. v., og saaledes udstafferet begav han sig til Tuilerierne. Ved sin Indtrædelse i Hans Majestæts Værelse gjorde han en dyb Hilsen, og vedblev at være meget forlegen. "Det er ikke Dem," sagde Keiseren, "der syede for mig i Militairskolen?" — "Nei, Deres Majestæt, Keiser og Konge, det var min Fader." — "Og hvorfor er det ikke længere ham?" — "Sire, l'empereur et roi, fordi han er død." — "Hvor meget maa jeg betale Dem for mine Skoe?" — "Deres Majestæt, Keiser og Konge

betaler atten Francs derfor." — "Det er meget dyrt." — "Deres Majestæt, Keiser og Konge, kunde betale dem meget dyrere, dersom De vilde." — "Keiseren loe meget af denne Eenfoldighed, og lod tage Maal af sig. Hans Majestæts Latter havde fuldkomment forbløffet den stakkels Fyr; da han nærmede sig med Hatten under Armen og med en Mængde dybe Buk, fik han Kaarden imellem Benene, hvorved han kom til at brække den, styrtede paa sine Knæe og greb for sig med Hænderne. Det var ikke muligt at blive alvorlig ved dette Syn, og havde Keiseren ikke leet før, saa loe han nu; da den ærlige Skomager endelig var bleven befriet for sin Dyrendal, tog han beqvemmere Maal af Keiseren, og forføiede sig bort med uophørlige Undskyldninger. —

Mange have troet, at Keiseren havde et Pantser under Klæderne paa sine Promenader og ved Armeen; det er aldeles ugrundet; han har aldrig baaret et Pantser eller noget Lignende, hverken under eller over sin Klædning.

Keiseren bar aldrig Kostbarheder paa sig; han havde hverken Pung eller Penge i sine Lommer, men blot sit Lommetørklæde, sin Tobaksdaase og sin Bonbon-Æske.

Keiserens Kaarder vare meget simple, Grebet af Guld, med en Ugle paa Knappen. Han havde ladet sig forfærdige tvende Kaarder, lig den, som han bar i Slaget ved Austerlitz. En af disse Kaarder blev foræret til Keiser Alexander, og den anden til Prinds Eugen i Aaret 1814. Den, som Keiseren havde ved Austerlitz, og hvorpaa han havde ladet gravere denne mærk-

værdige Bataillesværdige Bataillers-Navn og-Datum, skulde have været indesluttet i Støtten paa Vendome-Pladsen. Hans Majestæt havde den, saavidt jeg veed, endnu paa St. Helena. Flere andre Sabler, som han havde baaret i sine første Feldtog, og hvorpaa Slagenes Navne vare indgravede, uddeelte han til forskjellige Generaler.

Naar Keiseren skulde forlade Hovedstaden, for at begive sig til Armeerne eller blot for at gjøre en Reise omkring i Departementerne, vidste man aldrig nøiagtigt det Dieblik, naar han vilde afsted. Der maatte i Forveien sendes alt det Fornødne til de forskjellige Stationer, hvor det undertiden ventede tre Uger eller en Maaned, og naar Hans Majestæt var reist, blev det bragt tilbage fra de Stationer, som han ikke havde passeret. Jeg har ofte tænkt, at Keiseren bar sig saaledes ad, for at kuldkaste de Personers Beregninger, der udspeidede hans Skridt, og bringe Politikerne paa galt Spor. Ingen, uden han selv, vidste, hvilken Dag han vilde reise; efter en Concert, et Skuespil eller enhver anden Fornøielse, der havde samlet et stort Antal Mennesker, sagde Hans Majestæt, naar han lagde sig: "Jeg reiser Klokken To." Undertiden var det tidligere, undertiden sildigere, men altid ved det Klokkeslæt, som han havde sagt. I et Dieblik gave Vedkommende de fornødne Ordrer, og Alt var færdigt til bestemt Tid; men man lod ogsaa Alting ligge hulter til bulter i Slottet. — Overalt, hvor Hans Majestæt logerede paa Reisen, lod han, før han reiste bort, Alt betale, hvad han selv og hans Følge havde depenseret; han gav sine Værter Foræringer og Huusfolkene Douceurer. Om Søndagen lod Keiseren læse Messe for sig af Stedets Geistlige,

Forsigtighed og Finesser, for at undgaae at compromittere sin Værdighed; men hvad jeg veed vist, er, at det var umuligt at vise mere Ærbødighed og Opmærksomhed for Nogen, end han havde for den ærværdige Olding. Dagen efter sin Ankomst til Fontainebleau holdt Paven sit Indtog i Paris med alle de Æresbeviisninger, som i Almindelighed bleve Keiseren til Deel. Der var indrettet Værelser for ham i Tuilerierne i Floras Pavillon; og som en Følge af den fine og hengivne Opmærksomhed, som Hans Majestæt lige fra Begyndelsen havde anvendt, for at modtage Hans Hellighed godt, fandt denne sine Værelser indrettede og meublerede nøiagtigt som de, han beboede i Rom; han yttrede ret levende sin Overraskelse og Erkjendtlighed for en Opmærksomhed, som han selv, fortæller man, meget fiint kaldte aldeles sønlig, idet han paa samme Tid alluderede til den Agtelse, som Keiseren havde viist ham ved enhver Leilighed, og til den nye Titel "Kirkens ældste Søn," som Hans Majestæt nu skulde antage tilligemed Keiserkronen.

Hver Morgen gik jeg efter Hans Majestæts Befaling hen at spørge om den hellige Faders Befindende. Pius den Syvende havde et ædelt og skjønt Udvortes, en Mine, der udtrykkede Englegodhed, en blød og velklingende Stemme; han talede lidet og langsomt, men med Anstand; skjøndt selv i høieste Grad tarvelig og nøisom, var han dog overbærende og uden Strenghed imod Andre. Heller ikke søgte Personerne af hans Følge at efterligne ham, hvad Levemaaden angik, men benyttede sig rundeligen af den Befaling, Keiseren havde givet, at forsyne dem med Alt, hvad de forlangte. De

Tasser, som vare bestemte for dem, vare overflødigt, ja endog prægtigt serverede; dette forhindrede imidlertid ikke, at de hver Dag forlangte en Kurv med Chambertin til Pavens Taffel, skjøndt denne spiste alene og ikke drak andet end Vand.

Den hellige Faders Ophold i Paris, næsten fem Maaneder, var en Opbyggelsestid for de Troende, og Hans Hellighed maatte fatte de bedste Tanker om en Befolkning, der, efter at have i meer end ti Aar ophørt at iagttage og see den katholske Religions Ceremonier, paany havde opfattet dem med en ubeskrivelig Begjerlighed. Naar Paven ikke blev holdt tilbage i sine Værelser af sit svagelige Helbred, mod hvilket Climaets Forskjellighed og Aarstidens Strenghed nødte ham til at anvende stor Forsigtighed, besøgte han Kirkerne, Museerne og Anstalterne til det offentlige Vel. Naar slet Veir forhindrede ham fra at gaae ud, præsenterede man for Pius den Syvende paa det store Gallerie i Napoleons Museum de Personer, som attraaede denne Gunst. Jeg var en Dag bleven anmodet af nogle Damer af mit Bekjendtskab om at bringe dem til den hellige Faders Audients, og jeg gjorde mig en Fornøielse af at ledsage dem derhen.

Det lange Gallerie var besat med en dobbelt Række af Mandfolk og Fruentimmer. De Fleste af dem vare Mødre, som havde deres Børn omkring sig eller paa Armene, forat den hellige Fader kunde give dem sin Velsignelse. Pius den Syvende fæstede sine Øine paa disse Børnegrupper med en sand Englegodhed og Blidhed. Med Museets Opsynsmand foran sig, og ledsaget af Cardinalerne og sit Huses fornemme Herrer,

Kammereer reed foran Vognen paa et Muulæsel, bærende et forgyldt Kors.

Omtrent en Time efter Paven, ankom Deres Majestæter til Kirken. De sadde i en Vogn, der straalede af Guld og kostbare Malerier og blev trukken af otte isabelfarvede Heste med overordentlig rige Skaberakker. Paa Vognhimmelen saae man en Krone, der bares af fire Ørne med udspilede Vinger. For- og Bagsiden af Vognen vare af Glas istedetfor af Træ, saa at de lignede hinanden meget. Denne Lighed foranledigede, at Deres Majestæter, idet de stege ind, toge feil af Siderne og satte sig paa Forsædet; Keiserinden mærkede det først, og hun saavelsom hendes Gemal morede sig meget over denne Feiltagelse.

Jeg vil ikke indlade mig paa at beskrive Optoget, skjøndt Erindringen, som jeg har bevaret derom, endnu er fuldstændig og frisk; men jeg vilde faae altfor meget at berette. Man forestille sig 10,000 Mand Cavallerie af den fortrinligste Holdning, defilerende mellem to Rækker lige saa brillant Infanterie, hver indtagende en Længde af næsten en halv Lieue. Man tænke sig Antallet af Eqvipagerne, deres Rigdom, Seletøiernes og Livreernes Skjønhed, og den Mængde Musikanter, som spillede Kroningsmarscherne under Klokkernes Ringen og Kanonernes Torden; man føie endnu hertil Virkningen af en Conflux af fire til fem hundrede tusinde Tilskuere, og man vil endda være meget langt fra at have en tydelig Forestilling om denne forbausende Pragt.

I Decembermaaned er det en Sjeldenhed, at Veiret er smukt; dog paa denne Dag syntes Himlen ret at ville vise Keiseren sin Yndest; i det Øieblik, da han

traadte ind i det erkebiskoppelige Pallads, hvorfra man over et Gallerie kom ind i Kirken, adspredtes den tykke Taage, der havde varet hele Morgenen, og tillod Solen at forherlige Optogets Glands med sine Straaler. Denne særegne Omstændighed blev bemærket af Tilskuerne, og forøgede Enthusiasmen.

Alle Gader, hvorigjennem Toget gik, vare omhyggelig feiede og bestrøede med Sand; Beboerne havde decoreret Façaden af deres Huse, efter deres Smag og Formue, med Drapperier, Tapeter, malet Papir, nogle med Guirlander af Taxusblade. Næsten alle Boutiquer paa Quai des Orfèvres vare prydede med Festons af kunstige Blomster.

Den religieuse Ceremonie varede næsten fire Timer, og maa have været i høieste Grad trættende for Hovedpersonerne. — Hans Majestæt vilde ikke tillade, at Paven lagde Haand paa hans Krone; han satte den selv paa sit Hoved. Det var et Diadem af gyldne Ege- og Laurbærblade. Hans Majestæt tog endelig den for Keiserinden bestemte Krone, og, efter at have bedækket sig nogle Oieblikke dermed, satte han den paa sin høie Gemalinde, der knælede for ham. Hun fældede Taarer af Rørelse, og idet hun stod op, fæstede hun et Blik fuldt af Ømhed og Taknemmelighed paa Keiseren, der gjengjeldte det, dog uden at tabe noget af den Alvorlighed, som en saa imponerende Ceremonie i saa mange Vidners Nærværelse udkrævede; men uagtet denne Tvang, forstode deres Hjerter hinanden midt i denne glimrende og larmende Forsamling. Sikkert var Tanken om Skilsmisse ikke dengang i Keiserens Hoved, og jeg for min Deel er overbeviist om, at dette sørgelige Skridt aldrig vilde

men noget caustiske Aand, ved en fortræffelig Tone og det fineste Høfvæsen.

Efter Frokosten spillede Keiserinden et Partie Billard, eller ogsaa spadserede hun, naar det var smukt Veir, i Haverne eller den lukkede Lystskov. Denne Recreation varede kun kort Tid, og naar Hendes Majestæt kom tilbage i sine Værelser, sysselsatte hun sig med at brodere i Ramme, og sladdrede med Damerne, der ligeledes arbeidede med Synaalen.

Simpel og smagfuld i sin Paaklædning, underkastede Keiserinden sig ugjerne Toilettets Tvang; ikkun Ædelstene vare ganske efter hendes Smag; hun havde altid yndet dem meget, og Keiseren havde gjort hende hyppige og betydelige Foræringer deraf; hun følte sig lykkelig ved at pynte sig dermed, og endnu mere ved at fremvise dem.

En Morgen var min Kone*) kommen for at see paa hendes Toilet. Hendes Majestæt fortalte, at hun, kort efter sit Giftermaal med Hr. de Beauharnais, henrykt over de Smykker, som han havde foræret hende, tog dem omkring med sig i sine Lommer (Pocher; man veed, at disse dengang udgjorde en væsentlig Deel af Fruentimmernes Paaklædning), og viste sine unge Veninder dem. Da Keiserinden talede om sine poches, befalede hun en af sine Damer at gaae hen og hente et Par, for at vise min Kone dem. Damen, til hvem

*) Louise Charvet, der fra Barnsbeen havde boet med sine Forældre paa Malmaison og var særdeles yndet af Josephine, som ofte lod hende komme til sig.

Keiserinden henvendte sig, havde ondt ved at undertrykke den Lyst til at lee, der paakom hende ved dette besynderlige Forlangende, og forsikkrede Hendes Majestæt, at der ikke mere existerede noget saadant i hendes Linned-Garderobe. Keiserinden svarede med en modfalden Mine, at det gjorde hende meget ondt; det vilde have glædet hende meget at see et Par af sine gamle Lommer igjen. Aarene havde bevirket store Forandringer. Keiserinde Josephines Juveler vilde ikke have kunnet rummes i Madame de Beauharnais' Lommer, hvor lange og dybe de end have været. Det Skab til Ædelstene, der havde tilhørt Dronning Marie Antoinette, og som aldrig havde været ganske fuldt, var altfor lidet for Keiserinden; og da hun en Dag, efter adskillige Damers Ønske, vilde vise dem alle sine Smykker, maatte man opstille et stort Bord, for at sætte Skrinene og Æskerne derpaa; og da Bordet ikke forslog, bedækkede man flere andre Meubler dermed.

Overvættes godmodig, som Enhver veed, fuld af den inderligste Medfølelse, ædelmodig indtil Ødselhed, gjorde hun alle sine Omgivelser lykkelige; elskende sin Gemal med en Ømhed, som Intet kunde rokke, og der var lige saa levende indtil hendes sidste Suk, som i den Periode, da Madame Beauharnais og General Bonaparte gjensidig tilstode hinanden deres Kjærlighed, var Josephine længe den eneste Gjenstand for Keiserens Ømhed, og hun fortjente at være det bestandigt. — Keiserinden paa sin Side tilbad ham, og brød sit Hoved for at udtænke, hvad der kunde behage ham, for at gjette hans Tanker, for at komme hans ubetydeligste Ønsker imøde.

I Begyndelsen vakte hun sin Gemals Skinsyge; da han under Feldttoget i Aegypten, ved indiscrete Beretninger, var bleven stærkt indtaget imod hende, forefaldt der ved Hjemkomsten flere heftige Scener imellem dem; men Roligheden vendte snart tilbage, og blev siden efter meget sjeldent forstyrret. Keiseren kunde ikke modstaae saa megen Ynde og Blidhed. —

Jeg sagde ovenfor, at Keiserinden var i høi Grad gavmild. Hun uddeelte mangfoldige Almisser, og var utrættelig i at søge Leilighed dertil; mange Emigranter levede alene paa hendes Bekostning. Hun vedligeholdt en meget flittig Brevvexling med de barmhjertige Søstre, der pleiede de Syge, og sendte dem en Mængde Ting. Hendes Kammertjenere vare beordrede allevegne at bringe de Fattige hendes Velgjerninger; en Mængde andre Personer erholdt hver Dag lignende Sendelser, og alle disse Almisser, alle disse mangfoldige og rundelig uddeelte Gaver erholdt en uskatteerlig Værd ved den Ynde, hvormed de bleve budne og den Skjønsomhed, hvormed de bleve uddeelte. Jeg kunde anføre tusinde Exempler paa denne fine Velgjørenhed.

Hr. de Beauharnais havde under sit Aegteskab med Josephine havt en naturlig Datter, ved Navn Adele. Keiserinden elskede hende, som om det kunde have været hendes eget Barn. Hun bar den største Omhu for hendes Opdragelse, og giftede hende, rigeligt udstyret, med en keiserlig Præfect.

Naar Keiserinden viste saa megen Omhed imod en Datter, der ikke var hendes egen, vil man vanskeligen kunne gjøre sig en Forestilling om hendes Kjærlighed til Dronning Hortense og Prinds Eugen.

Men vist er det ogsaa, at hendes Børn tilfulde gjengjeldte hende den, og at der ikke kunde gives nogen lykkeligere Moder. Hun var stolt af begge sine Børn, og talede altid om dem med en Begeistring, som alle de, der kjendte Dronningen af Holland og Vicekongen af Italien, maatte finde saare naturlig. Jeg har fortalt, hvorledes den unge Beauharnais, efter at have mistet sin Fader i en meget tidlig Alder, havde vundet General Bonapartes Hjerte, da han kom og forlangte sin Faders Kaarde. Man veed ogsaa, hvorledes denne Handling gav Generalen Lyst til at see Josephine, og hvad Følgen blev af dette Møde. Da Madame de Beauharnais var bleven General Bonapartes Kone, betraadte Eugen den militaire Løbebane; hans Skjebne blev fra nu af forenet med hans Stedfaders, der tog ham med til Italien som Adjutant. Han var Eskadronschef ved Chasseurerne i Keisergarden, da han i det udødelige Slag ved Marengo deelte alle Farer med ham, der havde saa megen Glæde af at kalde ham Søn. Faa Aar efter var Eskadronschefen bleven Vicekonge i Italien, præsumtiv Arving til Keiserkronen, en Titel, som han rigtignok ikke bar længe, og en Kongedatters Gemal.

Vicedronningen, Augusta Amalia af Baiern, var smuk og god som en Engel. Jeg befandt mig i Malmaison en Dag, da Keiserinden nylig havde erholdt sin Svigerdatters Portrait, paa hvilket hun var omringet af tre eller fire Børn, eet paa hendes Skulder, et andet ved hendes Fødder, et tredie paa hendes Arm; de lignede sande Engle. Da Keiserinden saae mig, gjorde hun mig den Ære at kalde paa mig, forat jeg

skulde beundre denne Samling af yndige Hoveder. Jeg bemærkede, at hun havde Taarer i Øinene, da hun talede med mig; disse Portraiter vare godt malede, og jeg havde senere Leilighed til at overtyde mig om, at de lignede til Fuldkommenhed. Nu var der ikke Tale om Andet, end at kjøbe Legetøi og Rariteter til de kjære Børn. Keiserinden kjørte selv hen for at vælge de Foræringer, hun bestemte til dem, og lod dem pakke ind i sin Nærværelse.

En af Prindsens Kammertjenere har forsikkret, at Eugen i Skilsmissetiden havde skrevet sin Gemalinde et meget sørgeligt Brev til. Maaskee havde han deri yttret nogen Beklagelse over ikke længere at være Keiserens Adoptivsøn. Prindsessen svarede ham med Ømhed; hun sagde blandt Andet: "Det er ikke Keiserens Arving, som jeg har ægtet, og som jeg elsker; det er Eugen Beauharnais." Prindsen læste denne Yttring og nogle andre i den Persons Nærværelse, fra hvem jeg har dette Træk, og som var rørt til Taarer. En saadan Qvinde fortjente meer end en Throne.

Efter denne Begivenhed, der var saa skrækkelig for Keiserindens Hjerte, at hun aldrig kunde trøste sig derover, forlod den herlige Fyrstinde ikke mere Malmaison, undtagen for at gjøre nogle Reiser til Navarra. Hver Gang jeg vendte tilbage til Paris med Keiseren, var jeg aldrig saasnart ankommen, førend min første Forretning var, at gaae til Malmaison. Sjeldent bragte jeg noget Brev fra Keiseren; han skrev kun til Josephine ved vigtige Leiligheder. "Siig Keiserinden, at jeg befinder mig vel, og at jeg ønsker, hun maa leve lykkelig." Det var det, som Keiseren næsten

altid sagde til mig, naar han saae mig reise. Saasnart jeg ankom, lod Keiserinden Alting ligge, for at tale med mig; ofte blev jeg een eller to Timer hos hende, og i al denne Tid blev der kun talt om Keiseren; jeg maatte fortælle Alt, hvad han havde udstaaet paa Reisen, om han havde været bedrøvet eller glad, syg eller ved godt Helbred. Hun græd over de Details, jeg meddeelte hende, anbefalede mig tusinde Gange hans Sundhed og den Omhu, som jeg skulde vise for ham i alle Maader, og gjorde mig omsider den Ære at udspørge mig angaaende mig selv, min Skjebne, min Kones Helbred; tilsidst gav hun mig et Brev med til Hans Majestæt, og bad mig at sige Keiseren, hvor lykkelig hun vilde være, dersom han vilde besøge hende.

Før Afreisen til Rusland fordobblede Keiserinden sine Anbefalinger, da hun var urolig over denne Krig, som hun aldeles misbilligede. Hun forærede mig sit Portrait, idet hun sagde til mig: "Min gode Constant, jeg gjør Regning paa Dem; dersom Keiseren blev syg, vilde De underrette mig derom, ikke sandt? Dølg mig Intet, jeg elsker ham saa høit!" Sikkert havde Keiserinden tusinde Midler til at erholde Efterretninger om Hans Majestæt; men jeg er overbeviist om, at dersom hun havde faaet hundrede Breve om Dagen fra Personer, der vare omkring Keiseren, vilde hun have læst og atter læst dem alle med den samme Begjerlighed.

Naar jeg var kommen tilbage til St. Cloud eller Tuilerierne, spurgte Keiseren mig, hvorledes Josephine befandt sig, og om jeg havde fundet hende munter; han modtog med Glæde de Breve, jeg bragte ham, og skyndte sig at aabne dem. I alle de Breve, som

jeg skrev til min Kone, naar jeg fulgte med Keiseren i Feldten eller paa Reiser, talede jeg om ham, og den gode Fyrstinde var henrykt over at min Kone viste hende mine Breve. Kort, enhver Ting, der i ringeste Maade angik hendes Gemal, interesserede Keiserinden i en Grad, der tydeligt viste, hvor stor Ømhed hun altid havde baaret for ham, saavel før som efter deres Skilsmisse. Da hun var altfor gavmild, og ikke i Stand til at afmaale sine Udgifter efter sine Indtægter, hændte det meget ofte, at Keiserinden saae sig nødt til at lade sine Leverandeurer gaae bort igjen paa de Dage, hun selv havde fastsat til deres Regningers Udbetaling. Dette kom engang for Keiserens Øren, og der var i denne Anledning en meget levende Discussion imellem de høie Ægtefolk, der endtes med den Bestemmelse, at i Fremtiden ingen Handlende eller Leverandeur maatte komme op paa Slottet uden en Skrivelse fra Stadsdamen eller Keiserens Secretair. Denne bestemte Ordre blev fulgt med megen Nøiagtighed lige indtil Skilsmissen. Under denne Forklaring græd Keiserinden meget, og lovede at være mere sparsommelig; Keiseren tilgav hende, omfavnede og kyssede hende, og Freden var sluttet. Det er, saavidt jeg troer, den sidste Tvistighed af dette Slags, som forstyrrede deres ægteskabelige Forhold.

Man har fortalt mig, at da efter Skilsmissen Keiserindens Regnskaber bleve reviderede, gjorde Keiseren Intendanten over Malmaison Bebreidelser, der naturligviis maatte komme for Josephines Øren. Denne gode Herskerinde, inderlig bedrøvet over de Ubehageligheder, som hendes Intendant havde havt, og ei

vidende, hvorledes hun skulde bære sig ad, for at bringe en bedre Orden i Tingene, forsamlede nu et Huusraad, i hvilket hun selv vilde præsidere i en Lærreds Kjole uden Pynt. Denne Kjole var bleven forfærdiget i stor Hast, og tjente kun denne ene Gang. Keiserinden, som Nødvendigheden af et Afslag altid bragte i Fortvivlelse, var uophørligen bestormet af Kjøbmænd, der forsikkrede hende, at de havde ladet denne eller hiin Ting forfærdige udtrykkeligen til Brug for hende, og besvore hende, ei at vise dem tilbage, da de ikke vidste, hvor og hvorledes de ellers skulde faae deres Varer afsatte. Keiserinden beholdt da Alt, hvad Kjøbmændene havde bragt hende; men omsider skulde det dog betales.

Keiserinden viste altid en overordentlig Høflighed imod Personerne i hendes Tjeneste; det hændte aldrig, at nogen Bebreidelse undslap denne Mund, der kun aabnede sig for at sige forbindtlige Ting. Naar nogen af hendes Damer gav hende Grund til Misfornøielse, straffede hun dem blot dermed, at hun ikke talede et Ord til dem i een, to, tre eller otte Dage, i Forhold til Brødens Størrelse. Saa mild denne Straf synes, faldt den dog meget tung for de Fleste: Keiserinden forstod saa godt at gjøre sig elsket.

Under Consulatet erholdt Madame Bonaparte ofte tilsendt fra de af hendes Gemal erobrede Byer, eller fra Personer, der ønskede at erholde hendes Forbøn hos den første Consul, kostbare Meubler og alle Slags Curiosa, Malerier, Stoffer o. s. v. I Begyndelsen smigrede disse Foræringer Madame Bonaparte i høi Grad; hun glædede sig som et Barn ved at lade Kasserne aabne, for at see hvad de indeholdt; hun hjalp

selv til at pakke ud, og at transportere disse smukke Sager. Men snart bleve Forsendingerne saa betydelige og gjentoges saa ofte, at hun til Opbevaringen deraf maatte have et eget Locale, hvortil min Svigerfader havde Nøglen. Her bleve Kasserne da staaende urørte, indtil det maatte behage Madame Bonaparte at lade dem aabne.

Da den første Consul bestemte, at han vilde boe i Saint Cloud, skulde min Svigerfader forlade Malmaison, for at ansættes i det nye Pallads, hvis Herre vilde, at han skulde have Opsyn med Ameublementet. Førend min Svigerfader reiste, aflagde han Madame Bonaparte Regnskab for Alt, hvad han havde at svare til. Man aabnede i hendes Nærværelse alle Kasserne, der vare opstablede i tvende Værelser fra Gulvet til Loftet. Madame Bonaparte var forbauset over saa mange Rigdomme: det var lutter Marmor- og Bronze-Sager, saavelsom prægtige Malerier. Eugen, Hortense og den første Consuls Søstre fik en god Deel deraf; Resten blev anvendt til at decorere Værelserne i Malmaison med.

Den Smag, som Keiserinden havde for Ædelstene, udstrakte sig i nogen Tid ogsaa til antike Curiosa, graverede Stene og Medailler. Hr. Denon smigrede dette Lune, og fik omsider den gode Josephine til at troe, at hun fuldkomment forstod sig paa Antiker, og at hun i Malmaison burde have et Cabinet, en Conservator o. s. v. Dette Forslag, der smigrede Keiserindens Egenkjærlighed, blev gunstigen modtaget. Man valgte Localet, man tog til Conservator Hr. de M****, og det nye Cabinet blev beriget ved at man i samme

Grad formindskede det rige Ameublement i Slottets Værelser. Hr. Denon, som havde givet denne Idee, paatog sig at besørge en Medaillesamling; men denne Smag, der var kommen pludseligt, forsvandt igjen lige saa hurtigt som den var kommen; Cabinettet blev taget til en Selskabssal, Antikerne bleve viste ud i Forværelset til Badesalen, og Hr. de M****, der ikke havde mere at conservere, levede sædvanligen i Paris.

Nogen Tid derefter fik en Palaisdame det Indfald at bringe Keiserinden til at troe, at Intet vilde være skjønnere og hende værdigere, end et Smykke af antike græske og romerske Stene. Adskillige Kammerherrer understøttede denne Opfindelse, der ikke undlod at behage Keiserinden, da hun holdt meget af Alt, hvad der bar Præg af Originalitet. En Morgen, da jeg klædte Hans Majestæt paa, saae jeg Keiserinden træde ind. Efter nogle Øieblikkes Samtale sagde hun: "Bonaparte, disse Damer have raadet mig til at anskaffe mig et Smykke af antike Stene; jeg kommer, for at bede dig at lade Hr. Denon udvælge mig de smukkeste." Keiseren gav sig til at lee høit, og afslog det i Begyndelsen bestemt. Stormarschallen kommer, og Keiseren underretter ham om Keiserindens Forlangende, og spørger om hans Mening desangaaende. Hertugen af Friaul fandt Tingen meget fornuftig, og forenede sine Bønner med Keiserindens. "Det er en rasende Idee," sagde Keiseren, "men siden Fruentimmerne endelig ville det saa, maa man vel føie dem. Duroc, gaa selv ind i Antik-Cabinettet og vælg det Fornødne."

Hertugen af Friaul kom snart tilbage med de skjønneste Stene af Samlingen. Kronens Juveleer ind-

fattede dem prægtigt; men dette Smykke var af en uhyre Vægt, og Keiserinden bar det aldrig.

Jeg kunde anføre mangfoldige Exempler paa den uforlignelige Iver, hvormed Keiserinden greb enhver Leilighed til at gjøre vel. En Formiddag, da hun ene spiste Frokost med Hans Majestæt, hørte man paa eengang Børneskrig fra en hemmelig Trappe. Keiseren blev alvorlig, rynkede Øienbrynene og spurgte heftigt, hvad dette skulde betyde. Jeg gik ud, for at erkyndige mig derom, og fandt et nyfødt Barn, omhyggeligt og reenligt svøbt, liggende i et Slags lille Vugge, og med et Baand om Livet, hvortil var heftet et Stykke Papir. Jeg kom tilbage, og fortalte, hvad jeg havde seet. "O Constant, bring mig Vuggen," sagde Keiserinden strax. Keiseren vilde i Begyndelsen ikke tillade det, og tilkjendegav sin Forundring og Misfornøielse over at man saaledes havde kunnet snige sig ind i hans inderste Værelser. Da Keiserinden havde gjort ham opmærksom paa, at det nødvendigen maatte være nogen af Officianterne, vendte han sig imod mig, og saae paa mig, ligesom for at spørge, om det var mig, der havde havt denne Idee. Jeg rystede paa Hovedet. I dette Øieblik gav Barnet sig til at skrige; Keiseren kunde ikke undertrykke et Smiil, idet han brummende sagde: "Josephine, skaf dog den Ravneunge bort." Keiserinden vilde benytte hans tilbagevendte gode Lune, og sendte mig ud for at hente Vuggen, som jeg da bragte hende. Hun caresserede den Spæde, stillede den tilfreds, og læste et Papir, der var en Supplik fra Forældrene. Tilsidst nærmede hun sig Keiseren, idet hun opfordrede ham til ligeledes at kjele lidt for Barnet,

og at knibe det i de deilige runde Kinder; hun behøvede ikke at bede ham længe derom; thi Keiseren holdt selv meget af at lege med Børn. Efter at have lagt en Rulle Napoleondorer i Buggen, lod Hendes Majestæt omsider Barnet bringe ned til Slottets Portner, forat det kunde blive afleveret til sine Forældre.

Jeg vil endnu anføre eet Træk af Hendes Majestæts Godmodighed, hvortil jeg ligeledes havde den Lykke at være Vidne.

Nogle Maaneder før Kroningen var en lille Pige paa halvfemte Aar bleven trukken op af Seine, og en medlidende Dame, Madame Fabien de Pillet, havde med megen Varme taget sig af den stakkels Forladte. Da Keiserinden, omtrent paa Kroningstiden, erfarede denne Begivenhed, ønskede hun at see dette Barn, og efterat hun havde betragtet det med Ømhed nogle Minuter, efterat hun med Venlighed og Oprigtighed havde tilbudt Madame Pillet og hendes Mand sin Beskyttelse, erklærede hun dem, at hun paatog sig at sørge for den lille Pige; men tilføiede strax med den Delicatesse og forekommende Tone, der vare hende saa naturlige: "Deres gode Handling har erhvervet Dem altfor mange Rettigheder over den lille Stakkel, til at jeg skulde berøve Dem den Glæde selv at fuldføre Deres Værk Jeg beder Dem derfor om Tilladelse til at paatage mig Omkostningerne til hendes Opdragelse, men det er Dem, der maa sætte hende i en Pensionsanstalt og vaage over hende; jeg vil kun være hendes anden Velgjørerinde." Det var høist rørende at see Hendes Majestæt, idet hun sagde disse Ord, stryge den lille Stakkels Haar, som hun havde kaldet hende, og kysse hende paa Panden

med en Moders Ømhed. Hr. og Madame Pillet vare i høi Grad bevægede af denne sjeldne Scene.

XVII.

Da den franske Republiks første Consul var bleven de Franskes Keiser, kunde han ikke længere i Italien lade sig nøie med Titel af Præsident. Nye Deputerede fra den cisalpinske Republik droge over Bjergene, og efter en Raadslagning i Paris tilbøde de Hans Majestæt Titelen: Konge af Italien, hvilken han modtog. Faa Dage derefter reiste Keiseren til Mailand, hvor han skulde krones. Jeg vendte med den største Fornøielse tilbage til dette skjønne Land, af hvilket jeg, uagtet Krigens Besværligheder og Farer, havde beholdt de behageligste Erindringer. Nu vare Omstændighederne meget forskjellige. Det var som Souverain at Keiseren skulde drage over Alperne, gjennem Piemont og Lombardiet, hvoraf han, paa vor første Reise, havde maattet tage hver Dal, hver Bro, hver Defilee med væbnet Haand. I Aaret 1800 var den første Consuls Escorte en Armee; i 1805 var det et ganske fredeligt Følge af Kammerherrer, Pager, Æresdamer og Palais-Officianter.

Keiserinde Josephine ledsagede ham paa denne Reise. Overhovedet tog Keiseren hende gjerne med sig, hver Gang det kunde lade sig gjøre; hun for sin Person vilde gjerne ledsage sin Mand altid, hvad enten det var muligt eller ei. Keiseren holdt som oftest sine Reiser meget hemmelige lige indtil det sidste Øieblik, og om Midnat forlangte han Heste, for at reise til Mainz, eller til Mailand, ligesom der var Tale om en Kjøretour til Saint-Cloud eller til Rambouillet.

Jeg erindrer ikke, paa hvilken af Hans Majestæts Reiser det var, at han havde besluttet ikke at tage Keiserinden med. Keiseren var mindre bange for alle de Damer og Fruentimmer, der udgjorde Keiserindens Følge, end for den Mængde Pakker og Æsker, der sædvanligviis ledsagede hem. Han vilde desuden reise hurtigt og uden Pragt, og spare Byerne, der laae paa hans Vei, en uhyre Tilvæxt af Bekostninger.

Han befalede da, at Alt skulde være færdigt til Afreisen Kl. 1 om Morgenen, paa hvilken Tid Keiserinden sædvanlig var falden i Søvn; men uagtet alle Forsigtighedsregler, blev Keiserinden ved en eller anden Ubesindighed underrettet om, hvad der foregik. Keiseren havde lovet, at hun skulde ledsage ham paa hans første Reise; han bedrog hende desuagtet, og vilde reise uden hende! .... Strax kalder hun paa sine Fruentimmer; men utaalmodig over deres Langsomhed springer Hendes Majestæt ud af Sengen, tager det første det bedste Klædningsstykke paa, som hun kan faae fat, og løber ud af Værelset i Tøfler og uden Strømper. Grædende, som en lille Pige, man bringer tilbage i hendes Skole, iler hun igjennem Gemakkerne, farer ned ad Trappen, og kaster sig i Keiserens Arme i det Dieblik, da han gjør sig færdig til at stige i Vognen. Det var paa den høie Tid; thi en Minut senere, og han havde været borte. Som det næsten altid gik, naar han saae sin Kone fælde Taarer, bliver Keiseren rørt; hun bemærker det, og allerede har hun knuget sig ind i et Hjørne af Vognen; men Hendes Majestæt er neppe paaklædt. Keiseren bedækker hende med sin Pelts, og før Afreisen giver han selv Ordre, at hans Gemalinde

paa den første Station skal forefinde Alt, hvad hun kan behøve.

I Fontainebleau lod han Keiserinden blive tilbage, og begav sig til Brienne, hvor han ankom Kl. 6 om Aftenen. — Han tilbragte Natten paa Slottet, og stod tidligt op om Morgenen, for at besøge Marken de la Rothière, en af hans gamle Yndlings-Promenader. Keiseren gjennemilede med den største Fornøielse disse Steder, hvor hans første Ungdom var henrunden. Han forviste dem med et Slags Stolthed, og enhver af hans Bevægelser, enhver af hans Bemærkninger syntes at sige: "Betragt, hvorfra jeg har begyndt, og hvor vidt jeg er kommen."

Hans Majestæt reed foran de Personer, der ledsagede ham, og fandt Fornøielse i selv først at navngive de forskjellige Steder, hvor han befandt sig. En Bonde, der saae ham saaledes affondret fra hans Følge, raabte fortroligt til ham: "Hei! Borger! kommer Keiseren snart her forbi?" — "Ja vist," svarede denne, "hav blot lidt Taalmodighed."

Keiseren havde om Aftenen spurgt til Moder Margrethe, saaledes kaldte man en gammel Kone, der beboede en Hytte midt i Skoven, og som Eleverne af Militairskolen pleiede flittigen at besøge. Han havde ikke glemt dette Navn, og hørte med lige saa megen Glæde som Overraskelse, at den, der bar det, levede endnu. Da man paa Morgenpromenaden var kommen ad denne Kant, galopperede Keiseren lige hen til Hyttens Dør, steeg af Hesten, og gik ind til den gode Bondekone. Hendes Syn var blevet svækket af Alderen; desuden havde Keiseren forandret sig saaledes, siden

hun havde seet ham, at det vilde have været hende vanskeligt, selv med gode Øine, at kjende ham igjen. "God Dag, Moder Margrethe," sagde Hans Majestæt, idet han hilsede den Gamle; "er I ikke nysgjerrig efter at see Keiseren?" — "Jo, min Sandten, gode Herre, det er jeg ret nysgjerrig efter; her har jeg en lille Kurv friske Æg, som jeg vil bringe Madame Brienne; saa bliver jeg oppe paa Slottet, for at prøve paa at faae Keiseren at see. Det vil have gode Veie; jeg kommer vel ikke til at see ham saa godt nu som før, da han kom med sine Kamerater og drak Melk hos Moder Margrethe. Dengang var han ikke Keiser; men det er lige meget: han fik de Andre til at gaae; hillemænd! det var værd at see. Melk, Æg, fiint Brød, knækkede Terriner, Alt sørgede han for at betale mig, og han begyndte med at betale sin Part. — "Hvorledes! Moder Margrethe," svarede Keiseren smilende, "I har ikke glemt Bonaparte?" — "Glemt! min gode Herre; troer De, man glemmer et saadant ungt Menneske, der var fornuftig, alvorlig, og undertiden endog sørgmodig, men altid god imod fattige Folk. Jeg er kun en Bondekone; men jeg kunde have sagt forud, at dette unge Menneske nok vilde komme frem i Verden." — "Han er ikke kommen saa daarligt frem endda, vel?" — "Nei, min Tro!"

Under denne korte Samtale havde Keiseren i Begyndelsen vendt Ryggen til Døren, og følgelig mod Dagen, der kun igjennem den kunde trænge ind i Hytten. Men lidt efter lidt havde han nærmet sig Konen, og da han var ganske nær ved hende, og Lyset faldt paa hans Ansigt, gav han sig til at gnide Hænderne,

og sagde, idet han søgte at antage den Tone og de Manerer, han havde havt i sin første Ungdom, da han kom til Bondekonen: "Naa, Moder Margrethe! Melk, friske Æg; vi ere færdige at døe af Sult." Den gode Gamle syntes at sammenholde sine Erindringer, og gav sig til at betragte Keiseren med stor Opmærksomhed. "Nu da, Morlille, I var saa vis paa strax at gjenkjende Bonaparte? Vi ere gamle Bekjendtere, vi To." Medens Keiseren sagde disse sidste Ord, havde Konen kastet sig for hans Fødder. Han reiste hende op med den meest rørende Venlighed, og sagde til hende: "I Sandhed, Moder Margrethe, jeg er saa sulten som en Skoledreng. Har I ikke noget at give mig?" Den gode Kone, der var ude af sig selv af Glæde over denne Lykke, satte Æg og Melk for Hans Majestæt. Da hans Maaltid var endt, gav han sin gamle Værtinde en Pung fuld af Guld, idet han sagde til hende: "I veed, Moder Margrethe, jeg holder af at man skal betale sin Fortæring. Farvel, jeg skal ikke glemme Eder." Og medens Keiseren steeg til Hest, stod den ærlige Gamle paa sin Dørtærskel, og lovede ham, med Glædestaarer i Øinene, at bede til den gode Gud for ham.

Da Keiseren stod op, havde han underholdt sig med En om Muligheden af at gjenfinde gamle Bekjendtskaber, og man havde da fortalt ham et Træk af General Junot, der havde moret ham meget. Da Generalen ved sin Tilbagekomst fra Ægypten befandt sig i Montbard, hvor han havde tilbragt adskillige Aar af sin Barndom, havde han med den største Flid opsøgt sine Kost- og Spilop-Kamerater, og havde fundet

flere af dem, med hvem han ret overgivent og fortroligt havde sladdret om sine første Spilopper og Skoledrengestreger. Omsider vare de gaaede ud sammen, for at tage forskjellige Steder i Oiesyn, af hvilke ethvert opvakte een eller anden Ungdoms-Erindring hos dem. Paa Byens offentlige Torv bemærker Generalen en gammel Mand, der spadserede gravitetisk med sin Stok i Haanden. Strax løber han hen til ham, kaster sig om hans Hals, og er færdig at qvæle ham med sine gjentagne Omfavnelser. Den Gamle, der med Nød og Neppe er sluppen løs fra disse varme Hilsener, betragter General Junot med en forskrækket Mine, og veed ikke, hvad han skal tilskrive en saa overvættes udtryksfuld Ømhed af en Militair, som bærer en Overofficeers Uniform og alle Kjendetegn paa en ophøiet Rang. "Hvorledes?" udbryder denne, "kjender De mig ikke?" — "Borger General, jeg beder Dem at undskylde mig, men jeg har ikke nogen Forestilling om..." — "Jh for Pokker, min kjære Lærer, har De glemt den dovneste, galeste og ustyrligste af Deres Disciple?" — "Jeg beder tusinde Gange om Forladelse! Skulde De være Hr. Junot?" — "Ham selv," svarede Generalen, idet han fornyede sine Omfavnelser og tilligemed sine Venner loe over de særegne Betegnelser, ved hvilke han havde gjort sig kjendelig *). — Hvis Hukommelsen havde slaaet no-

*) Junot forstod ikke i mindste Maade at tvinge sig, og denne Feil bragte ham ofte til at glemme sin Rang og den Forsigtighed, som den burde have paalagt ham. Man kjender hans Eventyr i Spillehuset, hvor han rev Kortene itu, væltede Meublerne og pryglede Bankholderne og deres Hjelpere (crou-

gen af Keiserens Lærere feil, da vilde det ikke have været et saadant Signalement, hvorpaa man skulde have gjenkjendt ham; thi hele Verden veed, at han udmærkede sig i Militairskolen ved sin utrættelige Arbeidsomhed og sin ordentlige og alvorlige Opførsel.

(Deres Majestæter fortsatte Reisen over Troyes, Lyon, Mont-Cenis, Turin til Alessandria). Dagen efter sin Ankomst til denne sidste Bye, stod Keiseren meget tidligt op, besaae Byens Fæstningsværker, gjennemfoer alle Leir-Positionerne fra Batailllen ved Marengo, og kom først tilbage Kl. 7 om Aftenen, efter at have redet fem Heste trætte. Nogle Dage efter vilde

---

piers), for at holde sig skadesløs for Tabet af sine Penge. Det Værste er, at han dengang var Gouverneur i Paris. Keiseren, underrettet om denne Scandal, lod ham komme for sig, og spurgte ham meget opbragt, om han havde svoret at ville leve og døe som en gal Mand. (Dette kunde man senere have antaget for en Spaadom, da den ulykkelige General døde i Anfald af Vildelse.) Han svarede med saare liden Maadeholdenhed paa Keiserens Irettesættelser, og blev sendt til Armeen mod England, maaskee for at faae Tid til at komme i Rolighed. Men det var ikke i Spillehusene alene, at Gouverneuren i Paris saaledes compromitterede sin Værdighed. Man har fortalt mig andre Eventyr om ham af en endnu galere Art, men som jeg her bør forbigaae. Vist er det, at General Junot langt mindre satte sin Ære i at respectere den udvortes Velanstændighed, end at være en af de flinkeste Pistolskytter i Armeen. Naar han reed ud paa Landet, saae man ham oftere sætte sin Hest i Galop, med en Pistol i hver Haand, og i Farten skyde Hovedet af Gjæs og Ænder, som han valgte sig til Maal.

han, at Keiserinden skulde see denne berømte Slette, og efter hans Befaling samledes der en Armee paa 25 eller 30,000 Mand. Om Morgenen paa den til disse Troppers Mynstring fastsatte Dag traadte Keiseren ud af sit Værelse, klædt i en langlivet, luslidt og paa nogle Steder endog hullet, blaa Kjole med lange Skjøder. Disse Huller vare Ormenes Værk, og ikke Kuglernes, saaledes som man urigtigen har fortalt i visse Memoirer. Paa Hovedet havde Hans Majestæt en gammel Hat med en bred Guldgalon, som Tiden havde forrevet og gjort sort, og ved Siden en Cavalleriesabel, saadan som Republikens Generaler bare den. Det var den Kjole, Hat og Sabel, som han havde baaret i selve Slaget ved Marengo. Jeg laante senere Hr. David, Hans Majestæts første Maler, denne Dragt til Brug for hans Malerie af Overgangen over St. Bernhard. Et stort Amphitheater var opreist paa Sletten for Keiserinden og Deres Majestæters Følge. Veiret var fortrinligt, som næsten altid i Maimaaned i Italien. Efter at have gjennemfaret sine Linier, satte Keiseren sig ved Siden af Keiserinden, og foretog en Uddeling af Æreslegionens Kors til sine Tropper. Tilsidst lagde han selv Grundstenen til et Monument, som efter hans Befaling skulde opreises paa Sletten, til Minde om de Tappre, der vare faldne i Slaget. Da Hans Majestæt i den korte Tale, som han ved denne Leilighed holdt til Armeen, med en kraftig, men dybt rørt Stemme udtalte Navnet Desaix, som her fandt en ærefuld Død for Fædrelandet, hørtes et Smertensskrig i Krigernes Rækker. Jeg for min Person var rørt til Taarer, og med Øinene fæstede paa denne Ar-

mer, paa disse Faner, paa Keiserens Dragt, maatte jeg Tid efter anden vende mig om til Keiserindens Throne, for ikke at indbilde mig, at vi endnu havde den 14de Juni 1800. —

Deres Majestæter opholdt sig meer end en Maaned i Mailand, og jeg havde god Tid til at besee denne Lombardiets skjønne Hovedstad. En Dag toge de ud til den lille Oe Olona i Nærheden deraf, for at spise Frokost; medens Keiseren spadserede der, mødte han en fattig Kone, hvis Hytte laae ganske nær ved det Sted, hvor man havde dækket Bordet for Deres Majestæter, og han gjorde hende strax en Mængde Spørgsmaal. "Herre," svarede hun, uden at kjende ham: "jeg er meget fattig og Moder til tre Børn, som jeg har meget ondt ved at ernære og opdrage, da min Mand, som er Dagløner, ikke altid har Arbeide." — "Hvor meget behøvede I vel, for at være fuldkommen lykkelig?" spurgte Keiseren. — "Ak, Herre, jeg behøvede mange Penge." — "Nu, hvor mange behøvede I da?" — "Ak, Herre, med ringere end tyve Louisd'or vilde vi dog aldrig kunne komme ud af vore Omstændigheder; men hvilken Rimelighed er der for at vi nogensinde skulde faae tyve Louisd'or!"

Keiseren lod paa Stedet give hende en Sum af 3000 Francs i Guld, og befalede mig at lukke Rullerne op og kaste det altsammen i den gode Kones Forklæde. Ved Synet af en saa stor Mængde Guld blev hun bleg, svimlede, og var nær ved at synke i Afmagt. "Ak, det er for meget, Herre! Det er i Sandhed for meget. De vil dog vel ikke have en stakkels fattig Kone til Bedste?" Keiseren beroligede hende med den

Forsikkring, at Alt tilhørte hende, og at hun for disse Penge kunde kjøbe sig et lidet Stykke Jord og en Hjord Geder, og give sine Børn en god Opdragelse.

Hans Majestæt gav sig ikke tilkjende; han holdt meget af at være ukjendt, naar han uddeelte sine Velgjerninger. Jeg kjender en stor Mængde Handlinger i hans Liv, der ere Mage til denne. Det forekommer mig, som om hans Historieskrivere have gjort sig til Regel at forbigaae dem med Taushed, og dog er det, mener jeg, efter saadanne Træk at man kunde og burde skildre Keiserens Charakteer.

Vi havde kun været kort Tid i Mantua, da Stormarschal Duroc beordrede mig at forblive i den lille Sal, som var foran Keiserens Værelse, og underrettede mig om at Grev Lucian Bonaparte snart vilde ankomme. Virkelig saae jeg ham komme faa Minuter efter. Da han havde sagt sit Navn, førte jeg ham ind i Sovegemakket, derefter gik jeg hen og bankede paa Døren til Keiserens Cabinet, for at melde ham. Efterat Brødrene havde hilset hinanden, lukkede de sig inde i Værelset. Snart opstod der en meget levende Disput imellem dem, og da jeg var nødt til at forblive i den lille Sal, hørte jeg en heel Deel af Samtalen: Keiseren opfordrede sin Broder til at lade sig skille fra sin Kone, og lovede ham en Krone, hvis han vilde bestemme sig dertil; Lucian svarede, at han aldrig vilde forlade sine Børns Moder. Denne Modstand opbragte Keiseren heftigt, og hans Udtryk bleve meget haarde, ja endog fornærmelige. Da denne Disput havde varet over en Time, kom Lucian ud i en skrækkelig Tilstand, bleg, afkræftet og med røde, forgrædte Øine. Vi saae

ham ikke mere; thi da han havde forladt sin Broder, vendte han tilbage til Rom.

Keiseren var i meget ondt Humeur over sin Broders Modstand, og lukkede ikke Munden op, da han gik til Sengs. Man har paastaaet, at Twistigheden imellem de to Brødre var foraarsaget ved den første Consuls Ophøielse til Keiser, hvilket Lucian skulde have misbilliget. Det er en Vildfarelse; det er vel sandt, at denne havde foreslaaet, at Republiken skulde vedblive, under Bestyrelse af tvende Consuler, der skulde have været Napoleon og Lucian; den Ene skulde forestaae Krigen og de udenrigske Forhold, den Anden Alt, hvad der angik de indre Sager; men omendskjøndt Lucian blev bedrøvet over at hans Plan ikke gik igjennem, beviser dog den Gridskhed, hvormed han modtog Titelen af keiserlig Senator og Greve, tilstrækkeligen, at han kun brød sig lidet om en Republik, for hvilken han ikke var et af Overhovederne. Jeg er vis paa, at ikkun Lucians Giftermaal med Madame J***** var Aarsag til Uenigheden. Keiseren misbilligede denne Forening, fordi Damen havde Ord for at have været meget galant, og fordi hun var skilt fra sin Mand, der havde falleret og var flygtet til Amerika. Denne Fallit, og i Særdeleshed Skilsmissen, stødte Napoleon meget, da han altid havde en stor Modbydelighed for Koner, som vare skilte fra deres Mænd.

Keiseren havde allerede villet ophøie sin Broder i Souverainernes Række, ved at lade ham ægte Dronningen af Etrurien, der nylig havde mistet sin Mand. Lucian afslog flere Gange denne Forbindelse. Keiseren blev omsider vred, og sagde til ham: "Nu seer du

Følgerne af din Forblindelse og din taabelige Kjærlighed til en ... femme galante." — "Idetmindste," svarede Lucian, "er min ung og smuk," idet han sigtede til Keiserinde Josephine, der havde været begge Dele. Dette dristige Svar bragte Keiserens Vrede til den høieste Grad; han holdt just dengang, fortæller man, sit Uhr i Haanden, og kastede det med Heftighed i Gulvet, idet han raabte: "Siden du intet vil høre, nu vel, saa skal jeg knuse dig, ligesom dette Uhr!"

Der var forresten opstaaet Uenighed imellem de to Brødre selv før Keiserdømmets Oprettelse. Iblandt Aarsagerne til Lucians Unaade har jeg ofte hørt følgende anføre: Da Lucian var Minister for det Indre, erholdt han Befaling af den første Consul, ikke at lade Korn udføre af Republikens Territorium. Vore Magaziner vare fyldte, og Frankrig rigelig forsynet; men dette var ikke Tilfældet i England, hvor Hungersnøden blev meget følelig. Man veed ikke, hvorledes Tingen gik til, men den største Deel af dette Korn vandrede over Canalen. Man forsikkrer, at det var for en Snees Millioner. Da den første Consul erfarede dette, fratog han sin Broder Portefeuillen for det Indre, og udnævnte ham til Gesandt i Spanien.

I Madrid blev Lucian meget godt modtagen af Kongen og den kongelige Familie, og han blev en intim Ven af Don Manuel Godoy, Fredsfyrsten. Det var under denne Mission og ved Medvirkning af Fredsfyrsten, at Tractaten til Badajoz blev sluttet, for hvilken Portugal, som man siger, gav tredive Millioner. Man har endog paastaaet, at denne Sum, betalt i Guld og Diamanter, blev deelt imellem de to Befuld-

mægtigede, som ikke fandt det beleiligt at aflægge deres respective Hoffer Regnskab derfor.

Carl den Fjerde elskede Grev Lucian hjerteligt, og havde den høieste Ærefrygt for den første Consul. Efter at have beseet adskillige spanske Heste, som han bestemte for den første Consul, sagde han til sin Overstaldmester: "Hvor du er lykkelig, og hvor jeg misunder dig din Lykke! Du skal see den store Mand, og tale med ham! hvi kan jeg ikke være i dit Sted!"

Under sit Gesandtskab havde Lucian offret en Dame af høieste Rang sin Hylding, og af hende modtaget et Portrait i Medaillon, omgivet af meget skjønne Brillanter. Jeg har over hundrede Gange seet dette Portrait, som han bar om Halsen i en Kjæde af de skjønneste sorte Haar. Langt fra at gjøre nogen Hemmelighed deraf, var han tvertimod meget forlegen for at vise den, og bukkede sig tit, forat man skulde see den kostbare Medaillon bevæge sig paa hans Bryst.

Førend han reiste fra Madrid, foræréde Kongen ham ogsaa sit Portrait i Miniatur, ligeledes omgivet af Diamanter. Disse Stene, der bleve tagne ud og anvendte til en Hattesløife, kom siden i hans anden Kones Eie. En Person, der boede i samme Hotel som Lucian, har fortalt mig dennes Giftermaalshistorie med Madame J**** saaledes:

Den første Consul blev Dag for Dag og uden Ophold underrettet om hvad der foregik i det Indre af hans Brødres Hotel. Man aflagde ham et nøiagtigt Regnskab over de ringeste Personligheder, de ubetydeligste Details. Da Lucian vilde ægte Madame J****, som han havde lært at kjende hos Greven af L****,

med hvem hun stod i den næieste Forbindelse, sendte han imellem Kl. 2 og 3 om Eftermiddagen Bud til Hr. Duquesnay, Maire for det tiende Arrondissement, og bad ham at begive sig til hans Hotel i St. Dominiquegaden, Kl. 8 om Aftenen, med Vielses-Registrene. Imellem 5 og 6 erholdt Duquesnoy Ordre fra Tuilerierne, ikke at lade Registrene komme udenfor Municipalitetet, og fremfor Alt ikke at afslutte noget Giftermaal, førend de tilkommende Ægtefolks Navn, overeensstemmende med Loven, havde været opslaaet otte Dage i Forveien.

Paa den bestemte Tid ankommer Hr. Duquesnoy til Hotellet, og forlanger at tale under fire Øine med Greven, som han nu meddeler den Ordre, han havde faaet fra Slottet. Ude af sig selv af Vrede, lader Lucian strax hundrede Postheste holde tilbage for sig og alle Sine, og ufortøvet staaer han til Vogns med Madame J****, sit Selskab og sine Huusfolk, for at begive sig til Slottet Du Plessis-Chamant, et Lystsled en halv Lieue ovenfor Senlis. Stedets Præst, der tillige var Mairens Adjunct, blev strax hentet. Kl. 12 om Natten foretog han den borgerlige Copulation; derefter kastede han Præstekjolen over Skjerfet, som betegnede hans borgerlige Embedsstilling, og viede Flygtningerne. Tilsidst serverede man et godt Aftensmaaltid, hvori Adjunct-Præsten tog Deel, og da han kom hjem henimod Kl. 6, saae han ved sin Dør en Postchaise, bevogtet af to Ryttere. Ved Indtrædelsen i sit Huus forefandt han der en Gensd'arme-Officeer, der meget høflig udbad sig hans Følgeskab til Paris. Den stakkels Præst troede sig forloren; men han

maatte adlyde, med mindre han vilde føres til Paris af Gensdarmeriet fra Brigade til Brigade.

Han stiger da ind i den fatale Chaise, der i største Hast bringer ham til Tuilerierne, hvor han bliver ført ind i den første Consuls Cabinet. "Saa det er Dem, Herre," tiltaler denne ham med en tordnende Stemme, "der vier Personer af min Familie uden mit Samtykke og uden at have foretaget de Bekjendtgjørelser, som det paalaae Dem at gjøre i Deres dobbelte Egenskab af Præst og Adjunct? Veed De vel, at De fortjener at suspenderes og forfølges ved Domstolene?" Den ulykkalige Præst saae sig allerede i et dybt Fængsel. Imidlertid slap han med en drøi Straffepræken og blev sendt tilbage til sit Sogn; men de to Brødre bleve aldrig mere forligte.

Uagtet disse Tvistigheder, gjorde Lucian dog altid Regning paa, ved sin Broders Venskab, at erholde et Kongerige. Følgende Træk er mig meddeelt af en paalidelig Person, og jeg kan indestaae for dets Troværdighed. Lucian havde til Bestyrer af sit Huusvæsen en Barndomsven af samme Alder som han og ligeledes født i Corsica. Han hed Campi, og nød en ubegrændset Tillid i Grevens Hotel. En Dag, da Moniteuren leverede en Liste over de nye franske Fyrster, spadserede han i det skjønne Billedgallerie, som Lucian havde indrettet, med en ung Secretair i dennes Tjeneste, og der opstod følgende Samtale imellem dem: "De har uden Tvivl læst Moniteuren for idag?" — "Ja." — "De har der seet, at alle Medlemmer af den keiserlige Familie ere hædrede med Titel af franske Prindser, og at Hr. Grevens Navn mangler paa Li-

ken." — "Hvad gjør det til Sagen? der er Kongeriger nok." — "Af den Umage, Souverainerne gjøre sig for at beholde dem, seer jeg just ikke nogen ledige." — "Nu, saa vil man sørge for at de blive det; alle de souveraine Familier i Europa ere forslidte, og vi ville faae nye." Campi taug, og befalede den unge Mand at vogte sin Mund, om han vilde beholde Hr. Grevens Yndest. Det er ogsaa først lang Tid efter denne Samtale, at den unge Secretair har talt derom; og man seer heraf, hvor lidet man maa fæste Tro til Grev Lucians foregivne Maadeholdenhed og til de Epigrammer mod hans Broders og Familiens Ærgjerrighed, hvilke man har tillagt ham. —

XVIII.

Da Keiseren vendte tilbage til Frankrig, undte han sig ingen Hvile lige fra Turin til Fontainebleau. Han reiste incognito, under Navn af Minister for det Indre. Vi kjørte med en saadan Hurtighed, at man paa hver Station var nødt til at slaae Vand paa Hjulene. Desuagtet beklagede Hans Majestæt sig over Postillonernes Langsomhed, og raabte hvert Øieblik: "Afsted! afsted! vi komme jo ingen Vei!" Flere Officiantvogne maatte blive tilbage; min fulgte stadigt med, og jeg ankom til hver Station paa samme Tid som Hans Majestæt.

Keiseren forblev kun nogle Dage i Paris, efterat vi vare vendte tilbage fra Italien, og reiste snart til sin Leir ved Boulogne. Festlighederne, som man havde anstillet til hans Ære i Mailand, havde ikke forhindret ham fra at følge sin Politiks Planer, og man formodede nok, det havde ikke været uden Grund, at han

havde jaget Livet af fire Heste fra Turin til Paris. Denne Aarsag blev snart bekjendt. Østerrig havde hemmeligen tiltraadt Ruslands og Englands Coalition imod Keiseren. Den i Leiren ved Boulogne forsamlede Armee erholdt Ordre til at marschere over Rhinen, og Hans Majestæt reiste i Slutningen af September, for at indhente sine Tropper. Efter sin Sædvane underrettede han os ikke derom, førend en Time før Afreisen, og der blev da den samme Tummel og Jilfærdighed, som der altid pleiede ved slige Leiligheder. —

Keiseren kjørte lige til Straßburg, uden at standse. Dagen efter hans Ankomst til denne Stad begyndte Armeen at defilere over Broen ved Kehl. Om Aftenen før denne Overgang havde Keiseren befalet sine Generaler at begive sig til Rhinens Bredder den følgende Morgen præcis Klokken 6. Allerede en Time i Forveien havde Hans Majestæt, uagtet det regnede meget stærkt, begivet sig ene hen til Brohovedet, for at forvisse sig om at hans Ordrer bleve punktlig opfyldte. Han udholdt Regnen uafladeligt, indtil de første Divisioner rykkede frem paa Broen, og han var saa gjennemtrukken deraf, at Draaberne, som løb ned af hans Klæder, samlede sig under Hestens Bug og her dannede et lidet Vandfald. Hans lille Hat var saa medtaget af Regnen, at den bageste Klap faldt ned paa hans Skuldre, omtrent som Kulbærernes Hatte i Paris. Generalerne, som han ventede, omringede ham efterhaanden. Da han saae dem samlede, sagde han: "Alt gaaer godt, mine Herrer, det er allerede et nyt Skridt imod vore Fiender; men hvor er Vandamme? Hvorfor er han her ikke? Skulde han være død?"

Ingen sagde et Ord: "Men svarer mig da, mine Herrer, hvor er Vandamme bleven af?" General Chardon, General ved Avantgarden og meget yndet af Keiseren, svarede: "Jeg troer, Sire, at General Vandamme sover endnu; vi have iaftes drukket en halv Snees Flasker Rhinskviin sammen, og uden Tvivl...." — "For mig maa han gjerne drikke, Herre, men det er galt af ham at sove, naar jeg venter ham." General Chardon vilde sende en Adjutant til sin Vaabenbroder, men Keiseren holdt ham tilbage og sagde: "Lad Vandamme sove; siden vil jeg tale med ham." I dette Dieblik kom General Vandamme: "Ah, er De der, Herre, det lader, som De havde glemt den Ordre, jeg gav Dem igaar Aftes." — "Sire, det er den første Gang, at det hænder mig, og ...." — "Og for at undgaae et Tilbagefald, skal De gaae hen og stride under Kongen af Würtembergs Faner; jeg haaber, at De vil give Tydskerne Formaninger til Ædruelighed." General Vandamme forføiede sig bort, ikke uden Ærgrelse, og begav sig til den würtembergske Armee, hvor han gjorde Underværker af Tapperhed. Efter Feldttoget kom han tilbage til Keiseren; hans Bryst var bedækket med Ordener, og han overleverede et Brev fra Kongen af Würtemberg til Keiseren, der efter at have læst det, sagde til Vandamme: "Hr. General, glem aldrig, at om jeg end ynder de Tappre, ynder jeg dog ikke dem, der sove, naar jeg venter paa dem." Han trykkede Generalens Haand, og indbød ham til Frokost, saavelsom General Chardon, der glædede sig hjerteligt over at hans Ven havde gjenvundet Keiserens Yndest.

Førend vi toge ind i Augsburg, gjorde Keiseren, der var reist forud, et saa langt Streiftog, at hans Officianter ikke kunde følge eller indhente ham. Han tilbragte Natten, uden Følge og Bagage, i det mindst daarlige Huus i en meget slet Landsby. Da vi den følgende Dag naaede Hans Majestæt, modtog han os leende, og truede med at ville lade os jage tilbage af Gensd'armeriet som Marodeurer. — Fra Augsburg begav Keiseren sig til Leiren for Ulm, og gjorde Anstalter til at storme denne By.

I nogen Afstand fra den opstod en frygtelig og haardnakket Kamp imellem de Franske og Østerrigerne, og den havde varet to Timer, da man paa eengang hørte Skrigene: "Keiseren leve!" Dette Navn, der altid bragte Skræk i Fiendernes Rækker, og allevegne opmuntrede vore Soldater, electriserede dem i den Grad, at de kastede Østerrigerne. Keiseren viste sig i den første Linie, raabte: fremad! og gjorde Tegn til Soldaterne, at de skulde avancere. Tid efter anden forsvandt Hans Majestæts Hest midt i Kanonilden. Under denne rasende Skydning befandt Keiseren sig nær ved en haardt saaret Grenadeer. Denne Brave skreg ligesom de Andre: "Fremad! fremad!" Keiseren nærmede sig ham, og kastede sin Kappe til ham med de Ord: "See, at du kan bringe mig den igjen; saa vil jeg give dig Korset til Bytte, som du har fortjent." Grenaderen, der følte sig dødeligt saaret, svarede, at det Liigklæde, han nys havde faaet, vel opveiede Ordenen, og han døde, indsvøbt i Keiserens Kappe. Da Slaget var forbi, lod Hans Majestæt Grenaderen, der

var en Veteran af den ægyptiske Armee, opsøge, og befalede, at han skulde begraves i hans Kappe.

En anden Militair, ikke mindre modig end den ovenomtalte, erholdt ogsaa Hæderstegn af Hans Majestæt. Dagen efter Slaget ved Ulm, da Keiseren besaae Ambulancerne, blev hans Opmærksomhed hendragen paa en Constabel ved det lette Artillerie, der ikke havde meer end eet Laar, og som af alle Kræfter skreg: "Keiseren leve!" Han nærmede sig Soldaten, og sagde til ham: "Er det da Alt, hvad du har at sige mig?" —"Nei, Sire, jeg kan ogsaa fortælle Dem, at jeg alene har demonteret fire Kanoner for Østerrigerne; og det er Fornøielsen over at see dem kastede til Jorden, der bringer mig til at glemme, at jeg snart skal lukke Øiet for stedse." Keiseren, rørt over saa megen Fasthed, gav Constabelen sit Kors, optegnede hans Familiees Navn, og sagde: "Dersom du slipper derfra, staaer Invalidernes Hotel dig aaben." — "Tak, Sire, men Aareladningen har været for stærk; min Pension vil ikke falde Dem til stor Besvær; jeg seer nok, at jeg maa forlade min Post, men Keiseren leve alligevel!" Ulykkeligviis havde denne kjekke Mand kun følt sin Tilstand altfor vel; han overlevede ikke Amputationen.

Vi fulgte Keiseren til Ulm, efter at denne Stad havde capituleret, og vi saae en Armee af meer end 30,000 Mand nedlægge Vaabnene for Hans Majestæts Fødder, idet den defilerede forbi ham; jeg har aldrig seet noget mere Imponerende, end dette Skuespil. Keiseren var til Hest, nogle Skridt foran sin Adjutantstab. Hans Ansigt var roligt og alvorligt, men Glæden lyste dog ud af hans Blikke imod hans Villie. Han tog

hvert Øieblik Hatten af, for at hilse paa de høiere Officerer af den østerrigske Division.

Da Keisergarden drog ind i Augsburg, marscherede 80 Grenaderer i Spidsen for Colonnerne, hver med en fiendtlig Fane. Ved sin Ankomst til München blev Keiseren modtagen af sin Allierede, Churfyrsten af Baiern, med den høieste Opmærksomhed. Hans Majestæt gik flere Gange paa Comedie og paa Jagt, og gav Hoffets Damer en Concert. Det var, som man senere har erfaret, under Keiser Napoleons Ophold i München, at Keiser Alexander og Kongen af Preussen ved Frederik den Andens Grav i Potsdam lovede hinanden at forene deres Kræfter imod hiin. Et Aar efter aflagde Keiser Napoleon ogsaa et Besøg ved Frederik den Stores Grav.

Ulms Indtagelse havde fuldendt Østerrigernes Nederlag, og aabnet Keiseren Wiens Porte; men Russerne rykkede frem med stærke Skridt, for at staae deres Allierede bi. Hans Majestæt drog dem imøde, og den 1ste December befandt begge fiendtlige Armeer sig lige overfor hinanden. Ved et af de Tilfælde, der kun syntes at træffe med Keiseren, forefaldt Slaget ved Austerlitz netop Aarsdagen efter Kroningen.

Jeg veed ikke, hvorfor der ved Austerlitz intet Telt var for Keiseren; Soldaterne havde opført en Art Baraque til ham af Grene, med en Aabning foroven, forat Røgen kunde gaae derigjennem. Hans Majestæt havde kun Halm at ligge paa; men han var saa udmattet Dagen før Slaget, som han havde tilbragt til Hest paa Høiene ved Santon, at han sov dybt, da General Savary, en af hans Adjutanter, traadte ind,

for at aflægge ham Regnskab angaaende en Sendelse, der havde været ham overdragen. Generalen var nødt til at røre ved Keiserens Skulder og ryste ham lidt, for at vække ham; da stod han op og steeg til Hest igjen, for at undersøge Forposterne. Det var bælmørkt; men paa eengang saae man Leiren oplyst, som ved Fortryllelse. Enhver Soldat satte en Visk Halm paa Enden af sin Bajonet, og alle disse Blus vare tændte i kortere Tid, end jeg behøvede til at skrive dette. Keiseren gjennemreed hele sin Linie, og tiltalede de Soldater, han kjendte. "Værer imorgen, mine Brave, saadanne som I altid have været," sagde han til dem, "og Russerne høre os til! vi har dem!" Luften gjenlød af Raabene "Keiseren leve!" og der var ingen Officeer eller Soldat, som jo gjorde Regning paa en ny Seier den følgende Dag.

Da Hans Majestæt undersøgte Angrebslinien, hvor der havde manglet Levnetsmidler i 48 Timer (thi man havde paa denne Dag kun uddeelt et Munitionsbrød til otte Mand), saae han, idet han kom fra Bivouac til Bivouac, Soldaterne have travlt med at stege Kartofler under Asken. Da han befandt sig ved det 4de Linieregiment, for hvilket hans Broder var Oberst, sagde han til en Grenadeer af 2den Bataillon, idet han tog og spiste en af disse Kartofler: "Er du fornøiet med disse Duer?" — "Hm! det er altid bedre end Ingenting; men saadanne Duer ere rigtignok Faste-Kjød." — "Nu, Gamle," svarede Hans Majestæt, idet han viste Soldaterne Fiendens Vagtild; hjelp mig at banke disse ****, og vi skulle holde Fede-Tirsdag i Wien."

Keiseren kom tilbage, lagde sig igjen, og sov til Kl. 3 om Morgenen. Tjenerskabet var samlet omkring en Bivouac-Ild, i Nærheden af Keiserens Baraque; vi laae paa Jorden, indhyllede i vore Kapper; thi Natten var meget kold. I fire Dage havde jeg ikke lukket et Øie, og jeg begyndte at falde i Søvn, da Keiseren Kl. 3 lod forlange Punsch; jeg havde gjerne givet hele Keiserdømmet Østerrig, for at kunne sove en Time endnu. Jeg bragte Hans Majestæt Punschen, som jeg tillavede ved Bivouac-Ilden; Keiseren lod ogsaa Marschal Berthier drikke, og jeg deelte Resten med de Tjenstgjørende. Mellem Kl. 4 og 5 gav Keiseren Ordre til de første Bevægelser i sin Armee. Alle vare i faa Øieblikke paa Benene, og Enhver paa sin Post; man saae Adjutanter og Ordonnants-Officerer galoppere i alle Retninger, og da det blev lyst, begyndte Slaget."

Jeg vil ikke indlade mig i noget Detail af denne berømmelige Dag, der, ifølge Keiserens eget Udtryk, endte Feldttoget med et Tordenslag. Ikke en eneste af Keiserens Combinationer mislykkedes, og i nogle Timer vare de Franske Herrer af Kamppladsen og hele Tydskland. Den brave General Rapp blev saaret ved Austerlitz, ligesom i alle de Batailler, hvor han har udmærket sig. Man bragte ham til Slottet Austerlitz, og om Aftenen besøgte Keiseren ham og talede nogen Tid med ham. Hans Majestæt tilbragte selv Natten i dette Slot.

To Dage efter ankom Keiser Frants til Hans Majestæt, for at bede ham om Fred. Førend December var tilende, blev der sluttet en Tractat, ifølge hvil-

ten Churfyrsten af Baiern og Hertugen af Würtemberg, Keiser Napoleons troe Allierede, bleve udnævnte til Konger. Efter denne Ophøielse, der ene og alene var Hans Majestæts Værk, forlangte og erholdt han for Prinds Eugen, Vicekongen af Italien, Prindsesse Augusta Amalia af Baierns Haand.

Under sit Ophold i Wien havde Keiseren opslaaet sit Hovedqvarteer i Schönbrunn, hvis Navn er blevet berømt ved Hans Majestæts gjentagne Ophold deri, og som ved en besynderlig Skjebne senere skulde blive hans Søns Residents.

Jeg kan ikke bestemt sige, om det var under dette Keiserens første Ophold i Schönbrunn, at han havde det overordentlige Møde, som jeg nu skal omtale. Hans Majestæt reed hver Dag ud, klædt som Oberst ved Garde-Chasseurerne. En Morgen, da han saaledes reed paa Veien til Wien, saae han en Vogn komme, hvori sad en Geistlig og et grædende Fruentimmer, som ikke kjendte ham. Napoleon nærmede sig Vognen, hilsede Damen, og spurgte om Aarsagen til hendes Kummer, saavelsom om Gjenstandent og Maalet for hendes Reise. "Min Herre," svarede hun; "jeg boede i en Landsby to Lieues herfra, i et Huus, der er blevet udplyndret af Soldater, som tillige have dræbt min Gartner. Jeg kommer for at bede Deres Keiser om en Sauvegarde, da han har kjendt min Familie godt og skylder den store Forbindtligheder." — "Hvad er Deres Navn?" — "De Bunny; jeg er en Datter af Hr. de Marboeuf, forhenværende Gouverneur over Corsica." — "Det glæder mig, Madame," svarede Napoleon, "at finde en Leilighed til at være Dem nyttig. Det er

Keiseren, De seer for Dem." Madame de Bunny var ganske forfærdet. Napoleon beroligede hende, og fortsatte sin Tour, idet han bad hende at oppebie ham i hans Hovedqvarteer. Ved sin Tilbagekomst modtog og behandlede han hende med udmærket Artighed, gav hende en Piquet af Garde-Chasseurerne til Escorte, og hun forlod ham glad og tilfreds.

Saasnart Slaget ved Austerlitz var vundet, havde Keiseren i største Hast affendt Coureren Moustache, for at bringe Keiserinden Efterretning derom. Hendes Majestæt var paa Slottet St. Cloud. Klokken var 9 om Aftenen, da man paa eengang hørte Glædesskrig og Larmen af en Hest, der kom galopperende. Lyden af smaae Bjelder og de gjentagne Pidskesmeld bebudede en Coureer. Keiserinden, der med den heftigste Utaalmodighed ventede Nyheder fra Armeen, styrter til Vinduet og aabner det hastigt. Ordene "Seier" og "Austerlitz" naae hendes Øren. Utaalmodig efter at erfare de nærmere Omstændigheder, iler hun ned paa Steentrappen, ledsaget af sine Damer. Moustache forkynder hende med høi Røst den vigtige Nyhed, og leverer Hendes Majestæt Keiserens Brev. Efter at have læst det, tog Josephine en prægtig Brillantring af Fingeren, og gav Coureren den. Den arme Moustache havde tilbagelagt meer en 50 Lieues om Dagen i Carriere, og var saa medtagen, at man maatte løfte ham af hans Hest. Der behøvedes fire Personer til denne Operation og til at bringe ham i Seng. Hans sidste Hest, som han rimeligviis havde skaanet endnu mindre end de andre, sank død om i Slotsgaarden. —

Ved vor Tilbagekomst fra dette glimrende Feldttog havde Communen St. Cloud, der begunstigedes saa meget ved Hoffets Ophold, besluttet at lægge sin Kjærlighed til Keiseren for Dagen paa en ret udmærket Maade. Mairen i St. Cloud var Hr. Barré, en meget oplyst og retskaffen Mand. Napoleon yndede ham særdeles meget, og talede gjerne med ham; ogsaa blev han dybt savnet af sine Underhavende, da Døden berøvede dem ham.

Hr. Barré lod opføre en simpel, men smagfuld Triumphbue i ædel Stiil ved Foden af Opkjørselen til Palladset; man prydede den med følgende Inscription:

A SON SOUVERAIN CHÉRI
LA PLUS HEUREUSE DES COMMUNES.

Om Aftenen, da man ventede Keiseren, opholdt Mairen sig med sine Adjuncter og den pligtskyldige Tale til ud paa Natten ved Foden af Monumentet. Hr. Barré, der var gammel og svagelig, begav sig endelig bort, dog ikke førend han havde stillet en af sine Undergivne som Skildvagt, der ufortøvet skulde underrette ham om den første Forriders Ankomst. Man lod lægge en Stige paa tvers for Triumphbuen, paa det at Ingen skulde passere den førend Keiseren. Uheldigviis faldt Municipalitetets Argus i Søvn; Keiseren ankommer om Morgenen, og kjører uden om Triumphbuen, idet han loe hjerteligt over denne Hindring, der negtede ham Nydelsen af den udmærkede Ære, som de gode Indvaanere af St. Cloud havde beredet ham.

Samme Dag circulerede en liden Tegning i Palladset, forestillende den indslumrede Øvrighed ved Siden af Monumentet. Man havde sørget for ikke at glemme

Stigen, der spærrede Passagen; nedenunder læste man de Ord: l'arc barré (den spærrede Bue), en Allusion til Mairens Navn. Inscriptionen havde man travesteret saaledes:

A SON SOUVERAIN CHÉRI
LA PLUS DORMEUSE DES COMMUNES.

Deres Majestæter morede sig meget over denne Skjemt.

Da Hoffet var i St. Cloud, indbød Keiseren Hr. de Talleyrand, med hvem han havde arbeidet temmelig silde, til at sove paa Slottet. Fyrsten, der hellere vilde vende tilbage til Paris, afslog det, idet han gav til Undskyldning, at Sengene havde en meget ubehagelig Lugt. Det var imidlertid ingenlunde Tilfældet, og man havde, som det er begribeligt, den største Omhu for Bohavet, saavel i den egentlige garde-meuble som i de forskjellige keiserlige Palladser. Den af Hr. de Talleyrand anførte Bevæggrund var ganske tilfældig; han kunde lige saa godt have fremført enhver anden. Ikke desto mindre blev Keiseren frapperet af denne Bemærkning, og da han kom ind i sit Værelse, klagede han over at hans Seng lugtede ilde. Jeg forsikkrede ham om det Modsatte, og lovede Hans Majestæt, at han den følgende Dag vilde have overtydet sig om sin Vildfarelse. Men langt fra at være kommen til en anden Overbeviisning, gjentog Keiseren, da han stod op, at hans Seng havde en meget ubehagelig Lugt, og at man skulde ombytte den med en anden. Palaisforvalteren, Hr. Charvet, bliver strax kaldet; Hans Majestæt klager over sin Seng, og forlanger en anden. Hr.

Desmasis, som havde Opsyn med Bohavet, blev ogsaa kaldet; han undersøger Madratser, Dyner og Tepper, vender og dreier dem paa alle Kanter, flere Personer gjøre ligesaa, og Enhver overtyder sig om at Sengen ikke lugtede. Uagtet alle disse Vidnesbyrd, forblev dog Hans Majestæt, ikke fordi han brad sig om at have Ret i hvad han eengang havde paastaaet, men alene ifølge en af de Capricer, som han ikke sjeldent var underkastet, ved sin eengang fattede Idee, og forlangte et andet Leie. Da jeg saae, at der maatte adlydes, sendte jeg Sengen til Tuilerierne, og lod Sengen i Paris bringe til Slottet St. Cloud. Keiseren bifaldt denne Forandring, og da han var kommen tilbage til Tuilerierne, mærkede han ikke Ombytningen, og fandt Leiet her meget godt. Det Morsomste herved var, at da Palaisdamerne havde hørt, at Keiseren klagede over sin Seng, fandt de ogsaa en utaalelig Lugt ved deres. Man maatte vende op og ned paa Alt, og det foranledigede en lille Revolution. Souverainernes Luner have noget Epidemiskt ved sig.

XIX.

Hans Majestæt tilbragte Januarmaaned 1806 i München og i Stuttgard; i den første af disse to Hovedstæder høitideligholdtes Vicekongens Formæling med Prindsessen af Baiern. Ved denne Leilighed fandt en Række af prægtige Festiviteter Sted, i hvilke Keiseren altid var Helten. Hans Værter vidste ikke, ved hvilke Hyldinger de vilde vise den store Mand den Beundring, som hans militaire Genie indgjød dem.

Vicekongen og hans Gemalinde havde ikke seet hinanden før Formælingen, men der opstod snart en gjensidig Kjærlighed imellem dem, som om de havde været flereaarige Bekjendtere; thi aldrig have to Mennesker i høiere Grad været skabte til at elske hinanden. Ingen Fyrstinde, og overhovedet ingen Moder kan have viist mere sand Kjærlighed og Omhu for sine Børn, end Vicedronningen. Hun var et Mønster for Qvinder. Man har fortalt mig et Træk om denne Fyrstinde, som jeg, om og blot for Sjeldenhedens Skyld, ikke bør forbigaae her. Da en af hendes Døttre, som endnu var et Barn, havde svaret en Kammerfrue i en meget haard Tone, blev Hendes Høihed underrettet derom; og for at give sin Datter en alvorlig Lærdom, befalede hun, at fra dette Øieblik Ingen maatte vise den unge Prindsesse nogen Tjeneste eller svare paa hendes Spørgsmaal. Barnet kom snart og beklagede sig for sin Moder, der meget alvorligt sagde hende, at naar man, som hun, saa høiligen behøvede Andres Tjenester og Omsorg, burde man vide at fortjene dem og vise sig taknemmelig derfor ved Høflighed og Forekommenhed. Tilsidst befalede hun hende at bede Kammerfruen om Forladelse og i Fremtiden at tale til hende med Mildhed, idet hun forsikkrede hende, at hun paa denne Maade vilde faae alle sine fornuftige og billige Ønsker opfyldte. Det unge Barn adlød, og Formaningen havde saa gode Følger, at hun, hvis man kan troe den offentlige Stemme, er bleven en af de fuldkomneste Prindsesser i Europa. Rygtet om hendes Fuldkommenheder har endog udbredt sig til den nye Verden,

der har rivaliseret med den gamle om hende, og været heldig nok til at vinde Prisen *).

Kongen af Baiern, Maximilian Joseph, var af høi Væxt og havde et ædelt og skjønt Udvortes; han kunde være halvhundrede Aar. Hans Væsen var fuldt af Anstand, og før Revolutionen havde han erhvervet sig Berømmelse for god Tone og ridderligt Galanterie, paa den Tid, da han var Oberst i fransk Tjeneste, i Regimentet Elsaß, under Navn af Prinds Max, som Soldaterne kaldte ham. Hans Undersaatter, hans Familie, hans Tjenere, Alle tilbade ham. Han spadserede ofte om Morgenen alene omkring i München, besøgte Torvene, kjøbte Korn, gik ind i Boutikerne, talede med alle Folk, og i Særdeleshed med Børn, som han formanede til at gaae i Skole. Denne herlige Fyrste frygtede ikke for at compromittere sin Værdighed ved sit populaire Væsen; og han havde Ret; thi Ingen har nogensinde været fristet til ei at vise ham den skyldige Ærbødighed. Hans Hengivenhed for Keiseren var saa stor, at hans Velvillie endog udstrakte sig til de Personer, hvis Forretninger oftest bragte dem i Nærheden af Hans Majestæt og bedst vare i Stand til at kjende hans Fornødenheder og Ønsker. Saaledes kom han aldrig til Keiseren, uden at han trykkede min Haand, spurgte mig om Keiserens Befindende, derpaa endog om mit, og tilføiede tusinde Ting, der vidnede lige saa meget om hans Hengivenhed for Keiseren, som om hans Hjertensgodhed.

---

*) Denne Prindsesse, Amal. Aug. Eugenie Napoleone, født den 31te Juli 1812, blev formælet den 17de Octbr. 1829 med den hidtilværende Keiser af Brasilien, Peter den Første.

Kongen af Baiern hviler nu i Graven, saavelsom den, der havde ophøiet ham til Kongeværdigheden. Men hans Grav er dog endnu en kongelig Grav, og de gode Bairere kunne komme derhen, og knæle og græde. Keiseren derimod....! Den dydige Maximilian har kunnet efterlade en ham værdig Søn det Scepter, han havde modtaget af den Landsforviste, der opgav sin Aand paa St. Helena.

Prinds Ludvig, nu Konge af Baiern, og en af de værdigste Konger i Europa, var mindre af Væxt, end hans Fader, han havde ogsaa et mindre smukt Udvortes, og uheldigviis var han dengang beladt med en overordentlig Døvhed, der forledede ham til at opløfte Stemmen betydeligt, uden at han mærkede det. Hans Udtale var heller ikke fri for en let Stammen; Bairerne elskede ham meget. Denne Prinds var alvorlig og en Ven af Studeringer. Keiseren erkjendte hans Fortjeneste, men stolede ikke paa hans Venskab, da han vidste, at han hørte til dem, der befrygtede Tydsklands Undertvingelse, og som mistænkte Franskmændene, skjøndt de dengang kun havde angrebet Østerrig, for Anmasselsesplaner imod alle de tydske Magter. Imidlertid maa det, som jeg har sagt om Kronprindsen, alene gjelde om Aarene efter 1806; thi jeg er vis paa at hans Sindelag i dette Tidspunkt ikke var forskjelligt fra den gode Maximilians, der, som sagt, var gjennemtrængt af Erkjendtlighed mod Keiseren. Prinds Ludvig kom til Paris i Begyndelsen af dette Aar, og jeg har seet ham flere Gange i Hoftheatret i Fyrst Erkecantslerens Loge. De sov begge To i Compagnie, og meget fast; dette var iøvrigt Hr. de Cambaceres' Vane. Da

Keiseren lod spørge efter ham, og han fik til Svar, at den naadige Herre var paa Comoedie, sagde han: "Det er godt; han tager sig sin Middagsføvn; man maa ikke forstyrre ham."

Kongen af Würtemberg var høi, og saa tyk, at man sagde om ham, Vor Herre havde sat ham i Verden, for at prøve, hvor meget et Menneskes Hud lod sig udstrække. Hans Mave havde et saadant Omfang, at hans Plads ved Bordet var betegnet ved et dybt Indsnit; men uagtet denne Forsigtighedsregel, var han nødt til at holde sin Tallerken heelt op til Hagen, naar han skulde spise sin Suppe. Han tog paa Jagten, som han yndede meget, til Hest, eller paa en liden russisk Vogn, trukken af fire Heste, som han ofte selv kjørte. Han holdt meget af at ride; men det var ingen let Sag at finde en Hest, der kunde bære en saadan Byrde. Dette stakkels Dyr maatte gradviis afrettes dertil. I denne Hensigt spændte Kongens Berider sig et Bælte omkring Lænderne, der var opfyldt med Blyklumper, hvis Vægt han dagligen forøgede, indtil han med Tilbehør veiede saa meget som Hans Majestæt. Kongen var despotisk, haard, ja endog grusom. Han skulde undertegne alle Domme, og næsten altid, hvis jeg tør troe, hvad jeg har hørt derom i Stuttgard, forhøiede han den af Dommerne tilkjendte Straf. Vanskelig og brutal, bankede han ofte sine Huusfolk, man sagde endog, at han ikke skaanede sin Gemalinde, Kongen af Englands Søster. Iøvrigt var det en Fyrste, hvis Forstand og Kundskaber Keiseren agtede; han gjengjeldte Keiserens Venskab, og var lige til det Sidste hans troe Allierede. Kong Frederik af Würtem-

berg havde et glimrende og talrigt Hof, og førte en stor Pragt.

XX.

Medens Keiseren skjenkede sine Brødre og Søstre Kroner, Prinds Ludvig Holland, Joseph Neapel, Murat Hertugdømmet Berg, Prindsesse Elisa Lucca og Massa-Carrara, Prindsesse Pauline Borghese Guastalla; medens han ved Familieforbindelser og Tractater meer og mere sikkrede sig de forskjellige Staters Medvirkning, der havde tiltraadt Rhinforbundet, udbrød der en ny Krig imellem Frankrig og Preussen. Det vedkommer ikke mig at undersøge Aarsagerne til denne Krig, eller fra hvilken Side de første Opfordringer vare komne. Alt, hvad jeg veed derom, er, at jeg meer end hundrede Gange, saavel i Tuilerierne som i Feldten, hørte Keiseren, naar han talede med sine Fortrolige, anklage den gamle Hertug af Brunsvig, hvis Navn havde været saa forhadt i Frankrig siden 1792, og den unge og smukke Dronning af Preussen, for at have ophidset Kong Frederik Wilhelm til at bryde Fredstractaten. Dronningen var, efter Keiserens Ytring, mere skikket til at føre Krig, end General Blücher selv. Hun bar det Regiments Uniform, som hun havde givet sit Navn, bivaanede alle Revuer, og commanderede Manøvrerne.

Vi reiste fra Paris i Slutningen af September. Det er ingenlunde min Hensigt at gaae ind i de detaillerede Omstændigheder af dette berømmelige Feldttog, hvor man saae Keiseren i faa Dage adsplitte en Armee af 150,000 Mand fuldkommen disciplinerede Tropper, der vare fulde af Begeistring og Mod, og havde deres

eget Land at forsvare. I en af de første Træfninger blev den unge Prinds Ludvig af Preussen, Kongens Broder, dræbt i Spidsen for sine Tropper af Guindé, marechal-des-logis ved det 10de Husarregiment. Prindsen var i Haandgemæng med denne kjekke Underofficeer, der sagde til ham: "Overgiv Dem, Oberst, eller De er dødsens!" Prinds Ludvig svarede ham kun med et Sabelhug, og Guindé stødte ham sin i Livet; han styrtede død til Jorden.

I dette Feldttog vare Veiene opkjørte ved den idelige Passage af Artilleriet; min Vogn væltede, og en af Keiserens Hatte faldt ud igjennem Vinduet. Et Regiment, som passerede samme Vei, kjendte Hatten paa dens særegne Form, og strax blev min Vogn løftet op igjen. "Nei," sagde disse brave Krigere, "vi ville ikke forlade den lille Corporals første Kammertjener i hans Nød." Efterat Hatten var gaaet igjennem alle Hænder, blev den endelig tilbageleveret mig før min Afreise.

Da Keiseren var ankommen paa Sletten ved Weimar, lod han sin Armee opstille i Slagorden, og bivouaquerede midt imellem sin Garde. Henimod Klokken 2 om Morgenen stod han op, og gik til Fods hen at efterse Arbeiderne ved en Vei, som han lod udhule i Klippen til Artilleriets Transport. Han forblev næsten en Time hos Arbeiderne, og førend han begav sig til sin Bivouac, vilde han tage de nærmeste Forposter i Øiesyn.

Denne Excursion, som Keiseren vilde foretage ene og uden Escorte, havde nær kostet ham Livet. Natten var meget mørk, og Skildvagterne i Leiren kunde

ikke see ti Skridt for sig. Den første, der hørte En gaae i Mørket og nærme sig vor Linie, skreg: Hvem der? og holdt sig færdig til at fyre. Keiseren, der ved en Fordybelse i sine Tanker, som han selv siden har sagt, hindredes fra at høre Skildvagtens Stemme, gav intet Svar, og blev først reven ud af sin Distraction ved en Kugle, der peeb forbi hans Øre. Strax overskuede han den Fare, hvori han svævede, og kastede sig plat ned paa Jorden. Denne Forsigtighed var høist fornuftig; thi neppe havde han ladet sig falde, førend en heel Deel Kugler fløi hen over hans Hoved, da den første Skildvagts Fyren var bleven gjentagen af hele Linien. Efter at have udholdt denne første Ild, stod Keiseren op, gik til den nærmeste Post og gav sig tilkjende.

Hans Majestæt var endnu ved denne Post, da Soldaten, der havde skudt efter ham, kom tilbage, efter at være bleven afløst; det var en ung Grenadeer af Linietropperne. Keiseren befalede ham at komme nærmere, kneb ham dygtigt i Kinden, og sagde: "Du Skjelm har altsaa antaget mig for en Preusser? Den Karl spilder ikke sit Krudt paa Spurvene; han skyder kun efter Keisere." Den stakkels Soldat var ganske forvirret af den Forestilling, at han kunde have dræbt den lille Corporal, hvem han saavelsom hele Armeen tilbad, og med megen Møie kunde han fremføre de Ord: "Om Forladelse, Sire, men det var Feldtraabet; naar De ikke svarer, er det ikke min Skyld. De skulde have sat i Parolen, at De ikke vilde svare." Keiseren beroligede ham smilende, og sagde, idet han forlod Posten: "Jeg gjør dig ingen Bebreidelse, min Brave. Det

er godt nok sigtet for et Skud i Mørke; men nu bliver det strax Dag; skyd saa endnu bedre, og jeg skal sørge for dig."

Man kjender Frugterne af Slaget ved Jena, den 14de October. Næsten alle preussiske Soldater, idetmindste de bedste, bleve der tagne tilfangne eller satte ud af Stand til at fortsætte Feldttoget *). Kongen og Dronningen toge Flugten, og standsede ikke førend i Königsberg.

---

*) Foruden Prinds Ludvig, mistede Preusserne i faa Dage to af deres bedste Generaler, General Schmettau, som døde i Weimar af sine Saar, og hvis Liigbegjængelse Keiseren bivaanede; og den gamle Hertug af Brunsvig, som allerede var over 70 Aar og af et skrøbeligt Helbred, da han fandt en ærefuld Død ved Auerstädt.

"Hertugen af Brunsvig, haardt saaret i Slaget ved Auerstädt, ankom den 29de October til Altona. Hans Indtog i denne By var et nyt og overraskende Exempel paa Lykkens Omverlinger. Man saae en souverain Fyrste, der — med eller uden Grund — nød en stor militair Reputation, for faa Dage siden mægtig og rolig i sin Hovedstad, nu slagen og dødeligt saaret, holde sit Indtog i Altona paa en ussel Baare, som ti Mennesker bare, uden Officerer, uden Tjenere, ledsaget af en Sværm Børn og Gadestrygere, som Nysgjerrigheden havde sammenflokket omkring ham, lagt ind i et slet Værtshuus og saa medtagen af Udmattelse og af Smerte i Øinene, at der allerede Dagen efter hans Ankomst udbredte sig et almindeligt Rygte om hans Død. Den ulykkelige Hertug lod strax Doctor Unzer kalde, for at faae de voldsomme Smerter af sit Saar noget lindrede. I de faa Dage, Hertugen af Brunsvig endnu levede, saae han ingen Andre, end sin

Nogle Øieblikke før Angrebet, havde Dronningen af Preussen, ridende paa en stolt og let Hest, viist sig midt iblandt Soldaterne, og Kjernen af Berlins Ungdom fulgte den kongelige Amazone, der galopperede foran de første Slaglinier. Man saae alle de Faner, som hendes Haand havde broderet til Opmuntring for hendes Tropper, og tillige den store Frederiks, som Kanonilden havde sværtet, bøie sig til Jorden ved hendes Nærmelse, medens Begeistringens Skrig hævede sig høit fra alle den preussiske Hærs Rækker. Luften var saa reen, og de to Armeer hinanden saa nær, at Franskmændene uden Vanskelighed kunde skjelne Dronningens Costume.

Dette særegne Costume var for en stor Deel Aarsag til de Farer, som hun maatte udstaae paa sin Flugt. Paa Hovedet havde hun en Hjelm af poleret Staal, som en stolt Fjerbusk beskyggede; hun bar et af Guld og Sølv glimrende Kyrads, desuden en Kjole af Sølvstof, og røde Halvstøvler med Guldsporer. Dette Costume forhøiede den skjønne Dronnings Yndigheder. Da den preussiske Armee var slagen, blev Dronningen ene tilbage med tre eller fire unge Mænd fra Berlin, som forsvarede hende, indtil to Husarer, der havde udmærket sig i Slaget, med Sabelen i Haanden styrtede midt ind i denne lille Hob, som øieblikkelig adsplittedes. Forskrækket ved dette heftige Angreb, tog Hendes Majestæts

---

Gemalinde, der ankom til ham den 1ste November. Han frabad sig standhaftigen alle Besøg, og døde den 10de November.

(Mémoires de M. de Bourrienne, tome VII).

hest Flugten, og den flygtende Dronning kunde prise sig lykkelig ved at den var let som en Hjort, thi ellers havde de to Husarer sikkert taget hende tilfange. Meer end een Gang vare de hende nær nok, til at hun kunde høre deres Soldater-Indfald, og adskillige Yttringer, der maatte saare hendes Øre.

Saaledes forfulgt, var Dronningen ankommen udenfor Weimars Port, da man saae et stærkt Detaschement af de Kleinske Dragoner ile til med slappe Tøiler. Anføreren havde Ordre at tage Dronningen tilfange, hvad det end skulde koste. Men neppe var hun kommen ind i Byen, førend man lukkede dens Porte. Husarerne og Dragonerne vendte slukørede tilbage til Kamppladsen.

De nærmere Omstændigheder ved denne særegne Forfølgelse kom snart for Keiserens Øren, og han lod Husarerne komme for sig. Efterat han i temmelig heftige Udtryk havde tilkjendegivet dem sin Misfornøielse over de usømmelige Yttringer, som de havde tilladt sig om Dronningen, da hendes Ulykke endnu burde have forhøiet den Ærbødighed, der skyldtes hendes Rang og Kjøn, lod Keiseren sig aflægge Rapport om disse brave Folks Opførsel under Slaget. Da Hans Majestæt vidste, at de havde gjort Underværker af Tapperhed, gav han dem Korset, og lod udbetale enhver af dem 300 Francs i Gratification.

Keiseren viste Mildhed imod Hertugen af Weimar, der havde commanderet en preussisk Division. Dagen efter Slaget ved Jena, da Keiseren havde begivet sig til Weimar, indlogerede han sig paa Slottet, hvor han blev modtagen af Hertuginden. "Madame,"

sagde Keiseren til hende, "det glæder mig, at De har oppebiet mig her; og paa Grund af denne Tillid skjenker jeg Deres Mand Tilgivelse." —

Naar vi vare ved Armeen, sov jeg i Keiserens Telt, enten paa et lidet Teppe, eller paa et Bjørneskind, hvori han indsvøbte sig, naar han kjørte. Kunde jeg ikke komme til at benytte nogen af disse Gjenstande, saa søgte jeg at forskaffe mig noget Halm. Jeg erindrer mig, at jeg en Aften beviste Kongen af Neapel en stor Tjeneste ved at dele et Knippe Halm med ham, der skulde tjene mig til Seng.

Jeg vil her anføre nogle Details, der kunne give Læseren en Forestilling om den Maade, hvorpaa jeg tilbragte Nætterne i Feldten.

Keiseren hvilede paa sin lille Jernseng, og jeg lagde mig, hvor og saa godt jeg kunde. Neppe var jeg falden i Søvn, førend Keiseren kaldte paa mig: "Constant." — "Sire." — "See, hvem der har Tjenesten." (Det var Adjutanten, som han vilde tale med). — "Sire, det er M***." — "Siig ham, at han kommer ind; jeg vil tale med ham." Jeg gik da ud af Teltet, for at hente Officeren. Ved hans Indtrædelse sagde Keiseren til ham: "De begiver Dem til det og det Corps, der commanderes af den og den Marschal; De beordrer ham at sende det og det Regiment til den og den Position; De forskaffer Dem Vished om Fiendens Stilling; derpaa kommer De og aflægger mig Rapport derom." Adjutanten gik ud og steeg til Hest, for at udføre sin Sendelse. Jeg lagde mig igjen, Keiseren gjorde Mine til at ville sove; men efter nogle Minuters Forløb hørte jeg ham igjen raabe: "Constant." — "Sire." —

"Lad Prindsen af Neufchatel kalde." Jeg sendte Bud til denne Fyrste, der strax kom; og under Samtalen blev jeg staaende ved Indgangen til Teltet. Fyrsten skrev nogle Ordrer, og begav sig bort. Slige Forstyrrelser fandt Sted flere Gange om Natten. Henimod Morgen faldt Hans Majestæt i Søvn; da havde ogsaa jeg nogle Øieblikkes Slummer. Naar der kom Adjutanter, for at bringe Keiseren een eller anden Efterretning, vækkede jeg ham ved at ryste ham ganske sagte.

"Hvad er der?" sagde han, idet han vaagnede og sprang op; "hvad er Klokken? lad ham komme ind." Adjutanten aflagde sin Rapport; hvis det behøvedes, stod Hans Majestæt strax op og gik ud af Teltet; hans Toilet optog ikke lang Tid; naar et Slag skulde finde Sted, iagttog Keiseren Himmelen og Horizonten, og jeg har ofte hørt ham sige: "Det trækker op til en skjøn Dag!"

Frokosten var tillavet og anrettet i fem Minuter, og efter et Qvarteers Forløb blev der taget af Bordet. Fyrsten af Neufchatel spiste hver Dag Frokost og Middagsmad med Keiseren; i otte eller ti Minuter var det længste Maaltid tilendebragt. "Til Hest!" sagde Keiseren da, og han reed bort, ledsaget af Neufchatel, en eller to Adjutanter, og Roustan, der altid bar en liden Flaske fuld af Brændeviin, som Keiseren dog næsten aldrig brugte. Hans Majestæt reed fra det ene Corps til det andet, talede med Officererne og Soldaterne, spurgte dem ud, og saae med egne Øine Alt, hvad der var muligt at see. Naar en Bataille fandt Sted, blev Frokosten glemt, og Keiseren spiste da ikke førend han kom tilbage. Varede Affairen for længe, saa bragte man ham, uden at han forlangte det, en liden Skive Brød og en

Smule Viin. Hr. Colin, contrôleur de la bouche, har ofte trodset Kanonilden, for at bringe Keiseren dette lette Maaltid.

Efter en Bataille undlod Hans Majestæt aldrig at besee Valpladsen; han lod bringe de Saarede Hjelp, og opmuntrede dem ved sine Ord.

Keiseren kom undertiden tilbage til sit Telt, overvældet af Træthed; han nød da et let Maaltid og lagde sig, for igjen at begynde sin afbrudte Søvn.

Det fortjener at bemærkes, at hver Gang uventede Omstændigheder nødte Adjutanterne til at lade Keiseren vække, var han lige saa oplagt til Arbeide, som om Morgenen eller midt paa Dagen; hans Opvaagnen var lige saa elskværdig, som hans Mine var behagelig. Naar en Adjutants Rapport var tilendebragt, lagde Napoleon sig igjen til Hvile, og sov strax saa let, som om hans Slummer ikke var bleven afbrudt.

De tre eller fire sidste Dage før en Bataille tilbragte Keiseren fordetmeste udstrakt over flere store Kort, hvori han stak smaae Naale, hvis Hoveder vare af Vox af forskjellige Farver.

Keiseren sov undertiden et Qvarteer eller en halv Time paa Kamppladsen, naar han var træt, eller han med mere Taalmodighed vilde oppebie Resultatet af de Ordrer, han havde givet. —

Vi begave os til Potsdam, da vi bleve overfaldne af et heftigt Uveir; det var saa stærkt, og Regnen faldt saa overflødigen, at vi bleve nødte til at standse og tye ind i et Huus nær ved Veien; med sin graae Frakke tæt tilknappet, og i den Tanke, at Ingen kunde kjende ham, blev Keiseren meget forundret, da han ved sin

Indtrædelse i Huset saae en ung Kone, som hans Nærværelse bragte til at springe høit af Glæde: det var en Ægypterinde, der endnu havde bevaret den religiøse Ærefrygt for min Herre, som Araberne bare for ham. Som Enke efter en Officeer af den ægyptiske Armee, var hun ved Hændelsen kommen til Sachsen, og til dette Huus, hvor hun var bleven modtaget. Keiseren tillagde hende en Pension af 1200 Francs, og paatog sig Opdragelsen af en Søn, det eneste Arvegods, som hendes Mand havde efterladt hende. "Det er den første Gang," sagde Napoleon, "at jeg sætter Foden til Jorden, for at undgaae et Uveir; jeg havde en Ahnelse om, at der ventede mig en god Gjerning i dette Huus."

Tabet af Slaget ved Jena havde opfyldt Preusserne med Rædsel; Hoffet var flygtet saa hovedkulds, at det havde efterladt Alt i de kongelige Bygninger. Ved sin Ankomst til Potsdam fandt Keiseren der den store Frederiks Kaarde, hans Ringkrave, det store Baand med hans Ordener og hans Vækker. Han lod dem bringe til Paris, for at opbevares i Invalidernes Hotel. "Jeg foretrækker," sagde han, "disse Trophæer for alle Kongen af Preussens Skatte; jeg vil sende dem til mine gamle Soldater fra de hannoverske Feldttog; de skulle bevare dem som Vidner om den store Armees Seire, og om den Hevn, som den har taget for Nederlaget ved Roßbach." Keiseren befalede samme Dag, at den Støtte, som den store Frederik havde ladet opreise, for at forevige Mindet om de Franskes Nederlag ved Roßbach, skulde bringes til Paris; han havde kunnet lade sig nøie med at forandre Inscriptionen derpaa.

Napoleon forblev paa Slottet Charlottenburg, hvor han havde indrettet sit Hovedqvarteer. Garde-regimenterne ankom fra alle Kanter. Saasnart de vare forsamlede, gav man dem Ordre at pudse sig paa bedste Maade, hvilket iværksattes i den lille Skov foran Byen. Keiseren holdt sit Indtog i Preussens Hovedstad imellem Kl. 10 og 11 om Formiddagen. Han var omgiven af sine Adjutanter og Officererne af sin Generalstab. Alle Regimenterne defilerede i den største Orden, med Trommer og Musik i Spidsen. Troppernes udmærkede Holdning vakte Preussernes Beundring.

Efterat vi vare rykkede ind i Berlin, ankom vi til den af Stadens Pladse, paa hvis Midte den store Frederiks Buste hævede sig. Denne Monarks Navn er saa populairt i Berlin og hele Preussen, at jeg hundrede Gange har seet, naar det traf sig, at En udtalede det, enten paa et Kaffehuus eller et andet offentligt Sted, eller i private Foreninger, alle Tilstedeværende staae op, tage Hatten af og vise alle Kjendetegn paa en dyb Agtelse, ja næsten Tilbedelse. Da Keisersen ankom foran Busten, beskrev han i Galop en Halvcirkel, ledsaget af sin Generalstab, og nedladende sin Kaarde, tog han paa samme Tid Hatten af og hilsede Frederik den Andens første Billede. Hans Generalstab efterlignede hans Exempel, og alle Generaler og Officerer, hvoraf den bestod, ordnede sig i en Halvcirkel omkring Busten, med Keiseren i Centrum. Hans Majestæt gav Ordre, at ethvert Regiment skulde præsentere Gevær, medens det defilerede forbi Busten. Denne Manøver behagede just ikke synderligt nogle Brumbas-

ter af det første Garderegiment, der, med Knebelshartene svedne og Ansigtet endnu ganske sværtet af Krudtet fra Jena-Slaget, holdt mere af en god Indqvarterings-Billet hos Borgerskabet, end af Paraden. Heller ikke skjulte de deres Fortrædelighed, og der var iblandt Andre een, som, idet han kom forbi Busten og Keiseren, mumlede mellem Tænderne og uden at forandre en Mine, men dog høit nok til at Hans Majestæt kunde høre det, at han brød sig Pokker om hans dumme Buste. Hans Majestæt lod som om han ikke hørte det; men om Aftenen gjentog han leende den gamle Soldats Ord.

XXI.

Under Keiserens Ophold i Berlin bragte hver Dag og hver Time paa Dagen ham Efterretningen om en vunden Seier, om een eller anden Fordeel, som hans Generaler havde erholdt. General Beaumont overleverede ham 80 Faner, som hans Division havde frataget Fienden; Oberst Gerard bragte ham 60, der vare fratagne Blücher i Affairen ved Wismar. Magdeburg havde capituleret, og en Garnison af 16,000 Mand havde strakt Gevær for General Savary. Marschal Mortier besatte Hannover i Frankrigs Navn. Prinds Murat drog ind i Warschau, efter at have jaget Russerne ud deraf. Mod disse var det at Krigen skulde begynde igjen eller rettere sagt vedblive; thi Preussens Armeer kunde vel betragtes som tilintetgjorte. Keiseren forlod Berlin, for selv at lede sine Operationer imod Russerne.

Vi reiste i smaae polske Caleſcher. Ligesom paa alle vore Reiser, kjørte Stormarschallens Vogn foran

Keiserens. Aarstiden og Artilleriets Passage havde sat Veiene i en skrækkelig Tilstand, og desuagtet kjørte vi meget hurtigt. Imellem Kutow og Warschau væltede Stormarschallens Vogn, og han fik Nøglebenet brækket. Keiseren ankom kort efter denne ulykkelige Hændelse. Han lod for sine egne Øine Marschallen bringe til det nærmeste Posthuus. Vi havde bestandig et lidet Reise-apothek med os, saa at Patienten hurtigt kunde erholde den første Hjelp. Hans Majestæt overleverede ham i sin Chirurgs Hænder, og forlod ham ikke, førend han havde seet det første Forbind blive lagt paa ham. Han ankom til Warschau i Begyndelsen af Januar 1807. —

Russerne bleve i dette Feldttog opflammede af Erindringen om Nederlaget ved Austerlitz og af Frygten for at miste Polen; Vinteren opholdt dem ikke, og de besluttede at angribe Keiseren. Denne var da heller ikke den Mand, der lod vente paa sig; han ophævede sit Vinterqvarteer, og forlod Warschau i Slutningen af Januar. Den 8de Februar mødte de to Armeer hinanden ved Eylau, og her leveredes, som bekjendt, det blodige Slag, hvori begge Parter udviste et lige stort Mod; næsten 15,000 Døde bedækkede Valpladsen, og lige saa mange Franskmænd som Russere. Fordelen, eller rettere sagt Tabet var lige stort for begge Armeer, og saavel i Petersborg som i Paris sang man et Te Deum, uagtet et De profundis vilde have været mere passende. Hans Majestæt beklagede sig heftigt, idet han traadte ind i sit Qvarteer, over Ikke-Udførelsen af en Ordre, som han havde ladet bringe til Marschal Bernadotte, hvis Corps ikke kom med paa denne Dag. Og vistnok synes det rimeligt, at Seieren, der blev uafgjort imel-

lem Keiseren og General Bennigsen, vilde have erklæret sig for den Første, dersom et ganske frisk Armeecorps var kommet til under Slaget, saaledes som Hans Majestæt havde beregnet. Uheldigviis var en Adjutant, som skulde overbringe Prindsen af Ponte-Corvo Keiserens Ordre, falden i Hænderne paa en Trop Kosakker. Da Keiseren Dagen efter Slaget erfarede denne Omstændighed, ophørte hans Vrede, men ikke hans Fortrædelighed. Vore Tropper bivouaquerede paa Valpladsen, som Hans Majestæt besaae tre Gange, idet han lod sørge for de Saarede, og de Døde begrave.

Generalerne d'Hautpoult, Corbineau og Boursier bleve dødeligt saarede ved Eylau; mig synes endnu, at jeg hører den brave d'Hautpoult sige til Hans Majestæt, i det Oieblik han satte i Galop, for at angribe Fienden: "Sire, De skal see Sporene af mig; det skal gaae ind i de fiendtlige Quarréer, som i Smør!" En Time efter var han ikke mere. Et af hans Regimenter, som havde hugget ind i en Aabning af den russiske Armee, blev beskudt med Kartetsker og nedsablet af Kosakkerne; kun atten Mand undkom. General d'Hautpoult, tre Gange tvungen til at vige med sin Division, førte den to Gange tilbage til Angreb; endnu tredie Gang styrtede han ind paa Fienden, idet han med kraftig Stemme raabte: "Kyrassierer! fremad, i Guds Navn! fremad, mine brave Kyrasserer!" Men Kartetskerne havde fældet et stort Antal af disse Tappre, og kun faa vare i Stand til at følge deres Chef, som faldt, gjennemboret af Stik midt inde i en Quarrée af Russere, i hvilken han næsten ene havde kastet sig ind.

Om Morgenen før Slaget, da General Corbineau, Keiserens Adjutant, spiste Frokost med de tjenstgjørende Officianter, tilstod han dem, at han bestormedes af de sørgeligste Ahnelser. Disse søgte at bringe ham fra denne Idee, og sloge Tingen hen i Spøg. Faa Øieblikke derefter fik Corbineau en Ordre af Hans Majestæt; da han behøvede Penge og ikke havde kunnet faae nogen hos Hr. de Menneval, kom han til mig derom, og jeg forstrakte ham dermed af Keiserens egen Kasse; nogle Timer efter mødte jeg Hr. de Menneval, som jeg underrettede om General Corbineaus Begjering og om Summen, jeg havde leveret ham. Jeg talede endnu med ham, da en Officeer, der galopperede os forbi, raabte, at Generalen var dræbt. Jeg har ikke forglemt det Indtryk, som denne sørgelige Tidende gjorde paa mig, og jeg er endnu ikke i Stand til at forklare mig denne Sjeleuro, der havde bebudet en tapper Mand hans nærforestaaende Død.

Polen gjorde Regning paa, at Keiseren vilde gjenoprette dets Uafhængighed. Ogsaa vare Polakkerne fulde af Enthusiasme og Haab, da de saae den franske Armee komme. Vore Soldater vare derimod i høi Grad misfornøiede med dette Vinterfeldttog; Kulden, Elendigheden, det slette Veir og de daarlige Veie havde indgydet dem en overordentlig Modbydelighed for dette Land.

Paa en Revue ved Warschau, hvor Indvaanerne stimlede omkring vore Tropper, gav en Soldat sig til af alle Kræfter at bande Sneen og Skarnet, og derefter Polen og dets Indvaanere. "Det er ikke smukt af Dem, Hr. Soldat," sagde en ung Dame af en god

borgerlig Familie fra Staden, "at De ikke elsker vort Land, da vi holde saa meget af Franskmændene." — "De er unegteligen meget elskværdig, Jomfru," svarede Soldaten; "men dersom De vil overtyde mig om Sandheden af hvad De siger, saa maa De lade tillave et godt Middagsmaaltid til mig og min Kamerat." — "Nu vel da, mine Herrer," sagde den unge Piges Slægtninger, der kom til i samme Dieblik, "vi ville drikke sammen paa Deres Keisers Velgaaende." Og de førte de to Soldater hjem med sig, der bleve beværtede med det bedste Maaltid paa hele Feldttoget.

Ifølge Soldaternes Sigende udgjorde fire Ord Grundvolden af det polske Sprog: kleba? niema; Brød? Der er Intet; voia? sara; Vand? strax.

Da Keiseren en Dag kom forbi en Colonne Infanterie i Egnen af Mysigniez, hvor man leed stor Mangel, paa Grund af de slette Veie, som hindrede Tilførselen, raabte en Soldat: "Papa, kleba!" — "Niema," svarede Keiseren strax. Hele Colonnen brast i Latter, og der var Ingen, som igjen forlangte noget.

Under sit temmelig lange Ophold paa Slottet Finkenstein erholdt Keiseren et Besøg af den persiske Gesandt, som han lod see adskillige store Revuer. Hans Majestæt sendte ligeledes et Gesandtskab til Schachen, og i Spidsen for dette satte han General Gardanne, der, som man dengang sagde, havde en speciel Grund, hvorfor han ønskede at reise til Persien. Man paastod, at en af hans Slægtninger, efter et langt Ophold i Teheran, ved en Opstand imod Frankerne var bleven nødt til at forlade denne Hovedstad, men at han før sin Flugt havde nedgravet en betydelig Skat, paa et Sted,

hvorover han havde medbragt en Grundtegning til Frankrig. Jeg har senere hørt, at General Gardanne havde fundet Pladsen aldeles forandret, og at han, da han ikke havde kunnet gjenkjende Stedet eller opdage Skatten, var kommen tilbage fra sit Gesandtskab med tomme Hænder.

Opholdet paa Finkenstein blev meget kedsommeligt. For at fordrive Tiden, spillede Hans Majestæt undertiden med sine Generaler og Adjutanter, sædvanligen vingt-et-un, og det morede ham da meget at gjøre Jux; under de forskjellige Oplægninger beholdt han de Kort, som vare nødvendige til at danne det forlangte Tal, og morede sig meget, naar han saaledes vandt ved sin Behændighed. Jeg maatte levere ham den fornødne Sum til Spillet; naar han holdt op, befalede han mig at tage Indsatsen tilbage; han gav mig altid Halvdelen af sin Gevinst og jeg deelte Resten med de almindelige Kammertjenere. —

Nogen Tid efter Danzigs Indtagelse (den 24de Mai 1807), da Keiseren vilde belønne Marschal Lefebure for de Tjenester, han nys havde beviist ham, lod han ham kalde Kl. 6 om Morgenen. Hans Majestæt arbeidede med Marschal Berthier, da man forkyndte ham Marschallens Ankomst. "Ah ha!" sagde han til hiin, "Hertugen lader ikke vente paa sig." Derpaa gav han den tjenstgjørende Officeer den Besked: "Siig Hertugen af Danzig, at det er for at spise Frokost med mig, at jeg har bedet ham komme saa tidligt." Ordonnants-Officeren, der troede, at Keiseren tog feil af Navnet, gjorde ham opmærksom paa, at den Person, der ventede hans Befalinger, ikke var Hertugen

af Danzig, men Marschal Lefebure. "Det lader, Herre, som om De troede mig bedre i Stand til "de faire un conte qu'un duc." Officeren blev et Øieblik forvirret ved dette Svar, men Keiseren beroligede ham ved et Smiil og sagde til ham: "Underret kun Hertugen om min Indbydelse; om et Qvarteerstid gaae vi til Bords." Officeren vendte tilbage til Marschallen, der var temmelig urolig over hvad Keiseren kunde have at sige ham. "Hr. Hertug, Keiseren indbyder Dem til at spise Frokost med ham, og beder Dem at vente et Qvarteerstid." Marschallen, der ikke havde lagt Mærke til den nye Titel, Officeren havde givet ham, svarede ham med et Nik, og satte sig paa en Feldtstol, hvortil Keiserens Kaarde var lænet. Marschallen betragtede og berørte den med Beundring og Ærefrygt. Da Qvarteret var omme, kom en anden Ordonnants-Officeer og kaldte paa Marschallen, forat han skulde begive sig til Keiseren, der allerede sad til Bords med Marschal Berthier. Saasnart Napoleon saae ham, hilsede han ham med Haanden: "God Morgen, Hr. Hertug; kom og sæt Dem hos mig."

Marschallen, forundret over at høre sig saaledes benævnet, troede i Begyndelsen, at Hans Majestæt spøgede; men da han mærkede at han lagde Vægt paa Udtrykket Hr. Hertug, blev han et Øieblik overrasket. For at forøge hans Forvirring, sagde Keiseren til ham: "Holder De af Chocolade, Hr. Hertug?" — "Hm .... o ja, Sire." — "Nu vel! De skal ikke have den til Frokost, men jeg vil give Dem et Pund fra Staden Danzig selv; thi da De har erobret den, er det billigt, at den ogsaa indbringer Dem Noget." Keiseren stod

nu op fra Bordet, aabnede et lidet Skrin, tog deraf en liden Pakke, i Form af en langagtig Firkant, og gav Marschal Lefebure den med de Ord: "Hertug af Danzig, modtag denne Chocolade; smaae Foræringer vedligeholde Venskabet." Marschallen takkede Hans Majestæt, puttede Chocoladen i sin Lomme, og satte sig igjen til Bords med Keiseren og Marschal Berthier. En Postei, der forestillede Staden Danzig, stod midt paa Bordet, og da man skulde til at tage Hul paa den, sagde Keiseren til den nye Hertug: "Man kunde ikke give denne Postei en Form, der behagede mig mere. Grib an, Hr. Hertug, det er Deres Erobring; De maa gjøre Honneurerne derved." Hertugen adlød, og de tre Gjester spiste af Posteien, som lod til ret at være efter deres Smag.

Hertugen af Danzig, der ventede noget Overraskende i den lille Pakke, som Keiseren havde givet ham, skyndte sig at aabne den, saasnart han var kommen hjem, og fandt deri hundrede tusinde Daler i Bancosedler. Denne prægtige Foræring gav Anledning til at man i Armeen fra nu af kaldte Penge, enten i klingende Mynt eller i Sedler, Chocolade fra Danzig; og naar Soldaterne vilde lade sig tractere af en eller anden Kamerat, som var lidt ved Muffen, sagde de til ham: "Naa, kom da, har du ikke Chocolade fra Danzig i din Lomme?"

Keiserens næsten overtroiske Smag for betydningsfulde Aarsdage fandtes endnu engang retfærdiggjort af Seieren ved Friedland, som han vandt den 14de Juni 1807, netop syv Aar efter Slaget ved Marengo. Vinterens Strenghed, Vanskeligheden af Provianterin-

gen (for hvilken Keiseren imidlertid havde sørget med den muligste Omhu og Klogskab), og Russernes haardnakkede Mod havde gjort dette Feldttog besværligt, selv for Seierherrerne, som deres utrolig hurtige Fremskridt i Preussen havde vant til raske Erobringer. At han ved Eylau havde maattet dele Æren med Russerne, var noget Nyt i Keiserens krigerske Løbebane. Ved Friedland gjenvandt han sine Fordele og sin gamle Superioritet. Ved en forstilt Retirade, og ved kun at lade Fienden see en Deel af sin Styrke, lokkede han Russerne over Elben, saa at de befandt sig indesluttede imellem denne Flod og vor Armee. Seieren blev vunden af Linietropperne og Cavalleriet; Keiseren behøvede ikke at bruge sin Garde. Keiser Alexanders blev derimod næsten aldeles ødelagt, idet den beskyttede Russernes Tilbagetog eller rettere Flugt, da de kun formaaede at undgaae vore Troppers Forfølgelse ved Hjelp af den Friedlandske Bro, nogle smalle Pontons og et næsten uoverkommeligt Vadsted.

Alle den franske Armees Linieregimenter bedækkede Sletten. Keiseren, der iagttog Slaget paa en Høi, hvorfra han kunde overskue hele Kamppladsen, sad i en Lænestol, i Nærheden af en Mølle, omgiven af sin Generalstab. Aldrig har jeg seet ham mere fornøiet; han sladdrede med sine Generaler, der ventede hans Befalinger, og syntes at more sig ved at spise sort russisk Brød, bagt i Form af Muursteene. Dette Brød, der var sammenæltet af slet Rugmeel og fuldt af lange Straae, var alle Soldaternes Næring, der vidste, at Hans Majestæt spiste deraf lige saa godt som de.

Et herligt Veir begunstigede Armeens kloge Manøvrer, og den gjorde Underværker af Tapperhed. Cavalleriets Angreb bleve udførte med saa megen Precision, at Keiseren affendte Adjutanter, for at complimentere de Regimenter, som havde foretaget dem.

Henimod Kl. 4 om Eftermiddagen, og i det Dieblik, da de to Armeer kjæmpede haardnakket paa alle Kanter, medens tusinde Ildsvælg bragte Jorden til at skjælve, udraabte Keiseren: "Dersom dette vedbliver endnu to Timer, vil der ikke blive andet staaende paa Sletten, end den franske Armee." Faa Dieblikke efter beordrede han Grev d'Orsène, General over Fodgrenadererne af den gamle Garde, at lade skyde paa et Teglbrænderie, bag hvilket Masser af Russere og Preussere havde forskandset sig. I et Dieblik vare de tvungne til at forlade denne Stilling, og hele Sværme af Skarpskytter gave sig til at forfølge de Flygtende.

Efterat Slaget var vundet, reed Hans Majestæt omkring og complimenterede adskillige Regimenter, som havde kjæmpet hele Dagen. Nogle Ord, et Smiil, en Hilsen med Haanden, et Nik med Hovedet vare nok til at belønne de Tappre, som havde været med at seire.

Antallet af de Fangne og Dræbte var uhyre. 70 Faner og hele den russiske Armees Materiale faldt i de Franskes Hænder.

Efter denne afgjørende Dag var Ruslands Keiser, der havde forkastet de Forslag, som Hans Majestæt havde ladet gjøre ham efter Slaget ved Eylau, meget tilbøielig til selv at gjøre dem. General Bennigsen forlangte i Keiserens Navn en Vaabenstilstand; Hans

Majestæt bevilgede den, og kort Tid efter blev Freden undertegnet, og de to Souverainer kom sammen paa Niemen. Jeg iler rask forbi de bekjendte Details af dette Møde, der saa mangfoldige Gange have været bekjendtgjorte. Hans Majestæt og den unge Czar fattede en gjensidig Velvillie for hinanden, fra det Øieblik, da de første Gang saaes, og de gave hinanden Feste og Divertissementer. De vare uadskillelige offentligt og privat, og tilbragte mange Timer sammen under Fornøielser, fra hvilke man omhyggeligen havde fjernet alle Ubeleilige. Byen Tilsit blev erklæret neutral, og Franskmænd, Russere og Preussere fulgte dette Exempel, som deres Souverainer gave dem, og levede sammen i den broderligste Forening.

Kongen og Dronningen af Preussen kom ligeledes sammen med Keiserne i Tilsit. Denne ulykkelige Monark, der neppe havde en By tilbage af hele sit Kongerige, maatte være lidet oplagt til at tage Deel i saa mange Festligheder. Dronningen besad Skjønhed og Anstand, maaskee var hun noget hovmodig og streng; men ikke desto mindre var hun tilbedet af Alle, der omgave hende. Keiseren søgte at behage hende, og hun forsømte intet af sit Kjøns smaae Coquetterier, for at formilde sin Gemals Overvinder. Jeg saae flere Gange Dronningen sidde tilbords imellem de to Keisere, der kappedes om at overøse hende med Opmærksomhed og Galanterier. Man veed, at Keiser Napoleon en Dag bød hende en prægtig Rose, og at hun, efter nogen Tvivlraadighed, omsider modtog den, idet hun med det yndigste Smiil sagde til ham: "Idetmindste med Magde-

burg." Og man veed ogsaa, at Keiseren ikke modtog Byttet.

Prindsessen havde til Æresdame et meget gammelt Fruentimmer, hvis store Fortjenester vare erkjendte. En Aften, i det Øieblik, da Dronningen blev ført ind i Spisesalen af de to Keisere, ledsagede af Kongen af Preussen, Hertug Murat og Storfyrst Constantin, traadte den gamle Dame tilbage, for at gjøre Plads for de to sidste Prindser. Storfyrst Constantin vilde ikke gaae hende forbi, men fordærvede denne Høflighed, idet han i en meget haard Tone sagde til hende: "Passez, madame, passez donc!" derpaa vendte han sig med Heftighed om til Kongen af Neapel, og tilføiede, høit nok til at kunne høres, det fine Udraab: La vieille becasse! Heraf vil man see, at Fyrst Constantin var langt fra at besidde den udsøgte Høflighed og det fine Galanterie, som udmærkede hans høie Broder.

Den keiserlige franske Garde gav engang Keiser Alexanders Garde et Gjestebud. Maaltidet var i høieste Grad muntert, og i Slutningen af dette broderlige Gilde skiftede enhver fransk Soldat Uniform med en Russer, der gav ham sin i Bytte. Saaledes passerede de forbi Keiserne, der morede sig meget over denne improviserede Forklædning.

Iblandt de Galanterier, hvormed Keiseren af Rusland regalerede Napoleon, maa jeg omtale en Concert, udført af en Trop Baschkirér, som deres Souverain i denne Hensigt lod passere Niemen. I Sandhed, aldrig har nogen mere barbarisk Musik tonet for Hans Majestæts Øre, og denne besynderlige Harmonie, der ledsagedes af idetmindste lige saa vilde Gestus, gav

os den meest burleske Scene, som man kan forestille sig. Nogle Dage efter denne Concert erholdt jeg Tilladelse til at besøge disse Musikanter i deres Leir, og jeg gik derhen med Roustan, der kunde tjene mig som Tolk. Vi havde den Fornøielse, at bivaane et af Baschkirernes Maaltider; i Afdelinger af ti Mand sadde de omkring uhyre Træbakker; enhver holdt i Haanden et Stykke sort Brød, som han krydrede med en Skeefuld Vand, hvori man havde opløst Noget, der lignede rødt Jord. Efter Maaltidet morede de os med Bueskydning; Roustan, hos hvem denne Øvelse gjenkaldte hans Ungdomsfysler, vilde prøve paa at afskyde en Piil; men den faldt kun nogle faa Skridt fra ham, og jeg saae et foragteligt Smiil paa vore Baschkirers tykke Læber; jeg prøvede ogsaa Buen, og skilte mig saaledes derved, at jeg indlagde mig Ære hos vore Værter, der i Dieblikket omringede og lykønskede mig ved deres Gestus for min Behændighed og Raskhed. En af dem, endnu mere enthusiastisk og venskabelig end de andre, gav mig et Slag paa Skulderen, som jeg huskede temmelig længe efter.

Dagen efter denne famøse Concert blev Freden imellem de tre Souverainer undertegnet, og Hans Majestæt aflagde et Besøg hos Keiser Alexander, som modtog ham i Spidsen for sin Garde. Keiser Napoleon bad sin høie Ven at vise ham den tappreste Grenadeer i denne skjønne og tappre Skare. Grenaderen blev fremstillet for Hans Majestæt, der tog sit eget Æreslegions-Kors af Knaphullet og gjorde det fast paa den russiske Soldats Bryst, midt under alle hans Kameraters Hurraraab. Begge Keisere omfavnede hinanden for sidste

Gang paa Bredderne af Niemen, og Hans Majestæt afreiste til Königsberg.

XXII.

Det var i Løbet af dette berømmelige preussiske og polske Feldttog, at den keiserlige Familie pludselig blev nedstyrtet i den bittreste Smerte. Den unge Napoleon, Kong Ludvig af Hollands ældste Søn, døde. Dette Barn lignede meget sin Fader, følgelig ogsaa sin Onkel. Hans Haar vare blonde; men det er rimeligt, at de med Tiden vilde være blevne brune. Hans store, skjønne, blaae Øine funklede i en overordentlig Glands, naar Noget gjorde et stærkt Indtryk paa hans unge Hoved. God, kjærlig, fuld af Lystighed og Frimodighed, var han i høi Grad Keiserens Yndling, i Særdeleshed formedelst hans Charakteerfasthed, der var saa stor, at, uagtet hans unge Alder, Intet kunde bringe ham til at bryde sit Ord. Følgende Træk, som jeg erindrer mig, kan tjene til Beviis herfor.

Han elskede Jordbær lidenskabeligt; men de forvoldte ham langvarige og hyppige Brækninger. Hans Moder, ængstelig herover, forbød udtrykkeligt at lade ham spise deraf, og yttrede det Ønske, at man skulde tage alle mulige Forholdsregler, for at unddrage den unge Prinds Synet af en Frugt, der var saa skadelig for ham. Men den lille Napoleon, som Jordbærrenes farlige Virkning ikke gav Ulyst til dem, blev meget forundret over ikke mere at see sin Livret. I Begyndelsen fandt han sig taalmodigt deri, men en Dag henvendte han sig til sin Amme, og forlangte meget alvorlig Forklaringer desangaaende, som den gode

Kone ikke vidste, hvorledes hun skulde give ham, da hun havde den overdrevne Føielighed for ham, som saa ofte fordærver Børn. Han kjendte hendes Svaghed, og misbrugte den ogsaa meget ofte. I dette Tilfælde f. Ex. gjorde han sig vred, og sagde til sin Amme, med en Tone, der idetmindste imponerede hende lige saa meget, som om Keiseren eller Kongen af Holland kunde have sagt det: "Jeg vil have Jordbær, vil jeg. Giv mig dem strax paa Øieblikket." Den stakkels Amme bad ham indstændigt at give sig tilfreds, hun vilde gjerne føie ham, sagde hun, men hun var bange for, at han, hvis der hændtes ham noget, skulde tilstaae for Dronningen, hvorledes han havde faaet disse Jordbær...."Er der ikke Andet i Veien?" sagde Napoleon med Varme. "O, vær kun ikke bange; jeg lover dig, ikke at sige noget." Og Ammen gav efter. Jordbærrene gjorde deres sædvanlige Virkning, og Dronningen kom ind, medens Prindsen poeniterede for sin Slikvurrenhed. Han kunde ikke negte, at han havde spiist af den forbudne Frugt; Beviset var øiensynligt. Dronningen blev opbragt, og vilde vide, hvo der havde været ulydig imod hendes Bud; hun bad, hun truede Barnet, der bestandig svarede med den største Koldblodighed: "Jeg har lovet, ikke at sige det;" og uagtet hun besad et stort Herredømme over ham, kunde hun dog ikke aftvinge ham den Skyldiges Navn *).

*) Jordbærrene frembragte den samme Virkning paa den unge Konge af Rom; men hvad enten han blev bedre bevogtet, eller var mere lydig, han holdt op at spise deraf, da hans Gouvernante, Madame de Montesquiou, havde forbudt ham det.

Den unge Napoleon holdt særdeles meget af sin Onkel; i hans Selskab viste han en Taalmodighed, en Rolighed, der var langt fra hans Charakteer. Keiseren satte ham ofte paa sit Knæ, medens han spiste Frokost, og morede sig med at lade ham spise Lindser een ad Gangen. Blodet steeg den lille Krabat til Hovedet, hele hans Ansigt udtrykkede Ærgrelse og Utaalmodighed; men Hans Majestæt kunde forlænge denne Leeg, uden at behøve at frygte for at hans Neveu skulde gjøre sig vred, hvilket han sikkert ikke vilde have undladt mod enhver Anden.

Havde han da allerede i denne unge Alder en Følelse af sin Onkels Overlegenhed over alle dem, der omgave ham? Kong Ludvig, hans Fader, gav ham hver Dag nyt Legetøi, udvalgt iblandt det, der meest var efter hans Smag; Barnet foretrak imidlertid det, som han havde faaet af sin Onkel; og naar hans Fader sagde til ham: "Men betragt dog, Napoleon, det er jo noget hæsligt Tøi; mit er meget smukkere;" svarede den unge Prinds: "Nei, nei, det er meget godt; det er min Onkel, som har givet mig det."

En Morgen, da han gik ind for at besøge Hans Majestæt, kom han igjennem en Sal, hvor, blandt en heel Deel store Herrer, ogsaa Prinds Murat befandt sig, der paa den Tid, saa vidt jeg erindrer, var Storhertug af Berg. Drengen gik ligefrem, uden at hilse Nogen, da Prindsen standsede ham og sagde: "Vil du ikke sige Goddag til mig?" — "Nei," svarede Napoleon, idet han rev sig ud af Storhertugens Arme, "ikke førend jeg har hilset paa min Onkel Keiseren."

Da Keiseren efter en Revue, som havde fundet Sted i Tuileriernes Gaard og paa Carrouselpladsen, igjen var gaaet op i Værelserne, kastede han sin Hat paa een Stol og sin Kaarde paa en anden. Den lille Napoleon kommer ind, tager sin Onkels Kaarde, lægger Gehænget om sin Hals, og sætter Hatten paa Hovedet; derpaa sætter han en martialsk Gang op, medens han traller en Marsch bag Keiserens og Keiserindens Ryg. Hans Majestæt vender sig om, og da han seer Drengen, griber han ham i sine Arme, og raaber: "Ah! hvilket skjønt Malerie!" Sindrig i at gribe enhver Leilighed til at behage sin Gemal, lader Keiserinden Hr. Gérard komme, og anmoder ham om at levere hende den unge Prindses Portrait i dette Costume. Maleriet blev bragt til Palladset St. Cloud samme Dag, da Keiserinden erfarede dette elskede Barns Død.

Da han engang, neppe tre Aar gammel, saae hans Skomager-Regning blive betalt med Sexfrancs-Stykker, gav han sig til at skrige høit, og vilde ikke tillade, at man saaledes bortgav hans "Onkel Bibiche's" Portrait. Dette Navn Bibiche, som den unge Prinds havde givet Hans Majestæt, hidrørte fra Gazellerne, som Keiserinden havde ladet sætte i St. Clouds Lystskov; de vare ikke fortrolige med nogen af Slottets Beboere, undtagen Keiseren, der lod dem spise Tobak af sin Daase, og saaledes lokkede dem efter sig. Det morede ham ogsaa at lade den lille Napoleon give dem Tobak, og at sætte ham op at ride paa en af dem. Prindsen betegnede aldrig disse smukke Dyr anderledes

end ved "bibiche", et Navn, som det morede ham ogsaa at give sin Onkel.

Dette indtagende Barn, der næsten forgudedes af sine Forældre, anvendte sin næsten magiske Indflydelse for at forsone dem med hinanden. Han tog sin Faders Haand, der lod sig af denne Fredens Engel føre hen til Dronning Hortense; tilsidst sagde han: "Omfavn hende, Papa, jeg beder dig;" og han udbrød i de heftigste og meest larmende Glædesyttringer, naar det paa denne Maade lykkedes ham at forsone tvende Væsner, som han elskede med lige stor Omhed.

Hvor var det muligt, at en saa elskværdig Charakteer ikke skulde gjøre dette Barn til en Gjenstand for Alles Omhed, der kjendte det? Hvor var det muligt, at Keiseren, som elskede alle Børn, ikke skulde have været lidenskabelig indtaget af ham, om han end ikke havde været hans Neveu og en Dattersøn af den gode Josephine, som han ikke et Øieblik ophørte at elske. I sit syvende Aar, da den frygtelige Børnesygdom, Strubehoste, bortrev ham fra hans utrøstelige Familie, røbede han de lykkeligste Anlæg og vakte de skjønneste Forhaabninger. Hans stolte og høie Charakteer, der gjorde ham modtagelig for de ædleste Indtryk, var dog langt fra at udelukke Lydighed og Lærvillighed. Forestillingen om Uretfærdighed oprørte ham; men han laante meget gjerne og hurtigen Øre til et fornuftigt Raad og mindelige Forestillinger. Som den Førstefødte af det nye Dynastie, maatte han, som han ogsaa virkelig gjorde, tildrage sig Overhovedets hele Omsorg og Ømhed. Ondskaben og Misundelsen, der næsten altid sværter og besudler Alt, hvad der er stort, gave denne næsten faderlige

Hengivenhed en hadefuld Fortolkning; men forstandige og retsindige Mennesker saae i denne adoptive Omhed ikke Andet, end hvad man virkelig burde see, Ønsket og Haabet at kunne efterlade en uhyre Magt og det berømmeligste Navn til en, rigtignok indirect, men dog af keiserligt Blod oprunden Arving, der, opdragen under Keiserens Øine og tildeels ved hans egen Omhu, vilde have været ham Alt, hvad en Søn kunde være. Den unge Napoleons Død, der syntes at være et Forvarsel for Ulykker midt i den største Hæder, forstyrrede alle de Planer, som Monarken havde fattet, og bestemte ham til at grunde Haabet om en Arving paa sig selv. Da opstod i hans Sjel den første Idee om en Skilsmisse, der først fandt Sted to Aar senere, men hvorom man allerede begyndte at tale ganske sagte under Reisen til Fontainebleau. Keiserinden gjettede uden Vanskelighed, hvilken sørgelig Indflydelse hendes Dattersøns Død vilde have paa hende; fra dette Øieblik begyndte denne skrækkelige Forestilling at sætte sig fastere i hendes Hoved og at forgifte hendes Tilværelse. Dette altfor tidlige Dødsfald var for hende en Smerte aldeles uden Trøst. Hun indelukkede sig tre Dage i Rad, græd bitterligt, saae Ingen, uden sine Fruentimmer, og tog saa at sige ingen Næring til sig. Det syntes næsten, som hun frygtede for at adsprede sin Kummer; thi hun omgav sig begjerligen med Alt, hvad der kunde minde hende om en ulægelig Ulykke.

Ikke uden Møie erholdt hun af Dronning Hortense den unge Prindses Haarlokker, hvilke denne ulykkelige Moder bevarede som en Helligdom. Keiserinden lod dette Haar indfatte paa en Grund af sort

Fløiel, og dette Stykke forlod hende aldrig. Jeg har ofte seet det i Malmaison, og aldrig uden en dyb Rørelse.

Men hvorledes skulde jeg prøve paa at skildre Dronning Hortenses Fortvivlelse, hun, der var en lige saa fuldkommen Moder, som øm Datter? Hun forlod ikke Sønnens Leie et Øieblik under hans Sygdom; han opgav Aanden i hendes Arme, og Dronningen, der vilde forblive ved hans afsjelede Legeme, slyngede sine Arme omkring Lænestolens, forat man ikke skulde rive hende løs fra dette hjerterystende Malerie. Omsider maatte Naturen bukke under for en saa voldsom Smerte, den ulykkelige Moder besvimede, og man benyttede dette Øieblik til at bære hende ind i hendes Værelse, paa Lænestolen, som hun ikke havde forladt, og som hendes Arme krampagtigt omslyngede. Da Bevidstheden var vendt tilbage, udstødte Dronningen gjennemtrængende Skrig. Hendes taareløse og stirrende Blikke, hendes blaae Læber opvakte Frygt for hendes Liv. Intet kunde fremlokke Taarer i hendes Øine. Endelig havde en Kammerherre den Idee, at lade den unge Prindses Legeme bringe ind og stille ved Moderens Knæe. Dette Syn gjorde en saadan Virkning paa hende, at hendes Taarer strømmede i Overflødighed, og hun var frelst.

XXIII.

Vi ankom den 27de Juli (1807) til St. Cloud. Keiseren tilbragte Sommeren deels i denne Residents, deels i Fontainebleau. Han kom kun til Paris, naar der skulde være stor Cour, og han forblev der ikke længere end fire og tyve Timer. I Hans Majestæts Fra-

værelse havde man istandsat og fra nyt meubleret Slottet i Rambouillet; og Keiseren vilde tilbringe nogle Dage der. Den første Gang han traadte ind i Badesalen, standsede han pludseligt ved Døren, og kastede Dinene omkring sig med alle Kjendetegn paa Forundring og Misfornøielse. Jeg søgte strax Grunden dertil, og ved at følge Retningen af Hans Majestæts Oiekast bemærkede jeg, at de standsede ved forskjellige Familieportraiter, som Bygmesteren havde ladet male paa Salsmurene. De forestillede Keiserens Moder og Søstre, Dronning Hortense &c. &c. "Hvilken Dumhed!" udbrød han. "Constant, lad Marschal Duroc kalde." Da Stormarschallen kom, sagde Hans Majestæt: "Hvad er det dog for en Dosmer, der har kunnet faae en saadan Idee? Lad Maleren komme og stryge alt det ud. Man maa have liden Agtelse for Damerne, for at kunne gjøre sig skyldig i en saadan Usømmelighed."

Medens Hoffet opholdt sig i Fontainebleau, holdt Indvaanerne sig rigeligen skadesløse for Hans Majestæts lange Fraværelser ved den høie Priis, hvori de holdt Levnetsmidlerne. De toge en ublu Fordeel, og meer end een Fremmed, som gjorde en Excursion til Fontainebleau, troede at være falden i Hænderne paa en Trop Beduiner. Under Hoffets Ophold her maatte man for en slet Feldtseng eller en Hængeseng i et simpelt Værtshuus betale tolv Francs for en eneste Nat; det ringeste Maaltid kostede uforskammet meget, og var tilmed afskyeligt; kort sagt, det var en formelig Plyndring, som man foretog med de Reisende. Cardinal Caprara, hvis strenge Oekonomie hele Paris kjender,

kjørte en Dag ud til Fontainebleau, for at gjøre Keiseren sin Opvartning. I det Værtshuus, hvor han tog ind, nød han kun en eneste Ret Suppe, og de sex Personer, hvoraf hans Følge bestod, lode sig nøie med et meget let Maaltid. Cardinalen lavede sig til Afreisen tre Timer efter sin Ankomst. I det Dieblik, da han steeg i Vognen, havde Værten den Uforskammenhed at levere ham en Regning paa 600 Francs. Den geistlige Fyrste overraskedes, protesterede, blev heftig vred, truede o. s. v.; dog det hjalp ikke, og han maatte tilsidst betale. Men en saa oprørende Misbrug kom for Keiserens Øren, der blev meget forbittret derover og befalede, at der ufortøvet skulde forfattes en bestemt Taxt, som Gjestgiverne ikke maatte overskride. Denne Forholdsregel gjorde Ende paa disse Blodsugeres Uvæsen.

Den 21de August ankom til Paris Prindsesse Catharina af Würtemborg, der skulde ægte Prinds Jerôme (Hieronymus) Napoleon, Konge af Westphalen. Denne Prindsesse var 24 Aar gammel, meget smuk, og havde det æpleste og venligste Udtryk i sit Ansigt. Politiken alene havde sluttet denne Forbindelse; men aldrig har Kjærligheden og et gjensidigen frit Valg kunnet stifte et lykkeligere Ægteskab. Man kjender Dronningen af Westphalens modige Opførsel i Aaret 1814, hendes Hengivenhed for hendes dethroniserede Gemal, og de beundringsværdige Breve, hun skrev til sin Fader, der vilde udrive hende af Kong Jerômes Arme. Jeg har hørt sige, at denne Fyrste, selv efter den for hans Ærgjerrighed saa smigrende Formæling, vedligeholdt en Brevvexling med sin første Kone, Mademoiselle Patterson, og at han ofter sendte sin

Kammertjener Rico til Amerika, for at erholde Efterretninger om denne Dame og det Barn, han havde med hende. Er dette Sandhed, da er det ikke mindre vist, at denne hans, ei alene meget undskyldelige, men, som mig synes, endog roesværdige Opmærksomhed for hans første Kone, ikke hindrede Dronningen af Westphalen, der rimeligviis var underrettet derom, i at føle sig meget lykkelig med sin Gemal. Der kan i denne Henseende ikke gives nogen paalideligere Autoritet, end Dronningen selv, der i det andet af sine Breve til sin Fader, Kongen af Würtemberg, udtrykker sig saaledes:

"Skjøndt jeg af Politiken er tvungen til at ægte Kongen, min Gemal, har Skjebnen villet, at jeg skulde blive den lykkeligste Hustru, som existerer. Jeg bærer alle forenede Følelser for min Mand, Kjærlighed, Ømhed, Agtelse; vilde da den ømmeste blandt Fædre i dette smertelige Dieblik sønderknuse min indre Lykke, det Eneste, jeg har beholdt tilbage? Jeg vover at sige Dem, min kjære Fader, Dem og min hele Familie, De maae ikke miskjende Kongen, min Gemal. Der vil komme en Tid, haaber jeg, at De skal blive overbeviist om da De har bedømt ham urigtigt, og da skal De stedse gjenfinde i ham, saavelsom i mig, de ærbødigste og ømmeste Børn."

XXIV.

I November Maaned samme Aar (1807) fulgte jeg Deres Majestæter til Italien. — Vi reiste med en overordentlig Hurtighed indtil Mont-Cenis. (Den 22de ankom Keiseren til Mailand, hvor Vicekongen tog ham imøde; derfra gik det over Brescia, Verona, Vicenza og Stra til Fusina). Ved Ankomsten til denne sid-

ste fandt Keiseren Autoriteterne fra Venedig, der ventede ham. Hans Majestæt gik ombord paa Peoten eller Byens Gondol, og nærmede sig Venedig, ledsaget af et talrigt svømmende Følge. Vi fulgte Keiseren i smaae sorte Gondoler, der lignede flydende Grave. Brenta var rundt omkring os bedækket dermed, og intet var besynderligere, end at høre fra disse Liigkister, der havde et saa skummelt Udseende, den herligste Vocal- og Instrumentalmusik strømme ud. Imidlertid var den Baad, der bar Hans Majestæt, og de Gondoler, hvorpaa de fornemste Personer af hans Følge befandt sig, udsmykkede med megen Pragt.

Vi ankom saaledes til Mundingen af Floden; her maatte vi vente næsten en halv Time, indtil man fik aabnet Sluserne, hvilket skete lidt efter lidt og med Varsomhed, uden hvilken Brentas Vand, der holdes tilbage i sin Kanal, hvor det staaer meget høiere, end Vandets Overflade, vilde have styrtet sig ned paa eengang og med voldsomt Fald, og saaledes bortrevet og sænket vore Fartøier. Efter at være komne ud af Brenta, befandt vi os i Golfen, og vi saae langt borte den mærkværdige Stad Venedig hæve sig op af Havet. Baade, Gondoler og selv Skibe af betydelig Last, ladede med Venedigs velhavende Befolkning og Søfolk i Stadsklæder, kom fra alle Kanter, frem og tilbage, og krydsede hinanden i alle Retninger med en overordentlig Raskhed og Behændighed.

Keiseren stod agter i Peoten, og ved hver ny Gondol, der passerede hans, svarede han paa Hurraraabene og Skrigene viva Napoleone imperatore e re! med en af hine dybe Hilsener, som han gjorde med saa

megen Anstand og Værdighed, idet han tog Hatten af, uden at bøie Hovedet, og nedlod den langs ad Legemet næsten lige til Knæene.

Escorteret af denne utallige Flottille, blandt hvilken Peoten syntes at være Admiralskibet, kom Hans Majestæt endelig ind i den store Kanal, der begrændses paa begge Sider af Façaderne af de stolteste Palladser, hvis Vinduer alle vare behængte med Drapperier og besatte med Tilskuere. Keiseren steeg i Land udenfor Procuratorernes Pallads, hvor han blev modtagen af en Deputation af Senatets Medlemmer og venetianske Nobili.

Den fuldkomne Mangel paa Græs og Vegetation, og den Stilhed, der hersker i Venedigs Gader, hvor man aldrig hører en Hests Trampen eller en Vogns Rullen, da Heste og Vogne ere noget aldeles Ubekjendt i denne Oestad, maa give den til daglig Brug et alvorligt og øde Udseende; men denne Alvorlighed var ganske forsvunden under Hans Majestæts Ophold.

Vicekongen og Stormarschallen vare tilstede om Aftenen, da Keiseren gik til Sengs, og medens jeg klædte ham af, hørte jeg en Deel af deres Samtale, der alene dreiede sig om Venedigs Regjering før denne Republiks Forening med det franske Keiserdømme. Hans Majestæt talede næsten ganske alene; Prinds Eugen og Marschal Duroc nøiedes med af og til at indstrøe et Par Ord i Samtalen, ligesom for at forsyne Keiseren med en ny Text og forhindre ham fra at standse og altfor hurtigt gjøre Ende paa sit Foredrag, som man medrette kunde kalde det, da Hans Majestæt næsten bestandigt førte Ordet og kun lod de Andre sige saare lidet. Dette var saa temmeligen hans Vane; men In-

gen faldt paa at beklage sig derover, da Keiserens Ideer fordetmeste vare høist interessante, nye og aandrigt udtrykte. Hans Majestæt passiarede ikke, saaledes som der med Sandhed er sagt i den mine Memoirer vedføiede Dagbog; men han talede med en ubeskrivelig Tillokkelse, og i denne Henseende (som i saa mange Andre) synes det mig, at Forfatteren af Dagbogen over Reisen til Aachen ikke har været retfærdig nok imod Keiseren.

Under den omtalte Afklædning talede Hans Majestæt om den gamle venetianske Stat, og af det, han sagde derom, erfarede jeg meer om denne Gjenstand, end jeg havde kunnet lære af den bedste Bog. Da Vicekongen havde gjort den Bemærkning, at nogle Patricier savnede den gamle Frihed, udbrød Keiseren: "Frihed! det er en Eenfoldighed! der var ikke længere nogen Frihed i Venedig, og der har egentlig aldrig været nogen, undtagen for nogle adelige Familier, som undertrykkede Resten af Befolkningen. Frihed med Timændsraadet, Frihed med Statsinqvisitorer, med Fængslerne og Blykamrene!" Marschal Duroc bemærkede, at denne strenge Regjering i de senere Tider var bleven meget formildet. "Ja, upaatvivleligen," svarede Keiseren, "St. Marcus' Løve er bleven gammel; den har hverken Tænder eller Kløer mere. Venedig var kun en Skygge af sig selv, og dets sidste Doge har fundet, at han steeg i Rangen ved at blive det franske Keiserdømmes Senator." Da han saae, at denne Idee bragte Vicekongen til at smile, tilføiede han alvorligt: "Jeg spøger ikke, mine Herrer. En romersk Senator ansaae sig for meer end en Konge; en fransk Senator er

idetmindste en Doges Ligemand. Jeg vil, at de Fremmede skulle vænne sig til den høieste Ærefrygt imod Keiserdømmets constituerede Corps, ja endog at behandle den simple Titel af fransk Borger med stor Agtelse. Jeg skal nok sørge for at det kommer saa vidt. God Nat, Eugen! Duroc, sørg for at Couren imorgen skeer paa en passende Maade. Naar denne Ceremonie er endt, ville vi besee Arsenalet. Adieu, mine Herrer. Constant, kom igjen om ti Minuter og tag mit Lys; jeg føler Trang til at sove; man bliver vugget som et Barn i disse Gondoler."

Da Hans Majestæt den følgende Dag havde modtaget Opvartning af Venedigs Autoriteter, begav han sig til Arsenalet. Det er en uhyre Bygning, der er befæstet med en Omhu, som maatte gjøre den uindtagelig. Synet af det Indre er ganske særegent, fornemmelst de mange smaae Holme, der ere forenede ved Broer, saa at Magazinerne og de forskjellige Fæstningsværker synes at svømme paa Vandets Overflade. Indgangen fra Landsiden, gjennem hvilken vi bleve førte ind, er meget smuk Marmorbro med Søiler og Statuer. Paa Søsiden befinde sig i Nærheden af Arsenalet en Mængde skjulte Klipper og Sandbanker, hvis Nærværelse tilkjendegives ved lange Pæle. Man sagde os, at disse Pæle bleve tagne bort i Krigstider, hvorved de fiendtlige Skibe, som vare uforsigtige nok til at vove sig ind imellem Skjærene, aldrig undgik at strande. Arsenalet kunde i forrige Tider eqvipere 80,000 Mand Infanterie og Cavallerie, foruden et stort Antal complette Udrustninger til Krigsskibe.

Arsenalet er begrændset af høie Taarne, hvorfra man har en viid Udsigt i alle Retninger. Paa det høieste af disse Taarne, der ligger i Midten af Arsenalet, ligesom over alle de andre, er der Dag og Nat posteret Skildvagter, der signalisere Skibes Ankomst, hvilke de kunne bemærke i en meget lang Frastand. Der gives intet Prægtigere, end Skibsværfterne, hvor 2000 Mennesker beqvemt kunne arbeide. Seilene forfærdiges af Fruentimmer, med hvilke andre Fruentimmer af en vis Alder have flittigt Opsyn.

Keiseren opholdt sig kun kort Tid med at betragte Bucentaùr, som bekjendt det prægtige Skib, paa hvilket Dogen af Venedig høitideligholdt sin Formæling med Havet. En Venetianer betragter aldrig uden dyb Kummer det gamle Mindesmærke om hans Fædrelands fordums Vælde. Nogle Personer af Keiserens Følge og jeg ledsagedes af en Sømand, der havde Taarer i Oinene, da han paa slet Fransk fortalte os, at den sidste Gang, han havde seet Dogens Formæling med det adriatiske Hav, var 1796, Aaret før Venedigs Indtagelse. Denne Mand fortalte os, at han dengang var i Tjeneste hos Republikens sidste Doge, Signor Ludovico Monini; at Fransmændene vare rykkede ind i Venedig det følgende Aar (1797), paa den Tid, da Dogens Formæling med Havet pleiede at høitideligholdes, hvilket var paa Christi Himmelfartsdag, og at Havet fra den Tid af var forblevet Enke. Vor ærlige Sømand holdt den meest rørende Lovtale over sin gamle Herre, der, efter hans Forsikkring, aldrig havde kunnet overtale sig til at aflægge Osterrigerne Lydigheds-Eden,

og var besvimet, da han overleverede dem Stadens Nøgler.

Gondoliererne ere paa eengang Tjenere, Commissionairer, Fortrolige og Deeltagere i den Persons Eventyr, der tager dem i sin Tjeneste. Intet kan sammenlignes med disse brave Søfolks Mod, Troskab og Lystighed. De udsætte sig uden Frygt for Havets Storme i deres lette Gondoler, og deres Behændighed er saa stor, at de med en utrolig Hurtighed fare frem og tilbage i de smalleste Kanaler, uafladelig krydses og roe hinanden forbi, uden nogensinde at støde paa hinanden. Jeg havde Leilighed til at overtyde mig om disse kjekke Søfolks Behændighed, da Hans Majestæt Dagen efter vort Besøg i Arsenalet lod sig føre over Lagunerne til den befæstede Havn Malamocco, idet Gondolirerne paa Hjemveien roede omkap for ham. Samme Dag var der efter Befaling Skuespil paa det store Theater, og hele Byen var illumineret. Iøvrigt kunde man gjerne falde paa at troe, at der i Venedig hver Dag var offentlig Fest og alminhelig Illumination; da det nemlig er Skik at anvende den største Deel af Natten til Forretninger og Fornøielser, ere Gaderne lige saa levende og fulde af Folk ved Midnatstid, som i Paris Klokken 4 om Eftermiddagen. Boutikerne, i Særdeleshed paa St. Marcus-Pladsen, ere blændende oplyste, og der vrimler af Mennesker i de smaae oplyste og udsmykkede Pavilloner, hvor der opvartes med Kaffe, Iis og alle Slags Forfriskninger.

Keiseren havde ikke antaget Venetianernes Levemaade. Han gik til Sengs paa samme Tid som i Paris, og naar han ikke tilbragte Dagen under Ar-

beide med sine Ministre, lod han sig i Gondolerne roe omkring i Lagunerne, og besøgte de vigtigste Indretninger og de offentlige Bygninger i Venedig. Paa denne Maade besaae jeg i Hans Majestæts Følge St. Marcus-Kirken og Dogens gamle Pallads.

St. Marcus-Kirken har fem, med Marmorsøiler prægtigt decorerede Indgange; dens Porte ere af Bronze med Sculptur-Arbeider. Oven over den midterste Port vare fordum de fire berømte Heste af Bronze, som Keiseren lod bringe til Paris, for dermed at smykke Triumphbuen paa Carrousel-Pladsen. Taarnet er adskilt fra Kirken ved en liden Plads, fra hvis Midte det hæver sig til en Høide af meer end 300 Fod. Man stiger op i det ad en meget magelig Opgang; og naar man er kommen til Spidsen, har man den prægtigste Udsigt for sig: Venedig med dets utallige Øer, fulde af Palladser, Kirker og Fabriker, strækkende sig langs med Havet; en uhyre Dæmning, der er 60 Fod bred, adskillige Favne høi og opført af store Qvadersteen. Dette kjæmpemæssige Værk omgiver Venedig og alle dets Øer, og beskytter det imod Havets Indbrud.

Venetianerne vise en ganske særdeles Beundring for det Uhrværk, der er anbragt i et Taarn, som bærer Navn deraf. Dets Mekanik betegner Solens og Maanens Gang igjennem de tolv Himmeltegn. Man seer, i en Nische ovenfor Uhrskiven, et Billede af den hellige Jomfrue, smukt forgyldt og i naturlig Størrelse. Man fortalte os, at ved visse aarlige Høitideligheder ethvert Klokkeslag lod to Engle fremkomme med en Trompet i Haanden, og fulgte af tre Magiere, der kom for at nedkaste sig for Jomfru Marias Fødder. Jeg saae

intet af alt dette, men blot to store sorte Figurer, der angave Tiden ved at slaae paa Klokken med Jernkøller.

Dogens Pallads har et temmelig mørkt Udseende, og Fængslerne, som kun ere adskilte derfra ved en smal Kanal, gjøre dette Udseende endnu alvorligere.

I Venedig finder man Kjøbmænd af alle Nationer. Jøder og Grækere ere talrige her. Roustan, som forstod de Sidstes Sprog, blev søgt meget af de anseeligste iblandt dem. Overhovederne for en græsk Familie kom en Dag til ham og bade ham om at besøge dem; deres Bolig laae paa en af de Øer, hvoraf Venedig er omgivet. Roustan meddeelte mig sit Ønske at besøge dem, og foreslog mig at ledsage ham, hvilket jeg med Glæde modtog. Da vi vare ankomne til deres Øe, bleve vi modtagne som gamle Bekjendtere af vore Grækere, der vare meget rige Handelsmænd. Den Art Taleværelse, hvori man lod os træde ind, var ikke alene overordentlig reent og net, men endog særdeles elegant. En bred Divan strakte sig rundt omkring Salen, hvis Gulv var bedækket med kunstigt flettede Maatter. Vore Værter vare sex i Tallet og Handels-Compagnons. Jeg vilde have kedet mig, dersom ikke een af dem, der kunde tale Fransk, havde underholdt sig med mig. De Andre talede med Roustan i deres eget Sprog. Man bød os Kaffe, Frugter, Sorbet og Piber. Jeg har aldrig holdt af at røge, og da jeg iøvrigt kjendte Keiserens erklærede Modbydelighed for lugtende Sager i Almindelighed, og i Særdeleshed for Lugten af Tobak, afslog jeg at modtage Piben, og yttrede Frygt for at mine Klæder skulde bære Spor af de Røgendes Naboskab. Jeg troede at bemærke, at denne Peenhed ned-

satte mig betydeligt i vore Værters Agtelse. Ikke desto mindre bade de os, da vi forlode dem, meget indstændigen om at gjentage vort Besøg. Dette var imidlertid en Umulighed, da Keiserens Ophold var saa kort.

Da jeg var kommen hjem, spurgte Keiseren mig, om jeg havde gjennemstreifet Byen, hvorledes den behagede mig, om jeg var kommen ind i nogen Huse, kort, hvad jeg havde fundet værd at bemærke. Jeg svarede saa godt jeg kunde, og da Hans Majestæt just dengang var i et muntert, snaksomt Lune, fortalte jeg ham om vor Excursion og om Besøget i den græske Familie. Keiseren spurgte mig, hvad disse Grækere tænkte om ham. "Sire," svarede jeg, "han, der talede Fransk, forekom mig at være Deres Majestæt aldeles hengiven. Han yttrede det Haab (som han deelte med sine Brødre), at de Franskes Keiser, der var dragen ud for at bekjæmpe Mamelukerne i Ægypten, ogsaa engang kunde vorde Grækenlands Befrier."

"Aha, Monsieur Constant," sagde Keiseren, og kneb mig i Øret, "I befatter jer altsaa med Statssager!" — "Om Forladelse, Sire, jeg gjentager blot hvad jeg har hørt. Det er ei at undres over, at alle Undertrykkede gjøre Regning paa Deres Majestæts Bistand. Disse stakkels Grækere synes at elske deres Fædreland lidenskabeligt, og især deles hed hade de Tyrkerne af Hjertens Grund." — "Det er godt, det er godt," sagde Hans Majestæt; "men jeg har fremfor Alt nok at gjøre med mine egne Sager. — Constant," vedblev han, idet han pludseligt gik over til en anden Gjenstand, og med et ironisk Smiil, "hvad siger I om de smukke Græker-

inders Udseende? Hvor mange har I fundet værdige til at tjene Canova og David til Modeller?" Jeg var nødt til at svare Hans Majestæt, at det, der meest havde bevæget mig til at modtage Roustans Forslag, var Haabet om at faae nogle af disse saa meget roste Skjønheder at see, og at jeg var bleven slemt narret, da jeg ikke engang havde bemærket Skyggen af et Fruentimmer. Paa denne naive Tilstaaelse, som Keiseren forud havde ventet, udbrød han i en høi Latter, kastede sig over mine Øren og kaldte mig en Libertin. "I veed da ikke, monsieur le drôle, at Jeres gode Venner, Grækerne, have antaget de saa hjerteligt afskyede Tyrkers Skikke, og at de, ligesom disse, indespærre deres Koner og Døttre, forat de aldrig skulle blive seete af saadanne slemme Krabater, som I og Eders Lige." — Imidlertid ere de græske Damer i Venedig, skjøndt deres Mænd bevogte dem omhyggeligt, dog ikke indespærrede og sammenstuvede i et Serail, saaledes som Tyrkernes Koner.

Huushovmestrene i Petersborg *).

Det er vanskeligt at vogte sig for besynderlige Misforstaaelser paa et Sted, hvor Midlerne og Hanget til Luxus tillade de meest underordnede Personer at antage det hele ydre Skin af en Rang, som er langt over deres egen. I de første Dage efter min Ankomst til Petersborg lod jeg ved det kongelige Theaters Kasse

*) Efter Dupré de St. Maure.

hente mig Billetten til Sædet No. 11 i Parterret, der koster halvtredie Rubel. Dette er en meget beqvem Forsigtighed, hvorved man sikkrer sig en Plads, man maa komme, naar man vil.

En Hofbetjent i skarlagenrød Klædning modtog min Billet, og viste mig hen til det Sæde, som jeg skulde indtage. Paa begge Sider deraf sadde to med Omhyggelighed klædte Herrer, vel friserede og puddrede, og deres Holdning syntes at tilkjendegive, at de vare vante til at befale. De talede Fransk sammen, og lode sig ikke i ringeste Maade afbryde ved min Nærværelse.

"Imorgen," begyndte den Ene, "har jeg fem Senatorer til Diner." — "Og jeg," vedblev den Anden, "skal paa Onsdag have ti, uden at regne et Antal Generaler, Oberster og Statsraader. Til Aften skulle vi endnu høre Madame Borgondio og en berømt Harpespiller fra Wien."

Vistnok, tænkte jeg, er det et Par Medlemmer af det dirigerende Senat, og et høist ønskeligt Naboskab for en Fremmed. Jeg søgte altsaa at blande mig i Samtalen, idet jeg gjorde dem snart eet, snart et andet Spørgsmaal, der angik det høieste Collegium; de svarede mig imidlertid undvigende og pludselig afbrydende; og efter at have gjort en Overgang til Gastronomien, behandlede de hvert enkelt Capitel deraf med en Grundighed, der satte mig i Forbauselse.

"En sand Plage for Rusland er dog Mangelen paa Saltvandsfisk," sagde den Ældre med stor Alvorlighed. "Vare dog blot ikke alle Vande saa kolde!

En anden Ubeqvemmelighed er det ringe Udvalg af Vildt.

Tiurer og Urhøns, Urhøns og Tiurer, det er Alt. Sagtens er det jo Noget, men Kramsfugle, Vagtler og deslige erstattes ikke derved. Af Fiske gives her ogsaa kun to til tre Slags, og det gjør vore Tafler forfærdelig monotone." — "Og hvad er beklageligere," svarede den Anden, "end Smagløsheden ved vore Havevæxter! Artiskokker, Ærter og Asparges have kun den sædvanlige ydre Form; men Smagen og Lugten ere dem aldeles fremmede. Al Kunst og alle Krydderier hjelpe Intet derved, og selv en Robert, en Beauviller eller Meot vilde det ikke lykkes at erstatte det Manglende." — "Mine Herrer," sagde jeg, for, om muligt, at bringe dem bort fra Taffelet: "har Senatet, foruden den udøvende, ogsaa den lovgivende Magt?" — "Derom kan jeg ikke give Dem nogen Oplysning," lød Svaret; "Alt, hvad jeg veed, er, at samtlige Herrer ere begge Functioner fortræffelig voxne, naar de sidde ved Taffelet, det vil sige, de spise og drikke." Efter denne, noget uhøflige Besked tænkte jeg, at mine Herrer Naboer ikke vilde rykke ud med Sproget til en Fremmed, og spurgte ikke videre, men sagde dog ved mig selv: det er mig et Par ægte Gourmands af Senatorer; ligne deres Colleger dem, saa er det stor Skade, at der ikke findes Sletvarer i den finske Bugt; for Saucen dertil behøvede Keiseren ikke at være forlegen.

Imellem Akterne forlode de to Herrer deres Pladser, og jeg indlod mig nu i Samtale med en Architect, der sad bagved mig. Først og fremmest bad jeg

ham at sige mig, hvad det var for tvende Herrer, der havde siddet hos mig. "Det er ingen Herrer," svarede han, "men to franske Huushovmestre, i Tjeneste hos to meget rige Familier. Den ene har 40,000 Rubler i Rente af sine Huse; den anden har vel kun 25,000, men veed nok at hjelpe sig, og vil sikkert endnu indhente sin Collega."

"De maa ikke forundre Dem," vedblev han, da han bemærkede min Forbauselse; "Industriens frugtbareste Green for Franskmændene her er Kjøkkenet. De rige Russere bekymre sig ikke om at deres Kokke eller Huushovmestre forstaae at erhverve sig femten til tyve tusinde Rubler aarlig foruden deres faste Gage. Dette ærlige Bedragerie er saa at sige blevet til Vane, og man betragter det som en Rigdoms-Tilgift. Man veed, at en sand Kunstner ikke vilde beslutte sig til at forlade sit Fædreland og lade sig forbrænde ved en russisk Ovn, naar der blot handledes om lumpne tre til fire tusinde Daler aarlig. Dersom en Herre faldt paa at holde strengt Øie med sin Huushovmesters Udgifter og Beregninger, saa vilde denne øieblikkeligen forlade ham. Da man saaledes har at vælge mellem de to Onder, enten at spise slet, eller at blive bestjaalen godt, bestemmer man sig sædvanligen for det Sidste, og forlanger intet Andet, end at den taalte Skjelm ikke driver sine Bedragerier altfor grovt, eller ikke vil lade falde meer i sin Pung, end hans Forgjænger. Naar man kjører ud i England, saa lægger man i Forveien noget tilrette for Tyvene (?); — her taxerer man Tilskuddet til Huushovmesterens Løn; men man taaler ikke, at han overstiger den. Det vide de Herrer Kokke, og sige der-

for i Fortrolighed til hinanden: "Det er et Huus paa 10, 15, 20, 30,000 Rubler." Der finder altsaa en Taxt Sted, og enhver Kok, som binder sig til den, erhverver sig et godt Rygte. En af dem, der gjerne vilde affinde sig med sin Samvittighed, hørte jeg sige: "Jeg besørger Indkjøbene, og sælger da Alt igjen for en passende Priis til mit Herskab. Lad det kun selv gaae paa Torvet, og det vil faae at see, at man af lutter Respect vil sælge det Alt eengang saa dyrt, som mig. Naar jeg nu kun tager Halvdelen meer end det koster mig, saa slipper Herskabet endda ret godt." Er det ikke en mærkelig Grund til at berolige Samvittigheden med?

Der gives imidlertid ogsaa Personer, der ikke ere tilfredse med disse stiltiende Betingelser og slutte en formelig Contract med Kokken, hvori Antallet af Retterne og overhovedet Alt er bestemt, med Undtagelse af overordentlige Tilfælde, saasom Gjestebudde. Derved er rigtignok Hænderne bundne paa Kokken, og kun ved Sparsomhed i Henseende til Valget og Tilberedelsen af Retterne kan han endnu faae noget tilovers. Iøvrigt har jeg bemærket, at man i saadanne Huse spiser temmelig slet.

Jeg kjender blandt Andre en meget rig, men ogsaa meget karrig Mand, der da naturligviis har contraheret med sin Kok. Hver Morgen anordner han ganske bestemt, at der skal spises blot en famille; men i Visit-Timerne faaer Lysten til at beholde Personer tilbage til Taffels desuagtet Overhaand, og naar Spisetiden kommer, er der sex Maver meer, end Kokken vidste at det skulde tilfredsstilles. Snieren opfylder rigtignok paa

denne Maade det Ønske, at vise sig gjestfri, uden at gjøre Vold paa sin Karrighed; men hans Gjester komme saa meget desto slemmere derfra, og kunne i Guds Navn gaae deres Vei, for at mætte sig ved et andet Taffel, hvilket ikke er vanskeligt her, hvor man spiser til Middag fra Kl. 2 til Kl. 6.

Men naar paa den ene Side Kokke og Huushovmestre have en saa overordentlig Fortjeneste, saa leve de derfor ogsaa igjen paa en stor Fod. De fleste tænke kun paa det nærværende Øieblik, og ere ubekymrede om Fremtiden; i Særdeleshed er det Franskmændene, ved hvilke denne Bemærkning paatrænger sig. Allerede Catharina sagde: "Jeg betaler Franskmændene bedre, end Tydskerne; thi de Første tilsætte igjen Alt her i Landet, men de Andre bringe mere med til deres Hjem, end jeg har givet dem."

Man see sig blot en Vinteraften om hos en saadan rig Huushovmester. En Række Vogne holder udenfor hans Dør, i Salonen finder man tolv fortræffelig oplyste Spilleborde; man seer begge Fløidørre aabnes for Damer, medens Herrerne maa lade sig nøie med den ene; Meublernes Rigdom, Mængden af Forfriskninger og de høie Spillepenge opvække en ikke ringere Forbauselse. En halv Timestid er det afhængigt af Jagttageren, om han vil troe sig i en Excellences Huus; platte Udtryk og deslige ville da snart nok tilintetgjøre Blændværket. Om Vinteren holder man sin Loge i Theatret, om Sommeren et Landsted, og paa smukke Sommeraftener driver man det endog til et Fyrværkerie, for at celebrere Herrens eller Fruens Fødselsdag. En skjøn Aand gjør Vers dertil, man bliver rørt, og leer

derefter til Afvexling ret af fuld Hals, indtil Orchestret lader sig høre og Dandsen begynder. Kl. 1 eller 2 anrettes endelig en Souper. Alle disse Efteraabelser blive fortræffelig udførte; man vil derved give i det Smaae, hvad Herrerne foranstalte i det Store, men vælger da viseligen altid Dagen efter en stor Festivitet hos Herskabet til dette Efterspil; thi Frugter, Confect, Jis o. s. v. blive da fordetmeste bestridte med Levningerne fra forrige Dag; imidlertid forhindrer dette dog ikke, at man selv koster meget derpaa. Det glade Haab om at vende tilbage til Hjemmet med fyldte Lommer bliver rigtignok ved denne Luxus udsat fra det ene Aar til det andet; man bliver vel endog gammel, førend man kommer saa vidt, eller tilsætter, hvad man har tjent. De fede Aar ere da forbi, og man er tilsidst glad ved at kunne dirigere et lidet Kjøkken hos en Hofraad, der har saa liden god Tone, at han ikke vil lade sig bestjæle.

Til de indbringende Haandteringer hører i de russiske Hovedstæder ganske fortrinligt Handelen med Modevarer. Under mit Ophold i Moskow spurgte jeg en Modehandlerinde, om hun vilde besøge en Forestilling, der fandt Sted om Aftenen. "Ak," svarede hun meget kostbar, "mine Kammerfruer ere syge, og denne Fortrædelighed fængsler mig til mit Huus." I Paris maa man stige meget høit op, for at finde Damer, der sige "mine Kammerfruer." Den samme Modehandlerinde sagde engang til sin første Boutiksjomfrue: "Sophie, tag imod disse Damer; de kunde koste mig mange Ord, og tilsidst kjøbe de maaskee Intet; dertil føler jeg mig idag ikke stærk nok. Siig dem blot, at jeg lider forfærdeligt af Nervetilfælde."

Lige saa smilende Udsigter begunstige alle Modearbeidere, saasom Tapetmagere, Skrædere o. s. v.; men høist dadelværdig er alle disse Haandværkeres Hovmod. Da jeg en Dag befandt mig hos Grev P***, kom en fransk Tapetmager, der ret var i Skuddet, for at tage Maal af Decoreringen til et Cabinet. Greven forlangte, at det Hele skulde være færdigt om en Maanedstid; men Haandværkeren svarede, at det var umuligt. Da Greven desuagtet vedblev sin Fordring, sagde hiin: "Naar De absolut forlanger det, Hr. Greve, saa skal det skee; men jeg siger Dem forud, saa vil Alt blive gjort paa russisk Maneer." Denne Naivitet morede Alle; thi hvad der vækker Latter, bliver her ikke ilde optaget.

I Moskow saae jeg blandt Andet ogsaa, at en ung Claveer-Informator kjørte til sine Elever i en Vogn med fire Heste for. Hans Tjener bar et Livree med sex guldgallonerede Kraver. Denne Mand havde en daglig Indtægt af henved 150 Rubler.

En fornem, nylig fra Paris hjemkommen Russer medbragte en Kammertjener, der fik 1500 Rubler i aarlig Løn. Denne Tjener syntes virkelig at være løben bort fra eet eller andet Lystspil. Da hans Herre engang sendte ham til mig, roste jeg hans gode Holdning og fine Linned, for at gjøre ham troskyldig, da jeg lovede mig nogen Morskab af ham. "Det er en af min Herres Skjorter," svarede Fyren; "naar jeg gaaer ud, bærer jeg aldrig andre; undertiden tager jeg ogsaa en af hans Kjoler paa. Hvorfor skulde jeg ikke ogsaa gjøre det? efter fire Maaneders Forløb faaer jeg dem dog; og det er jo ikke forbudt at benytte en tilkommende Eiendom prænumerando."

En forhenværende Hunshovmester sagde mig, Dagen før sin Hjemreise til Frankrig, med megen Aabenhjertighed. "Ak, min Herre, jeg har maattet døie alle mulige Ulykker; og nu, efter ti Aars Plager og Sorger, bringer jeg dog kun 80,000 Rubler hjem med mig. Men jeg har heller ikke baaret mig ad som mine Kamerater, og har Intet givet ud til Luxus og Repræsentation. Jeg trøster mig imidlertid med, at jeg er en net Mand. Hjemme vil det ikke falde mig vanskeligt at finde en Kone, der medbringer mig lige saa meget, som jeg allerede eier; en simpel Levemaade er jeg allerede vant til, og af 160,000 Francs, mener jeg, maa man kunne leve ret godt."

Kjøkkensceptere't, eller tydeligere talt, Ildtangen har saaledes ret gode Revenuer i dette Land. Den, der iøvrigt besidder Talent nok til at kunne forvalte et lidet Embede ved Hoffet, gjør sin Lykke endnu langt hurtigere. Om der end holdes nok saa nøiagtig Orden i de keiserlige Palladser, bringe dog snart Hunshovmestre, Kokke og Kammertjenere deres Ting paa det Tørre, hvortil visse Misbrug ikke lidet bidrage, der ved Alder og Vedtægt have erholdt Lovskraft. Saaledes ere f. Ex. alle Voxlys, om de end kun have brændt ti Minuter, hjemfaldne til Kammertjener-Collegiet. En Hofmarschal bød dette en stor Sum til Skadesløsholdelse, naar det derimod vilde opgive denne Ret; men man fandt det fordeelagtigere at afslaae Tilbuddet. En anden gammel Vedtægt, som hersker i det keiserlige Pallads, overlader ligeledes Tjenerskabet Desserten. Saasnart derfor de høie og høieste Personer forlade Taffelet, styrte Tjenerne sig over Confecten og Frugterne med en Graadig-

hed, som man virkelig kan kalde scandaleus. Alle Forsøg paa at hemme dette Uvæsen have hidtil (1824) endnu ikke frugtet. Engang lod en af Reformatorerne sig af sin Ærgrelse forlede til at give den Jilfærdigste et Par Prefigen. Dette hjalp imidlertid lige saa lidet som alt Andet, og den følgende Dag var Alt igjen ved det Gamle.

Blandinger.

I Midten af det 17de Aarhundrede vare Kongernes og Fyrsternes Lystslotte endnu saa lidet indrettede til uventet at tage imod deres Beboere, at sædvanlig endog alle nødvendige Meubler maatte føres med. Da Anna af Østerrig den 6te Januar 1649 uformodet drog fra Paris til St. Germain, for at undvige det urolige Folk, maatte hele Hoffet paa sidstnævnte Sted, istedetfor Senge, tage tiltakke med nogle Knipper Halm.

Blandt de mange veldædige Samfund i London, gives ogsaa et Selskab, der samler paa gamle Klæder. Og for hvem? For de fattige Geistlige, der som Vikarer forrette den Tjeneste, som den rige, engelske, høie Geistlighed skammer sig ved. Vikaren af Wakefield er et tro Billede af den Armod, som hersker blandt denne Classe. Der gives Vikarer, som neppe have 30 Pund, medens den egentlige Pastor i sit yppige Vellevnet fortærer 3000.

Brudstykker af Constants Memoirer.

XXV.

Vintern 1807 og 1808 blev mærkværdig i Paris ved den store Mængde Feste og Baller, som man gav der. Keiseren havde et Slags Aversion for Baller og i Særdeleshed for Maskerader, som han fandt at være den taabeligste Ting af Verden. Det var et af de Capitler, om hvilket han bestandigt laae i Krig med Keiserinden. En Dag gav han imidlertid efter for Hr. de Mareschalchi's indstændige Bønner; denne Mand, der var italiensk Ambassadeur, var berømt for de prægtige Baller, han gav, og som de fornemste Personer bivaanede. Disse glimrende Forsamlinger fandt Sted i en Sal, som Ambassadeuren havde ladet indrette ene og alene dertil, og decorere med en overordentlig Rigdom og Luxus. Hans Majestæt samtykkede i at bivaane en Maskerade, som Ambassadeuren vilde give, og som skulde fordunkle alle de andre.

Om Morgenen lod Keiseren mig kalde, og sagde til mig: "Constant, jeg har bestemt mig til at dandse iaften hos den italienske Gesandt, bring idag ti fuldstændige Dragter hen i det Værelse, som han har ladet indrette for mig." Jeg adlød, og om Aftenen begav jeg mig med Hans Majestæt til Hr. de Mareschalchi. Jeg klædte ham saa godt jeg kunde i en sort Domino, og bestræbte mig for at gjøre ham aldeles ukjendelig. Alting gik temmelig godt, uagtet Keiseren gjorde en heel Mængde Bemærkninger om det Urimelige i en saadan Forklædning, og om den slette Figur, som en Domino giver, o. s. v. Men da der var Tale om at

flikte Fodtøi, afslog han det bestemt, uagtet Alt, hvad jeg kunde sige i denne Henseende; han blev da ogsaa kjendt strax, saasnart han traadte ind paa Ballet. Han gaaer lige hen til en Maske, med Hænderne paa Ryggen, som sædvanligt; han vil indlede en Intrigue, og paa det første Spørgsmaal, han gjør, svarer man ham med Tiltalen "Sire." Overrasket heraf, vendte Keiseren pludselig om og kom tilbage til mig. "I havde Ret, Constant, man har kjendt mig .... Bring mig Halvstøvler og en anden Dragt." Jeg gav ham Halvstøvler paa og klædte ham om, idet jeg anbefalede ham at holde sine Arme nedhængende, dersom han ikke vilde være kjendt ved første Øiekast. Hans Majestæt lovede at følge mine Instructioner, som han kaldte dem, i alle deres Punkter. Men neppe er han traadt ind med sit nye Costume, førend han bliver praiet af en Dame, som, da hun seer ham med Hænderne overkors paa Ryggen, siger til ham: "Sire, De er kjendt!" Keiseren lod strax sine Arme falde ned; men det var for silde, og allerede gik Enhver ærbødig tilside, for at gjøre Plads for ham. Han kommer igjen tilbage til sit Værelse, og tager en tredie Dragt paa, idet han lovede mig at vaage over sine Bevægelser og sin Gang, ja endog vilde indgaae et Væddemaal om at Ingen skulde kjende ham. Denne Gang traadte han virkelig ind i Salen, som i en Caserne, stødende og puffende Alt omkring sig; og desuagtet kom man igjen og hviskede ham i Øret: "Deres Majestæt er kjendt." En ny Overraskelse, en ny Forklædning, nye Formaninger fra min Side, nye Løfter, og det samme Resultat; indtil Hans Majestæt omsider forlod Gesandtens

Hotel, overbeviist om at han ikke kunde maskere sig, og at Keiseren var kjendelig under hvilkensomhelst Forklædning.

Næste Aften ved Taffelet, hvor Prindsen af Neufchatel, Hertugen af Treviso, Hertugen af Friaul og nogle andre Officerer vare tilstede, fortalte Keiseren Historien om sine Forklædninger, og morede sig meget over sin Ubehændighed. Idet han talede om den unge Dame, der havde kjendt ham Aftenen i Forveien, og der, som det lod, havde drevet temmelig stærk Spøg med ham, sagde han: "Skulde De troe, mine Herrer, at jeg ikke har kunnet erfare, hvem denne Taske var?"

I Carnevalstiden yttrede Keiserinden det Ønske, engang at gaae paa Maskerade i Operaen. Keiseren, som hun bad om at ledsage hende, afslog det, uagtet Keiserinden anvendte sin hele Ømhed og Forførelseskunst, for at bestemme ham dertil. Man veed, i hvor megen Yndest hun kunde indklæde en Bøn; men Alt var forgjeves; Keiseren erklærede bestemt, at han ikke vilde. "Nu, saa gaaer jeg uden dig." — "Som du vil," og Keiseren forlod hende.

Om Aftenen, paa den bestemte Tid, tog Keiserinden paa Maskeraden. Keiseren, der vilde overraske hende, lod en af Kammerfruerne kalde og forlangte en nøiagtig Beskrivelse af Keiserindens Costume. Derpaa lader han mig give ham en Domino paa, stiger i en Vogn uden Vaabenmærke, tilligemed Stormarschallen, en General og mig, og vi begave os til Operahuset. Da vi vare ankomne til den keiserlige Hofstats særegne Indgang, mødte vi mange Vanskeligheder fra Dørvogterskens Side, der ikke lod os passere, førend jeg havde

sagt mit Navn og min Stand. "Ere disse Herrer med Dem?" — "Det seer De jo vel!" — "Om Forladelse, Hr. Constant ..., men i Tider, seer De, som nærværende ... skal jeg have den Ære at sige Dem ... er der altid Nogen, der søger at liste sig ind, uden at betale ... — "Ja, ja, det er godt!" og Keiseren loe hjerteligt over Controlleusens Bemærkninger. — Endelig kom vi da ind. Saasnart vi havde naaet Salen, deelte vi os To og To; jeg gav Keiseren Armen, der, idet han sagde du (tu) til mig, befalede mig at gjøre det Samme ved ham. Vi havde givet hinanden fremmede Navne: Keiseren hed August, Hertugen af Frioul Frants, den høie Officeer, hvis Navn jeg har glemt, Carl, og jeg Joseph. Saasnart Hans Majestæt bemærkede en Domino, der lignede den, som Keiserindens Kammerfrue havde beskrevet ham, trykkede han min Arm stærkt og sagde: "Er det hende?" — "Nei, Si.... nei, August," svarede jeg, idet jeg rettede mig; thi det var mig umuligt at vænne mig til at benævne Keiseren anderledes end Sire eller Deres Majestæt. Han havde, som jeg har bemærket, udtrykkeligen befalet mig at sige du til ham, men han var hvert Øieblik nødt til at gjentage sin Erindring, da Ærefrygten bandt min Tunge hver Gang jeg vilde sige du... Kort, efterat Hans Majestæt havde vendt sig til alle Kanter, gjennemsøgt alle Kroge af Salen, Foyer'en, Logerne o. s. v., undersøgt Alt, detailleret enhver Dragt Stykke for Stykke, og, lige saa lidet som vi andre, kunnet finde Keiserinden, begyndte han at blive meget urolig; men det lykkedes mig at berolige ham ved den Yttring, at Keiserinden uden Tvivl havde

skiftet Dragt. I det Øieblik jeg talede, kommer der en Domino, som giver sig i Færd med Keiseren, taler til ham, driller ham, plager ham paa alle mulige Maader, og med en Livlighed, saa at Keiseren neppe kan komme til sig selv. Jeg vil aldrig blive i Stand til at skildre det Komiske i Keiserens Forvirring. Dominoen, som bemærkede det, fordobblede sine Indfald og Epigrammer, indtil han meente, det var Tid at ophøre; derpaa forsvandt han iblandt Mængden. Keiseren var ærgerlig; han vilde ikke blive længere, og vi toge hjem.

Den følgende Morgen sagde han til Keiserinden, saasnart han saae hende: "Naa! du var da ikke paa Maskeraden i Aftes!" — "Jo, jeg var." — "Det er vel dit Spøg!" — "Jeg forsikkrer dig, jeg tog derhen. Men du, min Ven, hvad bestilte du hele Aftenen?" — "Jeg arbeidede." — "Ih, det er dog besynderligt! Jeg saae i Aftes paa Ballet en Domino, der havde netop din Fod og lige saadanne Skoe, som du; jeg antog ham for dig, og talede altsaa til ham." Keiseren loe hjerteligt, da han erfarede, at man saaledes havde havt ham til Bedste, og at Keiserinden havde skiftet Dragt et Øieblik førend hun tog til Ballet, da hun ikke fandt den første elegant nok.

XXVI.

Efter at have opholdt sig omtrent en Uge paa Slottet Saint-Cloud, reiste Hans Majestæt den 2den April (1808), Kl. 11 om Formiddagen, for at besee de sydlige Departementer; Touren skulde begynde med Bordeaux, og Keiseren satte sin Gemalinde Stævne her. Denne offentlig bekjendtgjorte Hensigt, at besee

de sydlige Provindser, var kun et Paaskud, for at bringe Politikerne paa et galt Spor; thi vi vidste alle, at vi skulde reise til Spaniens Grændser.

Keiseren forblev neppe ti Dage i Bordeaux, og reiste alene til Bayonne, efterladende Keiserinden i Bordeaux; om Natten imellem den 14de og 15de April var han i Bayonne. Keiserinden fulgte ham to eller tre Dage derefter.

Prindsen af Neufchatel og Stormarschallen boede paa Slottet Marrac; Resten af hans Majestæts Følge indqvarterede sig i Bayonne og Omegnen. Garden laae i Leir foran Slottet, paa et Sted, som kaldtes le Parterre. I tre Dage vare Alle indlogerede.

Den 15de April om Morgenen, da Keiseren neppe havde faaet Tid til at udhvile sig efter Reisens Besværligheder, modtog han Bayonnes Autoriteter, der kom for at gjøre deres Opvartning, og som han, efter sin Vane, udspurgte om de ringeste Details. Hans Majestæt gik omsider ud, for at besee Havnen og Fæstningsværkerne. Dette Eftersyn varede til Kl. 5 om Aftenen; Keiseren kom tilbage til Gouvernements-Palladset, som han foreløbigen beboede, indtil Slottet Marrac var blevet indrettet til Beboelse for ham.

Ved sin Tilbagekomst til Palladset ventede Hans Majestæt at forefinde Infanten Don Carlos, som hans Broder, Prinds Ferdinand af Asturien, havde sendt til Bayonne, for at complimentere Keiseren. Men man fortalte ham, at Infanten var syg og kunde ikke gaae ud. Han befalede strax, at man skulde sende Prindsen en af hans Læger, tilligemed en Kammertjener til hans Opvartning, og nogle andre Personer.

Prindsen var kommen til Bayonne uden Følge og saa at sige incognito; han havde ikke andet end en militair Opvartning, sammensat af nogle af Garnisonens Soldater. Keiseren befalede ligeledes, at disse skulde afløses af Æresgarden i Bayonne, som mere passende for hans Rang. To eller tre Gange om Dagen sendte han meget regelmæssigen Bud, for at spørge til Infanten, der, efter hvad man sagde ganske høit i Palladset, kun legede syg.

Da Keiseren forlod Gouvernements-Palladset, for at tage sin Bolig i Marrac, gav han de fornødne Ordrer, at man skulde holde det beredt til Kongen og Dronningen af Spaniens Modtagelse, der skulde komme til Bayonne i Slutningen af Maaneden. Hans Majestæt gav de udtrykkeligste Befalinger til at Alt skulde istandsættes og tilberedes paa det hurtigste, forat man kunde vise de spanske Souverainer al den Ære, der tilkom deres Rang.

Faa Dage derefter erholdt Keiseren et Brev fra Hans Kongelige Høihed, Prindsen af Asturien, hvori han meldte Hans Majestæt, at han havde foresat sig snart at reise fra Irun, hvor han dengang befandt sig, for at have den Ære at gjøre sin Broders Bekjendtskab (saaledes kaldte Prinds Ferdinand Keiseren); en Ære, som han længe havde attraaet, og som han nu omsider skulde opnaae, saafremt hans gode Broder vilde tillade det. Dette Brev blev overleveret Keiseren af en af Prindsens Adjutanter, som havde ledsaget ham fra Madrid. Hans Majestæt kunde ikke troe hvad han læste og hørte. Jeg har ikke alene selv, men flere Personer have tilligemed mig hørt ham ud-

brøde: "Hvorledes! Han kommer herhid? Men De tager feil; han bedrager os! Det er ikke muligt." Jeg kan bevidne, at Keiserens Forundring, da han talede saaledes, ikke var forstilt.

Imidlertid maatte man belave sig paa at modtage Prindsen, siden han bestemt vilde komme. Prindsen af Neufchatel og Hertugen af Friaul bleve udnævnte af Hans Majestæt, og Æresgarden fik Ordre at ledsage disse Herrer, der skulde drage den spanske Prinds imøde, men blot udenfor Staden Bayonne, da den Rang, som Keiseren fandt at der tilkom Ferdinand, ikke tillod, at Følget drog ham imøde til begge Rigers Grændser. Den 20de April, Kl. 12 om Middagen, holdt Prindsen sit Indtog i Bayonne. En Bolig, der vilde have været ringe i Paris, men der var smuk nok for Bayonne, var bleven indrettet for ham og hans Broder, Infanten Don Carlos, som allerede havde taget den i Besiddelse. Prinds Ferdinand gjorde Næse ved sin Indtrædelse; men han vovede ikke at beklage sig høit, og han vilde i Sandhed ogsaa have havt megen Uret deri. Det var ikke Keiserens Skyld, at der kun gaves eet Pallads i Bayonne, nemlig Gouvernements-Palladset, som han selv havde beboet, og som man forbeholdt Kongen. Forresten var dette Huus det smukkeste i Byen, stort og ganske nyt. Don Pedro de Cevallos, der ledsagede Prindsen, fandt det afskyeligt og en kongelig Person uværdigt. Det var Intendance-Hotellet. En Time efter Ferdinands Ankomst aflagde Keiseren ham et Besøg, og fandt ham ventende ved Gadedøren. Han udstrakte Armene imod Hans Majestæt, der omfavnede ham, og gik op med ham i

Værelserne, hvor de forbleve sammen en halv Time. Da de skiltes ad, saae Prindsen noget bekymret ud. Ved sin Tilbagekomst til Marrac befalede han Storemarschallen, i hans Navn at indbyde Prindsen og hans Broder Don Carlos, Hertugen af San-Carlos, Hertugen af Infantado, Don Pedro de Cevallos og to eller tre andre Personer af Følget til Middagstaffel. Keiserens Vogne afhentede de høie Gjester ved Spisetid, og Hans Majestæt gik ned til Foden af Steentrappen, for at modtage Prindsen. Hertil indskrænkede Honneurerne sig. Ikke en eneste Gang under Maaltidet gav Keiseren Prinds Ferdinand, som var Konge i Madrid, Titelen "Majestæt" eller engang "Deres Høihed;" da han gik, fulgte han ham ikke længere, end til den første Salsdør, og han lod senere sige ham ved et mundtligt Bud, at han ikke skulde have anden Rang, end som Prinds af Asturien, indtil hans Faders, Kong Carls Ankomst. Der blev paa samme Tid bestemt, at Vagttjenesten for Prindsernes Huus skulde besørges af Æresgarden i Bayonne og den keiserlige Garde tilsammen, saavelsom af et Detaschement af Elite-Gensdarmeriet.

Den 27de April ankom Keiserinden fra Bordeaux Kl. 7 om Aftenen. Hun kjørte blot igjennem Bayonne, hvor hendes Ankomst kun vakte liden Enthusiasme, maaskee fordi man var misfornøiet over ikke at see hende blive der. Keiseren modtog hende med megen Ømhed, og udspurgte hende paa en bekymret og deeltagende Maade angaaende de Besværligheder, som hun havde maattet udstaae paa den vanskelige og af Regnen

skrækkelig fordærvede Vil. Om Aftenen bare Byen og Slottet illuminerede.

Tre Dage efter ankom Kongen og Dronningen af Spanien til Bayonne. Det er ikke muligt at forestille sig, med hvor megen Opmærksomhed og Hylding de saae sig omgivne af Keiseren. Hertug Carl af Plasencia var reist til Irun, og Prindsen af Neufchatel til Bredden af Vidassoa, for at complimentere Deres Katholske Majestæter fra deres mægtige Ven. Kongen og Dronningen syntes meget rørte over disse Tegn paa Opmærksomhed. Et Detaschement af Elite-Tropper, i fuld Puds, ventede dem paa Grændsen, og tjente dem til Escorte. Bayonnes Garnison paraderede, alle Skibe i Havnen flagede, Klokkerne ringede overalt, og Batterierne i Citadellet og Havnen saluterede med vældigt Bulder.

Da Prindsen af Asturien og hans Broder erfarede Kongens og Dronningens Nærmelse, forlode de Bayonne, for at gaae deres Forældre imøde. I nogen Afstand fra Byen mødte de to eller tre Gardere, der kom fra Vittoria og fortalte dem følgende Begivenhed.

Da Kongen og Dronningen kjørte ind i Vittoria, forefandt de her et Detaschement af hundrede spanske Gardere, som havde ledsaget Prindsen af Asturien, og nu besat det Pallads, hvor Kongen og Dronningen skulde tage ind paa deres Reise. Ved Deres Majestæters Ankomst stillede de sig under Vaaben; men saasnart Kongen saae dem, sagde han til dem i en streng Tone: "I tage ikke ilde op, at jeg beder jer forlade mit Pallads; I have sveget Eders Pligter i Aranjuez; jeg behøver ikke længere Eders Tjeneste, og skjøtter ikke om

den; forføer Eder bort." Disse Ord, udtalte med en Energie, hvortil man ikke var vant af Kong Carl den Fjerde, bleve ubesvarede. Garderne forføiede sig bort, og Kongen bad General Verdier at give ham en fransk Garde, idet han beklagede, at han ikke havde beholdt sine brave Carabinerer, hvis Oberst han havde hos sig i Qvalitet af sin Gardecapitain.

Denne Efterretning kunde just ikke give Prindsen af Asturien nogen høi Idee om den Modtagelse, han vilde erholde af sin Fader. Han blev da ogsaa meget slet modtagen, som vi skulle see.

Kongen og Dronningen af Spanien forefandt i Gouvernements-Palladset, da de vare stegne af Vognen, Stormarschallen, Hertugen af Friaul, som førte Dem til deres Gemakker og forestillede dem General Grev Reille, Keiserens Adjutant, og nogle andre Herrer, som vare ansatte til Deres Majestæters Tjeneste. — De spanske Grander, som de forefandt i Bayonne, vare de samme, som havde ledsaget Prindsen af Asturien. Synet af dem var ikke glædeligt for Kongen, som man let begriber, og da Haandkys-Ceremonien fandt Sted, bemærkede Alle den pinlige Bevægelse, hvori de ulykkelige Souverainer befandt sig. Denne Ceremonie, der bestaaer i at man knæler og kysser Kongens og Dronningens Haand, blev foretaget under en dyb Taushed. Deres Majestæter talede kun til Greven af Fuentes, der tilfældigviis befandt sig i Bayonne.

Kongen afkortede denne Ceremonie, der trættede ham frygteligt, og begav sig med Dronningen til sine Gemakker; Prindsen af Asturien vilde følge dem; men hans Fader standsede ham ved Døren til sit Værelse,

og idet han gjorde en Bevægelse med Armen, som for at støde ham tilbage, sagde han til ham med bævende Stemme: "Prinds, vil I endnu engang krænke mine graae Haar?" Disse Ord, siger man, virkede paa Prindsen som et Tordenslag. Han var et Øieblik ligesom sanderknuust, og begav sig bort, uden at fremføre et eneste Ord.

Ganske anderledes var den Modtagelse, som Deres Majestæter viste Fredsfyrsten, da han kom til dem i Bayonne. Man skulde have antaget ham for deres nærmeste og dyrebareste Slægtning. Alle Tre fældede Taarer i Overflødighed, da de gjenfandt hinanden; dette er idetmindste fortalt mig af en tjenstgjørende Person, fra hvem jeg har alt det Foregaaende.

Klokken 5 kom Keiseren, for at besøge Kongen og Dronningen af Spanien. I denne Sammenkomst, der var meget lang, fortalte de Hans Majestæt, hvilke Fornærmelser de havde døiet, og hvilke Farer de havde udstaaet i en heel Maaned; de beklagede sig heftigt over Utaknemmeligheden hos saa mange Mennesker, som de havde overøst med Velgjerninger, og i Særdeleshed hos Garderne, der saa skjændigen havde forraadt dem. "Deres Majestæt," sagde Kongen, "veed ikke, hvad det er, at maatte beklage sig over en Søn; Gud forbyde, at en saadan Ulykke nogensinde vederfares Dem! Min er Skyld i Alt, hvad vi have maattet lide."

Fredsfyrsten var kommen til Bayonne, ledsaget af Oberst Martès, Prinds Murats Adjutant, og af en Kammertjener, den eneste af hans Folk, der var forbleven ham tro. Jeg havde Leilighed til at underholde mig med denne brave Tjener, der talede meget godt Fransk,

da han var bleven opbragen i Nærheden af Tarancon. Han fortalte mig, at han ikke havde kunnet faae Tilladelse til at være hos sin Herre under hans Fangenskab; at denne ulykkelige Fyrste havde maattet lide ubeskrivelige Qvaler; at der ikke hengik nogen Dag, uden at man kom til ham i hans Fængsel, og sagde ham, at han skulde berede sig til Døden, efterdi han skulde miste Livet samme Aften eller den følgende Morgen. Han sagde mig, at man undertiden lod Fangen være tredive Timer uden al Næring, at han ikke havde andet Leie end Straa, intet Linned, ingen Lagen, intet Lys, og intet Samqvem med den ydre Verden. Da han kom ud af sit Fængsel, for at overleveres til Oberst Martès, var han frygtelig at skue formedelst hans lange Skjæg og den Magerhed, som Kummer og de slette Næringsmidler havde bevirket. Han havde baaret een og samme Skjorte i en heel Maaned, og ikke kunnet erholde en anden. Hans Øine vare blevne afvante med at see Dagslyset, saa at han var nødt til at lukke dem, og han befandt sig ilde i fri Luft.

Paa Veien til Bayonne leverede man Prindsen et Brev fra Kongen og Dronningen. Papiret var ganske plettet af Taarer. Prindsen sagde til sin Kammertjener, efter at have læst det: „Dette er den eneste Trøst, som jeg har havt i en heel Maaned; Alle forlade mig, undtagen mit fortræffelige Herskab. Livgarderne, som have forraadt og solgt deres Konge, ville ogsaa forraade og sælge hans Søn. Jeg for min Person haaber intet mere; man tillade mig blot at finde et Fristed i Frankrig for mig og mine Børn.“ Da Hr. Martès havde viist ham de offentlige Papirer, hvori

ude hos, at Polakken eiede en Formue af 500 Millio-ner; Greg han hørte, og sagde, at det var en skjændig Bagvaskelse, og at han opfostrede sine bittreste Fiender til at bevise Sligt.

Deres Majestæter havde, som man har seet, intet talrigt Følge; men til Erstatning derfor havde de med-taget en Mængde Rustvogne, fulde af Meubler, Stof-fer og kostbare Sager. Deres egne Vogne vare gam-meldags; men de befandt sig meget vel deri, fornemme-lig Kongen, der endog blev sat i stor Forlegenhed, da han, Dagen efter sin Ankomst til Bayonne, var bleven indbuden til Middagstaffel hos Keiseren og maatte stige ind i en moderne Vogn med dobbelte Trin. Han vo-vede ikke at sætte Foden paa disse skrøbelige Maskiner, af Frygt for at knuse dem ved at støtte sig derpaa, og Vognens gyngende Bevægelse indjog ham den frygte-ligste Angest for at see den vælte.

Ved Bordet kunde jeg ret bequemt iagttage Kon-gen og Dronningen. Kongen var af middelmaadig Væxt; han var ikke smuk, men han havde et godmo-digt Ansigt, en meget lang Næse, en tydelig og noget hul Udtale; han havde en vrikkende Gang, uden nogen Majestæt, hvilket jeg imidlertid tilskrev hans Gigt. Han spiste meget af Alt, hvad man serverede ham, med Undtagelse af Grønt, som han aldrig nød, da han sagde, at Græs kun var godt til Creaturene. Han drak ei andet end Vand; man satte to Karafler for ham, den ene med Iisvand; han drak dem begge sammen. Keiseren havde befalet, at man skulde sørge godt for Taffelet, da han vidste, at Kongen var en Lækkertand. Han viste det franske Kjøkken Ære, og

syntes ret at finde det efter sin Smag; thi ved hver Ret, som man serverede ham, sagde han til Dronningen: "Louise, spis deraf, det er godt;" hvilket i høi Grad morede Keiseren, hvis Tarvelighed man kjender.

Dronningen var lille og tyk; klædte sig meget ufordeelagtigt, og havde hverken Tournure eller Anstand; hendes Ansigt var sminket, hendes Blik stolt og haardt; hun kneisede stærkt, talede meget høit og med en endnu mere but og skjærende Tone end hendes Gemal. Man sagde i Almindelighed, at hun besad mere Charakteer og Forstand end han.

Før Taffelet var der paa denne Dag Tale om en Smule Toilet. Keiserinden foreslog Dronningen sin Coiffeur, Hr. Duplan, til at give hendes Damer nogen Underviisning i det franske Toilet. Dette Forslag blev antaget, og Dronningen udgik kort efter fra Hr. Duplans Hænder uden Tvivl bedre klædt og bedre coifferet, men ingenlunde forskjønnet; thi saa vidt strakte Coiffeurens Talent sig ikke.

Prindsen af Asturien, nu Kong Ferdinand den Syvende, havde intet behageligt Udvortes, gik tungt, saae bekymret ud og talede næsten ikke.

Kongen og Dronningen havde taget Fredsfyrsten med sig; Keiseren havde ikke indbudet ham, og af denne Aarsag holdt den tjensthavende Dørvogter ham tilbage udenfor Spisesalen. Men i det Øieblik, da man skulde sætte sig, mærkede Kongen, at Prindsen var fraværende, "Og Manuel?" sagde han livlig til Keiseren, "og Manuel, Sire?" Da gav Keiseren smilende et Tegn, og Don Manuel Godoy blev ført ind. Man forsikkrede, at han havde været en meget smuk Mand; det

kunde man rigtignok ikke see paa ham. Maaskee var det en Følge af den slette Behandling, han havde lidt, ja! Efterat Prindserne havde fraſagt ſig Thronen, reiste Kongen og Dronningen, Dronningen af Etrurien og Infanten Don Francisco fra Bayonne, for at begive ſig til Fontainebleau, ſom Keiſeren havde udkaaret til deres Reſidents ſaa længe, indtil Slottet i Compiegne var blevet iſtandſat til dem. Prindſen af Aſturien reiſte ſamme Dag med ſin Broder Don Carlos og ſin Onkel Don Antonio til Landgodſet Valençay, der tilhørte Prindſen af Benevent. Idet de reiſte til Bordeaux, udſtædte de en Proclamation til det ſpanſke Folk, hvori de bekræftede Overdragelſen af alle deres Rettigheder til Keiſer Napoleon.

Saaledes kunde da Kong Carl, efter at være befriet fra en Krone, hvilken han altid havde betragtet ſom en ham altfor tung Byrde, i Fremtiden uden Tvang overlade ſig til et ſtille og roligt Liv, der var hans høieſte Ønſke. Han elſkede Intet i Verden, undtagen Fredsfyrſten, Præſtekjolen, Uhre og Muſik; Thronen havde intet Værd for ham. Efter hvad der var ſkeet, kunde Fredsfyrſten ikke mere vende tilbage til Spanien; og hvor havde ogſaa Kongen kunnet ſamtykke i at ſkilles fra ham, om end ikke Erindringen om de Krænkelſer, han perſonligen havde lidt, havde været mægtig nok til at gjøre ham keed af hans Kongerige? En Privatmands Liv var Alt, hvad han behøvede; og han følte ſig meget lykkeligere, naar han uden Tvang kunde overlade ſig til ſine jevne og rolige Tilbøieligheder.

Kongen af Spanien opholdt ſig kun i Fontainebleau indtil de nødvendige Reparationer vare foretagne

paa Slottet i Compiegne. Han fandt snart Climaet i denne Deel af Frankrig altfor koldt for hans Helbred, og reiste efter nogle Maaneders Forløb til Marseille, for der at bosætte sig, tilligemed Dronningen af Etrurien, Infanten Don Francisco og Fredsfyrsten. I Aaret 1811 ombyttede han Frankrig med Italien, da han befandt sig ilde i Marseille. Rom blev den Residents, han valgte.

Jeg talede nys om Kongen af Spaniens Forkjærlighed for Uhre; man har sagt mig, at han i Fontainebleau lod sin Kammertjener bære et halvt Dusin af hans Uhre, idet han angav som Grund, at Lommeuhre tabe sig, naar man ikke bærer dem. Man har ogsaa fortalt mig, at han altid havde sin Skriftefader i Nærheden af sig, i det Forgemak eller den Sal, der laae udenfor det Værelse, hvori han befandt sig, og at han, naar han vilde tale med ham, fløitede ad ham, ligesom man kalder paa en Hund. Skriftefaderen undlod aldrig at lyde denne kongelige Appel, og fulgte sin Bodfærdige hen i en Vinduesfordybning. I dette improviserede Skriftemaal sagde Kongen, hvad han havde paa Samvittigheden, erholdt Absolution, og sendte da Præsten bort igjen, indtil han troede det nødvendigt paany at fløite ham til sig.

Da Monarkens, ved Alderdom og Gigt svækkede Helbred ikke længere tillod ham at overgive sig til Jagtens Fornøielser, gav han sig til at spille Violin, langt meer end han før havde gjort det, for, som han sagde, at perfectionnere sig. Det var da rigtignok noget sildigt taget. Man veed, at han havde til sin første Violon den berømte Alexander Boucher; han holdt

meget af at spille med ham, men han havde den Syge, at ville begynde først, uden i ringeste Maade at lade sig genere af Takten. Engang, da Hr. Boucher tillod sig at gjøre ham opmærksom derpaa, svarede Hans Majestæt med en stor Koldblodighed: "Herre, mig synes, jeg er ikke skabt til at vente paa Dem."

Fra den kongelige Families Afreise indtil Kong Joseph af Neapels Ankomst henrandt Tiden under Revuer og militaire Feste, som Keiseren ofte beærede med sin Nærværelse. Den 7de Juni ankom Kong Joseph til Bayonne. Man vidste længe i Forveien, at hans Broder havde kaldet ham, for at ombytte Neapels Krone med Spaniens. — Samme Dags Aften lod Keiseren Medlemmerne af den spanske Junta, som i en Tid af fjorten Dage vare ankomne til Bayonne fra alle Dele af Kongeriget, indbyde til at samles paa Slottet Marrac, for at complimentere den nye Konge.

De Deputerede adlød denne noget raske Indbydelse, uden at have havt Tid til rigtig at blive enige om, hvad de skulde gjøre. Da de vare ankomne til Marrac, forestillede Keiseren dem Souverainen, som de erkjendte, efter en temmelig heftig Opposition af Hertugen af Infantado alene, i de spanske Granders Navn. Deputationerne fra Castiliens Raad, fra Inqvisitionen, fra Armeen o. s. v., underkastede sig derimod uden den allerringeste Bemærkning. Faa Dage efter dannede Kongen sit Ministerium, i hvilket man med Forundring saae Hr. de Cevallos figurere, den Samme, der havde ledsaget Prindsen af Asturien til Bayonne, og der havde gjort saa meget Væsen af sin urokkelige Hengivenhed for dens Person, som han kaldte sin ulykke-

lige Herre; den samme Hertug af Infantado, der af alle Kræfter havde vægret sig ved at erkjende den fremmede Monark, blev udnævnt til Gardecapitain. Kongen reiste omsider til Madrid, efter at have udnævnt Storhertugen af Berg til Kongerigets Generallieutenant.

XXVII.

Paa denne Tid erfarede man i Bayonne, at Hr. de Belloy, Erkebispen af Paris, nylig var død af en Katharr, i en Alder af meer end 98 Aar.

Dagen efterat denne sørgelige Nyhed var indløben, der foraarsagede Keiseren en oprigtig Sorg, talede han om den værdige Prælats store og gode Egenskaber. Hans Majestæt fortalte selv, at da han en Dag, uden at tænke meget derved, havde sagt til Hr. de Belloy, som dengang allerede var over 96 Aar gammel, at han vilde leve et heelt Aarhundrede, havde den gode Erkebiskop smilende udraabt: "Hvorfor vil Deres Majestæt have, at jeg ikke maa leve meer end fire Aar endnu?"

Jeg erindrer mig, at een af de Personer, der vare tilstede ved Keiserens lever, i Anledning af Hr. de Belloy, fortalte følgende Træk af den dydige Erkebiskop i Genua, for hvem Keiseren bar en stor Høiagtelse.

Bøddelens Kone i Genua havde født en Datter, som ikke kunde blive døbt, fordi Ingen vilde staae Fadder til hende. Forgjeves bad og besvor Faderen de saa Personer, han kjendte, forgjeves tilbød han endog Penge: han kunde intet udrette. Den lille Pige blev altsaa uden Daab i fire til fem Maaneder; lykkeligviis gav hendes Helbred ingen Grund til Urolighed. Omsider fortalte man Erkebispen denne besynderlige Historie;

den gode Prælat hørte den med megen Deeltagelse, beklagede, at han ikke tidligere havde været underrettet derom, og gav øieblikkelig Befaling, at man skulde bringe ham den lille Pige. Han lod hende døbe i sit Pallads, og stod selv Fadder til hende. —

I Begyndelsen af Juli kom Storhertugen af Berg tilbage fra Spanien, udmattet, syg og i slet Humeur. Han forblev kun to eller tre Dage paa Slottet; han havde omtrent ligesaa mange Samtaler med Hans Majestæt, der ikke syntes mere tilfreds med Storhertugen, end denne med ham, og han reiste endelig til Badene i Barèges. — Keiseren og Keiserinden forlode Marrac den 20de Juli Kl. 6 om Aftenen. Denne Reise var en af dem, der kostede Keiseren de fleste Tobaksdaaser indfattede med Diamanter; han sparede ikke paa dem.

Deres Majestæter ankom til Pau den 22de Kl. 10 om Morgenen. De stege af paa Slottet Gelos, der ligger en halv Fjerdingvei fra den gode Henriks Fødeby, ved Bredden af Floden. Dagen blev anvendt til Audientser og Ridetoure. Keiseren besøgte Slottet, hvor den første Konge af det bourbonske Huus blev opdragen, og morede sig meget ved dette Besøg, som han forlængede til Spisetiden.

Paa Grændsen af Øvre-Pyrenæernes Departement, og netop i den tørreste og kummerligste Deel deraf, var opført en Triumphbue af Grønt, der syntes at være et fra Himlen nedfaldet Jertegn midt paa disse udyrkede og af Solen forbrændte Heder; en Æresgarde ventede her paa Deres Majestæter, opstillet omkring dette landlige Monument, og commanderet af en gammel maréchal de camp, Hr. de Noé, der var over 80 Aar

gammel. Denne ærværdige Kriger tog strax Plads ved Siden af Vognen, og forrettede sin Tjeneste til Hest een Dag og to Nætter, uden at yttre den mindste Træthed.

Længere borte fandt vi, paa den øverste Flade af et lidet Bjerg, en Steenpyramide af 40 til 50 Fods Høide, paa hvis fire Sider vare anbragte Inscriptioner til Deres Majestæters Roes; henved tredive Børn, klædte som Mameluker, syntes at bevogte dette Monument, der gjenkaldte Keiseren hæderfulde Erindringer. I det Øieblik, da Deres Majestæter ankom, saae vi fremsvæve fra en nærliggende Skov en Deel "balladeurs" eller Landets Dandsere, klædte paa den meest maleriske Maade, bærende Bannere af forskjellige Farver, og udførende med en ualmindelig Smidighed og Varme de sydlige Bjergboeres traditionelle Dands.

Nærmere Byen Tarbes var et ved Kunst dannet, med Graner beplantet Bjerg, der aabnede sig for at lade Toget passere igjennem, og gjorde Plads for en i Luften ophængt keiserlig Ørn, som holdt en Banderole (Skildt i Form af et Baand), hvorpaa stod skrevet: "Han vil aabne vore Pyrenæer."

Ved sin Ankomst til Tarbes steeg Keiseren strax til Hest for at besøge Storhertugen af Berg, der laae syg i en af Forstæderne. Vi reiste tilbage den følgende Dag, uden at see Barèges og Bagnieres, hvor der var gjort de meest glimrende Tilberedelser til Deres Majestæters Modtagelse.

Da Keiseren kom til Agen, forestillede man ham en brav Mand, ved Navn Printemps, der var 114 Aar gammel; han havde tjent under Ludvig den Fjor-

tende, Ludvig den Femtende og Ludvig den Sextende, og skjøndt han var meget svag, stødte han dog, da han saae sig i Nærheden af Keiseren, sine to Sønnesønner, der understøttede ham, lemfældigen tilbage, idet han ligesom lidt stødt sagde, at han nok kunde gaae alene. Hans Majestæt, der blev rørt ved dette Syn, gik ham Halvveien imøde, og bøiede sig venligt ned til den Gamle, der knælende, blottende det sneehvide Hoved og med Øinene fulde af Taarer, sagde til ham med en skjælvende Stemme: "Ak; Sire, jeg var saa bange for at jeg skulde døe, førend jeg havde faaet Dem at see." Da Keiseren havde løftet ham op, førte han ham til en Stol, paa hvilken han lod ham tage Plads, og satte sig selv paa en anden, som han gav Tegn til at man skulde bringe ham. "Det glæder mig at see Eder, Fader Printemps, det glæder mig meget. I har for nylig hørt fra mig?" (Hans Majestæt havde tillagt denne brave Mand en Pension, der efter hans Afgang skulde tilfalde hans Kone). Printemps lagde Haanden paa Hjertet, og sagde: "Ja, jeg har hørt fra Dem!" Keiseren fornøiede sig over at høre ham tale om sine Feldttog; og efter en temmelig lang Underholdning gav han ham ved Afskeden en Foræring af 50 Napoleons d'or.

Man forestillede ogsaa Deres Majestæter en i Agen født Soldat, der havde mistet sit Syn som en Følge af Expeditionen til Ægypten. Keiseren gav ham 300 Francs, og lovede ham en Pension, som han siden erholdt.

Dagen efter deres Ankomst til St. Cloud begave Keiseren og Keiserinden sig til Paris, for at bivaane

Festlighederne den 15de August (Keiserens Fødselsdag). Jeg behøver ikke at sige, at disse Feste vare pragtfulde. Keiseren var neppe ankommen til Tuilerierne, førend han gav sig til at gjennemløbe Slottet, for at tage de Reparationer og Forskjønnelser i Øiesyn, som man havde udført i hans Fraværelse. Efter sin Vane havde han meer at dadle end at rose ved hvad han saae; og da han kastede Øinene gjennem Marschalsalens Vindue, spurgte han Hr. de Fleurieu, Palais-Gouverneuren, hvorfor det Øverste af Triumphbuen paa Carrouselpladsen var bedækket med Lærred. Man svarede Hans Majestæt, at det var paa Grund af de nødvendige Anstalter til at sætte hans Statue i den med de corinthiske Heste forspændte Vogn, saavelsom til Fuldførelsen af de to Seiersgudinder, der skulde styre de fire Heste. "Hvorledes! "raabte Keiseren heftig, "det vil jeg paa ingen Maade tillade; det har jeg ikke forlangt, ikke talt et Ord om!" Derpaa vedblev han, idet han vendte sig til Architecten: "Hr. Fontaine, var min Statue anbragt paa den Tegning, som De fremlagde for mig?" —"Nei, Sire; det var Guden Mars'." — "Nu, hvorfor har De da sat mig i hans Sted?" — "Sire, det er ikke mig ..... Hr. General-Directeuren for Museerne ....." — "Hr. General-Directeuren har aldeles Uret," afbrød Keiseren ham med Utaalmodighed; "jeg vil, at man skal tage denne Statue bort, forstaaer De, Hr. Fontaine? Jeg vil, at man skal tage den bort. Det er dog i høieste Grad upassende! Tilkommer det da mig at lade gjøre Statuer af mig? hvad? Vognen og Seiersfigurerne kunne fuldføres, men lad Vognen .... lad Vognen blive tom!" Befalingen blev udført, og

Keiserens Statue, nedtagen og skjult i Orangeriet, findes der maaskee endnu. Den var af Bly, forgyldt, meget smuk og meget lig.

Søndagen efter Keiserens Ankomst modtog han i Tuilerierne den persiske Gesandt Asker-Kan. Hr. Jaubert ledsagede ham, og tjente ham som Tolk. Denne lærde Orientalist var efter Keiserens Befaling reist Hans Excellence imøde, for at modtage ham paa Frankrigs Grændser, tilligemed Hr. Outrey, fransk Vice-Consul i Bagdad. Senere erholdt Hans Excellence en anden Audients. Denne var høitidelig, og fandt Sted i Palladset St. Cloud.

Gesandten var en meget smuk Mand, høi af Væxt, med en elskværdig, regelmæssig og ædel Skabning. Hans høflige og forekommende Væsen, i Særdeleshed mod Damerne, havde noget af det franske Galanterie. Hans Følge, sammensat af udvalgte Mænd, alle prægtigt klædte, bestod ved hans Afreise fra Erzerum af meer end 300 Personer; men Reisens utallige Vanskeligheder havde nødt Hans Excellence til at lade en stor Deel af sine Folk blive tilbage paa Veien. Skjøndt saaledes formindsket, var dette Følge dog et af de talrigeste, som nogensinde en Gesandt har bragt med sig til Frankrig. Han boede med det i Frejus-Gaden, i Mdslle. de Conti's gamle Hotel.

Foræringerne, som hans Souverain havde paalagt ham at overlevere Keiseren, vare meget kostbare. Der var meer end 80 Caschemirer af alle Sorter; en stor Mængde fine Perler af forskjellig Størrelse, nogle uhyre; et østerlandsk Bidsel, prydet med Perler, Turkiser, Smaragder o. s. v.; endelig Tamerlans og Thamas-Kouli-

kans Sabler, den første besat med Perler og Ædelstene, den anden meget simpelt indlagt; begge havde indiske Klinger af en overordentlig Fiinhed, indlagte med Arabesker af Guld.

Det morede mig paa den Tid at samle nogle Détails angaaende denne Gesandt. Han var af en meget blid Charakteer, fuld af Artighed og Opmærksomhed imod alle de Personer, der kom og besøgte ham; Damerne forærede han Rosen-Essenis, Herrerne Tobak, Piber og vellugtende Sager. Det morede ham at sammenligne de franske Ædelstene med dem, som han havde medbragt fra sit Land, og drev undertiden Galanteriet saa vidt, at han foreslog Damerne at bytte med ham, hvorved Fordelen altid var paa deres Side; et Afslag gjorde ham meget ondt. Naar en smuk Dame traadte ind til ham, smilede han i Begyndelsen, og hørte hende tale med en Art stum Henrykkelse; derpaa bad han hende med megen Forekommenhed at sætte sig, lagde Hynder og Tepper af Caschemir under hendes Fødder; thi der var ingen andre Stoffer i hans Huus; selv hans Linned og Lagener vare af overordentlig fiin Caschemirs-Bævning. Asker-Kan generede sig ikke for at vaske sig i Folks Paasyn; han satte sig under denne Operation lige overfor en Slave, der knælende rakte ham en Porcellains Vandkande.

Gesandten havde megen Smag for Videnskaber og Kunster; han var selv meget dannet. De Herrer Dubois og Loysrau holdt ved Siden af hans Hotel en Opdragelses-Anstalt, som han meget ofte besøgte. Han bivaanede i Særdeleshed gjerne Underviisningen i Experimental-Physiken, og de Spørgsmaal, som han lod

af Diamanter, som bæres i et Baand af rødt Stof, bedækket med Perler.

Asker-Kan vakte langt mere Opmærksomhed i Paris, end den tyrkiske Gesandt. Han var mere gavmild og artig, opførte sig ved Hoffet med langt mere Anstand, og dannede sig lettere efter de franske Sæder og Skikke. Tyrken var vredagtig, barsk og kort for Hovedet, medens Perseren meget godt forstod Spøg. En Dag blev han imidlertid blodrød af Forbittrelse, og man maa tilstaae, at han havde Grund dertil. Der blev nemlig givet en Concert i Keiserinde Josephines Værelser. Asker-Kan, der sandsynligviis ikke morede sig saa overmaade meget ved denne Concert, begyndte dog at yttre sit Bifald med Gestus og ved at lade Øinene rulle om, ligesom af Henrykkelse. Men Naturen seirede endelig over Høfligheden, og Gesandten faldt i en dyb Søvn. Imidlertid var Hans Excellences Stilling ikke den beqvemmeste til at sove i; han stod opreist, med Ryggen støttet mod Paneelværket, og begge Fødderne mod en Lænestol, hvori en Dame sad. Nogle Palais-Officianter faldt paa den vittige Idee, pludselig at berøve Asker-Kan hans Støttepunkt. Tingen var meget let at udføre; de gjorde Aftale med Damen, der sad i Lænestolen; hun reiste sig pludseligt, Stolen gled frem paa Gulvet, Hans Excellences Fødder fulgte Bevægelsen, og Gesandten, paa eengang berøvet den Modvægt, der havde holdt ham opreist, var i Begreb med at falde saa lang han var, da han hurtigt vaagnede og standsede sig i sit Fald ved at gribe fat i sine Naboer, i Meublerne og Draperierne, skjøndt ikke uden at gjøre en forfærdelig Allarm. Herrerne, der havde spillet ham

dette slemme Puds, raadede ham med den meest komiske Alvorlighed at sætte sig i en god Lænestol, for at undgaae et nyt Tilfælde af dette Slags, medens Damen, som havde været deres Medskyldige i dette Spilop, havde den største Umage med at qvæle sin Latter, og hans Excellence var ganske ophidset af en Vrede, som han kun kunde tilkjendegive ved sine Oiekast og Bevægelser.

Man morede sig længe ved Hoffet over en anden Begivenhed, der var mødt Asker-Kan. Da han havde følt sig upasselig i flere Dage, og troede, at den franske Lægekunst hurtigere vilde helbrede ham, end den persiske, befalede han, at man skulde hente Hr. Bourdois, en af de dueligste Læger i Paris, hvis Navn han kjendte, da han stedse havde sørget for at underrette sig om alt hvad Berømt vi havde, af hvilketsomhelst Slags. Man skynder sig at udføre Hr. Gesandtens Befaling; men ved en besynderlig Misforstaaelse er det ikke Hr. Doctor Bourdois, som man beder om at besøge Asker-Kan, men Præsidenten for Regningskammeret, Hr. Marbois, der forundres meget over den Ære, som den persiske Gesandt beviser ham, da han ikke kan indsee, hvad der kan bringe dem i Forbindelse med hinanden. Imidlertid begiver han sig ufortøvet til Asker-Kan, der uden Vanskelighed kunde antage Præsidentens alvorlige Costume for en Læges Dragt. Neppe er Hr. Marbois traadt ind, førend Gesandten rækker ham Haanden, seer paa ham og rækker Tungen ud; Hr. Marbois er noget overrasket af denne Modtagelse; men i den Tanke, at det uden Tvivl maa være den østerlandske Maade at hilse Øvrighedspersoner paa, bukker han dybt, idet han er-

spillede, tog hun Plads i Salen, prægtigt smykket; Alles Blikke vendte sig da bort fra Scenen, og til hende alene, hvilket mishagede Skuespillerne meget. Keiseren bemærkede en Dag disse hyppige Distractioner, og gjorde Ende derpaa, idet han forbød Mademoiselle B******* at vise sig i Theatret andensteds, end paa Scenen.

Hans Majestæt holdt sit Indtog i Erfurt om Morgenen den 27de September 1808. Kongen af Sachsen, der var ankommen først, ledsaget af Greverne af Marcolini, Haag og Boze, ventede Keiseren ved Foden af Gouvernements-Palladsets Trappe. Derpaa kom Medlemmerne af Regentskabet og Municipalitetet i Erfurt, der complimenterede ham i den brugelige Formel. Efter nogle Øieblikkes Hvile steeg Keiseren til Hest, og reed ud af Erfurt igjennem Weimar-Porten, efter i Forbigaaende at have aflagt Kongen af Sachsen et Besøg. Udenfor Byen fandt han hele Garnisonen opstillet, holdt Mynstring og lod nogle Positioner forandre, hvorpaa han fortsatte sin Vei, for at møde Keiser Alexander.

Denne var reist fra Petersborg den 14de September. Kongen og Dronningen af Preussen ventede ham i Königsberg; hvor han ankom den 18de. Hertugen af Montebello havde den Ære at modtage ham i Bromberg med en Salut af 21 Kanonskud. Da Keiser Alexander var stegen af Vognen, satte han sig til Hest, ledsaget af Marschal Soult, Hertug af Dalmatien, og Marschal Lannes, Hertug af Montebello, og satte i Galop, for at komme til Divisionen Nansouty, der ventede ham, opstillet i Slagorden. Han blev

modtagen med en ny Salvo af 21 Kanonskud og af de tusindfoldig gjentagne Skrig: "Keiser Alexander leve!" Idet Monarken passerede forbi de forskjellige Corps, hvoraf denne skjønne Division bestod, sagde han til Officererne: "Det er mig en stor Ære, mine Herrer, at jeg befinder mig iblandt saa tappre Folk og saa skjønne Tropper."

Ifølge Ordre af Keiser Napoleon havde Marschal Soult draget Omsorg for at der stod Postheste i Beredskab paa hver Station, som den nordiske Monark skulde passere, og det var strengt forbudt at modtage noget. Ved hver Station befandt sig Escorter af Dragoner og let Cavallerie, som gjorde de militaire Honneurer for Keiseren, da han kom forbi dem. Efter at have spiist til Middag med Generalerne og Obersterne af Divisionen Nansouty, steeg Keiseren igjen i sin Vogn, der var en tosædet Calesche; han lod Hertugen af Montebello sidde ved sin Side og gav ham paa hele Reisen de meest smigrende Beviser paa Agtelse og Velvillie; naar Marschallen sov, f. Ex., lagde Keiseren hans Kappe tilrette omkring hans Skuldre. — Efter at være ankommen til Weimar den 26de om Aftenen, fortsatte Keiseren den følgende Dag sin Vei til Erfurt, escorteret af Marschal Soult, hans Generalstab og de fornemste Officerer af Divisionen Nansouty, der ikke havde forladt ham lige fra Bromberg. Omtrent tre Fjerdingvei fra Erfurt traf Alexander sammen med Napoleon, der kom ham imøde til Hest.

I det Øieblik, da Czaren bemærkede Keiseren, steeg han ud af Vognen, og gik Hans Majestæt imøde, der

ligeledes havde sat Foden til Jorden. De omfavnede hinanden saa hjerteligt, som to Skolekamerater, der sees igjen efter en lang Fraværelse; derpaa stege Begge til Hest, saavelsom Storfyrst Constantin, og galopperende forbi Regimenterne, som præsenterede Gevær for dem, kom de ind i Byen, medens Tropperne og en uhyre Folkemængde, der var sammenstimlet i en Omkreds af en halv Snees Mile, lode Luften gjenlyde af deres Hurraraab. Keiseren af Rusland bar ved Indtoget i Erfurt Æreslegionens store Decoration, og den Franske Keiser den russiske St. Andreas-Orden. Begge Souverainer vedbleve at give hinanden gjensidige Beviser paa Opmærksomhed og Velvillie under hele deres Ophold. Man bemærkede ogsaa, at Keiseren i sit Pallads bestandig overlod Alexander den høire Plads. Om Aftenen efter denne Sidstes Ankomst gav han, ifølge Hans Majestæts Opfordring, Stormarschallen Feldtraabet for Staden. Senere skiftedes Keiserne til at give det.

Begge Souverainer beviste hinanden det oprigtigste Venskab og den inderligste Tillid. Keiser Alexander kom næsten hver Morgen til Hans Majestæt, og gik ind i hans Sovekammer, hvor han sladdrede fortroligt med ham. En Dag undersøgte han Keiserens Reisetoilet, et særdeles hensigtsmæssig indrettet Meubel af Sølv, forgyldt og med Graveringer af Guldsmedden Biennais, og fandt meget Behag deri. Saasnart han var gaaet, befalede Keiseren mig at tage et lignende Toilet, der nylig var kommet fra Paris og ligeledes havde kostet 6000 Francs, og at bringe det til Czarens Pallads.

En anden Gang, da Keiser Alexander havde beundret Hans Majestæts Jernseng for dens Skjønhed og Styrke, maatte jeg Dagen efter, paa Napoleons Befaling, lade en lignende Seng, forsynet med alt det Nødvendige, sætte op i Keiseren af Ruslands Sovegemak. Dette Galanterie henrykkede ham saaledes, at han et Par Dage efter, for at tilkjendegive mig sin Tilfredshed, paalagde Hr. de Remusat i hans Navn at forære mig to kostbare Diamantsringe.

Keiseren af Rusland, der vilde vise sig erkjendtlig mod Napoleon, forærede ham tre kostbare Peltse af Zobelskind. Denne gav sin Søster Pauline den ene, og Prindsessen af Pontecorvo den anden, den tredie lod han fore med grønt Fløiel og besætte med Guld omkring Knaphullerne. Denne Pelts bar han bestandig i Rusland. Historien om den, som jeg paa hans Vegne havde bragt Prindsesse Pauline, er curieus nok til at jeg kan fortælle den her, skjøndt den allerede har været fortalt paa et andet Sted.

Prindsessen havde yttret en stor Glæde ved Modtagelsen af Keiserens Foræring, og morede sig med at lade Alle, der kom til hende, beundre den. En Dag, da hun befandt sig midt i en Kreds af Damer, som hun gjorde opmærksomme paa dette Peltsværks Fiinhed og Sjeldenhed, kom Hr. de Canouville til, og Prindsessen vilde nu ogsaa høre hans Mening om den Foræring, hun havde faaet af Keiseren. Den smukke Oberst lod ikke til at være saa indtaget deraf, som hun havde ventet, hvorover hun blev noget stødt. "Hvorledes, min Herre, finder De den ikke allerkjæreste?" — "O nei, Madame." — "Virkelig? Nu da, til Straf der-

for vil jeg, at De skal beholde denne Pelts; jeg giver Dem den, og forlanger, at De skal bære den; jeg vil det, forstaaer De?" — Sandsynligviis havde der for nylig været en Tvistighed imellem Hendes Keiserlige Høihed og hendes Favorit, og Prindsessen havde grebet den allerførste Leilighed til at gjenoprette Freden. Hvorom Alting er, Hr. Canouville lod sig pro forma nøde lidt, og det kostbare Peltsværk blev baaret hjem til ham.

Da Keiseren faa Dage efter holdt Revue paa Carrouselpladsen, indfandt Hr. de Canouville sig, ridende paa en sky Hest, som han havde Umage med at holde rolig. Dette foraarsagede nogen Uorden, og tildrog ham Hans Majestæts Opmærksomhed, der, idet han kastede Øinene paa Hr. de Canouville, bemærkede, at Peltsen, som han havde foræret sin Søster, var bleven forvandlet til en Husar-Doliman. Han havde megen Umage med at beherske sin Vrede: "Hr. de Canouville," raabte han med en Tordenstemme, "Deres Hest er ung, den har altfor varmt Blod; De maa til Rusland med den, for at afkjøle den." Tre Dage derefter havde Hr. de Canouville forladt Paris.

Keiser Alexander ophørte ikke at bevidne Skuespillerne sin Tilfredshed med dem ved Foræringer og Complimenter. Storfyrst Constantin foranstaltede hver Dag, tilligemed Prinds Murat og andre høie Personer, smaae Lystpartier, hvor der Intet var sparet, og hvori nogle af disse Damer gjorde Honneurerne. Hvilken Mængde Peltsværk og Diamanter bragte de ikke ogsaa med sig fra Erfurt! De to Keisere vare ikke uvidende om, hvad der foregik, og de morede sig meget

derover. Det var den fornemste Gjenstand for deres Samtaler under Paaklædningen. Det var i Særdeleshed Kong Jerome, som Storfyrst Constantin havde fattet Venskab for; Kongen gik saa vidt i sin Fortrolighed, at han sagde Du til Storfyrsten, og forlangte det Samme af ham. "Er det da," sagde han en Dag til ham, "fordi jeg er Konge, at du synes at frygte for at sige Du til mig? Skal man da genere sig blandt Kamerater?" De gjorde sande Skoledrengestreger, naar de vare sammen, løb omkring paa Gaderne om Natten, ringede og bankede paa Dørrene, og bleve sjeleglade, naar de fik en eller anden skikkelig Borgermand jaget op af hans Seng. I det Øieblik, da Keiseren skulde reise, sagde Kong Jerome til Storhertugen: "Naa, siig mig nu, hvad du vil at jeg skal sende dig fra Paris." — "Ingenting," svarede Storhertugen; "din Broder har foræret mig en prægtig Kaarde; dermed er jeg tilfreds, og ønsker intet mere." — "Men endnu engang, jeg vil sende dig noget, siig mig da, hvad der kunde more dig." — "Nu vel, saa send mig ti Demoiseller fra Palais Royal."

Skuespillene i Erfurt skulde begynde Klokken 7; men begge Keiserne, som altid fulgtes ad derhen, ankom ikke førend Kl. 7½. Ved deres Indtrædelse reiste det hele fyrstelige Parterre sig, for at vise dem sin Ærbødighed, hvorpaa det første Stykke strax begyndte.

Ved Opførelsen af Cinna troede Keiseren at bemærke, at Czaren, der sad ved Siden af ham i en Loge ligefor Scenen i første Etage, ikke forstod Skuespillerne meget godt, paa Grund af sin svage Hørelse. Han befalede derfor Grev Remusat, den første Kammerherre,

at lade opføre en Forhøining nede ved Orchestret. Her satte man to Lænestole for Alexander og Napoleon; paa begge Sider anbragtes elegante Stole til Kongen af Sachsen og de andre Souverainer af Rhinforbundet; hvorpaa Prindsesserne toge den af Deres Majestæter forladte Loge i Besiddelse. Herved vare da begge Keiserne saaledes stillede til Skue, at det var dem umuligt at gjøre en Bevægelse, som ikke kunde bemærkes af Alle. Den 3die October gav man "Oedip," og alle Fyrsterne bivaanede denne Forestilling. I det Øieblik, da Skuespilleren fremsagde det Vers af den første Scene: "En stor Mands Venskab er en Velgjerning af Guderne;" stod Czaren op, og rakte med ædel Anstand Keiseren sin Haand. Dette vakte fra alle Sider levende Bifaldsyttringer, som Souverainernes Nærværelse ikke formaaede at holde tilbage.

Samme Dags Aften hjalp jeg Keiseren til Sengs, som sædvanligt. Alle Døre, som stødte til hans Sovegemak, vare omhyggelig lukkede, saavelsom Vinduer og Skodder. Man kunde altsaa ikke komme ind til Hans Majestæt ad anden Vei, end igjennem den Sal, hvor jeg og Roustan laae. Ved Foden af Trappen stod en Skildvagt. Jeg sov ganske roligt ind hver Nat, overbeviist om at det vilde være umuligt at komme til Napoleon, uden at vække mig. Men i denne Nat, henimod Kl. 2 om Morgenen, da jeg var falden i en dyb Søvn, blev jeg pludselig vækket af en besynderlig Larm. Jeg gned mine Øine, og lyttede med den største Opmærksomhed; men da jeg aldeles intet mærkede, antog jeg denne Larm for Virkningen af en Drøm, og vilde lægge mig til at sove igjen, da jeg hørte dumpe

og klagende Skrig, omtrent som af et Menneske, man er i Begreb med at qvæle. To Gange efter hinanden hørte jeg dem. Jeg sad ubevægelig paa min Seng, Haarene reiste sig paa mit Hoved, og en kold Sved bedækkede hele mit Legeme. Paa eengang farer den Tanke mig igjennem Hovedet, at man vil myrde Keiseren; jeg springer ud af min Seng, og vækker Roustan..... Skrigene begynde igjen med en forfærdende Styrke. Da aabner jeg Døren med al den Forsigtighed, som min Angest tillod mig at anvende, og træder ind i Sovekammeret. Jeg lader hurtigt Øinene fare omkring, og overtyder mig om at Ingen er kommen derind. Idet jeg nærmer mig Sengen, seer jeg Keiseren, udstrakt paa tvers, i en convulsivisk Stilling, hans Lagener og Teppe kastede langt bort, og hele hans Person i en skrækkelig Tilstand af nervøs Trækning. Hans aabne Mund udstødte uartikulerede Toner, hans Bryst syntes stærkt betynget, og den ene knyttede Haand holdt han fast trykket mod Hjertekulen. Forskrækket ved dette Syn, kalder jeg paa ham, han svarer ikke; jeg kalder endnu engang, to Gange...., den samme Taushed. Endelig vover jeg at ruske ham sagte; da vaagner han med et høit Skrig, raaber: "hvad er der? hvad er der?" og sætter sig overende, idet han spiler Øinene op. Jeg sagde ham i Hast, at da jeg saae ham martret af et skrækkeligt Marerid, havde jeg tilladt mig at vække ham. "Deri har I gjort vel, min kjære Constant," afbrød Keiseren mig. "Ah, min Ven! hvilken frygtelig Drøm! En Bjørn rev Brystet op paa mig og fortærede mit Hjerte!" Derpaa stod Keiseren op, og medens jeg lavede hans Seng tilrette, spadserede han frem og tilbage

i Værelset. Han var nødt til at skifte Linned, da det, han havde paa, var drivvaadt af Sved. Omsider lagde han sig igjen til Hvile.

Den følgende Morgen, da han vaagnede, fortalte han mig, at han havde havt meget ondt ved at falde i Søvn igjen, saa heftigt og frygteligt var det Indtryk, som denne Drøm havde gjort paa ham; og Erindringen om den forfulgte ham i meget lang Tid. Han talede hyppigt derom, og hver Gang søgte han at uddrage forskjellige Slutninger og at forklare den efter Omstændighederne. Jeg tilstaaer, at jeg for min Person var overrasket af Sammentræffet mellem Keiser Alexanders Compliment i Skuespilhuset og dette frygtelige Mareridt, saameget mere, som det var langt fra at Keiseren var plaget af slige natlige Ubeqvemmeligheder. Jeg veed ikke, om Hans Majestæt nogensinde har fortalt Keiseren af Rusland sin Drøm.

Nogle Dage efter besøgte Deres Majestæter i talrigt Selskab det saakaldte mont Napoléon, i Nærheden af Jena. Efterat de til Hest havde beseet de Positioner, som begge Armeer havde havt under Slaget ved Jena og Dagen i Forveien, saavelsom Sletten Aspolda, hvor Hertugen af Weimar havde foranstaltet en Jagt, vendte Keiserne tilbage til Erfurt, hvor de ankom Kl. 5 om Aftenen.

Under hele denne Excursion paa Valpladsen havde Keiseren med en overordentlig Forekommenhed givet den unge Czar Oplysninger, som denne hørte paa med overordentlig Interesse. Hans Majestæt synes ret at finde Fornøielse i at udvikle for sin høie Allierede, og i de andre Souverainers Nærværelse, først Planen, som han

havde sagt og fulgt ved Jena, derpaa de forskjellige Planer til andre Feldttog, de Manøvrer, som han ansaae for de bedste, sin sædvanlige Taktik, og endelig sine Ideer om Krigskunsten. Keiseren leverede derfor i flere Timer ganske ene Stof til Samtalen, og hans Auditorium af Konger skjenkede ham lige saa megen Opmærksomhed, som lærelystne Disciple vise mod deres Lærers Foredrag.

Da Hans Majestæt var kommen tilbage til sit Værelse, hørte jeg Marschal Berthier sige til ham: "Men frygter De ikke, Sire, at Souverainerne engang skulle benytte mod Dem selv, hvad De nys har lært dem? Deres Majestæt syntes dengang at have glemt, hvad De undertiden har sagt til os, at vi bør omgaaes vore Allierede saaledes, som om de senere skulde blive vore Fiender." — "Berthier," svarede Keiseren smilende, "De har der gjort en dristig Bemærkning, og jeg takker Dem derfor; jeg troer, Gud forlade mig, at jeg i Deres Øine har baaret mig ad som en Fusentast. De mener altsaa," vedblev Hans Majestæt, idet han greb fat i et af Hertugen af Neufchatels Øren, "at jeg har begaaet den Dumhed, selv at levere dem Riis i Hænderne, forat de skulle komme tilbage og pidske os dermed? Vær kun rolig, jeg siger dem ikke Alt."

Keiserens Taffel i Erfurt havde en halv elliptisk Form. Paa den øverste Plads, følgelig ved den afrundede Deel af dette Bord, satte Deres Majestæter sig, paa begge Sider af dem Rhinforbundets Fyrster efter deres Rang. Pladsen lige overfor Deres Majestæters Couvert var altid ubesat. Her stod Palais-

Præfecten Hr. de Bausset, der i sine Memoirer fortæller, at han en Dag hørte følgende Samtale:

"Paa denne Dag (den 7de October) var der Tale om den gyldne Bulle, der lige indtil Rhinforbundets Oprettelse havde tjent som Bestemmelse og Reglement for Keisernes Udnævnelse, for Churfyrsternes Antal og Qvalitet o. s. v. Fyrst-Primas indlod sig i nogle Details angaaende denne gyldne Bulle, som han sagde at være udstædt 1409. Keiser Napoleon gjorde ham opmærksom paa, at Aarstallet, som han angav for Bullens Udstædelse, ikke var nøiagtigt, og at den var proclameret i Aaret 1336 under Keiser Carl den Fjerdes Regjering. "De har Ret, Sire," svarede Fyrst-Primas, "jeg tog feil; men hvorledes kan Deres Majestæt vide saa god Besked med slige Ting?" — "Da jeg," svarede Napoleon, "var simpel Secondlieutenant ved Artilleriet....." Ved denne Begyndelse opstod der en uvilkaarlig Bevægelse blandt de høie Gjester, der røbede en meget kjendelig Interesse. Han vedblev smilende: "Da jeg havde den Ære at være simpel Secondlieutenant ved Artilleriet, laae jeg tre Aar i Garnison i Valence. Jeg gjorde ikke stort af at komme ud iblandt Folk, og levede meget indgetogent. Et lykkeligt Tilfælde havde indlogeret mig hos en dannet og særdeles forekommende Boghandler. I de tre Garnisonsaar har jeg læst og atter læst hans Bibliothek, og Intet glemt, selv af de Gjenstande, som ikke stode i nogen nærmere Forbindelse med min Stand. Naturen har forresten begavet mig med Tal-Hukommelse. Det træffer sig ofte med mine Folk, at jeg

kan anføre dem Detail- og Hovedsummerne af deres ældste Regnskabet."

Denne Sammenkomst i Erfurt, saa blændende ved sin Pragt og Luxus, endtes den 14de October. Alle de høie Personer, som havde bivaanet den, reiste fra den 8de til den 14de October. Om Morgenen før sin Bortreise gav Keiseren Baron de Vincent, overordentlig Gesandt fra Østerrig, en Audients, og leverede ham et Brev til hans Souverain. Kl. 11 kom Keiseren af Rusland til Hans Majestæt, der modtog ham og førte ham tilbage med stort Ceremoniel. Kort efter begav Hans Majestæt sig til det russiske Pallads, ledsaget af hele sit Hof. Efter gjensidige Complimenter stege begge Souverainer i Vognen, og forlode ikke hinanden førend paa det Sted, hvor de først mødtes ved Ankomsten, imellem Weimar og Erfurt. Her omfavnede de hinanden venskabeligt, og skiltes ad. — Den 18de October, Kl. 9½ om Aftenen, var Keiseren i St. Cloud, efter at have gjort hele Touren incognito.

XXIX.

Hans Majestæt forblev kun ti Dage i St. Cloud; af disse tilbragte han to eller tre i Paris, i Anledning af at det lovgivende Corps' Session blev aabnet, og den 29de om Middagen begav man sig anden Gang paa Veien til Bayonne.

Keiserinden, der til sin store Sorg ikke skulde ledsage Hans Majestæt, lod mig kalde om Morgenen før Afreisen, og gjentog i den meest rørende Bekymrings Tone de Anbefalinger, som hun pleiede at meddele mig ved enhver af Keiserens Reiser. Den spanske Charak-

teer forfærdede hende, og bragte hende til at skjælve for sin Gemals Liv.

Afskeden var bitter og smertelig. Keiserinden vilde reise; Keiseren havde den største Møie af Verden med at berolige hende og gjøre hende begribeligt, at hun ikke kunde ledsage ham. I det Dieblik, da vi skulde reise, gik Keiseren tilbage til sit Paaklædnings-Cabinet, og sagde til mig, at jeg skulde knappe hans Kjole og Vest op. Jeg adlød, og saae Keiseren hefte omkring sin Hals imellem Vesten og Skjorten, et Baand af sort Taft, hvori hang en Art lille Pose, af Størrelse som en Hasselnød og overtrukken med sort Taft. Dengang vidste jeg ikke, hvad der var i denne Indretning, som Hans Majestæt siden bar i alle sine Feldttog. Naar han kom tilbage til Paris, gav han mig den i Forvaring. Den lugtede meget godt; under Silke-Overtrækket var et andet Overtræk af Skind. Jeg vil senere faae en sørgelig Leilighed til at omtale, i hvad Hensigt Keiseren bar denne lille Pose paa sig.

Jeg reiste med et kummerfuldt Hjerte. Keiserindens Anbefalinger, Frygten, som jeg ikke stræbte at skjule, og Udmattelsen af disse gjentagne Reiser bidroge til at gjøre mig bedrøvet. Forresten læste man Sørgmodighed næsten paa alle Ansigter af det keiserlige Huus. Officererne sagde indbyrdes, at Krigene i Norden vare en Bagatel i Sammenligning med den, som man nu skulde føre i Spanien.

Vi ankom den 3die November til Slottet Marrac. Fire Dage efter vare vi i Vittoria, midt imellem den franske Armee. Keiseren fandt der sin Broder og nogle spanske Grander, som endnu ikke havde forladt hans

Sag. Hans Majestæts Ankomst elektriserede Tropperne, og selv en Deel, skjøndt rigtignok kun en svag Deel af den Enthusiasme, som de lagde for Dagen, gjennemtrængte Kong Josephs Hjerte, og gav ham noget Mod igjen.

Man begav sig næsten strax igjen paa Reisen, for provisorisk at etablere sig i Burgos, der blev indtaget med Storm og plyndret, efterdi Indvaanerne havde forladt den og overdraget Garnisonen Omsorgen for at opholde Franskmændene saa længe som det var den muligt.

Keiseren logerede i det erkebiskoppelige Pallads, en prægtig Bygning, opført paa en stor Plads, hvor Keisergardens Grenaderer bivouaquerede. Det var snorrigt nok at see denne Bivouac. Uhyre store Kjedler, som man havde fundet i Klostrene, vare ophængte, fulde af Bedekjød, Fjerkræ, Kaniner o. s. v., over en Ild, som næredes med forskjellige Meubler, Guitarrer, Mandoliner; og Grenadererne, med Piben i Munden, siddende gravitetisk i Lænestole af forgyldt Træ, betrukne med carmoisinrødt Damask, passede med stor Opmærksomhed paa deres Kjøkken, og meddeelte hinanden deres Formodninger angaaende Feldttoget, der nu skulde aabnes.

Keiseren forblev otte eller tolv Dage i Burgos, og gav endelig Ordre til at marschere mod Madrid. Man kunde komme dertil over Valladolid, denne Vei var endog smukkere og sikkrere; men Keiseren vilde erobre Col de Somo-Sierra, en af Naturen stærkt befæstet Position, som man altid havde anseet for uindtagelig. Beliggende mellem tvende Bjergspidser, forsvarede den

Hovedstaden; den var besat med 12,000 Insurgenter, og man havde anbragt tolv Kanoner saaledes, at de kunde gjøre lige saa megen Skade, som tredive eller fyrgetyve paa ethvert andet Sted. Her var i Sandhed nok til i Almindelighed at standse den frygteligste Armee; men hvo kunde dengang lægge nogen uoverstigelig Hindring i Veien for Keiserens Marsch?

Den 29de November om Aftenen ankom man tre Lieues fra denne frygtelige Defilee, til en Landsby ved Navn Basaguillas. Det var meget koldt, og dog lagde Keiseren sig ikke; han tilbragte Natten med at skrive i sit Telt, indsvøbt i den Pelts, som Keiser Alexander havde foræret ham. Henimod Kl. 3 om Morgenen kom han hen for at varme sig ved den Bivouac, hvor jeg havde sat mig, da jeg ikke kunde udholde Kulden og Fugtigheden i en lav Stue, som man havde anviist mig til Logis, og hvor jeg ikke havde andet at ligge paa, end nogle Haandsfulde Straa fuldt af Ureenlighed.

Kl. 8 om Morgenen blev Positionen angreben og erobret. Den følgende Dag ankom vi for Madrid. —

Keiseren indrettede sit Hovedqvarteer paa Slottet Champ-Martin, et Lyststed, som laae en halv Fjerdingvei fra Staden og tilhørte Hertugen af Infantado's Moder; Armeen laae i Leir omkring denne Bygning. Dagen efter vor Ankomst fremtraadte Eierinden grædende for Keiseren, og bad ham at gjenkalde det usalige Decret, som erklærede hendes Søn fredløs; Keiseren gjorde Alt, hvad han kunde, for at berolige hende;

men han kunde ikke love hende noget, da denne Forsigtigheldsregel var almindelig.

Man havde nogen Umage med at bemægtige sig Byen, deels fordi Hans Majestæt havde anbefalet det største Maadehold i Angrebene, da han, som han sagde, ikke vilde overleve sin Broder en afbrændt Stad; deels fordi Storhertugen af Berg under sit Ophold i Madrid havde ladet Palladset Retiro befæste, og de spanske Insurgenter havde sat sig fast der og forsvarede det modigt. Byen havde ingen anden Beskyttelse; thi den var kun omgiven af en Muur, omtrent som den om Paris. Efter tre Dages Forløb var den erobret; men Keiseren vilde ikke drage derind; han residerede bestandig paa Champ-Martin, med Undtagelse af een Dag, da han kom incognito og forklædt, for at bese Kongens Pallads og de fornemste Qvarterer.

Høist mærkelig er den Ærefrygt, som Spanierne til enhver Tid have viist imod Alt, hvad der er en Konges Eiendom, enten de nu betragte ham som legitim, eller ei. Da Kong Joseph forlod Madrid, blev Palladset lukket, og Regjeringen tog sit Sæde i en temmelig smuk Bygning, som havde været brugt af Postvæsenet. Fra dette Øieblik af betraadte Ingen mere Palladset, undtagen de Betjente, hvis Forretning det var, af og til at gjøre reent; ikke et Meubel, ikke en Bog blev flyttet. Maleriet, som forestillede Napoleon paa St. Bernhards-Bjerget, et Mesterstykke af David, blev hængende i den store Audientsal, og Dronningens Portrait lige overfor, saaledes som Kongen havde ladet dem anbringe. Selve Kjelderne bleve respecterede med en hellig Ærefrygt. Kong Carls Værelser vare lige-

vocs blevne tilørlet ikke et eneste Uhr af hans umaadelige Samling havde man tilladt sig at røre.

En Mildheds-Handling af Hans Majestæt imod Marquien af Saint-Simon, Grand af Spanien, betegnede paa en rørende Maade de franske Troppers Indmarsch i Madrid. Marquis de Saint-Simon, fransk Emigrant, var i spansk Tjeneste under Emigrationen; han havde Commandoen over en Deel af Hovedstaden, og den Post, han forsvarede, var netop lige overfor den, som Keiseren havde taget udenfor Madrids Porte. Utaalmodig over bestandigt at høre skyde fra denne Kant, gav Keiseren Ordre til et rask Angreb, hvori Marquien blev gjort til Fange. I sit forbitrede Lune lod Keiseren ham stille for en Krigsret, der dømte ham til at skydes. Man var i Begreb med at fuldbyrde Dommen, da Frøken Saint-Simon, en ung og indtagende Pige, kastede sig for Hans Majestæts Fødder og bad om Naade for sin Fader, der strax blev bevilget hende.

Kongen holdt umiddelbart derefter sit andet Indtog i Hovedstaden; med ham kom de fornemste madridske Familier, som Urolighederne havde fjernet fra Insurrectionens Værksted, og snart toge Baller, Gjestebudde, Festligheder og Skuespil igjen deres Begyndelse.

— Vi ankom den 6te Januar 1809 til Valladolid, hvor der endnu herskede en temmelig stærk Gjæring; to Dage efter vor Ankomst blev en Cavallerieofficeer myrdet af Dominikanermunke; da Hubert, den ene af vore Kamerater, om Aftenen gik igjennem en afsidesliggende Gade, blev han overfalden af tre Mennesker, der saarede ham haardt; de vilde uden Tvivl have dræbt

ham, dersom ikke paa hans Skrig nogle Gardeofficerer vare komne til og havde frelst ham. Ogsaa dette var Munke. Heftigt forbittret lod Keiseren Dominikanernes Kloster visitere; i en Brønd fandt man Officerens Liig midt iblandt en anseelig Dynge Been, og Klosteret blev strax ophævet efter Hans Majestæts Befaling, der for et Øieblik vilde udstrække denne strenge Forholdsregel til alle Stadens Klostre; men ved nærmere Betænkning lod han sig nøie med at forkynde en Audients, hvor alle Valladolids Munke skulde møde for ham. Paa den bestemte Dag kom de, dog ikke i Masse, men ved Deputationer fra hvert Kloster, og nedkastede sig for Keiseren, der overvældede dem med Bebreidelser. Han kaldte dem flere Gange Snigmordere og Røvere, og sagde, at de alle fortjente at hænges. De stakkels Djævle hørte stiltiende og ydmygt paa den opbragte Seierherres frygtelige Tale, overbeviste om at kun deres Taalmodighed alene kunde formilde ham. Omsider blev Keiseren roligere, da det uden Tvivl var faldet ham ind, at det var upassende at vedblive at overfuse ydmygt knælende Mennesker, af hvilke ikke en eneste lod et Muk høre; han forlod Officeersgruppen, der omgav ham, og gik midt ind iblandt Munkene, idet han ved et Tegn befalede dem at staae op; de adløde, grebe hans Kjoleskjøder, som de kyssede, og stimlede omkring ham med en Iver og Travlhed, der vakte nogen Ængstelighed hos Personerne af Hans Majestæts Følge; thi, i Sandhed, havde der befundet sig en Dominikaner blandt disse Geistlige, da vilde Intet have været lettere, end et Mord.

Under Keiserens Ophold i Valladolid havde jeg en Disput med Stormarschallen, som jeg vil omtale her, da den afgiver et lidet Bidrag til Keiserens Charakteristik.

En Morgen møder Hertugen af Friaul (Duroc) mig i Hans Majestæts Værelse, og spørger mig i en temmelig haard Tone (thi han var meget hidsig), om jeg havde ladet Servicen til Caleschen gjøre færdig; jeg svarede ham med megen Ærbødighed, at "denne Service altid var færdig." Tre Gange gjorde Hertugen mig det samme Spørgsmaal, idet han hver Gang opløftede Stemmen mere; tre Gange gav jeg ham ogsaa det samme Svar, og bestandig lige saa ærbødigt. "Ih ****," sagde han endelig, "I forstaaer mig da ikke?" — "Det kommer sandsynligviis deraf, Monseigneur, at Deres Excellence udtrykker Dem urigtigt." Da talede han til mig om en ny Vogn, der samme Dag var kommen fra Paris, hvorom jeg var aldeles uvidende. Jeg vilde svare Hans Excellence; men uden at ville høre mig, gaaer han sin Vei, skrigende og bandende, og tiltalende mig med Udtryk, som jeg ingenlunde var vant til. Jeg fulgte efter ham lige til hans Værelse, for at give ham en Forklaring; men da han var kommen til sin Dør, gik han alene ind og slog Døren stærkt til for Næsen af mig.

Jeg gik imidlertid ind nogle Øieblikke derefter; men Hans Excellence havde forbudt sin Kammertjener at føre mig ind, med den Yttring, at han Intet havde at tale med mig om, eller at høre af mig. Alt dette blev sagt mig i meget haarde og foragtelige Udtryk.

Lidet vant til slige Luner, begav jeg mig, ganske ude af mig selv, til Keiserens Værelse. Da Hans Ma-

jestæt kom ind, var jeg endnu saa heftigt bevæget, at Taarerne vædede mit Ansigt. Hans Majestæt vilde vide, hvad der var hændet mig, og jeg fortalte, hvorledes jeg var bleven behandlet af Stormarschallen. "I er et Barn," sagde Keiseren til mig; "vær rolig, og lad Stormarschallen vide, at jeg ønsker at tale med ham."

Hans Excellence indfandt sig ufortøvet, og jeg selv meldte ham. "See," sagde han til ham, idet han pegede paa mig, "see engang, i hvilken Tilstand De har bragt den stakkels Fyr. Hvad havde han da gjort, hvorfor han skulde behandles saaledes?" Stormarschallen bukkede, uden at svare, med en temmelig utilfreds Mine; Keiseren blev ved, idet han gjorde ham opmærksom paa, at han burde have givet mig sine Befalinger tydeligere, og at man havde lovlig Undskyldning for ikke at udføre en Ordre, der var givet paa en uforstaaelig Maade. Derpaa vendte Hans Majestæt sig til mig, og sagde: "Hr. Constant, vær overbeviist om, at dette ikke vil hænde oftere."

Dette simple Factum kan tjene til Svar paa de mange falske Domme, man har fældet om Keiserens Charakteer. Upaatvivlelig var der en uhyre Afstand imellem Palais-Stormarschallen og Hans Majestæts simple Kammertjener, og dog blev Marschallen irettesat for en Fornærmelse mod Kammertjeneren. Keiseren viste den største Upartiskhed i Uddelingen af den huuslige Retfærdighed; aldrig har noget Pallads i sit Indre været bedre bestyret end hans, eftersom der hos ham i Virkeligheden ikke var nogen anden Herre, end han selv.

Stormarschallen saae vel i nogen Tid lidt suurt til mig; men, som jeg tidligere har sagt, han var en

herlig Mand; hans onde Lune gik snart over, og i den Grad, at han ved vor Tilbagekomst til Paris overdrog mig at staae Fadder for ham til et af min Svigerfaders Børn, hvortil han var bleven buden; Damefadderen var Keiserinde Josephine, der havde den Naade at udvælge min Kone til at repræsentere hende. Fra den Tid af, denne Retfærdighed yder jeg hjertelig gjerne hans Minde, greb han begjerligen enhver Leilighed, der frembød sig, hvorved han kunde være mig til Nytte og bringe mig til at glemme den Ærgrelse, som hans Hidsighed havde foraarsaget mig.

XXX.

Keiseren var kommen tilbage til Paris den 23de Januar, og forblev her Resten af Vinteren, undtagen at han paa nogle Dage reiste til Rambouillet og St. Cloud.

Hans Majestæt tilbragte disse halvtredie Maaneder med at arbeide i sit Cabinet, som han kun sjeldent og høist ugjerne forlod; hans Fornøielser vare, som sædvanligt, Skuespil og Concerter. Han elskede Musiken lidenskabeligt, i Særdeleshed den italienske, og var, som alle store Liebhabere, meget kræsen. Han havde selv gjerne villet synge, hvis han havde kunnet; men han havde den meest falske Stemme, som det var muligt at høre, hvilket dog ikke afholdt ham fra Tid efter anden at nynne nogle Reminiscentser af Stykker, som havde behaget ham. Det var i Almindelighed om Morgenen, at denne Lyst paakom ham, og han regalerede mig dermed, imedens han lod sig klæde paa. Den Sang, jeg saaledes oftest har hørt ham radbrække, var Marseillanermarschen. Keiseren fløitede undertiden ogsaa,

men svagt. Naar han fløitede Marlboroughs Arie for mig, var det mig et sikkert Varsel for at Armeen snart skulde marschere. Jeg erindrer mig, at han aldrig fløitede den oftere og aldrig var muntrere, end i det Øieblik, da han skulde drage i det russiske Feldttog.

Hans Majestæts Favoritsangere vare Crescentini og Madame Grassini. Jeg har seet Crescentini debutere i Paris, i Romeos Rolle i Syngestykket Romeo og Juliette; før hans Ankomst havde Rygtet allerede bebudet ham som Italiens første Sanger, og han retfærdiggjorde fuldkomment dette Rygte, uagtet alle de Fordomme, han havde at overvinde; thi jeg mindes endnu Alt, hvad man sagde om ham før hans Debuts paa Hoftheatret. Det var, efter de indbildte Kjenderes Dom, en Skrighals uden Smag, uden Methode, en overdreven Rullade-Mager, en kold og indsigtsløs Skuespiller, og tusinde andre Ting. Da han traadte frem paa Scenen, vidste han ret vel, hvor lidet hans Dommere vare stemte til hans Fordeel; imidlertid røbede han ikke den mindste Forvirring; hans Gang, fuld af Anstand og Værdighed, overraskede paa en behagelig Maade dem, der, efter hvad man havde sagt dem, ventede at see en Person med et forkeert og tvungent Væsen; en smigrende Mumlen modtog ham derfor, og electriserede ham i den Grad, at han strax i første Akt vandt alle Stemmer for sig. Bevægelser fulde af Ynde og Værdighed, en fuldkommen Fortrolighed med Scenen, modereerte og til Dialogen aldeles svarende Gestus; et Ansigt, paa hvilket alle Lidenskabens Nuancer malede sig med den meest forbausende Sandhed, alle disse sjeldne og uskatteerlige Egenskaber

gave denne Kunstners henrivende Toner en Trylleskraft, hvorom det er umuligt at gjøre sig nogen Idee, naar man ikke har hørt ham. Ved hver Scene blev Deeltagelsen, som han indgjød, kjendeligere; men i den tredie Akt var Tilskuernes Rørelse og Henrykkelse stegen næsten til Afsindighed. I denne Akt, som spilledes næsten ganske alene af Crescentini, meddeelte denne beundringsværdige Sanger sine Tilhøreres Sjele alt det Smertelige og Opløftende i en Kjærlighed, som udtrykkes ved en yndig Melodie; ved Alt, hvad Smerte og Haab kunne tolke i de meest rørende Toner. Keiseren blev henrykt, og lod give Crescentini en betydelig Gratification, som han ledsagede med de meest smigrende Beviser paa den Fornøielse, han havde følt ved at høre ham.

XXXI.

Paa den Efterretning, som Keiseren havde faaet om et nyt Indfald af Østerrigerne i Baiern, reiste han til Straßburg med Keiserinden, som han lod blive tilbage i denne By; den 15de, Kl. 11 om Formiddagen, passerede han Rhinen i Spidsen for sin Armee. Keiserinden blev ikke længe ene; Dronningen af Westphalen, Dronningen af Holland og hendes Sønner, Storhertuginden af Baden og hendes Gemal kom snart til hende.

Det skjønne Feldttog 1809 tog umiddelbart sin Begyndelse. Man veed, hvor ærefuldt det var, og at en af de mindste Bedrifter, som udmærkede det, var Wiens Indtagelse.

Ved Regensburgs Erobring, den 23de April, blev Keiserens høire Fod truffen af en mat Kugle, der bibragte ham en temmelig stærk Contusion. Jeg var hos

de andre Officianter, da adskillige Garde-Grenaderer kom løbende og sagde mig, at Hans Majestæt var saaret. Jeg skyndte mig til ham, og ankom i det Øieblik, da Hr. Yvan gjorde den første Forbinding. Man havde skaaret Keiserens Støvle op, og maatte efter Forbindingen snøre den sammen igjen, hvorpaa han strax steeg til Hest. Adskillige Generaler opfordrede ham til at tage sig lidt Hvile; men han svarede dem: "Mine Venner, er det ikke nødvendigt, at jeg seer Alt?" Soldaternes Begeistring lader sig ikke beskrive, da de erfarede, at deres Chef var saaret, men at hans Saar ikke var farligt. "Keiseren er lige saa vel udsat, som vi," sagde de; "han er ikke bange for sin Trøie!"

Journalerne omtalte ikke denne Begivenhed. Førend man leverede et Slag, befalede Keiseren altid, at man, i det Tilfælde at han blev saaret, skulde tage alle mulige Forholdsregler, for at skjule det for Tropperne. "Hvo kan beregne, sagde han, hvilken Forvirring en saadan Efterretning kan afstedkomme iblandt dem. Til mit Liv knytter sig et heelt Keiserdømmes Skjebne. Husker vel det, mine Herrer, og skulde jeg blive saaret, da lader, om muligt, Ingen faae det at vide. Bliver jeg dræbt, da søge man at vinde Slaget uden mig; bagefter er det tidsnok at sige det."

Fjorten Dage efter Regensburgs Indtagelse reiste jeg forud for Hans Majestæt paa Veien til Wien, og jeg sad i Vognen med en anden Officiant, da vi paa eengang hørte heftige Skrig inde i et Huus, der laae ved Siden af Veien. Jeg lod strax holde, vi sprang af Vognen, og idet vi traadte ind i Huset, saae vi adskillige Soldater, Marodeurer, som der gives i alle Ar-

meer, der, uden at bekymre sig om Frankrigs Alliance med Baiern, tillode sig den skammeligste Behandling imod en baiersk Familie, som beboede dette Huus. En gammel Bedstemoder, en ung Mand, tre Børn og en ung Kone udgjorde denne Familie. Vore broderede Klæder indgjøde heldigviis disse Carnailler Respect; vi truede dem med Keiserens Vrede og fik dem jagede ud af Huset, som vi kort efter selv forlode, overøste med Taksigelser. Om Aftenen fortalte jeg Keiseren, hvad jeg havde gjort; han roste mig derfor, og tilføiede: "Hvad skal jeg gjøre; der er altid nogle feige Slyngler i en Armee, og det er dem, der gjøre Fortræd. En brav Kriger vilde skamme sig ved Sligt." —

Den 10de Mai bleve den østerrigske Hovedstads yderste Forsvarslinier angrebne og tagne af Marschal Oudinot; Forstæderne overgave sig paa Discretion. Da rykker Hertugen af Montebello frem paa Esplanaden i Spidsen for sin Division; men Garnisonen, der havde lukket Portene, gav en vældig Salve fra Forskandsningerne, der dog til Lykke kun dræbte meget faa Folk. Hertugen af Montebello lod Garnisonen opfordre til at overgive Byen; men Erkehertug Maximilian erklærede, at han vilde forsvare Wien til sidste Aandedrag. Denne Erklæring blev sendt til Keiseren.

Efter at have holdt Krigsraad med sine Generaler, overdrog Hans Majestæt Oberst Lagrange at bringe Erkehertugen en ny Opfordring; men den ulykkelige Oberst var neppe kommen ind i Byen, førend han segnede til Jorden under den rasende Pøbels Slag. General O'Reilly frelste hans Liv ved at lade ham føre bort af Soldaterne; men for endnu mere at trodse

Keiseren, lod Erkehertugen den Karl, der havde givet den franske Parlementair det første Slag, bære omkring i Triumph midt imellem Nationalgarden. Dette Attentat, der havde oprørt en Deel af Wienerne selv, forandrede ikke Hans Majestæts Sindelag; han vilde drive Maadeholdet og Opmærksomheden til det Yderste, og lod Prindsen af Neufchatel skrive følgende Brev til Erkehertugen, af hvilket en Afskrift hændelsesviis er kommen i mit Eie:

"Prindsen af Neufchatel til Hans Høihed Erkehertug Maximilian, Commandant i Staden Wien."

"Hans Majestæt Keiseren og Kongen ønsker at skaane denne store og høist vigtige Befolkning for de Elendigheder, hvoraf den trues, og paalægger mig at forestille Deres Høihed, hvorledes De, naar De vedbliver at ville forsvare Pladsen, styrter en af Europas skjønneste Stæder i Ødelæggelse. I alle de Lande, hvor Krigen har ført ham hen, har min Souverain viist sin Omhu for at fjerne de Ulykker, som den medfører, fra de ubevæbnede Indvaanere. Deres Høihed maa være overbeviist om, at Hans Majestæt er inderlig bekymret over at see denne Stad, som han allerede regnede sig til en Ære at have skaanet, sin Ødelæggelses Øieblik saa nær. Imidlertid har Deres Høihed, tvertimod den i Fæstninger almindelige Vedtægt, affyret en Kanon fra Staden, og dette Skud kunde dræbe, ikke en af Deres Souverains Fiender, men hans ivrigste Tjeneres Kone eller Barn. Dersom Deres Høihed vedbliver at ville forsvare Staden, da bliver Hans Majestæt nødt til at lade Angrebsarbeiderne begynde, og denne umaadelige Hovedstad vil i 36 Timer være ødelagt ved Ilden af

vore Batteriers Haubitser og Morterer, ligesom den ydre Stad ved Virkningen af Deres egne. Hans Majestæt tvivler ikke om, at disse Betragtninger ville bevæge Deres Høihed til at opgive en Beslutning, der kun vil forhale Pladsens Indtagelse nogle Oieblikke. Kort, dersom Deres Høihed ikke bestemmer Dem til at tage en Beslutning, som kan frelse Staden, da vil dens Indvaanere, ved Deres Feil nedstyrtede i saa skrækkelige Ulykker, fra troe Undersaatter vorde Deres Families Fiender."

Dette Brev forhindrede ikke Erkehertugen fra at vedblive sit Forsvar. Denne Haardnakkenhed trættede Keiseren, der omsider gav Ordre til at opføre to Batterier. En Time efter regnede der Bomber og Kugler ned i Byen. Indvaanerne kom, med en ægte tydsk Koldblodighed, op paa Glacierne, for at iagttage Virkningen af Forsvars- og Angrebsilden; de syntes snarere at more sig, end ængstes ved dette Skuespil. Nogle Kugler vare allerede faldne i Keiserpalladsets Gaard, da en Trompeter kom ud af Staden for at melde, at Erkehertuginde Marie-Louise ikke havde kunnet følge sin Fader, at hun var syg i Palladset og udsat for alle Farer. Keiseren gav strax Ordre til at forandre Skytsets Retning, saa at Bomberne og Kuglerne kunde gaae over Palladset. Erkehertugen holdt ikke længe Stand imod dette livlige og kraftige Angreb; han tog Flugten, og overlod Wien til Seierherrerne.

Den 12te Mai holdt Keiseren sit Indtog i Wien, en Maaned efter at Østerrigerne havde bemægtiget sig München. Denne Omstændighed gjorde et levende Indtryk paa Gemytterne, og bidrog meget til videre at udbrede

de overtroiske Ideer, som mange af Soldaterne havde fattet om deres Chefs Person. "See!" sagde man, "han har blot behøvet saa megen Tid, som Reisen krævede; det Menneske er en Gud!" — "Det er snarere en Djævel," sagde Østerrigerne, hvis Forbauselse det vilde være umuligt at skildre. Det gik saa vidt, at mange lode sig gribe med Vaabnene i Hænderne, uden at gjøre den ringeste Modstand, ja endog uden at prøve paa at flygte, saa overbeviste vare de om at Keiseren og Gardegrenadererne ikke vare Mennesker, og at de seent eller tidligt maatte falde i disse naturlige Fienders Vold.

Keiseren boede ikke i Wien; han opslog sit Hovedqvarteer paa Schönbrunn, et keiserligt Lystslot omtrent en Fjerdingvei fra Staden. Man indrettede Terrainet foran Slottet til Leir for Garden. — Hver Morgen Kl. 6 rørtes Trommerne; to eller tre Timer efter vare de til Paraden commanderede Tropper forsamlede i Æresgaarden. Præcis Kl. 10 steeg Keiseren ned af Trappen, og tog Plads imellem sine Generaler.

Det er umuligt at gjøre sig en Forestilling om disse Parader, der aldeles ikke lignede Æresparaderne i Paris. Naar Keiseren holdt disse Mynstringer, gik han ind i de mindste Details; han undersøgte Soldaterne een for een, saa at sige, han adspurgte Enhvers Mine, for at see, om der var Fornøielse eller Utilfredshed i hans Hoved; han udspurgte Officererne, ofte endog Soldaterne; det var sædvanligen her, at Hans Majestæt foretog sine Forfremmelser. Det traf sig oftere, at han spurgte en Oberst, hvilken Officeer i hans Regiment der var den tappreste; Svaret lod aldrig vente

paa sig; det var altid frit; Keiseren vidste det ret vel. Naar Obersten havde talt, henvendte Hans Majestæt sig til alle Officererne i Almindelighed: "Hvo er den Tappreste iblandt dem?" — "Sire, det er den og den." Begge Svarene vare næsten altid eens. "Saa gjør jeg ham til Baron," sagde Keiseren, "og belønner i ham ikke alene hans personlige Tapperhed, men hele Corpsets, hvoraf han udgjør en Deel. Denne Gunst skylder han ikke mig alene, men ogsaa sine Kameraters Agtelse." Saaledes gik det ogsaa med Soldaterne; de, der meest udmærkede sig ved deres Mod og gode Opførsel, stege i Graden, eller fik Gratificationer, ja endog Pensioner. Keiseren gav en paa 1200 Francs til en Soldat, der gjorde sin første Campagne, og havde hugget sig igjennem en fiendtlig Eskadron, bærende sin saarede General paa Skuldrene, og forsvarende ham, som om han havde kjæmpet for en Fader.

Paa disse Revuer saae man Keiseren undersøge endog Soldaternes Poser og Tornistre, tage Geværet af Hænderne paa et ungt og spædlemmet Menneske af et blegt og lidende Udseende, og sige til ham med en Tone fuld af Velvillie: "Det er meget tungt!" Han commanderede ofte Exercitien; naar han ikke gjorde det, var det General Dorsenne, eller General Curial, eller General Mouton. Undertiden fik han besynderlige Indfald. En Morgen, f. Ex., da et af Rhinforbundets Regimenter skulde holde Mynstring, vendte Hans Majestæt sig mod Ordonnants-Officererne, og sagde til Prindsen af Salm, en af dem: "Hr. de Salm; disse Folk maa De kjende; træd nærmere, og

commanderede dem til en Ladning i tolv Tempoer *). Den unge Prinds rødmede meget, men uden at tabe sin Fatning; han bukkede, trak sin Kaarde med stor Anstand, og gjorde hvad Keiseren ønskede, med en Lethed og Precision, der henrykkede ham.

En anden Dag defilerede Pontonierenne med omtrent 40 Eqvipage-Vogne. Keiseren raabte: "Holdt!" og idet han viste General Bertrand en Rustkasse, sagde han, at han skulde kalde paa en af Officererne. "Hvad er der i denne Kasse?" — "Sire, Jernbolte, Tømsække, Reeb, Hakker, Sauge...." — "Hvor mange af hver?" Officeren gjorde nøiagtigt Rede derfor. For at overtyde sig om Rigtigheden, lader Hans Majestæt Kassen tømme, tæller Stykkerne, finder Antallet overeensstemmende med det Opgivne; og for at forvisse sig om at man ikke havde ladet noget blive tilbage i Vognen, stiger han op ad Hjulene, holdende sig fast ved Hjulegene. Ved dette Syn opstod en Bifaldsmumlen og Glædesskrig i Geledderne: "Bravo!" sagde man; "det er herligt! saaledes forvisser man sig om at man ikke bliver narret." Alle disse Ting gjorde Keiseren tilbedet af Soldaterne. —

Det var ved en af disse Revuer, der sædvanlig droge en Mængde Nysgjerrige hid fra Wien og Omegnen, at Keiseren nær var bleven myrdet. Det var den 13de October. Hans Majestæt var stegen af Hesten, og gik til Fods igjennem Gaarden, med Prindsen af

*) Keiseren har formodentlig villet skjemte lidt over den blandt Tydskerne forhen brugelige vidtløftige Commando til Ladning.

Neüfchatel og General Rapp ved Siden, da et ungt Menneske af temmelig godt Udseende med Heftighed trængte gjennem Skaren og i slet Fransk spurgte, om han kunde faae Keiseren i Tale. Hans Majestæt modtog ham venligt; men da han ikke forstod synderligt af hans Sprog, bad han General Rapp at see efter, hvad det unge Menneske vilde. Generalen gjorde ham nogle Spørgsmaal; men sandsynligviis ikke meget tilfreds med hans Svar, befalede han den tjenstgjørende Gensd'arme-Officeer at skaffe ham bort. En Underofficeer førte det unge Menneske ud af Kredsen, som Generalstaben dannede, og stødte ham tilbage blandt Hoben. Man tænkte ikke mere derpaa, da paa eengang Keiseren, idet han vendte sig om, paany fandt den foregivne Sollicitant, der kom igjen, gribende med den høire Haand i sin Barm, ligesom for at tage en Supplik op af sin Brystlomme. General Rapp greb det unge Menneske ved Armen, og sagde til ham: "Herre, man har allerede eengang viist Dem til mig. Hvad forlanger De?" Han vilde igjen trække sig tilbage, da Generalen, der fandt hans Mine mistænkelig, gav Officeren for Gensd'armeriet Befaling at arrestere ham. Denne gav sine Gensd'armer Tegn til at gribe den Ubekjendte. En af dem, der tog ham i Kraven, rystede ham noget stærkt, og da hans Frakke var halv opknappet, saae en anden Gensd'arm Noget, indsvøbt i Papir, stikke frem: det var en stor Kokkekniv, hvorom var viklet flere Lag graat Papir, for at tjene som Skede. Gensd'armerne førte ham derpaa til General Savary.

Dette unge Menneske var Student og Søn af en protestantisk Præst i Naumburg; han hed Frederik Stabs, og kunde være 18 eller 19 Aar. Hans Ansigt var blegt, og hans Træk vare næsten qvindagtige. Han negtede ikke et Øieblik, at han havde havt isinde at dræbe Keiseren; tvertimod roste han sig deraf, og beklagede meget, at Omstændighederne havde modsat sig Udførelsen af hans Plan.

Han var reist fra sin Faders Huus med en Hest, som han, af Mangel paa Penge, havde været nødt til at sælge undervejs; ingen af hans Paarørende eller Venner havde været underrettet om hans Plan. Dagen efter sin Afreise havde han skrevet til sin Fader, at han ikke skulde være urolig for ham eller Hesten; han havde længe lovet En at gjøre en Reise til Wien; hans Familie skulde snart høre ham omtale og være stolt af ham. Først for to Dage siden ankommen til Wien, havde han strax indhentet Oplysninger om Keiserens Sædvaner, og da han erfarede, at han hver Morgen holdt Revue i Slotsgaarden, gik han først engang derhen, for at gjøre sig bekjendt med Localiteterne. Den følgende Dag vilde han iværksætte sit Forehavende, men blev greben.

Efterat Hertugen af Rovigo havde holdt Forhør over Stabs, begav han sig til Keiseren, der var gaaet tilbage til sine Værelser, og underrettede ham om den Fare, hvori han havde svævet. Keiseren trak i Begyndelsen noget vantro paa Skuldrene; men da han saae Kniven, som man havde fundet hos Stabs, sagde han: "Ah! ha! lad den unge Herre komme; jeg har nok Lyst til at tale med ham." Hertugen gik, og

kom strax efter tilbage med Stabs. Da denne traadte ind, gjorde Keiseren en Bevægelse, der udtrykkede Medlidenhed, og sagde til Prindsen af Neufchatel: "I Sandhed! det er jo et Barn!" En Tolk blev hentet, og Forhøret begyndte.

Keiseren lod først spørge Morderen, om han havde seet ham noget Sted før. "Ja," svarede Stabs, "jeg har seet Dem forrige Aar i Erfurt." — "Det synes, som en Forbrydelse er Intet i Deres Oine. Hvorfor vilde De dræbe mig?" — "At dræbe Dem er ingen Forbrydelse; det er tvertimod en Pligt for enhver retskaffen Tydsker. Jeg vilde dræbe Dem, fordi De er Tydsklands Undertrykker." — "Det er ikke mig, som har begyndt Krigen." — "Jo, det er Dem!" — "Hvem forestiller dette Portrait? (Keiseren viste ham et Fruentimmer-Portrait, som man havde fundet hos Stabs). "Min bedste Veninde, en adopteret Datter af min Fader." — "Hvorledes! og De er en Morder? De har ikke frygtet for at styrte de Væsner, som ere Dem dyrebare, i Kummer og Ulykke?" — "Jeg vilde gjøre min Pligt; Intet burde afholde mig derfra." — "Men hvorledes vilde De have baaret Dem ad, for at træffe mig?" — "Jeg vilde først have spurgt Dem, om vi snart skulde have Fred, og dersom De havde svaret mig Nei, vilde jeg have gjennemboret Dem." — "Han er gal!" sagde Keiseren, "han er bestemt gal! Og hvorledes kunde De haabe at undkomme, naar De havde dræbt mig midt iblandt mine Soldater?" — "Jeg vidste ret vel, hvad jeg udsatte mig for, og jeg er endog forundret over, at jeg lever endnu." Denne Fatning overraskede Keiseren heftigt; han taug nogle Oieblikke,

og saae vist paa Stabs; denne udholdt hans Blik med fuldkommen Rolighed. Keiseren vedblev: "Hun, som De elsker, vil blive meget bedrøvet." — "O ja, hun vil uden Tvivl være meget bedrøvet, fordi mit Plan er mislykket; thi hun hader Dem idetmindste lige saa meget, som jeg selv." — "Hvis jeg nu benaadede Dem...?" — "Da handlede De meget uklogt, thi jeg vilde endnu engang prøve paa at dræbe Dem." Keiseren sendte Bud efter Hr. Corvisart, med de Ord: "Den unge Mand er syg eller vanvittig; det kan ikke være anderledes." — "Jeg er ingen af Delene," svarede hiin heftigt. Hr. Corvisart var i Værelserne; han kommer, og føler Stab's Puls. "Herren befinder sig vel." — "Det har jeg jo allerede sagt Dem," svarede Stabs med en triumpherende Mine. "Nu vel, Hr. Doctor," sagde Hans Majestæt, "dette unge Menneske, der befinder sig vel, har reist et halvhundrede Mile, for at myrde mig!"

Uagtet Lægens Erklæring og Stabs' Tilstaaelser, tilbød Keiseren den Ulykkelige, hvis Koldblodighed og Fatning rørte ham, endnu engang Naade, under den eneste Betingelse, at han vilde angre sin Forbrydelse; men Stabs forsikkrede paany, at det Eneste, der bedrøvede ham, var, at hans Forehavende var mislykket. Da forlod Keiseren ham.

Ført tilbage i Fængslet, vedblev han sin Tilstaaelse, og blev kort efter stillet for en Militaircommission, der dømte ham fra Livet. Han led ikke sin Straf, førend den 17de, og fra den 13de, da han blev arresteret, vilde han ingen Næring tage til sig, idet han yttrede, at han havde Kraft nok til at gaae i Døden.

Keiseren havde befalet, at man skulde forhale Executionen saa meget som muligt, i Haab om at Stabs tidligt eller sildigt skulde angre sin Gjerning; men han forblev urokkelig. Da man førte ham hen til det Sted, hvor han skulde skydes, og nogle Personer havde sagt, at Freden var underskreven, raabte han med høi Stemme: "Friheden leve! Tydskland leve!" Det var hans sidste Ord. —

— I Schönbrunn, som i Paris, spiste Keiseren sædvanligen til Middag Kl. 6. Men da han undertiden arbeidede til langt ud paa Natten, sørgede man for hver Dag at tillave ham en temmelig let Aftensmad, som man indesluttede i en liden Vidiekurv, bedækket med Bordug og med Laas for. Hertil vare to Nøgler, af hvilke Controleuren (de bouche) havde den ene, og jeg den anden. Omsorgen for denne Kurv paalaae mig alene, og da Hans Majestæt var overordentlig tarvelig, forlangte han næsten aldrig Aftensmad. En Aften befandt Roustan sig, efter at have løbet hele Dagen i sin Herres Tjeneste, i en lille Sal ved Siden af Keiserens Værelse; han saae mig, da jeg kom ud fra Hans Majestæt, som jeg havde hjulpet til Sengs, og sagde til mig paa sit slette Fransk, idet han kastede et begjerligt Øie til Kurven: "Mig gjerne spise en Kyllingevinge; mig brav sulten." Jeg afslog det i Begyndelsen; men da jeg vidste, at Keiseren havde lagt sig, og ikke saae nogen Rimelighed i at han skulde faae det Indfald at forlange Aftensmad den Dag, lod jeg omsider Roustan faae sin Villie. Denne, der blev meget fornøiet, begynder med at skjære et Laar af, derpaa en Vinge, og hele Kyllingen var i Færd med

at gaae samme Vei, da jeg paa eengang hører det ringe stærkt. Jeg gaaer ind i Værelset, og hører med Skræk Keiseren sige: "Constant, min Kylling?" Man tænke sig min Forlegenhed; jeg havde ingen andre, og hvorledes skulde jeg skaffe een paa denne Tid! Omsider tager jeg min Beslutning, og i den Tanke, at jeg skulde skjære Kyllingen itu, og saaledes let kunde skjule Mangelen af de to Stykker, som Roustan havde spiist, træder jeg nok saa rask ind med Kyllingen, efter at have vendt den om paa Fadet; Roustan maatte følge mig, forat han, hvis der vankede Irettesættelser, kunde faae sin Deel med. Jeg skjærer den tilbageblevne Vinge af, og byder Keiseren den. Han afslaaer den, med de Ord: "giv mig Kyllingen, jeg vil selv vælge." Nu var der da intet Middel til at komme ud af vor Knibe; den lemlæstede Kylling maatte frem for Hans Majestæts Øine: "Ei, ei," sagde han, "naar er det blevet Mode, at Kyllingerne kun have eet Laar og een Vinge? Det er smukt; som det lader, maa jeg spise Andres Levninger. Og hvem er det da, der saaledes spiser Halvdelen af min Aftensmad?" Jeg saae paa Roustan, der ganske forvirret svarede: "Mig var sulten, Sire; mig har spiist Laaret og Vingen." — "Hvorledes, drôle! er det dig? Naa, lad mig træffe dig engang endnu!" Og uden at sige et Ord mere, spiste Keiseren Laaret og Vingen, som vare blevne tilbage.

Den følgende Morgen, ved sit Toilet, lod han Stormarschallen kalde, for at meddele ham Eet og Andet, og under Samtalen sagde han til ham: "Gjet engang, hvad jeg spiste til Aften igaar? .... Hr. Roustans Levninger. Ja, den Skjelm har fundet for godt at

spise Halvdelen af min Kylling." I dette Oieblik traadte Roustan ind. "Kom hid, drôle!" vedblev Keiseren, "og den første Gang du gjør det igjen, kan du være vis paa, at du skal betale mig det." Med disse Ord nappede han ham i Orene, og loe ret hjerteligt.

XXXI.

Den 22de Mai (1809), ti Dage efter Keiserens seierrige Indtog i Østerrigs Hovedstad, leveredes det blodige Slag ved Eßlingen, der varede fra Kl. 4 om Morgenen til 6 om Aftenen, og erholdt en sørgelig Mærkværdighed for alle Keiserdømmets gamle Soldater, efterdi det kostede en af de Tappreste Livet, nemlig Hertugen af Montebello, denne Keiserens saa hengivne Ven, den Eneste, der med Marschal Augereau deelte Rettigheden til at sige ham Alting frit og lige i Øinene.

Dagen før Batailleń traadte Marschallen ind til Hans Majestæt, som han fandt omringet af adskillige Personer. Hertugen af *** havde altid den Vane at stille sig imellem Keiseren og de Personer, der talede med ham; da Hertugen af Montebello saae ham gjøre sin sædvanlige Manøver, tager han ham bag i Uniformen, og idet han dreier ham rundt, siger han: "Pak dig dog herfra! Keiseren trænger ikke her til din Paapassen. Det er snorrigt nok, paa Kamppladsen er du altid saa langt fra os, at man aldrig faaer Øie paa dig; men her kan man ikke tale et Ord med Keiseren, uden at møde dit Fjæs." Hertugen var rasende; han saae vexelviis paa Marschallen og paa Keiseren, der lod sig nøie med at sige: "Saa sagte, Lannes."

Om Aftenen, i Tjeneste-Salonen, var der Tale om disse Marschallens Yttringer. En Officeer af den ægyptiske Armee sagde, at det ikke var at undres over, at Hertugen af Montebello aldrig kunde tilgive Hertugen af *** de 300 Syges Død, der vare forgiftede i Jaffa.

Doctor Lannefranque, en af dem, som havde draget Omsorg for den ulykkelige Hertug af Montebello, fortalte, at denne, da han steeg til Hest for at begive sig til Øen Lobau, havde de sørgeligste Ahnelser. Han standsede, greb og trykkede Doctorens Haand, og sagde med et veemodigt Smiil: "Farvel saa længe; De vil sandsynligviis snart komme og søge os op; idag vil der blive noget at bestille for Dem, og for disse Herrer," tilføiede han, idet han pegede paa adskillige Chirurger og Pharmaceuter, der befandt sig hos Doctoren. "Hr. Hertug," svarede Lannefranque; "denne Dag vil forhøie Deres Ære! . . . . ." — "Min Ære!" afbrød Hertugen ham med Varme. "Hør, vil De, at jeg skal sige Dem mit Hjertes Mening? Jeg har ingen gode Tanker om denne Affaire; forresten, hvad Udfald den end faaer, bliver den min sidste Bataille." Doctoren vilde spørge Marschallen, hvad han meente dermed; men han havde allerede sat sin Hest i Galop, og var ham snart af Sigte.

Om Morgenen, henimod Kl. 6 eller 7, vare Østerrigerne allerede overvundne, da en Adjutant kom og meldte Hans Majestæt, at Donaus pludselige Stigen havde bortskyllet et stort Antal tykke Træer, der vare fældede under Wiens Beleiring, og at disse Træer, ved at drive ned ad Floden, havde ødelagt Broerne, som

tiente til Communication imellem Eßlingen og Øen Lobau, saa at Reserve-Batterierne, en Deel af det svære Cavallerie og Marschal Davoust's hele Corps befandt sig i en nødtvungen Uvirksomhed paa den anden Bred. Dette Uheld forhalede den Bevægelse, som Keiseren vilde gjøre fremad, og Fienden fattede nyt Mod. Da erholdt Hertugen af Montebello Ordre at forsvare Kamppladsen, og tog en Position, støttende sig mod Landsbyen Eßlingen, istedetfor at vedblive at forfølge Østerrigerne, saaledes som han allerede havde begyndt. Hertugen af Montebello holdt sig kjekt fra Kl. 9 om Morgenen indtil om Aftenen. Kl. 7 var Slaget vundet; men Kl. 6 blev den ulykkelige Marschal, da han stod paa en liden Høi, for at iagttage Bevægelserne, truffen af en Kanonkugle, der knuste hans høire Laar og hans venstre Knæskal.

I Begyndelsen troede han, at han kun havde faa Minuter at leve i, og lod sig paa en Baare bringe til Keiseren, som han vilde omfavne, sagde han, førend han døde. Da Keiseren saae ham saaledes svømmende i sit Blod, lod han Baaren sætte paa Jorden, og kastende sig paa Knæe, tog han Marschallen i sine Arme, og sagde grædende til ham: "Lannes, kjender du mig igjen?" — "Ja, Sire; .... De mister Deres bedste Ven." — "Nei, nei! du skal leve. Ikke sandt, Hr. Larrey, De indestaaer for hans Liv?" Adskillige Saarede, der hørte Hans Majestæt tale saaledes, forsøgte at reise sig op paa Albuerne, og gave sig til at raabe: "Keiseren leve!"

Saarlægerne transporterede Marschallen til en liden Landsby ved Bredden af Floden, som hed Ebers-

dorf og laae i Nærheden af Kamppladsen. I en Bryggers Huus fandt man et Værelse oven over en Stald, i hvilket der var en qvælende Hede, som blev endnu utaaleligere ved Stanken af Ligene, hvormed Huset var omgivet; men der var intet bedre, og man maatte lade sig nøie dermed. Marschallen udholdt Amputationen af Laaret med sandt Heltemod; men Feberen, som derefter indfandt sig, blev saa voldsom, at Chirurgerne, af Frygt for at see ham døe under Operationen, tøvede med at sætte det andet Been af. Denne Feber var for en Deel foranlediget af Mathed og Udtømmelse; da Marschallen blev saaret, havde han ikke spiist i fire og tyve Timer. Omsider bestemte Hr. Larrey, Yvan, Paulet og Lannefranque sig til den anden Amputation; og da de havde foretaget den, gav den Saaredes Roligheds-Tilstand dem Haab om at frelse hans Liv. Men det skulde ikke være saa. Feberen blev stærkere; den antog den meest foruroligende Charakteer; og uagtet disse kyndige Chirurger, saavelsom Doctor Frank, dengang Europas meest berømte Læge, anvendte den største Omhu, opgav Marschallen sin Aand den 31te Mai, Kl. 5 om Morgenen. Han var neppe 40 Aar gammel.

Under disse otte Dages Dødskamp (thi de Lidelser, han udstod, kunde vel kaldes saa) besøgte Keiseren ham meget ofte, og gik hver Gang trøsteløs bort. Desforuden maatte ogsaa jeg hver Dag see til Marschallen fra Keiseren; jeg beundrede den Taalmodighed, hvormed han bar sin Skjebne, og dog havde han ikke det ringeste Haab; thi han følte, at han maatte døe, alle Ansigter sagde ham det. Hvilket frygtelig rørende

Syn var det at see omkring hans Huus, ved hans Dør, i hans Værelse, disse gamle Gardegrenaderer, ellers saa rolige og ubevægelige, græde og hulke som Børn! Hvor Krigen i saadanne Øieblikke faaer et rædsomt Udseende!

Dagen før sin Død sagde Marschallen til mig: "Jeg seer nok, min kjære Constant, at jeg maa døe; jeg ønsker, at Eders Herre bestandig maa have Mænd om sig, der ere ham saa hengivne, som jeg; siig Keiseren, at jeg ønskede at see ham." Jeg vilde til at gaae, da Keiseren traadte ind. Der opstod en dyb Taushed; Alle forfoiede sig bort; men da Døren blev staaende paa Klem, kunde vi høre en Deel af Samtalen; den var lang og pinlig: Marschallen erindrede Keiseren om sine Tjenester, og endte med disse Ord, udtalte i en endnu stærkere og fastere Tone: "Det er ikke for at bevæge dig til at sørge for min Familie, at jeg taler saaledes; jeg behøver ei at anbefale dig min Kone og mine Børn; da jeg døer for dig, saa byder din Ære dig at beskytte dem, og jeg frygter ikke for, ved at gjøre dig de sidste venskabelige Bebreidelser, at forandre dit Sindelag imod dem. Du har begaaet en stor Feil, og uagtet den berøver dig din bedste Ven, vil den dog ikke forbedre dig: din Ærgjerrighed er umættelig; den vil styrte dig i Ulykke; du opoffrer uden Skaansel, uden Nødvendighed, de Mennesker, der tjene dig bedst, og naar de døe, bryder du dig ikke mere om dem. Du har ikke andet end Smigrere omkring dig; jeg seer ikke en Ven, der vover at sige dig Sandheden. Man vil forraade, forlade dig; skynd dig at ende denne Krig; det er det almindelige Ønske. Du vil aldrig

blive mægtigere; men du kan blive langt mere elsket. Tilgiv en Døende disse Sandheder ....; denne Døende elsker dig ...." Med disse Ord udstrakte han sin Haand mod Keiseren, der omfavnede ham grædende og uden at svare. —

— Slaget ved Eßlingen var i mange Henseender sørgeligt; 12,000 Franskmænd omkom deri. Aarsagen til al denne Ulykke var Broernes Ødelæggelse, der efter min Formening kunde have været forudseet; thi det Samme var hændet to eller tre Dage før Slaget. Soldaterne knurrede lydeligt; flere Infanteriecorps skrege til Generalerne, at de skulde staae af Hesten og stride midt iblandt dem. Men denne Misfornøielse berøvede dem intet af deres Mod og Udholdenhed; man saae Regimenter staae fem Timer med Geværet i Armen, udsatte for den frygteligste Ild. Tre Gange om Aftenen sendte Keiseren Bud til General Massena, for at spørge ham, om han kunde holde sig; og den brave Kriger, der saae sin Søn stride for sidste Gang, der saae sine Venner, sine meest uforfærdede Officerer falde i Dusinviis rundt omkring, holdt sig indtil det blev mørkt. "Jeg vil ikke trække mig tilbage," sagde han, "saa længe det er lyst; disse Uslerrygge af Østerrigere vilde blive altfor hovmodige." Marschallens Standhaftighed kunde man takke for det heldige Udfald; men han havde ogsaa altid Lykken med sig, som han selv sagde den følgende Dag. I Begyndelsen af Slaget mærkede han, at den ene af hans Stigbøiler var for lang. Han kalder paa en Soldat, for at faae den spændt op, og under denne Operation lægger han sit Been op paa Hestens Hals; i samme Øieblik kommer en Kanonkugle, der tager Sol-

daten bort og slaaer Stigbøilen over, uden at røre Marschallen eller hans Hest. "Det var net," sagde han med Lune; "nu maa jeg da stige af og skifte Sadel."

Chirurgerne og de, som havde med de Saarede at gjøre, opførte sig beundringsværdigt paa denne frygtelige Dag; de lagde en Iver for Dagen, der kunde udholde enhver Prøve, og en Activitet, der forundrede Keiseren selv. Ogsaa tiltalede han dem flere Gange, idet han kom forbi dem, med de Ord: "Mine brave Chirurger!" Hr. Larrey i Særdeleshed var fortrinlig. Efter at have opereret alle de Saarede af Garden, som vare sammenhobede paa Øen Lobau, spurgte han, om der var noget Suppe, man kunde give dem. "Nei," svarede hans Hjelpere. "Saa maa der laves," sagde han, idet han pegede paa adskillige Heste i Nærheden af ham, "tag Hestene, som ere ved denne Piquet." Disse Heste tilhørte en General. Da man nærmede sig, for at adlyde Hr. Larrey, bliver Eieren rasende, skriger og bander paa, at han ikke vil lade dem tage bort. "Nu vel, saa tag mine," sagde den brave Chirurg, "slagt dem, og lad mine Kamerater faae Suppe." Man gjorde hvad han sagde, og da der ingen Kjedler var paa Øen, tog man Kyrasser, og lavede Suppe deri, som man saltede med Krudt, da man intet Salt havde. Marschal Massena smagte paa denne Suppe, og fandt den god. Man veed i Sandhed ikke, hvad man skal beundre meest, Chirurgernes Iver og det Mod, hvormed de trodsede Farerne, idet de droge Omsorg for de Saarede paa Kamppladsen selv, midt imellem Kuglerne, eller den stoiske Ligegyldighed og Standhaftighed hos

Soldaterne, der, siddende paa Jorden, den ene berøvet en Arm, den anden et Been, sladdrede med hinanden om deres Campagner, ventende indtil Touren kom til dem at opereres. Nogle gik saa vidt, at de viste hinanden Galanterier: "Hr. Doctor, tag først min Nabo; han lider meer end jeg .... Jeg kan vente lidt endnu."

En Constabel fik begge Benene skudte af; to af hans Kamerater toge ham op, og gjorde af Grene en Baare, hvorpaa de lagde ham, for at bringe ham over paa Øen. Den stakkels Lemlæstede gav ikke et eneste Skrig fra sig. "Jeg er saa tørstig," var det Eneste, som han Tid efter anden sagde til sine Bærere. Da de kom paa en af Broerne, bad han dem at standse og hente ham en Smule Viin eller Brændeviin, som han kunde styrke sig paa. De troe ham, og gaae, for at hente det Forlangte; men de ere neppe komne en Snees Skridt bort, førend Constabelen raaber til dem: "Gaaer ikke saa hurtigt, mine Kamerater; jeg har ingen Been, og jeg skal dog komme førend I. Frankrig leve!" Med disse Ord gjør han et Sæt, og styrter sig i Donau.

Den ubegribelige Opførsel af en Overchirurg ved Garden havde nogen Tid efter nær compromitteret hele Corpset i Hans Majestæts Øine. Denne Chirurg, Hr. M***, logerede tilligemed General Dorsenne og nogle høie Officerer paa et meget smukt Lyststed, der tilhørte Prindsessen af Lichtenstein. Huushovmesteren, en gammel, grov og gjenstridig Tydsker, opvartede dem kun med den største Ulyst, og spillede dem alle de Puds, han kunde. Forgjeves bad man ham f. Ex.

om Sengelagener og Borddugez han lod, som han ikke forstod det.

General Dorsenne skrev til Prindsessen, og klagede; uden Tvivl har hun givet sine Ordrer overeensstemmende dermed; men Generalens Brev blev ubesvaret. Saaledes forløb nogle Dage; man havde ikke faaet reent Dækketøi en heel Maaned, da Generalen fik det Indfald at give en stor Souper. Man svømmede i rhinske og ungerske Vine, og tilsidst kom Punschen. Værten blev skyldigst complimenteret, men imellem Complimenterne blandede sig nogle drøie Skøser over Dugens og Servietternes tvivlsomme Hvidhed. General Dorsenne undskyldte sig med Huushovmesterens onde Lune og smudsige Karrighed, som Prindsessens ringe Høflighed gav Medhold. "Det bør ikke taales!" raabte de muntre Gjester i Chor. "Denne Værtinde, der kjender saa lidt til os, maa bringes til Raison. M*****! tag Pen og Papir, og skriv nogle Epigrammer til hende. Vi maae lære denne Prindsesse af Germanien en Smule Levemaade. At lade franske Officerer, som ovenikjøbet ere Seierherrer, ligge paa smudsige Lagener og spise paa en fidtet Dug!-... Det er en Scandal!" Hr. M***** blev en altfor tro Tolk for disse Herrers eenstemmige Følelser; ophidset af den ungerske Viins Dunster, skrev han et saadant Brev til Prindsessen af Lichtenstein, som man i Carnevalet selv ikke vilde vove at skrive til den værste Qvinde. Hvo formaaer at skildre Fyrstindens Følelser ved Læsningen af denne Skrivelse, en ubegribelig Sammenhobning af alle smudsige Udtryk, som Soldatersproget kan levere? Man behøvede en Trediemands Vidnesbyrd, for at troe, at Un-

derskriften M*****, Overchirurg ved den franske Keisergarde, ikke var bleven eftergjort af en eller anden elendig Drukkenbold. I høieste Grad fornærmet, iler Prindsessen til General Andreossy, den franske Keisers Gouverneur i Wien, viser ham Brevet, og fordrer Hevn. Generalen, endnu mere opbragt end hun, stiger i Vognen, og begiver sig til Schönbrunn, hvor han ankommer under Paraden. Han leverer Keiseren den usalige Skrivelse; denne læser den, træder et Par Skridt tilbage, hans Kinder rødme af Vrede, hele hans Ansigt forandres, og med en frygtelig Stemme befaler han Stormarschallen at lade Hr. M***** kalde. Han kommer. Alle Omkringstaaende bæve. "Er det Dem, der har skrevet denne Afskyelighed?" — "Sire..." — "Svar, jeg befaler det. Er det Dem?" — "Ja, Sire, i et Forglemmelsens Oieblik, efter en Souper..." — "Elendige!" raabte Keiseren i en Tone, der bragte Alle, som hørte det, til at skjælve, "De fortjente at skydes paa Stedet! Fornærme en Dame saa skjændigt! og overkjøbet en aldrende Dame ....! Har De ingen Moder længer? .... Jeg agter og ærer ethvert aldrende Fruentimmer, fordi hun bringer mig til at tænke paa min Moder." — "Sire, jeg er skyldig ... jeg tilstaaer det; men min Anger er stor. Værdiges at betænke min troe Tjeneste; jeg har gjort atten Feldttog .... jeg er Familiefader." Dette sidste Ord foragede Keiserens Vrede: "Man gribe ham; man afrive ham hans Orden; han er uværdig til at bære den. Han skal dømmes inden fire og tyve Timer." Derpaa vendte han sig imod de af Forbauselse ubevægelige Generaler: "Læs selv, mine Herrer, og see, hvorledes denne Gadedreng behandler

en Fyrstindr i det Øieblik, da hendes Gemal underhandler om Fred med mig."

Paraden gik hurtigt denne Dag; saasnart den var forbi, ilede General Dorsenne og Hr. Larrey til Prindsessen af Lichtenstein; de fortælle hende, hvilken Scene der havde fundet Sted, gjøre hende de meest rørende Undskyldninger i hele Keisergardens Navn; de besværge hende at gaae i Forbøn for en Ulykkelig, der unegteligen var meget strafskyldig, men som ikke var ved sin Fornuft, da han skrev: "Han angrer, Madame," sagde den gode Larrey; "han begræder sin Feil, han venter sin Straf med Mod og som en retfærdig Tugtelse for hans Brøde imod Dem...... Men det er en af de bedste Officerer i Armeen; han er elsket og agtet; han har frelst mange tusinde Menneskers Liv, og hans udmærkede Talenter ere hans Families eneste Formue. Hvad skal der blive af den, naar han maa døe?" — "Døe!" udbrød Prindsessen, "døe! Gode Gud! Skulde Sagen gaae til den Yderlighed?" Nu skildrede Generalen hende Keiserens Forbittrelse som tusinde Gange heftigere end hendes, og Prindsessen, der blev dybt bevæget, skrev strax et Brev til Keiseren, i hvilket hun erklærede sig fuldkommen tilfredsstillet ved den Oplysning, hun havde erholdt, ytrede sin Taknemmelighed derfor, og bønfaldt ham om at tilgive Hr. M*****. Hans Majestæt læste dette Brev, men svarede ikke derpaa. Et nyt Besøg hos Prindsessen, der denne Gang blev i høieste Grad urolig og sagde, at hun var utrøstelig over at have viist Generalen Hr. M's. Brev. Med den faste Beslutning, at anvende Alt, for at erholde Naade for Chirurgen, tilstillede hun Keiseren en Sup-

plik, der endte med dette Udtryk af Englegodhed: "Sire, jeg vil kaste mig paa Knæe i mit Huuscapel; og ikke staae op, førend jeg af Himlen har erholdt Deres Majestæts Mildhed." Keiseren kunde ikke længere vægre sig; han benaadede. Hr. M***** slap med en Maaneds streng Arrest. Hans Majestæt overdrog Hr. Larrey at tage ham alvorligt i Skole, forat han i Fremtiden kunde vise mere Skaansel imod det agtværdige Corpses Ære, hvoraf han udgjorde en Deel. Denne herlige Mands Formaninger vare aldeles faderlige, og forøiede i Hr. M*****'s Øine Værdien af den Tjeneste, som han havde beviist ham.

Hr. Baron Larrey beviste sine Velgjerninger med den høieste Uegennyttighed; det vidste man, og derfor blev hans Godhed ofte misbrugt. General d'A**, Søn af en rig Senator, havde ved Wagram faaet Skuldren knuust af en Kugle. Man maatte foretage Amputationen. Denne frygtelige Operation krævede en øvet Haand, og ene Larrey kunde paatage sig den. Han gjorde det, og med Held; men den Saarede, der ikke havde nogen stærk Legemsbygning og var overordentlig svækket, krævede den største Omhu og en vedholdende Opmærksomhed. Hr. Larrey forlod ham sjeldent; tvende af hans Elever maatte skiftes til at vaage hos ham, og hjelpe ham ved Forbindingerne. Behandlingen var langvarig og besværlig, men en fuldkommen Helbredelse var Virkningen [illegible]f. Da Generalen var aldeles restitueret, tog han Afsked med Keiseren, for at vende tilbage til Frankrig. Et Majorat og Ordener betalte Fyrstens og Statens Gjeld til ham. Maaden,

hvorpaa han afgjorde sin til den Mand, der havde frelst hans Liv, er curieus nok at høre.

I det Øieblik, da han steg i Vognen, leverede han en General blandt sine Venner et Brev og en liden Æske, med de Ord: "Jeg kan ikke forlade Wien, uden at takke Hr. Larrey; gjør mig den Tjeneste, i mit Navn at sende ham dette Beviis paa min Erkjendtlighed. Den gode Larrey! jeg skal aldrig glemme de Tjenester, han har gjort mig." Den følgende Dag udrettede Vennen sit Ærinde. En Gensd'arm maatte bringe Skrivelsen og Foræringen. Han kommer til Schönbrunn under Paraden; han søger i Geledderne og spørger efter Hr. Larrey. "Jeg skulde levere Dem et Brev og en Æske fra General d'A**." Hr. Larrey putter begge Dele i sin Lomme; men efter Paraden undersøger han det Modtagne, og leverende Pakken til Hr. Cadet de Gassicourt, siger han til ham: "Betragt dette engang, og siig mig saa Deres Mening derom." Brevet var meget net; Æsken indeholdt en Diamant, der kunde være — tredsindstyve Francs værd.

XXXII.

I Leiren ved Lobau, Dagen før Slaget ved Wagram, spadserede Keiseren omkring sit Telt. Han standsede et Øieblik, for at betragte Garde-Grenadererne, som spiste Frokost. "Nu, Børn, hvorledes finde i Vinen?" — "Den skal ikke gjøre os fortumlede i Hovedet, Sire; der er vor Kjelder," sagde en Soldat, idet han pegede hen imod Donau. Keiseren, der havde befalet, at man skulde give hver Soldat en Flaske god Viin, overraskedes ved at see, at man satte dem paa smalt

Tractement Dagen før et Slag. Han spørger Prindsen af Neufchatel om Aarsagen; man forespørger sig, og erfarer, at to Magazinbestyrere og en Proviantsforvalter have for egen Regning solgt 40,000 Flasker, der vare bestemte til Uddeling, og i hvis Sted de havde isinde at levere en ringere Sort. Denne Viin havde Keisergarden kapret i et rigt Abbedie, og man vurderede den til 30,000 Gylden. De Skyldige bleve grebne, stillede for en Ret og dømte fra Livet.

I Leiren ved Lobau var en Hund, som hele Armeen, troer jeg, kjendte under Navnet corps-de-garde. Den var gammel, snavset og hæslig, men dens moralske Egenskaber gjorde, at man snart glemte Manglerne i dens Udvortes. Man kaldte den ogsaa undertiden den braveste Hund i Keiserdømmet. Ved Marengo var den bleven saaret af et Bajonetstik, ved Austerlitz havde den faaet den ene Pote knuust af et Flintestud. Dengang havde den attacheret sig til et Dragonregiment; thi den havde ingen Herre. Den holdt sig saaledes til et Corps, hvilket den forblev tro saa længe som man gav den god Føde og ikke pryglede den. Der behøvedes kun et Spark eller et Slag med den flade Klinge for at bringe den til at desertere fra eet Regiment til et andet. Den havde en sjelden Forstand. Hvordan end det Corpses Stilling var, hvori den tjente, forlod den det ikke; ei heller forvexlede den det med et andet. I det stærkeste Haandgemæng var den altid ved den Fane, som den havde udkaaret sig. Naar den i Leiren mødte en Soldat af et Regiment, som den havde forladt, saae man den, med hængende Øren og Halen imellem Benene, luske sig bort i største Hast og vende

tilbage til sine nye Vaabenbrødre. Naar dens Regiment var paa Marschen løb den som Speider rundt omkring, og underrettede ved sin Gjøen om Alt, hvad der forekom den usædvanligt. Meer end een Gang har den frelst sine Kamerater fra at falde i et Baghold.

Dagen efter Slaget ved Wagram, saavidt jeg mindes, havde et temmelig stort Antal Officerer givet sig til at spise Frokost i Nærheden af Keiserens Telt. Generalerne sadde i Græsset, de ringere Officerer stode omkring dem. Man talede meget om Slaget og anførte forskjellige mærkelige Træk, som jeg har bevaret i min Erindring. En af Hans Majestæts Ordonnants-Officerer sagde: "Jeg havde nær mistet min skjønneste Hest. Da jeg havde redet den d. 5te og vilde lade den hvile sig, gav jeg den til min Tjener, forat han skulde holde den i Tømmen; han forlod den et Øieblik, for at ordne Bidselet paa sin; i et Nu blev Hesten, midt imellem ham og mig, stjaalen af en Dragon, der ufortøvet solgte den til en Capitain, som havde mistet sin, idet han indbildte ham, at det var en erobret Hest. Jeg gjenkjendte den i Geleddene og reclamerede den, idet jeg ved min Vadsæk og mine Effecter, som den bar, kunde godtgjøre, at det ikke var en fra Østerrigerne tagen Hest. Jeg betalte Capitainen de fem Louisd'or, som han havde givet Dragonen for denne Hest, der havde kostet mig tredsindstyve."

Det skjønneste Træk maaskee paa hele denne Dag var følgende: Hr. Salsdorf, en sachsisk Chirurg ved Prinds Christians Regiment, fik i Begyndelsen af Slaget det ene Been knuust af en Haubits. Henstrakt paa

Jorden, seer han omtrent femten Skridt fra sig Hr. Amédée de Kerbourg, en Adjutant, der, streifet af en Kugle, segner om og spytter Blod. Han indseer, at denne Officeer maa døe af Apoplexie, dersom han ikke bliver hjulpen; da samler han alle sine Kræfter, slæber sig hen til ham, aarelader ham, og frelser derved hans Liv. — Hr. de Kerbourg nød ikke den Glæde at omfavne sin Befrier. Hr. Salsdorf, der blev bragt til Wien, døde fire Dage efter Amputationen. —

— I Schönbrunn, som andre Steder, betegnede Keiseren sin Nærværelse ved Velgjerninger. Et Træk, der i længere Tid var Gjenstanden for Underholdning, har indpræget sig dybt i min Erindring. De særegne Omstændigheder derved fortjene at anføres.

En lille Pige paa ni Aar, der hørte til en meget rig og anseet Familie i Constantinopel, blev en Dag, da hun med sin Amme spadserede udenfor Byen, bortført af Sørøvere. Disse bragte begge Fangerne til Natolien og solgte dem. Den lille Pige, der lovede engang at blive meget smuk, tilfaldt en rig Kjøbmand i Bursa, den alvorligste, haardeste og urimeligste Mand i Staden. Barnets naive Skjønhed rørte dog hans vilde Lune; han viste hende den største Opmærksomhed, udmærkede hende fremfor sine andre Slaver, og gav hende kun lette Arbeider at udføre, saasom at passe Blomster o. s. v. En Europæer, som boede hos denne Kjøbmand, tilbød sig at sørge for den Lilles Opdragelse, og Manden gav saa meget heller sit Samtykke dertil, da hun havde vundet hans Hjerte og han havde isinde at tage hende til Kone, naar hun var bleven voxen. Men Europæeren havde fattet den samme Plan, og da han

var ung og af et behageligt Udvortes, meget dannet og rig, faldt det ham ikke vanskeligt at gjøre sig elsket af den unge Slavinde, der benyttede en gunstig Leilighed til at undvige af sin Herres Huus, og, som en ny Heloise, fulgte sin Abelard til Kutajah, hvor de holdt sig skjult i et halvt Aar.

Hun var dengang ti Aar gammel; hendes Lærer, der med hver Dag fattede mere Kjærlighed til hende, førte hende til Constantinopel, og betroede hende til en græsk Bisskops Omsorg, idet han anbefalede ham at gjøre en god Christen af hende. Derfra begav han sig paa Reisen til Wien, for at erholde sin Families Samtykke og Regjeringens Tilladelse til at ægte sin Eleve.

To Aar henrandt saaledes; den stakkels Pige erholdt ingen Efterretninger fra sin tilkommende Ægtefælle; Bisskoppen var død, hans Arvinger havde overladt hende til sig selv, og Marie (dette Navn havde hun faaet i Daaben), der var uden Bistand, uden Beskytter, stod hvert Øieblik Fare for at blive opdaget af en eller anden Slægtning eller Ven af hendes Familie, og man veed, at Tyrkerne ikke tilgive de Muselmænd, der skifte Religion. Martret af tusinde Uroligheder, træt af den indgetogne Levemaade og den dybe Eensomhed, hvori hun maatte leve, fattede hun den dristige Beslutning at opsøge sin Velgjører. Reisens Farer afskræktede hende ikke. Ene og til Fods forlod hun Constantinopel, og ved sin Ankomst til Østerrigs Hovedstad erfarede hun, at hendes Ven var død for meer end et Aar siden.

Man kan lettelig forestille sig, i hvilken Fortvivlelse en saa sørgelig Efterretning maatte nedstyrte det arme Barn. Hvad skulde hun nu gjøre? Hvad skulde der

blive af hende? Vende tilbage til sin Familie? Dette var den eneste Udvei; og den valgte hun. Hun begav sig til Triest, og fandt denne By i en skrækkelig Forstyrrelse. Den havde nylig modtaget en fransk Garnison; men de fra Krigen uadskillelige Forvirringer vare endnu ikke jevnede. Den unge Marie tyede til et græsk Kloster, for at oppebie et gunstigt Øieblik til at naae Constantinopel. Her blev hun bemærket af en Secondlieutenant i Infanteriet ved Navn Dartois, der forelskede sig i hende, vandt hendes Gjenkjærlighed og ægtede hende efter et Aars Forløb.

Den Lykke, som Madame Dartois nød, kunde ikke bringe hende til at opgive det Ønske, at see sin Familie igjen. Nu, da hun var bleven fransk Borgerinde, meente hun, at denne Titel vilde hjelpe hende til en Udsoning med sin Slægt. Hendes Mands Regiment blev beordret til at forlade Triest, og hun tog heraf en Anledning til at fornye sine indstændige Bønner, at han vilde tillade hende at reise til Constantinopel. Efterat han forgjeves havde forestillet hende Alt, hvad hun havde at befrygte, og alle de Farer, for hvilke denne Reise paany vilde udsætte hende, gav han endelig sit Samtykke. Hun reiste; men nogle Dage efter sin Ankomst, da hun havde begyndt at nærme sig sin Familie, gjenkjendte hun paa Gaden, igjennem sit Slør, sin første Herre, Kjøbmanden fra Bursa, der søgte hende allevegne i Constantinopel, og havde svoret at dræbe hende, dersom han fik hende opsporet.

Dette frygtelige Møde forskrækkede hende i den Grad, at hun i tre Aar levede i en bestandig Ængstelse, og neppe vovede at gaae ud for at varetage sine nød-

vendigste Forretninger, af Frygt for igjen at støde paa den vilde Natolier. Hun erholdt Tid efter anden Breve fra sin Mand, der underrettede hende om de franske Armeers Marsch og sin Forfremmelse; i de sidste besvor han hende at vende tilbage til Frankrig, i Haab om snart at kunne møde hende der.

Madame Dartois, der ikke mere havde noget Haab om at blive udsonet med sin Familie, besluttede at gjøre, hvad hendes Mand forlangte, og skjøndt Krigen imellem Rusland og Tyrkiet gjorde Veiene meget usikkre, forlod hun Constantinopel i Juli 1809.

Efter at være reist over Ungarn og midt igjennem de østerrigske Leire, begav Madame Dartois sig paa Veien til Wien, da hun i Grätz erholdt den sørgelige Efterretning, at hendes Mand var bleven dødeligt saaret i Slaget ved Wagram. Han var i denne By; man bragte hende til ham, og han udaandede sit sidste Suk i hendes Arme.

Da den første heftige Smerte havde udraset, maatte hun tænke paa Fremtiden; de faa Penge, hun endnu eiede, da hun reiste fra Constantinopel, havde neppe været tilstrækkelige til Reisecomkostningerne. Hr. Dartois havde intet efterladt sig; nogle Personer gave den stakkels Enke det Raad, at gaae til Schönbrunn og anraabe Hans Majestæt om Bistand. En høiere Officeer leverede hende et Anbefalingsbrev til Hr. Jaubert, Keiserens Tolk og Secretair.

Madame Dartois ankom i det Øieblik, da Hans Majestæt vilde forlade Schönbrunn. Hun henvendte sig til Hr. Jaubert, til Hertugen af Bassano, til General Lebrun og adskillige andre Personer, der

toge den varmeste Deel i hendes Ulykker. Keiseren, som Hertugen af Bassano havde underrettet om hendes sørgelige Stilling, bevilgede hende ufortøvet en aarlig Pension af 1600 Francs, hvoraf det første Aars Beløb skulde forud betales hende. —.

Paa den Tid, da man i Wien høitideligholdt Hans Majestæts Fødselsfest, traadte jeg en Morgen ind i hans Cabinet, og fandt Hr. Charles Sulmetter hos ham, General-Commissair for Politiet i Wien. Jeg havde allerede seet ham flere Gange; han havde tidligere været Keiserens første Spion, og denne Haandtering havde været saa indbringende for ham, at han havde samlet sig en Rente af 40,000 Livres. Han var født i Straßburg, havde begyndt med at være Formand for Snighandlerne i Elsaß, og Naturen havde dannet ham fortræffeligt til denne Bestilling, saavelsom til den, han senere øvede; han sagde det selv, naar han fortalte sine Eventyr, og paastod, at Snighandelen og Politievæsenet havde mange Lighedspunkter; at en Snighandlers store Kunst bestod i at undgaae, ligesom Spionens i at vide at finde.

Han havde indjaget Wienerne en saadan Skræk, at han ene kunde styre dem lige saa godt som et heelt Armeecorps. Hans levende og gjennemtrængende Blik, hans determineerte og alvorlige Mine, hans raske Gang og Bevægelse, et frygteligt Organ og hans paafaldende kraftige Udseende retfærdiggjorde tilfulde dette Rygte. Hans Eventyr vilde levere rigt Stof for en Romanskriver. Da han i de første Feldttog i Tydskland skulde bringe et Budskab fra den franske Regjering til en af de vigtigste Personer i den østerrigske Armee, kommer

han til Fienden, forklædt som en tydsk Juveleer, forsynet med fuldstændigt Pas og med et meget skjønt Forraad af Diamanter og Kostbarheder. Han var bleven forraadt; man griber og visiterer ham. Hans Brev var skjult i den dobbelte Bund af en Guldbaase; man fandt det, og begik den Dumhed at læse det høit i hans Paahør. Stillet for en Standret og dømt til Døden, blev han overleveret til Soldaterne, som skulde skyde ham; men det var mørkt, og man opsatte Executionen til den følgende Morgen. Blandt sine Bevogtere gjenkjendte han en fransk Deserteur; han giver sig i Snak med ham, og lover ham en stor Sum Penge; han lader hente Viin, skjenker flittigt for Soldaterne, og drikker dem fulde; derpaa ifører han sig en af deres Uniformer, og tager Flugten tilligemed Franskmanden; men førend han vendte tilbage til den franske Leir, fandt han Midler til at underrette den Person, til hvem Brevet var bestemt, om hvad det indeholdt og hvorledes det var gaaet ham.

En Secretair hos General Andreossy, Gouverneuren i Wien, var lidenskabeligt hengiven til Spil, og da han fandt, at han ikke tjente nok til at bestride sine Udgifter med, solgte han sig til Fienden. Hans Correspondance blev opsnappet, han tilstod sit Forræderie, og blev dømt til Døden. I Executionens Oieblik lagde han en ualmindelig Koldblodighed for Dagen: "Kom nærmere," sagde han til Soldaterne, der skulde skyde ham, "saa kunne I tage bedre Sigte, og jeg kommer til at lide mindre."

Paa en af sine Excursioner omkring Wien mødte Keiseren en meget ung Conscriberet, der vendte tilbage

til sit Corps; han standser ham, spørger om hans Navn, hans Alder, hans Regiment, hans Fødested. "Herre," svarede Soldaten, som ikke kjendte ham, "jeg hedder Martin, er 17 Aar gammel og fra Øvre-Pyrenæerne." — "Du er altsaa en Franskmand?" — "Ja, Herre." — "Aha, du er en Skurk af Franskmand!... Man afvæbne denne Karl, og hænge ham!" — "Ja, f*****, jeg er en Franskmand," gjentog den Conscriberede, "og Keiseren leve!" Hans Majestæt loe hjerteligt; man underrettede Knøsen om hans Vildfarelse, lykønskede ham, og han ilede tilbage til sine Kamerater med Løfte om en Belønning, som Keiseren ufortøvet skjenkede ham.

To eller tre Dage før sin Afreise fra Schönbrunn var Keiseren atter i Fare for at blive myrdet. Denne Gang skulde det iværksættes af en Qvinde.

Grevinde *** tildrog sig paa denne Tid Alles Opmærksomhed, saavel ved sin overraskende Skjønhed, som ved sin scandaleuse Forbindelse med Lord Paget, den engelske Gesandt. Det vilde være vanskeligt at finde Udtryk, der tilfulde kunde skildre den indtagende Ynde hos denne Dame, for hvem Wiens Selskaber kun aabnede sig med Vrangvillighed, men som holdt sig skadesløs for deres Foragt ved at modtage det meest Glimrende af den franske Armee i sit Huus.

En Armee-Leverandeur fattede den Idee, at gjøre Keiseren bekjendt med denne Dame, og uden at Hans Majestæt var underrettet derom, lod han gjøre Grevinden Forslag ved en af sine Venner, en Cavallerie-Officeer, der var ansat ved det militaire Politie i Wien.

Cavallerie-Officeeren troede at tale i Keiserens Navn, og sagde derfor ganske oprigtigt til Grevinden, at Hans Majestæt særdeles ønskede at see hende i Schönbrunn. Det var en Morgen, at han gjorde hende dette Forslag til om Aftenen, hvilket vel maa være forekommet Grevinden lidt vel rask; thi hun bestemte sig ikke strax, og forlangte Dagen til Overveielse, idet hun tilføiede, at hun vilde have ugjendrivelige Beviser, for at troe, at Keiseren virkelig havde Deel i denne Sag. Officeeren forsikkrede hende om sin Oprigtighed, lovede iøvrigt at give hende alle de Beviser, hun forlangte, og udbad sig Tilladelse til at komme igjen om Aftenen. Da han havde aflagt Leverandeuren Regnskab for sin Underhandling, gav denne de fornødne Ordrer til at en Vogn kunde være i Beredskab paa den bestemte Tid. Om Aftenen indfinder Officeeren sig hos Grevinden, i den Tanke, at han skal bringe hende med sig; men hun bad ham at komme igjen den følgende Dag, sigende, at hun endnu ikke havde bestemt sig, og at hun endnu behøvede Natten til Overveielse. Paa Officeerens Bemærkninger bestemte hun sig imidlertid, men alligevel for den følgende Dag, og gav ham sit Æresord paa at ville være færdig paa den Tid, han vilde komme og hente hende.

Vognen blev da sendt tilbage og bestilt til næste Dag paa samme Tid. Officeeren fandt denne Gang Grevinden i en særdeles god Stemning; hun modtog ham med Munterhed, ja selv med en vis Travlhed, og gjorde ham opmærksom paa, at hun havde bragt sine Sager i Orden, ligesom om hun skulde foretage en lang Reise. Derpaa, efter at have seet ham nogle

Secunder stivt i Øinene, sagde hun til ham i en fortrolig Tone: "Du kan komme igjen om en Time, saa skal jeg være færdig; ja, jeg skal besøge ham, det kan du gjøre Regning paa! Igaar havde jeg Forretninger at tilendebringe, men nu er jeg fri. Dersom du er en god Østerriger, saa beviis mig det nu; du veed, hvor megen Ulykke han har paaført vort Land! Velan, i denne Aften skal vort Fædreland blive hevnet! Kom og hent mig! Forsøm det ikke!"

Cavallerie-Officeren, forfærdet over en saadan Tillid, vilde ikke bære Ansvaret derfor; han gik til Slottet, og aabenbarede Alt. Keiseren belønnede ham rigeligt, raadede ham, til hans eget Vel, ikke at besøge Grevinden mere, og forbød udtrykkeligt, at denne Sag skulde have de ringeste Følger. Allerede disse Farer forstyrrede ikke i ringeste Maade hans Humeur; han pleiede at sige: "Hvad har jeg at befrygte? Jeg kan ikke blive myrdet; jeg skal døe paa en Kampplads." Og selv paa Kamppladsen var han aldeles ikke forsigtig. Ved Eßlingen f. Ex. udsatte han sig som en Bataillonschef, der vil blive Oberst; Kuglerne dræbte Folk ved hans Side, foran og bagved ham; han lod sig ei rokke. Det gik saa vidt, at en General forskrækket raabte: "Sire, dersom Deres Majestæt ikke trækker Dem tilbage, maa jeg lade Dem transportere bort af mine Grenaderer." Heraf vil man kunne dømme, om Keiseren iagttog nogen Forsigtighed med Hensyn til sin Person. Men de aabenbare Tegn paa Wienernes Forbittrelse bevægede ham til at vaage over sine Troppers Sikkerhed; han havde udtrykkeligen forbudt Soldaterne

at forlade deres Cantonnementer om Aftenen. For dem frygtede Keiseren.

— I Wagram var jeg Vidne til et Træk, der paa eengang viste Keiserens Medfølelse, hvorpaa jeg troer at have givet flere Beviser, og tillige hans Sjelsstyrke.

En meget rig Dame, som boede i Nærheden af Caen, en Madame de Combray, overlod sit Slot til en Bande Royalister, som meente at tjene deres Sag værdigen ved at udplyndre Diligenceerne paa Landeveiene. Hun havde gjort sig til Skatmesterinde for denne Bande af Partiegjængere, og lod Summerne afgaae til en foregiven Skatmester for Ludvig den Attende. Hendes Datter, Madame Aquet, gjorde Hoden Selskab, og havde, forklædt som Mandfolk, udmærket sig ved sin Forvovenhed. Men deres Bedrifter vare ikke af lang Varighed; forfulgte og indhentede af en overlegen Magt, bleve de stillede for Retten; og Madame Aquet tilligemed hendes Medskyldige dømte fra Livet. Hun foregav at være frugtsommelig, og erholdt en Udsættelse, under hvilken hun, skjøndt forgjeves, satte alle Midler i Værk, der stode i hendes Magt, for at erholde Naade. Omsider, efter otte Maaneders frugtesløse Sollicitationer, bestemte hun sig til at sende sine Børn til Tydskland, for at bede Keiseren om Naade. Hendes Læge, hendes Søster og tvende Døttre ankom til Schönbrunn paa den Dag, da Keiseren var taget ud for at besee Valpladsen ved Wagram. De ventede hele Dagen paa Slottets Steentrappe, indtil Keiseren kom hjem. De to unge Piger, den ene 10, den anden 12 Aar, vakte megen Deeltagelse; men deres Moders Forbrydelse var afskyelig; thi om end vo-

litiske Meninger, hvordanne de end ere, aldrig kunne blive Gjenstande for Straf, bør man dog, under hvilkensomhelst Regjering, straffes, naar man af sine Meninger lader sig forlede til at blive Røver og Morder. Børnene, klædte i Sorg, kaste sig for Keiserens Fødder, og raabe: "Naade, Naade, giv os vor Moder igjen!" Keiseren løfter dem op med Venlighed, modtager Ansøgningen af Tantens Hænder, læser den heelt igjennem med Opmærksomhed, spørger Lægen deeltagende .... betragter Børnene .... han vakler .... men i det Dieblik, da jeg og Alle, som vare nærværende ved denne rørende Scene, ventede at see Mildheden seire over Retfærdigheden, udbrød han i de Ord: "Jeg kan ikke!" .... og gik bort med stærke Skridt. Jeg havde seet den indre Kamp, han havde stridt, han havde flere Gange skiftet Farve, Taarerne stode ham i Dinene, hans Stemme var halv qvalt; hans Afslag forekom mig i dette Tilfælde at være en heroisk Handling.

Ved Siden af Erindringen om disse forbryderske Voldsomheder, der vare saameget fordømmeligere maaskee, som de kom fra en Qvinde, der, for at begaae dem, havde maattet træde sit Kjøns Blidhed og beskedne Dyder under Fødderne, gjenfinder jeg i mine Optegnelser et Træk af ægteskabelig Troskab og Dinhed, der havde fortjent en bedre Skjebne. En Infanterie-Oberſts Kone vilde aldrig forlade sin Mand. Under Armeens Marsch fulgte hun Regimentet i en Calesche; paa Kampdagene steeg hun til Hest, og holdt sig saa nær som muligt til Linien. Ved Friedland saae hun Obersten falde, gjennemboret af en Kugle; hun ilede til med sin Tjener, bragte ham selv ud af Geledderne, og bar ham

til en Vogn; men det var for silde, han var død. Hendes Smerte var stum, man saae hende ikke fælde en Taare. Hun rakte Chirurgen sin Børs, og bønfaldt ham om at indbalsomere hendes Mands Legeme. Operationen blev foretaget saa godt som muligt. Liget, indsvøbt i Linned, blev lagt i en Art Koffert og sat i Caleschen. Den fortvivlede Enke sætter sig ved Siden af den, og begiver sig paa Hjemreisen til Frankrig; men den indesluttede Smerte forvilder snart hendes Forstand. Ved hver Station, som hun kommer til, lukker hun sig inde med sin kostbare Skat, tager Legemet frem af Kofferten, lægger det paa en Seng, blotter dets Ansigt, og overøser det med sine Kjærtegn, idet hun tiltaler den Afdøde, som om han endnu levede og kun slumrede ved hendes Side. Om Morgenen lagde hun ham igjen i Kofferten, og fortsatte sin Reise, under den samme dybe og mørke Taushed som hidtil. I flere Dage forblev hendes Hemmelighed skjult; men faa Dage før hendes Ankomst til Paris blev den røbet. Legemets Indbalsomering var ikke bleven foretaget saaledes, at den længe kunde sikkre det imod Forraadnelsen. Denne tiltog i den Grad, at man i et Værtshuus fattede Mistanke af den forfærdelige Lugt, der kom fra Kofferten; om Aftenen trængte man ind i den ulykkelige Hustrues Værelse, og man fandt hende holdende sin Mands stærkt forraadnede Legeme i sine Arme. "Stille!" raabte hun til den overraskede Vært, "min Mand sover .... Hvorfor vil De komme og forstyrre hans ærefulde Søvn?" .... Man havde megen Møie med at faae den ulykkelige Vanvittige bort fra Liget, som hun bevogtede, og bringe hende til Paris, hvor

hun døde kort Tid efter, uden et eneste Øieblik at have faaet sin Fornuft tilbage.

En anden, lige saa rørende, men mindre tragisk Scene tildrog sig under det samme Feldttog. Da Keiseren marscherede mod Wien, vare Indvaanerne af Augsburg, der havde gjort sig skyldige i Mishandlinger og Voldsomheder imod Baiererne, ængstelige for at Hans Majestæt skulde øve frygtelige Repressalier imod dem; Skrækken steeg til det høieste, da man erfarede, at en Deel af den franske Armee skulde marschere gjennem Byen. En ung, smuk Kone, der kun havde været nogle Maaneder Enke, var tyet derhen tilligemed sit Barn, i Haab om at være sikkrere i Augsburg, end andensteds; forfærdet over Troppernes Nærmelse, tager hun sit Barn paa Armen, og flygter fra Byen. Men istedetfor at undgaae vore Soldater, tager hun feil af Veien, og kommer midt ind i de franske Forposter. Skjælvende og forfærdet kaster hun sig for General Lecourbes Fødder, besværger ham at freise hendes Ære, om det end var paa hendes Livs Bekostning, og synker i Afmagt. Generalen, inderlig rørt over hendes Jammer, viser hende en faderlig Omhu, og giver hende Escorte, der maatte ledsage hende til en nærliggende Landsby, hvor hun havde sagt, at flere af hendes Slægtninger boede. Marschordren blev given paa samme Tid, og under de Bevægelser, som derved foraarsagedes, glemte man, idet man bragte Moderen bort, ogsaa at tage Barnet, der blev ved Forposterne *). En veltænkende Grenadeer

*) Sandsynligviis har man bragt Moderen bort, førend hun endnu var kommen rigtigt til Bevidsthed, siden ogsaa hun et Øieblik kunde glemme sit Barn.

tog det, og idet han erkyndigede sig om Stedet, hvor den arme Moder var bragt hen, lovede han sig selv at bringe hende det igjen det snareste han kunde, med mindre en Kugle skulde gjøre det af med ham, førend Armeen kom tilbage. Han lod gjøre en Taske af Læder, hvori han bar sit Pleiebarn, der var lagt saaledes tilrette, at Tornisteren beskyttede det. Hver Gang den ærlige Grenadeer skulde i Slag, gjorde han et Hul i Jorden, lagde den Lille deri, og kom tilbage og hentede ham, naar Affairen var forbi. Hans Kamerater gjorde sig lidt lystige over ham den første Dag; men de indsaae snart det Ædle i hans Handlemaade. Barnet undgik alle Farer ved sin Pleiefaders uafladelige Omhyggelighed, og da man marscherede tilbage til München, saae Grenaderen, der havde fattet en særdeles Godhed for den lille Forladte, næsten med Kummer det Øieblik nærme sig, da han skulde give ham tilbage til Moderen.

Man kan tænke sig, hvad denne Ulykkelige maatte lide, da hun savnede sit Barn: hun bad, hun besvor Krigerne, der escorterede hende, at vende tilbage; men de havde en Ordre, og Intet kunde bevæge dem til at afvige derfra. Neppe var hun ankommen til sit Bestemmelsessted, førend hun vendte tilbage til Augsburg og forespurgte sig allevegne; men Ingen kunde give hende nogen Underretning. Hun troede, at hendes Søn var død, og begræd ham bitterligt. Saaledes havde hun sørget næsten et halvt Aar, da Armeen vendte tilbage gjennem Augsburg. En Dag, da hun, som sædvanligt, sad i sit Værelse og arbeidede, meldte man hende, at en Soldat, der havde noget Kostbart at levere hende, ønskede at faae hende i Tale; men da han ikke

kunde forlade sit Corps, lod han hende bede at søge ham paa Allarmpladsen. Langt fra at ahne sin Lykke, gaaer hun imidlertid hen og spørger om Grenaderen: denne forlader sit Geled, tager den lille Krabat ud af hans Futteral, og lægger ham i den henrykte Moders Arme. I den Tanke, at Konen maaskee ikke var formuende, havde den brave Kriger foranstaltet en Collect for hende, og Beløbet deraf, omtrent 25 Louisd'or, havde han indsyøbt i den Lilles Klæder.

XXXIII.

Keiseren havde forladt Schönbrunn den 16de October om Middagen, og ankom til Passau den 18de om Morgenen; samme Aften forlod han denne Stad og ankom den 20de til München.

Han forblev kun kort Tid i denne Hovedstad. Paa den Dag, da han ankom, affendte Stormarschallen en Courcer til Hr. de Luçay, for at underrette ham om at Hans Majestæt vilde være i Fontainebleau den 17de October, sandsynligviis om Aftenen, og at Keiserens saavelsom Keiserindens Huusgesinde maatte være i denne Residents, for at modtage Hans Majestæt. Men istedetfor at ankomme den 27de om Aftenen, havde Keiseren gjort Reisen med en saadan Hurtighed, at han allerede den 26de Kl. 10 om Morgenen var ved Fontainebleaus Jerngitter, hvor han, med Undtagelse af Stormarschallen, en Courcer og Slotsforvalteren paa Fontainebleau, ikke fandt Nogen, der kunde tage imod ham, da han steeg af Vognen. Dette Uheld, der forresten var ganske naturligt, da det havde været umuligt at forudsee, at han vilde komme næsten halvanden

Dag tidligere, satte Keiseren i et fortrædeligt Lune; han saae rundt omkring sig, ligesom om han søgte Nogen, han kunde skjænde paa, og da han bemærkede, at Coureren lavede sig til at stige af sin Hest, som han mere var limet paa, end han sad paa den, sagde han til ham: "Imorgen kan du hvile dig; iil nu til St. Cloud, og forkynd min Ankomst;" og den stakkels Courer maatte galoppere afsted.

Hvad der saa heftigt ærgrede Keiseren, kunde ikke lægges noget Menneske til Last; thi ifølge Stormarschallens Ordre, som ogsaa var Keiserens, havde Hr. de Luçay befalet, at Alt, hvad der hørte til Deres Majestæters Huus, skulde være færdigt den næste Morgen ganske tidligt. Det kunde da i det Høieste ankomme samme Aften; saa længe maatte man altsaa vente.

Imidlertid gav Keiseren sig til at besee de nye Værelser, som han havde ladet indrette paa Slottet. Efter at have spadseret frem og tilbage, satte han sig, og yttrede den heftigste Utaalmodighed; han spurgte hvert Øieblik, hvad Klokken var, eller saae selv paa sit Uhr; omsider befalede han mig at give ham Skrivematerialier, og satte sig ved et lidet Bord, ganske alene, uden Tvivl i Hjertet bandende sine Secretairer, som ikke indfandt sig.

Klokken 5 ankom en Vogn fra St. Cloud; Keiseren, der hørte den rulle ind i Gaarden, steeg hurtigt ned, og medens en Løber aabnede Døren og slog Trinet ned, sagde han til de Personer, som sadde inden i: "Og Keiserinden?" Man svarede Hans Majestæt, at Keiserinden kun havde ladet dem faae et Forspring af et Qvarteer i det høieste. "Det er meget heldigt,"

svarede Keiseren, og idet han hastigt vendte dem Ryggen, gik han op ad Trapperne og ind i et lidet Bibliothek, som han havde indrettet til Arbeidsværelse.

Endelig kom da Keiserinden, idet Klokken slog 6; det var ganske mørkt. Denne Gang gik Keiseren ikke ned; men han spurgte, hvad det var, man kunde høre, og da han erfarede, at det var Hendes Majestæt, vedblev han at skrive, uden at uleilige sig med at gaae hende imøde; det var første Gang, han bar sig saaledes ad. Keiserinden fandt ham siddende i Bibliotheket: "Ah!" sagde Hans Majestæt, "er De der, Madame; det har De gjort vel i; thi nu vilde jeg tage til St. Cloud." Og Keiseren, hvis Øine havde forladt Arbeidet, for at fæste sig paa Keiserinden, slog dem ned igjen, efter at have talt. Denne strenge Modtagelse bedrøvede Josephine meget; hun vilde undskylde sig; Hans Majestæt svarede hende paa en Maade, hvorved Taarerne kom hende i Øinene; men han fortrød det strax, og bad Keiserinden om Forladelse, idet hun tilstod sin Uret. —

Det var ingenlunde, saaledes som man har fortalt i nogle Memoirer, denne lille Tvistighed, der indgav Keiseren den første Tanke om Skilsmisse. Han troede det nødvendigt for Frankrigs Lykke og fremtidige Rolighed, at han havde en Arving til sit Navn og sin Magt; og da han var overbeviist om at Keiserinden ikke kunde skjenke ham en saadan, maatte han tænke paa Skilsmisse. Men det var ved de mildeste Midler og med den største Skaansel at han søgte at bevæge Keiserinden til at bringe dette smertelige Offer; han tog ikke, som man har villet udbrede, sin Tilflugt til Heftighed og

Trusler; det var til sin Gemalindes Forstand at han appellerede, det var frivilligt at hun gav sit Samtykke. Jeg gjentager det, der fandt aldeles ingen Voldsomhed Sted fra Keiserens Side, men Mod, Selvfornegtelse og Resignation fra Keiserindens. Hendes Hengivenhed for Keiseren vilde have bragt hende til at underskrive alle Offere, hun vilde være gaaet i Døden for ham; og uagtet denne frygtelige Skilsmisse knuste hendes Hjerte, fandt hun dog Trøst i den Forestilling, at hun betog den Mand, som hun elskede høiest i Verden, en Uro, en Marter; og da hun erfarede, at Kongen af Rom var født, glemte hun alle sine Smerter, for blot at tænke paa sin Vens Lykke; thi de vedbleve begge lige til det sidste Øieblik at vise hinanden det fuldkomneste Venskabs Deeltagelse og Opmærksomhed.

Keiseren havde hele Dagen den 26de kun nydt en Kop Chocolade og en Smule Suppe; ogsaa havde jeg flere Gange hørt ham klage over Hunger, førend Keiserinden ankom. Da Tvistigheden var tilende, omfavnede Ægteparret hinanden, og Keiserinden gik til sine Værelser, for at gjøre sit Toilet. Imidlertid modtog Keiseren de Herrer Decrès og Montalivet, som han havde ladet hente om Morgenen ved en Rideknegt, og henimod Kl. 7½ kom Keiserinden tilbage, særdeles smagfuldt klædt. Uagtet det var koldt, havde hun ladet sig coiffere med bart Haar, hvori var anbragt Sølvax og blaae Blomster; hun havde en Polonaise af hvidt Atlask, garneret med Svaneduun, der klædte hende beundringsværdigt. Keiseren afbrød sit Arbeide, for at betragte hende. "Jeg har ikke opholdt mig længe ved mit Toilet, vel?" sagde hun smilende. Keiseren pegede

hen paa Taffeluhret, uden at svare; derpaa stod han op, gav hende Haanden, og idet han vilde træde ind i Spisesalen, sagde han til Montalivet og Decrès: "Om fem Minuter er jeg til Deres Tjeneste." — "Men," bemærkede Keiserinden, "disse Herrer have uden Tvivl ikke spiist til Middag, siden de komme fra Paris." — "Ah, det er sandt," svarede Keiseren; og Ministrene gik med Deres Majestæter ind i Salen, hvor de dog ikke kom til at spise noget; thi neppe havde Keiseren sat sig, førend han stod op igjen, kastede sin Serviet fra sig, og gik tilbage til sit Cabinet, hvorhen disse Herrer fulgte ham, nødtungne, men formodentlig ikke meget tilfredse.

Dagen endte bedre, end den havde begyndt; om Aftenen var der en lidet talrig, men meget behagelig Cour, i hvilken Keiseren viste sig særdeles oprømt og elskværdig; det syntes, som han vilde udslette Erindringen om den lille Scene, han havde havt med Keiserinden.

— Kort efter at vi vare ankomne til Fontainebleau, bemærkede jeg, at Keiseren, naar han befandt sig i sin Gemalindes Selskab, var tvungen og tankefuld; den samme Forvirring stod malet i Keiserindens Træk. Denne Tvang og gjensidige Jagttagen blev snart altfor kjendelig, til at ikke Enhver skulde have lagt Mærke dertil. Følgen heraf var, at Opholdet i Fontainebleau blev yderst alvorligt og kedsommeligt. I Paris gjorde Kongen af Sachsens Nærværelse nogen Forandring deri; men Keiserinden syntes uroligere end nogensinde tilforn. Enhver udtømte sig i Gisninger; jeg for min Person vidste kun altfor vel, hvad jeg skulde tænke

derom. Keiserens Ansigt blev Dag for Dag mere bekymret, da endelig den 30te November kom.

Paa denne Dag var Middagstaffelet saa stille og taust, som jeg aldrig havde seet det. Keiserinden havde grædt hele Dagen, og for saa meget som muligt at skjule sit Ansigts Bleghed og sine forgrædte Oine, havde hun taget en stor hvid Hat paa, der var sammenbunden under Hagen, og som skjulte en stor Deel af hendes Ansigt. Keiseren havde næsten bestandigt Oinene nedslagede; man bemærkede Tid efter anden krampagtige Trækninger i hans Ansigt, og naar han engang slog Oinene op, var det for hemmeligen at betragte Keiserinden, og da kunde man læse den dybeste Smerte i hans Miner. De tjenstgjørende Personer, ubevægelige som Støtter, iagttoge med en nysgjerrig Urolighed denne alvorlige og pinlige Scene, og under hele Maaltidet, der blev serveret for Formens Skyld (thi Deres Majestæter rørte Intet), hørte man blot den eensformige Lyd af Tallerkenerne, der bleve baarne til og fra Taffelet, sørgeligt varieret af de opvartende Personers monotone Stemme og den Klingren, som Keiseren frembragte, idet han maskinmæssigt slog med sin Kniv paa Siderne af sit Glas. En eneste Gang afbrød Hans Majestæt Tausheden ved et dybt Suk, ledsaget af disse Ord til en af Officianterne: "Hvordan er Veiret?" Et Spørgsmaal uden Henstigt og uden Resultat for Keiseren; thi han hørte ikke eller syntes ikke at høre Svaret. Næsten strax efter stod han op fra Bordet, og Keiserinden fulgte ham med Lommetørklædet for Munden, ligesom for at dæmpe sin Hulken. Man bragte Kaffen, og som sædvanligt rakte en Page Keiserinden Bakken, forat hun

kunde skjenke; men Keiseren tog selv imod den, skjenkede Kaffe i Koppen, lod Sukkeret smelte, idet han bestandigt saae paa Keiserinden, der blev staaende, ligesom forstenet af Forundring; han drak, og gav Pagen det Hele tilbage. Tilsidst gav han ved Tegn at forstaae, at han vilde være ene, og lukkede Salsdøren efter sig. Jeg blev udenfor, og satte mig ved Siden af Døren; snart var der ingen Andre tilbage i Spisesalen end een af Palaispræfecterne, der spadserede frem og tilbage med Armene overkors, ahnende, ligesom jeg, een eller anden frygtelig Begivenhed. Efter nogle Minuters Forløb hører jeg Skrig, jeg springer op .... Keiseren aabner hastigt Døren, seer ud, og bemærker kun os To.... Keiserinden laae paa Gulvet, græd og skreg i en hjerterystende Tone: "Nei, det vil du aldrig gjøre! du vil ikke tage Livet af mig!" Dørvogteren havde vendt os Ryggen; jeg iler hen til ham, han forstaaer mig, og gaaer ud. Keiseren lod den Person, der befandt sig hos mig, træde ind, og Døren blev igjen lukket. Jeg erfarede siden, at Keiseren havde sagt til ham, at han skulde tage Keiserinden med sig og bringe hende til hendes Værelse; hun havde, sagde Hans Majestæt, faaet et voldsomt Nervetilfælde, og hendes Tilstand krævede den hurtigste Hjelp. Hr. de B*****, understøttet af Keiseren, tog Keiserinden paa sine Arme, og Hans Majestæt, der selv tog et Lys fra Kaminen, lyste Hr. de B***** igjennem en Gang, hvortil den lille Trappe stødte, der forbandt hans Værelser med Keiserindens. Denne Trappe, der var meget smal, kunde et Menneske, belæsset med en saadan Byrde, ikke passere uden Fare for at styrte. Paa Hr. de B*****'s Bemærkning des-

angaaende kaldte Hans Majestæt paa Portefeuille-Bevogteren, til hvis Bestilling det hørte, bestandigt at holde sig ved den Dør af Keiserens Cabinet, der vendte ud mod denne Trappe, og leverede ham Lyset, som man nu ikke mere behøvede, da man havde tændt Lamperne. Hans Majestæt lod ham gaae foran, endnu bestandigt holdende Lyset, og idet han selv tog ved Keiserindens Been, stege han og Hr. B***** heldigen ned med hende, og ankom saaledes til hendes Sovegemak. Keiseren ringede og lod hendes Damer komme; da de vare traadte ind, begav han sig bort, med Taarer i Øinene og Tegn paa den dybeste Bevægelse. Denne Scene havde angrebet ham saaledes, at han uvilkaarligen, med en skjælvende og afbrudt Stemme, kom til at sige nogle Ord, der under enhver anden Omstændighed aldrig vilde være komne ud af hans Mund. Uden Tvivl hørte der en saa overordentlig Forvirring til at Hans Majestæt skulde underrette Hr. de B***** om Aarsagen til Keiserindens Fortvivlelse, til at han skulde sige ham, at Frankrigs og det keiserlige Dynasties Interesse havde gjort Vold paa hans Hjerte, at Skilsmisse var bleven ham en sørgelig, en streng Pligt, men at det var en Pligt.

Dronning Hortense og Hr. Corvisart begave sig ufortøvet til Keiserinden, der tilbragte en meget slem Nat. Keiseren sov heller ikke; han stod flere Gange op, for selv at underrette sig om Josephines Tilstand. Hele denne Nat sagde Hans Majestæt ikke et eneste Ord; jeg havde aldrig seet ham saa bedrøvet.

Imidlertid vare Kongerne af Neapel, Westphalen og Würtemberg tilligemed Dronningerne og Prindses-

ferne af den keiserlige Familie ankomne til Paris, for at bivaane de Feste, som Hovedstaden vilde foranstalte for Hans Majestæt i Anledning af Seirene og Freden med Tydskland, og tillige for at høitideligholde Kroningsdagen. Desforuden skulde det lovgivende Corpses Session aabnes. I Mellemtiden fra hiin Feber indtil den Dag, da Skilsmisse-Documentet skulde underskrives, maatte Keiserinden bivaane alle disse Høitideligheder og Feste, vise sig for den talløse Folkemængde, medens Eensomheden alene kunde gyde nogen Lindring i hendes Smerte; hun maatte bedække sit Ansigt med Sminke, for at skjule sin Bleghed og de Ødelæggelser, som en Maaned, tilbragt under Qvaler og Taarer, havde afstedkommet. Hvilke Pinsler! Hvor megen Grund havde hun ikke til at forbande denne ophøiede Stilling, hvoraf hun nu ikke kunde føle andet, end Tvangen! —

Den 3die December begave Deres Majestæter sig til Notre Dame-Kirken, hvor et Tedeum blev sunget; derpaa drog det keiserlige Tog til det lovgivende Corpses Pallads, og Sessionen blev aabnet med en ualmindelig Pragt. Keiseren tog Plads i Forsamlingen under en ubeskrivelig Begeistring; aldrig har maaskee hans Fremtræden vakt saadanne Bifaldsyttringer. Keiserinden var et Øieblik mindre bedrøvet; hun syntes at nyde disse Beviser paa Hengivenhed for den Mand, der skulde ophøre at være hendes Gemal; men da han havde begyndt at tale, faldt hun tilbage i sine sørgelige Betragtninger.

Klokken var næsten 5, da Toget vendte tilbage til Tuilerierne. Det keiserlige Banquet var først bestemt

til Kl. 7½. I dette Mellemrum var der Cour for Ambassadeurerne, hvorefter Gjesterne begave sig til Dianas Gallerie.

Keiseren bar ved Taffelet sin Kroningsdragt og sin Fjerhat, som han ikke aflagde et Øieblik. Han spiste meer end sædvanligt, uagtet den Urolighed, der syntes at sætte ham i Bevægelse; han saae rundtom og bagved sig, saa at Over-Kammerherren hvert Øieblik bukkede sig for at modtage en Ordre, der aldrig blev given. Keiserinden sad lige overfor ham, i den kostbareste Pynt, i en med Guld og Sølv gjennemvævet Kjole, bedækket med Diamanter; men Ansigtet endnu mere lidende, end om Morgenen. —

— Den følgende Dag var der en prægtig Fest paa Raadhuset; Keiserinden viste der sin sædvanlige Ynde og Velvillie. Det var den sidste Gang at hun lod sig see i stort Ceremoniel.

Nogle Dage efter alle disse Forlystelser ankom Vicekongen af Italien, Eugen Beauharnais. Han erfarede af selve Keiserindens Mund den frygtelige Forholdsregel, som Omstændighederne gjorde nødvendig. Denne Tidende overvældede ham; ganske forstyrret og fortvivlet kom han ind til Hans Majestæt, og som om han endnu ikke kunde troe, hvad han nys havde hørt, spurgte han Keiseren, om det var sandt, at Skilsmissen skulde finde Sted. Keiseren gjorde et bekræftende Tegn, og med Smerten malet i sit Ansigt, rakte han sin Stedsøn Haanden. "Sire, tillad, at jeg forlader Dem." — "Hvorledes?" — "Ja, Sire; Sønnen af Hende, der ikke længere er Keiserinde, kan ikke vedblive at være Vicekonge; jeg vil følge min Moder i hendes Eensom-

hed; jeg vil trøste hende." — "Du vil forlade mig, Eugen? Du! Ak, veed du da ikke, hvor bydende de Grunde ere, som tvinge mig til at tage en saadan Beslutning? Og hvis jeg nu erholder ham, denne Søn, Gjenstanden for mine kjæreste Ønsker, denne Søn, der er mig saa nødvendig, hvo skal da træde i mit Sted hos ham, naar jeg maa være fraværende? hvo skal være ham i Faders Sted, naar jeg døer? hvo skal opdrage ham, og gjøre ham til en Mand?" — Keiseren havde Taarer i Øinene, da han sagde de sidste Ord; han greb paany Prinds Eugens Haand, og idet han drog ham hen til sig, omfavnede han ham ømt. Jeg kunde ikke høre Slutningen af denne interessante Samtale.

Endelig kom den ulykkelige Dag; det var den 16de December. Den keiserlige Familie var forsamlet, i Galladragt, da Keiserinden traadte ind, klædt i en ganske simpel, hvid Kjole, uden den mindste Prydelse; hun var bleg, men rolig, og støttede sig paa Dronning Hortense, der var lige saa bleg som hendes Moder, men endnu mere rørt. Prinds Beauharnais stod ved Keiserens Side, med Armene overkors, og angreben af en saa voldsom Rystelse, at man hvert Øieblik ventede at see ham segne omkuld. Da Keiserinden var traadt ind, begyndte Greve Regnaud de Saint-Jean-d'Angely Oplæsningen af Skilsmisse-Acten.

Denne Oplæsning hørtes med en dyb Taushed; en levende Angest stod malet paa alle Ansigter; Keiserinden syntes roligere end alle de Andre, uagtet Taarer uophørlig vædede hendes Kinder. Hun sad paa en Lænestol midt i Salen, og støttede Albuen paa et Bord; Dronning Hortense stod bagved hende og hulkede.

Da Oplæsningen var tilende, reiste Keiserinden sig, tørrede sine Øine, og udtalede med en næsten fast Stemme de Ord, hvorved hun tilkjendegav sit Bifald; derpaa satte hun sig igjen i Lænestolen, tog en Pen af Hr. Regnaud's Haand, og skrev under, hvorefter hun begav sig bort, bestandig understøttet af Dronning Hortense; Prinds Eugen gik paa samme Tid ud igjennem Cabinettet, og da Kræfterne svigtede ham, segnede han uden Bevidsthed omkuld imellem begge Dørrene. Dørvogteren løftede ham op, og afleverede ham i hans Adjutanters Hænder.

Under hele denne frygtelige Ceremonie sagde Keiseren ikke et Ord, eller gjorde nogen Bevægelse; han sad som livløs, med stirrende og næsten forvildede Øine. Han var taus og mørk hele Dagen. Om Aftenen, da han havde lagt sig i Sengen, og jeg ventede hans sidste Befalinger, gaaer Døren paa eengang op, og jeg seer Keiserinden træde ind, med vildt hængende Haar og et ganske forstyrret Udseende. Dette Syn forfærdede mig. Josephine (thi hun var nu ikke andet end Josephine) nærmede sig Keiserens Seng med vaklende Fjed. Da hun var kommen ganske nær, standsede hun og græd paa en hjertesrystende Maade. Hun kaster sig over Sengen, slynger sine Arme om Hans Majestæts Hals, og overøser ham med de meest rørende Kjærtegn. Keiseren kunde ikke holde sine Taarer tilbage; siddende opret, trykkede han Josephine til sit Bryst, og sagde til hende: "Naa, min gode Josephine, vær fornuftigere. Fat Mod! jeg skal stedse forblive din Ven." Qvalt af sin Hulken, kunde Keiserinden ikke svare; denne stumme Scene varede nogle Minuter, men deres

Taarer og Hulken sagde mere, end de ømmeste Udtryk havde kunnet sige. Hans Majestæt, der omsider vaagnede op af denne Bedøvelse som af en Drøm, bemærkede, at jeg var nærværende, og sagde med en af Taarer brudt Stemme: "Gaa ud, Constant." Jeg adlød, og gik ud i Salen ved Siden af. En Time efter saae jeg Josephine komme tilbage, endnu bestandig meget bedrøvet og grædende; hun gav mig et Tegn paa sin Velvillie, idet hun kom mig forbi. Jeg gik tilbage i Værelset, for at tage Lysene, saaledes som jeg pleiede hver Aften. Keiseren var taus som Graven, og havde tilhyllet sig saaledes, at det var mig umuligt at see hans Ansigt.

Den følgende Morgen, da jeg traadte ind i Keiserens Værelse, talede han ikke et Ord om Keiserihdens Besøg; men jeg fandt ham nedslaaet og lidende. Nogle slet undertrykte Sukke undslap hans Bryst; han talede ikke i al den Tid, jeg klædte ham paa, og saasnart han var færdig, traadte han ind i sit Cabinet. Paa denne Dag skulde Josephine forlade Tuilerierne og begive sig til Malmaison. Alle Personer, som deres Tjeneste ikke holdt tilbage, havde forsamlet sig under Vestibulen, for endnu engang at see den dethroniserede Keiserinde, som alle Hjerter fulgte i hendes Landflygtighed. Man saae paa hinanden, uden at vove at tale sammen. Josephine kom, aldeles tilsløret, støttende sig med den ene Arm paa en af sine Damers Skulder, og med den anden holdende et Lommetørklæde under sine Øine. De Omstaaendes Sukke og Klager fulgte den tilbedede Qvinde det korte Rum, som hun maatte tilbagelægge for at komme til sin Vogn. Hun steeg i

den, uden at kaste et eneste Blik paa det Pallads, som hun forlod for stedse. Gardinerne bleve strax nedladte, og Hestene fore afsted som Lynet. — Nogle Timer efter kjørte Keiseren til Versailles.

XXXIV.

Formælingen med Erkehertuginde Marie Louise var Keiserens første Skridt i en ny Løbebane. Han smigrede sig med at den skulde blive lige saa ærefuld, som den, han allerede havde gjennemløbet; men det blev ganske anderledes. Førend jeg imidlertid gaaer over til det, som jeg har at fortælle om Begivenhederne i Aaret 1810, vil jeg her meddele nogle Erindringer, som jeg har henkastet paa løse Blade, og som, uden at jeg nøiagtigt kan bestemme deres Datum, dog ere gaaede foran det Tidspunkt, hvortil jeg nu er kommen.

Keiserinde Josephine havde længe været skinsyg paa den smukke Madame Gazani, en af sine Forelæserinder, og behandlede hende temmelig koldt. Denne beklagede sig derover for Keiseren, som talede med Josephine derom og bad hende at vise mere Velvillie mod sin Forelæserinde, som fortjente det ved sin Hengivenhed for Keiserindens Person, idet han tilføiede, at hun tog meget feil, dersom hun troede, at der endnu var den ringeste Forbindelse mellem Madame Gazani og ham. Uden at være bleven overtydet af denne Keiserens sidste Forsikkring, havde hun ikke desto mindre ophørt at see suurt til Madame Gazani, da Keiseren, der rimeligviis frygtede for at den smukke Genueserinde skulde gjenvinde sit Herredømme over ham, en Morgen rask traadte ind til Keiserinden med de Ord: "Jeg vil

ikke længere see Madame Gazani hos dig; hun maa vende tilbage til Italien." Denne Gang var det den gode Josephine, der tog sin Forelæserinde i Forsvar. Paa den Tid gik der allerede Rygter om Skilsmissen. Keiserinden sagde til Hans Majestæt: "Du veed nok, min Ven, at det bedste Middel, du har, til at blive befriet for Madame Gazani's Nærværelse, er at lade hende forblive hos mig. Tillad derfor, at jeg beholder hende. Vi ville græde sammen; hun og jeg ville godt forstaae hinanden."

Fra dette Dieblik af var Keiserinden virkelig fuld af Godhed imod Madame Gazani, der fulgte hende til Malmaison og til Navarra. Hvad der forøgede Keiserindens senere Godhed for denne Dame, var, at hun troede, at Madame Gazani paa sin Side var meget bedrøvet over Keiserens Ubestandighed. Jeg for min Person har altid tvivlet om at Madame Gazanis Hengivenhed for Keiseren var oprigtig. Vistnok har det saaret hendes Egenkjærlighed, at hun blev tilsidesat; men det kostede hende ikke stor Møie at trøste sig midt iblandt de Hyldinger og Tilbedelser, hvoraf en saa smuk Kone naturligviis var omgiven.

Ved at omtale Keiserinde Josephine, erindrer jeg mig et Par Anekdoter, som Keiseren selv morede sig ved at fortælle. Den overdrevne Ødselhed, der fandt Sted i Keiserindens Huusholdning, var en uafladelig Grund til Ærgrelse for ham, og han havde ladet adskillige Leverandeurer, hvis Tilbøielighed til at misbruge Keiserindens altfor store Godtroenhed han af Erfaring kjendte, forbyde at komme til hendes Dør.

En Morgen, da han var traadt ind til Keiserinden, uden at man havde ventet ham, fandt han her nogle Damer forsamlede, der udgjorde det hemmelige Toiletraad, og en berømt Modehandlerinde, der aflagde en officiel Rapport om de kostbareste og meest søgte Nyheder. Det var netop en af de Personer, som Keiseren strengeligen havde forbudt Adgangen til Palladset, og han ventede altsaa ikke at finde hende her. Imidlertid gjorde han ingen Ophævelser, og Josephine, der kjendte ham bedre end Nogen, var den Eneste, der opfattede det Ironiske i hans Mine, da han trak sig tilbage med de Ord: "Bliv kun ved, mine Damer; det gjør mig ondt, at jeg har forstyrret dem." — Modehandlerinden, meget forundret over ikke at være bleven kastet paa Døren, skyndte sig bort. Men da hun var kommen til det nederste Trin af Trappen, som hørte til Keiserindens Værelser, blev hun tiltalt af en Politie-Agent, der paa det høfligste indbød hende til at stige i en Hyrevogn, der ventede hende i Carrousel-Gaarden. Det hjalp ikke, at hun forsikkrede, at hun hellere vilde gaae; Agenten, som havde sine bestemte Ordrer, tog hende ved Armen paa en Maade, der kunde forebygge enhver videre Indvending. Hun maatte adlyde og følge med denne fatale Selskabsbroder til Bicetre. — Snart kom En og berettede Keiseren, at denne Bortførelse havde vakt megen Fortrydelighed i hele Paris, at man anklagede ham ganske høit for at ville gjenopføre Bastillen; at en Mængde Damer havde været hos Fangen, for at gjøre Condolations-Visit, og at der holdt en lang Række af Vogne udenfor Fængslet Bicetre. Hans Majestæt brød sig ikke derom, og morede

sig meget over at en Modehandlerske havde kunnet vække en saadan Deeltagelse. "Forresten," tilføiede Keiseren i denne Henseende, "lad dem kun bruge Munden, de Sladderhanke, der sætte en Ære i at ødelægge sig for nogle Pjalters Skyld. Men jeg vil, at man skal lære denne gamle Jødekjerling, at jeg har ladet hende sætte indenfor, fordi hun havde glemt, at jeg havde ladet hende sætte udenfor."

En anden berømt Modefyrste vakte ogsaa en Dag Hans Majestæts Forundring og Vrede ved nogle Bemærkninger, som Ingen i Frankrig, med Undtagelse af denne Herre, vilde have havt den Dristighed at gjøre i hans Nærværelse. Keiseren, der, som jeg tidligere har bemærket, i Slutningen af hver Maaned pleiede at revidere Regnskaberne over sit Huusvæsen, fandt den omtalte Modehandlers Regning altfor overdreven, og befalede mig at lade ham komme. Jeg sendte Bud efter ham. Han kom i mindre end ti Minuter, og jeg førte ham ind i Hans Majestæts Værelse, medens han holdt sit Toilet. "Herre," sagde Keiseren til ham, idet han havde Modehandlerens Regning for Øinene: "Deres Priser ere gale, galere, om muligt, end de Daarer og Gjæs, der indbilde sig at trænge til Deres Industrie. Reducer mig dette paa en fornuftig Maade, eller jeg vil selv paatage mig Reductionen." Kjøbmanden, der holdt en Copie af sin Regning i Haanden, gav sig til at undersøge Priserne paa de leverede Sager Punkt for Punkt, og sluttede denne temmelig lange Opregning med et Slags Forundring og Beklagelse over at Totalsummen ikke var løben høiere op. Keiseren, som jeg klædte paa under al denne Sladder,

havde Møie med at dæmpe sin Utaalmodighed, og jeg forudsaae allerede, at denne forunderlige Scene vilde tage en gal Ende, da Modehandleren gik noget vel vidt, idet han tillod sig at gjøre Hans Majestæt opmærksom paa, at den Sum, han havde bestemt til Keiserindens Toilet, var utilstrækkelig, og at der var simple Borgerkoner, som depenserede langt mere. Jeg tilstaaer, at jeg ved denne sidste Impertinence skjælvede for den uforskammede Persons Rygstykker, og jeg fulgte med Urolighed Keiserens Bevægelser. Til min store Forundring lod han sig imidlertid nøie med at sammenknuge den næsvise Modehandlers Regning i sin Haand; og idet han lagde Armene overkors paa sit Bryst, gjorde han to Skridt frem imod ham, og sagde blot det ene Ord: "Virkelig?" (Vraiment!) men med en Tone og et Blik, saa at Modehelten styrtede hen imod Døren og tog Flugten over Hals og Hoved, uden at oppebie sin Clarering.

XXXV.

Efter sin Skilsmisse fra Keiserinde Josephine syntes Keiseren meget tankefuld. Man vidste, at han havde isinde at gifte sig igjen, og paa Slottet talede alle Personer i Hans Majestæts Tjeneste om dette tilkommende Giftermaal. Men alle vore Gisninger om, hvilken Prindsesse der var bestemt til at dele Keiserkronen, sloge aldeles feil. Nogle havde talt om en Prindsesse af Rusland; Andre sagde, at Keiseren ikke vilde ægte nogen Anden, end en fransk Dame; Ingen havde tænkt paa en Erkehertuginde af Østerrig. Da Valget var skeet, talede man ikke om Andet ved Hoffet, end om den nye Keiserindes Ungdom, Ynde, og naturlige Vel-

villie. Keiseren var bleven meget oprømt, og viste mere Omhyggelighed for sin Klædedragt. Han paalagde mig at fornye hans Garderobe og bestille ham Klæder, der passede ham bedre og vare mere efter Moden. Hans Majestæt sad for sit Portrait, der blev bragt Marie Louise ved Hertugen af Neufchatel; han modtog paa samme Tid sin unge Gemalindes Billede, og syntes henrykt derover.

For at behage Marie Louise, gjorde Keiseren større Bekostninger, end han havde gjort for noget Fruentimmer. En Dag, da han var ene med Dronning Hortense og Prindsesse Stephanie, spurgte denne ham lidt ondskabsfuldt, om han forstod at valtse. Hans Majestæt svarede, at han aldrig havde kunnet komme videre, end til den første Lection, og at han efter to eller tre Toure blev saa ør i Hovedet, at han maatte holde op. "Da jeg var i Militairskolen," tilføiede han, "forsøgte jeg, jeg veed ikke hvor mange Gange, at overvinde den Svimmelhed, som Valtsen foraarsagede mig, uden at kunne komme saa vidt. Vor Dandsemester havde raadet os at tage en Stol i Armene, og valtse med den, som om det kunde være en Dame. Jeg undlod aldrig at falde med Stolen, som jeg trykkede ret kjærligt, og at slaae den i Stykker. Alle Stolene i mit Værelse, og to, tre af mine Kameraters, maatte saaledes holde for, den ene efter den anden." Denne Skildring, som Hans Majestæt gjorde paa den lunefuldeste Maade, vakte begge Prindsessernes hjertelige Latter. —

Da dette Udbrud af Munterhed havde lagt sig noget, kom Prindsesse Stephanie tilbage til sin Idee,

og sagde til Keiseren: "Det er i Sandhed fortrædeligt, at Deres Majestæt ikke forstaaer at valtse; de tydske Damer ere reent gale efter Valts; og Keiserinden maa nødvendigviis dele sine Landsmandinders Smag. Hun kan ikke have nogen anden Cavaleer end Keiseren, og hun vil saaledes for Deres Majestæts Skyld see sig berøvet en stor Fornøielse." — "Du har Ret," svarede Keiseren. "Velan! giv mig da en Lection, saa skal du see en Prøve paa min Behændighed." Han stod op, og gjorde nogle Trin med Prindsesse Stephanie, idet han nynnede Dronningen af Preussens Arie; men han kunde ikke gjøre meer end to til tre Toure, og tede sig endda heri paa en saa keitet Maade, at han fordobblede disse Damers Lystighed. Prindsessen af Baden standsede ham, i det hun sagde: "Sire, det er nok til at overtyde mig om, at De altid vil blive en daarlig Skolar. De er skabt til at give Lectioner, men ikke til at modtage dem."

I de første Dage af Marts 1810 reiste Prindsen af Neufchatel til Wien, med det Hverv, officielt at beile til Erkehertugindens Haand. Erkehertug Carl blev i Keiserens Navn viet til Marie Louise, som ufortøvet reiste til Frankrig. Den lille Bye Braunau, paa Grændsen af Østerrig og Baiern, var bleven udkaaret til Hendes Majestæts Modtagelse, og snart var Veien fra Straßburg bedækket med Vogne, som førte den nye Keiserindes Hofstat til Braunau.

Keiseren vilde med egne Øine overtyde sig, om Kurven og Brudegaverne, som han havde bestemt for sin nye Gemalinde, vare hende og ham værdige. Alle Klædningsstykker, selv Linnedet, bleve bragte til Tuilerierne,

udbredte for hans Øine og indpakkede i hans Nærværelse. Deres gode Smag og Ziirlighed svarede til deres Kostbarhed. De vare blevne forfærdigede af de dueligste Folk i Paris efter Maal og Mønstere, som vare sendte fra Wien. Da disse Mønstere bleve foreviste Keiseren, tog han een af Skoene, der vare usædvanlig smaae, og idet han, i Form af Kjærtegn, gav mig et Dask paa Kinden dermed, sagde han: "See, Constant, det er en Sko, der spaaer noget Godt. Har I nogensinde seet saadanne Fødder? Man kan skjule dem i en Haand!"

Dronningen af Neapel var bleven sendt til Braunau, for at modtage Keiserinden. Dronning Caroline, om hvem Keiseren sagde, at hun var en Mand iblandt hans Søstre, ligesom Prinds Joseph var en Qvinde blandt hans Brødre, tog feil, siger man, af Keiserinde Marie Louises Undseelighed, som hun ansaae for Svaghed; hun troede, at hun blot behøvede at lukke Munden op, for at hendes unge Svigerinde uopholdelig skulde adlyde hende. Efter Ankomsten til Braunau, og efterat Overleveringen høitideligen var gaaet for sig, havde Keiserinden afskediget hele sit østerrigske Tjenerskab, og ikke beholdt Andre hos sig, end sin Overhofmesterinde, Madame de Lajanski, der havde opdraget hende og aldrig fjernet sig fra hende. Imidlertid krævede Etiketten, at Keiserindens nye Hofstat var aldeles fransk; og iøvrigt vare Keiserens Befalinger bestemte i denne Henseende. Jeg veed ikke, om det er sandt, hvad man et Sted har sagt, at Keiserinden havde forlangt og erholdt Keiserens Tilladelse til at have sin Hofmesterinde hos sig et Aar. Men

ham forbi, og hans Vogn vedblev at anføre Rækken. Da man var ankommen til Fontainebleau, forlangte Keiseren en Forklaring af Hertugen af Vicenza angaaende hans Opførsel. "Sire," svarede Hertugen, "naar De vil knibe noget mindre paa Udgifterne til Deres Stalde, kan De efter Behag jage Deres Heste ihjel."

Keiseren forbandede hvert Øieblik Ceremoniellet og Festlighederne, som forhalede hans unge Gemalindes Ankomst. Der var oprettet en Leir i Nærheden af Soissons til Keiserindens Modtagelse. Keiseren var i Compiegne, hvor han udstædte et Decret, der indeholdt forskjellige Velgjørenheds- og Naades-Handlinger i Anledning af hans Formæling. Da Hans Majestæt erfarede, at Keiserinden ikke var meer end to Lieues fra Soissons, kunde han ikke længere styre sin Utaalmodighed, og kaldte paa mig af alle Kræfter: "Ohé! ho! Constant; bestil mig en Vogn uden Livree, og kom saa og klæd mig paa." Keiseren vilde overraske Keiserinden, og vise sig for hende uden at have ladet sig melde; han loe som et Barn over den Virkning, som dette Møde vilde frembringe. Han gjorde sit Toilet med en, om muligt, endnu større Omhyggelighed, end sædvanligt; og med et Slags Hæders-Coquetterie iførte han sig den graae Overkjole, som han havde baaret ved Wagram.

Saaledes forberedt, steeg Hans Majestæt i Vognen tilligemed Kongen af Neapel; man veed, hvorledes Deres Majestæters Sammenkomst gik for sig. I den lille Landsby Courcelles mødte Keiseren den sidste Courer, der kun kom nogle Minuter førend Keiserindens

Vogne. Det skylregnede; og for at komme i Skjul, stillede Keiseren sig under Hvælvingen af Landsbyens Kirke. Idet Hendes Majestæts Vogn skulde kjøre forbi, gav Keiseren Kudskene et Tegn, at de skulde holde. Da Rideknegten, som reed ved Siden af Keiserindens Vogn, havde bemærket Keiseren, skyndte han sig at slaae Trinet ned og melde Hans Majestæt, som blev temmelig fortrydelig derover og sagde til ham: "Saae du da ikke, at jeg gav dig et Tegn til at tie?" Men denne lille Ærgrelse gik over som et Lyn. Keiseren omfavnede Marie Louise, der holdt sin Gemals Portrait i Haanden; og idet hun vexelviis betragtede ham og Billedet, sagde hun med et indtagende Smiil: "Deres Portrait er ikke smigret." I Soissons havde man tilberedt et prægtigt Aftensmaaltid for Keiserinden og hendes Følge; men Keiseren gav Befaling at kjøre videre lige til Compiegne, uden at tage Hensyn til at Herrerne og Damerne af Hendes Majestæts Følge havde større Appetit end han.

Da Deres Majestæter vare ankomne til Compiegne, rakte Keiseren selv Keiserinden sin Haand, og førte hende til hendes Værelse. Han vilde ikke have, at Nogen maatte nærme sig og berøre hans unge Gemalinde, førend han, og hans Skinsyge var saa kilden i dette Punkt, at han endog havde forbudt Senatoren Beauharnais, Keiserindens Æres-cavaleer, at række Hendes Majestæt Haanden, uagtet dette hørte til hans Embedes Privilegier. Ifølge Programmet skulde Keiseren forlade Keiserinden og begive sig til Cancelliets Hotel, for der at sove; men han gjorde det ikke. Efter en lang Samtale med Keiserinden vendte han tilbage

til sit Værelse, klædte sig af, parfumerede sig med Eau de Cologne, og blot iført en Slobrok, vendte han hemmeligen tilbage til Keiserinden.

..... Den følgende Morgen spurgte Keiseren mig ved Toilettet, om man havde lagt Mærke til den lille Rift, han havde gjort i Programmet. Jeg svarede nei, skjøndt det vel var muligt, at jeg sagde en Usandhed. I dette Øieblik traadte en af Keiserens Fortrolige ind, der ikke var gift. Hans Majestæt tog ham i Ørerne og sagde: "Min Kjære, gift Dem med et tydsk Fruentimmer; det er de bedste Koner af Verden: blide, gode, naive og friske som Roser." Af Hans Majestæts tilfredse Mine kunde man let see, at han leverede et Portrait, og at det ikke var længe siden at Maleren havde forladt sin Model. Efter at have anvendt nogen Omhyggelighed paa sit Udvortes, vendte han tilbage til Keiserinden, og henimod Kl. 12 lod han dække Frokostbordet for sig og hende, idet han lod sig servere i Nærheden af Sengen og af Hendes Majestæts Fruentimmer. Hele den øvrige Dag var han i et indtagende oprømt Lune. Da han, tvertimod sin Sædvane, gjorde et andet Toilet til Middagstaffelet, tog han den Kjole paa, som han havde ladet sye af Kongen af Neapels Skrædder; men Dagen efter vilde han ikke mere høre tale derom, idet han sagde, at han befandt sig altfor generert deri.

Keiseren elskede sin nye Gemalinde ømt, som man har kunnet see af de foregaaende Details. Han viste hende uafladelig Opmærksomhed, og hele hans Opførsel var en henrykt Elskers. Desuagtet er det ikke sandt, hvad man har sagt, at han i de tre første Maaneder

næsten slet ikke arbeidede, til stor Forundring for hans Ministre. Arbeide var ikke alene en Pligt for Keiseren, det var en Trang, en Fornøielse, hvorfra ingen anden Fornøielse havde kunnet bortdrage ham. Ved denne Leilighed, som ved enhver anden, vidste han fuldkomment at forene Omsorgen for sit Rige og sine Armeer med Kjærligheden til sin indtagende Gemalinde.

Keiserinde Marie Louise var neppe nitten Aar, da hun blev formælet; hendes Haar vare blonde, hendes Øine blaae og udtryksfulde, hendes Gang ædel og hendes Skabning imponerende; hendes Haand og Fod havde kunnet tjene til Modeller; kort hendes hele Person aandede Ungdom, Sundhed og Friskhed; hun var bly, og holdt sig i en fornem Tilbageholdenhed i Hoffets Nærværelse, men man sagde, at hun i fortroligere Forhold var hjertelig og venlig. Hvad jeg kan sige med Vished, er, at hun var meget øm mod Keiseren og aldeles hengiven i hans Villie. Ved deres første Sammenkomst havde Keiseren spurgt hende, hvad man havde lagt hende paa Hjertet ved hendes Afreise fra Wien: "At jeg skulde tilhøre Dem," havde Keiserinden svaret, "og at adlyde Dem i Alt." Hun syntes uden Vanskelighed at danne sig efter sine Instructioner. Forresten kunde Ingen mindre ligne den første Keiserinde, end den anden. Med Undtagelse af et eneste Punkt, Ligheden i deres Hengivenhed og overordentlige Føielighed mod Keiseren, var den Ene netop aldeles det Modsatte af den Anden, og (jeg maa tilstaae det) Keiseren lykønskede sig ofte til denne Forskjel, hvori han fandt noget Piquant og Indtagende. Han har selv anstillet en Sammenligning imellem sine to Gemalinder:

"Den ene (Josephine) var Kunsten og Gratierne; den anden (Marie Louise) Uskyldigheden og den simple Natur. I intet Livets Dieblik havde den Første ikke Manerer og Vaner, som jo vare behagelige og forførifke. Hun studerede paa ikke at frembringe andre, end fordeelagtige Indtryk, og opnaaede sin Hensigt, uden at man mærkede hendes Studium. Alt hvad Kunsten kan optænke, for at forhøie Yndighederne, blev anvendt af hende, men med en saadan Hemmelighed, at man i det høieste kun torde nære en svag Mistanke derom. Den Anden derimod tvivlede næsten om at der kunde være noget at vinde ved uskyldige Kunstgreb. Den Ene var altid ved Siden af Sandheden, hendes første Bevægelse var det Negative. Den Anden kjendte ikke til Forstillelse; enhver Omvei var hende fremmed. Den Første forlangte aldrig Noget, men hun skyldte overalt. Den Anden tog ikke i Betænkning at forlange, naar hun ikke havde Mere; hvilket var en stor Sjeldenhed. Aldrig tog hun Noget, uden i Hjertet at troe sig forpligtet til at betale strax. Forresten vare de begge gode, blide og deres Mand særdeles hengivne."

Disse, eller dog saa omtrent, vare de Udtryk, i hvilke Keiseren talede om sine to Keiserinder. Man kan see, at han gjerne vilde have, at Sammenligningen skulde falde ud til den andens Fordeel; og i denne Hensigt laante han hende Egenskaber, som hun ikke havde, eller overdrev i det mindste betydeligen dem, som hun kunde besidde.

Keiseren bevilgede Marie Louise 500,000 Francs til hendes Toilet; men det var langt fra at hun nogen-

sinde forbrugte denne Sum; hun havde kun liden Smag i sin Paaklædning, og vilde have klædt sig uden Ynde, dersom hun ikke altid var bleven understøttet med gode Raad. Keiseren var tilstede ved hendes Toilet paa de Dage, hun især skulde tage sig fordeelagtigt ud. Han lod hende prøve sin Pynt, prøvede den selv paa Keiserindens Hoved, Hals og Arme, og bestemte sig altid for det Pragtfulde. Keiseren var en fortræffelig Ægtemand, og har beviist det med sine to Koner. Han tilbad sin Søn: som Fader og som Mand kunde han tjene til Mønster for alle sine Undersaatter. Desuagtet troer jeg dog ikke, skjøndt han selv paastod det, at han har elsket Marie Louise saa meget, som Josephine. Denne havde en Ynde, en Godhed, et Gemyt, en Hengivenhed for sin Gemal, som Keiseren kjendte, og hvis Værd han følte. Marie Louise var yngre, men kold, og lidet graziøs. Jeg troer nok, at hun elskede sin Mand; men hun var tilbageholdende, og meddeelte sig kun lidet; hun gjorde det umuligt for de Personer, der havde havt den Lykke at være i Nærheden af Josephine, nogensinde at glemme denne.

Uagtet den tilsyneladende Beredvillighed, hvormed hun havde afskediget sin østerrigske Opvartning, er det dog vist, at hun havde store Fordomme, ei alene mod sine egne, men ogsaa mod Keiserens Officianter. Aldrig talede hun et venligt Ord til Personerne af Keiserens specielle Tjeneste. Jeg har seet hende mange Gange; men aldrig har et Smiil, et Blik, et Tegn fra hendes Side underrettet mig om, hvorvidt jeg i hendes Øine var meer end en Fremmed. Ved Til-

bagekomsten fra Rusland, hvorfra jeg først ankom efter Keiseren, begav jeg mig ufortøvet til hans Værelse, hvorhen han havde bestilt mig. Jeg fandt Hans Majestæt i Selskab med Keiserinden og med Dronning Hortense. Keiseren beklagede mig meget for de Lidelser, jeg havde maattet udstaae, og sagde mig tusinde smigrende Ting, der beviste hans Godhed og Velvillie for mig. Dronningen, med denne indtagende Ynde, paa hvilken hun, siden hendes høie Moders Død, er det eneste Mønster, talede længe med mig, og i Udtryk fulde af Velvillie. Keiserinden alene taug. Keiseren sagde til hende: "Louise, har du Intet at sige den stakkels Constant?" — "Jeg lagde ikke Mærke til ham," svarede Keiserinden. Dette Svar var haardt, thi det var umuligt, at Keiserinden dengang ikke skulde have lagt Mærke til mig. Der var i dette Øieblik ingen Andre i Værelset, end Keiseren, Dronning Hortense og jeg.

Hans Majestæt iagttog strax fra Begyndelsen de største Forsigtighedsregler, for at Ingen, i Særdeleshed Mandfolk, kunde nærme sig Keiserinden uden i Vidners Overværelse. Han vilde ikke have, at nogen Mand i Verden skulde kunne rose sig af at have befundet sig ene med Keiserinden i to Minuter; og han gav en Dag den tjenstgjørende Dame en meget streng Irettesættelse, fordi hun holdt sig i den yderste Ende af Salen, medens Hr. Biennais, Hoffets Guldsmed, viste Hendes Majestæt Hemmelighederne ved et Papirfag, som han havde forfærdiget til hende. En anden Gang var Keiseren endog vred, fordi den tjenstgjørende Dame

ikke befandt sig ved Keiserindens Side, medens Hr. Paër gav hende Underviisning i Musik.

Det er altsaa ikke sandt, saaledes som man har paastaaet, at Modehandleren Leroy er bleven sat ud af Palladset, fordi han skulde have tilladt sig at sige til Keiserinden, idet han prøvede en Kjole paa hende, at hun havde smukke Skuldre. Hr. Leroy lod Keiserindens Kjoler forfærdige i sine Magaziner efter et Maal, som man havde leveret ham. Hverken han eller nogen af hans Folk har nogensinde prøvet dem paa Hendes Majestæt. Kammerfruerne lode ham vide, hvilke Forandringer der skulde foretages. Saaledes forholdt det sig med alle Andre, som havde Varer eller Arbeide at levere; ingen af dem har kunnet faae Keiserinden at see eller i Tale i hendes Værelser.

XXXVI.

Deres Majestæters borgerlige Giftermaal blev celebreret i Palladset St. Cloud Søndagen den 1ste April Kl. 2 om Eftermiddagen. Den religiøse Formælings Ceremonie fandt Sted den følgende Dag i Louvres store Gallerie. En temmelig paafaldende Omstændighed var det, at man om Søndag Aften havde ret godt Veir i St. Cloud, medens Gaderne i Paris bleve oversvømmede af en frygtelig og vedholdende Regn. Om Mandagen regnede det i St. Cloud, og Veiret var prægtigt i Paris, ligesom for ikke at gjøre Skaar i Optogets Pomp og i Glandsen af de beundringsværdige Illuminationer om Aftenen. "Keiserens Stjerne," sagde man i den Tids Sprog, "har to Gange seiret over Jevndøgns-Vindene."

I Slutningen af April reiste Deres Majestæter sammen til de nordlige Departementer. — I Antwerpen kom Kongen af Holland til dem. Denne Fyrste stod i et spændt Forhold til Hans Majestæt, der ganske nylig havde forlangt Afstrædelsen af en Deel af hans Stater, og som snart efter tog hele Resten. Desuagtet havde han befundet sig i Paris under Keiserens Formælingsfest, og denne havde endog affendt ham for at møde Keiserinde Marie Louise; men de to Brødre havde ikke aflagt deres gjensidige Mistro mod hinanden; og man maa tilstaae, at Kong Louis kun havde altfor megen Grund til sin. Hvad jeg fandt besynderligst i deres Tvistighed var, at Keiseren, naar han var fraværende fra sin Broder, overlod sig til den største Heftighed og de haardeste Trusler imod ham, medens de, naar de kom sammen, omgikkes saa venskabeligt og fortroligt som et Par Brødre. Skilte fra hinanden vare de, den Ene de Franskes Keiser, den Anden Konge af Holland, med ganske modsatte Interesser og Anskuelser; i hinandens Selskab vare de, om jeg saa tør udtrykke mig, kun Napoleon og Louis, Barndoms Venner og Kamerater.

Desuagtet var Prinds Louis almindeligviis nedslagen og melankolsk; de Gjenvordigheder, som han fristede paa den Throne, hvorpaa han var bleven sat imod sin Villie, i Forening med hans huuslige Kummer, gjorde ham øiensynligen meget ulykkelig; og alle de, der kjendte ham, beklagede ham oprigtigt, thi Kong Louis var en udmærket Herre, en Mand af Fortjeneste og en retskaffen Mand. Man har sagt, at da Keiseren havde decreteret Hollands Forening med Frankrig, be-

sluttede Kong Louis at forsvare sig til det yderste i Amsterdam og at lade Digerne gjennembryde, sætte hele Landet under Vand og saaledes hindre de franske Troppers Indfald. Jeg veed ikke, om dette forholder sig saaledes; men efter hvad jeg har seet af denne Fyrstes Charakteer, er jeg ganske sikker paa, at, skjøndt han havde personligt Mod nok til at udsætte sig for alle Følger af denne fortvivlede Beslutning, vilde dog hans naturlige Godmodighed og Menneskekjærlighed have afholdt ham fra at udføre en saadan Plan.

Nogen Tid efter vor Tilbagekomst fra denne Reise erholdt Keiseren Efterretning om, at hans Broder havde nedlagt Regjeringen. Han syntes i Begyndelsen meget fortrædelig over denne Begivenhed, og sagde til En, som kom ind i hans Værelse i det Øieblik, da han var bleven underrettet derom: "Jeg havde vel forudseet denne Dumhed af Louis, men jeg troede ikke, at han havde hastet saa meget med at begaae den." Ikke destomindre tog Keiseren snart sin Beslutning, og nogle Dage efter, da han under hele sit Toilet ikke havde lukket Munden op, traadte han paa eengang ud af sin dybsindige Stemning, og i det Øieblik, da jeg rakte ham hans Kjole, gav han mig to eller tre af sine fortrolige Dask, og sagde: "Monsieur Constant, veed I, hvad de tre Hovedstæder i det franske Keiserdømme hedde?" Og uden at give mig Tid til at svare, vedblev han: — "Paris, Rom, Amsterdam. Det gjør en god Effect; ikke sandt?"

XXXVII.

Marie Louise var en meget smuk Kone. Hun havde en majestætisk Figur, en ædel Holdning, en meget

friſt Teint, blonde Haar, blaae og udtryksfulde Øine; hendes Fødder og Hænder vare en Gjenſtand for Hofſets Beundring, men hun havde maaſkee lidt formeget Embonpoint. Hun tabte noget deraf under ſit Ophold i Frankrig, og vandt derved i Ynde og Skjønhed.

Saadan var hun i ſit Udvortes. I ſit Forhold mod de Damer, der udgjorde hendes ſædvanlige Selſkab, var hun venlig og meddelelig; da ſaae man den hele Lykke, ſom hun følte i Friheden af diſſe Samtaler, male ſig paa hendes Anſigt, der oplivedes og antog en uendelig Ynde. Men ved alle Leiligheder, hvor hun ſkulde fremſtille ſig, blev hun overordentlig bly. Den ſtore Verden ſyntes at fjerne hende fra hende ſelv; og ligeſom de Perſoner, der ikke af Naturen beſidde et ſtolt og fornemt Væſen, altid have Vanſkelighed ved at give ſig Mine deraf, ſaaledes gav Marie Louiſe, der altid var meget forlegen paa Receptionsdagene, ofte Anledning til uretfærdige Bemærkninger; thi, ſom ſagt, hendes Kulde var i Grunden Virkningen af en overdreven Blyhed.

I den allerførſte Tid efter ſin Ankomſt til Frankrig, havde Marie Louiſe meer end nogenſinde denne Forlegenheds-Mine. Det lader ſig letteligt forklare med en Prindſeſſe, der fandt ſig ſaa pludſelig forflyttet til et nyt Selſkab, hvis Skikke og Tilbøieligheder hun ſkulde antage og efterligne. Dernæſt, uagtet hendes høie Stilling naturligviis maatte kalde Selſkab til hende, maatte hun dog til en vis Grad ſøge det ſelv. Dette forklarer det Tvungne i hendes førſte Forhold til Hoffets Damer. Men da dette Slags Tilnærmelſer blev hyppigere, og den unge Keiſerinde havde gjort ſine Valg i ſit Hjertes

hele Oprigtighed, da blev den kolde, fornemme Mine kun brugt paa de store Courdage. Marie Louise var af en rolig, sindig Charakteer. Der behøvedes kun lidet for at vække hendes Omfindtlighed, og dog, skjøndt let at sætte i Bevægelse, var hun kun lidet paastaaelig. Hun havde erholdt en meget omhyggelig Opdragelse; hendes Aand var dannet, og hendes Smag meget naturlig. Hun havde alle behagelige Talenter, og hadede Orkesløshed. Ogsaa vilde hun gjerne være sysselsat, fordi hendes Tilbøielighed drev hende dertil, og desuden fordi hun betragtede Tidens gode Anvendelse som det eneste Middel til at fordrive Kedsomheden. Jeg troer, at det var en Kone, som passede for Keiseren. Hun holdt altfor meget af sin huuslige Kreds, til nogensinde at blande sig i politiske Intriguer, og meget ofte havde hun — en Keiserinde og Dronning — ingen anden Kundskab om de offentlige Sager, end den, som Journalerne meddeelte hende. Efter sine urolige og travle Dage kunde Keiseren kun finde nogen Vederqvægelse i et fredeligt, huusligt Liv, hvor han kunde nyde en Familiefaders Lykke. En intrigant Kone, en politisk Sladdertaske vilde have været ham en Tortur.

Imidlertid klagede Keiseren undertiden over den ringe Venlighed, som den nye Keiserinde viste mod Hoffets Damer. Han kunde ikke finde sig i hendes overdrevne Tilbageholdenhed i et Land, hvor man maaskee forfalder til den modsatte Yderlighed; det kom af, at han tænkte lidt paa den forbigangne Tid, paa Keiserinde Josephine, hvis uforanderlige Munterhed udgjorde Hoffets Glæde. Contrasten maatte frappere ham; men i Grunden var der dog noget Uretfærdigt i hans

Tanke. Keiserinde Marie Louise var en Keiserdatter, hun havde aldrig seet og kjendt andre, end Hoffolk, men Ingen af de ringere Stænder; hendes Sympathier strakte sig ikke udenfor Wienerpalladsets Mure. Hun var paa eengang kommen til Tuilerierne, midt iblandt et Folk, som hun aldrig havde seet anderledes end klædt som Soldat; derfor kan man vel til et vist Punkt undskylde hendes Stivhed mod Personer af det glimrende Selskab i Paris.

Med sit gode Hjerte maatte Keiserinde Marie Louise naturligviis søge at gjøre Mennesker lykkelige. Man vil i lang Tid tale om hendes Velgjørenhed, og fremfor Alt om den fine Maade, hvorpaa hun gjorde vel. Hver Maaned tog hun af de til hendes Toilet bestemte Fonds 10,000 Francs til de Fattige. Hendes Almisser indskrænkede sig ikke hertil; hun modtog altid med en levende Interesse dem, der talede til hende om at staae Ulykkelige bi. Af den Iver, hvormed hun hørte paa Sollicitanterne, skulde man have troet, at hun paa eengang var bleven kaldet til en Pligt, og dog havde man ikke gjort andet end berørt den følsomste Streng i hendes Hjerte.

Jeg veed ikke, at man nogensinde har fristet et Afslag af hende paa Begjeringer af dette Slags. Keiseren blev dybt rørt, hver Gang han erfarede nogen af Keiserindens velgjørende Handlinger. —

Kongen af Rom var et smukt Barn, men han lignede Keiseren mindre, end Hortenses Søn. Han havde en meget behagelig Blanding af sin Faders og sin Moders Træk. Jeg har kun kjendt ham i hans første Barndom. Hvad man meest bemærkede hos ham i denne Alder, var en

stor Godmodighed og megen Hengivenhed for de Personer, der omgave ham. Han holdt særdeles meget af en ung og smuk Pige, Datter af en Første Dame, Mademoiselle Fanny Soufflot, der næsten aldrig forlod ham; han vilde altid see hende pyntet; han forlangte af Keiserinde Marie Louise eller af sin Gouvernante, Grevinden af Montesquiou, nogle Snurrepiberier, der forekom ham smukke, og som han vilde forære sin unge Veninde. Han tog det Løfte af hende, at hun vilde følge ham i Krigen, naar han blev stor, og sagde hende en Mængde kjærlige Ord, der pleie at være Udtrykket af et godt Hjerte.

Man havde givet den lille Konge (som han selv kaldte sig) et ungt Barn til Selskab, der ogsaa tilhørte en Første Dame; jeg troer, det var Albert Froment. En Morgen, da de legede sammen i Haven, hvortil Kongens Værelse i St. Cloud havde en Udgang, og Mademoiselle Fanny passede paa dem, uden at forstyrre deres Leeg, vilde Albert have den lille Konges Trillebør; denne holdt igjen, og Albert slog ham. Den unge Konge sagde hurtigt: "Dersom man saae dig! men jeg skal ikke sige det." Dette Træk er vistnok charakteristisk.

En Dag stod han ved Vinduet hos sin Gouvernante, morede sig meget med at see Folk gaae forbi, og viste hende Alt, hvad der meest tildrog sig hans Opmærksomhed. Idet han saae ned under sine Vinduer, bemærkede han en Kone, klædt i Sorg, med en lille Dreng paa tre eller fire Aar, ogsaa i Sorg. Dette lille Barn havde et Papir i Haanden, som han viste Prindsen, ligesom bønfaldende ham om at modtage det.

Disse sorte Klæder forundrede meget den unge Prinds. Han spurgte sin Hofmesterinde, "hvorfor denne lille Stakkel var ganske sort klædt." — "Uden Tvivl, fordi hans Fader er død," svarede Gouvernanten ham. Barnet yttrede en heftig Attraa efter at tale med den lille Sollicitant. Madame de Montesquiou, der fremfor Alt søgte at nære dette Hang til Godgjørenhed hos hendes unge Eleve, befalede, at man skulde lade Moderen og Barnet komme op. Denne Kone var Enke efter en brav Mand, som var bleven dræbt i det sidste Feldttog. Dette Tab havde styrtet hende i Elendighed; hun ansøgte Keiseren om en Pension. Den unge Prinds modtog Ansøgningen, og lovede at levere sin Fader den. Dagen efter, da han som sædvanligt gik ind og hilsede paa sin Fader, leverede han ham alle de Ansøgninger, som han havde modtaget forrige Dag; en eneste blev lagt tilside; det var hans lille Clients. "Papa," sagde han, "her er en Ansøgning fra en lille Dreng, hvis Papa er død for din Skyld; giv ham en Pension." Napoleon omfavnede rørt sin Søn. Pensions-Bevillingen blev udfærdiget samme Dag.

Hans Barndoms første Opdragelse var meget lemfældig. Madame de Montesquiou havde vundet et stort Herredømme over ham ved den paa eengang milde og alvorlige Maade, hvorpaa hun irettesatte ham, naar han begik nogen Feil. Barnet var i Almindelighed lærvilligt; imidlertid havde han dog stundom heftige Anfald af Vrede. Hans Gouvernante havde valgt et fortrinligt Middel til at vænne ham af dermed: det var, at forblive ganske ligegyldig og lade hans Paroxysmer lægge sig af sig selv. Naar Barnet var blevet

roligt, kunde en Bemærkning, foreholdt med Strenghed og Fynd, gjøre ham til en Cato hele den Dag. Engang, da han væltede sig omkring paa Gulvet og udstødte heftige Skrig, uden at ville høre paa sin Gouvernantes Formaninger, lukkede hun Vinduerne og Skodderne. Barnet, som blev ganske overrasket af denne uventede Forandring, glemte, hvad der var gaaet ham imod, og spurgte hende, hvorfor hun gjorde det. "Det er af Frygt for at man skal høre dig," svarede hun; "mener du, at Franskmændene ville have en Fyrste som dig, naar de faae at vide, at du saaledes kan gjøre dig vred?" — "Troer du, at man har hørt mig?" raabte han, "det skulde gjøre mig meget ondt. Om Forladelse, maman Quiou (saaledes kaldte han hende); jeg skal aldrig gjøre det mere."

Keiseren elskede sin Søn lidenskabeligt; han tog ham i sine Arme hver Gang han saae ham, løftede ham heftigt op fra Gulvet, satte ham ned igjen, løftede ham atter op, og morede sig meget over hans Glæde. Han drillede ham, bar ham hen for et Speil, og gjorde ofte tusinde Grimasser for ham, hvorover Barnet loe, saa at Taarerne trillede ned ad Kinderne paa det. Naar han spiste Frokost, satte han ham paa sit Knæ, dyppede en Finger i Saucen, lod ham slikke den, og oversmurte hans Ansigt dermed. Gouvernanten skjændte; Keiseren loe endnu stærkere, og Barnet, som morede sig ved denne Leeg, forlangte i sin larmende Glæde, at hans Fader skulde gjøre det igjen. Dette var det gunstige Øieblik til at aflevere Ansøgninger paa Slottet. De bleve altid godt modtagne, takket være den lille Mæglers almægtige Credit.

lem vor Reise til Moskow og vort Tilbagetog derfra. Man maa have seet Napoleon i Dresden, omringet af et Hof af Prindser og Konger, for at gjøre sig en Idee om det høieste Punkt, som menneskelig Storhed kan naae; her, endnu meer end andensteds, viste Keiseren sig venlig mod Enhver; Alt tilsmilede ham, og Ingen af dem, der, som vi, nøde Synet af hans Hæder, kunde blot falde paa den Tanke, snart at see Lykken for første Gang være troløs imod ham; og hvilken Troløshed!

Jeg erindrer mig, blandt andre Details af vort Ophold i Dresden, nogle Ord, som jeg en Dag hørte Keiseren sige til Marschal Berthier, hvem han havde ladet kalde til sig meget tidligt. Da Marschallen kom, var Keiseren endnu ikke opstaaet. Jeg fik Ordre, at lade ham komme ind strax; saa at jeg, medens jeg klædte Keiseren paa, hørte en Samtale imellem ham og hans General-Adjutant, hvis Details jeg ønskede at kunne erindre, men hvoraf jeg idetmindste er sikker paa troligen at have beholdt en Idee, der overraskede mig. Keiseren sagde: "Jeg vil ikke Alexander til Livs; det er ikke mod Rusland at jeg fører Krig, lige saa lidet som mod Spanien; jeg har kun een Fiende, det er England; denne Fiende er det, som jeg vil naae i Rusland, og som jeg vil forfølge overalt."

Efterat de forskjellige Armeecorps, der stode paa den anden Side af Elben, vare rykkede frem mod Polens Grændser, forlode vi Dresden, for at finde den samme glimrende Enthusiasme overalt, hvor Keiseren kom hen.

I dette Tidspunkt var det et almindelig udbredt Rygte i hele Armeen og blandt alle Personer i Keiserens Tjeneste, at han havde isinde at gjenoprette Kongeriget Polen. Skjøndt fremmed for de politiske Anliggender, hørte jeg dog lige saa godt som enhver Anden, Udtrykket af en Mening, der var Alles, og hvorom Alle talte. Undertiden værdigedes Keiseren at lade mig fortælle, hvad jeg havde hørt, og da smilede han, thi man maatte have krænket Sandheden, for at berette ham Ting, der vilde have været ham ubehagelige; han var dengang — dette Udtryk er ikke for stærkt — Gjenstanden for den polske Nations Velsignelser.

Den 23de Juni vare vi ved Bredderne af Niemen, denne Flod, der er bleven saa berømt ved de to Keiseres Sammenkomst, under Forhold, som vare meget forskjellige fra dem, hvori de nu befandt sig til hinanden. Armeens Overgang begyndte om Aftenen, og varede henved 48 Timer, i hvilken Tid Keiseren næsten uafladeligen var til Hest, da han vidste, at hans Nærværelse i saa høi Grad fremmede Virksomheden. Omsider fortsatte vi vor Marsch til Wilna, Hovedstaden i Storhertugdømmet Lithauen. Vi ankom den 27de for denne By, som Russerne holdt besat; og først her kunde man sige, at de militaire Operationer begyndte, thi hidtil havde Keiseren reist, som om det kunde have været i det Indre af de franske Departementer. Russerne bleve angrebne, slagne, og trak sig tilbage, saa at vi to Dage efter vare i Wilna, en temmelig anseelig By, der syntes mig at kunne indeslutte henved 30,000 Indvaanere. Jeg forbauseðes over den utrolige Mængde Klostre og Kirker, som ere opførte der. I Wilna blev

Keiseren overordentlig fornøiet, da fem til sexhundrede Studenter kom til ham og forlangte at blive indlemmede i Regimenterne, og jeg behøver ikke at sige, at dette Slags Begjeringer sjelden undlode at finde en god Modtagelse af Hans Majestæt.

Vi forbleve temmelig længe i Wilna; Keiseren fulgte der Armeens Bevægelser, og sysselsatte sig ogsaa med Storhertugdømmet Lithauens Organisation. Da Keiseren meget ofte var til Hest, havde jeg Leilighed nok til at gjøre mig bekjendt med Byen og Omegnen. Lithauerne vare i en ubeskrivelig Enthusiasme, og uagtet jeg har seet mange Feste høitideligholdes i min Levetid, vil jeg dog aldrig glemme denne Begeistring hos en heel Befolkning, da man høitideligholdt den store Nationalfest i Anledning af Polens Gjenfødsel; en Fest, der ved et Bizarrerie af Tilfældet eller ved en Beregning af Keiseren var fastsat netop til den 14de Juli. Polakkerne vare endnu uvisse om den endelige Skjebne, som Keiseren havde forbeholdt deres Fædreland; men en Fremtid fuld af Forhaabninger lyste i Alles Øine. Det var ikke mere saaledes, da Keiseren havde modtaget Deputationen fra den i Warschau oprettede polske Confoederation. Denne talrige Deputation, der havde en Pfalzgreve i Spidsen, forlangte den fuldkomne Gjenoprettelse af det gamle Kongerige Polen. Keiserens Svar lød saaledes:

"Mine Herrer Deputerede fra den polske Confoederation, jeg har med Deeltagelse hørt paa hvad De have sagt mig.

"Polakker, jeg vilde tænke og handle som I; jeg vilde have stemt som I i den warschauske Forsamling:

Fædrelandskjærlighed er det civiliserede Menneskes første Dyd.

"I min Stilling har jeg mange Interesser at forene og mange Pligter at opfylde. Dersom jeg havde regjeret under Polens første, anden og tredie Deling, da skulde jeg have væbnet hele mit Folk, for at understøtte Eder. Saasnart Seieren tillod mig at gjenoprette Eders gamle Love i Eders Hovedstad og en Deel af Eders Provindser, skyndte jeg mig at gjøre det, uden dog at forlænge en Krig, der vilde have bragt mine Undersaatters Blod til at flyde.

"Jeg elsker Eders Nation. I sexten Aar har jeg seet Eders Soldater ved min Side, paa Italiens saavelsom paa Spaniens Marker.

"Jeg bifalder Alt, hvad I have gjort; jeg giver mit Minde til Eders fremtidige Foretagender; jeg vil gjøre Alt, hvad der afhænger af mig, for at understøtte Eders Beslutning.

"Dersom Eders Bestræbelser ere eenstemmige, da kunne I haabe at bringe Eders Fiender til at erkjende Eders Rettigheder. Men i disse saa fjerne og udstrakte Egne er det i Særdeleshed paa Enigheden i Beboernes Anstrengelser, at I maae grunde Eders Haab om et lykkeligt Udfald.

"Jeg har ført det samme Sprog til Eder ved min første Ankomst til Polen; jeg bør her tilføie, at jeg har garanteret Keiseren af Østerrig hans Staters Integritet, og at jeg ikke vilde billige noget Foretagende eller nogen Bevægelse, der kunde gaae ud paa at forstyrre ham i den fredelige Besiddelse af hvad han har tilbage af de polske Provindser. Lad Lithauen,

Samogitien, Witepsk, Polotsk, Mohilow, Volhynien, Ukraine, Podolien blive besjelede af den samme Aand, som jeg har seet i det store Polen, og Forsynet vil krone Eders Sags Hellighed med det lykkeligste Udfald; det vil belønne denne Fædrelandskjærlighed, der har gjort Eder saa interessante og erhvervet Eder saamange Fordringer paa min Agtelse og Beskyttelse, hvorpaa I under alle Omstændigheder kunne gjøre Regning."

Jeg har troet her at burde meddele Keiserens Svar heelt og holdent, da jeg var Vidne til den Virkning, som det frembragte i Wilna. Nogle Polakker, med hvem jeg stod i venskabeligt Forhold, talede med Smerte derom; men deres Kummer var ikke almindelig udbredt, og man hørte ligefuldt Luften gjenlyde af Skrigene "Keiseren leve!" hver Gang han viste sig offentligt, og det vil sige, hver Dag.

Under vort Ophold i Wilna fattede man noget Haab om at see en ny Fred blive sluttet, da der var kommet et Sendebud fra Keiser Alexander til Keiser Napoleon; men disse Forhaabninger vare af kort Varighed, og jeg har siden erfaret, at den russiske Officeer, Hr. Balachow, der, som næsten alle af hans Nation, frygtede for at de tvende Monarker skulde nærme sig hinanden, havde udført sin Sendelse paa en Maade, som maatte opirre Hans Majestæt, der sendte ham tilbage efter en slet Modtagelse. Alt tilsmilede Keiseren; han var dengang i Spidsen for den talrigste og frygteligste Armee, som han endnu havde commanderet. Hr. Balachow reiste da, og Alt blev iværksat til Udførelsen af Keiserens Planer. I det Øieblik, da Hans Majestæt trængte ind paa det russiske Gebeet, havde han ikke mere

sin sædvanlige Rolighed, eller idetmindste havde jeg Leilighed til at bemærke, at han var mere taus end sædvanligt, i de Timer, naar jeg havde den Ære at nærme mig ham. Imidlertid, saasnart hans Beslutning var fattet, og han havde ladet sine Tropper sætte over paa den anden Bred af Floden Vilia, ved hvilken Wilna ligger, tog Keiseren det russiske Territorium i Besiddelse med en saa enthusiastisk Heftighed, som om han kunde have været en Yngling. En af Rideknegtene, der ledsagede ham, fortalte mig, at Keiseren satte sin Hest i Carriere, og reed næsten en halv Miil forud i Skovene, uden Escorte, til Trods for de Sværme af Kosakker, der vare spredte omkring i disse Skove, som strække sig langs Vilias høire Bred.

Jeg har meer end een Gang seet Keiseren blive utaalmodig over at han ikke traf Fiender at bekjæmpe; virkelig havde Russerne forladt Wilna, hvor vi vare trængte ind uden Modstand, og selv da vi forlode denne By, meldte Speiderne, at der ingen fiendtlige Tropper vare at see med Undtagelse af nogle Kosakker. Jeg erindrer mig, at vi en Dag troede at høre den fjerne Larm af Kanoner, og Keiseren skjælvede næsten af Glæde; men vi erfarede snart, hvorledes det forholdt sig. Denne Larm var Torden, og paa eengang saae vi det frygteligste Uveir, som jeg har oplevet, bryde løs over hele Armeen. I en Strækning af tyve Mile blev Jorden saa bedækket med Vand, at man ikke kunde skjelne Veiene; og dette Uveir, saa morderisk, som om det kunde have været en Kamp, kostede os et stort Antal Mennesker, flere tusinde Heste og en Deel af Expeditionens uhyre Materiale.

Man vidste i hele Armeen, at Russerne i lang Tid havde foretaget umaadelige Befæstningsarbeider i Drissa, hvor de havde oprettet en uhyre forskandset Leir. Antallet af de der forenede Tropper, de betydelige Summer, der vare anvendte paa Befæstningerne, Alt gav Grund til at formode, at den russiske Armee omsider vilde oppebie den franske paa dette Punkt; og man var saa meget mere beføiet til at troe det, som Keiser Alexander, i de talrige blandt hans Armee udbredte Proclamationer, af hvilke adskillige vare komne til os, havde roest sig af at ville overvinde Franskmændene i Drissa, hvor vi, (som Proclamationerne sagde) skulde finde vor Grav. Men det var anderledes bestemt af Skjebnen: Russerne, der trak sig tilbage mod Hjertet af Rusland, forlode denne berømte Leir ved Drissa, da Keiseren nærmede sig. Jeg hørte i denne Periode sige af flere høie Officerer, at en Bataille dengang vilde have været en lykkelig Begivenhed for den franske Armee, hvor Modløsheden begyndte at indsnige sig, i Førstningen af Mangel paa Fiender at bekjæmpe, og senere fordi Savnet af alle Fornødenheder Dag for Dag blev besværligere at udholde. Hele Divisioner levede saa at sige kun af Marodering; Soldaterne udplyndrede de faa Paaninger og Slotte, der laae omspredte paa Markerne; og uagtet Keiseren havde givet strenge Befalinger imod Marodering og Plyndring, kunde de ikke overholdes; de fleste Officerer levede selv kun af det Bytte, som Soldaterne skrabede sammen og siden deelte med dem.

I sine Generalers Nærværelse viste Keiseren en Rolighed, som ikke altid var i hans Indre. Af nogle

afbrudte Ord, som jeg hørte undslippe ham i disse kritiske Omstændigheder, har jeg Grund til at troe, at Keiseren kun ønskede et Slag saa ivrigt i det Haab, at Keiser Alexander skulde gjøre ham nye Tilbud om Fredsunderhandlinger. Jeg troer for vist, at han da vilde have modtaget dem efter den første Seier; men han vilde aldrig have besluttet sig til at vende om af sig selv, efter saa uhyre Tilberedelser, uden at have leveret en af de store Batailler, som ere nok til at gjøre et Feldttog æresuldt; det er idetmindste hvad jeg ideligen hørte gjentage. Keiseren talede ogsaa meget ofte om Fiender, som han skulde bekjæmpe, med en fremkunstlet Haan og Foragt, som han dog ikke i Virkeligheden følte; hans Hensigt dermed var, paany at vække Officerernes og Soldaternes Selvfølelse, af hvilke mange ikke længere skjulte deres Modløshed.

Førend Keiseren forlod Wilna, havde han der oprettet en Art Central-Regjering, i Spidsen for hvilken han havde sat Hertugen af Bassano, i den Hensigt at have et Middelpunkt imellem Frankrig og den Operationslinie, som han vilde udstrække til det Indre af Rusland. Da vi havde fundet Leiren ved Drissa forladt af den russiske Armee, marscherede vi rask imod Witepsk, hvor den største Deel af den franske Styrke befandt sig forenet i Slutningen af Juli. Der blev Keiserens Utaalmodighed igjen skuffet ved en ny Retirade af Russerne; thi Kampene ved Ostrovno og Mohilow, skjøndt betydelige nok, kunne dog ikke henregnes til det Slags Batailler, som Keiseren saa ivrigen ønskede. Ved sit Indtog i Witepsk erfarede han, at Keiser Alexander, som faa Dage tilforn havde havt

sit Hovedqvarteer her, og Storfyrst Constantin, havde forladt Armeen, for at begive sig til Petersborg.

Ved vor Ankomst til Witepsk udbredte det Rygte sig, at Keiseren vilde nøies med at tage Position i denne Stad, hvor han vilde befæste sig og organisere Midlerne til Armeens Underholdning, og at han vilde opsætte Udførelsen af sine store Planer mod Rusland til det følgende Aar. Jeg kan ikke sige, hvad der var hans alvorlige Tanker i denne Henseende; men hvad jeg kan forsikkre med Vished, er, at jeg en Dag, da jeg var i Værelset ved Siden af Keiserens, hørte ham sige til Kongen af Neapel, at det første russiske Feldttog var tilende, at han næste Aar vilde være i Moskow, og det derpaa følgende i St. Petersborg, og at Krigen mod Rusland vilde blive en treaarig Krig. Gud give, at Hans Majestæt havde udført denne Plan, som han med en overordentlig Livlighed udmalede for Kongen af Neapel! Saa mange Tappre vilde da maaskee ikke have maattet bide i Græsset nogle Maaneder efter paa det forfærdelige Tilbagetog, hvis Rædsler jeg senere skal omtale.

Under vort Ophold i Witepsk var det en umaadelig Hede, hvoraf Keiseren blev overordentlig udmattet; jeg hørte ham ofte beklage sig derover, og jeg har ikke under nogen anden Omstændighed seet ham bære Byrden af sine Klæder med saa megen Utaalmodighed. I sit Værelse var han næsten altid uden Kjole, og kastede sig hyppigt paa en Sofa. Det er et Factum, som mange Personer foruden mig kunne bevidne; thi det traf sig ofte, at han saaledes modtog sine Generaler, for hvilke han i Almindelighed ikke viste sig anderledes

end i den Uniform, han pleiede at bære. Imidlertid havde den Indflydelse, som Heden øvede paa hans Legeme, dog ikke afkræftet hans store Aand; og hans Genie, der stedse var i Virksomhed, omfattede alle Bestyrelsens Grene. Men det var let at see for de Personer, hvis Stilling meest havde sat dem i Stand til at kjende hans Charakteer, at det, som i Witepsk voldte ham de største Lidelser, var Uvisheden om, enten han skulde forblive i Polen, eller uopholdelig rykke ind i Hjertet af Rusland. Saa længe han vaklede mellem disse to Ideer, saae jeg ham ofte nedslagen og taus. I denne Tvivlraadighed mellem Hvile og Bevægelse kunde Keiserens Valg ikke være vanskeligt at forudsee; ogsaa erfarede jeg, efter et Conseil, hvori Keiseren skal have fundet mange Modstandere, at vi skulde drage videre fremad og rykke mod Moskow, hvorfra vi, som man sagde, kun vare tyve Dagreiser borte. Blandt de Personer, der heftigst modsatte sig Keiserens umiddelbare Marsch til Moskow, har jeg hørt Hertugen af Vicenza og Greven af Lobau nævne; men hvad jeg kan forsikkre, da jeg selv har hørt det, og paa en Maade, der ikke efterlader nogen Tvivl, er, at Stormarschallen flere Gange havde søgt at raade Keiseren fra hans Plan; men alle hans Forsøg strandede mod dennes faste Villie.

Vi rykkede altsaa frem mod Ruslands anden Hovedstad, og ankom efter nogle Dages Marsch til Smolensk, en stor og smuk By. Russerne, som Keiseren nu endelig troede at have faaet fat, havde nylig forladt den, efter at have mistet mange Folk og opbrændt den største Deel af Magazinerne. Vi droge derind midt

igjennem Luerne; men dette var Intet i Sammenligning med hvad der ventede os i Moskow.

Jeg vil her ikke opregne de forstørstedelen barbariske Navne paa de Steder, vi passerede efter Smolensk, men blot tilføie, at vi den 5te September ankom til Bredderne af Moskwa, hvor Keiseren med stor Tilfredshed bemærkede, at Russerne omsider havde besluttet sig til at levere ham det store Slag, Gjenstanden for alle hans Ønsker, hvilket han havde forfulgt meer end hundrede Mile som et Bytte, der ikke kunde undgaae ham.

---

*) Nogen Tid før Slaget ved Moskwa bragte man et Menneske til Leiren, der bar russisk Uniform, men talede Fransk; idetmindste havde han i sit Sprog en forunderlig Blanding af Russisk og Fransk. Dette Menneske var hemmeligen deserteret fra de fiendtlige Linier; da han havde bemærket, at vore Soldater kun vare i en liden Afstand fra ham, havde han forladt Geledderne, kastet sin Flint til Jorden og raabt paa Fransk, men med russisk Accent: "Jeg er en Franskmand." Vore Soldater havde gjort ham til Fange.

Aldrig har nogen Fange været mere henrykt over Forandringen af sit Opholdssted. Denne Ulykkelige, der syntes at have grebet til Vaaben imod sin Villie, for at tjene sit Lands Fiender, kaldte sig selv, ved Ankomsten til den franske Leir, det lykkeligste af alle Menne-

---

*) Det Følgende, der af Constant er fortalt i et foregaaende Capitel, have vi troet det mere passende at meddele paa dette Sted.

sker, fordi han havde gjenfundet sine Landsmænd. Han trykkede vore Soldater i Hænderne med en Frimodighed, der behagede Alle. Man bragte ham til Keiseren; han syntes meget forlegen ved at befinde sig i Nærværelsen af de Franskes Konge (saaledes kaldte han Keiseren). Denne udspurgte ham længe; han svarede blandt Andet, at Lyden af de franske Kanoner altid havde bragt hans Hjerte til at banke, at han kun havde frygtet een Ting, nemlig at blive dræbt af sine Landsmænd. Efter hvad han havde sagt til Keiseren, lod det til at være et af de Mennesker, hvoraf der gives saa mange, der af deres Familie blive henflyttede til et andet Land, uden at vide Grundene til deres Emigration. Hans Fader havde ernæret sig temmelig kummerligt i Moskow. Han var død, og havde efterladt ham uden Hjelp og Udsigter. For at tjene Brødet, var han bleven Soldat. Han sagde, at den russiske militaire Disciplin var en af de betydelige Grunde, der havde opmuntret ham til at desertere. Han tilføiede, at han havde gode Arme og Mod, og at han vilde tjene i den franske Armee, dersom hans General tillod det. Hans Frimodighed behagede Keiseren, der ønskede at erholde nogle bestemte Oplysninger af ham om Stemningen i Moskow. Af hans Forklaringer, der vare meer eller mindre forstaaelige, erfarede man, at der herskede en stor Gjæring i denne gamle Hovedstad. Man hørte, sagde han, raabe paa Gaderne: "Ingen Barclay længere! Ned med den Forræder, den Cujon! Kutusow leve!" Kjøbmandsclassen, der havde en stor Indflydelse, fordi den sædvanligen var rig, beklagede sig over et Temporisations-System, der

holdt Tingene i Uvished og compromitterede de russiske Vaabens Ære. Man kunde ikke tilgive Keiseren, at han skjenkede en Fremmed sin Tillid, naar den gamle Kutusow, der var Russer med Liv og Sjel, maatte nøies med en underordnet Post. Keiser Alexander havde ikke bekymret sig om disse kraftige Opfordringer; men omsider, forskrækket over de Symptomer af Opstand, der havde viist sig i Armeen, havde han givet efter, og Kutusow var bleven udnævnt til Generalissimus. Man havde illumineret i Moskow, af Glæde over denne vigtige Begivenhed. Man talede om et stort Slag med Franskmændene; Enthusiasmen var stegen til det høieste i den russiske Armee: alle Soldater havde fæstet en grøn Qvist paa deres Chacot. Fangen talede med Rædsel om Kutusow. Han sagde, at det var en gammel Karl med hvide Haar, store Knebelsbarter og forfærdelige Øine; at der fattedes meget i at han var klædt som de franske Generaler; at han havde meget simple Klæder, skjøndt han kunde have dem saa smukke; at han blev rød i Hovedet som en Løve, naar han kom i Raserie; at han aldrig satte sig i Marsch, uden at have fremsagt sine Bønner; at han korsede sig hyppigt paa forskjellige Tider af Dagen. "Soldaterne holde meget af ham," tilføiede han, "fordi de sige, at han ligner Suvarow; jeg frygter for at han vil tilføie de Franske megen Skade." Keiseren, tilfreds med Fangens Forklaringer, befalede, at man skulde lade ham gaae frit omkring i Leiren. Senere sloges han tappert tilligemed Vore.

Keiseren holdt sit Indtog i Gjatz med den besynderligste Escorte. Paa et Streiftog havde man fan-

get nogle Kosakker. Hans Majestæt, som i dette Øieblik var meget begjerlig efter Underretninger, fra hvilken Kant de end kom, ønskede at udspørge disse Vildmænd. Han lod to eller tre af dem komme til Hovedqvarteret. Disse Mennesker syntes skabte til bestandig at hænge paa en Hest. Intet er mere pudseerligt, end deres Gang, naar de staae af Hesten. Deres Been, som Vanen af at skræve over en Hesteryg gjør meget udspilede, ligne saa temmelig Kløerne af en Knibtang. Naar de sætte Foden til Jorden, see de ud, som om de befandt sig i et dem fremmed Element. Keiseren drog ind i Gjatz, escorteret af to af disse Barbarer til Hest. De syntes meget smigrede af denne Ære. Jeg bemærkede flere Gange, at Keiseren ikke kunde bare sig for at lee, ved at see disse ukrainske Rytteres keitede Manerer, i Særdeleshed naar de ret vilde kroe sig. Deres Beretninger, som Hans Majestæts Tolk havde nogen Møie med at forstaae, syntes at bekræfte Alt, hvad man havde hørt om Moskow. Disse Barbarer gave Keiseren at forstaae ved deres heftige Gestus, deres convulsiviske Bevægelser og deres krigerske Stilling, at der om kort Tid vilde forefalde et stort Slag mellem Rusland og de Franske. Keiseren lod give dem Brændeviin; de drak det som det klare Vand, og rakte deres Glas frem med en komisk Koldblodighed, for at faae mere. Deres Heste vare smaae, med afstudsede Øren og lange Haler. Disse Dyr syntes meget lærvillige. Ak! man har kunnet see dem, uden at forlade Paris!

Det er et historisk Factum, at Kongen af Neapel imponerede disse Barbarer meget. Man kom en Dag

og meldte Keiseren, at de vilde udnævne ham til deres Hetman. Keiseren loe hjerteligt over deres Tilbud, og sagde spøgende, at han var beredvillig til at understøtte dette et frit Folks Valg. Vist er det, at Kongen af Neapel i sit Udvortes havde noget Theatralsk, som stak disse Barbarer i Øinene. Han var altid klædt med en stor Luxus. Naar hans Hest førte ham forud for hans Colonner, og Vinden bragte hans store Haar i Uorden; naar han gav disse vældige Sabelhug, der saa at sige afmeiede Fienderne, da begriber jeg, at han fortrinligen maatte behage disse krigerske Horder, der kun forstaae at sætte Priis paa de udvortes Egenskaber. Man har fortalt mig, at Kongen af Neapel, blot ved at svinge sin store Pallask, bragte en heel Horde af disse Barbarer til at tage Flugten. Jeg veed ikke, hvorvidt en saadan Begivenhed virkelig har fundet Sted; men den er idetmindste saare mulig. —

Som alle Folkeslag paa Culturens lavere Trin, saaledes troe ogsaa Kosakkerne paa Trolddom. Man fortalte os et temmelig pudseerligt Træk af den store Kosakhøvding, den berømte Platow. Han trak sig tilbage, forfulgt af Kongen af Neapel. En Kugle traf en af hans Officerer ved Siden af ham. Hetmanen, forbittret paa sin Troldmand, lod ham gjennemprygle i alle Hordernes Nærværelse, idet han bitterligt anklagede ham for ikke at have bortvendt Kuglerne ved sine Trolddomskunster. Det var sikkert at have mere Tillid til denne Kunst, end Troldmanden selv forlangte at man skulde have.

Den 3die September lod Keiseren fra sit Hovedqvarteer i Gjatz sin Armee underrette om at den skulde

forberede sig til et almindeligt Slag. I nogle Dage havde der været en stor Sløvhed i Bivouac-Politiet. Han lod Ordrernes Strenghed fordobble. Adskillige Detaschementer, som vare dragne ud for at søge Levnetsmidler, havde forlænget deres Excursioner noget for meget. Keiseren paalagde sine Oberster at tilkjendegive dem hans Misfornøielse, idet han tilføiede, at de, der ikke vare vendte tilbage den følgende Dag, skulde ikke komme med i Slaget. Disse Ord behøve ingen nærmere Forklaring.

Sletten, der omgav Gjatz, var meget frugtbar. Markerne vare næsten alle bedækkede med Rug, der var færdig til at meies. Imidlertid saae man hist og her store Stykker, som Kosakkernes Heste havde nedtraadt paa deres Flugt. Jeg har senere sammenlignet disse Markers Udseende i November-Maaned med det, de havde i September. Hvad Krigen er for en frygtelig Ting! Nogle Dage før Slaget reed Napoleon, ledsaget af to af sine Marschaller, ud for at besee Omegnen af Byen. Dagen før denne store Begivenhed talede han om Alt med den største Rolighed. Han yttrede sig om dette Land, som om det havde været en smuk og god Provinds i Frankrig. Naar man hørte ham tale, skulde man troe, at Armeen allerede var bragt under Tag. Her vilde blive ypperlige Vinterqvarterer. Det første Foretagende af den Administration, som han vilde oprette i Gjatz, skulde være, at opmuntre Agerdyrkningen; derefter gjorde han sine Marschaller opmærksomme paa de yndige Krumninger af Strømmen, der giver Staden dens Navn. Han syntes henrykt over den Udsigt, han havde for Øie. Aldrig saae jeg

Keiseren overlade sig til en saa blid Rørelse, aldrig saae jeg saa megen Rolighed udbredt over hans Aasyn; aldrig havde jeg en høiere Idee om hans Sjelsstyrke.

Den 5te September besteeg Keiseren Høiderne af Borodino, for paa eengang at overskue begge Armeers Stillinger. Himlen var overtrukken. Snart faldt den fine og kolde Regn, der i Almindelighed kun falder ved Efteraarets Nærmelse. Denne Regn ligner langt borte en temmelig tæt Taage. Keiseren prøvede paa at bruge sine Briller; men den Art Slør, der bedækkede hele Sletten, hindrede ham i at see; han blev utaalmodig. Regnen, der, jaget af Vinden, faldt i en skraa Retning, satte sig paa hans Briller; han lod dem flere Gange tørre af, og var meget fortrædelig over dette Vanheld.

Temperaturen var kold og fugtig; han forlangte sin Kappe, indhyllede sig deri, og sagde, at det ikke var til at udholde, at man maatte vende tilbage til Hovedqvarteret; han traadte ind i sit Telt, og kastede sig paa Sengen, hvor han sov lidt. Da han vaagnede, sagde han til mig: "Constant, gaa ud og see; mig synes, jeg hører Larm udenfor." Jeg gik, og kom strax tilbage, meldende ham General Caulaincourts Ankomst. Keiseren sprang op fra Sengen, ilede Generalen imøde, og spurgte med Urolighed: "Bringer De mig Fanger?" Generalen svarede ham, at man ikke kunde gjøre Fanger, da de russiske Soldater hellere lode sig dræbe, end overgave sig. Keiseren udraabte: "Saa føre man hele Artilleriet frem." Han meente, at da Alt beredte sig til at gjøre denne Krig til en Ødelæggelseskrig, skulde

Kanonerne saa meget som muligt spare hans Tropper Anstrengelsen af at skyde med Musketten.

Den 6te, ved Midnatstid, meldte man Keiseren, at Russernes Vagtild ikke mere syntes at være saa mangfoldige, og at man saae Flammen slukkes paa flere Punkter. Nogle sagde, at man havde hørt en dump Hvirvlen af Trommer. Armeen var i den største Uroliglighed. Keiseren foer forskrækket op af sin Seng. "Det er ikke muligt," sagde han gjentagne Gange. Jeg vilde give ham hans Klæder, forat han kunde holde sig noget varm, da Natten var kold. Men han var saa ivrig for selv at overtyde sig om Sandheden af denne Beretning, at han blot lod sin Kappe kaste om sig, og saaledes styrtede ud af sit Telt. Virkelig var Bivouac-Ilden bleven noget blegere. Keiseren havde skrækkelige Formodninger. Hvor skulde Krigen da standse, naar Russerne endnu trak sig tilbage? Meget bevæget gik han igjen ind i sit Telt, og lagde sig paa Sengen, idet han flere Gange sagde: "Nu, vi ville faae at see imorgen tidlig."

Den 7de September stod Solen op paa en skyfri Horizont. Keiseren udbrød: "Det er Austerlitz-Solen." Dette Udtryk kom for Armeens Øren og blev gjentaget af den med Enthusiasme. Trommen rørtes, og man oplæste følgende Dagsbefaling:

"Soldater!

Slaget, som I saa meget have attraaet, bydes Eder nu! Fra dette Øieblik er Seieren kun afhængig af Eder; den er os nødvendig; den vil skjenke os Overflødighed, gode Vinterqvarterer og en snarlig Hjemkomst til Fædrelandet. Viser Eder som ved Austerlitz, Fried-

land, Witepsk og Smolensk, og lad de fjerneste Efterkommere med Stolthed kunne omtale Eders Forhold paa denne Dag; lad den kunne sige om Eder: Han var med i det store Slag under Moskows Mure."

Armeen svarede med gjentagne Bifaldsraab. Keiseren havde dicteret denne Proclamation nogle Timer før Slaget. Den blev forelæst Soldaterne om Morgenen. Napoleon befandt sig dengang paa Høiderne af Borodino; da Armeens begeistrede Raab naaede hans Øren, stod han med Armene overkors; Solen skinnede ham i Øinene, ligesom og Gjenskinnet af de franske og russiske Bajonetter; han smilede; derpaa blev han alvorlig, lige indtil Kampen var endt.

Paa denne Dag bragte man Napoleon Kongen af Roms Portrait; han trængte til, at en saa blid Rørelse gav ham Luft i hans ængstelige Spænding. Han holdt længe dette Portrait paa sine Knæe, betragtende det med Henrykkelse. Han sagde, at det var den behageligste Overraskelse, som man havde kunnet forskaffe ham, og gjentog flere Gange med dæmpet Stemme: "Min gode Louise! det er en indtagende Opmærksomhed." Paa Keiserens Ansigt læste man et Udtryk af Lykke, som det er vanskeligt at skildre. De første Bevægelser vare rolige og havde noget Tungsindigt. "Det kjære Barn!" var Alt, hvad han sagde.

Men han gjenvandt hele sin Stolthed som Fader og Keiser, da man efter hans Befaling havde ladet Officerer og selv Soldater af den gamle Garde komme, for at see Kongen af Rom. Portraitet var blevet opstillet udenfor Teltet. Der kan ikke tænkes noget paa eengang mere Rørende og Alvorligt, end disse gamle

Soldater, som ærbødige toge Hatten af for dette Billede, hvori de stræbte at gjenfinde nogle af Napoleons store Træk. I dette Øieblik følte Keiseren den høieste Glæde som Fader, idet han vel vidste, at hans Søn, næst ham, ikke havde nogen trofastere Venner, end hans gamle Krigskammerater, Deeltagerne i hans Hæder og Anstrengelser.

Kl. 4 om Morgenen, en Time før Slaget, havde Napoleon sporet en stor Mathed i hele sin Person; han havde en let Gysen, men uden Feber, og kastede sig paa Sengen. Imidlertid var han dog ikke saa syg, som Hr. de Segur beretter. Han havde i nogen Tid havt en stærk Forkjølelse og Snue, som han havde forsømt noget, og som tiltog ved de uafladelige Anstrengelser paa denne mærkelige Dag. Hertil kom en overordentlig Hæshed, som han bekjæmpede ved et fuldkomment Soldatermiddel; han drak en meget let Punsch hele Natten, som han tilbragte med at arbeide i sit Cabinet, men uden at kunne tale. Denne Upasselighed varede to Dage; den 9de befandt han sig vel, og hans Hoste var næsten forbi.

Efter Slaget fandtes der fem russiske Liig for hvert fransk. Kl. 12 om Middagen kom en Adjutant og berettede Keiseren, at Greve August de Caulaincourt, Broder til Hertugen af Vicenza, var bleven truffen af en Kanonkugle. Keiseren udstødte et dybt Suk, og sagde ikke et Ord; han vidste vel, at hans Hjerte meer end een Gang vilde blive dybt saaret paa denne Dag. Efter Slaget bragte han Hertugen af Vicenza sin Trøst paa den meest rørende Maade.

Keiseren sagde ofte, naar han talede om denne eller hiin General, som var falden i Kampen: "Han er lykkelig; han er død paa Ærens Mark, og jeg skal maaskee være saa ulykkelig at døe i min Seng." Han havde været mindre Philosoph ved Marschal Lannes' Død, og jeg saae ham græde under Frokosten; store Taarer rullede ned ad hans Kinder og faldt paa hans Tallerken. Han havde ret levende savnet Desaix, Poniatowsky, Bessieres, men fremfor Alle Lannes, og efter ham Duroc.

Hele Tiden, medens Slaget ved Moskwa stod paa, havde Keiseren Anfald af Dysurie. Man havde flere Gange truet ham med denne Sygdom, naar han ikke anvendte mere Forsigtighed. Han leed meget, men klagede ikke synderligt, og naar der undslap ham et dæmpet Udraab, var det, fordi han følte meget heftige Smerter. Det har noget Rystende, at høre Mennesker klage, af hvem man ikke er vant dertil; thi da kan man gjøre sig en Forestilling om Smerten i dens hele Styrke, efterdi den er stærkere end den kraftige Mand. Ved Austerlitz havde Keiseren sagt: "Ordener er opslidt; man har kun en vis Tid for Krigen; jeg kan endnu due dertil i sex Aar; efter den Tid maa jeg selv holde op."

Keiseren ilede gjennem Valpladsen. Det var et frygteligt Syn; næsten alle Døde vare bedækkede med Saar, et Beviis paa, med hvilken Forbittrelse man havde kjæmpet. I dette Dieblik var det et meget slemt Veir; det regnede, og Blæsten var meget heftig. Nogle stakkels Saarede, som man endnu ikke havde bragt paa Ambulancerne, reiste sig halvt op fra Jorden, forat

man kunde bemærke dem og yde dem Hjelp. Der var nogle, som raabte: "Keiseren leve!" uagtet deres Lidelser og Mathed. Paa alle de af vore Soldater, som vare blevne trufne af de russiske Kugler, saae man vide Saar som store Huller, thi de russiske Kugler vare meget større end vore. Vi saae en Fanebærer, der havde indsvøbt sig i sin Fane, som i et Liigklæde. Han syntes at yttre Tegn til Liv, men han døde under den Bevægelse, man gjorde, for at reise ham op. Keiseren reed videre, men sagde Intet. Flere Gange, naar han kom forbi de meest Lemlæstede, holdt han Haanden for Øinene, for ikke at see dem. Denne Rolighed varede kun kort Tid; der var et Sted paa Valpladsen, hvor Franskmænd og Russere vare faldne imellem hinanden; næsten alle vare kun saarede meer eller mindre haardt. Da Keiseren hørte deres Skrig, saae jeg ham vredes; han raabte paa dem, der skulde bringe de Saarede bort, forbittret over den Langsomhed, hvormed de udførte deres Bestilling. Det var vanskeligt at undgaae, at Hestene kom til at træde paa Liig, hvor der laae saa mange sammenhobede. En af de Saarede blev truffen af Hoven af en af Hestene i Keiserens Følge; den Ulykkelige udstødte et gjennemtrængende Skrig; Keiseren vendte sig hurtigt om, og spurgte vred, hvem den Ubehændige var, der havde saaret dette Menneske. I den Tanke at berolige ham, sagde man, at den Saarede kun var en Russer. "Russer eller Franskmand," svarede han, "jeg vil, at man skal bringe Alle bort."

Nogle unge Mennesker, der gjorde deres første Feldttog her i Rusland, og vare blevne dødeligt saarede, tabte Modet, idet de græd som Børn og kaldte

paa deres Moder. Denne frygtelige Scene vil stedse forblive indprentet i min Erindring.

Keiseren gjentog med Heftighed sine Befalinger med Hensyn til de Saaredes Transport, dreiede stiltiende sin Hest, og kom om Aftenen tilbage til Hovedqvarteret. Jeg tilbragte Natten hos ham. Han havde en meget urolig Søvn, eller rettere, han sov slet ikke. Flere Gange gjentog han, idet han heftigt bevægede sig paa sin Hovedpude: "Den stakkels Caulaincourt! Hvilken Dag! hvilken Dag!"

Anekdote.

Ved et Gjestebud hos Hertugen af Aiguillon — som man erindrer, levede han under Madame Dubarrys Regjering — fandtes paa Bordet en meget stor Kage, hvorpaa var afbildet forskjellige Dele af Europa, over hvilke hans Magt som Minister udstrakte sig. Hertugen bød Vicomtessen af Fleury et Stykke af den. I Førstningen afslog hun det; men et Øieblik derefter sagde hun: "Giv De mig kun Frankrig, min Hertug, jeg kan lige saa godt fortære det, som en Anden."

Wilhelm den Første, Prinds af Oranien*).

Ved sit Ægteskab med Marie, en Datter af Carl den Dristige af Burgund, var Maximilian, Keiser Frederik den Tredies ridderlige Søn 1477 bleven Herre over Nederlandene. Disse Provindser, som vare rige ved deres Handel, lykkelige i Nydelsen af deres Friheder og Rettigheder og blomstrende under milde Loves Beskyttelse, vaagede med mistroisk Ængstelighed over deres Forfatning. Da Maximilian 1486 var bleven romersk Konge, troede han imidlertid at kunne tillade sig Indgreb i Constitutionen. Han førte fremmede Tropper ind i Landet, paalagde overordentlige Skatter og bortgav Embeder til Tydskere og Burgundere. Opbragt herover greb Folket til Vaaben imod ham, bemægtigede sig hans Person i Brügge, satte ham fangen paa Slottet og gav ham ikke hans Frihed igjen, førend han havde sikkret Nationen dens Rettigheder.

Da Maximilian 1494 var bleven tydsk Keiser, overgav han Regjeringen over Nederlandene til sin Søn Philip den Smukke, mindre mærkelig ved hans Duelighed til at regjere, end ved hans i sine Følger lykkelige Giftermaal med Johanna, en Datter af Ferdinand og Isabella og som saadan Arving til Spanien (1496).

Efter Philips Død 1506 erholdt hans Søn Carl Herredømmet over Nederlandene, med hvilke han

---

*) K. H. L. Pölitz: Jahrbücher der Geschichte und Staatskunst. 1829. Zweiter Band.

1516 forenede Kongerigerne Spanien og begge Sicilierne tilligemed den ny Verden. 1519 døde Maximilian og 1520 fik Carl ogsaa den romerske Keiserkrone.

Stolt af sin Magt troede Carl, med Tilnavn den Femte, med mere Held end Bedstefaderen at kunne vove Indgreb i Nederlandenes Forfatning. Han trykkede Provindserne med usædvanlige Paalæg, førte fremmede Tropper ind i Landet, indviklede det i sine Krige og lod hverve Nederlændere til sin Hær. Religionsfriheden, som han tilsidst tvungen dertil af Fyrsterne maatte tilstaae Tydskland, søgte han her at undertrykke (1521 og de følgende Aar). Inqvisitionen indførte han under Navn af en geistlig Ret. Staden Gent, som nægtede ham Penge til Krigen mod Frankrig, tugtede han 1540 saaledes, at den aldrig siden har forvundet det.

Uagtet denne despotiske Fremgangsmaade kunde dog Nederlænderne i Sammenligning med den paafølgende Regjering i mange Henseender prise sig lykkelige under Carl den Femte. Hans Overvægt i Europa hævede deres Handel til en usædvanlig Høide; Spaniens, Italiens, Tydsklands og den nye Verdens Havne stode aabne for deres Skibe; under en uafbrudt indre Fred kunde de nyde Frugterne af deres Virksomhed. Hertil kom, at Carl besad mange personlige Egenskaber, som maatte gjøre ham elsket af Nederlænderne. Han var født i deres Land og talte deres Sprog; han besøgte ofte Provindserne og underholdt sig gjerne med de Indfødte, som han indtog ved sit venlige Væsen og sin behagelige Anstand. Ganske anderledes forholdt det sig med hans Søn Philip den Anden, til hvem Carl siden afstod disse Lande. Skjøndt Philip var ligesaa ærgjerrig som sin

Fader, forstod han dog ikke den Kunst at vinde Hjerterne. Hans mørke Gemyt, som var fremmed for enhver velvillig Følelse, hadede den nederlandske Munterhed. En fri Forfatning var i hans Dine en Forbrydelse. Selv opdragen under Munkenes jernhaarde Tugteriis, vilde han 1560 indføre Inqvisitionen i dens hele Gruelighed i det lykkelige Land. Dette var mere end de Frihed elskende Nederlændere kunde tadle; Oprøret brød ud i fuld Flamme. Under denne Opstand imod et grændseløs Tyranni straale Prindserne af Oraniens Navne som klart lysende Stjerner. Dem maae Nederlandene takke for deres Frihed. Navnene Wilhelm den Første, Moritz, Frederik, Henrik o. fl. have vunder Udødelighed. Her ville vi forsøge at skildre en af de Berømteste af disse, nemlig Wilhelm den Første, Prinds af Oranien*).

Wilhelm den Første, Stifter af den ældre nassau-oraniske Linie, født i Dillenburg i Grevskabet Nassau den 25de April 1533, var ældste Søn af Grev Wilhelm den Rige og Grevinde Juliane af Stolberg. Hans Fader, som i sine Lande havde indført Reformationen, vilde opdrage ham i den evangeliske Religion. Dette saae Carl den Femte ugjerne, da han havde en vis Forkjærlighed for Huset Nassau, der var grundet i den Omstændighed, at Grev Henrik af

---

*) Kilderne ere: Meteren, de Thou, Strada, Reyd, Grotius, Meursius, Burgundius, Bentivoglio, Hopperus, Vigilius, Waagenaar (allgem. Geschichte der Ver. Niederlande) Apologie des Prinzen von Oranien m. fl.

Nassau, Wilhelm den Riges Broder, ved sine Bestræbelser væsentligen havde bidraget til at forskaffe ham den tydske Keiserkrone. Carl, som synes at have anet i Drengen den vordende store Mand, forlangte, at Faderen skulde overlade ham den unge Wilhelm, som han lod opdrage i den romersk-katholske Kirkes Lærdomme under Opsyn af sin Søster, Marie, Dronning af Ungarn. Ni Aar beholdt Carl Prindsen, som Kammerjunker, om sin Person og saae med stor Glæde, hvorledes hans herlige Talenter udviklede sig. Med en Faders Kjærlighed gav han ham Underviisning i Regjeringsforretninger og skjænkede ham i høi Grad sin Fortrolighed. Naar Keiseren gav fremmede Gesandter Audients og Wilhelm vilde begive sig bort tilligemed de øvrige Hoffolk, holdt han ham tilbage, idet han sagde: "Bliv De Prinds!" thi han vidste, at han kunde stole paa Wilhelms Taushed. Han havde ei heller mindre Tillid til det unge Menneskes Indsigter. Engang tilstod han endogsaa i Fleres Overværelse, at Prindsen ofte havde givet ham Ideer, som vanskeligen vare opstaaede i hans egen Hjerne.

Keiserens Kjærlighed og Bestræbelser maatte Wilhelm takke for, at han erholdt Fyrstendømmet Oranien; thi 1544 bevægede Carl i Leiren ved Richemont hans Fætter Renatus, eneste Søn af den ovennævnte Henrik af Nassau og af Claudia af Orange og Chalons, til at indsætte ham til Arving af Orange og Chalons. Da Renatus 17de Juli 1544 var falden ved St. Didier, en befæstet Plads ved Marne i Champagne, tiltraadte Wilhelm den oraniske Arv og afstod sine Fædrenebesiddelser. Hans Broder Johan succede-

rede ham i Grevskabet Nassau-Dillenburg. Carl den Femte stadfæstede 13de Februar 1545 Wilhelms Overeenskomst med hans Slægtninge.

Wilhelm var i sit tre og tyvende Aar, da Carl 1556 nedlagde Regjeringen og afstod Nederlandene, Spanien og den nye Verden til sin Søn Philip, men det tydske Rige til sin Broder Ferdinand. Som et Beviis paa Keiserens Agtelse og Tillid til den unge Prinds anfører man, at Carl valgte ham fremfor alle de Store ved sit Hof til at overbringe Ferdinand den romerske Keiserkrone. Ved denne Leilighed yttrede Prindsen for ham, at han med en smertelig Følelse vilde see en Anden i Besiddelse af denne Krone, som hans Onkel Henrik havde sat paa Carls Hoved. Ved allerede tidligere at overdrage Wilhelm en endnu vigtigere Post, tilkjendegav Carl, at han ikke dømte mindre fordeelagtigt om Prindsens Feltherretalent end om hans Klogskab. Da nemlig Philibert Emanuel, Hertug af Savoyen, som commanderede den keiserlige Hær i Nederlandene, i sit eget Lands Anliggender blev kaldt til Italien, betroede Keiseren Prinds Wilhelm, som den Gang var fraværende, Overcommandoen over disse Tropper, uagtet det hele Krigsraad forestillede ham, at det syntes dem altfor voveligt at stille en Yngling mod de store franske Hærførere, Greven af Nevers og Admiral Chatillon. Udfaldet retfærdiggjorde Keiserens Valg. Skjøndt tapper i Feldten arbeidede Wilhelm dog med Iver for Freden, som endelig blev sluttet 1559 i Chateau-Cambrensis. Ved denne Leilighed fik Prindsen sit Fyrstendømme igjen, som Frankrig havde frataget ham.

Den udmærkede Yndest, hvori Prindsen af Oranien stod hos Carl den Femte, var tilstrækkelig til at udelukke ham fra Philips Fortrolighed. Det vil ikke være uden Interesse at anstille en Sammenligning mellem begge disse Regenters, Faderens og Sønnens, Charakteer og derpaa ville vi gaae over til at skildre Wilhelm af Oranien.

En grændseløs Ærgjerrighed og Herskesyge havde Philip den Anden tilfælles med sin Fader; men iøvrigt var Sønnen aldeles det Modsatte af Faderen. Født i Gent i Flandren elskede Carl den Femte Nederlænderne med deres naturlige, muntre Sind, og talte gjerne deres Sprog; Philip, som var født i Spanien, talte blot Spansk og hadede Nederlændernes overgivne Munterhed ligesaa meget som deres Privilegier. Naar Carl opholdt sig i Brüssel, bortfjernede han det trykkende Ceremoniel fra sit Hof; her affastede han den spanske Alvorlighed; ingen Fremmede spærrede Veien for dem, der ønskede at tale med ham og Nederlændere omgave hans Person. Philip kunde ikke lide andet om sig end Tvang og Eensformighed; egensindig hang han ved de spanske Skikke og blot Spaniere dannede hans nærmeste Omgivelse. Carl var munter iblandt de Muntre; hans Alvorlighed blev formildet ved hans indtagende Væsen. Philips Blik var stedse mørkt; al Velvillie var fremmed for hans Gemyt. Carl besad en stærk og oplyst Aand, Philip derimod en temmelig indskrænket Forstand; men hiin var mere Hykler end denne. Af Egennytte kæmpede Carl for Religionen, fordi han an-

saae henne for en af sin Værldes vigtigste Støtter; Philip gjorde det mere af Overbeviisning og blind Lydighed. Begge lode af forskjellige Bevæggrunde tusinde Kjættere for Troens Skyld henrette ved Baal og Sværd; Carl, fordi han ansaae enhver Afvigelse fra Kirkens Dogmer som en Opstand mod sit eget Herredømme; Philip, fordi han virkelig troede paa disse Dogmer. Hos Carl formaaede Troen dog ikke altid at undertrykke de menneskelige Følelser, men Philips Tro derimod var grusom; hans Gud var et skrækkeligt Væsen; for ham nærede han en slavisk Frygt og vilde derfor blot see Slaver om sig; Menneskene vare i hans Øine Intet, og med koldt Blod opoffrede han dem, naar han troede derved at kunne erhverve sig Guds Naade. Carl søgte overalt at indføre Inqvisitionen for derved at grundfæste sig eget Herredømme; Philip gjorde det samme, men blot for Religionens Skyld.

En Mand, som Philip, kunde ikke ynde den, som hans Fader havde agtet og elsket saa høit; men der var endnu andre hemmelige Bevæggrunde som bortfjernede ham fra Prindsen af Oranien. Wilhelm hørte "til de magre og blege Mennesker, der, som Cæsar sagde, ikke sove om Natten, fordi de tænke for meget." Hans rolige Ansigt røbede aldrig, hvad der foregik i hans fyrige, stedse virksomme Sjæl. Hans Aand var bøielig nok til at antage alle Former; men ogsaa stærk nok til ikke at tabe sit sande Væsen under nogen Form. Ingen Lykkens Omvexling, ikke Tidens Storme formaaede at bøie hans faste, urokkelige Charakteer. Han var en Mester i den Konst at gjennemskue Menneskene og vinde deres Hjerter; han var hverken karrig eller ødsel med

Tegn paa sin Gunst; langsom, naar han skulde fatte en Beslutning, men standhaftig og, hvor det gjaldt, rask i at udføre det, som han engang havde besluttet. Han frygtede Faren førend den nærmede sig og beregnede nøie ethvert muligt mødende Tilfælde; men i Farens Stund var han rolig og tabte ikke Modet i Ulykken. Han var gjerrig med Tiden, sparsom med Ord og ødsel med Guld. Han kjendte ingen anden Fritid end den, hvori han sad ved Taflet; den var helliget hans Familie og Venner og Vinen opklarede da hans Pande. Han førte et prægtigt Huus, havde et talrigt Tjenerskab og viste Gjestfrihed mod enhver. Tilsyneladende var han ydmyg mod Hoffet. Folket behandlede han med Venlighed og var elsket af det. Ingen var mere skikket, end Wilhelm den Tause, til at stifte og iværksætte en stor Sammensværgelse. Med sit sikkre Blik gjennemskuede han Tidsomstændighederne, han forstod at vælge det gunstige Øieblik og i sin stærke Villie fandt han Kraft til urokkeligen at stræbe efter det fastsatte Maal.

En Mand, som Wilhelm, kunde vel skuffe Mange, men ikke lettelig den mistroiske Philip. Han læste i Wilhelms tause Sjæl og gjennemskuede eller anede i det mindste hans Planer. Ei heller lode de Spaniere, som omgave Philips Person, nogen Leilighed hengaae ubenyttet, hvorved de kunde gjøre Prindsen af Oranien mistænkt hos deres Herre.

Den tvetydige Mening om Wilhelms religiøse Grundsætninger forøgede end mere Philips Mistro. Saa længe Carl den Femte levede, viste Prindsen sig som en lydig Søn af den romersk-katholske Kirke;

men Frygten var dog ikke ugrundet, at den Forkjærlighed, som man havde indgydt hans unge Hjerte for den ny Lære, engang i Tiden skulde aabenbare sig i hans Handlinger. Fremtiden beviste, at Wilhelm ikke med ængstelig Hengivenhed hang ved nogen bestemt Kirke og at han lettelig hævede sig over de vedtagne Former til en fri Anskuelse. En tilfældig Omstændighed ledede til, at Prindsens sande Tænkemaade blev opdaget. Wilhelm var som Gidsel for Freden til Chateau-Cambrensis bleven tilbage i Frankrig og havde ved en Uforsigtighed af Henrik den Anden, som ansaae ham for den spanske Monarks Fortrolige, erfaret et hemmeligt Anslag af det franske og spanske Hof mod begge Rigers Protestantere. Prindsen af Oranien tøvede ikke med at meddele sine Venner i Brüssel denne vigtige Efterretning; men Brevene, som bleve vexlede i denne Anledning, faldt i Kongen af Spaniens Hænder. Philip blev opbragt over at see sit Anslag saaledes forstyrret og besluttede at hævne sig paa Prindsen; men da han var en Mester i den Konst at forstille sig, skjulte han sin Plan, indtil Tiden syntes ham gunstigere til dens Udførelse.

Philip kunde have været en misundelsesværdig Regent i det velsignede Land, dersom han havde været i Stand til at nære et faderligt Sindelag imod sine Undersaatter. Nederlandene bestode den Gang af 17 Landskaber: de 4 Hertugdømmer Brabant, Limburg, Luxemburg, Geldern; de 7 Grevskaber: Artois, Hennegau, Flandern, Namur, Zütphen, Holland og Seeland; Margrevskabet Antwerpen og de 5 Herskaber: Friesland,

Mecheln, Utrecht, Oberyssel og Grønningen. 350 folkerige, velhavende Stæder, 6300 større Flækker og en utallig Mængde mindre Byer, Meierier og Bjergslotte gjorde disse Provindser til det meest blomstrende Land i det hele Europa. Deres Handel stod paa det høieste Trin og med Velstanden voxede ogsaa Landsculturen. Istedetfor at være dette lykkelige Folks Fader, blev Philip dets Despot og til Gjengjeld derfor fandt han overalt Misfornøielse og Opstand. Ved sin Fremgangsmaade tvang han det mishandlede Folk til Nødværge og fremkaldte en blodig Krig, som tilsidst endtes med, at Spanien tabte Herredømmet over Nederlandene.

Ved sin Regjeringstiltrædelse skjenkede Philip Nederlandene det Skrækkeligste, som Helvede kan tilskikke Menneskeslægten, nemlig den spanske Inqvisition med alle dens hemmelige og offentlige Grueligheder. Det var en let Sag at stemple En til Kjætter og vee den, paa hvem blot Mistanke om Kjætteri hvilede! Intet Sted fandt han Tilflugt; han maatte udryddes af Jorden og paa hiin Side af Graven viste man ham Helvede med alle dets Qvaler.

For at tilintetgjøre ethvert Spor af Frihed, besatte Philip Landet med spanske Tropper og uddeelte de vigtigste Embeder til Fremmede, som ved enhver Leilighed gik frem med den størst mulige Strenghed. Til Inqvisitionens Tjeneste behøvede man geistlige Haandlangere og derfor skulde der foruden de 4 gamle Bispedømmer, stiftes 13 nye, for at deres Antal kunde svare til Provindsernes, og 4 af dem skulde ophøies til Erkebispedømmer. Da Philip forlod Nederlandene, overdrog han Regjeringen til en Qvinde, Margaretha af

Parma, og til en Præst, Biskop Granvella. Margaretha af Parma, en naturlig Datter af Carl den Femte og en nederlandsk Frøken van Geest, var opdragen af sin Grandtante Margaretha og Dronning Maria af Ungarn og 3 Gange formælet, sidst med Octavio Farnese, Paul den Tredies Nepot. Hun var en Qvinde med en Mands Tilbøieligheder og Lidenskaber og blev behersket af den raaeste Munketro. Ved hendes Side stode Hertug Alba og Granvella, Biskop af Arras; den første var en Mand af en ubøielig, mørk og fanatisk Charakteer; den Sidste besad en gjennemtrængende, vidtomfattende Forstand, udmærket Duelighed til Forretninger, stor Veltalenhed, utrættelig Taalmodighed og urokkelig Troskab mod sin Konge. To Mænd af adelig Byrd saae sig altsaa skuffede i deres Haab om at erholde Regentskabet, nemlig Wilhelm, Prinds af Oranien, og Grev Lamoral af Egmont, Prinds af Gavre. Den Sidste, en venlig, munter Mand af ædel Anstand, stod som Kriger høiere, men som Statsmand og Menneskekjender lavere end Prindsen af Oranien. At begge disse Mænd vare blevne forbigaaede, krænkede dem selv og fornærmede Folket, hvis Yndlinge de vare. Indgrebene i Constitutionen, Faren, som truede Friheden og Religionen, og nye trykkende Skatter foruroligede Gemytterne og gjorde dem modtagelige for dristige Planer. Misfornøielsen med det nye Regentskab tiltog og Opstandens Ild ulmede under Asken. Kongen, som troede, at det gunstige Dieblik til at hævne sig paa de Store og især paa Oranien endnu ikke var kommet, søgte at skuffe Folket og Adelen ved Tegn paa sin Gunst, som han skjenkede disse Mænd.

Wilhelm og Egmont bleve Medlemmer af Statsraadet og ved Besættelsen af Statholderskaberne i Provindserne, fik Egmont Flandern og Artois, Wilhelm Holland, Seeland, Utrecht og Vestfriesland og deres Godser bleve erklærede for skattefrie. Men netop paa den samme Tid, da Philip syntes at ære Prindsen af Oranien ved disse offentlige Beviser paa sin Agtelse, forstod han hemmeligen at saare ham desto føleligere, i det han forhindrede det Giftermaal, som Wilhelm vilde indgaae med en Prindsesse af Lothringen; thi han frygtede for, at Prindsen ved denne Forbindelse med et mægtig Huus kunde forledes til dristige Planer. Wilhelm kunde aldrig glemme Kongen, at han havde tilføiet ham denne Krænkelse.

Paa Rigsdagen i Gent (1559), som Philip holdt kort før sin Afreise og hvor han høitidelig overgav Hertuginden af Parma Statholderskabet, maatte han høre kraftige Sandheder angaaende de fremmede Tropper i Landet, Sandheder, som krænkede hans Stolthed, men som dog tvang ham til at love at befrie Landet fra de spanske Soldater. De Uroligheder, som disse fremmede Tropper overalt opvakte, og Staternes uventede, dristige Sprog og Bestemthed tilskrev Philip Prindsen af Oranien. Hans Had til denne gik saa vidt, at det engang endogsaa gjennembrød hans Forstillelses Skranker. Da nemlig Philip var i Begreb med at gaae ombord i Vliessingen og de nederlandske Store omgave ham, forglemte han sig i den Grad, at han offentligen i de haardeste Udtryk beskyldte Prindsen af Oranien for at være Stifter af Urolighederne. Wilhelm svarede i en rolig Tone, at Staterne havde gjort alt af egen Drift

og ifølge retmæssige Grunde. "Nei," sagde Philip, i det han greb Prindsens Haand og rystede den heftigt, "ikke Staterne, men De, De, De." Wilhelm svarede intet, men uden at oppebie Kongens Indskibning ønskede han ham en lykkelig Reise og gik tilbage til Staden. I Folkets Kjærlighed fandt Prindsen Erstatning for Tabet af Kongens Naade.

Stor var allerede Folkets Misfornøielse med Regjeringen i Anledning af de spanske Troppers forlængede Ophold; men den blev end mere forøget ved den nye Skikkelse, som Kirkevæsenet erholdt og som skulde gjøre Inqvisitionen virksommere.

Hidtil vare de 17 Provindser fordeelte under fire Biskopper, som residerede i Arras, Tournay, Cambray og Utrecht og stode under Erkestifterne i Rheims og Køln; men nu bleve (1560) paa Granvellas Forslag og ifølge Pave Pius den Fjerdes Samtykke endnu foruden de fire oprettede tretten nye Bispedømmer, og fire af dem ophøiede til Erkestifter. Sex af disse Bispedømmer, nemlig Antwerpen, Herzogenbusch, Gent, Brügge, Ypern og Rüremonde kom under Erkebispen af Mecheln, fem andre, nemlig Haarlem, Middelburg, Leuwarden, Deventer og Grønningen under Erkebispen af Utrecht og de fire øvrige: Arras, Tournay, St. Omer og Namur under Erkebispen af Cambray. Mecheln blev ophøiet til Primat og som Belønning tildeelt Granvella, hvem Paven ogsaa beærede med Cardinalshatten.

Med almindelig Misfornøielse bleve disse nye Indretninger optagne af Adelen og Folket, af Verdslige og

sel og levede i Begyndelsen i Burgund og derpaa i Rom. Senere herskede han som Vice-Konge i Neapel og blev tilsidst igjen ansat i Madrid, hvor han døde 1586.

Cardinalen var nu rigtignok borte, men hans Tilhængere vedbleve at virke og fulgte troligen hans Grundsætninger. De mærkeligste Mænd blandt de Kongeligsindede eller Cardinallisterne vare Hertugen af Arschot, der især var skinsyg over Prindsen af Oraniens Anseelse, den lærde Viglius von Zuichem, von Aytta, Præsident i det hemmelige Raad, og den characteerfaste Barlaimont, Præsident i Finantsraadet.

Hovedet for Modpartiet var Wilhelm af Oranien. Kraftigen optraadte han og hans Tilhængere som Religionsfrihedens Forsvarere. Derover opstod i Statsraadet en Uenighed, som blev endnu større, da den Befaling indløb, at den tridentinske Kirkeforsamlings Beslutninger skulde sættes i Udøvelse.

Efter Prindsen af Oraniens Forslag blev Grev Egmont sendt til Madrid for at forsøge paa at bringe Kongen paa mildere Tanker; men forgjæves. Kongen erklærede, at han hellere tusinde Gange vilde døe, end tillade den ringeste Forandring i Religionen, og Tridenter-Beslutningerne bleve i Kraft. Kjætterne havde alt at frygte af Pavedømmets Seier; Inqvisitionen stod allerede beredt til at falde over sine Offre. Overalt gjorde Adelen og Folket Mine til at modsætte sig de skærpede Religionsedicter (1565). Den misfornøiede Adel sluttede et høitideligt Forbund under Navn af Compromiß, hvis Øiemeed var af alle Kræfter at modsætte sig Inqvisitio-

nen, og i Spidsen for dette Forbund stod Prinds Wilhelms Bröder, Ludvig af Oranien, Frihedens enthusiastiske Ven, og Henrik af Brederode, en behjertet og dristig Mand, men ikke fri for alt for store Tanker om sig selv. Lydeligt opløftede Folket sin Stemme mod Religionsedictet. Pasqviller og Satirer over Regjeringen og Cleresiet oversvømmede Landet. I Marts 1566 talte Prinds Wilhelm i det forsamlede Statsraad eftertrykkeligen mod Inqvisitionen.

De forbundne Adelsmænd indfandt sig under deres Høvdingers Anførsel i Brüssel og overrakte i April Statholderinden et Bønskrift om Inqvisitionens Ophævelse. Brederode førte Ordet. Da Margaretha af Parma ved denne Leilighed blev forvirret, skal Greven af Barlaimont have tilhvisket hende paa Fransk: "at hun ikke skulde frygte for en Hob Betlere (gueux)." Dette gav Anledning til, at man kaldte de Forbundne Geusere og de selv satte en Ære i dette Navn, skjøndt man havde tillagt dem det for at spotte dem. I en beroligende Tone svarede Margaretha: "at hun hos Kongen vilde understøtte deres Ansøgning og imidlertid paalægge Inqvisitorerne at gaae frem med mere Maadeholdenhed; men at Forbundet tillige maatte afholde sig fra ethvert voldsomt Skridt." De forbundne Adelsmænd syntes tilfredse med denne Erklæring og ved et Gjestebud drak de Geusernes Skaal.

Statholderinden lod det hemmelige Raad gjøre Udkastet til et nyt Edict, som skulde holde Middelveien mellem de Forbundnes Fordringer og Kongens Befalinger. Denne saakaldte Moderation (Maadeholdenhed)

svarede saa lidet til Folkets Ønsker, at det kaldte den Moorderaatie (Myrden).

De Ikke-Katholskes offentlige Prædiken fremkaldte store Uroligheder i Provindserne. Især var Antwerpen Tumlepladsen for de ophidsede Gemytter. Wilhelm af Oranien gjenoprettede Roligheden i denne Stad.

Efterretningen om disse Begivenheder vakte Kongens Harme, men han forstod at skjule den under Naadeholdenheds Maske. Han besluttede: "at den pavelige Inqvisition for det første skulde være ophævet, men at den bisskoppelige derimod skulde vedblive." Han bevilgede ogsaa, at der maatte gjøres et nyt Udkast til Straffebestemmelsernes Formildelse, dog saaledes at den kongelige Anseelse og den katholske Religion ikke derved blev udsat for nogen Fare. Alle Foreninger og Forsamlinger bleve imidlertid paa det strengeste forbudne. De smigrende Breve, som Kongen tilskrev Egmont, Hoorn og Oranien og fremfor alle den Sidste i Anledning af Urolighedernes Undertrykkelse i Antwerpen, ansaae de lettroende Gemytter som et sikkert Beviis paa Philips Naade; men den dybere skuende Prinds af Oranien lod sig ikke bedrage.

For at forebygge videre Ulykker indtil Kongens Beslutning indløb, underhandlede Statholderinden med de Forbundne og dertil brugte hun især Oranien og Egmont. Den 12te August 1566 modtog Margaretha den kongelige Resolution og paa samme Tid en privat Skrivelse fra Kongen, hvori han befalede hende hemmeligen at ruste sig. Da nogle af Statsraadets Medlem-

mer vare fraværende, blev Kongens Resolution endnu ikke bekjendtgjort. Imidlertid kom hele Landet i Oprør, da den rasende Pøbel den 14de August begyndte at storme Kirkerne for at ødelægge alle Helgenbilleder. Landskaberne imellem Lys og Haver, i Vestflandern og Artois, vare den første Skueplads for disse Afskyeligheder. Den forskrækkede Statholderinde underhandlede paa ny med de Forbundne og lovede dem, at alt det Skeete skulde være glemt og at alle deres Fordringer skulde vorde opfyldte, naar de vilde bidrage til at gjenoprette Roligheden i Landet. Oranien, Egmont og Hoorn lode flere af Billedstormerne lide den velfortjente Straf.

Ved Efterretningen om disse Uroligheder steeg Kongens Vrede til det høieste. Nødvendigheden, i egen Person at besøge det oprørske Land syntes nu at være bleven ham indlysende; men alligevel opsatte han dog endnu sin Afreise til Foraaret. Imidlertid bleve fordærvelige Planer smedede mod de nederlandske Store. Et opsnappet Brev fra den spanske Gesandt, Frants af Alava, til Statholderinden røbede den truende Fare i dens hele Omfang for Prindsen af Oranien. I dette Brev yttrede Gesandten: "at den skjønneste Leilighed nu frembød sig til at skaffe Kongen et uindskrænket Herredømme over Nederlandene; man maatte blot smigre Prindsen af Oranien og Greverne af Egmont og Hoorn, indtil man kunde straffe dem som Urolighedernes Ophavsmænd." — Prindsen af Oranien var den Eneste, som havde nogen Nytte af denne Opdagelse; Egmont troede ikke, at der var nogen Fare og Hoorn søgte at undgaae den ved at trække sig tilbage. — Imidlertid havde Billedstormernes Rasetie meget skadet Protestanternes Sag. Fleere

af de romersk-katholske Nederlændere bleve opbragte over de begaaede Misgjerninger og forlode Forbundet. Statholderinden benyttede denne Stemning og søgte at svække eller ifald det var muligt, at opløse Forbundet. Hun fordrede af de Store, at de skulde aflægge en ny Eed paa, at de vilde understøtte den romersk-katholske Tro, forfølge Billedstormerne og udrydde Kjetterne. Egmont aflagde denne Eed, Oranien vægrede sig og Hoorn troede, at han ikke var forpligtet dertil, da han havde nedlagt sit Embede. Faren nærmede sig og flere Adelsmænd befæstede deres Borge. Brederode hvervede Tropper. Alt bebudede en nærforestaaende Borgerkrig. Brederodes Anslag paa Utrecht og Amsterdam mislykkedes. Johan von Marnix, Herre af Thoulouse vilde bemægtige sig Øen Walchern, men hans Forsøg slog feil til hans egen Fordærvelse. Marnix faldt i Kampen mod Lannoi, som Statholderinden havde udsendt imod ham.

1567 saae Prindsen af Oranien Uveiret, som truede ham og de øvrige Store, nærme sig. Han havde faaet Efterretning om, at Kongen ikke kom, men derimod hans frygtelige Haandlanger, Hertug Alba. Strax fattede han den Beslutning at tage sin Afskeed og forlade Nederlandene og forgjæves søgte Statholderinden at afholde ham derfra. Men først vilde han dog forsøge paa at overtale sin Ven Egmont til at gjøre det samme.

De kom sammen i Willebröck, en By mellem Brüssel og Antwerpen. Alt, hvad Oranien sagde, formaaede ikke at rokke Egmonts Tillid til Kongen, og Egmonts Bønner gjorde ikke Prindsen af Oranien vaklende i hans Forehavende. "Det vil koste Dig dine

Godser, Oranien, dersom Du ikke opgiver dit Forsæt," sagde Egmont. "Og Dig dit Liv, Egmont, dersom Du vedbliver dit Forsæt!" svarede Oranien. "Kongen er naadig og retfærdig," vedblev Egmont, "jeg har erhvervet mig Ret til at gjøre Fordring paa hans Taknemmelighed' og jeg maa ikke glemme, hvad jeg er mig selv skyldig."

"Velan da," udbrød Oranien bedrøvet og næsten med Uvillie, "vov da at blive, i det Du stoler paa denne kongelige Taknemmelighed; men en sørgelig Anelse siger mig, Gud give, at den bedrager mig, at Du, Egmont, vil være Broen, over hvilken Spanierne rykke ind i Landet, og at de ville afbryde den, naar de ere komne over den." Saaledes talte han og omfavnede Greven med Varme. Længe lod han sit Blik hvile paa ham, Taarer vædede hans Øine, de toge Afskeed og — saae hinanden aldrig mere.

Den 11te April 1567 forlod Wilhelm tilligemed sin Gemalinde og sine Børn Nederlandene og begav sig til sin Fødeby Dillenburg i Grevskabet Nassau. Den Eneste, han lod blive tilbage, var hans ældste Søn Philip Wilhelm, som studerede i Löwen; thi han stod i den feilagtige Formening, at han var tilstrækkeligen beskyttet af Høiskolens Privilegier. — Da man spurgte Oranien, hvorledes han i Fremtiden vilde forholde sig mod Kongen, svarede han: "Rolig, dersom han ikke forgriber sig paa min Ære eller mine Godser." Hans Broder Ludvig fulgte ham og flere Andre havde allerede forladt Nederlandene. Til deres egen Fordærvelse bleve Egmont og Hoorn tilbage.

Som ovenanført havde Billedstormernes Raserie meget skadet den gode Sag og derfor lykkedes det Statholderinde Margaretha atter med Fasthed at gribe Regjeringens Tøiler. Betagne af Skræk underkastede Stæderne sig og modtoge Besætning paa deres egen Bekostning. Billedstormerne maatte nu især føle Statholderindens Hævn. De Strafskyldige maatte bøde med Liv og Formue. Overalt reiste de katholske Kirker sig igjen af deres Ruiner. Derimod bleve de ikke-katholske Kirker ødelagte og af deres Bjelker opreistes Galger for dem, der bekjendte sig til den nye Lære. Mange Indvaanere flygtede, da de mistvivlede om Kongens Naade, som Statholderinden søgte at udvirke.

Kongen selv meente det ikke alvorligt med sin Reise til Nederlandene. Da han var ængstelig for sit Herredømme i sit Fødeland og mistroisk mod sin egen Søn, Don Carlos, ansaae han det for voveligt at forlade Spanien. Dog vedblev han at forstille sig og lod for et Syns Skyld i Madrid raadslaae, om det var gavnligst at afgaae uden krigersk Følge til Nederlandene eller med en Hær. Fyrsten af Eboli og Hertugen af Alba vare af forskjellig Mening. Eboli raadede til Mildhed, Alba til Strenghed. "De nederlandske Uroligheder," sagde Eboli, "ere dæmpede af Statholderinden. Der er intet andet tilbage end at vinde Gemytterne med Mildhed. Dette er en Fremgangsmaade, som ikke alene er Kongen værdig, men endogsaa passende for Nederlændernes Characteer, om hvem allerede Carl den Femte har sagt, at de fremfor alle Nationer afskye Trældom, men dog bære den med den største Taalmodighed, naar man blot behandler dem med Venlighed."

"Hvortil har da," svarede Alba, "den hidtil anvendte Lemfældighed nyttet? Den har ikkun overalt fremkaldt større Opsætsighed. Carl, paa hvem man beraaber sig, har selv med Sværdet i Haanden tugtet sin egen Fødeby, den oprørske Stad Gent; men nu er her ikke Tale om, at en enkelt Stad har gjort Oprør, nei, det er Tilfældet med alle Provindserne. Deres Brøde mod Gud og Kongen fordrer den strengeste Straf, og derfor ramme Hevnen dem."

Kongen bifaldt Albas Mening og besluttede at sende en Krigshær under hans Anførsel til Nederlandene.

Forgjæves søgte Statholderinden, som blev underrettet herom, at bringe Kongen paa andre Tanker. Alba var udseet til den kongelige Hevns Redskab. Vee Nederlandene!

Ferdinand Alvarez af Toledo, Hertug af Alba, var af Naturen høist alvorlig og egensindig, uvenlig og streng. Med Tiden forvandledes disse Egenskaber til Vildhed og Hovmod, til Trods og Grusomhed. I hans Religion var den raaeste Overtro forenet med den meest rasende Fanatisme og det dødeligste Had til alle Kjettere. Med eet Hug at kunne tilintetgiøre samtlige Kjettere og fra Roden af udrydde det hele Kjetterie ansaae han for den frommeste Tanke, for det høieste Beviis paa Gudsfrygt. Den Guddom, som han og hans Herre tilbade, var et frygteligt Væsen, der elskede Menneskeoffringer.

Fra Barndommen af var han øvet i Vaaben og besad et urokkeligt Mod, der var forenet med en usædvanlig Forsigtighed og List. Han stolede aldrig paa Lykken, men blot paa sin egen Aarvaagenhed og Klogskab.

At være en af sin Tids største Feldtherrer ansaae han for den største Hæder.

Saaledes var den Mand, som brød op til Nederlandene og endnu udspredte man, at Kongen vilde følge bagefter. Foruden Overcommandoen over Armeen erholdt Alba Magt til at afsætte Øvrighedspersoner og Befalingsmænd og med Strenghed at undersøge og straffe det sidste Oprør. 1567 gik han ombord i Karthagena. Efterat han var landet i Genua, trak han Tropper sammen og tog Veien gjennem Savoyen, Burgund, Lothringen og Luxemburg og holdt den 22de August 1567 sit Indtog i Brüssel. Skræk gik foran ham og Skræk ledsagede ham. Dødens Stilhed herskede overalt, hvor han nærmede sig. Ethvert Spor af Munterhed var forsvundet; Mistro beherskede Gemytterne. Man anede det frygtelige Slag, som skulde følge ovenpaa denne Stilhed.

Den overordentlige Magt, som Kongen havde givet Hertug Alba, krænkede Statholderinden og hun forlangte af Philip Tilladelse til at maatte nedlægge sin Post, hvilket ogsaa blev hende bevilget. I Slutningen af December 1567 forlod hun Brüssel og i Januar 1568 Nederlandene for at drage til Italien. Hun kunde takke Albas Grusomhed for, at hendes Regjering fremtraadte i et mildere Lys. Under den nærværende Ulykke ansaae man det overstandne Onde for langt ringere.

Strax efter sin Ankomst gjorde Alba med Strænhed Brug af sin Magt. Han indbød Greverne af Egmont og Hoorn, under Foregivende af at ville raad-

føre sig med dem, men da de Lettroende indfandt sig, lod han dem til deres største Forundring fængsle, skjøndt Margaretha, som dengang endnu ikke havde nedlagt sit Embede, følte sig dybt krænket ved denne voldsomme Fremgangsmaade. Nu viste Wilhelm af Oraniens Forsigtighed sig i sit sande Lys. Da Cardinal Granvella i Rom fik Efterretning om, at begge Greverne vare arresterede og at Wilhelm den Tause var flygtet, udbrød han: "Naar Hertugen ikke har fanget denne Fisk, saa giver jeg ikke en Skilling for hans hele Fangst."

Skrækken, som denne Handling fremkaldte, de faste Borge, som bleve byggede, og Oprettelsen af det saa kaldte Urolighedernes Raad bevægede mange tusinde Nederlændere til at forlade deres Fødeland.

Den sidstnævnte Domstol fortjente med Rette Navn af Blodraadet. Hængen, Halshuggen, Parteren og Brænden vare dens sædvanlige Handlinger. Den grusomste blandt Dommerne heed Vargas. Den 24de Januar 1568 blev ogsaa Prinds Wilhelm af Oranien og hans Broder Grev Ludvig af Nassau indstævnede for denne Ret. Prindsen var anklaget for, som Hovedmand for Oprørerne, at have havt den Hensigt at omstyrte den bestaaende Regjering. Kort derpaa lod Alba Prindsens Søn, Philip Wilhelm, som studerede i Löwen, føre bort fra dette Sted og bringe til Spanien, hvor han tilbragte 28 Aar i Fangenskab.

Skriftlig tilkjendegav Wilhelm, at han som tydsk Fyrste og som Ridder af det gyldne Skind ikke ansaae denne Ret for sit lovlige Værneting og at han af den Aarsag ikke vilde møde for den. Ved denne Leilighed beklagede han sig ogsaa over sin trettenaarige Søns voldsomme

Bortførelse, da enhver dog maatte have troet, at Barnets Uskyldighed og Universitetets Privilegier vare tilstrækkelige til at beskytte ham.

Med Grund kunde Wilhelm formode, at Dommen, som skulde følge efter den ham forkyndte Indstævning, vilde blive saa streng som mulig. Hans Ære og Godser vare i Fare og det saa meget desto mere, da man vidste, at han bekjendte sig til den reformeerte Religion. De Adelsmænd, som havde taget Flugten, bestormede ham med Bønner, at han maatte komme det betrængte Fødeland til Hjelp. Wilhelm besluttede at gribe til Vaaben. I Tydskland blev der hvervet en Hær, som under Anførsel af Ludvig og Adolf af Nassau trængte ind i Friesland og Gröningen. Mod Greverne af Nassau sendte Hertug Alba Greven af Aremberg, en berømt Feldtherre. Ved Klosteret Heiligerlee kom det til et blodigt Slag. Aremberg og Adolf af Nassau faldt i en Tvekamp og Ludvig af Nassau blev Seierherre.

Alba rasede. Wilhelm af Oranien og Ludvig af Nassau bleve erklærede skyldige i Majestætsforbrydelse og dømte til, at deres Godser skulde confiskeres og at de selv skulde miste Livet, dersom de nogensinde betraadte Kongens Stater. Flere fangne Adelsmænd bleve halshuggede som et Forspil til Greverne af Egmonts og Hoorns Henrettelse. Med Hensyn til Begge gik Wilhelms prophetiske Ord i Opfyldelse. Den 4de Juni 1568 modtoge de deres Dødsdom og den 5te Juni blev den fuldbyrdet i Brüssel. Standhaftigen gik de Døden imøde; men dog haabede Egmont indtil det sidste Øieblik paa Kongens Naade.

Efter denne blodige Daad besluttede Alba selv at drage i Feldten mod Ludvig af Nassau. Den 21de Juli 1568 angreb han ham ved Jemmingen, en Bye ved Ems, og tilkæmpede sig Seieren. Med stor Møie reddede Ludvig sig og flygtede til Tydskland til sin Broder.

Prindsen af Oranien havde imidlertid samlet en anden Hær paa 24,000 Mand. Førend han selv traadte frem paa Kamppladsen, udstædte han et Manifest, hvori han søgte at bevise, at Hertug Alba og hans Blodraad var Skyld i Krigen.

I September 1568 aabnede han Feldttoget. Hertug Alba, som havde leiret sig ved Mastricht, vilde forbyde sin Modstander Overgangen over Maas; men Prindsen iværksatte den imellem Mastricht og Roeremond paa samme Maade, som Cæsar fordum, da han gik over Sicoris (Segre) ved Ilerda (Lerida). For at formindske Strømmens Magt opstillede han sit Rytteri i tætsluttede Geledder fra den ene Flodbred til den anden og lod sit Fodfolk om Aftenen sætte over bagved denne Dæmning. Hertug Alba blev saa overrasket ved Efterretningen herom, at han spurgte Greven af Barlaimont, som overbragte den: "Om han troede, at Prindsen af Oranien havde en Hær af Fugle."

Wilhelm af Oranien anvendte alt for at tvinge Hertug Alba til et Slag, men forgjæves. Alba søgte at overvinde Prindsen ved Mangel og hans Plan lykkedes. Wilhelms Bestræbelser gik nu ud paa at forene sig med de Hjelpetropper, som kom fra Frankrig,

og skjøndt han ved Overgangen over Floden Gete blev angreben af Alba, som ved denne Leilighed tilføiede ham et ikke ganske ubetydeligt Tab, opnaaede han dog sin Hensigt og iværksatte Foreningen; men snart satte Pengemangel ham i Forlegenhed og der udbrød Mytterie iblandt hans Tropper. Vel slog han Hertugen, som forfulgte ham, imellem Quesnoy og Cambray og kom til Frankrig, hvor han vilde forene sig med Hugonotterne under Condé; men hans oprørske Tropper vilde ikke fægte mod Kongen af Frankrig. Wilhelm saae sig nødt til i Strasburg at sælge sit Sølvtøi og Skyds for at kunne betale Soldaterne en Deel af deres Sold; derpaa aftakkede han dem.

Den 22de December 1568 høitideligholdt Alba sin Triumph i Brüssel. Pave Pius den Femte sendte ham, som den katholske Religions Forsvarer, en indviet Hat og Kaarde. Den stolte Seierherre tillod sig nu nye Undertrykkelser. Han forlangte, at Nederlænderne en Gang for alle skulde betale en Hundrededeel af deres hele Formue og Tyvendedelen af deres ubevægelige og Tiendedelen af deres bevægelige Gods, saa ofte dette blev solgt. Stænderne protesterede kraftigen herimod og Alba gav endelig efter under den Betingelse, at der i syv Aar skulde betales to Millioner aarligen; dog forbeholdt han sig i Nødstilfælde at hæve Hundrededelen. Med Undertrykkelsen voxede ogsaa den almindelige Længsel efter Befrielse. Alles Blik vare henvendte paa Prindsen af Oranien.

Wilhelm havde gjort et Feldttog med Hugonotterne mod Carl den Niende af Frankrig og var derpaa igjen vendt tilbage til Dillenburg. Ifølge det Raad,

som Admiral Colligny havde givet ham, besluttede han 1570 at forsøge Krigslykken til Søes og tage Fribyttere i sin Tjeneste. Disse kaldte man Søgeuser, og Adrian von Bergen blev udnævnt til deres Admiral.

Det varede imidlertid ikke længe, førend disse Søgeuser begik flere Voldsomheder og ikke gjorde nogen Forskjel imellem Ven og Fiende. Opbragt herover tog Prindsen sine først udstædte Bestallinger tilbage, udnævnte Doctor Johan Basius til sin Høistcommanderende til Søes og overdrog til ham at uddele nye Bestallinger i hans Navn. Senere blev Gilain von Fiennes Admiral.

Prindsens Bestræbelser i Aaret 1571 at bringe nogle hollandske og seelandske Stæder paa sin Side vare i lang Tid frugtesløse, og forgjæves søgte han Hjelp i Danmark, Sverrig, Frankrig og England.

Albas Forsøg paa med Magt at inddrive Tiendepenningen i Brabant syntes at ville lykkes; men Søgeusernes Held tvang ham 1572 til at opgive sit Forehavende. Under Admiral Grev Wilhelm von der Mark erobrede Prindsen af Oraniens Flaade Briel, som den Gang var uden Besætning. Høvedsmand Wilhelm von Blois von Treslong havde stor Deel i dette Anslag og dets lykkelige Udførelse. Briel blev anseet for Nøglen til Holland og forgjæves søgte Greven af Bossu at tilbageerobre det Tabte. Alba vilde vel skjule det Indtryk, som denne Begivenhed gjorde paa ham, men hans forandrede Fremgangsmaade med Hensyn til Tiendepenningens Inddrivelse røbede dens Vigtighed.

Efter Briel tabtes ogsaa Vliessingen og Veere. Prindsen valgte den første til sin Vaabenplads. Hele Nordholland reiste sig; Enkhuizen gav Exemplet. Understøttet af Frankrig bemægtigede Grev Ludvig af Nassau sig Bergens i Hennegau. Da Alba forbittret vendte sig derhen, fik de fleste Stæder i Holland og Seeland Lust og traadte over til Prindsen af Oranien. Hans Svoger, Wilhelm von Bern, fraree Spanierne 1572 mange Stæder i Geldern, Overyssel og Friesland. Aarsagen til saa mange især hollandske Stæders hurtige Frafald var Forsøget paa med Magt at hæve Tiendepenningen i Holland ligesom tidligere i Brabant. Urolig over disse Begivenheder ønskede Alba at nedlægge sit Statholderembede og overdrage det til sin Søn Ferdinand; men i det sidste Punkt tænkte Kongen anderledes og sendte Ferdinand de la Cerda, Hertug af Medina Celi, som Albas Efterfølger. Søgeuserne ødelagde denne nye Statholders Flaade og han, som blev nedslagen derover og desuden ikke fandt meget Behag i at regjere, gik kort derpaa med Kongens Tilladelse tilbage til Spanien. Alba blev som Statholder i Nederlandene. Nu tilbød han sig at ville opgive Inddrivelsen af den tiende Penning, naar man til Gjengjeld aarligen vilde betale ham to Millioner; men man agtede ikke paa dette Tilbud. De hollandske Stænder, som vare paa Prindsen af Oraniens Parti, forsamlede sig i Dortrecht og her blev den første Grund lagt til de forenede Nederlandes Forfatning. Paa et Forslag af Oraniens Befuldmægtigede, Philip von Marnix, Herre af St. Aldegonde, bevilgede man i Juli 1572 Prindsen 100,000 Kroner for dermed at betale de hver-

vede Tropper deres maanedlige Sold. Derpaa fattede man den Beslutning: "at erkjende Prindsen af Oranien for Kongens retmæssige Statholder over Holland, Seeland og Utrecht og i Fællesskab med de andre Provindser at bevirke, at han ogsaa blev udvalgt til samtlige Nederlandes Beskytter i Kongens Fraværelse." — Endvidere tilstod man saavel Katholiker som Reformeerte fri, offentlig Religionsøvelse. Grev von der Mark blev erkjendt som Prindsens Befuldmægtigede i Holland.

Medens dette foregik, havde Alba begyndt at beleire Bergen. Prindsen af Oranien rykkede frem for at undsætte denne Stad. I Brabant, hvor mange Byer aabnede deres Porte for ham, modtog han Efterretning om Blodbadet i Frankrig Bartholæusnatten og om Admiral Colignys Mord. Haab om fransk Understøttelse mod Spanierne forsvandt nu aldeles. I Begyndelsen af September 1572 stod Wilhelm af Oranien for Bergen ligeoverfor Alba, men forgjeves bestræbte han sig for at tvinge denne til et Slag. Prindsen saae sig nødt til at trække sig tilbage og Grev Ludvig, der nu var berøvet alt Haab om Undsætning, overgav Bergen den 24de September under den Betingelse, at man tilstod ham fri Afmarsch. Prindsen af Oranien, som havde vendt sig mod Rhinen, kom i største Livsfare. Spanierne trængte ind i hans Leir og i hans Telt, og blot hans Hunds Gjøen reddede ham fra Fiendernes Dolke. Formedelst Pengemangel saae Wilhelm sig nødt til at aftakke sine Tropper i Orsoy ved Rhinen. I Holland vakte Feldttogets ulykkelige Udfald og Troppernes Aftakkelse almindelig Forfærdelse.

Albas Hævn ramte først de Stæder i Brabant, som havde erklæret sig for Prindsen. Mecheln blev plyndret i tre Dage. Saasnart Prindsen af Oranien blev underrettet om, hvad Stænderne havde besluttet i Dortrecht, gik han til Holland (October 1572). Overalt fandt han en venlig Modtagelse. I Harlem forsamlede han Stænderne og udstædte de nødvendige Anordninger angaaende Regjeringens Bestyrelse, Politiet og Finantsvæsenet. Ogsaa Seeland blev regjeret i hans Navn.

Efter at have tugtet de brabantske Stæder, besluttede Alba ogsaa at straffe de frafaldne Stæder i Holland. I Zütphen begik Spanierne de afskyeligste Grusomheder selv mod det værgeløse Kjøn. Albas Søn, Don Frederik, beleirede derpaa Harlem. Indtil Midten af Aaret 1573 forsvarede Staden sig modigt. Den 12te Juli overgav den sig paa Naade og Unaade og maatte prøve den sidste i fuldt Maal. Hængen afvexlede med Druknen, overalt strømmede Blodet og alt var bedækket med Liig.

Imidlertid henvendte Wilhelm af Oranien sin Opmærksomhed paa Landets Regjering. Efterat han formedelst slet Bestyrelse havde afsat Grev von der Mark, der hidtil i hans Fraværelse havde staaet i Spidsen for Hollands Regjering, oprettede han 1573 i Delft et Raad, der i Fællesskab med ham skulde afgjøre alle civile og militaire Sager. Paa den samme Tid blev ogsaa paa Prindsens Forslag i Hoorn oprettet en bestandig Forsamling fra Stæderne, som senere fik Navn af Vestfrieslands og Nordhollands beskikkede Raader.

Krigslykken vendte igjen Spanierne Ryggen. De maatte ophæve Beleiringen af Alkmaar. Poyet, en af Prindsen af Oraniens Befalingsmænd, indtog Gertruidenburg og Prindsens Flaade tilsægtede sig den 11te October 1573 under Cornelius Dietrichssohn von Monnikendam en herlig Seier paa Zuydersøen. Greven af Bossus Admiralsskib, Inqvisitionen, blev boret i Sænk og Bossu selv fangen. Glæden over disse lykkelige Begivenheder blev formindsket ved Herren af St. Aldegondes, Philip von Marnix's, Fangenskab, thi han var en for Prindsen af Oranien meget vigtig Mand.

Alba, der var sat i Forlegenhed ved Pengemangel og som med Harme saae sine Planer strande, især fordi Stænderne vægrede sig ved aarligen at udrede de af ham fordrede to Millioner, bad Kongen om sin Afskeed, som han ogsaa erholdt. Betynget med Nederlændernes Forbandelser gik han i December 1573 tilbage til Spanien. At han, medens han forestod Regjeringen, havde ladet 18,000 Kjættere bløde under Bøddeløxen, tilregnede han sig som en Hæder. Kongen modtog ham naadig. Senere var han Philip behjelpelig med at erobre Portugal og døde i en høi Alder 1582 i Lissabon. — Don Louis de Reqvesens blev udnævnt til Statholder efter ham. I Sammenligning med Alba forbandt han Venlighed med Klogskab; dette troede man i det mindste i Spanien. Han medbragte Haabet om en mildere Regjering og Kongen selv, siger man, havde paalagt ham det, da den hidtil anvendte Strenghed ikke havde hjulpet.

Reqvesens fandt de spanske Anliggender just ikke i den bedste Tilstand. Hans Forsøg paa at undsætte Middelburg, der blev beleiret af de nassauske Tropper, endte med hans Flaades Nederlag ved Reimerswale i Schelden (1574). Spanierne maatte overgive Middelburg og love Herren af Aldegondes Frigivelse, som ogsaa paafulgte otte Maaneder sildigere. Prindsen af Oranien erklærede Vlissingen og Veere for frie Stæder med Sæde og Stemme paa Landdagen. — Ikke saa lykkeligt gik det derimod med Grev Ludvig af Nassaus Feldttog. Førend han kunde forene sig med sin Broder, blev han i April 1574 angreben af den fiendtlige General, Sancho de Avila imellem Mook og Nimegen paa Mookerheden. Ludvig fægtede tappert med sit Rytteri; men hans Fodfolk, som var bragt til at vige, kunde ikke understøtte ham.

Ludvig faldt i Kampen og Prindsen af Oranien følte dybt Tabet af sin krigslystne Broder, som dog havde den for en Feldtherre væsentlige Feil, altfor meget at stole paa Lykken. Spanierne kunde imidlertid ikke nyde Frugterne af deres Seier, da deres Tropper gjorde Oprør, fordi de ikke til rette Tid havde erholdt deres Sold. Statholderen tilfredsstillede dem paa Antwerpernes Bekostning. Medens dette foregik, tilkæmpede Seelænderne sig nogle Fordele over den spanske Flaade paa Schelden.

Grev Ludvig af Nassaus Bevægelser havde nødt Spanierne til at ophæve Staden Leydens Beleiring; men nu begyndte de den med fornyet Raseri under Anførsel af Frants Valdes. Borgernes Nød steg til det Høieste, men da aabnede man Sluserne og gjennem-

brød Digerne og de vare reddede. Den 3die October 1574 undsatte en seelandsk og hollandsk Flaade Staden. Universitetets Stiftelse i Leyden i Januar 1575 kronede denne lykkelige Begivenhed. Wilhelm forøgede derved sin Hæder og man hilste og ærede ham som Stadens Befrier.

Ifølge Stændernes Beslutning overdrog man Prindsen under Titel af Gouverneur den høieste Magt. Han bragte Foreningen imellem Holland og Seeland i Stand. Den reformeerte Religion blev indført i disse Lande. Imidlertid havde Reqvesens udkastet en for Nederlænderne høist farlig Plan, som gik ud paa at indeslutte Holland og afskjære det fra Seeland. Denne Plan blev tildeels udført. Spaniernes dristige Tog til Den Schouwen satte deres Modstandere i Skræk. For at afværge den truende Fare, raadede Wilhelm til at overdrage Regjeringen til en udenlandsk Fyrste. Nederlændernes første Valg faldt paa Dronning Elisabeth i England; men hun undslog sig for at modtage det og lovede blot sin Bistand til at stifte Forlig imellem de stridende Partier. En Lykke var det for Holland og Seeland, at en hidsig Feber i Marts 1576 bortrev Statholderen Requesens.

De Voldsomheder, som Spanierne tillode sig, havde til Følge, at selv de Provindser, som hidtil endnu vare blevne Kongen troe, erklærede Spanierne for Fædrelandets Fiende rog kaldte Prindsen af Oranien til Hjelp.

En stor Forbindelse kom under Navn af Genter-Freden i Stand i October 1576. Ved denne forpligtede de fleste Provindser sig høitideligen til i Forening at befrie Fædrelandet fra det spanske Tyranni. Landets

Anliggender og især Religionssagerne i Holland og Seeland skulde tages i Overveielse i en almindelig Forsamling af Staterne.

I Stedet for Don Louis de Requesens traadte i November 1576 Kongens naturlige Broder, Don Juan de Austria, der havde erhvervet sig et berømt Navn ved sin Seier over Tyrkerne ved Lepanto. Han behandlede alle med Venlighed; men Prindsen af Oranien, som gjennemskuede hans Plan, advarede Staterne, at de ikke skulde lade sig besnære af de skjønne Løfter, som han gav dem i Kongens Navn; thi Philip vilde aldrig opgive sit Forsæt at hevne sig, skjøndt han nu fandt det fordeelagtigt at antage et Skin af Mildhed. Ikke desto mindre lode flere Provindser sig skuffe ved den saa kaldte stedsevarende Forordning eller evige Edict, et i Brüssel den 17de Februar 1577 sluttet Forlig, der indeholdt følgende Hovedpuncter: Anerkjendelse af Genter-Freden; Løfte om at tilstæde Staterne en almindelig Forsamling, de fremmede Soldaters Bortfjernelse, Fangernes gjensidige Løsladelse, med Undtagelse af Philip, Wilhelm af Oraniens Søn, der skulde forblive i Spanien som Gidsel for Faderens Troskab; Staterne maatte paa deres Side forpligte sig til at opretholde den romersk-katholske Tro og at erkjende Don Juan som Statholder, hvorimod Kongen og Statholderen lovede ikke at krænke Staternes Friheder.

Imidlertid antoge Wilhelm af Oranien og, paa hans Raad, Staterne Holland og Seeland ikke dette Edict. Wilhelms Klogskab og gode Raad fik man Lei-

lighed til rigtigen at bedømme, da man opsnappede nogle af Don Juans Breve, der vare skrevne med Chiffre; thi da de bleve opløste af Herren af Aldegonde, beviste de klarligen, at hele Don Juans Fremgangsmaade blot var List og at han stræbte efter at styrte Nederlænderne i Fordærvelse. Nu besluttede Staterne med Magt at modsætte sig Don Juans Hensigter. Det evige Edict tabte al Betydning. Don Juan bemægtigede sig Slottene i Namur og Charlemont og besluttede at føre Krigen med Eftertryk; men hans Anslag paa Antwerpen mislykkedes. Antwerperne ødelagde det af Alba byggede Slot og søndersloge hans Billedstøtte. I September 1577 blev Prindsen af Oranien kaldet til Brabant og i Antwerpen og Brüssel modtaget med Jubel. Staterne udnævnte ham til Ruwaard, det vil sige: til Rolighedens Beskytter eller til Regent. Dette vakte Misundelse hos nogle af de Store, i hvis Spidse Hertugen af Arschot stod. De kaldte Erkehertug Matthias, Keiser Rudolf den Andens Broder, til Nederlandene, i den Hensigt at forskaffe sig selv Herredømmet, medens han blot besad det af Navn; men deres Plan blev gjort uskadelig, da Staterne paa Wilhelms Raad udnævnte Erkehertugen i December 1577 til Statholder, efterat de havde afsat Don Juan fra Statholderskabet, og da Erkehertugen ifølge Staternes Forlangende igjen beskikkede Prindsen af Oranien til sin Vicarius.

Nu begyndte Krigen at rase med forøget Heftighed. Prindsen af Parma, Alexander Farnese, den forhenværende Statholderinde Margarethas Søn, bragte Don Juan Forstærkning. Ved Gemblours leed Sta-

ternes Hær et Nederlag; men dette Tab blev erstattet derved, at Staden Amsterdam, som hidtil havde været paa spansk Side, traadte over paa det modsatte Parti.

Efter Nederlaget ved Gemblours overdroge Staterne Erkehertugen og Prindsen af Oranien dictatorisk Magt og sluttede i Januar 1578 Forbund med Dronningen af England. I Juli 1578 blev der i Antwerpen besluttet at indføre en almindelig Religionsfred for Nederlandene, dog blev denne ikke antagen overalt og saaledes opstod et tredie Parti, de Misfornøiede eller Malcontenterne. I deres Forbittrelse begik disse stridende Partier mange Voldsomheder mod hinanden. Hertugen af Zweibrücken, Johan Casimir, tilførte Staterne Hjelpetropper; Krigslykken blev dem atter gunstig. Imidlertid døde Don Juan i Leiren ved Namur. Græmmelse over at saa mange af hans Planer strandede, havde forkortet hans Liv. Den døende Don Juan udnævnte selv Alexander af Parma til sin Efterfølger.

Prindsen af Oranien, som stedse søgte at befordre Landets Vel, lagde den 22de Januar 1579 Grundstenen til den nederlandske Fristat ved den Forening, som han i Utrecht stiftede imellem Provindserne Geldern, Zütphen, Holland, Seeland, Friesland og Utrecht. Denne Forening indeholdt 25 Artikler og iblandt disse vare følgende de vigtigste; "Provindserne vilde gjensidigen staae hinanden bi mod den fælles Fiende; de vilde hverken erklære Krig eller slutte Fred uden efter fælles Overeenskomst; men dog skulde hver enkelt Provinds ikke lide noget Skaar i sine særegne Privilegier." — Foreningens

Valgsprog var: "Ved Enighed vorde de Svage stærke." (Concordia res parvæ crescunt.) De wallonske Landskaber derimod underkastede sig igjen i Mai 1579 Kongen af Spanien. Keiser Rudolf den Anden søgte i Køln at mægle Fred mellem Staterne og Kongen, men forgjæves. Krigen vedblev at rase. I den Hensigt at forskaffe Frihedens Sag mere Styrke, gav Prindsen af Oranien det Raad at overdrage Hertug Frants Herkules af Anjou, den franske Konge Henrik den Trediees eneste Broder, Overherredømmet over Nederlandene. Dette skeete. I August sluttede Herren af Aldegonde i Plessis ved Tours en Overeenskomst desangaaende med Hertugen af Anjou. Staterne erkjendte Hertugen som deres Overherre og Prindsen lovede: at opretholde Provindsernes Privilegier, at lade Holland og Seeland beholde deres nærværende Forfatning, ikke at gjøre nogen Forandring i Religionssager, at forsamle Staterne en Gang om Aaret og ikke at bortgive Embeder uden Staternes Samtykke. Det blev fastsat, at Hertugen skulde miste dette Overherredømme, naar han krænkede Provindsernes Rettigheder. Den 23de Januar 1581 blev denne Overeenskomst høitideligen beediget af begge Parter.

Erkehertugen af Østerrig, som indsaae, at man nu troede at kunne undvære ham, nedlagde sin Værdighed og Staterne bevidnede ham deres Taknemmelighed for de Tjenester, han havde beviist dem. Prindsen af Oranien søgte at fremskynde Hertugen af Anjou's Ankomst; thi denne mægtige Prindses Nærværelse syntes især nu nødvendig, da Kongen af Spanien allerede i Aaret 1580 havde erklæret Wilhelm af Oranien i Rigets Act. Et dødeligt Had udtalte sig i denne Acts

erklæring. Wilhelm blev deri betegnet som en utaknemlig Oprører, som den offentlige Rolligheds Forstyrrer, som en Kjætter, Hykler, en anden Kain og Judas, som en Ugudelig, en Meeneder og en Pest for Menneskeslægten og den, som overleverede ham enten levende eller død, blev lovet 25,000 Daler og, dersom han var en Uadelig, Adelspatent.

Wilhelm af Oranien besvarede denne Actserklæring i en ligesaa lidenskabelig Tone og beskyldte Kongen for at have myrdet sin Søn Don Carlos og sin Gemalinde. De forenede Stater erklærede den kongelige Actserklæring for ulovlig.

Nu kunde man ikke mere tænke paa nogen Forsoning imellem de tvende fiendtlige Partier. I Generalstaternes Forsamling i Haag blev Kong Philip af Spanien den 21de Januar 1581 høitideligen afsat.

Imidlertid forfeilede den mod Prindsen af Oranien udstædte Act ikke sin Hensigt. Den lovede Pengesum var altfor tillokkende; Flere søgte at berøve Prindsen Livet. En Spanier ved Navn Jauregui var den Første. Den 18de Marts 1582 vovede han et Mordforsøg i Antwerpen. Han gik til Prindsens Bolig og overrakte ham, da han netop var staaet op fra Middagsbordet, et Bønskrift. Medens Prindsen læste dette, skjød Jauregui ham med en Pistol saaledes gjennem Hovedet, at Kuglen gik ind under det høire Øre, derpaa gjennem Ganen og igjen ud under det venstre Kindbeen. Prindsen styrtede og faldt i Afmagt. En almindelig Forfærdelse udbredte sig i Staden ved Rygtet om, at Prindsen var myrdet. Jauregui blev dræbt af Prindsens Livvagt. De Papirer, som fandtes hos ham, be-

viste, at Spanieren Anastro, en i Antwerpen bosat Vexelerer, der var nærved at gjøre Banqverot, havde tilskyndet ham til dette Mord. Anastro tog Flugten. Botelli, Hertugen af Anjou's Livlæge, reddede ved sin Duelighed Prindsen af Oraniens Liv. Den 2den Mai 1582 takkede Wilhelm i Kirken Gud for sin Helbredelse. Kort derpaa opdagede han en ny Sammensværgelse mod sig og Hertugen af Anjou. Spanieren Salzedo var Hovedmanden for den og Hertugen af Parma havde fremkaldt den. Da Salzedo tilstod, at han ogsaa var indviklet i en Sammensværgelse mod Kongen af Frankrig, blev han udleveret til denne og bødede for sin Forbrydelse med Døden.

Hertugen af Anjou's Herredømme var ikkun af kort Varighed. Den 17de Februar 1582 var han i Antwerpen bleven indviet til Hertug af Brabant og i Begyndelsen af Aaret 1583 havde hans Regjering Ende. I det han ikke agtede paa Prindsen af Oraniens Raad, men derimod fulgte nogle unge Menneskers Indskydelser, besluttede han imod sin Eed at bemægtige sig nogle af de vigtigste Fæstninger i Nederlandene, for derved at forskaffe sig et mere uindskrænket Herredømme. Hans Plan lykkedes med flere Stæder, men hans Forsøg paa Brügge og Antwerpen faldt ulykkeligt ud og han leed et betydeligt Tab. Harmfuld herover vendte han tilbage til Frankrig og døde kort derpaa i Chateau-Thierry. Hans lille, vanskabte Legeme omfattede en stor Aand. Landets Haab beroede nu atter alene paa Prindsen af Oranien. Efterat man 1582 havde

alle de indre Dele saa gode og friske som hos en Mand i den blomstrende Alder. Ved Strabadser var hans Legeme bleven hærdet. Hans gjennemtrængende Forstand var forenet med en særdeles lykkelig Hukommelse. Han var meget bevandret i Mathematiken og læste gjerne politiske og historiske Skrifter. Skjøndt han besad saa mange Aandsfortrin, var han dog beskeden og hørte ikke gjerne Smiger. Hans Hjerte var ophøiet over al Hevngjerrighed.

I sin Klædedragt var han reenlig, og venlig i sin Opførsel mod Ringere. Han pleiede at sige: At Fornemme maatte tilkjøbe sig de Ringeres Venskab og at de kunde erhverve sig disses Kjærlighed for godt Kjøb, blot ved den ringe Uleilighed at tage Hatten af og ved en Smule Venlighed.

Landgrev Wilhelm af Hessen har sammenlignet Prindsen af Oranien med Maccabæeren Judas. Ingen upassende Sammenligning! Begge sloge med et ringe Antal en mægtig Fiende; begge kæmpede for deres Lands Frihed og deres Tro mod Despotismens Undertrykkelser; begge gjorde deres Folk stærkt og agtet af Naboerne.

Wilhelm af Oranien var fire Gange formælet. Den allerede omtalte Philip Wilhelm af Oranien, Greve af Büren, var af det første Ægteskab med Grevinde Anna af Egmont, den berømte Kriger Morits af Oranien af det andet med Anna af Sachsen og den tappre Prinds Henrik Frederik af Oranien af det fjerde med Luise Coligny.

Wilhelm af Oranien havde lagt Grunden til den nederlandske Fristat; hans Søn Morits befæstede

den ved sine Seire; Morits's Broder, Henrik Frederik fuldendte Værket og tvang Spanierne til at frasige sig alle Fordringer paa Nederlandene. I den vestphalske Fred bleve Nederlandene erkjendt som en Republik.

Alfred den Store, Konge af England*).

Alfred, fjerde Søn af Kong Ethelwolf af det sachsiske Dynastie, blev født i Aaret 849 og besteeg Englands Throne efter sine ældre Brødre, som blot regjerede en kort Tid. Ethelred, som gik umiddelbar foran ham, efterlod sig rigtignok Arvinger; men alligevel erholdt dog Alfred Kronen ifølge sin Faders Bestemmelse og hele Nationens Ønske. Den offentlige Nød og Rigets farefulde Stilling, da de Danskes Indfald hvert Øieblik truede det med Undergang, fordrede en Konge, til hvem Folket med Tillid kunde slutte sig.

Allerede tidligen kunde man hos Alfred spore de store Egenskaber og Anlæg, hvorved han engang i Tiden skulde redde og lykkeliggjøre sit Fædreneland. Med legemlige Fortrin forenede han allerede som Dreng et venligt, muntert Sind, som i høi Grad erhvervede ham hans Faders Kjærlighed. Han var neppe fem Aar gammel, da Faderen sendte ham under Bisskoppen af Winchesters Ledsagelse til Rom. Her modtog Pave Leo

---

*) Allgemeine Biographie. Ersten Bandes Viertes Heft. Frankfurt am Main. 1830.

den Fjerde ham paa en ærefuld Maade og meddeelte ham ifølge Ethelwolfs Ønske den kongelige Salvelse. Kort derpaa foretog Kongen selv en Reise til Rom. Ledsaget af et prægtigt Følge vandrede han som Pillegrim til den hellige Stad og førte sin elskede Alfred med sig*). Disse Besøg i det berømte Rom saavelsom den hele Reise gjennem de cultiverede Lande, især gjennem Frankrig, hvor Ethelwolf opholdt sig flere Maaneder ved Carl den Skaldedes Hof, have rimeligviis havt en fordeelagtig Virkning paa den rigeligt begavede Drengs modtagelige Gemyt.

Efter Hjemkomsten fra Rom overlod Alfred sig i lang Tid til Fornøielser og sin Alders Tilbøieligheder, og Faderen, som stedse fik ham kjærere, gjorde intet for at uddanne Drengens Aand. I det Hele havde Angelsachserne paa denne Tid ikke mere den Kjærlighed for Videnskaberne som deres Forfædre. Adelsmændene (Thanerne) sysselsatte sig blot med Krig og Jagt; om aandelig Dannelse bekymrede de sig ikke og søgte ei heller ved Underviisning at forskaffe deres Børn den. Efter nogle Historieskrivere kunde Alfred i sit tolvte Aar endnu ikke læse. Dog fandt han meget tidlig Behag i de gammelsachsiske Sange og Heltesagn, som hans Moder Osburga**) saa meget yndede. I dem fandt de ædle Føle-

*) I Fortællingen om disse Reiser stemme Historieskriverne ikke ganske overeens. Hume f. Ex. lader saaledes Alfred først reise med hans Fader til Rom og anden Gang uden ham.

**) Ifølge andre Skribenter skal det have været hans Stedmoder Judith, som vakte hans Lyst til selv at læse de gammelsachsiske Digte. Denne Judith

ser og den høimodige Tænkemaade, som senere saa meget udmærkede Alfreds Liv og Virken, Gjenklang og rigelig Næring. Følgende Begivenhed vakte hos ham den meest levende Iver for at lære at læse. Engang var han, saa fortælles der, tilligemed sine Brødre hos sin Moder. Hun viste dem et zirligt skrevet og skjønt malet gammelsachsiskt Digt og lovede, at den, som først var i Stand til at læse det, skulde erholde det som Belønning. Dette Løfte opflammede den fyrige Dreng; inden kort Tids Forløb kunde han læse og modtog af Dronningen Belønningen for sin Flid. Fra nu af læste han foruden nogle Andagtsbøger sachsiske Digte, for hvilke han havde stor Forkjærlighed, som vi allerede have bemærket. Senere lærte han Latin og Oldtidens høihjertede Skribenter gjorde et saadant Indtryk paa ham, at han før havde nedlagt sin Kongeværdighed, end frasagt sig den Glæde, som han følte ved at læse hine Mønstre paa aandelig Fortræffelighed. Ofte beklagede han sig for sine Venner, at man i hans tidligere Ungdom af Overbærelse havde tilladt ham at bortødsle sin Tid paa unyttige Ting, istedetfor at anvende den paa sin Aands Udvikling. At det ikke blev forsømt at bibringe ham Færdighed i Legemsøvelser, kan man vel antage. Hans

---

var en Datter af Carl den Skaldede, Konge af Frankrig. Ethelwolf beilede til hende i tre hele Maaneder og da han kort derefter døde, tog hendes egen Søn Ethelbald hende til Hustru. Senere vendte hun tilbage til Frankrig, hvorfra hun igjen flygtede med Balduin, Rigets Overforstmester. Fra dette Ægteskab nedstammede Wilhelm Erobrers Gemalinde Mathilde, som var Stammoder for mange af Englands Konger.

Fædelands Love og hans Stilling i Staten fordrede, at han skulde vorde en Kriger, og dertil dannede han sig især ved Jagten.

Allerede i sit tyvende Aar indlod han sig i Ægteskab og man fortæller, at han gjorde dette af sædelige Bevæggrunde. Alswitha af en af Landets adelige Familier blev hans Gemalinde.

De Danske havde i lang Tid foruroliget England ved deres Angreb og Plyndringer. Omendskjøndt ofte tilbageslagne og overvundne, fornyede de dog næsten hvert Aar deres Besøg og da Lykken tilsidst syntes at være dem gunstig, holdt de sig ikke længere blot til Kysterne, men trængte ogsaa ind i Landet. Dette skeete under Ethelred, som derved kom i en ikke ringe Nød. I denne Farens Stund tjente Alfred sin Broder med Hengivenhed og Troskab, skjøndt Ethelred havde bedraget ham for et stort Gods, som han havde arvet. Det var især i Slaget ved Aston, hvor Alfred udmærkede sig ved Mod og Krigerduelighed og tilkæmpede sig en glimrende Seier. Han var rykket vel langt frem med en Afdeling af Hæren og saae sig pludselig i en ufordeelagtig Stilling indesluttet af Fienden. Ethelred hørte netop Messe og vilde ikke, førend den var endt, komme sin Broder til Hjelp. Alfred maatte altsaa hjelpe sig selv og kunde ene takke sin Tapperhed og Aandsnærværelse for Redning og Seier.

Imidlertid døde Ethelred af et Saar, som han havde faaet i Kampen med de Danske, og efterlod Alfred Riget med alle de Farer og al den Nød, som nu truede det mere end nogensinde forhen. Erkebispen af Canterbury paasatte ham den kongelige Krone, efterat

Sachsernes eensstemmige Ønske havde bortryddet de Betænkeligheder, han havde ved at modtage den. Han foranstaltede nu først sin Broders Liigbegængelse; men fra disse Høitideligheder blev han kaldt til Vaaben. Nye fiendlige Skarer vare trængte ind i Riget. Alfred drog dem imøde i Spidsen for sine Sachser og kæmpede med afvexlende Lykke. De Danskes raa Tapperhed og bestandige Øvelse i at føre Krig i Forening med den Omstændighed, at de stedse fik Forstærkning, gjorde dem næsten uovervindelige. Alfred forsøgte nu det eneste virksomme Middel imod dem, det nemlig, at afskære dem fra deres Hjem. Til den Ende lod han bygge større Skibe, for dermed at angribe deres mindre Fartøier; men han kunde ikke udføre denne Plan, uden at tage fremmede Sørøvere i sin Tjeneste og derved opstod en ny Ulykke for hans Undersaattere. Ikkedestomindre havde dog den truxne Forholdsregel en heldig Virkning. Sachserne mødte med deres Flaade de danske Skibe og vare saa lykkelige i et Slag næsten ganske at tilintetgjøre disse. Denne Begivenhed saavel som flere for Sachserne heldige Træfninger til Lands nødte Fiendernes Konge Guthrum, den træskeste af Normannerne, til at indgaae et Forlig, hvorved han forpligtede sig til, at han og hans Folk skulde nedsætte sig et Sted i England og i Fremtiden ikke modtage nogen Forstærkning hjemme fra. Men dette Forlig var næppe sluttet, førend de Danske som sædvanligen ved første gunstige Leilighed igien brøde det og paa ny begyndte deres Ødelæggelser. Denne Gang aabnede de Feldttoget om Vinteren, hvilket forhen aldrig havde været Tilfældet, og overfaldt de uforberedte Sachser saa pludselig, at de ikke fik Tid til at ruste sig til Kamp.

Ved disse idelige, forgjæves Anstrengelser bleve Alfreds Undersaatter tilsidst modløse og vægrede sig ved at fortsætte Krigen længere. Han opmuntrede dem, saa godt han kunde, og søgte at bevæge dem blot til et eneste eftertrykkeligt Forsøg; men han formaaede ikke at blive Herre over deres Fortvivlelse og inden kort Tid saae han sig forladt og omringet af Fjenden. Under disse Omstændigheder fattede han den Beslutning, som, omendskjøndt den blev indgiven ham af hans Venner, dog fra hans Side beviser klog Beregning og modig Selvopoffrelse. Han vilde en Tid lang opgive al videre Kamp og paa et hemmeligt Sted oppebie Virkningen af sit Folks Fortvivlelse, da han vel forudsaae, at den høieste Grad af Trængsel og Ydmygelse mægtigen vilde vække hans Sachseres medfødte Stolthed og Frihedskjærlighed og bringe dem til at vove det Yderste. Efterat han havde aflagt sine kongelige Prydelser og iført sig simple Klæder, forlod han Sine og begav sig med nogle Folk*), der hørte til et af hans egne Godser, til et ubekjendt af Moradser omgivet Sted, som han befæstede. Her tilbragte han et heelt Aar under trykkende Mangel, medens han ventede paa, at en lykkelig Begivenhed igjen skulde oplive hans Folks sjunkne Mod**). Endelig kommer dette Øieblik.

---

*) Efter Nogle ganske alene, tilfods og uden Vaaben.

**) Det er begribeligt, at den Omstændighed, at den store Mand aldeles trak sig tilbage og i Censomhed levede paa et ubekjendt Sted, maatte i hiin Tid, der var saa riig paa Sagn, give Anledning til mange romanagtige Fortællinger. Blandt disse kan man f. Ex. henregne den bekjendte Anekdote, at han nemlig havde begivet sig til en af sine Hyrders Hytte

Odun, Greve af Devonshire, blev beleiret i sit Slot Kynwith af de Danske, efterat de havde ødelagt hele Omegnen. Da Greven begyndte at lide Mangel endogsaa paa det Allernødvendigste, besluttede han at vove det Yderste for at gjøre Ende paa sin fortvivlede Forfatning og foretog pludselig et Udfald, som lykkedes saa godt, at de uforberedte Danske kom fuldkommen i Forvirring og enten bleve nedsablede eller maatte søge deres Redning i Flugten. Deres Anfører blev dræbt og deres hellige, hemmelighedsfulde Banner, Reafan eller Ravnestandarten, faldt i Seierherrernes Hænder.

Denne Begivenhed oplivede igjen Sachsernes sjunkne Mod og de begyndte paa ny at samle sig. Saasnart Alfred fik Efterretning om denne Sagernes lykkelige Vending, hvorpaa han havde regnet, ilede han med at vende tilbage blandt Sine; men allerede havde nogle af

---

og der forrettede det simpleste Arbeide; men at hans Tanker dog uafbrudt vare sysselsatte med, hvorledes han skulde tilbagevinde sit tabte Rige. Da han nu i en saadan Stemning engang sad ved Hyttens Arne og arbeidede paa sin Bue og sine Pile, fik han af Hyrdens Kone, som ikke kjendte ham og holdt ham for en simpel Karl, den Forretning at passe paa nogle Kager, som hun netop var i Færd med at bage. Hensjunken i Tanker forsømte han dette Hverv og Hyrdens Kone fandt derfor ved sin Hjemkomst Kagerne forbrændte. Hun irettesatte nu Alfred for hans Dovenskab og forekastede ham, at han hellere vilde spise varme Kager, end sørge for deres Tilberedelse.

Det Sted, hvor Alfred holdt sig skjult, fik siden efter Navn af Ethelingey, de Adeliges Øe eller Prindseøen.

hans troeste Undersaatter, efterat de havde faaet Kundskab om hans hemmelige Opholdsted, begivet sig paa Veien til ham. Der fortælles, at han, førend han igjen offentligen fremtraadte, vilde udforske Fiendernes Planer og Hensigter. Til den Ende gik han forklædt som Barde til den danske Leir og fornøiede Alle ved sit Harpespil. Efterat han saaledes i flere Dage havde iagttaget Fienderne uden at være bleven kjendt af dem, forlod han deres Leir og kom med de skjønneste Forhaabninger tilbage til Sine. Strax sendte han hemmelige Bud til de Fornemste af Sachserne med den Befaling, at de skulde bevæbne deres Folk og forsamle sig om ham ved det nuværende Brixton. Hans Undersaatters Mod steeg til den høieste Grad, da deres Konge, som de Fleste havde anseet for død, optraadte iblandt dem. Dette gunstige Øieblik benyttede Alfred og angreb Fienden. Udfaldet svarede til hans Forventninger. De Danske bleve aldeles slagne og Sachserne forfulgte dem med Heftighed og indsluttede dem saa tæt, at det blev dem umuligt at undslippe. Alfred skjenkede dem Livet og deres Konge Guthrum lovede, at han vilde antage den christne Religion, dersom man vilde tilstede ham fri Afmarsch og tillade ham og hans Folk at nedsætte sig i Northumberland og Ostangeln. Man indrømmede ham denne Begjæring og kort derpaa lode flere af de Danske sig døbe. Alfred selv var Fadder ved Gothrums Daab og skjenkede ham hine Lande som Lehn.

Alfreds første Bestræbelser gik nu især ud paa, saa vidt muligt, i Fremtiden at afværge de Danskes Indfald og at sikkre sit Rige den Fred, hvortil det saa høiligen trængte. Til dette Øiemeed lod han fremfor

Alt udruste Flaader, fordi han heri fandt, og det med Rette, det bedste Middel til at holde Fienden borte fra Kysterne. Det kom ham ret tilpas, at Fribytterne nu, af Frygt for ham, valgte andre Lande til Maalet for deres Tog. Især vendte de dem mod de dengang svage Carolingers Stater og løbe op ad Frankrigs Floder, hvor de fandt mindre Modstand. Alfred benyttede sig af dette, han forstærkede sin Flaade og bemandede den med alle Slags Eventyrer, med Frieser og Nederlændere, som deels under hans Beskyttelse fandt større Sikkerhed, deels ogsaa selv søgte Bytte, idet de igjen fratoge Normannerne det, som disse havde tilranet sig i Frankrig. Alfred gjorde Alt for at danne disse Skarer til et bestemt Heelt og vække Lyst hos dem til Søtjenesten. Ofte gik han derfor selv ud med sine Flaader paa Krydstog og var mere end en Gang saa heldig at vinde Fordele til Søes. Herved fik han ogsaa Leilighed til selv nøiere at lære at kjende den Maade, hvorpaa de Danske førte deres Søkrige, og han indførte nu flere Forbedringer i Skibsvæsenet, som sikkrede ham Overvægten over hans Modstandere. Saaledes bragte han det inden kort Tid dertil, at ingen Fiende ustraffet kunde nærme sig Englands Kyster.

Han indskrænkede sig imidlertid ikke til at skabe en Sømagt; ved Siden af den oprettede han ogsaa en velordnet Landarmee. De Danskes stedse fornyede Angreb havde godtgjort Nødvendigheden af at have en Magt, som paa første Vink kunde rykke i Marken og begive sig hen til det truede Punkt, uden at Agerdyrkningen derved paa en skadelig Maade skulde afbrydes.

Han viste sand Statsklogskab derved, at han overod Stædernes og de mindre Byers Forsvar til selve Indvaanernes Troskab og Mod og bestemte den øvrige, fri, mandlige Befolkning til den egentlige Krigstjeneste. Han deelte dette Mandskab i to Klasser, som afvexlende skulde gjøre Tjeneste en bestemt Tid. Dem, som opførte sig vel, skjenkede han Landeiendomme, hvoraf der, formedelst den langvarige Krig, henlaae en stor Deel udyrkede og herreløse.

For ikke at forsømme noget med Hensyn til Landets Forsvar, lod Alfred Kysterne undersøge og tillige opføre faste Borge paa alle de Punkter, som kunde tjene Fienden til Landingspladser. Skjøndt dette Foretagende gik langsomt frem formedelst Folkets Seendrægtighed, saa havde dog Alfred den Glæde før sin Død at see omtrent halvtredsindstyve slige Fæstninger, der alle vare opførte efter hans egen Anviisning.

Alfreds Seier over den danske Kong Guthrum og de kloge Foranstaltninger, som han lod træffe til Landets Forsvar, lovede en varig Fred. I femten Aar blev denne næsten ikke afbrudt og den virksomme Konge benyttede af alle Kræfter denne Tid til at gjenoprette Orden og befordre sit Folks Kultur. Den Viisdom, hvormed han stræbte at forbedre Rigets indre Tilstand, fortjener endnu mere Beundring end hans Foranstaltninger til Landets Forsvar. Retfærdighedens Handhævelse og den borgerlige Bestyrelse laae ham især paa Hjertet. Begge vare aldeles blevne forsømte under de Danskes idelige Angreb og Ødelæggelser og Alfred havde ei heller selv i sine første Regjeringsaar skjenket dem tilbørlig Opmærksomhed. Thinghusene havde staaet lukkede og

Selvtægt og Lydighed havde tilligemed Foragt for Religionen bemægtiget sig Folkets Gemytter. Paa dette Onde søgte Alfred først at raade Bod ved at sætte de gammelsachsiske Vedtægter og Forfædrenes Love igjen i Kraft, efterat de af ham væsentligen vare blevne forbedrede. Saaledes dannede han en efter Tidsomstændighederne og Folkets Trang passende Lovbog. Tillige vaagede han med Strenghed over, at disse Love bleve overholdte. Dommerne, der deels vare uvidende og deels handlede høist vilkaarligen, bleve foragtede af de Mægtige og undertrykkede de Svage. Efter gammel Vedtægt var Kongen tillige Overdommer og Alfred benyttede sig af denne Forret til at sætte Grændser for de Uretfærdigheder, som ved Domstolene gik i Svang. Han undersøgte selv i høieste Instants alle de Klager, der bleve appellerede til ham, efterat de først vare afgjorte ved de underordnede Retter. Hverken Dommernes Uvidenhed eller deres Efterladenhed bleve ustraffede; hverken fornem Fødsel eller mægtige Venners Beskyttelse formaaede at befrie den uretfærdige Embedsmand fra Ansvar. Enhver maatte lide den Straf, som han ulovligen havde idømt Andre. Ligesom Retfærdighedens upartiske Haandhævelse blev mere og mere udbredt, forbedredes ogsaa det forvildede og næsten retsløse Folks Charakteer*). Lige indtil vore Dage have Alfreds Love og

*) Ogsaa angaaende denne Gjenstand fortælles der allehaande Anecdoter, som, omendskjøndt de ikke have tilstrækkelig historisk Hjemmel, dog bevise, hvor berømt Alfreds Retfærdighedspleie har været. Saaledes skal han, for at vise, hvor stor den offentlige Sikkerhed var, paa Landeveiene have ophængt kostbare Arm-

hans Anordninger angaaende Rettergangen i det Væsentlige holdt sig i Kraft i England og vidne saavel om det rigtige Blik, hvormed denne vise Konge opfattede sit Folks Aand, som om den gjennemgribende Indsigt, hvormed han forstod at forevige dem i hensigtsmæssige Indretninger. Overhovedet gik Alfreds Ønsker og Stræben blot ud paa at herske over et frit Folk, som i sin egen indre Kraft og Frihedskjærlighed skulde have en tilstrækkelig Borgen for sin Sikkerhed og Landets Forfatning; den viseste og sandeste Anskuelse, som burde være Grundprincipet for al indre Statsstyrelse. At Englænderne stedse skulde vedblive at være saa frie, som deres Tanker, var hans Regjerings Grundsætning. Englands gamle Inddeling i Grevskaber (Shire's) og Kirkesogne indførte han igjen, da han ansaae den for gavnlig for Retfærdighedspleien og Folkets Selvregjering.

Med ikke mindre Iver sørgede Alfred for Folkets religiøse og videnskabelige Dannelse. Kirkerne og Klosterne, til hvilke den høiere Aandscultur dengang udelukkende knyttede sig, vare ogsaa for største Delen blevne forstyrrede ved de Danskes ødelæggende Tog. Hans fromme Sind kunde ikke taale, at disse Helligdomme skulde henligge nedsjunkne i Gruus og ved sin vise Sparsommelighed saae han sig i Stand til at opføre dem og skjenke dem rige Gaver. Han stiftede ogsaa nogle nye Klostre,

baand, som ingen vovede at borttage. Videre fortælles der: at en Reisende, som havde tabt sin Børs, efter en heel Maaneds Forløb igjen har fundet den urørt paa det samme Sted, hvor den var ham forkommen.

hvis Pligt det skulde være at sørge for Ungdommens Underviisning. Alfred var maaskee i det vestsachsiske Rige den Eneste, som følte Trang til lærd Dannelse. Han søgte saa vidt muligt at vække en lignende Stræben hos Andre og derfor forsamlede han ved sit Hof de Mænd, som vare i Besiddelse af videnskabelige Kundskaber; det var deels Udlændinger, deels saadanne, som levede i andre Dele af England. Han belønnede dem rigeligt og anlagde med deres Bistand saavel lærde som Almueskoler*); thi det var hans Ønske, at enhver fri Mands Børn, saa vidt muligt, skulde have Leilighed til at lære at læse og skrive. Han selv foregik de Andre med sit Exempel, idet han ikke blot søgte at erhverve sig større Fuldkommenhed i det latinske Sprog, men end ogsaa paatog sig at være Forfatter. Blandt hans litteraire Arbeider fortjene især at mærkes han Oversættelser af det Latinske, f. Ex. Oversættelsen af Boëthius's bekjendte Værk "om Philosophiens Trøstegrunde," af Pave Gregor den Förstes Pastorale, af Bedas Kirkehistorie og af flere andre Værker. Hans geographiske Arbeider maae eiheller forbigaaes med Taushed. Han forfattede disse ifølge de Beretninger, som han erholdt af Søfolk, der af ham vare udsendte paa Opdagelsesreiser**).

---

*) Skjøndt han ikke er første Stifter af Universitetet i Oxford, saa maa det dog takke ham for de Indretninger og Friheder, hvorved det fik Charakteer af en Høiskole.

**) Saaledes lod han foretage en farlig Opdagelsesreise til det fjerne Norden, for at faae Efterretning om de Egne, hvor de krigerske Skarer, som saa ofte for-

Han søgte ogsaa ivrigen at befordre Industrien og til den Ende opmuntrede han udenlandske Konstnere til at nedsætte sig i England. Han sysselsatte en stor Mængde Haandværkere, idet han paa forskjellige Steder i sit Rige deels lod opføre Palladser, deels lod istandsætte gamle, forfaldne Bygninger. Flere Byer, der vare blevne ødelagte af de Danske, lod han ogsaa paa ny opbygge og deriblandt London, som fra den Tid af kan betragtes som Englands første Stad.

Hvorledes det var muligt i et just ikke langt Liv at udføre saa Meget, lader sig blot forklare ved Alfreds store Kjærlighed til Orden og ved den Punktlighed, som han iagttog i sit offentlige og private Liv. En Trediedeel af Døgnet blev anvendt til at sove og til Fornøielser, men den øvrige Tid tilhørte udelukkende hans Pligter som Regent og andre alvorlige Beskæftigelser, hvoriblandt hans christelige Kjærlighedshandlinger indtoge en betydelig Plads*). Ved Sparsommelighed forøgede han sine Indkomster saa betydeligen, at han derved blev sat i

---

uroligede England, havde deres Hjem. Beskrivelsen over dette Tog er endnu efter sagkyndige Mænds Dom en fortrinlig Kilde til Kundskab om hine Lande.

*) Manglen paa Uhre søgte Alfred at afhjelpe paa følgende Maade. Han tog en bestemt Qvantitet Vox og dannede deraf sex lige tykke Lys, som, naar de bleve antændte, det ene efter det andet, netop brændte i fire og tyve Timer. Ethvert af disse var igjen inddeelt i et bestemt Antal Tommer, saa at Tidens Løb paa denne Maade nøiagtigen var betegnet. For at forhindre Lufttrækkets Indvirkning paa Flammen satte han Lyset under en Lygte af gjennemsigtigt Horn.

Stand til at fuldende de bekosteligste Arbeider og ved en klog Inddeling af Statens Indtægter, med Hensyn til deres forskjellige Bestemmelser, bragte han det dertil, at han aldrig kom i Forlegenhed og ikke saae sig nødt til at lade et for Staten nødvendigt Foretagende ufuldført.

Midt under disse fredelige Sysler blev Alfred imidlertid endnu engang forstyrret af sit Riges gamle Fiender og udsat for nye Farer. Hastings, en af de berømteste blandt de normanniske Søkonger, havde gjennem en Række af Aar røvet og plyndret omkring i forskjellige Lande. Efterat han med Ild og Sværd havde ødelagt Frankrigs nordlige Kyster, fik han Lyst til at hjemsøge England. Hans frygtelige Flaade, den skal have bestaaet af 330 Skibe, styrede nu i to Afdelinger, af hvilke han selv commanderede den ene, hen til Alfreds Rige. Aldrig havde disse frygtelige Eventyrer hidtil paaført England en saa farlig Krig som denne. Den varede over tre Aar og i denne Tid lode de intet Hjelpemiddel uforsøgt for at tilvende sig Seieren. Hertil kom, at de Danske, der havde nedsat sig i Ostanglen og Northumbrien, efter Guthrums Død yttrede en meget tvetydig Stemning og truede med at blive Riget langt farligere end Hastings Skarer. De udrustede virkelig ogsaa tvende mægtige Flaader og begyndte med disse igjen de gamle Fiendligheder. Alfred havde aldrig været i en mere farefuld Stilling, men hans store Talenter havde ei heller nogensinde udviklet sig paa en mere glimrende Maade. Nu høstede han Frugten af sine tidligere Foranstaltninger; ved Forsigtighed og et hensigtsmæssigt Forsvar, der var forenet med tilbørlig Hurtighed, bleve alle Fiendernes Angreb tilbagedrevne. Paa

en Maade, som stiller hans Feldtherretalent i det klareste Lys, forhindrede han de tvende Hære, der vare komne fra Frankrig, fra at forene sig med hinanden og derved bragte han dem i den største Nød. Hastings, troløs som næsten alle Søkonger, søgte nu at redde sig ud af Faren ved et Forlig. Han tilbød en Sum Penge og Gidsler, naar man vilde tilstede ham fri Afmarsch; han lod endogsaa til yderligere Beviis paa sin Oprigtighed begge sine Sønner døbe. Men midt under disse Underhandlinger havde en Deel af den fiendlige Hær, formodentlig ikke uden Hastings Vidende, benyttet Øieblikket og skuffet Englændernes Aarvaagenhed. Alfred rykkede strax efter dem og naaede dem inden kort Tid. De bleve slagne og maatte efterlade alle deres røvede Skatte tilligemed deres Heste i Seierherrens Hænder. Imidlertid havde Hastings selv tvertimod den nyligen sluttede Overeenskomst forladt den Stilling, som var bleven ham anviist, og saaledes lagt sin Troløshed for Dagen. Alfred maatte nu kæmpe paa eengang med tvende mægtige Fiender, nemlig med de oprørske Vasaller i Northumbrien og Ostanglen og med den meenederske Hastings, der havde vendt sig mod Beamfleet. Hurtig deelte derfor den engelske Konge sine Stridskræfter og var saa lykkelig at tilfægte sig en fuldstændig Seier over begge fiendlige Hære. Hastings Skatte, Hustru og Børn faldt i sachsisk Fangenskab. Denne Ulykke bøiede den stolte, danske Kriger; han bad om Fred og lovede at forlade Øen. Alfred fornægtede ei heller ved denne Leilighed sin høimodige Tænkemaade; han tilstod ham hans Bøn og gav ham de Fangne tilbage. Hiin frygtelige Søkonge optræder fra nu af ikke mere i den engelske Historie.

men henimod Enden af dette Aarhundrede (det 9de), finder man ham igjen i Frankrig, hvor han efter nye Ødelæggelser tilsidst af den franske Konge, Carl den Enfoldige, blev forlehnet med Staden Chartres og det dertil hørende Gebeet. Med Hastings Afmarsch (ifald denne virkelig fandt Sted, hvorom der intet berettes), var Krigen imidlertid ikke endt; thi de tilbageblevne Danske gjorde alt muligt for at holde sig i England og fortsætte deres Røverier. Følger man dem paa deres Tog, saa veed man ikke, hvad man meest skal beundre, enten Fribytternes Hurtighed og ubøielige Mod eller Alfreds Aarvaagenhed, Krigserfarenhed og Skarpsindighed, hvorved det endelig lykkedes ham aldeles at opløse disse vilde Skarer og sætte en Grændse for deres Angreb. De Streifpartier, som omsværmede Øen og foruroligede Kysterne, overvandt han kort derpaa i nogle lykkelige Søslag, og erobrede omtrent tyve danske Skibe og hermed endtes denne Krig.

Snart efter denne skulde ogsaa Alfreds Dagværk endes. Han levede endnu blot faa Aar, men dog i Rolighed, og havde den Glæde, at see de herligste Frugter af sin ædle Stræben og utrættelige Virksomhed. Ingen af hans Forfædre havde besiddet et saa udstrakt Herredømme som han. Ved hans Bestræbelser udslukkedes det gamle Had, som Briterne stedse havde baaret til Angelsachserne. Mercien, som hidtil blot havde betalt en Tribut til Kongerne af England, blev under ham indlemmet i Riget og saaledes var han den første engelske Konge, der herskede over hele Britanien fra Kanalen af indtil Skotlands Grændser. Landet var lykkeligt; thi dets Sikkerhed blev hverken forstyrret af indvortes eller ud-

vortes Fiender. Dette var Frugten af Alfreds Udholdenhed, Klogskab og Tapperhed. Han døde i Aaret 901 og efterlod sig tvende Sønner, Eduard og Ethelwerd, af hvilke den Første fulgte ham paa Thronen*). Med Rette fører han Tilnavnet den Store; hans Charakteer og Bedrifter have gjort ham værdig dertil. Den rigtbegavede Aand, det redelige, velvillige Gemyt udtalte sig allerede i hans Ydre. Et aabent, indtagende Ansigt, en stærk Legemsbygning, Værdighed i Anstand og Miner forkyndte, at han var en Mand, der forenede Kraft med Venlighed og Godhed. Hans store Egenskaber, hvorved han frelste sit Fødeland fra Undergang, formildedes ved en sand religiøs Tænkemaade, der ikke yttrede sig i bigot Svaghed, ikke i blind Lydighed mod herskesyge Præster, men i et ædelt, fromt Levnet, i samvittighedsfuld Jagttagelse af de religiøse Skikke, i tilbørlig Agtelse for den geistlige Værdighed, i et strengt Tilsyn med, at Religionens Tjenere opfyldte deres Pligter, og i flere religiøse Stiftelsers Oprettelse og Forbedring. Rørende ere de Ord, hvormed han formanede sin ældre Søn ikke længe før sin Død. "Min Søn," sagde han, "jeg føler, at min sidste Time nærmer sig;

*) Siden sit tyvende Aar leed Alfred af en hemmelig Sygdom, som pludselig angreb ham midt under Høitidelighederne ved hans Formæling.. De meest erfarne Læger kunde ikke udfinde Aarsagen til denne Sygdom eller dens Beskaffenhed og Folket troede, at den var fremkaldt enten ved Troldom eller ved Djævlens Ondskab. Den havde sit Sæde i Legemets indre Dele og dens Anfald vare meget hyppige. Lige indtil sin Død blev Alfred plaget af dette Onde.

mit Ansigt er blegt, mine Dage ere talte. Vi maae forlade hinanden, jeg, for at vandre hen til en anden Verden, Du, for at blive her tilbage som Herre over mit hele Rige. Jeg bønfalder Dig, vær ikke blot dit Folks Herre, men ogsaa dets Fader. Vær Børnenes Formynder, Enkernes Ven, understøt de Fattige, beskyt de Svage og vaag over Retfærdighedens Haandhævelse. Behersk Dig selv efter Guds Ord! Da vil Herren elske Dig og hos ham skal Du finde din Løn. Paakald ham i Nødens Stund og han vil staae Dig bi i al din Gjerning."

England kan takke denne Konge næsten for alle de Indretninger, hvorved det er blevet frit, blomstrende og mægtigt. Dets Marine, som længere hen i Tiden tilkæmpede sig Herredømmet over Oceanet, skylder Alfred sin Oprindelse; med hans Regjering begynder den engelske Historie og Forfatning. Landets politiske Inddeling, Juryerne, Parlamentet, kort sagt, Folkets politiske Rettigheder har han deels først lagt Grunden til, deels saa væsentligen forbedret, at han kan betragtes som den egentlige Stifter deraf.

I sit Testament raadede han sin Efterfølger til at kalde sig "Konge af Guds Naade og ifølge de ædle Herrers og Folkets Villie." — Vi ville slutte denne biographiske Fremstilling med de Ord, hvormed Hume skildrer Alfreds Charakter: "Denne Fyrste," hedder det, "kan baade i sit private og offentlige Liv taale at sammenlignes med enhver Hersker og Borger, som Historiens Aarbøger omtale i hvilkensomhelst Tidsalder og blandt hvilkensomhelst Nation. Han synes virkelig at være et Mynster paa en saadan fuldkommen Charakteer, som Philo-

sophterne med saa stor Forkjærlighed have skildret under Navn af den Vise, rigtignok mere som et frit Product af deres Phantasie, end i Haab om nogensinde at finde den i Virkeligheden. Alle hans Dyder stode i et saa lykkeligt Forhold til hinanden og vare saa rigtigen sammenblandede, at den ene stedse forhindrede den anden fra at overskride sine Grændser. Han forstod at forene den dristigste Virksomhed med den besindigste Maadeholdenhed, den meest haardnakkede Udholdenhed med den største Eftergivenhed, den strengeste Retfærdighed med den høieste Grad af Blidhed, Kraft i at befale med et venligt Væsen, og Kjærlighed til Videnskaberne med den meest glimrende Driftighed. Hans Fortrin som Borger og Kriger fortjene i lige høi Grad vor Beundring, men vi bør dog i Særdeleshed paaskjønne de første, da de sjeldnere findes hos Fyrsterne."

Horuk Barbarossa og Haireddin, Stiftere af Røverstaten Algier.

I tre hundrede Aar have Barbaresk-Staterne indskrænket og forhindret Europæernes Handel paa Middelhavet og derved erhvervet sig et Navn i Historien; men alligevel ere de Mænd, som ved deres Tapperhed lagde Grunden til disse Stater, dog langt fra ikke saa bekjendte, som de ifølge deres vilde Heltemod og historiske Vigtig-

---

*) Allgemeine Biographie. Ersten Bandes Drittes Heft. Frankfurt am Main 1830.

hed fortjene. I Beretningerne om deres Bedrifter findes saa meget Fabelagtigt og et saadant Mørke blandet med Partiskhed, at vi troe, at en Fremstilling af disse Heltes Historie, der er øst af gode, for største Delen østerlandske Kilder, ikke vil være uvelkommen.

I Aaret 1461 indtog Muhamed den Anden, Constantinopels Erobrer, Staden Mitylene paa Øen Lesbos. Blandt de Tyrker, som ifølge denne Begivenhed nedsatte sig der, var en tapper Spahi fra Rumelien, Jakub fra Jenidschewardar. Af hans fire Sønner blev blot den ældste en bosat Kjøbmand. De andre derimod foretrak det omflakkende Sørøverliv for den huuslige Rolighed. Navnene Urudsch (af Europæerne forvandlet til Horuk) med den frygtelige Tilsætning Barbarossa (Rødskæg) og Chisr (den samme, som senere blev kaldet Chaireddin, det er: Troens Lykke, og efter sin Broders Død ogsaa fik Tilnavnet Barbarossa) udbredte inden kort Tid Skræk blandt alle Søfarende, der besøgte Middelhavet. Man feiler imidlertid, naar man anseer lav Rovgjerrighed som den eneste Drivefjæder til disse tyrkiske Søkongers Handlinger; det var den muhamedanske Fanatisme, som først væbnede dem mod deres Troes Fiender og besjælede dem med et saadant Mod, at de ikke toge i Betænkning med deres Korsarhobe at angribe endog den mægtigste Fiende. Ogsaa synes det, at de stedse have opført sig som Muselmændenes Venner, da det blot var de Christne, som klagede over deres Voldsomheder. Om det endogsaa er sandt, at de, da Lykken var dem gunstig, antoge Titel af: Havets Venner og de Søfarendes Fiender, saa beviser dette dog ingenlunde, at de ikke allerede fra Begyndelsen have

hørt til den osmanniske Sultans privilegerede Korsarer og altsaa egentlig ikke gjorde andet end Frants Drake og Walther Raleigh, da de under Dronning Elisabeth uden Skaansel plyndrede de spanske Undersaatter. Under hvilken Autoritet de have fægtet, ville vi imidlertid lade uafgjort og fortsætte vor Fortælling. Paa den Tid, da man fandt Veien over Oceanet til Ostindien og de gjerrige Spaniere bragte America under deres Herredømme, gjennemstreifede Horuk Barbarossa og hans yngre Broder Haireddin (den yngste Broder Elias omkom tidligere) Middelhavet med en Eskadre af ti smaae, men veludrustede Fartøier og de venetianske og genuesiske Kjøbmænd frygtede ingen Fare saa meget, som den at møde Rødskæg. Men jo mere Lykken føiede disse Middelhavets Helte, jo større de Skatte bleve, som de samlede sig, jo mere ønskede de at besidde et Punkt, hvor de kunde bringe deres Bytte i Sikkerhed og søge Tilflugt, medens Vinterens Storme rasede. Vel havde Bajazeth den Anden og Selim den Første hidtil ikke lagt dem nogen Hindring i Veien, men de fandt det dog betænkeligt at løbe ind i de osmanniske Havne; thi hvor let kunde der en Klage opstaae imod dem og Strikken blive Lønnen for deres Tapperhed. Det mishagede dem endvidere at være afhængige af Statholderne, som efter Forgodtbefindende kunde nægte dem Tilladelse til at løbe ind i Havnene og drive Handel, og endelig vare ogsaa de tyrkiske Kyster for langt fra Italien og Spanien, som de fortrinligen havde valgt til Maalet for deres Streiferier. De maatte derfor tænke paa at finde en Havn, som havde en for deres Planer mere fordeelagtig Beliggenhed. Tillige stræbte deres Ærgjerrighed og de-

tes ved Lykken forvænte Sind efter et selvstændigt Herredømme, og dertil frembød, efter deres Formening, Africas Nordkyst den gunstigste Leilighed.

Landet der var paa hiin Tid deelt i forskjellige Kongeriger, som beherskedes af gamle, vanslægtede Dynastier af arabisk Æt. Deres Forfædre havde erobret Spanien og Sicilien, men nu formaaede de blot med Møie at forsvare sig mod de Christnes Angreb. Ved Maurernes Fordrivelse fra Spanien havde deres africanske Troesforvandte erholdt en ikke ubetydelig Forstærkning, og Hadet, som de Nyankomne medbragte fra Granada, vedligeholdt en bestandig Kamp mod deres fanatiske Forfølgere. Saaledes havde Ferdinand den Katholske og Johanniter-Ridderne, der efter Korstogene havde opslaaet deres Bolig paa Malta, antændt en Krig, som blev ført med utrolig Forbittrelse og uden mindste Hensyn til Folkeretten. Maurerne i Algier og Tunis kunde vel ikke overføre store Landarmeer til Spanien og Italien, men saa meget desto lettere med deres Røverskibe overfalde de ubevogtede Kyster og bortføre de værgeløse Indbyggere med alt deres rørlige Gods til et sørgeligt Fangenskab. Hvert Aar maatte de spanske Kystbeboere haardt undgjelde for deres Kongers Grusomhed. Paa disse Streiftog havde Brødrene Barbarossa med den største Iver understøttet deres Troesforvandte, og deres Bestræbelser bleve kronede med det meest glimrende Udfald; tilsidst bleve de Anførere for og Sjælen i alle Foretagender mod de Christne. Det er altsaa intet Under, at Africanerne, naar de vare i Nød, ikke henvendte sig til Andre, end til de tappre Barbarossaer, hvis Glæde det var at udgyde Christenblod. Allerede en

Tidlang havde de været i Tieneste hos Kongen af Tunis, men dog forsømte de ikke nu og da at sende Padischaen i Constantinopel, som deres egentlige Herre, en Deel af deres Bytte, og til Gjengjeld herfor erholdt de af Sultanen Æresklædninger, ja endogsaa Skibe og Forsikkring om hans Beskyttelse og Tilfredshed. For at gjøre Ende paa Maurernes idelige Røverier havde Ferdinand den Katholske ladet en Hær sætte over til Africa. Denne erobrede i Aaret 1506 Oran og kort derpaa flere vigtige Byer, og tvang tilsidst Kongen af Algier til et Slags Underkastelse, som Spanierne stedse mere og mere søgte at udvide. Endelig kaldte de undertrykte Algirer Horuk til Hjelp, og det lykkedes ham med ti Skibe at bemægtige sig Staden (1518). Imidlertid var Sørøveren ingenlunde tilbøielig til igjen at overlade Herredømmet til den forrige Konge, Selim; han lod ham tvertimod qvæle, og herskede med sine Tyrker paa en saa trykkende Maade over Staden, at Indvaanerne i deres Fortvivlelse nu selv kaldte Spanierne til Hjelp. En Storm, som adsplittede den spanske Flaade, og en Seier over Araberne, der vare rykkede frem fra Landsiden og med et Tab af 12,000 Kameler maatte flygte tilbage til det Indre, befæstede det tyrkiske Herredømme. Medens dette foregik var Haireddin kommen fra Tunis med Forstærkning, og nu troede Horuk sig stærk nok til ogsaa at kunne erobre Staden Telmesan. Tilligemed sin ældste Broder Isaak, som nu ogsaa havde ombyttet Handelsstanden med Sørøverlivet, drog han mod Staden og den mauriske Hersker tog Flugten; men kort derpaa rykkede Spanierne frem og stormede det faste Slot, ved hvilken Leilighed Isaak faldt. I syv hele Maane-

der forsvarede Barbarossa sig i Telmesan; men da han, for at skaffe sig Luft, gjorde et Udfald, maatte ogsaa han bukke under for den spanske Overmagt. Efter en fortvivlet Modstand faldt han med sine 1500 troe Krigere for de Christnes Sværd. Den spanske Statholder, Marchese Gomarez, der var bleven modigere ved denne lykkelige Begivenhed, truede nu ogsaa Algier, hvor Haireddin, den eneste af Brødrene, der endnu var i Live, rustede sig til Forsvar. Imidlertid indsaae den kloge Søhelt, at det vilde være umuligt for ham uden fremmed Hjelp at forsvare en saa vidtløftig Plads, da han ikke kunde stole paa andre end sine faa Vaabenbrødre. Derfor sendte han i Aaret 1519 een af sine Fortrolige til Sultan Selim den Første, og tilbød ham Overherredømmet over Algier under den Betingelse, at han blev erkjendt som Statholder og at Sultanen skulde understøtte ham med en Hær. Selim fandt Behag i dette Forslag, udnævnte Haireddin til Pascha og sendte ham 10,000 Mand ottomanske Tropper. Da Haireddin saaledes var bleven forstærket, forjog han alle Fiender fra Algiers Gebeet og overlod nogle Besiddelser til de tidligere Fyrsters Slægtninge paa det Vilkaar, at de skulde erkjende Osmanernes Padischah som deres Overherre og som en Følge deraf optage hans Navn i deres Bønner og afstaae deres Ret til at præge Mynt. Tillige maatte de ogsaa forpligte sig til at betale Haireddin, som Sultanens Beglerbeg og Sandschak, en aarlig Tribut.

Efterat han havde bragt alt dette i Rigtighed, begyndte han at føle en inderlig Længsel efter Søen. Et Tog til Sicilien opfriskede hans Navn i de Christnes

Erindring; og pludselig, ligesom han var afseilet derfra, landede han igjen i Algier, hvor man under hans Fraværelse havde vægret sig ved at efterkomme hans Befalinger. Hans Vaaben eller maaskee endnu mere Frygten for dem tilveiebragte imidlertid hurtigt Lydighed. For at sikkre sig sit Herredømme troede han nu, at det var uundgaaeligt nødvendigt et fordrive Spanierne fra den tæt udenfor Algier liggende Ø. Med den største Iver begyndte han strax at beleire Fæstningen, og førend der kunde komme Undsætning, var den indtagen og sløifet. 500 Spaniere bleve tagne til Fanger og ethvert Spor af denne fremmede Coloni blev aldeles tilintetgjort. Hvor klogt han forstod at benytte denne Fordeel, derom vidner endnu i vore Dage Stadens Havn. Havnedæmningen, det eneste Værn mod Brændingen og Stormene, som gjøre Kysterne der saa farlige, er skabt af ham ved Konst, idet han forbandt hiin Ø med det faste Land, og det hele Arbeide er udført med en beundringsværdig Fasthed. Uden dette Anlæg vilde Algiers Rehd ikkun sjelden være tilgiængelig for Skibe, og Staden vilde aldrig være bleven en vigtig Handelsplads. Dette Værk var endnu ikke fuldendt, da ni store, spanske Skibe nærmede sig for at undsætte den allerede ødelagte Fæstning. Barbarossa gik dem imøde med femten Galeier og vandt en saa afgjørende Seier, at alle de fiendlige Fartøier tilligemed 2700 Fanger faldt i hans Hænder. Endnu ikke tilfreds dermed, sendte han en af sine paalideligste Høvedsmænd til de christelige Kyster, hvor denne fandt Leilighed til at tilintetgjøre og borttage en Mængde andre Fartøier, som ansaae sig sikkre under hiin Flaades Beskyttelse, og ved Aarets Slutning kunde han indberette

til Porten, at han havde frataget de Vantro 27 Skibe og et stort Antal Fanger, og desuden plyndret og ødelagt mange af deres Byer. Selv Andreas Doria, den Tids største, christelige Søhelt, som nu endelig blev udsendt mod den kjække Barbarossa, var ikke i Stand til at forsvare Herredømmet over Havet mod hans voxende Magt, og endnu mindre formaaede han at fordrive ham fra hans Stad Dscherdschal (Scherzel, Julia Caesarea). Hele Nytten af Dorias Tog indskrænkede sig til, at Korsarerne fra nu af især valgte de genuesiske og, naar Leilighed frembød sig, ogsaa de franske Kyster til Maalet for deres Røverier. Men med Hensyn til de sidste, erholdt Haireddin kort derpaa Befaling fra Constantinopel, at holde Fred med Kongen af Frankrigs Undersaatter, da denne Fyrste var den høie Ports Bundsforvandte. Dette forskaffede hine Kyster Rolighed til Skade for de spanske. Her fandt den stedse virksomme Muselmand Leilighed til en Daad, hvorved han erhvervede sig større Hæder, end ved alle sine Røvertog, og som tillige befordrede hans sande Fordeel mere, end Erobringen af den rigeste Handelsflaade. Den samme misforstaaede Religionsiver, som var Skyld i Ferdinand den Katholskes Intolerance, forledede ogsaa Sønnesønnen, den ellers oplyste Carl den Femte, til med Haardhed at behandle de tilbageblevne Maurer, og mange Tusinde af disse flygtede for hans Inquisition til Bjergene. Haireddin ilede nu disse Ulykkelige til Hjelp. Med 36 Galeier landede han ved Oliva i Provindsen Valencia, hvor han drog 10,000 af hine Forfulgte ombord og bragte dem over til Africa. Syv Gange maatte han

vende tilbage, og 70,000 Maurer, flittige Arbeidere og tro Undersaatter, befolkede nu hans Gebeet.

Imidlertid truede Faren ham i hans egen Hovedstad. 7000 christne Slaver, der bleve utaalmodige over, at det gik i Langdrag med deres Udløsning, stiftede under den ligeledes fangne, spanske General Portundos Anførsel en Sammensværgelse, som først blev opdaget i det Øieblik, da den skulde bryde ud. Som man kunde vente, blev den straffet med Grusomhed; men dog skaanede Haireddin ikke blot de simple Slaver, men endogsaa nogle af Anførerne i Haab om for disse at kunne udløse adskillige af sine tappre Skibshøvedsmænd, der befandt sig i Fangenskab hos de Christne; thi som alle gode Feldtherrer bar Barbarossa kjærlig Omsorg for sine Folk og trodsede ofte selv Faren for at redde en modig Vaabenbroder.

Efterat Roligheden fuldkommen var bleven gjenoprettet i Algier, gik han i Aaret 1533 ifølge Sultan Solimans Befaling til Constantinopel, for der at raadslaae med denne store Erobrers Feldtherrer om Planen til en eftertrykkelig Søkrig mod Carl den Femte. Hans Reise var et lykkeligt Fribyttertog; han medbragte til Stambul Byttet af 18 opbrændte Coffardiskibe tillige med tvende Krigsfartøier, som han havde frataget Doria, og blev modtagen paa den meest glimrende Maade i Osmannernes Hovedstad. Han og otte af hans Capitainer fik Tilladelse til at kysse Storherrens Haand og en aarlig Gage satte disse vakkre Sømænd ved Siden af Rigets andre Tjenere. Skjøndt Barbarossa i en Række af Aar ikke havde besteget nogen Hest, saa reed han dog nu trods den bedste Spahi til Aleppo, hvor

Storvezīren opholdt sig. Denne høie Embedsmand bestemte nøiere hans Rang og hans Tjenesteforhold til Porten og befalede, at han skulde gaae foran enhver Beglerbeg i det hele Rige. Man stræbte at vinde denne Helt, da man behøvede ham, og derfor indrømmede man ham i alle Admiralitets-Forretninger en saa afgjørende Stemme, som om han kunde have været Kapudan-Pascha. Af denne Aarsag blev han da ogsaa den hele Vinter i Constantinopel og ledede Bygningen af flere nye Krigsskibe, saa at han om Foraaret 1534 kunde stikke i Søen med 84 Seilere. Først vendte han sig mod Italien. Da ingen Modstander her lod sig see paa Havet, gav han Neapels og Siciliens Kyster til Priis for sine Soldater; men ved samme Leilighed vilde han dog ogsaa skaffe Storherren et sjeldent Bytte. Julia Gonzaga, Colonnas Gemalinde og Søster til den himmelske Johanna af Arragonien, var almindelig erkjendt for den skjønneste Qvinde i Italien og Rygtet herom havde fundet Veien selv til Barbarossas Kahyt. I største Stilhed nærmede han sig Fondi, hvor den Skjønne den Gang boede, og Overfaldet blev saa godt udført, at Julia, blottet for de nødvendigste Klædningsstykker, snarere kunde takke et Underværk end Korsarernes Efterladenhed for sin Redning. Da disse saae sig skuffede, hevnede de sig ved at ødelægge Slottet og Staden, og i denne sidste findes endnu i vore Dage et Malerie, der fremstiller de ved denne Leilighed forøvede Grusomheder.

Imidlertid kunde en Kamp om Qvinder hverken høre til den ærgjerrige Hairebdins Plan eller til det Hverv, som den erobringslystne Storvezir havde over

dan Magt. Vel manglede han ikke en talrig Hær, man angiver Rytteriet alene til 20,000 Mand, men med Undtagelse af Tyrkerne bestod den blot af upaalidelige og i en Krig med Europæerne aldeles uøvede Folk. Han havde opslaaet sin Leir i Nærheden af Staden, for om muligt at forhindre Landgangen; men ei heller dette lykkedes. Den 16de Juni 1535 bleve i korte Mellemrum de tydske, spanske og italienske Tropper satte i Land og begyndte strax at beleire Slottet Goletta; thi paa denne Fæstning beroede Tunis's Skjebne, og desuden havde Paschaen der sammendynget alt, hvad han behøvede til Krigens Fortsættelse. Haireddin havde betroet Forsvaret af denne vigtige Post til en jødisk Renegat ved Navn Sinan, en Mand, der vel var værdig til denne Tillid, men som dog ikke formaaede at redde, hvad der ikke kunde reddes. Beleiringen havde allerede varet en heel Maaned og tre Gange havde Sinan gjort modige, skjøndt ikke heldige Udfald, og endnu var der ikke at tænke paa Overgivelse. Vel havde den listige Genueser erobret et rigtladt Coffardiskab, som af en Feiltagelse altfor meget havde nærmet sig de Keiserlige; vel havde Mulei Hassan indfundet sig i Hovedqvarteret, for meget ydmyg at bringe Keiseren sin Hyldning og ved denne Leilighed lovet 16,000 mauriske Ryttere og en Karavane af 800 med Levnetsmidler belæssede Kameler, men alligevel vilde dog Carl vanskeligen være kommen i Besiddelse af Fæstningen, dersom han ikke den 14de Juli havde foretaget en Storm paa et af de vigtigste Taarne og dersom hans Soldater ikke med næsten utrolig Kjækhed havde besteget Murene. Ved Golettas Fald havde Barbarossa ikke blot mistet sin Flaade, der bestod af

100 Sellere, men endogsaa 300 Stykker Skyds tillige med et umaadeligt Forraad af Munition, og da det vidtløftige Tunis ikke uden Vanskelighed lod sig forsvare, saa havde enhver Anden nu formodentlig tænkt paa Flugt og egen Redning. Dette var imidlertid ikke Tilfaldet med denne Mand, der saa ofte paa Havet havde trodset Døden; saa længe han ikkun endnu havde en Hob troe Vaabenbrødre om sig, vilde han ikke overlade Fienden sin Hovedstad. Skjøndt næsten alle Africanere havde forladt ham og han blot endnu havde 10,000 Mand tilbage, hvoriblandt mange, paa hvem han ikke kunde stole, saa besad han dog Tapperhed nok til at angribe den keiserlige Hær paa dens Marsch til Staden, og hvo veed, om ikke Lykken pludselig havde vendt de Christne Ryggen midt paa deres Seiersbane, dersom Africanerne ikke havde vægret sig ved at adlyde ham. Haireddins Heltemod formaaede nu ikke at udrette andet, end indgyde hans Fiender Agtelse og sikkre ham selv Tilbagetoget. Imidlertid stormede en ny Ulykke ind paa ham fra en anden Kant. De christne Slaver, som vare indesperrede i Citadellet ved Tunis (mange Efterretninger angive deres Antal til 10,000) havde fundet Leilighed til at befrie sig fra deres Lænker, og hurtigen overvældede de den svage tyrkiske Besætning. Da nu Haireddin bedækket med Blod vendte tilbage fra Slaget, fandt han Citadellets Porte lukkede, og blev modtagen med Kanonskud fra sin egen Fæstning. Under saadanne Omstændigheder havde han intet andet Valg, end at sammenskrabe sine bedste Skatte, og tage Flugten ad Veien til Bona, hvorfra han haabede tilligemed sin tro Sinan og en anden Korsarhøvding, som de Christne kaldte Jagt-

djævelen, at undkomme først til Algier, og derpaa til Constantinopel. Forgjæves spærrede Doria Bonas Havn; hans Underbefalingsmænd vare bange for at angribe Barbarossa, og medens Carl tillod sine Spaniere at plyndre en Stad, der frivillig havde overgivet sig, og saaledes ved sin uhøimodige Fremfærd var Aarsag i, at 30,000 Mennesker mistede Livet, ankom Fribytteren lykkelig til Algier, og førend de Christne tiltraadte Tilbagemarschen, havde Haireddin allerede saaledes forstærket sin Flaade, at han paa Veien til Constantinopel kunde lande paa Minorka, og opoffre Staden Mahon for at tilfredsstille sin Hevn. Paa denne Maade havde den forvovne Sømand i Løbet af et Aar tilkæmpet sig et Kongerige og atter mistet det.

I Constantinopel fandt Haireddin en Modtagelse, som var hans Tapperhed værdig. Det var langt fra, at Soliman tilregnede sin Pascha det som en Brøde, at Tunis var falden i Fiendens Hænder, og at den anseelige Flaade, som han havde betroet til hans Commando, havde havt samme Skjebne; tvertimod udnævnede han ham til Kapudan Pascha (Storadmiral) og lovede sig netop af dette Valg et lykkeligt Udfald af Krigen mod Republiken Venedig. Denne Fristat besad nemlig siden Korstogene ikke ubetydelige Landstrækninger af det nuværende europæiske Tyrkie, og var for Porten, omendskjøndt just ikke nogen frygtelig, dog ei heller nogen foragtelig Nabo. Ved et Forbund med Carl den Femte mod Frankrig, havde Republiken paadraget sig Sultanens Vrede. Kjøbmændene stræbte vel at afværge en Kamp, som saa let kunde blive ødelæggende for dem, men nogle Søfolks utidige Iver fordærvede Alt, hvad

Republiken ved Underhandlinger havde søgt at gjøre godt, og Kapudan-Pascha fik Befaling til at beleire Fæstningen Korfu paa Øen af samme Navn. Haireddin havde paa den senere Tid i Forbindelse med en Landarmee med Ild og Sværd ødelagt Apuliens skjønne Kyster, som dengang tilhørte Keiseren, men han havde dog ikke kunnet forhindre, at den keiserlige Admiral Doria tilintetgjorde et stort Antal tyrkiske Coffardiskibe, ja selv nogle Krigsskibe. Af denne Aarsag var det ham kjært at blive bortkaldt fra en Skueplads, hvor han ikke kunde vente at erhverve sig nogen Hæder. Soliman selv begav sig til Korfu for at lede Beleiringen; men trods de uhyre Kartouer, hvormed man som oftest skjød over Staden, og trods Haireddins Kanonade fra Søsiden, vedbleve dog Portene at være lukkede, og den stolte Sultan maatte drage bort med uforrettet Sag (1537). Derimod lykkedes det Barbarossa at bringe Øerne i Archipelagus under Halvmaanens Herredømme, og derved tilføiede han Venedigs Handel et ulægeligt Saar. Da disse Øer ikke kunde gjøre Regning paa nogen Undsætning, og desuden vare slet befæstede, saa var det meget naturligt, at de ikke forsøgte paa at gjøre Modstand, men alligevel undgik næsten ikke en eneste af dem at blive plyndret, da Sultanen havde tilladt det, og Barbarossa ved slig Leilighed just ikke var tilbøielig til Mildhed. Til Belønning for disse Bedrifter roste Storherren i et høitideligt Divan Haireddin paa den meest smigrende Maade. Opmuntret herved løb Søhelten, uden at oppebie Flaadens fuldkomne Udrustning, det næste Foraar (1538) ud, og styrede mod Kandia. Skjøndt han der ikke gjorde Erobringer, som kunde for-

svares, saa tilføiede han dog Fienden umaadelig Skade. Imidlertid forøgede et Søslag i langt høiere Grad hans Hæder; han overvandt nemlig den 27de September ved Øen St. Maura den berømte Doria og hans overlegne Flaade. Blot den frembrydende Nat reddede de Christne fra et fuldkommment Nederlag. Da Haireddins Søn bragte Padischahen Efterretning herom tilligemed Trophæerne, forlehnede han sin Storadmiral med Krongodser, som aarligen indbragte 100,000 Asper.

Ogsaa det følgende Aar udmærkede sig ved en Vaabendaad af Capudan-Pascha. Castel nuovo var den Gang en af de vigtigste Fæstninger paa Dalmatiens Kyster og ved en tidligere Erobring var den falden i Tyrkernes Hænder. For at tilbagetage denne udrustede man en forenet Expedition fra Venedig og Neapel og ved et ligesaa heltemodigt som pludseligt Angreb overrumplede de Christne Staden, medens Hairreddin-Paschas Flaade, der skulde bidrage til dens Forsvar, blev adspredt af en Orkan med et Tab af 70 Skibe. Tyrkerne brændte af Begjærlighed efter at udslette denne Plet paa deres Hæder; i Juli 1539 nærmede Barbarossa sig Staden med 150 Seilere og paa samme Tid rykkede fra Landsiden en vældig Hær frem. Beleiringen varede næsten en heel Maaned og Byen blev beskudt med Kanoner af uhyre Størrelse. Af tre saakaldte Basilisker fløi Kugler af meer end et Centners Vægt mod de vaklende Mure. Alligevel blev Haireddin ikke Herre over Staden, førend Besætningen, der fra Begyndelsen af havde bestaaet af 4000 Mand, ved de gjentagne Storme var sammensmeltet til 300. Da disse brave Krigere havde trukket sig tilbage i det eneste Kastel, der endnu ikke var aldeles nedskudt,

tilstod han dem en Capitulation og holdt de forbittrede Janitscharer i Tømme, da de fordrede den tappre Besætnings Blod. En fordeelagtig Contrast med Carl den Femtes grusomme Eftergivenhed ved Tunis's Indtagelse.

To Aar derefter erholdt Barbarossa en glimrende Fyldestgjørelse for sit Nederlag i Tunis. Carl den Femte, forført ved sin hidtil havte Vaabenlykke og døv mod den forsigtige Dorias Forestillinger, foretog sildig om Efteraaret 1541 et nyt Korstog mod Algier, hvis ulykkelige Udfald for lang Tid afskrækkede alle christne Konger fra et lignende Eventyr. Renegaten Hassan-Beg, en Castrat fra Sardinien, var efter Haireddins Ophøielse til Kapudan-Pascha bleven udnævnt til Høistcommanderende i Algier. Han var en Mand af et haardt, følesløst Gemyt, men tillige af et urokkeligt Mod. Med ikke meer end 800 Tyrker og omtrent 5000 mauriske Soldater vovede denne Dumdristige at trodse Keiseren, der var landet med 200 Fartøier, og førte en Hær med sig af 30,000 Mand. Skjebnen begunstigede dette Mod og deraf fulgte igjen, at Sørøverne i næsten tre Aarhundrede til Skjendsel for Christenheden vedbleve at rase og plyndre. Den femte Dag efter Landgangen reiste der sig pludselig en frygtelig Orkan, som var ledsaget af Jordskjælv og en iiskold Regn. Den største Deel af den herlige Flaade blev ødelagt af Stormen, og Landarmeen, som var svækket af Kulde og Hunger, var nærved aldeles at blive tilintetgjort af Muselmændene, der med Heftighed forfulgte den. I Europa troede man, at Keiseren selv var omkommen og triumpherende sluttede hans Fiender Forbund. Imidlertid havde Barbarossa, der for sildig havde faaet Efter-

retning om Spaniernes Rustninger, til at han selv kunde komme Algier til Hjelp, i det osmanniske Riges Havne lykkelig overstaaet den samme Storm, som blev hans Modstandere saa fordærvelig. Aaret derefter anvendte han sin hele Indflydelse for at formaae Porten til at indgaae et Forbund med Frankrig og udruste en Flaade, som skulde understøtte dette Rige mod den svækkede Keiser. Modpartiet blev overstemt i Divanet og 1543 havde *Haireddin* den Glæde at kunne stikke i Søen med 150 Seilere for at angribe sin Arvefiende. Messina og Reggio maatte bukke under for den tyrkiske Magt og bleve plyndrede. Af det hele Bytte, der blev gjort i Messina, tog Capudan-Pascha for sin Person blot den spanske Commandants eneste Datter. Den zittrende Skjønne beqvemmede sig til at afsværge sin Religion og erholdt en Plads i *Barbarossas* Harem. Nu fortsatte *Haireddin* sit Tog mod Christenhedens Hovedstad, mod Rom selv. Den franske Gesandt, som ledede denne Auxiliær-Flaades Bevægelser, beroligede vel de forfærdede Indvaanere ved den Efterretning, at det gjaldt de keiserlige Stater og ikke dem, men alligevel kunde Franskmanden ikkun med Møie bevæge Italienerne til at bringe de Vantroende Levnetsmidler, og Rom skjælvede ikke saa meget, da *Hannibal* stod udenfor dets Porte, som nu, da *Barbarossa* indtog Vand i Tiberens Munding.

I Marseille ventede den utaalmodige Sømand paa den franske Flaades og Landgangstroppernes Udrustning. Alle de Æresbeviisninger, som paa Kongens Befaling beviistes ham, kunde ikke dæmpe hans Utilfredshed over, at man ikke engang havde det Nødvendigste i Beredskab og lod den gunstige Aarstid hengaae ubenyttet, da man

dog i Constantinopel paa det meest glimrende havde be-
skrevet de i Frankrig gjorte Tilberedelser til Krigen.
Hertugen af Enghien erholdt Overcommandoen over
den forenede Flaade, der nu næsten var 200 Seilere
stærk, og ifølge Kongens Befaling begyndte man at be-
leire Nizza. Da Staden ikke var synderlig stærk befæ-
stet, tilbød den at ville overgive sig, naar man lovede
at skaane den. Den franske Feldtherre modtog dette
Tilbud, men Barbarossas Janitscharer vare saa mis-
fornøiede med Overeenskomsten, at de truede med at
ombringe den Anfører, som havde paataget sig at være
Borgen for Capitulationens Overholdelse; blot ved Ca-
pudan-Paschas Anseelse bleve de igjen bragte tilbage til
Orden. Skjøndt de Allierede nu saaledes vare blevne
Herrer over Staden, nægtede dog den tappre Malthesers
ridder, Simeoni, at overgive Citadellet. Af egen
Erfaring vidste han, hvorledes Barbarossas Fanger
bleve behandlede, og han vilde hellere døe med Sværdet
i Haanden, end anden Gang falde i de Vantroendes Hæn-
der. Paa denne Maade gik Beleiringen i Langdrag.
Da de Franske begyndte at mangle Krudt, kom de til
deres Allieredes Leir for at kjøbe dette. Herover tabte
den tyrkiske Storadmiral aldeles Taalmodigheden. Han
erklærede høit, at han ikke mere vilde fægte med slige
Bundsforvandte og han var allerede i Begreb med at
drage bort, da Hertugen af Enghien ved sine indstæn-
dige Bønner formaaede ham til at blive. Men imedens
man endnu underhandlede herom, indløb den Efterret-
ning, at en fiendlig Hær nærmede sig for at undsætte
Citadellet. Da dette blev bekjendt, stormede de forbit-
trede Janitscharer, uden at oppebie deres Feldtherres Be-

den, der var os nærmest, tiltog i en saadan Grad, at vi begyndte at formode, at det dog ikke var nogen Vagtild og strax derpaa tilgjendegave Nødskuddene, at et Skib var kommen i Brand. Capitainen indsaae nu vel, at han ikke behøvede at frygte for at strande, men den Omstændighed, at han befandt sig i Nærheden af et brændende Skib, satte ham i en endnu større Angst. Efterat flere tomme Fade vare blevne fastgjorte ved Ankertouget, kappede man dette, da der ingen Tid var til at lette Ankeret, og derpaa bortfjernede vi os omtrent 1000 Favne (6000 Fod). I denne Afstand kunde vi tydelig oversee det frygteligt skjønne, majestætiske Skuespil. Min Kikkert viste mig de i Tougværket omklattrende Matroser, der vare sysselsatte med at stryge de brændende Seil; i lange Linier fløi Læderspande op og ned, man saae Mandskabet rende frem og tilbage og gjøre alt muligt for at redde Skibet; da bragede atter Nødskuddene gjennem Nattens Stilhed og nu flammede Seilene, der fra alle Sider bleve grebne af Luerne, høit i Luften; derpaa stod Skroget i lys Lue, Ræerne faldt ned paa Dækket, som kort derpaa blev knust af de styrtende Master, og ved det stedse klarere Lys kunde man tydelig see, hvorledes Skibsmandskabet gjennem en Luge steeg ned i en Baad; men det var for sildigt; i det samme Dieblik, da Baaden stødte fra Skibet, skeete en frygtelig Explosion, hele Firmamentet syntes at staae i Lue, vort Skib bævede og jeg saae, hvorledes den barske Capitain krampagtig greb om Rælingen og bøiede sig langt ud derover; han skjælvede saaledes, at Tænderne sloge sammen i Munden paa ham. Pludselig blev alt mørkt og stille som i Graven — man hørte ikke et Aandedrag, indtil Capitainen,

idet han tørrede den kolde Sved af Panden, raabte: "Nu Børn er det Tid at redde, hvad der endnu kan reddes."

Inden et Oieblliks Forløb vare tre Baade satte i Søen og bemandede med Matroser og Soldater, selv Capitainen blev ikke tilbage. Paa Baadenes For- og Bagstavn antændte vi store Lanterner og løsnede Tid efter anden nogle smaae Svingbasser, for at tilkjendegive de Forulykkede, at Hjelpen nærmede sig. Efter Capitainens Forsikkring havde det ikke været muligt tidligere at bringe denne, uden at udsætte os alle for den samme Skjebne, som ramte de Ulykkeliges Baad, nemlig at blive opslugte af Bølgerne.

Af de paa Havet omdrivende Vrag kunde vi slutte os til, at vi endelig havde naaet Stedet, hvor Ulykken var foregaaet, men vi kunde hverken see eller høre noget Menneske. — — Efterat vi forgjæves havde søgt i flere Timer, vendte vi tilbage til vort Skib, og saasnart det gryede ad Dag, var jeg oppe i Merset, for om muligen ved Hjelp af min gode Kikkert at opdage en Ulykkelig, som endnu ikke var bleven et Rov for Bølgerne. Lige indtil vor Indseiling i Havnen stod jeg saaledes — Planker, Master og halvforbrændte Ræer saae jeg nok af, men paa dem intet levende Væsen, som kunde høste Nytte af min Iver. De talrige Haifiske tilkjendegave, at de havde saaet et godt Bytte — Skibet var undergaaet med Mand og Muus.

Da Ankeret, som vi om Natten havde maattet lade i Stikken, var blevet lettet, styrede vi henimod Forbjerget. Ved Ponte Negro holdt vi os derpaa temmelig nær til Kysten, som frembød et høist malerisk Syn.

Ved enhver Kabeltouglængde forandrede Scenen sig. Her hæve høie Granitfjelde sig fra det diamantrige Serra Frio eller Serra Itacambyra, hist skuer Diet dybe Bugter ind i Landet, der ere prydede med det tropiske Climas yppige Vegetation. Liig en vældig Cubus smykker en Klippe med lodrette Sider og horizontal Overflade Indseilingen til Havnen, det er Gavia, og nærved den staaer Corcovado, en mægtig Bjergspidse. Sukkertoppen, som befinder sig lige i Indseilingen selv, kan passende kaldes Havnens Vægter.

Høie, ligesom sammenstøbte Fjeldmasser hæve sig paa begge Sider af Indseilingen, som er en halv Miil bred og bliver forsvaret af flere Forter, der vel ifølge deres Beliggenhed ere stærke, men forøvrigt slet befæstede. I det Indre af Havnen er der endnu et Batteri paa en nøgen Klippe, men da denne er saa lav, at den næsten ligger lige med Vandskorpen, kommer Besætningen, naar det stormer og Havet er oprørt, i Livsfare og maa tage Flugten i Baade. Vi sluttede os til en Flaade af nogle og tredsindstyve Coffardiskibe af første Rang, som samlede havde tilbagelagt Reisen over Oceanet og medbragte deels Slaver fra Africa, deels Manufactur- og Colonialvare. De gaae i saa stort Antal, forat de, naar de møde en af de engelske Krydsere, som skulle søge efter Slaver, ved at adsprede sig til alle Sider, kunne faae Leilighed til at undslippe, medens Capitainen paa Krigsskibet betænker sig paa, hvem han skal forfølge. Det er et stolt, majestætisk Syn at see et saadant Skib for en svag Kuling at svæve frem for fulde Seil, hvoraf det da fører over halvtredsindstyve; men høist grandiost bliver det, naar en heel talrig Flaade er

samlet; jeg kunde ikke see mig mæt derpaa. Skibenes og Forternes Saluteren gjorde Scenen endnu mere levende, og hertil kom, at Skuepladsen for dette Optrin var den skjønneste Havbugt i den hele Verden. Kysten rundtomkring bestaaer af brogede Fjelde, rødt Leer og grøn Granit, men overalt, hvor der findes den ringeste Jordplet, ligefra Havets Overflade indtil Bjergenes høieste Top, fremskyde Planter i den yppigste Vært. Zirlige Landsteder titte smilende frem mellem de mørkegrønne Træer, og i Nærheden deraf den prægtige Stad San Sebastian, som synes at hæve sig fra Strandbredden langs op ad Bjergene indtil deres øverste Toppe. En utallig Mængde Taarne og Kirker skue frem over de hvide Huse, som give Staden et særdeles reenligt og venligt Udseende. Herlige, skovklædte Høie omkrandse den, og af deres Skjød fremstige igjen Kirker, Klostre og vidt skinnende Landsteder. Havnen er bedækket med Skibe; Baade og Schalupper sværme omkring, og smaae Jagter krydse frem og tilbage. Quaierne vrimle af hvide, couleurte og sorte Mennesker i de forskjelligste Dragter; flere af dem ere halv eller ganske nøgne. Lystigt syngende forrette Slaverne deres Arbeide, og naar de bære tunge Byrder istemme de en rythmisk Sang for at holde sig i Takten. Overalt staae Husenes Beboere i Vinduerne for at betragte den brogede Vrimmel og vente med Begjerlighed paa de Nyheder, som de ankommende Skibe medbringe. Det er i Sandhed værd at gjøre en Reise til America alene for at see alt dette, og man tilstaaer sig selv, at Rio fortjener at være en Keisers Residents og Hovedstaden for en halv Verdensdeel.

Nu steeg jeg i Land — og — jeg vilde ønske, at jeg her kunde ende min Fortælling. Pragt og Skjønhed forsvinde meget hurtigt. Overalt støder Tydskeren paa Gjenstande, der hos ham opvække Væmmelse, medens Portugiseren ret befinder sig i sit Element. Gaderne ere rigtignok temmelig lige, men meget snevre og snavsede; alle Husenes Ureenligheder udkastes der, og ved et hvert Skridt føler Europæerens Næse sig ubeskriveligen krænket. Blot Hovedgaderne ere brolagte, de anseeligste af dem løbe paralelle med Havnen, og ende ved en fri Plads af omtrent 400 Fods Længde og 200 Fods Brede. Her staaer Keiserens Pallads, som vel vanskeligen hos os vilde have faaet dette Navn; thi det er blot noget længere end de sædvanlige Huse, som næsten alle ikkun have to Etager. Iøvrigt har det slet ikke noget, hvorved det udmærker sig, og sparer saa lidet til sin Bestemmelse, at selv Tjenerskabet ikke kan faae Plads deri. I den nederste Etage er der endogsaa Vagtstuer og Kjøbmandshvælvinger. De sidste findes i ethvert Huus i Rio, og derfor beholder Huusherren til sit Brug blot en Etage, som oven i Kjøbet er slet nok indrettet. Paa Meubler er der overalt stor Mangel, og ikkun Overflødighed paa Divaner, Sophaer og Løibænke, fordi de træge Portugisere gjerne afgjøre Alt liggende. Vinduerne ere aabne, og i mange af dem finder man endnu ikke Glas. Balkoner ere hyppige. Forhen bleve Husene vanzirede af de saakaldte Jalousier, der som et tæt Fuglebuur ragede ud af Vinduerne, og vare saa store, at to Mennesker kunde staae deri. Fra den Tid af Hoffet residerer i Rio, ere disse hæslige Fængselsvinduer forsvundne. For at iværksætte dette, brugte man Stadens

Forskjønnelse som Paaskud, men den sande Grund var dog nok, at man ikke ganske uden Aarsag frygtede for Indbyggernes noget lumske Charakteer.

Kirkerne gjøre for det meste et behageligt Indtryk, omendskjøndt de ikke ere opførte i nogen erkjendt Stiil. Cathedralkirken er mærkværdig ved sin Alder; den skal være den første, som blev bygget her, og ved Siden af den staaer Stenen, ved hvilken Portugal tog Landet i Besiddelse. Paa den østlige Side af denne Steen er det portugisiske Vaaben indhugget, og paa den vestlige Christus-Ordenens Insignier; den staaer paa et høit Bjerg bagved Staden, hvorfra man overseer Rio, den hele Havbugt, Indseilingen, Oceanet, og mod Vesten, Norden og Syden det vidtudstrakte Land. Et Monument hvorved man vilde antyde, at man tog en Verdensdeel i Besiddelse, kunde ikke finde nogen værdigere Plads.

Alle Indretninger, som angaae Handelen, ere høist elendige og det synes næsten, at man har gjort alt for at ødelægge og intet for at ophjelpe den. Jeg vil blot som et Exempel anføre den Maade, hvorpaa man hæver Toldafgifterne. Pakhuset er et elendigt Træskuur, som ikke er stort nok til at modtage en eneste Indiefarers Varer. Herfra blive Ballerne af sorte Slaver bragte ind i en Sal, hvor Toldembedsmændene residere. Meget klogt har man valgt en Sal i anden Etage, saa at Slaverne maae vælte de tunge Pakker op ad Trappen; her blive de aabnede, Een pakker ud, en Anden maaler og veier, en Tredie vurderer og en Fjerde indfører; nu er første Act forbi og Sagerne blive bragte til den anden Ende af Salen; her begynder den hele Procedure fra ny af og Enden paa den anden Act er: at betale,

at betale meget! Nu bære og kaste Slaverne Varerne ned ad en Sidetrappe og der bliver hvert enkelt Stykke, ethvert Par Handsker og Strømper, ja endog enhver Ost plomberet og for ethvert Stempel uden Undtagelse bliver der betalt 10 Reis; saaledes ender den tredie Act; den fjerde indeholder Controllen med de tre foregaaende: man overregner og reviderer paany Gebyhrerne og Stemplerne og atter maa der betales uhyre meget; derpaa kommer Sørgespillets Catastrophe, den femte Act; gjennem Døren og Vinduerne bliver alt kastet imellem hinanden ud paa Gaden og nu fordre de Sorte, efterat de paa den meest ublu Maade have bestjaalet Besidderne, af disse en uforskammet Betaling for deres Arbeide. Her ligger nu Smør, Atlask, Mousselin, Oste, Kniplinger, Oliefade, Kasimir, Klæde, alt imellem hinanden og enhver har nu Tilladelse til at udsøge, hvad der tilhører ham.

Hvad for et Tab alt dette maa foraarsage, kan man nok tænke sig, og denne skjændige Fremgangsmaade maa man næsten ene tilskrive, at alle europæiske Producter ere i en saa høi Priis. Kjøbmanden, som leverer en Balle af de fortrinligste Varer reen og i god Stand i Toldhuset, maa derfor betale uhyre Afgifter og erholder blot Halvdelen af Varerne tilbage, af hvilke igjen Halvdelen er ubrugelig og tilsmurt. Forat han kan bestaae, maa nu Resten, en Fjerdedeel af det Hele, bære Tabet af de øvrige tre Fjerdedele, Told og Afgifter, Transporten, Betaling for hans egen Møie og Arbeide og dertil den nødvendige Gevinst.

Paa en lignende Maade blive alle andre offentlige Indretninger bestyrede. Militærmagten er i den elen-

digste og latterligste Tilstand. Nogle tusinde saakaldte Soldater, rigtignok uden Undtagelse i blaae Uniformer, men gjennem alle Schatteringer fra det skjønneste Bleu murant eller Møllerblaa indtil den mørkeste Indigo, udgjøre det nye Continents frygtelige Stor-Armee. Sablen hænger snart over den høire, snart over den venstre Skulder i en Bandeleer eller et Sabelgehæng af sort, hvidt eller rødt Læder eller af smudsigt, forvasket Nankin eller Lærred; mange have endogsaa i krigersk Overmod hængt to Sabler ved deres Side. Adskillige af Geværene mangle enten Laas eller Ladestok og i nogle stikker Spadserestokken, som Ladestok, i Løbet. Nogle af Soldaterne have runde eller trekantede Hatte, andre Kasketter og næsten alle Solskjerme. Saaledes udrustet drager denne fortræffelige Fallstaffsarmee frem og det er aldeles ikke uantageligt, at den kunde udrette noget selv mod en behjertet Fiende; thi saasnart denne nærmede sig, vilde han rimeligviis briste af Latter, førend han kom til at gjøre et Skud.

For det meste trække de blot eengang om Maaneden paa Parade, naar de — skulle modtage deres Lønning; thi i intet Land i Verden ere Finantserne i saa ussel en Forfatning, som i Portugal og Spanien, omendskjøndt begge disse Lande kunde være de lykkeligste og rigeste. Ved de skændigste Undertrykkelser ere de blevne forarmede, saa at deres Fyrster nu blot herske over Betlere og allerede have mistet de rigeste, meest blomstrende Provindser. Naar det er paa den Tid, at de brasilianske Tropper skulle hæve deres Sold, seer man dem drage gjennem Gaderne hen til det store Torv. Herr Soldaten gaaer som oftest med bare Fødder eller i det høieste med Tøf-

ler, bagefter ham kommer en sort Slave med hans Gevæhr og en Anden med hans Sabel, Hat og Patrontaske; men ved hans Side vandrer en Tredie, som med en mægtig Solskjerm af Silke eller Palmeblade eller Cattun søger at forhindre, at denne Heros ikke smelter. Det, som vækker meest Forundring, er dog Vagtparaden selv. Det hele Corps, ikke i dets Uniformer, men i dets Multiformer, med lange og korte Flinter med og uden Bajonetter, staaer opstillet i to Geledder og bagved enhver Mand hans Skjerm- og Korsdrager; selv Fanen bliver baaret af en Slave, thi Junkeren repræsenterer blot og vælter sin høie Stands Byrde over paa en Underordnets Skuldre. Endogsaa Officeren, der er til Hest, har ved sin Side en Slave med en Skjerm og et Torklæde, hvormed Helten aftørrer sit Ansigts Sved.

Saaledes staaer det sig ogsaa med alt det Øvrige; Cavalleriet har ingen Heste og Artilleriet ingen Kanoner. Vel finder man hist og her nogle af de sidste, men de mangle Lavetter. Jeg selv saae i Forterne, som skulle forsvare Indseilingen til Havnen, de fleste Kanoner paa Jorden, de havde gjort sig det lidt mageligt — andre laae med Mundingen paa Brystværnet og med Druen paa to krydsviis sammenbundne Stykker Træ. Til at salutere, bruger man blot en eeneste Kanon, som dog endnu er i den Tilstand, at den kan affyres. Sømagten er ikke i en bedre Forfatning. Hele Flaaden, som bragte den kongelige Familie til Brasilien, ligger aftaklet i Havnen og er saa ussel, at man ikke kan begribe, hvorledes den er kommen over Havet. Paa Udbedring er der ikke at tænke; thi omendskjøndt Naturen i Overflødighed frembringer alt, hvad man kan ønske sig, saa er der dog ikke

Forraad nok til at bygge en eneste Fregat. Ingen Seil; intet Tougværk, intet Træ, intet Jern og intet Kobber; selv Krudtet faae de af Englænderne; deres Flinter lade de med hakket Jern og Kanonerne med Steenkugler. Under mit Ophold i Rio vare blot tre Skibe i brugbar Stand.

Brasilianernes huuslige Liv har intet tiltrækkende. Fra den Tid af Hoffet opholder sig her, have Damerne faaet mere Frihed; dette gjør Selskaberne mere behagelige og den overordentlige Lethed, hvormed man kommer den Fremmede imøde, maa naturligviis frembringe en gunstig Virkning; men Brasilianerne selv ere et Slags Mennesker, som aldrig kunne interessere en dannet Mand.

En skjøn Væxt, en fiin Bygning, et skjelmsk smilende, tillokkende Øie drager den Fremmede hen til Qvinderne. Naar de i Kirken eller paa Promenaden med den elskværdigste Venlighed overrække den aldeles Ubekjendte, som de ansee værdig dertil, en Bouquet og ledsage den med et Blik, som ikke kan misforstaaes, vaagner lettelig det Ønske, at gjøre deres nærmere Bekjendtskab, og nu seer man den Skjønne, som paa Gaden var halv skjult af en Silkekaabe, i hendes Huus, i talrigt Selskab med bare Fødder eller i det høieste i Tøfler, med Ansigt og Hænder, som ikke ere vaskede, iført en snauset Underkjole og en ligesaa ureenlig Særk, hvilke begge dog ere garnerede med kostbare Kniplinger; nu hører man hende med en dyb, raa Stemme at uddele Befalinger, at skjende forfærdelig paa Folkene og seer hende endogsaa, selv i Gjesternes Nærværelse, at skride til Haandgribeligheder; nu bemærker man, at det lystne Øie fuldt af brændende Begjærlighed straaler fra et sjæle-

løst Hoved, at hun især udmærker sig ved en fuldkommen Mangel paa aandelig Dannelse — jeg troer ikke, at en saadan Engel kan fængsle en Mand. Men Synet af et ældre Fruentimmer gjør dog et endnu ubehageligere Indtryk. Vante fra Barndommen af til et ørkesløst, stillesiddende Liv besidde Qvinderne i Brasilien allerede i deres Ungdom, det vil sige, førend de have opnaaet det 18de eller 19de Aar, en yppig Fyldighed og bliver den paa meget føre. Lidenskaberne, som de aldrig have lært at tæmme, udvikle sig tidligen hos dem og efterlade sig tydelige Spor paa deres Ansigt. Efter det tyvende Aar blive de allerede ubehagelige ved deres Corpulence og opsvulme i det fem og tyvende til en svampet Fedtmasse: den gamle, hæslige Qvinde er nu færdig; skjønne kan man blot kalde dem fra det tolvte indtil det sextende Aar. I denne Alder blive de ogsaa alle gifte; ja ofte allerede i deres ellevte Aar, og endogsaa før denne Tid have de moralsk fordærvede Slavinder givet dem Underviisning i alt, hvad de selv vide.

Naar de aflægge Besøg, kaste de en Silkekaabe over deres Klæder, men ved festlige Leiligheder eller store Gjestebud ere de klædte aldeles paa europæisk Viis, og det samme gjelder om Mandfolkene. Vor selskabelige Underholdning kjende de ikke; naar der bliver talt, dreier hele deres Conversation sig om fraværende Bekjendtere, og Piger saavelsom Koner falde over disse med deres naturlige, bidende Vittighed. Forøvrigt er Dandsen efter Violaen (Guitarren) deres eneste selskabelige Fornøielse, og heri excelere de. Det letbevægelige Legeme, der neppe bliver bedækket af et lustigt Klædemon, lader de fyldige Former fremtræde paa en høist gratiøs Maade, og Dand-

sen selv er næsten stedse henvendt til den tilstedeværende Fremmede; thi Brasilianerne ere ikkun lidet tilbøielige til at indlade sig i de Intriguer, som Fruentimmerne saa meget ynde. Imidlertid er den Fremmede, som lader sig fange i deres Garn, meget at beklage; som oftest betaler han de hurtigt hensvindende Glæder med langvarig Anger, dersom ikke et godt sleben Staal, ved den ringeste Anledning til Skinsyge, overskjærer hans Livstraad, førend han faaer Tid til at angre.

Naar de besøge Theatret eller komme til Hoffet, anvende de megen Omhyggelighed paa deres Paaklædning, og især paa deres Hovedpynt. Blomster af Silke, af smaae Fugles fine Fjædre, af Sommerfuglevinger, ja ogsaa naturlige Blomster pryde det tykke, sort glindsende, med Brillanter bedækkede Haar, som de ordne baade med Færdighed og Smag; men dette er ogsaa blot Tilfældet ved slige Leiligheder. Sædvanligen seer det ligesaa uordentlig ud omkring deres Hoved, som i det, og betragter man disse yndige Damer noget nøiere, saa opdager man lettelig, at det ikke er for megen Sol, men for lidt Sæbe, der er Aarsag til deres temmelig mørke Teint. Det Eneste, som de vaske, er Fødderne, og ikke engang dette skeer af Reenlighed, men af Frygt for Sandloppen, som indborer sig mellem Huden og Neglen, og først aabenbarer sig ved sit talrige Afkom, hvilket da foraarsager heftige Smerter. For at standse dette Onde man man strax underkaste sig en Operation; thi dersom man forsømmer det, udsætter man sig for farlige Bylder, ja endogsaa for Koldbrand. Mod andre smaae Gjester, som ikke ere saa farlige, men dog besværlige nok, søger man at beskytte sig, idet baade Mandfolk og Fruen-

timmer paa det første det bedste Sted, paa Gader og Balconer, lægge Hovedet i Skjødet paa hinanden, og fuldføre en Forretning, som, skjøndt man her seer den iværksat til enhver Tid paa Dagen, dog ikke godt lader sig beskrive.

Alt dette, tilligemed deres glindsende Haar, som bliver pomaderet med Svinefedt, og Aarsagen til deres mørke Hudfarve, som røber sig ved Lugten, er ikke skikket til at indgyde Europæeren, der ikke har hjemme i Spanien og Italien, nogen heftig Lidenskab for disse Damer; thi de danne en fuldkommen Contrast med alt, hvad vi kalde elskværdigt. De lære blot at skrive, for asskyeligt at kunne kradse et Kjærlighedsbrev, og deres Læsen strækker sig ikke videre end til deres Psalmebog; i hvilket sidste Mændene imidlertid dog selv ere Skyld, da de paastaae, at Fruentimmerne ikke bør læse andet, end deres Psalmebog.

De kunde, dersom de vilde, være meget indtagende; deres regelmæssige Ansigtsdannelse, deres virkelig antike Profil, det sorte, levende, udtryksfulde Øie, den skjønt dannede Mund med tvende Rader smaae Perletænder, den i den tidligere Ungdom nydelige Figur, let og bøielig, liig en Terpsichores, der senere uddanner sig til fuldendt skjøn Yppighed forenet med Gratie, give dem Ret til at henregnes blandt de yndigste Skabninger. Men blottede for enhver indre Skjønhed, begjerlige efter at behage indtil Modbydelighed, lidenskabelige i høieste Grad, vredagtige og hevngjerrige, ene skabte til at plage et Par Dusin Slavinder, og holde dem i Aande, egensindige, ondskabsfulde, ureenlige indtil Ækelhed, frie indtil Frækhed, formaae de ikke at vække Kjærlighed hos en

Mand, som har Begreb om den høiere qvindelige Skjønhed. Og nu efter det 25de Aar — da ere de gamle, hæslige, rynkede, deres Ansigt udtrykker karikaturagtigen alle de Lidenskaber, som beherske Sydboeren, de skarpe Træk faae noget zigeuneragtigt, Næsen springer frem som et Ørnenæb, de dybe Rynker mellem Øienbrynene give dem et vredt, frastødende Udseende, da ere de klodsede og tykke, og blive det stedse mere og mere; thi den eneste Bevægelse, som de gjøre sig, er dagligen at prygle deres Slaver og Slavinder med Trætøflen — og Skabelsens Herre! — naar en Mand hos os har den Lykke at staae under Tøflen, saa er denne dog som oftest af Fløiel eller Silke og temmelig let; men en haard Sabot falder tungt, naar den kommer i Berøring med Ægtemandens Nakke.

Portugisernes Liv udenfor Huset har ei heller for den Fremmede noget meget Tillokkende. Paa Gaderne møder man flere couleurte og sorte Slaver end Blanke, Damerne lade sig for det meste bære i et Slags Portechaise, og rige Folk kjøre ogsaa i Kareter, der, i det mindste efter deres Smag, ere elegante og ofte forgyldte. Hoffet maa iøvrigt have bevirket en betydelig Forandring i det offentlige Liv; thi min Banquier gjorde mig flere Gange opmærksom derpaa og spurgte, om det nu ikke behagede mig mere end forhen, omendskjøndt jeg ligesaa mange Gange sagde ham, at det var første Gang, jeg var i Rio.

Theatret staaer paa Pladsen Roccio; det er en ret smuk Bygning, men Skuespillerne og deres Forestillinger ere høist elendige. Man vil virke gavnligen paa Sæderne, og derfor gjør man San Sebastians Indvaane-

res Feil og Laster, Dialect og slette Manerer latterlige, men jeg tvivler meget paa, at man opnaaer sin Hensigt. Paa Leopoldstats Theater i Wien giver man flere Localfarcer end noget andet Sted; Borgerne lee, gaae igjen derhen næste Gang, men forbedre sig ikke. En Ting forundrede mig meget, nemlig at Præsterne og Munkene ofte alvorligen bleve tagne i Skole, dog uden at frembringe nogen Forandring iblandt dem; dette vilde vist ikke blive tilladt i Østerrig, thi der ere alle Geistlige fuldkomne og sande Mynstre paa et fromt, opbyggeligt Levnet. Munkene i Rio indrømme, at der iblandt dem gives slige Charakterer, som de fremstillede, men ingen griber i sin egen Barm og udraaber: mutato nomine de te narratur fabula, og ligesaa lidt tabe de derved i Folkets Øine; de tillade sig grændseløse Bedragerier, og føre et tøilesløst Liv. Skriftemaalet bliver overholdt med største Strenghed og affordret meget ofte; enhver Forseelse bliver straffet med et Antal Fastedage (det vil sige med at spise Fisk), men da man i Rio anseer Fiskene for usunde, saa kan man løskjøbe sig for denne Straf med en efter Omstændighederne større eller mindre Pengesum. Saaledes blive de dumme Brasilianere tagne ved Næsen, og Millioner Piastre vandre hver Uge ned i de gjerrige Præsters Lommer.

Assembleerne ved Hoffet skulle være interessante, fordi enhver viser sig der i sin bedste Stads; men ogsaa ved denne Leilighed bliver man erindret om, hvor langt alt er tilbage. Brillanterne, hvormed enhver af de Tilstedeværende er overlæsset, ere fundne i Brasilien og blive sendte til Holland, hvor man lader dem slibe; men ingen falder paa at spare denne Udgift, skjøndt man ret vel

veed, at en Slibemaskine ikke staaer fastere i Holland end i Brasilien. Assembleerne i de fornemme Portugisers Huse frembyde intet, som kan vække den Fremmedes Beundring; det eneste mærkelige er Mændenes taabelige Skinsyge paa hinanden indbyrdes, medens de behandle den Fremmede med den meest overdrevne Tolerantse. Deres Mad er slet; ved ethvert Gjestebud beværtes der med Flesk tillavet paa fem til sex forskjellige Maader og de spise det med et Slags Stolthed for at vise, at de ikke bekjende sig til den mosaiske Religion. Oxekjødet smager ikke vore Ganer og Faarene spiser man ikke gjerne, fordi Guds Lam har baaret Verdens Synder. Det Eneste, som her findes i Overflødighed, er Frugter, men de prange ogsaa i den høieste Fuldkommenhed, og dertil maa den Fremmede især holde sig.

Træk af Palais-Royal's ældste Historie*).

I Aaret 1624 kjøbte Cardinal Richelieu (endnu i Begyndelsen af sit Ministerium, men allerede i Aanden forberedende sig et 20aarigt Dictatur og et Liv fuldt af kongelig Pragt) af en Hr. Dufresne Hotel Rambouillet i Saint Honoré-Gaden. Kort Tid efter overlod Marquis d'Estrées ham ogsaa det tilgrændsende Hotel Mercoeur. Cardinalen lod begge Bygninger nedrive, og da Stadens forhenværende Mure gik skraas igjennem Haverne, bleve disse Levninger fra ældre Tid ligeledes skaffede bort, Gravene opfyldte, og Ujevnhederne gjorte lige

*) Zeit. f. d. eleg. Welt. April 1831.

med Jorden. Men alt dette havde kostet mange Penge; Cardinalen vilde holde sig skadesløs (som han da ofte blandede Smaaligheder i sine Planer), og fandt, at det bedste Middel dertil var, paa en Deel af det vundne Terrain at anlægge Begyndelsen af en Gade, hvor han da solgte Byggepladserne til Høire og Venstre. Den nye Gade førte Navnet rue Richelieu; men iøvrigt forbeholdt Cardinalen sig ikke en eneste Rettighed til de solgte Grunde. Af Frygt for at skade sin Speculation, underkastede han ikke engang de Bygninger, som man stillede ved Siden af hans Pallads, en regelmæssig og symmetrisk Plan.

I Aaret 1629 blev Byggepladsen overgivet til den berømte Architect Lemercier; et Pallads skulde opføres, der var den store Cardinal værdigt. Efter faa Aars Forløb stod det der; men endnu var Værket ingenlunde fuldendt. Besidderens Magt var i vedvarende Stigen, og i samme Forhold skulde ogsaa Palladset skride frem. Dagligen fordrede Richelieu nye Forgemakker, nye Vagthuse, nye Stalde; og af disse bestandige Tilsætninger dannede der sig et Heelt, som mere lignede en Stad, end et Pallads. Dette Hele seer hverken pragtfuldt eller i mindste Maade kongeligt ud, og man har ikke liden Møie med at fatte den Beundring, ja Begeistring, som Palais Royal's "pragtfulde Yderside" opvakte. Digterne tabte sig i Hyperboler, for at skildre denne vidunderlig herlige Bolig. Corneille siger:

Et l'univers entier ne peut rien voir d'égal
Aux superbes dehors du palais Cardinal.
Toute une ville entière, avec pompe bâtie,

Semble d'un vieux fossé par miracle sortie,
Et nous fait présumer à ses superbes toits,
Que tous ses habitants sont des dieux ou des rois.

Rigtignok forekomme disse Ord i "Løgneren;" men det er ikke Løgnerens Ord. Det er sandsynligt, at Cardinalens Pragtkjærlighed har viist sig mere i det Indre, end i det Ydre af hans Vaaning. Han lod virkelig anlægge fortryllende Cabinetter, prægtige Gallerier og Balsale, der blændede ved deres Luxus. Endnu tvende andre Sale vare blevne smykkede med særdeles Forkjærlighed: Capellet og Skuespilsalen; den første af Prælatens Velanstændighedspligt, den anden af Smag og Skribent-Egenkjærlighed. Han anvendte lige megen Bekostning for Gud og for sin Muse. Til den Enes Tjeneste indviede han Skaaler, Kalke, Røgelsekar af massivt Guld, besatte med Diamanter; til den andens zirligt drapperede Loger, glimrende Lysekroner, pragtfulde Decorationer, og Pladser for 3000 Tilskuere. At alle disse mageligt fandt Plads deri, ville vi imidlertid ikke paastaae, uagtet en Lovtaler af Salen forsikkrer det. Ifølge Planerne var Salen i det høieste 40 Fod bred, og man vilde i vore Dage, uagtet den langt tættere sluttende Klædedragt, neppe have fundet den rummelig nok for 1500 Personer. Imidlertid, det Hele var nyt, rigt og pragtfuldt smykket; det forekom de henrykte Tilskuere at være et Feeslot. Cardinalen viste sig i den høieste Glands i Midten af sit Hof; og hvilke udvalgte Stykker var det da, som man fremstillede i disse straalende Omgivelser? Ikke sjeldent, til Haan for den gode Smag og til Folie for Corneille, Europa eller Mirame, to flaue Farcer, som hvis Forfatter den store Statsmand saa gjerne hørte sig beundres.

For det mindre og fortroligere Publicum befandt sig i en Krog af den store Bygning endnu en anden Sal, der rummede i det høieste 4 til 500 Tilskuere. Her førte Smigreriet Ordet i en endnu høiere Grad. I Nærheden af denne anden Sal var "de berømte Mænds Gallerie," der stødte til Eierens Værelse. Af disse berømte Mænd var der 25, som man let formoder, alle Ministre eller Statsmænd: ingen Konger befandt sig iblandt dem, med Undtagelse af Henrik den Fjerde og Ludvig den Trettende, der ikke vel kunde forbigaaes. Til Slutningen kom, som den høieste og meest Fuldendte i de berømte Mænds Række, Cardinalen selv. De fleste af disse Portraiter existere endnu. Marmorbuster adskilte Malerierne; latinske Vers, lærde Devisee flagrede omkring hist og her, og straalede som Glorier omkring de berømte Mænd. I hele Palladset vare Plafonderne malede, Vinduesspillerne prydede med Forgyldninger, og Vinduerne selv behængte med Stoffer af høi Værdie. Kort, man fandt her al den Rigdom og Pragt, som italiensk Elegants i hundrede Aar havde indført i Frankrig.

Fandt Cardinalen imidlertid en Glæde i at bramme med al denne Glands og at optræde for Frankrigs og Europas Øine med en Konges Stolthed, saa forglemte han dog ikke, at han, for at finde Overbærelse i sin egen Konges Øine, snart igjen maatte vende tilbage til Ydmyghed. At formilde Ludvig den Trettendes hemmelige Skinsyge, afvæbne Hofmændenes Misundelse, og bøie sig, for at beholde Ret til at være stor: dette var Cardinalens første Foretagende, saasnart hans Pallads var fuldført. Den 6te Juni 1636 tilbød han Kongen, sin Herre, det til Foræring, skjøndt med den

Forbeholdning, at han, saalænge han levede, skulde have Tilladelse at boe deri. Gaven blev modtagen; og fra dette Dieblik vovede Ingen meer at dadle de stedse nye Forskjønnelser, som Cardinalen ødslede paa sin Vaaning. Han hyldede sin egen Stolthed, og syntes dog kun syssel-sat med at gjøre sin rige Gave endnu værdigere den konge-lige Haand, som var bestemt til engang at modtage den.

Sex Aar efter denne Afstrædelse, den 4de December 1642, døde Cardinalen. Ved hans Død vandt Ludvig den Trettende sin Frihed og et prægtigt Pallads; dog kunde han ikke benytte nogen af Delene. Han laae syg og udtømt i Slottet St. Germain; Lægerne forbøde ham det Vovestykke, at vende tilbage til Paris midt om Vinteren, og fem Maaneder efter var han ikke mere.

Dronningen (Anna af Østerrig), der nu var bleven Regentinde, forlod Louvre, og tog med sine tvende Sønner, Ludvig den Fjortende og Hertugen af Anjou, Richelieus Værelser i Besiddelse. Over Indgangen til Palladset læste man med gyldne Bogstaver: Palais Cardinal. Nogle af den Tids skjønne Aander havde forgjeves lige fra Begyndelsen af kritiseret denne Indskrift. Den var — sagde de — hverken latinsk, eller græsk, eller fransk, og der forlangtes da i Sprogets og Grammatikens Navn, at man skulde opløse denne Forening af disse to utilbørligen sammenføiede Substantiver. Cardinalens Grammatikere derimod svarede: at denne Gallicisme var helliget ved Brugen, og lige saa godt som "Hotel Dieu," "Place Maubert" o. s. v., kunde man ogsaa sige "Palais Cardinal." Dette seierrige Svar bragte de skjønne Aander til Taushed. Dog da Dronningen havde taget Palladset i Besiddelse, an-

greb man ikke længere Inscriptionen i Grammatikens Navn allene. Nu paastod man, at det var upassende, at Kongen boede i en af sine Undersaatters Huus som i et Værtshuus, og dette foranledigede en Befaling til at tage Inscriptionen bort og sætte Ordene "Palais Royal" i dens Sted. Men Richelieus Niece, Hertuginden af Aiguillon, bad Dronningen med Taarer, ei at tilføie hendes Onkels Minde denne Krænkelse. Hendes Smerte gjorde Indtryk, og den tidligere Inscription kom igjen tilsyne; men Publicum tog intet Hensyn dertil, og forblev fra den Tid af ved Benævnelsen Palais Royal.

Træk af Neapolitanernes Charakteer*).

I Frankrig gives der en Tobaks-Regie, i Neapel har Geistligheden en Skjersilds-Regie; den bortforpagter den til en General-Forpagter; denne har Under-Forpagtere, som igjen sætte en Hær af Underbetjente i Bevægelse, der har en Sværm af Munke, Nonner og Lazzaroner under deres Befaling, som til enhver Time paa Dagen indsamle Almisser paa Neapels Gader "per le anime del purgatorio" (for Sjelene i Skjersilden). Enhver Indsamler er forsynet med en lang Stang, ved hvis ene Ende hænger en Taske af brændt Læder. Hermed berører han i lang Afstand de Folk, der gaae forbi eller see ud af Vinduet. Ingen undgaaer ham. I det Dieblik, naar man mindst tænker derpaa, spadserer Lædertasken,

*) Dr. Pappes Lesefrüchte. 3ten Band. 1831.

hvorpaa de i lys Lue brændende Sjele ere afmalede, under Næsen paa En, og en ynkelig Stemme tilraaber En sit: per le anime del purgatorio. Jeg for min Deel er paa een Dag tredive Gange bleven forstyrret i mine Drømmerier af en saadan Sjelsildens Skatte-Opkræver. Naar jeg troede at have ydet min Skjerv tilstrækkeligen, udsatte jeg mit Offer. Da hørte jeg de Ord omkring mig: "Man maa undskylde ham; det er en Fremmed." Ved denne Leilighed bemærkede jeg da, at ingen af de Indfødte negter en Gave til et saa kosteligt Øiemed, om det end blot var en Grano, men endnu mindre ret andægtigen at kysse Sjelene saavelsom Luerne.

Den Tro, at Intet bringer saa stor Ulykke, som en Vægring ved at staae Sjelene i Skjersilden bi, er dybt rodfæstet. Geistligheden har udspredt denne Tro, og pleier den meget snildt. En for tidlig Nedkomst, en tabt Proces, et Beenbrud eller en elsket Persons Utroskab; Alt angives som en Følge af at man har glemt Sjelene i Skjersilden. Rigtignok bidrage alle Pengegaver til Kirken ualmindeligt til Sjelefrelsen; men at afvise Sjelene i Skjersilden er det Samme som frækt at udfordre alle en ugunstig Skjebnes Naalestik hele sin Levetid, uden at regne hvad man endnu efter Døden har at vente. Saaledes raisonnerer den gode neapolitanske Befolkning, og det ikke blot i Værtshusene og paa Korsveiene, men selv i Palladserne. Jeg tillod mig engang i et Selskab hos Marquis Gar**** at gjøre mig lystig over Sjelene i Skjersilden, der uafladelig forfulgte mig paa Neapels Gader, og spurgte, om der ikke gaves noget Middel imod disse fromme Stratenrøvere. Istedetfor Svar, saae jeg hele Selskabet blegne. Nu gjorde

jeg en Beregning over Indtægten af dette geistlige Paalæg, der kan beløbe sig til meer end en Million aarlig. "Med en saadan Sum," yttrede jeg, "kunde man indrette flere Hospitaler og velgjørende Anstalter, som saa høiligen savnes i Staden." — "De Syge og Svage," sagde en gammel Baronesse tørt, "ere langt mindre at beklage, end Sjelene i Skjersilden! Dog paa saadanne Betragtninger pleier Ulykken ikke at udeblive." Og virkelig gik jeg til Sengs med en Feber, som varede flere Dage. Hvilken Triumph maa den gamle Baronesses Tro have feiret, hvis hun har erfaret, hvorledes Straffen fulgte mig lige i Hælene.

De neapolitanske Præster tage ofte Sjelenes Marter i Skjersilden til Thema, for dermed at opbygge deres Tilhørere. Jeg hørte engang en af disse veltalende Prædikanter tordne løs for et talrigt Auditorium over denne Gjenstand. Først valgte han rhetoriske Figurer, der heftigst sætte Indbildningskraften i Bevægelse, i Særdeleshed Prosopopøen *). Han opfordrede Sjelene i Skjersilden til at tale, og de aflagde selv Beretning om deres Qvaler. Derpaa vendte han sig mod Tilhørerne. "Det er Eders Broder," sagde han, "Eders Moder, Eders Barn, hvis Stemme I høre." Jeg lagde Mærke til, at han aldrig sagde: "Det er Eders Mand, Eders Hustrue." Han havde vel sine Grunde herfor; ogsaa bearbeidede han Samvittighederne med stor Duelighed, og Udfaldet svarede til hans Talertalent.

*) Den rhetoriske Figur, hvorved man indfører fraværende Personer, Dyr eller endog livløse Ting som talende.

Han gjorde en betydelig Høst, og erholdt Løsepenge for mange Sjele, der upaatvivlelig samme Dag ere slupne ud af deres qvalfulde Fangenskab; thi den værdige Pater saae ganske fornøiet ud derved. Undertiden tage Munkene endnu mere dramatiske Midler til Hjelp. Saaledes lade de Raketter stige op bagved Alteret, for dermed at forestille Sjelene, der svinge sig fra Skjersilden op i Paradiis. Men til at lade et saadant Fyrværkerie spille, behøves der en udvalgt Tilskuerkreds.

Afrids af den polske General Clopicki's militaire Løbebane *).

Clopicki's Navn findes første Gang offentlig nævnt blandt Undertegnerne af en Memorial, ved hvilken det polske Militair i Aaret 1792, efter Confoederationen til Targowica offererede Fyrst Poniatowsky en Medaille, med den Inscription "Miles Imperatori." I Aaret 1798 befandt han sig i de polske Legioners Rækker, der understøttede Franskmændene i Italien; han var Major i den 2den Bataillon af første Legion under Forestier, og virkede der tilligemed Bataillonschef Seydlitz til at undertrykke Opstanden i Angari den 27de Mai, der udbrød, da den romerske Republik ved Expeditionen til Ægypten var bleven blottet for franske Tropper. Aaret derpaa blev han af General Dom-

*) Allgemeine Militär-Zeitung, Februar 1831. (Efter Warschauer Zeitung.)

browsky forfremmet til Bataillonschef. Han tog Deel i de for Franskmændene uheldige Slag ved Trebia, i Juni 1799, og var med ved Peschieras Beleiring; den 16de Januar 1800 lykkedes det ham at fordrive Østerrigerne fra deres Standqvarteer i Casa-Bianca. Efter Luneville-Freden (1801) vendte han tilbage til sit Fædreland med de polske Tropper. I Feldttoget 1807 commanderede han det første Weichselregiment, der befandt sig iblandt de 3 Infanterieregimenter, som tilligemed et Regiment Uhlaner i Aaret 1808 af Napoleon bleve commanderede til Spanien. Feldttoget i Spanien begyndte med Saragossas Beleiring af General Lefebre, der hyppigen beordrede Oberst Chlopicki til særskilte Expeditioner og Streiftog. Paa et af disse slog han General Palafox ved Epila, den 23de Juni, og fratog ham fire Kanoner. Han og Lieutenant Chajencki, der fortrinligen havde udmærket sig i denne Fægtning, erholdt Æreslegionens Kors. Den 2den Juli bemægtigede Chlopicki sig Klosteret St. Joseph ved Saragossa, og blev saaret i den blodige Storm paa Staden selv, den 4de August. Da Beleiringen blev raskere fortsat efter Marschal Lanne's Ankomst, tog Chlopicki allerførst den 27de Januar en fast Position i Staden, og fratog de Beleirede en Afdeling Skyts; den 8de Februar erobrede han den stærkt befæstede Franciscanerkirke, og den 20de Februar maatte Saragossa endelig overgive sig. Herpaa kom Chlopicki under Marschal Suchets Commando, der fortsatte Krigen i Arragonien, Catalonien og Valencia. Han var med i de seierrige Fægtninger ved Maria den 15de, og ved Belchite den 18de Juni, blev derefter

udnævnt til Brigadegeneral ved Divisionen Laval, og erholdt Commandoen over det 4de Linie- og 2det Weichselregiment. Den 16de Februar 1810 slog han General Villacampa med Spanierne paa Flugten ved Teruel, og trængte under Leridas Beleiring, i Maimaaned, med sine Tropper frem til Molina; ogsaa medens Tortosa blev beleiret, befandt han sig fordetmeste paa Streiftog mod General Villacampa paa den høire Bred af Ebro. I Aaret 1811, da Mina truede Franskmændene i Arragonien, lod Marschal Suchet General Chlopicki blive tilbage for at forsvare Positionerne paa Ebros høire Bred. Ikke længe derefter kaldte Napoleon de polske Tropper tilbage fra Spanien, forat de skulde understøtte ham paa hans ulykkelige Feldttog imod Rusland. Marschal Suchet skriver ved denne Leilighed: "General Chlopickis Afmarsch berøvede Armeen en fortjenstfuld Officier, der er skabt til at hæve sig til den første Rang." I Januar 1812 forlod Chlopicki Spanien, i December blev han som Brigadegeneral i Napoleons Garde haardt saaret ved Smolensk, og vendte først i Januar 1814 tilbage til Polen. Keiser Alexander forfremmede ham til Divisionsgeneral; kort derpaa bad han imidlertid om sin Afsked, der ogsaa blev tilstaaet ham; og han henlevede derefter sine Dage i en lykkelig Rolighed, indtil den sidste Revolution udbrød.

Træk af Gjerrighed *).

I Begyndelsen af Aaret 1811 døde i London en Pro-curators Skriver i sit 66de Aar, og efterlod sig en umaadelig Formue. Han var en stor Særling, havde aldrig kunnet lide Fruentimmer, og derfor heller aldrig giftet sig. Ingen havde nogensinde seet ham lee; han havde aldrig anskaffet sig et nyt Klædningsstykke, og hele sin Levetid benyttet en Onkels Garderobe, der havde været lige saa gjerrig som han; sine Skoe flikkede han selv, og de ældste Parykker bar han helst. Ingen, uden han selv, havde i de sidste sex Aar før hans Død, sat Foden i hans Sovekammer, og hans Stue havde i lige saa lang Tid ikke været gjort reen. Istedetfor Lommetørklæde betjente han sig altid af en Stump Papir til at snyde sig i. Sine Spiser tillavede han selv, og Flesk var Hovedbestanddelen deraf; han havde troet og-saa at kunne benytte Sværet deraf, idet han skar det i smaae Strimler og bandt sine Skoe sammen dermed; men han maatte opgive denne Besparelse, da nu Hundene forfulgte ham og bede ham i Fødderne, for at bemægtige sig hans spiselige Skoremme. Han havde en Kat, som han forede paa den Maade, at han gned den ind med Fleskesvær, hvorpaa det arme Dyr tilbragte flere Timer med at slikke sig.

---

*) Dr. Pappes Lesefrüchte.

Brudstykker af Constants Memoirer.

Dagen efter Slaget ved Moskwa var jeg hos Keiseren i hans Telt, der var opført paa selve Valpladsen. Den største Rolighed herskede omkring os. Det var et skjønt Syn, at see hele denne Armee igjen samle sine Colonner, hvor de russiske Kanoner havde gjort saa store Aabninger, og bivouaquere med den Tryghed, som Seierherrerne altid have. Keiseren syntes overvældet af Træthed; Tid efter anden knugede han Hænderne stærkt sammen over sine forslagte Knæe, og jeg hørte ham temmelig ofte gjentage med et Slags convulsivisk Bevægelse: "Moskow! Moskow!" Han sagde flere Gange til mig, at jeg skulde gaae ud og see, hvad der foregik udenfor; derpaa stod han selv op, og kom bag efter mig, for at see over min Skulder; Larmen af Skildvagtens Præsenteren underrettede mig altid om hans Nærmelse. Efterat denne tause Gaaen og Kommen havde varet et Qvarteerstid, raabte de forreste Skildvagter "til Vaaben!" Det er umuligt at beskrive den Hurtighed, hvormed der blev dannet Quarrée omkring Teltet. Keiseren gik hurtigt ud; derpaa kom han tilbage, for at tage sin Hat og Kaarde. Det var blind Allarm; hvad man havde antaget for Fienden, var et Regiment Sachsere, der kom tilbage fra Maroderring.

Man loe meget over denne Feiltagelse, i Særdeleshed da man saae Marodeurerne komme tilbage, nogle med Kjødfjerdinger fæstede paa Spidsen af Bajonetterne, andre med halv plukket Fjerkræ eller Skinker, hvorefter Tænderne løb i Vand. Jeg var udenfor Teltet, og glemmer aldrig Skildvagtens første Bevægelse

ved Allarmskriget: han tog sit Gevær fra Skulderen, for at see, om Fængkrudtet var i Orden, rystede Batteriet, idet han slog det med Haanden, derpaa tog han igjen sit Gevær paa Skulderen, og sagde koldt: "Vel! lad dem komme; vi skal see til dem." Jeg fortalte Keiseren dette Træk; han morede sig meget derover og meddeelte Prinds Berthier det. Keiseren gav denne brave Soldat et Glas af sin Chambertin at drikke.

Det var Hertugen af Danzig, der først drog ind i Moskow; Keiseren kom senere. Han holdt sit Indtog om Natten. En høist sørgelig Nat! Der var i Sandhed noget Forfærdende i denne Armeens tause Marsch, som Tid efter anden blev opholdt af Budskaber, der kom fra det Indre af Staden og som syntes at have en af de fataleste Charakterer. Man bemærkede ingen andre moskowitiske Figurer, end nogle Tiggere, bedækkede med Pjalter, der med en stupid Forundring saae vor Armee defilere forbi. Nogle gjorde Mine til at forlange en Almisse. Vore Soldater kastede Brød og nogle Pengestykker til dem. Jeg kunde ikke afholde mig fra nogle, kun lidet opmuntrende Betragtninger over disse Ulykkelige, de Eneste, hvis Stilling ikke afvexler i de store politiske Omvexlinger; de Eneste, der ere uden Hengivenhed, uden Nationalsympathie.

Efterhaanden som vi rykkede frem i Forstædernes Gader, saae vi op til Vinduerne paa begge Sider, og undredes over ikke at bemærke en eneste menneskelig Figur. Eet eller to Lys saae man igjennem Vinduerne af nogle Huse; de slukkedes snart; og disse Spor af Liv, der pludselig udslettedes, efterlode et rystende Indtryk hos os. Keiseren standsede ved Indgangen til

Forstaden Dorogomilow, og indlögerede sig, ikke i et Værtshuus, som Nogle have sagt, men i et saa smudsigt og elendigt Huus, at vi den følgende Dag i Keiserens Seng og Klæder fandt et Slags Utøi, der er meget almindeligt i Rusland. Vi fik ogsaa noget deraf, til vor store Væmmelse. Keiseren kunde ikke sove hele den Nat, han tilbragte der. Jeg laae, som sædvanligt, i Hans Majestæts Værelse; og uagtet den Forsigtighed, jeg havde brugt, at lade brænde Viineddike og Aloetræ, var Lugten saa ubehagelig, at Hans Majestæt hvert Øieblik kaldte paa mig. "Sover I, Constant?" — "Nei, Sire." — "Min Søn, brænd Viineddike; jeg kan ikke udholde den skrækkelige Lugt; det er en Pine; jeg kan ikke sove." Jeg gjorde hvad jeg kunde; men et Øieblik efter, naar Dampen af Viineddiken var bortdunstet, maatte jeg igjen begynde at brænde Sukker og Aloetræ.

Klokken var 2 om Morgenen, da man forkyndte Keiseren, at der var Ild udbrudt i Staden. Der kom endog nogle Franskmænd, som vare bosiddende i Landet, og en russisk Politie-Officiant, der bekræftede disse Efterretninger og gik ind i altfor nøiagtige Details, til at Keiseren længere kunde tvivle om Sandheden. Imidlertid vedblev han endnu ikke at ville troe derpaa. "Det er ikke muligt. Troer du det, Constant? Gaae dog ud og faae at vide, om det er sandt." Han kastede sig igjen paa Sengen, og prøvede paa at sove lidt; noget efter kaldte han atter paa mig, og gjorde mig de samme Spørgsmaal.

Keiseren tilbragte Natten i en overordentlig Bevægelse. Da det blev Dag, erfarede han Alt; han

lod Marschal Mortier kalde, og truede ham, saavel-som den unge Garde. Istedetfor Svar, viiste Mortier ham Huse bedækkede med Jern, og hvis Tag var fuldkommen urørt; men Keiseren gjorde ham opmærksom paa den sorte Røg, som steeg op derfra, knyttede Hænderne, og stampede med Fødderne paa det møre Gulv i hans Sovekammer.

Klokken 6 om Morgenen vare vi i Kreml. Det Værelse, som Napoleon beboede, var de gamle Czarers. Det vendte ud til en temmelig stor Esplanade, hvortil man steeg ned ad en stor Steentrappe. Paa samme Esplanade saae man den Kirke, hvor de gamle Souverainers Begravelser befandt sig, Senatspalladset, Casernerne, Arsenalet og et smukt Klokketaarn, hvis Kors kan sees af hele Staden. Det var den store Iwans gyldne Kors. Keiseren betragtede med Tilfredshed det skjønne Skuespil, der frembød sig for hans Oie; thi intet Spor af Ild havde endnu viist sig i alle de Bygninger, der omgave Kreml. Dette Pallads er en Sammensætning af gothisk og modern Architectur, og denne Blanding giver det et høist besynderligt Udseende. I denne uhyre Bygning levede og døde Romanowernes og Rurikernes gamle Dynastier. Det var det samme Pallads, der saa ofte vædedes af Blod ved et vildt Hofs Intriguer, i hiin Epoke, da Dolken i Almindelighed afgjorde alle Tvistigheder i det Indre. Hans Majestæt skulde her ikke engang finde nogle Timers rolig Søvn.

Keiseren, noget beroliget ved Marschal Mortiers Beretninger, skrev virkelig Fredsforslag til Keiser Alexander. En russisk Parlamentair skulde over-

bringe hans Brev, da Keiseren, der spadserede rundt om i sit Værelse, fra sine Vinduer bemærkede en umaadelig Lysning i nogen Afstand fra Palladset. Det var Ildebranden, der tog fat igjen med langt mere Styrke end hidtil, idet Nordenvinden drev Luerne i Retningen mod Kreml. Det var Midnat. Anskriget gjordes af to Officerer, som logerede i den Fløi af Bygningen, der var nærmest ved Ildebrandens Oprindelse. Træhuse, malede med forskjellige Farver, fortærede i nogle Minuter, vare allerede styrtede sammen; Magazinerne af Olie, Brændeviin og andre brændbare Materialier, udspyede blaae Flammer, der med Lynets Hurtighed udbredte sig til andre nærliggende Bygninger. Funker, en Regn af uhyre Kul faldt paa Tagene af Kreml. Man gyste ved den Tanke, at en eneste af disse Funker, hvis den faldt paa en Krudtkarre, kunde bevirke en almindelig Explosion og sprænge Kreml i Luften; thi ved en ubegribelig Skjødesløshed havde man opkjørt et heelt Batterie Artillerie udenfor Keiserens Vinduer.

Snart bragte man Keiseren de utroligste Beretninger. Man havde seet Russere selv røre op i Ilden og kaste brændbare Sager ind i de Dele af Husene, der endnu vare urørte. De af Russerne, der ikke befattede sig med Brandstiftelsen, stode med Armene overkors, og saae paa dette gruelige Optrin med en Ligegyldighed, hvorom man ikke kan gjøre sig nogen Forestilling. Af de Glædesskrig og Haandklap, man hørte, skulde man have troet, at det var Folk, der bivaanede et glimrende Fyrværkerie. Keiseren tvivlede ikke om, at det Hele var overlagt af Fienden.

Omsider blev Luften selv, gjennemkrydset af de mangfoldige Flammer, saa ophedet, at den ikke længere var til at indaande. Atmosphæren blev brændende; Palladsets Ruder sprang, man kunde ikke længere opholde sig i Værelserne. Keiseren er ligesom slagen med Ubevægelighed. Hans Ansigt er rødt og overgydet med en brændende Sved. Kongen af Neapel, Prinds Eugen og Prindsen af Neufchatel besværge ham at forlade Palladset, men han svarer paa disse indstændige Opfordringer kun ved utaalmodige Bevægelser. I samme Øieblik forkynde Skrig fra den Fløi af Palladset, som laae nærmest mod Nord, at en Deel af Murene var styrtet sammen, og at Ilden udbredte sig med en frygtelig Hurtighed. Da man saaledes ikke længere kunde forblive her, sagde Keiseren, at det var Tid til at gaae ud, og valgte det keiserlige Slot Petrowski til sin Bolig.

Han gik ned fra sit Værelse ad den store nordre Trappe, der er bekjendt af Blodbadet paa Strelitzerne. Ilden havde allerede gjort saa uhyre Fremskridt paa denne Side, at de ydre Porte vare halv fortærede. Hestene vilde ikke fremad; de steilede, og det var med stor Besværlighed, at man bragte dem ud af Portene. Keiseren fik sin graae Frakke forbrændt paa flere Steder, saavelsom Haarene. En Minut sildigere gik vi paa brændende Træværk.

Vi vare imidlertid ikke uden Fare. Vi maatte ud igjennem glødende Gruushobe, som spærrede Veien for os. Vi prøvede flere Udgange, men forgjeves; den af Luen ophedede Vind slog os i Ansigtet, og vi trak os tilbage i en skrækkelig Forvirring. Man opdagede

omsider en Løнport, der vendte ud imod Moskwa; her-igjennem lykkedes det Keiseren, hans Officerer og Garde, at undkomme fra Kreml; men det var kun for igjen at komme ind i snevre Gader, hvor Ilden, concentreret som i en Ovn, tiltog i Styrke; hvor de tæt sammenstødende Tage forenede deres Flammer over vore Hoveder, ligesom brændende Kuppeler, der hindrede os fra at see Himlen. Det var paa Tiden, at vi kom ud af dette farlige Pas; en eneste Udgang frembød sig for os; det var en liden Gade, opfyldt med alle Slags Ruiner, hvor lange Jernstykker og brændende Bjelker truede med at styrte ned fra Tagene. Der herskede et Øieblik Tvivlraadighed iblandt os. Nogle tilbøde Keiseren, at bedække ham fra Top til Taa med deres Kapper, og bringe ham paa deres Arme tvers igjennem denne frygtelige Passage. Keiseren frabad sig det, og afgjorde i Korthed Spørgsmaalet, idet han til Fods styrtede sig midt igjennem de brændende Ruiner. To eller tre raske Skridt bragte ham i Sikkerhed.

Da var det, at den rørende Scene fandt Sted imellem Keiseren og Prindsen af Eckmühl, der, saaret ved Moskwa, lod sig bringe tilbage mellem Luerne, for at frelse Keiseren eller døe med ham. Saasnart Marschallen i nogen Frastand saae ham med Rolighed gaae ud af en saa stor Fare, anstrengede den troe og kjærlige Ven sine Kræfter, og styrtede hen at kaste sig i hans Arme. Hans Majestæt trykkede ham til sit Hjerte, ligesom for at takke ham, fordi han havde skjenket ham en blid Rørelse i et af de Øieblikke, hvor Faren i Almindelighed gjør os udeeltagende og egoistiske.

Ved sin Ankomst til Petrowski overdrog Keiseren Hr. de Narbonne at undersøge et Pallads, der, som jeg troer, var Catharinas; det var en smuk Bygning, og Værelserne vare fuldkomment meublerede. Hr. de Narbonne kom tilbage og underrettede Hans Majestæt derom; men saasnart man erfarede, at Keiseren vilde tage den til sin Vaaning, udbrød der Ild i den paa alle Kanter; kort efter var den fortæret.

Disse elendige Leiesvendes Iver for at opbrænde Alt var saa stor, at en betydelig Mængde Baade paa Moskwa, ladede med Byg, Havre og andre Sager, bleve fortærede og sank i Bølgerne med en forfærdelig Gnistren. Man havde seet russiske Politiesoldater røre om i Ilden med tjærede Stænger. I Kakkelovne i flere Huse havde man anbragt Granater, som, idet de sprang, saarede mange af vore Soldater. Paa Gaderne løb smudsige og pjaltede Qvinder og drukne Mandfolk hen til de brændende Huse, grebe Brande, som de bare andenstedshen, og vore Soldater vare mange Gange nødte til at hugge dem over Hænderne med deres Sabler, for at faae dem til at give Slip derpaa. Keiseren lod nogle af disse Mordbrændere, som man havde grebet i Gjerningen, ophænge paa Pæle paa en af Byens Pladser. Pøbelen nedkastede sig for disse Galger og kyssede de Hængtes Fødder, medens den bad og korsede sig. Der gives kun faa Exempler paa en lignende Fanatisme.

Følgende Træk, hvortil jeg har været Vidne, beviser, at de ringere Haandlangere for dette store Complot øiensynligen handlede efter høiere Ordre. Et Menneske, bedækket med en smudsig og forreven Bedehud, og med

en ussel Hue paa Hovedet, gik med dristige Skridt op ad Trapperne, som førte til Kreml. Men hans smudsige Klæder skjulte en udmærket Holdning; og paa en Tid, da Aarvaagenheden var meget streng, syntes den dristige Betler noget mistænkelig; man standsede ham, og han blev bragt til Vagten, hvor han skulde tale med den tjensthavende Officeer. Da han gjorde nogen Modstand, idet han sandsynligviis fandt denne Fremgangsmaade lidt vilkaarlig, greb Skildvagten ham i Brystet, for at tvinge ham til at gaae ind. Denne noget heftige Bevægelse skuppede Bedehuden tilside, og der kom Ordener for Dagen. Man rev strax de slette Klæder af ham, og fandt, at det var en russisk Officeer. Han havde Lunter hos sig, som han uddeelte til Folk af Pøbelen. Efter at være bragt i Forhør, tilstod han, at han havde speciel Ordre at lade Kreml stikke i Brand. Man gjorde ham adskillige Spørgsmaal, for at erholde flere Tilstaaelser af ham; han svarede med en fuldkommen Rolighed, og blev ført i Fængsel. Jeg troer, at han blev straffet som Mordbrænder; dog veed jeg det ikke med Vished. Da man bragte en af disse Elendige til Keiseren, trak han paa Skuldrene og befalede, med en Bevægelse, som udtrykkede Foragt og Afsky, at man skulde bringe dem langt bort fra hans Oine. Grenadererne lode deres Bajonetter gjøre det af med nogle af disse Folk. En saadan Forbittrelse er begribelig nok blandt Soldater, som man ved dette feige og forhadte Middel forjog fra en Stilling, som de havde vundet med Kaarden.

Petrowski var en smuk Bygning, som tilhørte en af Alexanders Kammerherrer. Man fandt et

Menneske skjult i det Værelse, som Keiseren skulde be-boe, men da han ingen Vaaben havde, gav man ham Friheden, i den Formodning, at Skrækken alene havde bragt ham ind i denne Vaaning. Keiseren ankom om Natten til sin nye Residents. Han ventede der i en dødelig Uro, at Ilden skulde blive slukket i Kreml, for igjen at kunne begive sig til dette Pallads. En Kammerherres-Lystsied var ingen Bolig for ham. Virkelig blev ved en Gardebataillons kraftige og modige Forholdsregler Kreml frelst fra Luerne, og Keiseren gav Signalet til at bryde op fra Petrowski.

For igjen at komme ind i Moskow, maatte vi passere Leiren, eller rettere sagt Armeens forskjellige Leire. Vi vandrede paa en moradsig og kold Jord, midt igjennem Marker, paa hvilke Alt var ødelagt. Synet af Leiren var i høi Grad forunderligt, og jeg kunde ikke undertrykke en smertelig Følelse ved at see vore Soldater bivouaquere udenfor Portene af en stor og smuk By, hvorover de vel vare Herrer, men Ilden endnu meer end de. Da Keiseren udnævnte Marschal Mortier til Gouverneur i Moskow, havde han sagt til ham: "Fremfor Alt ingen Plyndring; De maa indestaae med Deres Hoved derfor." Befalingen blev strengt overholdt, indtil det Dieblik, da Ilden udbrød; men da det blev aiensynligt, at Ilden vilde fortære Alt, og at det var unyttigt at ville overlade til Luerne, hvad der kunde være til Gavn for Soldaterne, da gav man dem Frihed til at tage til sig efter bedste Evne af dette uhyre Depot for Nordens hele Luxus.

Der var da heller ikke noget paa eengang mere Lystigt og Sørgeligt, end at see rundt om de usle Træ-

skure, vore Soldaters eneste Vaaninger, de kostbareste Meubler kastede imellem hinanden, Canapeer betrukne med Silke, de rigeste Peltsværker fra Siberien, Caschemirs-Shawler, Sølvfade o. s. v.; og hvilke Retter var der i disse fyrstelige Fade! En daarlig sort Suppe og nogle blodige Stykker Hestekjød. Et godt Munitionsbrød vilde dengang have været tre Gange saa meget værd som alle disse Rigdomme. Senere kunde man ikke engang faae et Stykke Hestekjød.

Da vi vendte tilbage til Moskow, førte Vinden os den utaalelige Stank af de brændte Huse imøde; heed Aske fløj os i Munden og Ørene, og ofte fik vi neppe Tid til at springe af Veien for de store, af Ilden ødelagte Piller, der styrtede ned paa den af Gruus bedækkede Jord. Moskow var ikke saa menneskeltomt, som vi havde troet. Da det første Indtryk, som en Erobring gjør, er Skræk, havde alle tilbageblevne Indvaanere skjult sig i Kjelderne eller i de uhyre Hvælvinger, der strække sig langs under Kreml. Ilden drev dem ud af disse Smuthuller, ligesom Ulve; og da vi anden Gang droge ind i Byen, flakkede henved 20,000 Indvaanere omkring imellem Ruinerne; Forbauselse stod malet paa de af Røgen sværtede og af Hungeren udtærede Ansigter; thi de troede ikke, at de, da de om Aftenen havde lagt sig til at sove under menneskelige Tage, den følgende Dag skulde staae op paa en Slette. Man saae nogle af dem, som Nøden drev til de største Yderligheder: nogle Havevæxter vare blevne tilbage i Haverne; de bleve fortærede raae. Man bemærkede flere af disse Ulykkelige, der gjentagne Gange styrtede sig i Moskwa, for at opsamle det Korn, som Rostopschin

havde ladet kaste deri. Et stort Antal omkom i Vandet efter frugtesløse Anstrengelser. Disse sørgelige Optrin maatte Keiseren være Vidne til, da vi vendte tilbage til Kreml.

Det Værelse, som han beboede, var meget stort og lyst, men næsten uden Meubler. Hans Jernseng var sat op deri, ligesom i alle de Slotte, hvor han laae i Feldten. Hans Vinduer vendte ud imod Moskwa. Man saae meget godt Ilden, der endnu brændte i adskillige Qvarterer af Staden, og som kun slukkedes paa den ene Kant, for at bryde frem igjen paa den anden. Hans Majestæt sagde en Aften til mig med en dyb Kummer: "Disse Uslinger ville ikke lade Steen blive paa Steen. Jeg troer ikke, at der er saa mange Krager i noget Land, som i Moskow." Keiseren var ret utaalmodig over deres Nærværelse, og sagde: "Men, min Gud! ville de følge os overalt?"

Der var nogle Concerter hos Keiseren under hans Ophold i Moskow; han bivaanede dem vel, men var meget nedslagen. Concertsalenes Musik gjorde ikke mere noget Indtryk paa denne syge Sjel; han kjendte kun een, der altid rørte ham, Leirenes før og efter Slagene.

Dagen efter Keiserens Ankomst begave de Herrer Ed***** og B***** sig til Kreml, i den Hensigt at see Hans Majestæt. Efterat de længe havde ventet paa ham, uden at kunne faae ham at see, tilkjendegave de hinanden gjensidigen deres Kummer over at være blevne skuffede i deres Forventning, da de pludselig hørte en Persienne blive aabnet ovenover deres Hoveder. De sloge Øinene op og gjenkjendte Keiseren, der sagde til dem: "Hvem ere De, mine Herrer?" — "Sire, vi

ere Franskmænd." Han anmodede dem om at træde op i Værelset til ham, og vedblev sine Spørgsmaal: "Hvilke Forretninger have bundet Dem til Moskow?" — "Vi ere Hovmestre hos russiske Adelsmænd, som Deres Majestæts Tropper have nødt til at begive sig bort; vi have ikke kunnet modstaae deres indstændige Bønner om ikke at forlade deres Eiendomme, og vi befinde os for nærværende Tid ene i deres Palladser." Keiseren spurgte dem, om der endnu var andre Franskmænd i Moskow, og bad dem at bringe dem til ham. Han foreslog dem derpaa at paatage sig at vedligeholde Orden, og udnævnte Hr. M**** til Chef, hvem han decorerede med det trefarvede Skjerf, anbefalede dem at forhindre de franske Soldater fra at plyndre Kirkerne, og at lade skyde paa Misdæderne, og paalagde dem at gaae frem med den største Strenghed imod Galeislaverne, som Rostopschin havde benaadet paa det Vilkaar, at de skulde sætte Ild paa Byen.

En Deel af disse Franskmænd fulgte vor Armee paa dens Tilbagetog, da de forudsaae, at et længere Ophold i Moskow vilde udsætte dem for Mishandlinger. De, som ikke fulgte deres Exempel, bleve dømte til at feie Gaderne.

Keiser Alexander, underrettet om Rostopschins Opførsel i denne Henseende, satte Gouverneuren strengt irette, og befalede ham ufortøvet at sætte disse ulykkelige Franskmænd i Frihed. —

XXXIX.

Vi vare komne tilbage til Kreml den 18de September om Morgenen. Palladset og Hittebarns-Hospitalet vare næsten de eneste Bygninger, som Ilden havde

skaanet. Paa vor Vei omringedes vore Vogne af en Skare af ulykkelige Moskowiter, der kom og bade os om Almisse. De fulgte os lige til Palladset, vandrende i heed Aske eller paa endnu glødende Muurbrokker. De Elendigste gik barfodede. Det var et hjerterystende Optrin, at see flere af disse Ulykkelige, hvis Fødder betraadte hede Legemer, udtrykke deres Smerte ved rædsomt fortvivlede Skrig eller Bevægelser. Da den hele uberørte Deel af Gaderne blev indtaget af vore Vogne, kastede denne Skare sig hulter til bulter ind imellem Vognhjulene og Hestenes Been. Vor Marsch blev derved meget forsinket, og vi havde i længere Tid dette Materie af den største Elendighed for Oie, nemlig af Brandlidte uden Brød og Udkomme. Keiseren lod uddele Levnetsmidler og Penge til dem.

Da vi paany havde indrettet os i Kreml, og igjen antaget besiddende Folks Vaner, tilbragte vi nogle Dage i en temmelig stor Rolighed. Keiseren syntes mindre nedslagen, og hele hans Omgivelse sporede nogen Virkning deraf. Man skulde næsten have sagt, at man var kommen tilbage fra Feldttoget, for igjen at antage Stadens Vaner og Levemaade. Om end Keiseren af og til skulde have denne Illusion, blev den dog saare hurtigt tilintetgjort ved det Skuespil, som Moskow frembød fra Værelsernes Vinduer. Hver Gang Napoleon kastede Oinene ud til denne Side, var det kjendeligt, at meget sørgelige Betragtninger faldt ham ind, skjøndt han ikke længere havde hine Bevægelser af Utaalmodighed, der hyppig anfaldt ham under hans første Ophold i Palladset, da han saae Luen komme hen imod ham og jage ham ud af hans Værelser. Men hans Rolig-

hed var den Bekymredes Ubevægelighed, der ikke kan sige, hvilken Vending Tingene ville tage. Dagene vare lange i Kreml. Keiseren ventede paa Alexanders Svar, der ikke kom. I denne Periode bemærkede jeg, at Keiseren stadigen havde Carl den Tolvtes Historie af Voltaire liggende paa sit Natbord.

Imidlertid var Hans Majestæt, midt i den store Byes Ruiner, plaget af sit administrative Genie. For at dæmpe de Uroligheder, som de udvortes Sager forvoldte ham, sysselsatte han sig med Municipal-Organisation. Det var allerede blevet bestemt, at Moskow skulde provianteres for Vinteren. Et Theater blev opført i Nærheden af Kreml, men Keiseren indfandt sig der aldrig. Truppen var sammensat af nogle ulykkelige franske Acteurer, der vare blevne tilbage i Moskow i den stækkeligste Mangel paa Alt. Hans Majestæt opmuntrede ikke destomindre dette Foretagende, i Haab om at de theatralske Forestillinger vilde skjenke Officerer og Soldater en gavnlig Adspredelse; der kom heller ikke synderlig Andre, end Militaire. Man har sagt, at de første Skuespillere vare reqvirerede dertil fra Paris. Jeg har aldrig erfaret noget Bestemt i denne Henseende. Der var i Moskow en berømt italiensk Sanger, som Keiseren hørte adskillige Gange, men kun i sine Værelser. Denne var ikke med i Truppen.

Indtil den 18de October henrandt Tiden under meer eller mindre heftige Discussioner imellem Keiseren og hans Generaler angaaende en endelig Beslutnings Tagelse. Alle vidste ret vel, at man maatte bestemme sig for et Tilbagetog, og Keiseren var selv heller ikke uvidende derom; men man saae, hvor meget det kostede hans Stolthed

at sige det afgjørende Ord. De sidste Dage, som gik foran den 18de, vare de sørgeligste, jeg nogen Tid har seet. I de almindeligste Forhold med sine Venner og Raadgivere røbede Keiseren en stor Ligegyldighed. Han blev aldeles taus. Hele Timer forløb, uden at en eneste af de tilstedeværende Personer indledede en Samtale. Keiseren, det sædvanlig var meget hastig i sine Maaltider, forlængede dem paa en overraskende Maade. Nogle Gange om Dagen kastede han sig paa en Canapee, med en Roman i Haanden, som han læste eller ikke læste, og syntes hensunken i dybe Drømmerier. Man sendte ham Vers fra Paris, som han læste ganske høit, yttrende sin Mening derom paa en but og skjærende Maade. Jeg saae ham anvende tre Aftener til at forfatte Reglementet for den franske Comedie i Paris. Man fatter vanskeligen denne Opmærksomhed for saadanne administrative Usselheder, da Fremtiden var saa truende. Man meente i Almindelighed, og sandsynligviis ikke uden Grund, at Keiseren handlede saaledes af Politik, og at disse Reglementer for den franske Comedie, i en Epoke, da ingen Bulletin endnu havde gjort Armeens uheldige Stilling tilfulde bekjendt, kun havde til Hensigt at føre Pariserne bag Lyset, der da ikke vilde undlade at sige: "I det Hele gaaer det dog nok ikke saa galt, siden Keiseren har Tid til at sysselsætte sig med Theatrene."

De Efterretninger, som indløb den 18de, satte en Grændse for al Uvished. Keiseren holdt Mynstring over Neys Divisioner i Kremls første Gaard, idet han uddeelte Kors til de Tappreste og talede opmuntrende Ord til Alle, da en Adjutant, den unge Be-

ranger, kom og forkyndte, at der ved Winkowo havde fundet en meget levende Træfning Sted imellem Murat og Kutusow, og at Murats Avantgarde var bleven kastet og vore Stillinger forcerede. Fiendtlighedernes Fornyelse fra Russernes Side var aabenbar. I det første Øieblik efterat Keiseren havde erholdt denne Tidende, var han i høieste Grad overrasket. Derimod bemærkede man hos Marschal Neys Soldater ligesom en electrisk Bevægelse af Enthusiasme og Vrede, som meddeelte sig Hans Majestæt. Henrykt over at see, hvor stor Forbittrelse og Hevnelyst Skammen af et Tab, skjøndt uden Vanære, indgjød disse varme Gemytter, trykkede Keiseren den Oberstes Haand, der stod ham nærmest, fortsatte Mynstringen, befalede samme Aften, at alle Corps skulde forene sig, og før Natten var hele Armeen i Bevægelse mod Woronowo.

Nogle Dage førend vi forlode Moskow, havde Keiseren ladet Kremls Kirker berøve deres skjønneste Prydelser. Ildens Ødelæggelser havde ophævet det Forbud, som Keiseren havde udstædt imod at bemægtige sig Russernes Eiendom.

Den skjønneste Trophæ af dette Slags var den store Iwans uhyre Kors. Man maatte demolere en Deel af Taarnet, paa hvilket det kneisede, for at kunne tage det ned, og det var dog først efter langvarige Anstrengelser, at man kunde rokke denne uhyre Jernmasse. Keiseren vilde pryde Invalidernes Kuppel dermed; men den blev begraven i Semlewo-Søens Vande.

Aftenen før den Dag, da Keiseren holdt Mynstring, fik Soldaterne meget travlt med at ordne deres Tøi og pudse deres Vaaben, for noget at skjule den

blottede Tilstand, hvori de vare bragte. De Uforsigtigste havde kastet deres Vinterklæder fra sig, for at belæsse sig med Levnetsmidler. Mange havde slidt deres Skoe op. Imidlertid satte alle en Ære i at holde gode Miner paa Revuerne; og naar Solen, paa klare Dage, kastede sine Straaler paa de blankt polerede Flintelsb, da gjenfandt Keiseren i dette Syn nogle af de Bevægelser, hvoraf han var opfyldt paa Ufmarschens berømmelige Dag.

Keiseren efterlod 1200 Saarede i Moskow; 400 af disse Ulykkelige bleve bragte med af de sidste Corps, der forlode Staden. Marschal Mortier rykkede sidst ud. I Femenskoi, omtrent fem Mile fra Moskow, hørte vi Larmen af en forfærdelig Explosion; det var Kreml, der sprang i Luften, ifølge Keiserens Befaling. Der var anbragt Svovltraade i Palladsets Hvælvinger, og Alt beregnet saaledes, at Explosionen først kunde finde Sted efter en vis Tids Forløb. Nogle Kosakker kom ind i de forladte Værelser, for at plyndre, uvidende om, hvad der foregik under deres Fødder; de bleve kastede høit op i Luften. 30,000 Flinter vare blevne efterladte i Fæstningen. I en Secund var en Deel af Kreml bleven til en Hob Ruiner. En anden Deel blev frelst; og hvad der bidrog ikke lidet til at forhøie Russernes Tillid til deres store Helgen Nicolaus, var, at et Steenbillede af denne Helgen blev ubeskadiget af Explosionen paa et Sted, hvor den havde anrettet store Ødelæggelser. Denne Begivenhed er senere bleven fortalt mig af en troværdig Person, som har hørt det af Grev Rostopschin selv under hans Ophold i Paris.

Den 28de October tog Keiseren Veien tilbage til Smolensk, og kom tæt forbi Valpladsen ved Borodino. Omtrent 30,000 Liig vare blevne efterladte paa disse store Sletter. Ved vor Nærmelse fløi uhyre Sværme af Ravne, som en saa overflødig Græsgang havde lokket hid, op derfra og langt bort med en frygtelig Skrigen. Disse Legemer af saa mange tappre Folk havde et høist modbydeligt Udseende, idet de vare halv fortærede og gave en Uddunstning fra sig, som den allerede temmelig stærke Kulde ikke formaaede at dæmpe. Keiseren lod Marschen forcere, og tog sit Natteqvarteer i Slottet Upinskoi, der næsten laae i Ruiner. Den følgende Dag saae han til nogle Saarede, der vare blevne tilbage i et Abbedie. Disse Ulykkelige syntes, da de saae Keiseren, at faae deres Kræfter igjen og at glemme deres Lidelser, der maae have været skrækkelige, da der gik Koldbrand i Saarene ved den første strenge Kulde. Alle disse blege, fortrukne Ansigter gjenvandt dog nogen Tilfredshed. De stakkels Soldater, som vare glade ved at see deres Kamerater igjen, udspurgte dem med en urolig Nysgjerrighed om Begivenhederne, som vare fulgte paa Slaget ved Borodino. Da de erfarede, at vi havde bivouaqueret i Moskow, glædede de sig hjerteligt derover; og det var let at see, at deres første Sorg var, at de ikke, ligesom de Andre, havde kunnet brænde de rige Moskowiteres skjønne Meubler ved Bivouac-Ilden. Napoleon befalede, at enhver Officiant-Vogn skulde tage en af disse Ulykkelige paa, hvilket strax blev efterkommet. Enhver tog sig af dem med en Iver, der rørte Keiseren meget. Disse stakkels Saarede sagde, med den dybeste Erkjendtligheds Tone, at de

befandt sig bedre paa disse Hynder, end i Ambulance-Vognene, og det faldt os ikke vanskeligt at troe dem. En Kyrasseer-Lieutenant, der var bleven amputeret, fik Plads i Hans Majestæts Landauer, medens han selv gjorde Reisen til Hest.

Dette kan tjene som Svar paa de Bebreidelser, hvormed man saa rundeligen har overøst en stor Mands Minde, der ikke længere er til. Jeg har læst, men ikke uden Uvillie, at Keiseren undertiden lod sin Vogn kjøre over Saarede, hvis Smertesskrig ikke rørte hans Hjerte. Alt dette er falsk og oprørende. Ingen af de Personer, der have tjent Keiseren, er uvidende om, hvor bekymret han var for de ulykkelige Offere for Krigen, og hvor stor Omsorg han lod bære for dem. Fremmede, Fiender eller Franskmænd, Alle vare anbefalede til Armeens Chirurger med den samme Interesse.

Fra Tid til anden bragte skrækkelige Explosioner os til at vende Hovedet om, for at see bagved os. Det var Krudtkarrer, som man sprængte i Luften, for ikke at besværes med deres Transport, da Marschen hver Dag blev besværligere. Det var sørgeligt at tænke paa, at vi vare bragte til den Grad af Ængstelse, at vi maatte tilintetgjøre vort Krudt, for ikke at lade det falde i Fiendens Hænder. Men en endnu smerteligere Betragtning paatvang sig os ved enhver Mislyd af dette Slags: den store Armee maatte være sin Undergang nær, eftersom Expeditionens Materiale overlæssede Folkene, og Antallet af de anvendte Arme ikke mere stod i Forhold til Arbeidet.

Den 30te havde Keiseren sit Hovedqvarteer i en elendig Rønne, der hverken havde Døre eller Vinduer. Vi havde megen Umage med nogenlunde at lukke for

det Sted, som han valgte til Sovekammer. Kulden blev heftigere, og Nætterne vare iisnende; de smaae forskandsede Palissaderinger, af hvilke man havde gjort et Slags Station for Posten, og som, anbragte i en vis Afstand fra hinanden, betegnede Marschroutens Afdelinger, tjente ogsaa om Aftenerne til Qvarteer for Keiseren. Her opstillede man i Hast Keiserens Seng, og man indrettede, saa godt det lod sig gjøre, et Cabinet, hvori han kunde arbeide med sine Secretairer og skrive de forskjellige Ordrer til Cheferne, som han havde efterladt paa Stationerne eller i Byerne.

Vor Retirade blev ofte foruroliget af Kosakpartier. Disse Barbarer nærmede sig os med fældet Landse, udstødende Skrig, der mere lignede vilde Dyrs Hylen, end menneskelige Toner. Deres smaae, langhalede Heste streifede de forskjellige Divisioners Flanker. Men disse temmelig hyppige Angreb havde, idetmindste i Begyndelsen af Retiraden, ingen videre skadelige Følger for Armeen. Naar der blev opløftet et Hurra, tog Infanteriet en fast Holdning, sluttede Geledderne og fældede Bajonet. Det blev Cavalleriets Sag, at forfølge disse Barbarer, der toge Flugten lige saa hurtig som de vare komne.

Den 6te November, førend Keiseren forlod Armeen, erholdt han Efterretning om Mallets Sammensværgelse og Alt, hvad der vedkom den. Han blev i Begyndelsen forbauset, derpaa meget misfornøiet, og omsider dadlede han Politieministeren meget. Han sagde, at dersom han havde været i Paris, vilde Ingen have rørt sig; at han ikke kunde fjerne sig derfra, førend

Alle tabte Hovedet ved det mindste Spilop. Fra dette Øieblik af talede han ofte om, hvor heiligen Paris trængte til hans Nærværelse.

Den 8de November faldt der Snee; Dagen var mørk, Kulden barsk, Blæsten voldsom, og Veiene bleve bedækkede med Jisslag. Hestene kunde ikke komme frem, deres daarlige, forslidte Skoe kunde ikke faae Fodfæste paa den glatte Grund. Disse stakkels Dyr vare i høi Grad udmattede; man maatte skyde til paa Hjulene, for at lette dem deres Byrder noget. I dette vældige Pust, der gaaer ud af Hestens Næseborer, i denne Spænding af Haserne og disse overordentlige Anstrengelser af Lænderne er der Noget, som giver en høi Idee om Styrken; men disse Dyrs stumme Resignation, naar man veed, at de ere overlæssede, indgyder os Medlidenhed, og bringer os til at angre, at vi misbruge Modet saa meget. Keiseren, selv til Fods midt iblandt sine Huusofficianter, med en Stok i Haanden, kunde kun med stor Besvær gaae paa disse glatte Veie; men han opmuntrede den Ene og den Anden ved velvillige Ord. Vi følte os besjelede af en god Villie, og den, der da vilde have klaget, vilde være kommen galt afsted med Alle. Vi kom saa vidt, at vi kunde see Smolensk. Keiseren var mindst nedslagen; han var bleg, men hans Mine var rolig; Intet i hans Træk bar Spor af moralske Lidelser; thi de maatte være meget voldsomme, for at man skulde mærke dem offentlig. Veiene vare bedækkede med Mennesker og Heste, som Mathed og Hunger havde dræbt. Folkene vendte Øinene bort, idet de gik forbi; Hestene bleve god Prise for vore udhungrede Soldater.

Vi ankom endelig til Smolensk den 9de. Keiseren boede i et smukt Huus paa den nye Plads. Skjøndt denne betydelige By havde udstaaet meget, siden vi havde passeret den, frembød den dog endnu Ressourcer: man fandt der alle Slags Provisioner til Keiserens Huusfolk og Officererne; men Keiseren brød sig ikke om denne saa at sige privilegerede Overflødighed, naar han hørte, at Armeen leed Mangel paa Kjød og Fourage. Ved denne Efterretning blev han rasende forbittret; aldrig har jeg seet ham saaledes gaae ud af sin Charakteer. Han lod den Commissair kalde, der havde Provianteringen at sørge for. Keiseren tiltalede ham paa en saa heftig Maade, at han blegnede og ikke kunde finde Ord til sin Undskyldning. Keiseren blev ved med endnu større Voldsomhed, og udstødte frygtelige Trusler. Jeg hørte Skrigene i et Sideværelse. Senere erfarede jeg, at Commissairen havde kastet sig for Hans Majestæts Fødder, for at bønfalde om Naade. Da Keiserens Vrede havde lagt sig, tilgav han. Unegtelig har han aldrig sympathiseret mere levende med sin Armees Lidelser, aldrig leed han mere af Svagheden, hvori han befandt sig, til at bekjæmpe saa mange Ulykker.

Den 14de begave vi os igjen paa den Vei, som vi nogle Maaneder tidligere havde passeret under heldigere Auspicier. Thermometeret viste 20 Graders Kulde. Et stort Mellemrum adskilte os endnu fra Frankrig. Efter en langsom og besværlig Marsch ankom Keiseren til Krasnoi. Han var nødt til at gaae Fienden imøde med sin Garde, for at befrie Prindsen af Eckmühl. Han trængte midt igjennem den fiendtlige Ild, omgiven af sin gamle Garde, der sluttede sine Pelotons tæt om-

kring sin Chef, medens Kartetskerne gjorde store Aabninger deri. Det er et af de største Beviser, som Historien giver os paa flere tusende Menneskers Hengivenhed og Kjærlighed til en Eneste. Under den stærkeste Ild begyndte Musiken at spille den Sang: Où peut-on être mieux qu'au sein de sa famille? Napoleon afbrød den, siger man, med det Udraab: "Siig hellere: Veillons au salut de l'empire." Det er vanskeligt at forestille sig noget mere Ophøiet.

Keiseren kom meget udmattet tilbage fra denne Kamp. Han havde tilbragt flere Nætter uden at nyde nogen Hvile, idet han hørte paa de Rapporter, man bragte ham om Armeens Tilstand, udfærdigede de fornødne Ordrer til at skaffe Soldaterne Levnetsmidler, og satte de forskjellige Corps i Bevægelse, der skulde understøtte Tilbagetoget. Aldrig havde hans ubegribelige Virksomhed mere at udrette, aldrig var hans Hjerte høiere, end midt i disse Ulykker, hvis tunge Ansvar han syntes at føle dybt.

Det var imellem Orcha og Dniepr, at de Vogne, hvortil der ikke var Heste, bleve brændte. Tumulten og Modløsheden bagest i Armeen var saa stor, at de fleste Efternølere kastede deres Vaaben fra sig som en trættende og unyttig Byrde. Der blev holdt et Slags militair Politie efter Keiserens Befaling, for at hemme Uorden saa meget som muligt. Officererne af Gensdarmeriet bleve beordrede at bringe dem, som forlode deres Corps, tilbage med Magt; ofte vare de nødte til at jage Nogle Kaarden i Livet, for at faae de Øvrige til at avancere. Den overvættes Nød havde fordærvet Soldatens ellers saa gode og deeltagende Gemyt i den

Grad, at de Elendigste forsætlig udbredte Uorden, for da at berøve deres bedre forsynede Kamerater enten en Kappe eller nogle Levnetsmidler. "Der ere Kosakkerne!" var i Almindelighed deres Allarmskrig. Naar disse strafværdige Kunstgreb bleve bekjendte, og Soldaterne bemærkede Feiltagelsen, vilde man tage Repressalier, og Tumulten steeg til det høieste.

Marschal Davoust's Corps var et af dem, der havde lidt meest i Armeen. Fra 70,000 Mand, hvoraf det bestod ved Udmarschen, havde han ikke meer end 4 til 5,000, der alle vare nær ved at omkomme af Hunger. Marschallen selv var yderst udmattet og i en elendig Tilstand; han havde hverken Linned eller Brød; Mangel og alle Arter af Anstrengelse havde udtæret hans Ansigt paa en frygtelig Maade; hele hans Udvortes opvakte Medlidenhed. Denne brave Marschal, der tyve Gange var undsluppen de russiske Kugler, saae sig nær ved at omkomme af Hunger. En af hans Soldater rakte ham et Brød; han kastede sig med Graadighed derover, og fortærede det. Ogsaa var han den af Alle, der paalagde sig mindst Tvang; idet han aftørrede sine Knebelsbakter, hvori Riimfrosten havde sammenhobet sig, ivrede han i Vredens Tone mod den fordømte Skjebne, der havde kastet dem hen i en tredive Graders Kulde; thi Beskedenhed i Udtrykkene var temmelig vanskelig at iagttage, naar man leed saa meget.

Keiseren havde paa nogen Tid været i en heftig Urolighed over Marschal Neys Skjebne, der var bleven afskaaren og skulde bane sig en Vei midt igjennem Russerne, som fulgte os paa begge Sider. Jo mere Tid der forløb, desto heftigere blev Allarmen; Keiseren

spurgte hvert Øieblik, om man ikke havde seet Ney, anklagende sig selv, for at have udsat denne brave General altfor meget, beklagende ham, som en god Ven, man har tabt; hele Armeen deelte og yttrede den samme Urolighed, og det syntes, som om denne Tappre ene var i Fare. Nogle, der allerede betragtede ham som tabt og saae Fienden true Broerne over Dniepr, foresloge, at man skulde afkaste dem; men et almindeligt Skrig af hele Armeen satte sig derimod. Den 20de ankom Keiseren, som denne Idee gjorde i den yderste Grad nedslagen, til Basanoni. Han spiste til Middag med Prindsen af Neufchatel og Hertugen af Danzig, da General Gourgaud kom ilende og meldte Hans Majestæt, at Marschal Ney og hans Folk ikke vare meer end nogle Lieues borte fra os. Keiseren raabte med en ubeskrivelig Glæde: "Er det sandt?" Gourgaud gav ham Details, der snart bleve udbredte i hele Leiren. Denne Nyhed vækker atter Glæden i Alles Hjertet; man fortæller hinanden den med varm Deeltagelse; det syntes, som om man havde gjenfundet en Broder; man gjentager for hinanden det Heltemod, som han har lagt for Dagen, de Talenter, han har viist ved at frelse sin Trop igjennem Iis, Raviner og Fiender. Unegtelig havde Marschal Ney i dette Feldttog indlagt sig en udødelig Hæder, og ifølge den Mening, som jeg har hørt vore navnkundigste Krigere yttre, var hans Forsvar en Vaabendaad, hvortil Oldtiden maaskee ikke kan fremvise Magen. Vore Soldaters Hjerter bankede af Begeistring, og paa denne Dag gjenfandt man de samme Bevægelser som paa de skjønneste Seiersdage! Ney og hans Division havde vundet en

fortrinlig Plads i Krigshistorien ved denne vidunderlige Anstrengelse af Tapperhed og Energie. Saa meget desto bedre for de faa Overlevende af denne Haandfuld Tappre, der kunne læse deres store Bedrifter i de Annaler, som de selv have dicteret. Hans Majestæt havde sagt flere Gange: "Jeg vilde give alle de Penge, jeg har i Tuileriernes Kjeldere, for at den brave Ney var ved min Side."

Det var Prinds Eugen, som havde den Ære at gaae Marschallen imøde med et Corps af 4000 Tappre; Marschal Mortier havde gjort ham denne Gunst stridig; thi blandt disse berømte Mænd var der aldrig andre end saadanne ædle Rivaliteter. Faren var umaadelig; Prinds Eugens Kanoner gave et Signal, som Marschal Ney forstod, og hvorpaa han lod svare med Peloton-Ild. De to Corps mødte hinanden, og havde aldrig saa snart forenet sig, førend Marschal Ney og Prinds Eugen laae i hinandens Arme; man sagde, at den Sidste græd af Glæde. Saadanne Træk give dette frygtelige Malerie et mindre mørkt Udseende.

Lige indtil Beresina var vor Marsch ikke andet, end en Række af smaae Kampe og store Savn.

Keiseren tilbragte en Nat i Caniwki, i en Træhytte, hvor der kun var to Værelser. Det inderste valgtes til ham; i det andet sov alle Officianter mellem hinanden; jeg var heldigere, efterdi jeg laae i Hans Majestæts eget Værelse; men adskillige Gange blev jeg, som Følge af min Tjeneste, nødt til at gaae ud i det yderste Værelse, og da maatte jeg skræve over de udmattede Sovere. Uagtet jeg anvendte den største Forsigtighed, for ikke at røre dem, vare de dog saa tæt

sammenhobede, at jeg umuligen kunde undgaae at træde paa Been eller Arme.

Paa Retiraden fra Moskow gik Keiseren til Fods, indsvøbt i sin Pelts, og havde Hovedet bedækket med en russisk Hue, der var sammenbunden under Hagen. Jeg gik ofte ved Siden af den brave Marschal Lefebure, der var mig meget bevaagen. Han sagde mig ofte paa sit Fransk-Tydsk, naar han talede om Keiseren: "Han er omringet af en Hob ****, der ikke sige ham Sandheden; han skjelner ikke nok imellem sine gode og sine slette Tjenere. Hvorledes vil han komme herfra, den arme Keiser, som jeg elsker saa meget? Jeg frygter altid for hans Liv. Dersom der ikke behøvedes andet til at frelse ham, end mit Blod, da vilde jeg udøse det Draabe for Draabe; men det vilde ingen Forandring gjøre, og maaskee kan han endnu komme til at behøve mig."

Det var en rædsom høitidelig Dag, som gik foran den, paa hvilken Overgangen over Beresina fandt Sted. Keiseren syntes at have fattet sin Beslutning med et Menneskes kolde Bestemthed, der vil foretage en fortvivlet Handling; imidlertid holdt man Raad. Det blev besluttet, at Armeen skulde skille sig ved alle unyttige Byrder, der kunde forsinke dens Marsch; aldrig var der større Enighed i Meningerne; aldrig var en Deliberation mere rolig; det var Mænds Rolighed, der aldeles overlade sig til Guds Villie og til deres Mod. Keiseren lod sig bringe alle Corpsers Ørne; de bleve brændte; han meente, at Flygtninge ikke havde andet at gjøre. Det var yderst sørgeligt at see disse Mænd træde ud af Geleddderne een for een, og henkaste det,

som de elskede høiere end deres Liv. Jeg har aldrig seet en dybere Bedrøvelse, en haardere følt Skam; thi dette lignede meget en almindelig Fornedrelse af alle de Tappre fra Moskwa-Slaget. Keiseren havde forbundet et Slags Talisman med disse Ørne; nu gav han altfor vel at forstaae, at man ikke mere kunde troe derpaa. Han maa have været meget ulykkelig, for at komme saa vidt; men imidlertid var det dog en Trøst for Soldaterne, at Russerne ikke vilde faae andet, end Asken. Hvilken Scene, denne Ørnenes Brand, i Særdeleshed for dem, der, som jeg, havde bivaanet den høitidelige Ceremonie, hvormed de bleve uddeelte til Armeen i Leiren ved Boulogne, før Austerlitz-Campagnen:

Der manglede Heste til Artilleriet, og i dette kritiske Øieblik var Artilleriet Armeens Beskjermelse. Keiseren gav Ordre til at man skulde tage hans Heste; han meente, at Tabet af en eneste Kanon eller Krudtvogn var uberegneligt. Artilleriet blev betroet til et af Officerer alene sammensat Corps, der udgjorde omtrent 500 Mand. Hans Majestæt var rørt over at see alle disse brave Officerer blive Soldater igjen, haandtere Kanonerne som simple Constabler, og af egen Drift nedlade sig til at blive Skolarer. Keiseren kaldte denne Eskadron "sin hellige Eskadron." Af samme Grund som Officererne bleve Soldater, nedstege ogsaa de høiere Chefer fra deres Rang, uden at bekymre sig om Graden. Divisionsgeneralerne Grouchy og Sebastiani bleve simple Capitainer.

I Nærheden af Borizow bleve vi standsede af heftige Skrig; vi troede os afskaarne af den russiske Armee; jeg saae Keiseren blegne: det var et Tordenslag.

Nogle Landsenerer bleve affendte i største Hast; vi saae dem komme tilbage, svingende deres Faner i Luften; Hans Majestæt forstod Tegnene, og længe førend Kyrassererne havde beroliget os, sagde han (saa klar Oversigt havde han selv af hvert Armeecorpses formodede Stilling): "Jeg vædder paa, at det er Victor." Og virkelig ventede Marschal Victor os paa vor Marsch med en levende Utaalmodighed. Det synes, som om Marschallens Armee kun havde erholdt meget løselige Efterretninger om vore Ulykker; ogsaa var det med Enthusiasme og Henrykkelse at den beredte sig til at modtage Keiseren. Hans Soldater, endnu friske og seierrige, idetmindste i Sammenligning med den øvrige Armee, kunde ikke troe deres egne Oine, da de saae os i en saa ynkelig Tilstand; men Skrigene "Keiseren leve!" gjenlødе derfor ikke mindre høit.

Det gjorde imidlertid et ganske andet Indtryk, da Armeens Arrieregarde defilerede forbi dem; da opkom en stor Forvirring. Alle de af Marschallens Armee, som gjenkjendte nogle af deres Kamerater, forlode deres Geledder, ilede hen imod dem, og tilbøde dem Brød og Klæder; de forfærdedes over den Graadighed, hvormed disse Ulykkelige spiste; adskillige omfavnede hinanden grædende. En af Marschallens brave Officerer trak sin Uniform af, for at give den til en stakkels Soldat, hvis forrevne Klæder i høieste Grad udsatte ham for Kulden; han selv tog en gammel pjaltet Kappe paa; thi han havde dog mere Kraft til at udholde den strenge Kulde. Om end den overvættes Elendighed hyppigen forhærder Sjelen, er det dog heller ikke sjeldent, at den, som her, opløfter den høit. Mange Ulykkelige skjøde

sig selv af Fortvivlelse; i denne Handling, den sidste, som Naturen frembyder for at ende Elendigheden, var der en Resignation og Kulde, som opvække Gysen.

Keiseren marscherede imellem Marschal Victors og Marschal Oudinots Armee; det var skrækkeligt, at see disse bevægelige Masser undertiden gradviis standse, først de Forreste, derpaa de Følgende, og saa fremdeles. Da Marschal Oudinot, den Forreste af Alle, standsede sin Marsch af een eller anden ubekjendt Aarsag, da blev der en almindelig urolig Bevægelse, da begyndte de allarmerende Yttringer; og ligesom Mennesker, der have seet Alt, ere tilbøielige til at troe paa Alt, fandt de sande saavelsom de falske Efterretninger saare let Tiltro; Skrækken varede, indtil Fronten af Armeen igjen satte sig i Bevægelse og derved paany vakte nogen Tillid.

Den 25de, Kl. 5 om Aftenen, havde man opført nogle Stilladser paa Floden af Bjelker, som vare tagne i de polske Hytter. Der udbredte sig det Rygte i Armeen, at Broen skulde være færdig om Natten. Keiseren var meget vred over at Armeen saaledes førte sig selv bag Lyset, da han vidste, hvor langt hurtigere Modløsheden indfinder sig, naar man har haabet forgjeves; ogsaa førgede han omhyggeligen for at lade de Bageste i Armeen underrette om de allermindste Begivenheder, for aldrig at lade Soldaterne komme i en saa grusom Forblindelse. Noget efter Kl. 5 havde Bjelkerne givet efter; de vare altfor svage. Man maatte vente til den følgende Dag, og Armeen faldt igjen tilbage til sine ulykkelige Formodninger. Det var sandsynligt, at man den følgende Dag vilde komme til at udholde Fiendens

Ild; men der var intet Andet at gjøre, end at ønske. I Slutningen af denne angstfulde Nat bleve de første Bjelker nedrammede i Floden. Man gjør sig ingen Forestilling om den Iver, hvormed Folkene, staaende til Hagen i et med Iisstykker opfyldt Vand, anstrengede alle deres Kræfter for at nedramme Pæle af flere Fods Tykkelse i en muddret Grund, kjæmpende mod de frygteligste Besværligheder, bortskydende med deres Hænder uhyre Iismasser, der vilde have nedtrykket dem med deres Vægt; med eet Ord, i Kamp paa Liv og Død med Livets største Fiende, Kulden. Og dette gjorde vore brave Pontonniers! Flere af dem omkom, bortrevne af Strømmen eller qvalte af Kulden. Det er en Hæder, synes mig, der opveier mangen anden.

Keiseren oppebiede Dagen i en elendig Bondeby. Om Morgenen sagde han til Prinds Berthier: "Nu, Berthier! Hvorledes komme vi herfra?" Han sad i sit Værelse. Store Taarer trillede langsomt ned ad hans Kinder, der vare blegere end sædvanligt. Prindsen stod tæt ved ham; men de vexlede neppe nogle faa Ord. Keiseren syntes fordybet i sin Smerte. Man vil kunne tænke sig, hvad der i disse Øieblikke foregik i hans Sjel. Da var det, at Kongen af Neapel med Frimodighed aabnede sit Hjerte for sin Svoger, og bønfaldt ham i hele Armeens Navn, blot at tænke paa sin egen Frelse; saa overhængende var Faren. Endeel brave Polakker tilbøde sig at danne Keiserens Escorte; han kunde passere Beresina høiere oppe og om fem Dage naae Wilna. Keiseren rystede med Hovedet til Tegn paa Afslag, og sagde intet mere. Kongen forstod ham, og der blev ikke talt videre herom.

Under store Ulykker føle vi dobbelt det lidet Gode, som møder os. Jeg har tusinde og tusinde Gange kunnet gjøre denne Jagttagelse med Hans Majestæt og hans ulykkelige Armee. Ved Bredderne af Beresina, da man neppe havde lagt den første Grundvold til Broen, kom Marschal Ney og Kongen af Neapel farende hen imod Keiseren, og raabte til ham, at Fienden havde forladt sin truende Stilling. Jeg saae Keiseren, ganske ude af sig selv, og ikke troende sine egne Øren, styrte hen, for at kaste et Blik til den Side, mod hvilken man sagde at Admiral Tschitschakow havde taget sin Retning. Tingen forholdt sig rigtig. Keiseren, henreven af Glæde, og ganske forpustet af sin Løben, raabte: "Jeg har narret Admiralen!" Man havde ondt ved at begribe denne Fiendens Bevægelse tilbage, da der var en saa god Leilighed til at overvælde os, og jeg veed ikke, om Keiseren, uagtet hans tilsyneladende Tilfredshed, var aldeles sikker paa de heldige Følger, som denne Admiralens Retirade kunde have for os.

Førend Broen var fuldført, bleve omtrent 400 Mennesker efterhaanden bragte over til den anden Side af Strømmen paa to elendige Tømmerflaader, som neppe kunde holde Stand imod Strømmen. Vi saae fra Bredden, hvorledes de bleve stærkt rystede af svære Iisstykker, som Floden førte med sig. Disse Stykker kom lige til Randen af Flaaderne; her fandt de en Hindring, og standsede nogen Tid; derefter pressede de sig med Kraft ned under disse svage Planker, og frembragte voldsomme Rystelser. Vore Soldater holdt de største tilbage med deres Bajonetter, og ledede dem efterhaanden bort fra Tømmerflaaderne.

Og

Armeens Utaalmodighed havde naaet det høieste Punkt. De Første, der ankom til den anden Bred, var den brave Hr. Jacqueminot, Marschal Oudinots Adjutant, og Grev Predzieczky. Det var en kjek Lithauer, som Keiseren holdt meget af, i Særdeleshed dengang, da han deelte vore Lidelser med Troskab og Hengivenhed. Begge satte over Strømmen til Hest. Armeen udstødte Beundringsskrig, da den saae, at dens Chefer vare de Første til at give den Exempler paa Uforsagthed. Det var virkelig ogsaa Noget, der kunde forvirre de stærkeste Hoveder. Strømmen nødte de stakkels Heste til at svømme i en skraa Retning, hvilket gjorde Overfarten meget længere. Desuden tørnede Iisstykkerne mod deres Bryst og Sider, og gjorde Flænger deri, saa det var en Ynk at see.

I en Time opfyldte General Legrand og hans Division den for Infanteriet slagne Bro. Keiseren var paa den modsatte Bred. Nogle Kanoner, der havde forviklet sig i hinanden, havde et Øieblik standset Marschen. Keiseren styrter frem paa Broen, tager selv Haand i Skaglerne, og hjelper til at faae Stykkerne løse. Soldaternes Begeistring steeg til det høieste. Under Skrigene "Keiseren leve!" betraadte Infanteriet den anden Bred.

Nogen Tid efter erfarede Keiseren, at General Partonneaux havde strakt Gevær. Han blev heftig opbragt derover, og udstødte en Mængde, skjøndt noget ubillige Bebreidelser mod Generalen. Senere, da han var bleven bedre underrettet, indrømmede han fuldkomment Nødvendigheden af hans fortvivlede Skridt. Vistnok skred den brave General ikke til denne Yderlighed,

førend han havde gjort Alt, hvad en Mand af Hjerte kan gjøre under lignende Omstændigheder. Det er vel et Menneske tilladt at overveie, naar han ikke kan gjøre andet, end lade sig dræbe til ingen Nytte.

Da Artilleriet og Bagagen passerede Broen, var den saa overlæsset, at den gik itu. Da fandt denne tilbagegaaende Bevægelse Sted, som paa en frygtelig Maade drev hele Mængden af Efternølerne tilbage, der, ligesom jagne Hjorde, trængte frem paa de bageste Rækker af Artilleriet. En anden Bro var i Hast bleven opført, ligesom om man havde havt en sørgelig Ahnelse om at den første vilde gaae itu; men den anden var smal og uden Rækværk; imidlertid var det en yderlig Udflugt, der i en saa forfærdelig Elendighed endog syntes meget kostbar; men hvilke Ulykker skete her! Efternølerne begave sig hobeviis derhen. Da Artilleriet, Bagagen, med eet Ord, Armeens hele Materiale, vare komne i Forveien paa den første Bro, da den gik itu, og da man af det pludselige Tilbagetryk paa de bageste af denne Mængde erfarede Katastrophen, da vare disse de Første, som ilede til den anden Bro. Men det var af stor Vigtighed, at Artilleriet først kom over. Det styrtede da med Heftighed imod den eneste Udvei, der endnu stod det aaben. Her vægrer Pennen sig ved at skildre de Scener, som nu fandt Sted. Det var bogstaveligen paa en Vei af massacrerede Mennesker, at alle de forskjellige Slags Vogne ankom til Broen. Man saae ved denne Leilighed, at Selvopholdelsesdriften kan opfylde Sjelen med Haardhed, ja selv med raisonneret Vildhed. Der var Marodeurer, de meest forbryderske af Alle, som med Bajonetstik saarede, ja endog dræbte

de ulykkelige Heste, der ikke adløde deres Føreres Svøbe. Som Følge af dette forhadte Middel bleve da flere Krudtkarrer staaende paa Veien.

Broen var, som sagt, uden Rækværk. Man saae en Skare Ulykkelige, der bestræbte sig for at rykke over den, styrte i Floden og synke midt imellem Iisstykkerne. Andre stræbte at knuge sig fast til Broens elendige Planker, og bleve hængende over Afgrunden, indtil deres Hænder, knuste af Vognhjulene, maatte slippe; da gik de samme Vei som deres Kamerater, og Bølgerne opslugte dem. Hele Krudtvogne, med Førere og Heste, bleve styrtede i Floden.

Man saae flere stakkels Koner holde deres Børn op over Vandet, ligesom for endnu nogle Secunder at forhale deres sørgelige Død. En sand beundringsværdig Moderkjærligheds-Scene, som Malerens Genie har ahnet ved Fremstillingen af en Syndflod-Scene, og hvoraf vi have seet den rørende og skrækkelige Virkelighed! Keiseren vilde øieblikkelig vende tilbage, i Haab om at hans Nærværelse igjen skulde tilveiebringe Orden. Men man raadede ham derfra paa en saa indlysende Maade, at han kjæmpede mod sit Hjertes Tilskyndelse, og blev; det var visselig heller ikke hans Storhed, der holdt ham i Nærheden af Bredden. Man saae, hvilke Lidelser han udstod, naar han hvert Øieblik spurgte, hvorledes det gik med Overgangen, om man endnu hørte Kanonerne rulle paa Broen, om ikke Skrigene ophørte noget fra den Side. "De Uforsigtige!" sagde han, "hvorfor have de ikke ventet lidt?"

Der gaves skjønne Exempler paa selvopoffrende Hjelpsomhed i denne ulykkelige Forfatning. En ung

Artillerist kastede sig i Floden, for at frelse en stakkels Moder, som var belæsset med sine to Børn og søgte at naae den anden Bred i en liden Baad. Men den var for svært ladet, og et uhyre Iisstykke bragte Baaden til at kantre. Constabelen greb et af Børnene og svømmede til Land med det; men Moderen og det andet Barn omkom. Den brave unge Mand opdrog den stakkels Forældreløse som sin Søn. Jeg veed ikke, om han var saa lykkelig at komme tilbage til Frankrig.

Officerer spændte sig selv for Slæder, for at medbringe nogle af deres Kamerater, hvis Saar havde sat dem ud af Stand til at gaae. De indsvøbte disse Ulykkelige saa varmt, som det var muligt; fra Tid til anden styrkede de dem med et Glas Brændeviin, naar de kunde tilveiebringe det, og anvendte den meest rørende Omhyggelighed for dem. — Der var Mange, der udviste en saadan Opførsel; og dog, hvor Mange, hvis Navn man ikke veed! Hvor saare Faa af dem kom tilbage, for i deres Fædreland at nyde de skjønneste Erindringer af deres Liv!

Broen blev afbrændt Klokken 8 om Morgenen. Den 29de forlod Keiseren Beresinas Bredder, og vi toge vort Natteqvarteer i Kamen. Hans Majestæt beboede et slet Træhuus, hvor en iiskold Luft strømmede ind fra alle Sider gjennem de usle Vinduer, hvis Ruder næsten alle vare itu. Vi tilstoppede Aabningerne med Hø. I nogen Afstand fra os havde man paa en stor Plads sammendrevet, ligesom Creature, en Deel ulykkelige russiske Fanger, som Armeen jog foran sig. Jeg forbausedes over dette Skin af Seierherrer, som vore stakkels Soldater gave sig, idet de slæbte en ynkelig

Luxus af Fanger med sig, der ikke kunde andet end bebyrde dem, da de krævede deres Opsyn. Naar Seierherrerne omkomme af Hunger, hvorledes maa det da gaae de Overvundne? De ulykkelige Russere, udmattede af Marscherne og af Elendighed, omkom ogsaa næsten alle i denne Nat. Man saae dem om Morgenen tæt sammenpressede mod hinanden; de havde haabet, paa denne Maade at finde nogen Varme. De Svageste vare bukkede under, og deres stivnede Liig forbleve hele Natten pressede op mod de Overlevende, uden at disse sidste mærkede, at de vare livløse. Der var Nogle, som i deres Graadighed spiste af deres døde Kamerater. Man har ofte talt om den Haardførhed, hvormed Russerne udholde Smerten; jeg kan anføre et Træk, der overgaaer al Forventning. En af disse Ulykkelige, som var kommen bort fra det Corps, hvortil han hørte, var bleven truffen af en Kanonkugle, der havde taget begge Benene af ham og dræbt hans Hest. En fransk Officeer, der gik paa Recognoscering ved Bredden af den Strøm, hvor Russeren var falden, bemærkede i nogen Frastand en Masse, der forekom ham at være en død Hest, og dog fandt han, at denne Masse ikke var uden Bevægelse. Han nærmer sig, og seer Overkroppen af et Menneske, hvis Been ere skjulte i Hestens Bug. Denne Ulykkelige havde været der i fire Dage, indesluttende sig i sin Hest, for at søge Skjul imod Kulden, og nærende sig med Dyrets stinkende Kjød.

Den 3die December ankom vi til Malodeczno. Keiseren syntes hele Dagen tankefuld og urolig. Han havde hyppige fortrolige Samtaler med Over-Staldmesteren, Hr. de Caulaincourt. Jeg ahnede en eller

anden overordentlig Forholdsregel, og jeg tog ikke feil i mine Gisninger. En Miil fra Smorghoni lod Hertugen af Vicenza mig kalde og sagde til mig, at jeg skulde kjøre forud og give Ordre til at lade de sex bedste Heste spænde for min Calesche, som var den letteste, og at holde dem i Beredskab for hvert Øieblik. Jeg var i Smorghoni førend Keiseren, som først ankom dertil i Mørkningen. Kulden var overordentlig. Keiseren steeg af i et fattigt Huus paa en Plads, hvor han oprettede sit Hovedqvarteer. Han tog et let Maaltid, skrev med egen Haand sin Armees 29de Bulletin, og lod alle Marschallerne kalde til sig.

Endnu var der ikke yttret det Ringeste om Keiserens Plan; men i de store og yderlige Forholdsregler er der altid noget Usædvanligt, der ikke undgaaer de meest Grantskuende. Keiseren havde aldrig været saa elskværdig, saa meddelelig. Man følte, at han havde Trang til at forberede sine hengivneste Venner paa denne overvældende Nyhed. Han talede længe om ubetydelige Ting; derpaa om de store Bedrifter, som vare udførte under Feldttoget, idet han med Fornøielse kom tilbage til Marschal Neys Tilbagetog, ham, som de endelig havde gjenfundet.

Marschal Davoust syntes bekymret; Keiseren sagde til ham: "Tal dog lidt, Marschal." Der havde i den sidste Tid hersket nogen Kulde mellem ham og Keiseren. Denne gjorde ham Bebreidelser, fordi han saa sjeldent besøgte ham; men han kunde ikke adsprede den Sky, der hvilede paa Alles Pander; thi Hemmeligheden var ikke bleven bevaret saa godt som han havde haabet. Efter Maaltidet overdrog Keiseren Prinds Eu-

gen at oplæse den 29de Bulletin; da yttrede han sig frit om sin Plan, idet han tilføiede, at hans Afreise var væsentlig nødvendig, forat han kunde sende Armeen Bistand. Han meddeelte Marschallerne sine Befalinger; alle vare bedrøvede og modløse. Klokken 8 om Aftenen sagde Keiseren, at det var paa Tiden at søge Hvile; han omfavnede alle Marschallerne hjerteligt, og forlod dem. Han følte Trang til denne Skilsmisse, thi han havde lidt meget ved den Tvang, som var forbunden med denne Sammenkomst. Man kunde idetmindste dømme derom af den overordentlige Bevægelse, der herskede paa hans Ansigt efter Conseillet. Omtrent en halv Time efter lod Keiseren mig kalde ind i sit Værelse og sagde til mig: "Constant, jeg reiser. Jeg troede at kunne tage Eder med mig; men jeg har overveiet, at flere Vogne vilde tildrage sig Opmærksomhed; det er af Vigtighed, at jeg ikke bliver opholdt. Jeg har givet Ordre til at I kan reise strax efterat mine Heste ere komne tilbage; da maa I følge mig i en ringe Afstand." Jeg leed meget af min Sygdom; derfor vilde Keiseren ikke tillade, at jeg sad hos Kudsken, saaledes som jeg bad ham om, for at kunne yde ham alle de Tjenester, hvortil han var vant. Han sagde til mig: "Nei, Constant; I skal følge mig i en Vogn, og jeg haaber, at I vil ankomme i det seneste en Dag efter mig." Han reiste med Hertugen af Vicenza; Roustan sad hos Kudsken; man lod spænde fra min Vogn, og jeg blev tilbage til min store Sorg.

Keiseren var reist om Natten. Den følgende Morgen, i Dagbrækningen, vidste hele Armeen det. Man kan ikke forestille sig det Indtryk, som denne Ef-

terretning gjorde; Modløsheden steeg til det høieste; mange af Soldaterne brugte fornærmelige Udtryk, og bebreidede Keiseren, at han havde forladt dem; det var et almindeligt Forbandelsesskrig. Prindsen af Neufchatel var i en heftig Urolighed, og spurgte Alle, om man ikke havde Efterretninger. Skjøndt han selv var den, der først maatte erholde dem, frygtede han dog for, at Napoleon skulde blive opsnappet af Kosakkerne; thi han havde kun en svag Escorte; og havde man kunnet erfare hans Afreise, da er der ingen Tvivl om, at man vilde have opbudt alle Anstrengelser, for at bemægtige sig ham.

Denne Nat, den 6te, steeg Kulden endnu mere; den maa have været særdeles streng, efterdi man fandt Fugle paa Jorden, der vare ganske stivfrosne. Soldater, som havde sat sig ned, med Hovedet støttet i Hænderne og Overkroppen bøiet fremad, for mindre at føle deres Maves Tomhed, lode sig henrive af Søvnen, og bleve fundne døde i denne Stilling. Naar vi trak Veiret, frøs vor Aande fast i vore Øienbryn; smaae hvide Iistapper hang i Soldaternes Skjæg og Knebelsbarter; for at stille sig derved, opvarmede de Hagen ved Bivouac-Ilden; man indseer let, at en Mængde af dem ikke gjorde det ustraffet. Artilleristerne holdt deres Hænder tæt til Hestenes Næseborer, for at søge nogen Varme ved disse Dyrs vældige Pust. Deres Kjød var Soldaternes sædvanlige Næring; man saae dem kaste store Stykker af dette Kjød paa Kul; og da Kulden stivnede det, kunde det transporteres uden at tage Skade, ligesom saltet Flesk; Krudtet af Patronerne tjente i Stedet for Salt.

Samme Nat havde vi en ung Pariser med os af en meget rig Familie, der havde søgt en Ansættelse blandt Keiserens Officianter. Han var meget ung, og var bleven optagen iblandt de yngre Kammerlakeier. Den stakkels Knøs gjorde sin første Reise. Han blev angreben af Feberen, da vi forlode Moskow, og han var saa slet denne Aften, at man ikke kunde tage ham ud af den Garderobevogn, hvori man havde lagt ham, forat han kunde blive bedre. Han døde der om Natten, inderligen beklaget af dem, der kjendte ham. Den stakkels Lapouriel var af en indtagende Charakteer, særdeles dannet og sin Families Haab. Han var eneste Søn. Jorden var saa haard, at man ikke kunde grave en Grav til ham, og vi havde den Sorg, at maatte forlade hans Liig, uden at kunne jorde det.

Jeg reiste den følgende Dag, forsynet med en Ordre fra Prindsen af Neufchatel, at man paa enhver Station skulde give mig Heste fremfor alle Andre. Paa den første Station efter Smorghoni, hvorfra Keiseren var reist med Hertugen af Vicenza, var denne Ordre mig af stor Nytte, thi der var kun Heste til en eneste Vogn; til Concurrent om dem havde jeg Grev Daru, der var ankommen paa samme Tid som jeg. Jeg behøver ikke at sige, at jeg, uden Keiserens Befaling at indhente ham saa snart som muligt, ikke vilde have gjort Brug af min Ret til at gaae foran Armeens General-Intendant; men tvungen af min Pligt, foreviste jeg Prindsen af Neufchatels Ordre for Grev Daru, der, efter at have gjennemseet den, sagde til mig: "Det er rigtigt, Hr. Constant; tag kun Hestene;

men, jeg beder Dem, send mig dem tilbage saa hastig som muligt."

Hvor dette Tilbagetog var sørgeligt! Efter mange Besværligheder og Savn ankom vi til Wilna; man maatte passere en lang og smal Bro, for at komme ind i denne By; Artilleriet, Rustvognene optoge Rummet saaledes, at ingen anden Vogn kunde komme forbi. Det hjalp ikke, at man sagde "Keiserens Tjeneste;" man blev modtaget med Forbandelser. Da jeg mærkede, at det var umuligt at komme frem, steeg jeg ud af min Vogn, og saae nu Prindsen af Ahremberg, Keiserens Ordonnants-Officeer, i en ynkelig Tilstand; hans Ansigt var ganske fortrukket; han havde Frost i Næse, Øren og Fødder. Jeg blev smerteligt overrasket ved at see ham saaledes siddende bag paa min Vogn; jeg forsikkrede ham, at dersom han havde underrettet mig om sin hjelpeløse Tilstand, vilde jeg have overladt ham min Plads. Han formaaede neppe at svare mig. Jeg understøttede ham i nogen Tid; men da jeg indsaae, hvor høist nødvendigt det var for os begge at røre os, tog jeg den Beslutning at bære ham. Han var smekker, let og af middelmaadig Væxt. Jeg tog ham paa mine Arme, og arbeidende mig frem med Albuerne, trykkende, puffende og selv puffet, ankom jeg endelig med min Byrde til Kongen af Neapels Hovedqvarteer, hvor jeg anbefalede Prindsen til den Omsorg, som hans Tilstand krævede; hvorefter jeg igjen steeg i min Vogn.

Vi lede Mangel paa Alt. Længe førend vi ankom til Wilna, havde vi, da Hestene vare døde, faaet Befaling at brænde vore Vogne med Alt, hvad de inde-

holdt. Jeg tabte betydeligt paa denne Reise. Jeg havde indkjøbt adskillige Ting af Værdie; Alt blev brændt tilligemed mine Effecter, hvoraf jeg altid havde en stor Mængde paa mine Reiser. Ogsaa en stor Deel af Keiserens Effecter bleve tilintetgjorte paa samme Maade.

En meget smuk Vogn, der nylig var ankommen til Prinds Berthier og endnu ikke havde gjort Tjeneste, blev ligeledes brændt. Ved hvert af disse Baal stode fire Grenaderer, som med fældet Bajonet skulde vaage over at Ingen tog Noget af hvad der skulde offres. Den følgende Dag visiterede man de Vogne, der vare blevne sparede, for at overtyde sig om, at der ingen Effecter vare blevne tilbage. Jeg kunde ikke beholde meer end to Skjorter. Vi sov i Wilna; men den følgende Morgen, meget tidligt, blev der Allarm; man skreg: at Russerne vare udenfor Stadens Porte. Folk kom ganske forvildede og raabte: "Vi ere forlorne!" Kongen af Neapel blev i Hast vækket, sprang ud af Sengen, og gav øieblikkelig Ordre, at Keiserens Officianter skulde reise strax. Jeg overlader til Læseren at forestille sig, med hvilken Forvirring alt dette skete; man fik ikke Tid til at forsyne sig med Noget. Prindsen af Ahremberg blev sat i en af Kongens Vogne, med Alt, hvad man kunde forskaffe sig til de uundværligste Fornødenheder. Vi vare neppe komne ud af Byen, førend vi hørte heftige Skrig bagved os, og Kanonskud ledsagede af stærke Geværsalver. Vi maatte op ad en steil og glat Bakke; Hestene vare udmattede; man kom ingen Vei. Vognen med Pengekassen maatte lades i Stikken, og en Deel af Pengene blev plyndret af Folk,

som hundrede Skridt derfra vare nødte til at kaste fra sig, hvad de havde taget, for blot at frelse Livet.

XL.

Under hele det russiske Feldttog boede Keiseren i Almindelighed meget slet; imidlertid maatte man finde sig i Nødvendigheden, skjøndt det, sandt at sige, faldt noget haardt for Folk, der næsten altid havde boet i Palladser. Keiseren gjorde ikke mange Omstændigheder, og følgelig maatte de Andre ogsaa tage til Takke. Ifølge det af den russiske Politik antagne System, at sætte Ild paa Alt, havde de velhavende Folk, idet de trak sig længere tilbage i Landet, kun efterladt Fienden Ruinerne af deres Huse. Det er unegteligt, paa den hele Vei, som førte til Moskow, med Undtagelse af de noget betydeligere Byer, vare Vaaningerne jammerlige nok. Efter lange og trættende Marscher vare vi særdeles heldige, naar vi traf paa en ussel Bondeby, som Keiseren da strax udkaarede til Hovedqvarteer. Eierne af disse elendige Affkroge pleiede dog gjerne, naar de forlode dem, at efterlade to eller tre slette Stole og Træsenge, hvori der boede en rigelig Overflødighed af det Utøi, som ingen Invasion forstyrrer. Man tog det mindst smudsige Værelse, naar det heldigviis befandtes at være det luftigste. Saasnart Kulden lod sig fornemme, savnede vi, som man veed, ikke Luftstrøm eller Træk. Naar Localet var valgt og man havde bestemt sig til at blive der, lagde man et Teppe paa Gulvet, og opstillede Keiserens Jernseng. Paa et slet Bord satte man det aabne Reiseskrin, hvori fandtes Alt, hvad der kan være behageligt eller nyttigt i et Sovekammer. Reise-

skrinet indeholdt tillige et Frokost-Service for flere Personer. Man udkrammede al denne Luxus, naar Keiseren beværtede sine Marschaller. Man maatte, hvor nødigt man end vilde, nedlade sig til Borgerfolks Levemaade: havde Huset to Værelser, da tjente det ene baade til Sovekammer og Spisestue, og det andet blev taget til Arbeidscabinet for Hans Majestæt. Bogkassen, Landkortene, Portefeuillen, et Bord bedækket med et grønt Teppe, udgjorde hele Bohavet. Dette var Conseilsalen. Fra disse Betlerstuer udgik de raske og bestemte Beslutninger, der forandrede en Slagorden og ofte en Dags Lykke, hine livlige og energiske Proclamationer, der saa hurtigt opmuntrede den modløse Armee. Indeholdt vor Bolig tre Værelser, et yderst sjeldent Tilfælde, da blev det tredie bestemt for Prindsen af Neufchatel, der altid sov saa nær som muligt. Vi fandt meget ofte i disse slette Vaaninger nogle halvraadne Meubler af en bizar Form; smaae Figurer af Gibs eller Træ, Helgene eller Helgeninder, som Eierne havde ladet blive tilbage. Men almindeligviis fandt vi fattige Folk i disse Boliger; de vare blevne tilbage, da de ikke havde noget at frelse fra Erobring. Disse Godtfolk syntes meget undseelige, fordi de ikke kunde tage bedre imod de Franskes Keiser. De gave, hvad de havde, og vi saae derfor ikke mere snurt til dem. Flere Fattige end Rige i Rusland have modtaget Keiseren i deres Huse. Kreml var det sidste af de fremmede Kongers Palladser, hvor Hans Majestæt sov under det russiske Feldttog.

Naar vi ingen Huse traf paa Marschen, opsloge vi Keiserens Telt. For da at anbringe flere Værelser deri, deelte man det i tre Dele ved Forhæng. I det

ene sov Keiseren; i det andet var Cabinettet; i det tredie opholdt Adjutanterne sig tilligemed de tjenstgjørende Officianter. Dette Værelse tjente i Almindelighed Keiseren til deri at holde sine Maaltider, som bleve tilberedte udenfor. Jeg sov alene i Værelset. Roustan, der fulgte Hans Majestæt naar han reed ud, sov i Sidegangene af Teltet, for ikke at blive afbrudt i en Hvile, som han høiligen trængte til. Secretairerne sov enten i Cabinetterne eller Sidegangene. De høiere Officerer og Huusofficianterne spiste hvor og hvorledes de kunde. Ligesom de simple Soldater, toge de ikke i Betænkning at spise med Fingrene.

Prinds Berthier havde sit Telt i Nærheden af Keiserens. Han spiste altid Frokost og til Middag med Hans Majestæt. Forbindelsen imellem disse to uadskillelige Venner var meget rørende, og fornegtede sig sjeldent. Imidlertid troer jeg, at der var en lille Uenighed imellem dem, da Hans Majestæt forlod Moskow-Armeen. Den gamle Marschal vilde reise med ham. Keiseren afslog det. Da paafulgte der en noget heftig Disput, som dog ikke havde videre Følger.

Paa dette Feldttog, meer end paa noget andet, stod Keiseren ofte op om Natten, tog sin Sloprok paa, og arbeidede i sit Cabinet. Meget ofte var han plaget af Søvnløshed, som han ikke kunde bekjæmpe. Da forekom Leiet ham utaaleligt, han stod pludselig op, greb en Bog, og gav sig til at læse, idet han spadserede frem og tilbage i alle Retninger. Naar han følte sit Hoved noget forfrisket, lagde han sig igjen. Det var sjeldent, at han to Nætter efter hinanden sov en stadig Søvn. Ofte blev han saaledes siddende i sit Cabinet

indtil Toilet-Tiden; da gik han ind i Værelset, og jeg klædte ham paa. Keiseren var meget omhyggelig for sine Hænder; dog hændte det flere Gange under dette Feldttog, at han glemte denne lille Forfængelighed. I den stærke Hede bar han ikke mere Handsker, da han fandt det altfor ubeqvemt, hvorfore da ogsaa hans Hænder vare blevne stærkt solbrændte. Da det blev koldt, kom Handskerne atter i Brug. Han udholdt Kulden med stort Mod; men man bemærkede dog, at han physisk leed meget deraf. —

Mange Mennesker indbilde sig, at det var nok at være hos Keiseren, for at befinde sig fuldkommen vel, selv i Feldten. Det er en stor Vildfarelse, som Kongerne og Prindserne, der have fulgt Hans Majestæt i hans Krige, kunne modbevise. Naar saa fornemme Personer savnede de nødvendige Beqvemmeligheder, da kan man tænke, at de, der vare ansatte i de forskjellige Tjenester, befandt sig meget slet. Man har seet Keiseren selv meget ofte undvære disse almindelige Beqvemmeligheder, der vilde have været ham særdeles behagelige efter Dagens Anstrengelser. Den stakkels Soldat havde aldrig, i sin Armod, den Ubehagelighed, at see en scandaleus Luxus og Overflødighed hos sine Overmænd. Armeens første Generaler gnavede ofte paa deres Munitionsbrød med lige saa megen Fornøielse som den simple Soldat. Paa Tilbagetoget kunde Elendigheden ikke være mere almindelig. Denne Forestilling, at Ulykken deeltes lige af Alle, bidrog overordentligt til at vække Haab og Kraft selv hos de meest Forsagte. Man kan ogsaa sige, at der aldrig herskede nogen mere gjensidig

Sympathie mellem Cheferne og deres Soldater. Jeg kunde anføre tusinde Exempler til Bekræftelse herpaa.

Naar Aftenen kom, bleve Vagtfyrene tændte; de heldigste Marodeurer indbøde nogle af deres Kamerater til at dele deres Tractement. I disse Elendighedens Dage vare nogle Stykker grilleret Hestekjød et meget fattigt, og dog godt Maaltid at byde. Man saae mange Soldater berøve sig selv en god Portion, for at byde deres Chefer den. Egoismen var ikke saa almindelig, at det ædle franske Galanterie jo Tid efter anden lod sig tilsyne og mindede om Frankrigs lykkelige Dage. Halm var det almindelige Leie, og mange af Marschallerne, der i Paris sov i herlige Duunsenge, fandt ikke hiint Leie for haardt i Rusland.

Hr. de Bausset fortalte mig med meget Lune, at da han en af disse Nætter laae med en heel Deel Andre paa en Smule Halm i et meget indskrænket Locale, spadserede Adjutanterne, som vare kaldte til Hans Majestæt, uden Barmhjertighed hen over Benene af deres sovende Kamerater, der vare saa heldige ikke at besværes af de Gigtsmerter, hvoraf Hr. de Bausset leed, og som ikke bleve formindskede ved saa heftige og hyppige Trykninger. Han raabte med en klagende Stemme: "Det er da et sandt Slagterie," trak sine Been ind under sig, og krøb sammen i en Krog, indtil denne Gaaen og Kommen ophørte for nogen Tid.

Man forestille sig store, smudsige Værelser uden Bohave, hvor Vinden farer igjennem alle Vinduerne, hvis Ruder forstørstedelen ere i Stykker; forfaldne Mure; en stinkende Luft, som vi opvarmede det bedste vi kunde med vor Aande; et stort Strøleie af Halm, redet som

for Heste; paa dette Leie Mennesker, der klapprede med Tænderne af Kulde, flyttede sig frem og tilbage, pressede sig mod hinanden, knurrede og bandede; Nogle kunde ikke lukke et Øie; Andre, som vare heldigere, snorkede paa det yndigste; og midt under denne Sammenhobning af Fødder og Been Anskrigene om Natten, naar der kom en Ordre fra Keiseren; og man vil da kunne gjøre sig en Idee om Qvarteret og Gjesterne.

Jeg for min Person har under hele dette Feldttog ikke en eneste Gang klædet mig af, for at komme i Seng; thi vi fandt ingensteds Senge; men maatte bøde derpaa ved eet eller andet Middel. Det er en bekjendt Sandhed, at Nøden gjør opfindsom, og vi søgte paa følgende Maade at afhjelpe denne Mangel i vort Ameublement. Vi havde ladet gjøre store Sække af groft Lærred, hvori vi krøbe ind med hele vor Person, for derefter at kaste os paa en Smule Halm, naar vi havde været saa heldige at finde noget. I flere Maaneder var dette den eneste Maade, hvorpaa jeg fik nogen Hvile om Natten, og der hengik endda oftere fem til sex Nætter, uden at jeg kunde nyde nogen Ro, da jeg uafladelig maatte gjøre Tjeneste.

Naar man betænker, at alle disse smaae Lidelser gjentoges hver Dag, at vi, naar Natten kom, ikke engang havde en Seng, hvori vi kunde udhvile vore afkræftede Lemmer, da vil man kunne gjøre sig en Forestilling om vor Tjenestes Besværligheder. Aldrig undslap der Keiseren den ringeste Knurren af Utaalmodighed, naar han plagedes af saa mange Ubeqvemmeligheder. Hans Exempel gav os et heit Mod, og omsider vænnede vi os saaledes til dette usmaskige og trættende Liv, at

vi, uagtet Kulden og alle de Savn, vi vare underkastede, endog hyppigen spøgede med vore Værelsers magre Udseende. Keiseren leed under hele Feldttoget kun ved de Andres Lidelser. Hans Helbred var temmelig hyppigen saa angrebet, at det opvakte Uroliged, i Særdeleshed naar han negtede sig enhver ualmindelig Hvile. Imidlertid saae jeg ham meget ofte underrette sig om, hvorledes Alt gik till omkring ham, om der var Qvarteer for Alle. Han var ikke rolig, forend han fuldkomment havde underrettet sig om alle disse Details.

Hvorvel Keiseren næsten altid havde sin Seng, vare dog de elendige Hytter, hvori man opstillede den, ofte saa smudsige, at jeg, uagtet af den Umage, man gjorde sig for at faae dem rene, meer end een Gang i hans Klæder har fundet et meget besværligt, og i Rusland ganske almindeligt Slags Utøi. Vi have maattet lide meer end Keiseren af denne Plage, da vi savnede reent Linned og andre Klæder at skifte paa; thi den største Deel af vore Effetter vare blevne brændte tillige med de Vogne, som indeholdt dem. Denne Forholdsregel var, som man veed, bleven tagen af gode Grunde: Alle Hestene vare døde af Kulde og Mangel.

Vi havde just ikke noget synderlig bedre Leie i Czarernes Pallads, end i Bivouaken. I nogle Dage havde vi havt Madratser; men et stort Antal saarede Officerer leed Mangel derpaa, og Keiseren lod give dem vore. Vi gjorde dette Offer med sand Velvillie, og Tanken om at vi lindrede Mennesker, der vare ulykkeligere end vi, vilde have bragt os til at finde det haardeste Leie godt. Forresten havde vi i dette Feldttog meer end

een Gang Leilighed til at lære at tilsidesætte enhver Følelse af Egoisme og smaalig Personlighed. Dersom vi havde gjort os skyldige i saadanne Forglemmelser, da vilde Keiseren altid have været ved Haanden, for at minde os om denne simple og saa lette Pligt.

XLI.

Den store Armees kun altfor fameuse 29de Bulletin blev først den 16de December bekjendtgjort i Paris, hvor den, som man veed, udbredte Forfærdelse i alle Classer; og Keiseren, der i kort Afstand fulgte dette høitidelige Manifest om vore Uheld, ankom til sin Hovedstad 48 Timer efter, for ved sin Nærværelse ligesom at svække den slemme Virkning, som denne Meddelelse kunde frembringe. Den 28de, Kl. 11½ om Aftenen, steeg Hans Majestæt af i Tuileriernes Pallads. Det var første Gang, siden han blev Consul, at Paris saae ham efter et Feldttog, uden at han bragte en ny Fred tilbage, som var erhvervet ved vore Vaabens Hæder. De talrige Personer, der af Hengivenhed for Keiserinde Josephine altid havde seet eller troet at see i hende en Art Talisman, som sikkrede Keiserens Lykke, undlode ikke under disse Omstændigheder at bemærke, at det russiske Feldttog var det første, som var foretaget siden Keiserens Formæling med Marie Louise. Uden at være overtroisk, kan man imidlertid ikke negte, at, om end Keiseren altid var stor, selv da Lykken viste sig ham ugunstig, var der dog en saare mærkelig Forskjel imellem de to Keiserinders Regjering: den ene saae kun Seire, der havde Freden til Følge, og den anden ikkun Krige, vel ikke udenÆre, men uden Resultater, lige

indtil det store og skrækkelige Resultat, Thronfrasigelsen i Fontainebleau.

Men det vilde være at ile altfor langt forud for Begivenhederne, at sysselsætte sig med Ulykker, som et meget lidet Antal Mennesker endnu vovede at forudsee, selv efter Uheldet i Moskow. Ingen var uvidende om, at Kulden og en ødelæggende Temperatur havde bidraget langt mere til vort Nederlag, end Fienden, som vi havde opsøgt i Hjertet af hans afbrændte Hovedstad. Frankrig frembød endnu umaadelige Hjelpekilder, og Keiseren var der, for at benytte dem og forhøie deres Værd. Forresten havde der endnu ikke yttret sig noget Frafald; og med Undtagelse af Spanien, Sverrig og Rusland, talte Keiseren kun Allierede blandt alle det europæiske Fastlands Magter. Sandt er det, at det Øieblik nærmede sig, da General York skulde give Signalet; thi saa vidt jeg mindes, erholdt Keiseren den første Efterretning derom henved den 10de Januar i det følgende Aar, og det var let at see, at Hans Majestæt var dybt nedslagen derover, da han vel forudsaae, at Preussen vilde faae Efterlignere i de andre Corps af den allierede Armee.

I Smorghoni, hvor Keiseren havde forladt Armeen, tænkte Ingen synderligt paa Andet, end at unddrage sig den frygtelige Hurtumhei, hvori vi befandt os. Imidlertid erindrer jeg mig, at efter nogle Øieblikkes Klager over at Keiseren ikke længere var iblandt sine Officeerer, blev Tanken om at vide ham ude af al Fare den herskende Følelse: saa megen Tillid havde man til hans Genie. Iøvrigt havde han ved sin Afreise overdraget Commandoen til Kongen af Neapel,

hvis Tapperhed Armeen beundrede, skjøndt, som man har fortalt mig, nogle Marschaller vare hemmelig skinsyge over hans Kongekrone. Jeg har siden erfaret, at Keiseren var ankommen til Warschau den 10de, efter at have undgaaet at komme igjennem Wilna, ved at kjøre igjennem dens Forstæder, og at han endelig, efter at have passeret Schlesien, var ankommen til Dresden, hvor den gode og trofaste Konge af Sachsen, saa syg han var, havde ladet sig bære hen til Keiseren. Derfra var Hans Majestæt reist over Nassau og Mainz.

Jeg fulgte ogsaa samme Route, men ikke med den samme Hurtighed, skjøndt jeg ingen Tid spildte. Overalt, og i Særdeleshed i Polen, paa de Steder, hvor jeg opholdt mig, blev jeg forundret over den Tryghed, man yttrede. Jeg hørte bestandigt sige, at Keiseren vilde komme tilbage i Spidsen for en Armee af 300,000 Mand. Man havde seet saa overraskende Ting af Keiseren, at Intet syntes umuligt for ham; og jeg erfarede, at han selv paa sin Reise havde sørget for at udsprede disse Rygter, for igjen at vække Indvaanernes Mod. Paa flere Steder kunde jeg kun med Vanskelighed finde Heste; og uagtet al min Iilfærdighed, ankom jeg da heller ikke til Paris førend sex eller otte Dage efter Keiseren.

Dagen efter min Ankomst overtog jeg igjen min Tjeneste hos Keiseren, og gjenfandt ham aldeles saadan, som han havde været førend han begyndte Feldttoget; den samme Rolighed stod malet paa hans Ansigt; man skulde have sagt, at det Forbigangne ikke mere var Noget for ham, og at han, allerede levende i Fremtiden, saae Seiren paany opstillet under sine Fa-

ner, og sine Fiender ydmygede og overvundne. Hvad mig angik, da vil jeg ikke dølge, at det var mig en smertelig Følelse, da jeg første Gang i mine Fritimer besøgte de offentlige Promenader i Paris: jeg forbauses over den ualmindelige Mængde Mennesker, som jeg mødte i Sørgeklæder: det var Koner eller Søstre til vore Tappre, der vare omkomne paa Ruslands Marker; men jeg beholdt denne pinlige Bemærkning hos mig selv. —

— Uagtet Keiseren efter sin Tilbagekomst fra dette Feldttog havde overordentlig travlt, og tilbragte det Meste af Dagen og en Deel af Natten med at arbeide i sit Cabinet, viste han sig dog hyppigere offentligt, end forhen. Han gik ud næsten uden Følge; den 2den Januar 1813 f. Ex. erindrer jeg mig, at han i Selskab med Marschal Duroc gik ud og besaae Arbeiderne ved flere Bygninger, blandt andre ved Børs-Palladset, om hvilket Hans Majestæt ofte talede som om det skjønneste, der skulde komme til at existere i Europa. Overhovedet var Passionen for Monumenter, næst for Krigen, den meest levende hos Keiseren. Kulden var meget streng, medens Hans Majestæt overlod sig til disse næsten eensomme Excursioner; men vistnok var Kulden i Paris en mild Temperatur for alle dem, der kom tilbage fra Rusland.

Jeg bemærkede i denne Epoke, nemlig i Slutningen af 1812 og i Begyndelsen af 1813, at Keiseren aldrig havde været saa hyppigen paa Jagt. To eller tre Gange om Ugen hjalp jeg ham at iføre sig sin Jagtklædning, som han og alle Personer af hans Følge bare, overeensstemmende med den fra det gamle Monarkie fornyede

Skik. Flere Gange ledsagede Keiserinden ham i Calesche, skjøndt Kulden var meget heftig; men naar han havde sagt Noget, kunde det ikke hjelpe at gjøre Indvendinger. Da jeg vidste, hvor meget Jagtforlystelserne kedede Hans Majestæt, undredes jeg meget over den nye Smag, der var kommen over ham. Men jeg erfarede snart, at Keiseren handlede saaledes blot af Politik. En Dag, da Marschal Duroc var i hans Værelse, medens jeg iførte ham hans grønne, guldgallonerede Kjole, hørte jeg Keiseren sige til Marschallen: "Det er nødvendigt, at jeg gjør mig Motion, og at Journalerne tale derom, siden disse elendige engelske Blade hver Dag gjentage, at jeg er syg, at jeg ikke kan røre mig, at jeg ikke længer duer til noget. Men Taalmodighed! .... Jeg skal snart vise dem, at jeg er lige saa karsk paa Legeme som paa Sjel." Overhovedet troer jeg, at Jagtøvelsen, brugt til Maade, var meget gavnlig for Keiserens Sundhed; thi jeg havde aldrig seet ham ved bedre Befindende, end netop paa den Tid, da de engelske Journaler fandt for godt at gjøre ham syg og maaskee ved deres løgnagtige Efterretninger bidroge til at gjøre hans Helbred endnu bedre.

XLII.

Efterat Keiseren havde forladt Armeen og, som man har seet, overladt Commandoen til Kongen af Neapel, havde Hans sicilianske Majestæt selv nedlagt den ham betroede Commando og overdraget den til Prinds Eugen, idet han afreiste til sine Stater. Keiseren var meget begjerlig efter de Nyheder, som han erholdt fra Posen, hvor Hovedqvarteret var i Slutningen af

Februar og Begyndelsen af Marts; men Vicekongen havde næsten ikke Andet under sin Commando, end Ruiner af de forskjellige Corps, af hvilke nogle kun repræsenteredes af et ganske lidet Antal Folk. Iøvrigt var der, hver Gang Russerne viste sig med overlegen Styrke, intet Andet at gjøre, end at trække sig tilbage; og hver Dag i hele Martsmaaned bleve Efterretningerne meer og mere foruroligende. Keiseren bestemte sig da i Slutningen af Marts til med det Allerførste at reise til Armeen.

Allerede i temmelig lang Tid havde Keiseren, i Anledning af Mallets Forsøg under hans sidste Fraværelse, yttret sig om den Fare, at lade Regjeringen være uden Overhoved, og Journalerne havde været opfyldte med Anmodninger om de brugelige Ceremonier, naar Regentskabet fordum havde været overdraget til Dronninger. Da man blandt Publicum kjendte det af Hans Majestæt hyppigen anvendte Middel, at forberede den offentlige Mening paa hvad han havde isinde at gjøre, blev Ingen forundret over at see ham, før Afreisen, betroe Regentskabet til Keiserinde Marie Louise, skjøndt Omstændighederne endnu ikke havde tilladt ham at foretage Kronings-Ceremonien med hende, saaledes som det længe havde været hans Ønske. Keiserinden aflagde den høitidelige Eed i det elyseiske Pallads i Stor-Dignitariernes og Ministrenes Nærværelse. Hertugen af Cadore blev udnævnt til Regentskabs-Secretair, for at raade Hendes Majestæt i Overeensstemmelse med Erkecantsleren; Commandoen over Garden blev betroet til General Caffarelli.

Keiseren reiste fra St. Cloud den 15de April Kl. 4 om Morgenen. Den følgende Dag, henimod Midnat, drog han ind i Mainz. Ved sin Ankomst erfarede Hans Majestæt, at Erfurt og hele Westphalen vare i den heftigste Bevægelse; denne Efterretning gav hans Marsch en ubeskrivelig Hurtighed; Kl. 8 var han i Erfurt. Han opholdt sig kun kort Tid i denne Stad, og de Oplysninger, som han her indhentede, beroligede ham fuldkomment med Hensyn til Feldttogets Følger. Da Keiseren forlod Erfurt, vilde han passere gjennem Weimar, for at hilse paa Storhertuginden; han besøgte hende samme Dag og Time, som Keiser Alexander begav sig fra Dresden til Töplitz, for at besøge den anden Hertuginde af Weimar (Arveprindsessen, hans Søster).

Storhertuginden modtog Keiseren med en Ynde og Værdighed, der fortryllede ham. Deres Samtale varede næsten en halv Time. Da Hans Majestæt forlod hende, sagde han til Prindsen af Neufchatel: "Denne Kone er altid overraskende; hun har i Sandhed en stor Mands Hoved." Hertugen vilde ledsage Keiseren til Borgen Eckartsberg, hvor Hans Majestæt beholdt ham hos sig til Middag.

Keiseren havde her kun to Værelser; hans Følge camperede paa Trappens Repose og Trin. Intet var Overordentligere, end at see denne lille By saaledes for nogle Timer forvandlet til Hovedqvarteer. Paa en af Leire, Bivouaker og Militairparker omgiven Plads, midt imellem meer end tusinde Vogne, der krydsedes, kom imellem hinanden og hang sammen paa alle Kan-

ter, saae man Regimenterne, Trosset, Artilleriet, Rustvognene o. s. v. langsomt defilere forbi. Efter dem kom Hjorde af Oxne, afvexlende med Marketendervogne; saa lette og skrøbelige Kjøretøier, at det mindste Stød kunde beskadige dem; derefter Marodeurerne, som bragte Fourage, Bønderne, som nødtvungne kjørte Vognene under Skjelden og Banden, til Latter for vore Soldater; Courerer, Ordonnantser, Adjutanter, galopperende gjennem denne Mængde Mennesker og Dyr, af de meest brogede og afstikkende Farver. Føier man hertil Hestenes Vrinsken, Oxernes Brølen, Larmen af Hjulene paa Steenbroen, Soldaternes Raaben, Trompeterne, Trommerne, Indvaanernes Reclamationer, fire hundrede Personer, der paa eengang forlange den samme Ting, talende Tydsk til Italienerne, Fransk til Tydskerne: hvorledes kan man da gjøre sig en Forestilling om, at det var muligt for Keiseren at være lige saa rolig, at befinde sig lige saa vel midt i denne Helvedes Larm, som i sit Cabinet i Tuilerierne eller St. Cloud? Og dog var det saa; siddende foran et slet, med en Art Dug bedækket Bord, med et Kort for Øinene, Passer og Pen i Haanden, ganske fordybet i sine Planer, yttrede han ikke den ringeste Utaalmodighed; man skulde have sagt, at Intet af Larmen udenfor naaede hans Øren.... Men hørtes der et Skrig af Smerte noget Sted, da opløftede han Hovedet i samme Øieblik, og forlangte strax, at man skulde erkyndige sig om hvad der kunde være skeet. Denne Evne til saa fuldkomment at afsondre sig fra Alt, hvad der omgiver os, er meget vanskelig at erhverve; Ingen i Verden har besiddet den i den Grad, som Hans Majestæt.

Den 1ste Mai var Keiseren i Lützen. Slaget blev først leveret den følgende Dag. Paa denne Dag, henimod Kl. 6 om Aftenen, blev den brave Marschal Bessieres, Hertug af Istrien, bortreven af en Kanonkugle i det Øieblik, da han, holdende paa en Bakke, indsvøbt i en lang Kappe, som han havde taget paa, for ikke at blive bemærket, havde givet Ordre til at begrave Brigaderen af hans Escorte, som en Kanonkugle havde henstrakt død nogle Skridt fra ham.

Fra de første Campagner i Italien havde Hertugen af Istrien næsten aldrig forladt Keiseren; han havde ledsaget ham paa alle hans Feldttog, bivaanet alle hans Batailler og stedse udmærket sig ved et Mod, der kunde bestaae enhver Prøve, ved en Retskaffenhed og Frimodighed, der vare kun altfor sjeldne blandt de høie Personer, af hvilke Hans Majestæt var omgiven. Han havde gjennemgaaet næsten alle Officeergrader i Keisergarden; og hans store Erfarenhed, hans udmærkede Egenskaber, hans gode Hjerte og hans urokkelige Hengivenhed havde gjort ham i høi Grad elsket af Hans Majestæt.

Keiseren blev heftigt bevæget ved at erfare Marschallens Død; han forblev nogle Øieblikke maalløs, med nedbøiet Hoved og Øinene fæstede paa Jorden. "Vel," sagde han, "han er død Turennes Død; hans Lod er misundelsesværdig." Derpaa foer han med Haanden hen under Øinene, og forlod hurtigt sin Plads.

Marschallens Legeme blev balsomeret og bragt til Paris; Keiseren skrev et hjerteligt Brev til Hertuginden af Istrien, hvori han lovede at antage sig hende og hendes Børn. — Kongen af Sachsen lod opreise et Mo-

nument for Hertugen af Istrien paa det Sted, hvor han var falden.

Seieren, der længe var tvivlsom i dette Slag ved Lützen, blev kun saameget ærefuldere for Keiseren. Det var i Særdeleshed de unge Conscriberede, som vandt den. De kjæmpede som Løver. Marschal Ney havde forresten ventet det; thi før Slaget sagde han til Keiseren: "Sire, giv mig mange af disse smaae unge Mænd .... Dem kan jeg føre hen, hvor jeg vil. De gamle skjæggede Karle forstaae lige saa meget som vi; de overlægge; de have altfor megen Koldblodighed; men disse uforsagte Børn kjende ingen Vanskeligheder; de see altid lige ud, og hverken til Høire eller Venstre."

Virkelig angrebe Preusserne, midt under Slaget, commanderede af Kongen i egen Person, Marschal Ney's Corps med saa megen Forbittrelse, at de bragte det til at vige; men de Conscriberede toge ikke Flugten: de oppebiede Slagene, forenede sig igjen Pelotonviis, og omgik saaledes Fienderne, idet de af alle Kræfter raabte: "Keiseren leve!" Denne lod sig tilsyne; da, efter at have fattet sig ovenpaa det frygtelige Angreb, de havde lidt, electriserede af Heltens Nærværelse, angrebe de nu paa deres Side med en mageløs Heftighed. Hans Majestæt selv var forbauset derover. "I tyve Aar," sagde han, "har jeg nu commanderet franske Armeer, men jeg har endnu aldrig seet saa megen Tapperhed og Opoffrelse." — Man maatte ogsaa have seet disse unge saarede Soldater, nogle berøvede en Arm, et Laar, med en svag Gnist af Liv tilbage, forsøge paa at reise sig op fra Jorden, naar Keiseren nærmede sig, og at raabe saa høit som Kræfterne tillode dem: "Keiseren

leve!" Taarerne kumme mig i Øinene, naar jeg tænker tilbage paa denne saa glimrende, saa kraftige og modige Ungdom.

Den samme Tapperhed, den samme Begeistring udviste vore Fiender; Chasseurerne af den preussiske Garde vare næsten alle unge Folk, der vare første Gang i Ilden; de styrtede Døden imøde, og faldt i Hundredviis, uden at have veget et Skridt.

I intet Slag, troer jeg, har Keiseren været saa øiensynligen beskjermet af sin Lykke. Kuglerne pebe ham om Ørene; de bortreve Stykker af hans Hests Bidsel og Tøi; Kanonkugler og Granater rullede hen for hans Fødder: han blev urørt. Man saae alt dette, og Enthusiasmen fordobbledes.

I Begyndelsen af Slaget bemærkede Keiseren en fremrykkende Bataillon, hvis Chef to eller tre Dage tilforn var bleven suspenderet fra sin Tjeneste for en temmelig let Disciplinfeil. Den arme Officeer marscherede i det andet Geled af sine Soldater, af hvem han var tilbedet. Keiseren seer ham, lader Bataillonen gjøre Holdt, tager Officeren ved Haanden, og stiller ham igjen i Spidsen for hans Trop. Virkningen, som denne Scene frembragte, lader sig ikke beskrive.

Den 8de Mai, Kl. 7 om Aftenen, holdt Keiseren sit Indtog i Dresden, og tog Palladset i Besiddelse, som Keiseren af Rusland og Kongen af Preussen havde forladt samme Dags Morgen. I nogen Afstand fra Barriererne blev Keiseren hilset af en Deputation fra Municipalitetet i denne Stad. "I fortjente," sagde han til disse Deputerede, "at jeg skulde behandle Eders Land som erobret. Jeg veed Alt, hvad I have gjort,

medens de Allierede vare i Besiddelse af Eders Stad; jeg har Listen over de Frivillige, som I have eqviperet og væbnet imod mig med en Ædelmodighed, der satte Fienden selv i Forundring; jeg veed, hvilke Forhaanelser I saa rundeligen have tilladt Eder imod Frankrig, og hvor mange uværdige Skamskrifter I nu maae skjule eller opbrænde. Jeg er ikke uvidende om de Glædesyttringer, I lagde for Dagen, da Kiseren af Rusland og Kongen af Preussen vare indenfor Eders Mure. Eders Huse ere endnu prydede med Guirlander, og vi see endnu paa Eders Steenbro de Blomster, som Eders unge Piger strøede paa deres Vei. Imidlertid vil jeg tilgive Alt. Velsigner Eders Konge; thi ham er det, som frelser Eder, og jeg tilgiver Eder kun af Kjærlighed til ham. En Deputatjon af Eder skal afgaae, for at bede ham om at gjengive Eder sin Nærværelse. Min Adjutant, General Durosnel, skal være Eders Gouverneur. Eders gode Konge selv kunde ikke gjøre et bedre Valg."

I det Øieblik, Keiseren drog ind i Staden, erfarede han, at en Deel af den russiske Arrieregarde søgte at sætte sig fast i Neustadt, der ved Elben adskilles fra Altstadt, som var falden i vore Troppers Magt. Strax gav Hans Majestæt Befaling, at der skulde gjøres Alt, for at udjage denne Rest af Tropper, og en heel Dag var der uafladelig Kanonade og Geværfalver i Staden fra den ene Bred til den anden. Kugler og Granater faldt som Hagel paa det Terrain, hvor Keiseren opholdt sig. En Granat sønderslog i Nærheden af ham Skilderummet for et Krudtmagazin, og kastede Stumperne i Hovedet paa ham. Lykkeligviis kom der ikke Ild til

Krudtet. Nogle Minuter efter faldt en anden Granat imellem Hans Majestæt og nogle Italienere. De bukkede sig, for at undgaae Virkningerne af Explosionen. Keiseren saae denne Bevægelse, gav sig til at lee, og raabte til dem: "Ah! coglioni! non fa male."

Den 11te Mai om Morgenen vare Russerne paa Flugten og forfulgte, og den franske Armee rykkede ind i alle Dele af Staden. Keiseren forblev hele Dagen paa Broen, for at see Tropperne defilere forbi. Den følgende Dag, Kl. 10, væbnede Keisergarden sig, og stillede sig i Slagorden paa Pirna-Veien; Keiseren holdt Mynstring over den, og sendte General Flahaut forud. Kongen af Sachsen ankom henimod Middag; da de to Souverainer traf sammen, omfavnede de hinanden, og fulgtes ad ind i Dresden, under almindeligt Jubelraab.

General Flahaut, der var gaaet Kongen af Sachsen imøde med en Deel af den keiserlige Garde, erholdt af denne gode Konge de meest smigrende Beviser paa Tilfredshed og Erkjendtlighed. Det er umuligt at vise mere Godmodighed, mere Blidhed, end Kongen af Sachsen. Keiseren sagde om ham og hele hans Familie, at det var en sand patriarkalsk Familie, og at alle de Personer, hvoraf den bestod, med høie Dyder forenede en overvættes Godhed, der maatte gjøre dem tilbedede af deres Undersaatter. Hans Majestæt bar altid den meest deeltagende Omhu for denne Fyrste. Saa længe Krigen varede, sendte han hver Dag Courerer, for at underrette Kongen om de mindste Omstændigheder; han kom selv saa ofte som han kunde, og han var altid i Omgang med ham fuld af denne Elskvær-

dighed, som han saa godt vidste at antage og gjøre uimodstaaelig, naar han vilde.

Nogle Dage efter sin Ankomst til Dresden havde Hans Majestæt en lang Samtale med Kongen af Sachsen, hvori Talen fornemmelig var om Keiser Alexander. Denne Fyrstes Fortrin og Feil bleve vidtløftigen afhandlede, og Resultatet af Samtalen var, at Keiser Alexander havde været oprigtig under Sammenkomsten i Erfurt, og at der maatte have været anvendt meget forviklede Intriguer, for at bringe ham til saaledes at sønderrive alle Venskabsbaand imellem dem. "Souverainerne ere saare ulykkelige," sagde Hans Majestæt; "altid skuffede, altid omringede af Smigrere eller troløse Raadgivere, hvis første Fornødenhed er at forebygge, at Sandheden kan trænge frem til deres Herres Øren, skjøndt det er ham saa magtpaaliggende at erfare den."

Derefter kom de to Souverainer til at tale om Keiseren af Østerrig. Hans Majestæt syntes dybt bedrøvet over at hans Forbindelse med Erkehertuginde Marie Louise, som han bestræbte sig for at gjøre til den lykkeligste Kone, ikke havde frembragt den Virkning, som han haabede, nemlig at erhverve ham hans Svigerfaders Tillid og Venskab. "Men jeg er ikke født Souverain," sagde Keiseren, "det er maaskee derfor ... Og dog, jeg skulde have troet, at denne Omstændighed var en Adkomst mere til de Franskes Venskab. Jeg kan aldrig, det føler jeg, overtale mig til at troe, at deslige Baand ikke skulde være stærke nok til at fastholde Keiseren af Østerrig i min Alliance; thi jeg er dog hans Svigersøn; min Søn er hans Dattersøn; han elsker

sin Datter; han er lykkelig .... Hvorledes skulde han da kunne være min Fiende?"

Saasnart Keiseren af Østerrig erholdt Efterretning om Seieren ved Lützen og Keiserens Indmarsch i Dresden, skyndte han sig at sende Hr. von Bubna til sin Svigersøn. Han ankom den 16de August om Aftenen, og den Audients, han strax havde hos Hans Majestæt, varede næsten til Kl. 2 om Natten. Da dette gav os Haab om at der vilde blive Fred, dannede vi os i den Anledning tusinde Formodninger, den ene mere beroligende, end den anden; men der henrandt to eller tre Dage, under hvilke vi ikke saae Andet, end Krigstilberedelser, der paa en smertelig Maade skuffede vort Haab. Det var den Gang, at jeg hørte disse Ord undslippe den ulykkelige Marschal Durocs Mund: "Dette bliver altfor langvarigt! Vi ville alle omkomme derved." Han maa vel have ahnet sin Død.

Under hele denne Campagne havde Keiseren ikke et Øieblinks Ro. Dagene henrandt under Træfninger eller Excursioner til Hest, Nætterne under Arbeider i Cabinettet. Jeg har aldrig kunnet begribe, hvorledes hans Legeme kunde modstaae saadanne Anstrengelser, og dog nød han næsten bestandigt det bedste Helbred. Aftenen før Slaget ved Bautzen havde han lagt sig meget sildigt, efter at have visiteret alle Militairposter. Da Ordrerne vare givne, faldt han i en dyb Søvn. Den 20de Mai, Bataille-Dagen, meget tidligt om Morgenen, begyndte Evolutionerne, og vi ventede i Hovedqvarteret med den heftigste Utaalmodighed Kampens Resultat. Men Slaget skulde ikke endes paa denne Dag. Efter en Række af Kampe, alle til vor Fordeel,

skjøndt man gjorde os den alvorligen stridig, vendte Keiseren, om Aftenen Kl. 9, tilbage til Hovedqvarteret, nød et let Maaltid, og forblev sammen med Prinds Berthier indtil Midnat. Resten af Natten tilbragtes under Arbeide, og Kl. 5 om Morgenen var Keiseren paa Benene og færdig til igjen at gaae i Striden.

Tre eller fire Timer efter sin Ankomst paa Kamppladsen, kunde Keiseren ikke modstaae Søvnen, der overvældede ham. Forudseende Dagens Udfald, slumrede han ind paa Skrænten af en Ravin, midt imellem Hertugen af Ragusas Batterier. Man vækkede ham, for at lade ham vide, at Slaget var vundet. Dette Factum, som jeg erfarede om Aftenen, forundrede mig ikke; thi jeg havde allerede bemærket, at Keiseren, naar han maatte give efter for Søvnen, denne Naturens bydende Trang, altid tog den ham fornødne Hvile hvor og hvorledes han bedst kunde, som en ægte Soldat.

Uagtet Kampen var decideret, sloges man dog til Kl. 5 om Aftenen; Kl. 6 lod Keiseren sit Telt opslaae i Nærheden af et afsidesliggende Værtshuus, der havde tjent Keiser Alexander til Hovedqvarteer de to foregaaende Dage. Jeg fik Ordre til at begive mig derhen, og jeg adlød ufortøvet; men Hans Majestæt tilbragte endnu hele Natten med at modtage og lykønske de fornemste Chefer, og at arbeide med sine Secretairer.

Alle de Saarede, der endnu kunde gaae, vare allerede paa Veien til Dresden, hvor talrig Bistand ventede dem; men paa Valpladsen laae meer end 10,000 Franskmænd, Russere, Preussere o. s. v., neppe dragende Aande, lemlæstede, kort, i en ynkelig Forfatning.

Den gode og utrættelige Baron Larrey's og en Mængde Chirurgers Bestræbelser, hvem han opmuntrede ved sit heroiske Exempel, vare ikke engang tilstrækkelige til de første Forbindinger. Og hvilke Midler til at transportere disse Ulykkelige kunde man finde i denne ødelagte Egn, hvor alle Landsbyer vare udplyndrede eller afbrændte, hvor der ei vare Heste eller Vogne tilbage? Skulde man da være nødt til at lade alle disse Mennesker omkomme under de frygteligste Smerter, fordi man ikke kunde bringe dem til Dresden?

Da var det, at disse sachsiske Landfolk, som Krigens Ulykker vel havde kunnet opfylde med Bitterhed og Harme, som saae deres Vaaninger afbrændte, deres Marker ødelagte, vilde give hele Armeen et Exempel paa hvilke ædle Følelser Medlidenheden kan indgyde det menneskelige Hjerte. De bemærkede den grusomme Uroligheid, hvoraf Hr. Larrey og hans Colleger martredes med Hensyn til de ulykkelige Saaredes Skjebne; i et Øieblik kom Mænd, Qvinder, Børn og Oldinger ilende til med Hjulbøre; de Saarede bleve tagne op og satte paa disse skrøbelige Kjøretøier; to eller tre Personer tage fat i hver Trillebør og bringe dem saaledes til Dresden, standsende, hver Gang den Saarede enten ved et Skrig eller et Tegn forlangte Hvile, standsende for at rette paa Forbindingerne, som Bevægelsen havde bragt i Uorden, standsende ved en Kilde, for at give ham at drikke og saaledes mildne Feberen, der fortærede ham. Jeg har aldrig seet noget saa Rørende.

Baron Larrey havde en temmelig heftig Dispüt med Keiseren. Iblandt de Saarede havde man fundet et stort Antal unge Soldater, paa hvis høire Haand de

to Fingre vare sønderrevne. Hans Majestæt troede, at disse stakkels unge Mænd havde gjort det med Villie, for at blive frie for Tjenesten. Han sagde det til Hr. Larrey, der ivrigen benegtede det, erklærende, at det var umuligt, og at en saadan Feighed ikke laae i disse brave Conscriberedes Charakteer. Da Keiseren ikke desto mindre vedblev sin Paastand, blev Hr. Larrey saa varm, at han endog beskyldte ham for Uretfærdighed. Saaledes stode Sagerne, da man erholdt sikkert Beviis for, at disse, hinanden lige Saar alle kom af den Jvrighed, hvormed de unge Soldater ladede og affkjøde deres Geværer, som de ikke vare ret vante til at haandtere. Da indsaae Keiseren, at Hr. Larrey havde havt Ret, og roste ham for hans Standhaftighed i at paastaae hvad han vidste at være sandt. "De er en fuldkommen retskaffen Mand, Hr. Larrey," sagde han; "jeg vilde ønske, at jeg blot var omgiven af Mænd, som De er; men saadanne Mænd ere meget sjeldne."

Dagen efter denne Scene, da Keiseren endnu var dybt rørt over det Tab, han havde lidt i Hertugen af Istrien, skulde han erholde et nyt Stød, maaskee det føleligste af alle, der traf hans Sjel, idet han saae sine gamle Vaabenbrødre falde omkring sig: det var den fortræffelige Marschal Durocs Død. Keiserens Hjerte blev knuust deraf; og der var ikke een iblandt os, der ei offrede ham oprigtige Taarer; saa god og retfærdig, skjøndt streng og alvorlig, var han imod alle de Personer som deres Tjenestes Natur bragte i Berørelse med ham. Det var ikke alene et Tab for Keiseren, der i ham eiede en sand Ven; men jeg vover at sige, at det ogsaa var et Tab for hele Frankrig, som han elskede

lidenskabeligt, og for hvilket han aldrig ophørte at virke ved sine Raad, skjøndt disse ei altid bleve hørte. Marschal Durocs Død var en af disse saa smertelige, saa uventede Begivenheder, som man i længere Tid ikke ret veed om man skal troe, selv da, naar en øiensynlig Virkelighed ikke mere tilstæder noget Selvbedrag.

Omstændighederne ved denne ulykkelige Tildragelse, der udbredte Forfærdelse i hele Armeen, vare disse. Keiseren forfulgte den russiske Arrieregarde, der uophørlig undgik ham. Den havde undgaaet ham tiende Gang maaskee fra om Morgenen, efter at have dræbt og fanget en god Deel af vore Tappre, da to eller tre Kanonkugler, oprodende Jorden for Keiserens Fødder, vakte hans Opmærksomhed og bragte ham til at sige: "Hvad! efter et saadant Slagterie intet Resultat! ingen Fanger! Disse Folk ville ikke levne mig saa meget som et Søm." Neppe havde han sagt dette, førend en Kanonkugle styrter en ridende Chasseur af Escorten til Jorden næsten under Benene paa Hans Majestæts Hest. "Ah, Duroc!" tilføiede han, idet han vendte sig mod Stormarschallen, "Lykken er os gunstig idag!" — "Sire," sagde en Adjutant, der kom galopperende, "i dette Øieblik faldt General Bruyeres." — "Min stakkels Kamerat fra Italien! Er det muligt? Ak, nu har han Ende paa det!" Og da han til Venstre seer en Bakke, hvorfra han bedre kan overskue, hvad der foregaaer, iler han derhen midt i en Sky af Støv; Hertugerne af Vicenza og Treviso, Marschal Duroc og Ingenieurgeneral Kirchener følge ganske tæt bag efter ham; men Vinden jog Støvet og Røgen omkring med en saadan Voldsomhed, at man neppe kunde see hin-

anden. Paa eengang bliver et Træ, som Keiseren kom tæt forbi, truffen af en Kanonkugle, der kaster det halvt om; da Hans Majestæt var kommen op paa Bakken, vender han sig om, for at forlange sine Briller, og seer Ingen uden Hertugen af Vicenza. Hertug Carl af Placenzia kommer til; Dødblegbed bedækker hans Ansigt; han bøier sig hen mod Over-Staldmesteren, og hvisker nogle Ord til ham. — "Hvad er det?" spørger Keiseren heftigt, "hvad er der hændet?" — "Sire," svarer Hertugen af Placenzia grædende, "Stormarschallen er død." — "Stormarschallen død? Duroc? Men De tager feil! han var i dette Øieblik ved Siden af mig!"

Adskillige Adjutanter ankomme med en Page, der bar Keiserens Briller. Den skrækkelige Efterretning blev stadfæstet, idetmindste for en stor Deel. Hertugen af Friaul var endnu ikke død; men Skuddet havde truffet hans Indvolde, og al Kunstens Hjelp var unyttig. Efter at have rystet Træet, var Kuglen faret til Siden, først paa General Kirchener, der faldt steendød til Jorden; derpaa mod Hertugen af Friaul. De Herrer Yvan og Larrey vare hos den Saarede, som man havde bragt til et Huus i Mackersdorf; der var intet Haab om at frelse Marschallen.

At skildre Armeens Forfærdelse og Keiserens Smerte over denne skrækkelige Begivenhed, vilde være umuligt. Keiseren gav mekanisk nogle Ordrer, og vendte tilbage til Leiren. Da han var ankommen til Gardens Qvarteer, satte han sig paa en Tabouret udenfor sit Telt, med nedbøiet Hoved, foldede Hænder, og forblev næsten en Time i denne Stilling, uden at fremføre et Ord.

Imidlertid maatte der tages væsentlige Forholdsregler for den følgende Dag; General Drouot nærmer sig, og spørger med en af Hulken afbrudt Stemme, hvad man skulde gjøre. "Imorgen Alt," svarede Keiseren; og han sagde ikke et Ord mere. "Stakkels Mand!" mumlede nogle gamle Brumbasser af Garden; "han har mistet et af sine Børn."

Ved Nattens Anbrud var Fienden i fuldt Tilbagetog, og da Armeen havde taget sine Positioner, forlod Keiseren Leiren, og ledsaget af Prindsen af Neufchatel, Hr. Yvan og Hertugen af Vicenza, begav han sig til det Huus, hvor man havde bragt Stormarschallen hen. Det var en frygtelig Scene. Trøstesløs omfavnede Keiseren flere Gange denne troe Ven, idet han søgte at vække noget Haab hos ham; men Hertugen, der fuldkomment kjendte sin Tilstand, svarede kun ved at bønfalde ham om at lade ham give Opium. Ved disse Ord gik Keiseren bort; han kunde ikke udholde det længere.

Hertugen af Friaul døde den følgende Morgen. Keiseren befalede, at hans Liig skulde bringes til Paris, for at bisættes i Invalidernes Kirke; han kjøbte det Huus, i hvilket Stormarschallen var død, og overdrog Landsbyens Præst at lade en Steen, hvorpaa var indgravet en af ham selv dicteret Gravskrift, opreise paa det Sted, hvor Sengen stod. Det blev gjort til en Pligt for Husets tilkommende Beboere, at vedligeholde Monumentet.

— Efter Bataillerne ved Bautzen og Würzen rykkede Keiseren ind i Schlesien. Han saae allevegne de Allieredes combinerede Armee flygte for hans, og dette

Skuespil smigrede i høi Grad hans Egenkjærlighed, idet den nærede den Idee hos ham, at han snart skulde see sig som Herre af et rigt og frugtbart Land, hvor Overflødigheden af alle Fornødenheder vilde begunstige hans Foretagender. Flere Gange om Dagen hørte man ham sige: "Ere vi langt fra den og den By? Naar komme vi til Breslau?" Hans Utaalmodighed forhindrede ham iøvrigt ikke fra at sysselsætte sig med alle de Gjenstande, der overraskede ham, saaledes som et Menneske, der var fri for alle Bekymringer, havde kunnet gjøre det; han undersøgte det ene Huus efter det andet, naar han drog igjennem en Landsby; han lagde Mærke til Flodernes og Bjergenes Retning, og indhentede de allermindste Oplysninger, som man kunde eller vilde give ham.

Den 27de Mai, da Hans Majestæt ikke var meer end tre Dagmarscher fra Breslau, mødte han, foran en liden By ved Navn Michelsdorf, adskillige Regimenter russisk Cavallerie, som spærrede Passagen; de vare allerede ganske nær ved Keiseren og hans Generalstab, førend Hans Majestæt endnu havde tænkt paa at betragte dem. Da Prindsen af Neufchatel seer Fienden saa nær, iler han hen til Keiseren og siger til ham: "Sire, de rykke bestandig fremad." — "Ih nu! vi ville ogsaa rykke fremad," svarede Hans Majestæt smilende; "Seer De ikke bagved os?" Og han viste Prindsen det franske Infanterie, der nærmede sig i tætsluttede Colonner. Nogle Salver havde snart fordrevet Russerne fra denne Stilling; men man traf paa dem en Fjerdingvei længere borte, derpaa en halv Miil; man maatte uophørligen begynde forfra. Keiseren vidste det

vel; ogsaa manøvrerede han med den største Præcision. Idet han selv styrede sine Tropper, som rykkede fremad, gik han fra den ene Høi til den anden, undersøgte alle Byer og Landsbyer, for at gjøre sig bekjendt med Positionerne og see de Ressourcer, som han kunde drage af Terrainet. Ved hans Omsorg, ved Virkningerne af hans utrættelige Overblik, forandredes Scenen ti Gange om Dagen. En Colonne var trængt igjennem en Huulvei, gjennem en Skov, gjennem en Landsby; den kunde i samme Dieblik tage en Høi i Besiddelse, til hvis Forsvar et Batterie allerede var ganske færdigt. Keiseren angav alle disse Bevægelser med en beundringsværdig Takt, saa at det blev umuligt at overrumple ham. Han commanderede kun i det Store, overleverende personligen, eller ved sine Ordonnants-Officerer, sine Ordrer til Corpsernes eller Divisionernes Chefer, der igjen meddeelte deres Bataillonschefer dem. Alle de Ordrer, som Hans Majestæt gav, vare korte, bestemte og saa tydelige, at man aldrig havde nødigt at forlange nogen Forklaring. —

— Den 1ste Juni, Kl. 6 om Morgenen, rykkede den franske Avantgarde ind i Breslau, med General Lauriston og General Hogendorp i Spidsen, hvilken Sidste Hans Majestæt i Forveien havde udnævnt til Gouverneur i denne By, Hovedstaden i Schlesien. Saaledes var tildeels det Løfte opfyldt, som Keiseren havde gjort, da han kom tilbage fra Rusland og drog igjennem Warschau: "Jeg vil hente trehundredetusinde Mand. Russernes Held vil gjøre dem dristige; jeg vil levere dem to Slag imellem Elben og Oder, og om et halvt Aar vil jeg igjen være ved Niemen."

Disse to Slag, der bleve leverede og vundne af Conscriberede og uden Cavallerie, havde bragt de franske Vaabens Hæder paa Fode igjen. Kongen af Sachsen var bleven ført i Triumph tilbage til sin Hovedstad. Keiserens Hovedqvarteer var i Breslau, eet af den store Armees Corps stod ved Berlins Porte, og Fienden var fordreven fra Hamborg; Russerne vare i Færd med at blive kastede tilbage indenfor deres Grændser, da Keiseren af Østerrig blandede sig i de to allierede Magters Sager og raadede dem at foreslaae en Vaabenstilstand. De fulgte dette Raad, og Keiseren havde den Svaghed, at samtykke i deres Forlangende. Vaabenstilstanden blev bevilget og underskreven den 4de Juni; og Hans Majestæt gav sig paa Marschen, for at vende tilbage til Dresden. En Time efter sin Afmarsch sagde han: "Dersom de Allierede ikke oprigtigt ønske Freden, kan denne Vaabenstilstand blive meget fordærvelig for os."

Den 8de Juni tilbragte Keiseren Natten i Görlitz. Samme Nat udbrød der Ild i en Forstad, hvor Garden havde opslaaet sit Qvarteer. Kl. 1 om Morgenen ankom en af Stadens Notabler til Keiserens Qvarteer, for at udbrede Allarm og fortælle, at Alt var tabt. Tropperne slukkede Ilden, og man kom endelig og aflagde Hans Majestæt Regnskab for hvad der var passeret. Jeg klædte ham strax paa, da han havde isinde at reise i Dagbrækningen. "Hvor høit kan Tabet anslaaes?" spurgte Keiseren. — "Sire, til syv eller otte tusinde Francs, idetmindste til de meest Trængende." — "Man skal give titusinde, og de skulle uddeles paa Stedet." Indvaanerne erfarede ufortøvet Keiserens Ædel-

modighed; og da han forlod Byen, en Time eller to derefter, blev han hilset af eenstemmige Jubelraab.

Klokken 10 om Morgenen vare vi paa Tilbageveien til Dresden. Keiserens Ankomst adspredte de temmelig besynderlige Rygter, som her vare i Omløb, efterat man havde seet Stormarschal Durocs Levninger passere igjennem. Man forsikkrede, at den Kiste, som man havde bragt med, var Keiserens; at han var bleven dræbt i det sidste Slag; at hans Liig hemmeligen var indelukket i et Værelse af Slottet, gjennem hvis Vinduer man saae Lys brænde hele Natten. Da han nu kom, gik disse Personer, forstokkede i deres Ideer, saa vidt, at de paastode, hvad der allerede var blevet sagt ved en anden Leilighed, at det ikke var Keiseren, som man saae i hans Vogn, men en Straamand med et Vox-Ansigt. Da han imidlertid den følgende Dag offentligen viste sig for Alle til Hest paa en Eng ved Stadens Porte, maatte man vel troe, at han levede endnu.

Keiseren steeg af i Palladset Marcolini, en yndig Vaaning, beliggende i Forstaden Frederiksstad. En uhyre Have, de skjønne Enge (Osterwiese) ved Bredderne af Elben og de behageligste Anlæg gjorde dette Opholdsted langt mere tiltrækkende, end Vinterpalladset; ogsaa var Keiseren i høi Grad taknemmelig mod Kongen af Sachsen, fordi han havde ladet det indrette til ham. Hans Levemaade var her ligesom i Schönbrunn: hver Morgen Mynstringer, hele Dagen meget Arbeide, om Aftenen en Smule Adspredelse; mere Simpelhed end Pragt i Almindelighed. Midten af Dagen var helliget

til Arbeide i Cabinettet; da herskede der en saadan Stilhed i Palladset, at man, uden de to Ryttere og de to Skildvagter, som forkyndte en Monarks Ophold her, neppe skulde være falden paa, at denne skjønne Vaaning engang beboedes af den simpleste Privatmand.

Historiske Basreliefs *).

I.

Andreas Doria.

Uophørlig svulmer Historiens Strøm; hver Menneskealder tilvælter den en ny Flod af Navne og Begivenheder; men de fleste maae, naar deres locale og øieblikkelige Interesse forsvinder, synke ned i Glemselens Hav, og fortjene intet Bedre. Tiden har medbragt og atter fortrængt dem; den tidligere Bølge blev bortskyllet af de efterfølgende. Hvad der skal blive tilbage i Menneskenes Erindring, maa virke varigt og levende iblandt dem ved Kraft, Lære eller Exempel, maa, dristigt hævende sig over det Almindelige, være stort, ved Velgjørenhed eller Straffedom, ved Forbrydelse eller Dyd. Den større Hob, der anseer Magt for Storhed, og Glands for Fortjeneste, begaber kun Jordens Guder, og indbilder sig vel og, at Fortegnelsen over dem er Menneskeslægtens Historie; men Philosophen — idet han udmærker sig den sjeldne Vise paa Thronen til Gjenstand for

---

*) Sammlung kleinerer Schriften 2c.; von Dr. Carl von Rotteck. 1ster Band. Stuttgart, 1829.

sin Ærefrygt, og den fortrinlige Ødelægger til Forhandelse — gaaer med Ligegyldighed, ofte med Uvillie forbi den øvrige lange Række af Herskere og Herskerracer. Intet er mere almindeligt og hverdags i Historien, end Herredømme og Usurpation, end røvede og arvede Kroner, end Stiftelsen og Omvexlingen af Dynastier, der ikke adskille sig ved Andet, end Sted, Tid og Navn. Trættede af det eensformige, hyppigt bedrøvende Skuespil, dvæle vi saa meget gladere ved den Ædle og Retfærdige, der, kjendende noget Høiere end Kronen, og stor ved sig selv, ikke ved Andre, forkynder sin Magt ved Selvbeherskelse, sit Talent ved Velgjørenhed, sin Værdighed ved Dyd. Slige Charakterer, skjøndt de kun fremtræde sjeldent, forsone os med vor Slægt; de straale som Sole gjennem Aarhundredernes Bane, og een Timoleon, een Doria opveie alle deres Tids Alexandere og Solymaner.

I sexhundrede Aar havde Genua nydt Frihedens Velsignelser, skjøndt ikke uden Storme og med oftere Afbrydelser. Det havde stedse været lykkeligt, saa længe det var enigt, og elendigt, hver Gang Tvedragt adskilte det. En ofte gjentagen, sørgelig Erfaring havde vel aabenbaret det Kilderne til dets Nød, men ikke lært det Midlerne til at qvæle den. Afvexlende givet til Priis for de Stores Overmod og Pøbelens Tøilesløshed, snart truet af Anarkie, snart af Tyrannie, nu sukkende under en dictatorisk Regjerings Tryk, og nu under en altfor indskrænket Bestyrelses Vanmagt, havde det forgjeves udtømt alle den omhyggeligste Statskunsts Combinationer, for at tæmme Mængdens urolige Aand, Adelens Herskesyge og Alles egenkjærlige, brusende Li-

denskaber. Det havde betroet den øverste Magt, paa længere eller kortere Tid, meer eller mindre indskrænket, under alle optænkelige Navne og Former, snart til Mange, snart til Faa, snart til en Eneste, nu til Fremmede, og derpaa igjen til nogle Borgere; det havde kjæmpet med lige Energie mod Fremmedes og mod Indfødtes Tyrannie, og — skjøndt nu og da for kort Tid bukkende under — dog stedse gjenvundet Frihedens kostbare Gode.

Denne, mangengang misbrugte, med Strømme af Blod og Taarer kjøbte Frihed var dog ikke sin høie Priis uværdig. I dens Skjød, hvoraf alt Godt fremblomstrer, var Genua, fra en fattig Menighed, blevet en stolt og mægtig Stad, Italiens Prydelse, Dronningen over dets Have. Et muntert Liv rørte sig i dets Borgere, ingen Art af Hæder blev dem fremmed. Som en frodig Væxt, fremspirede Haandværker, Kunster og Handel iblandt dem; en Fylde af Livsnydelser og trende Verdensdeles Skatte vare deres Løn. Talrige Colonier, som sværmede ud fra Moderstaden, grundfæstede Genuas Herredømme paa fjerne Øer og Kyster, og dets Navn forherligedes ved mange værdige Sønner, store af Aand, Mod og Kraft, ved Opfindelser og Heltebedrifter.

Men efterhaanden svandt Genuas Dyd, og med den dets Frihed og Lykke. Partieaand fortrængte Fædrelandskjærligheden, Egoisme ethvert Hensyn til det almindelige Vel. Tvende stolte Slægter, Adorni og Fregosi, der havde sammensvoret sig mod hinanden, men begge tilsammen mod Friheden, begge stræbende efter Herredømmet, i mangfoldig Afvexling triumphe-

rende og landsforviste, Tyranner og Slagkoffere, opfyldte Staten med uophørlig Jammer. Dens Kraft lammedes, dens Aand traadtes i Støvet, og de vanslægtede Borgere, ængstede af udvortes Fiender, og sønderslidte af en indre ulægelig Tvedragt, lærte tilsidst at bønfalde om et fremmed Aag, som det eneste Redningsmiddel. Snart var det Frankrigs Monarker, snart Mailands Fyrster, under hvis Herredømme Genueserne vel levede roligere end under de republikanske Storme, men mindre hæderligt, stundom ogsaa lykkeligt, dog ikke ved egen Kraft og Fortjeneste, men ved deres Herskeres Naade. Nu bortdøde de ædelmodige Følelser og den stolte Selvtillid i deres Bryst, og de fordum saa trodsige Republikanere sank saa dybt, at de samme Adelige, der forhen havde kappedes med hinanden om Hæder og Statsværdigheder, nu, lig Despotslaver, kivedes om den usle Ære, at turde bære Baldachinen over deres Herres Isse.

I denne Fornedrelsesperiode fødtes Genuas største Borger, Andreas Doria (den 30te November 1466). Allerede vare næsten alle hans Moderstads fjerne Besiddelser tabte, og dens Magt indskrænket til det tilgrændsende Kystland, der, i en stor Bue omspændende det ligustiske Hav, brammer med talrige Mindesmærker om gammel Herlighed. I Midten af denne Bue hævede sig majestætisk, i amphitheatralsk Beliggenhed, det "prægtige" Genua. I dets Gader vandrede de bedre Borgere nedslagne omkring; de bluedes ved at slaae Øiet op til hine Mindesmærker om fordums Frihed og Storhed, og bævede af lønlig Harme, naar de gik forbi Taarnene af den stolte Borg, der husede de fremmede Krigerskarer,

de forhadte Redskaber til deres Undertvingelse. Galeazzo Sforza, Hertug af Mailand og Genuas Behersker, havde besluttet, for at gjøre hiin Fæstning uovervindelig, at forlænge dens Mure midt igjennem Staden lige ned til Havet. Allerede havde man udspændt Rebene, som betegnede deres Løb, allerede vare de Huse og Palladser, der stode dem i Veien, fordømte til at nedrives. Paa Gaderne saae man Skarer af grædende Qvinder og Børn og Grupper af Borgere, der i stum Grublen ventede paa Begyndelsen af et Værk, som for evig skulde beskjæmme og lænkebinde deres Stad: da traadte en modig Mand, ved Navn og Charakteer beslægtet med vor Helt, Lazaro Doria, frem af Mængden, og overhuggede den truende Snor, lige for Oinene af Galeazzo's Tjenere. Hans Mod oplivede de Ængstede; deres stumme Smerte gik over til lydelig Jublen, deres fortvivlende Resignation til kjek Holdning; Hertugens Statholder skjælvede, og Værket udeblev.

Dog de Forhaabninger, som slige øieblikkelige Opbruusninger af Frihedsaanden kunde have opvakt hos Fædrelandets Venner, bleve snart igjen tilintetgjorte ved Folkets hurtig paafølgende Slappelse og de Adeliges uforsonlige Tvedragt. Derfor vilde de bedste Borgere hellere, fjernt fra Hjemmet, offre en fremmed Stat eller Menneskeheden i Almindelighed deres Tjeneste, end føre en hæderløs og slavisk Tilværelse i deres Fædreland. Dengang forlod Columbus dette Fædreland, for hvilket han var altfor stor, og viste et fremmed Folk Veien til den nye Verden; og Andreas Doria, efterat han, snart under paveligt, snart under neapolitansk Flag havde vundet Laurbær i mangeaarig Kamp mod de Italien

truende Tyrker, gik til Urbino, hvor han blev Fyrstens Ven, og derefter Formynder for hans Søn og hans Lands Velgjører.

Men i sin Sjels Inderste bar Doria, skjøndt fjern, Billedet af sit eget Fædreland; did vare hans Blikke, hans Sorger, hans Ønsker henvendte; og snart kaldte hans Medborgeres Tillid ham i Spidsen for de Galeier, som Staten vedligeholdt til Frankrigs Tjeneste; thi ved en ny Revolution var Genua faldet fra Mailand og havde hyldet Frankrig. Ludvig den Tolvte, den bedste Fyrste og sit Folks Fader, fortjente vel at have Doria i sin Tjeneste; denne haabede, at hans Fødeby under denne Fyrste mere skulde være Allieret, end Undersaat, og Ludvig mindre dens Herre, end dens Beskytter; et Haab, som Folkets Vankelmod og utidige Trodsighed tilintetgjorde. Andreas forblev under alle Storme det selvvalgte Overhoved tro; han følte, at den, der ikke formaaer at beherske sig selv, er uværdig til Friheden, og at et vanslægtet Folk, der lader sig henrive af vild Lidenskab, haaner Lovene og raser mod sig selv, trænger til en Herres Tøile og Tugt. Derfor holdt Doria fast ved Frankrig, uagtet en Strøm af hurtigt afvexlende Begivenheder forvirrede Politiken, uagtet tydske Krigerskarer stormede Genua, uagtet den gode Ludvig døde, og hans Efterfølger Frants først ved sine ærgjerrige Planer blev en Gjenstand for Skræk, og derpaa ved sine Nederlag for Medlidenhed.

Imidlertid blev den Kamp, som Frankrig i en Menneskealder uafbrudt havde kjæmpet om Mailand og Genua, daglig frygteligere i Henseende til Øiemed og

Betydenhed. Det gjaldt ikke blot om Herredømmet over Mailand, men over Italien, og om Europas Skjebne. To ærgjerrige Monarker, begge talentfulde og modige, begge ved deres Magt, Ungdom og Lykke opmuntrede til store Foretagender, syntes ved deres uforsonlige Tvist at ville ødelægge den Verden, som de forenede vilde have formaaet at beherske. Endnu aldrig, siden Romernes Tid, var der blevet kjæmpet saa haardnakket og om saa store Interesser imellem europæiske Magter. Nationerne, ængstelig oppebiende Udfaldet, offrede, efter Enhvers Stilling, Fordom og Interesse, den ene eller den anden af de to Kjæmpende sine bedste Ønsker og Forhaabninger. Mange fandt den østerrigske Carls vidtudbredte Herredømme farligere for Europas Frihed. Mange misundte vel ogsaa Huset Habsburg de Kroner, som Lykken havde tilkastet det uden Blod og Ødelæggelse. De Visere, som betragtede det løse Baand, der omslyngede Carls adspredte og med saare indskrænket Magt beherskede Stater, saae rolig hen paa hans Storhed; men de frygtede Frankrigs concentrerede Kraft, dets stridsfærdige Stilling og dets Konges uindskrænkede Magt, der satte ham i Stand til efter ethvert Nederlag at reise sig hurtigt, ja endnu frygteligere. Og hvad kunde endelig Nationerne vente af en Fyrste, der var uden Skranker i sin Ærgjerrighed, dristig i sine Beslutninger, heftig i Udførelsen, og ligegyldig i Valget af sine Midler? — Ved en høitidelig Fredstractat havde han udfriet sig af det Fangenskab, hvori han var geraadet ved Pavia; med fræk Pande brød han den i Europas Paasyn, der, uvant til saadan Færd, gyste og forbittredes derover. Carl, ei af-

havde bedret og modnet til dets Gjenfødelse. Med Tillid og Taknemmelighed strømmede det Helten imøde, opfyldte Luften med Jubelskrig, og Doria, Seierherre uden Blodsudgydelse, betraadte nu, omgiven af de glædedrukne Borgere, i Triumph den gamle Republiks ærværdige Pallads. Alle Hjerter hyldede ham. Genua var beredt til at hilse Helten og Befrieren tillige som sin Fyrste. Thi hvem kunde det tryggere betroe den høieste Magt, end til den bedste af sine Borgere? —

Havde Doria benyttet denne Stemning, grebet det ham tilbudne Purpur og grundet en Regentstamme i Genua: han vilde altid have været en stor og hæderværdig Dynastie-Stifter; thi ingen kjøbt eller fremtvungen Hylding af undertrykte Borgere, men et tillidsfuldt, taknemmeligt Folks frie Stemmer kaldte ham til Thronen, og han havde grundet sin Adkomst dertil ved Velgjerninger, ikke ved Blodsudgydelse. Ved ham var Genua blevet befriet fra fremmed Herskermagt, og fra en undertrykt Vasal forvandlet til en selvstændig Stat, for hvis varige Uafhængighed og Ro Forbundet med Datidens største Monark var Borgen. Ogsaa var hans Slægt en af de ædleste i Genua, allerede i Aarhundreder ved indbyrdes Ægteskaber forbunden med Keisere og Konger, hyppigen smykket med de høieste Statsværdigheder, og rig paa Fædrelandsvenner og Helte.

Men Doria havde afstukket sig et høiere Maal. Glødende for Frihedens Sag, havde han kun kjæmpet for den og for Fædrelandet, ikke for sig og sit Huus. Denne Bevidsthed var hans Løn, og han fandt det sig og sin Dyd uværdigt, at modtage nogen anden. Derfor kunde han med roligt Sind afslaae hiin forføriske

Herskermagt, for hvis Erhvervelse almindelige Store hverken skye Møie eller Fare, hverken List eller Forbrydelse, og give den forbausede Verden et Exempel paa den reneste, selvfornegtende Dyd.

"Venner og Medborgere!" saa talede Andreas til den begjerlig lyttende Mængde; "dette er den skjønneste Dag i mit Liv. Jeg seer Eder frie og — Eders Hjerters ædle Bevægelser vise det — ogsaa værdige til at være det. Bevarer nu ogsaa herefter denne Frihed som Eders høieste og dyrebareste Gode. Vider, at ikkun dydige og enige Borgere formaae at haandthæve den. Lader Erindringen om de mangfoldige Ulykker og den Vanære, I lede, stedse være Eder en aarvaagen Lærerinde. Fortrænger af Eders Bryst Egenkjærlighedens og Particaandens hadefulde Lidenskaber, og nærer fra nu af kun een Interesse, kun een herskende Følelse — Kjærligheden til Fædrelandet. For mig vil Synet af Eders Velstand og Eders Kjærlighed være Løn nok; deri boer min Hæder og Lykke. Men Himlen forbyde, at jeg skulde lægge en ranende Haand paa den Frihed, som den skjenkede Eder ved mig. Med Stolthed og Henrykkelse kalder jeg mig en fri Borger af Genua. En saadan vil jeg være, og Eders Ven, ikke Eders Behersker, og aldrig skal man sige om Doria, at det var af Egennytte at han tjente sit Fædreland."

Saa talede han, og de forbausede Tilhørere, der med ærbødig Taushed lyttede til hans Ord, vare gjennemtrængte af Rørelse og Glæde. Snart opløste deres Følelsers Storm sig her i Taarer, hist i lydelig Jubel. Luften gjenlød af tusindstemmige Udbrud af Taknemmelighed, Beundring og Kjærlighed, og hvorhen Doria

vendte sig, tonede de skjønne Navne: "Fædrelandets Befrier og Fader" ham imøde. —

Mægtig var Virkningen af Dorias ædle Daad; thi Intet formaaer at begeistre Gemyttet saa meget, som et stort Exempel. De forhen nedbøiede Genuesere reiste sig op ved deres Medborgers Storhed, og kappedes om at nærme sig ham. Snart blev Fæstningen, hvori den franske Commandant endnu trodsede dem, erobret, og dette Trældommens Mindesmærke ødelagt. Kamplystne Ynglinger ilede til Grændsen, hvor Fienden truede, og i alle Classer offrede Enhver med Glæde Fædrelandet hvad han besad, Skatte, Talenter eller Kraft. Ved en Art Mirakel — de Samtidige ansaae det derfor, — ophørte paa eengang Pesten, hvad enten nu Glæden foryngede de Hensvindende, eller Friheden selv, der opliver, vederqvæger og renser Alt, ved sit Trylleri bortstræmmede den dræbende Aande.

Men en endnu frygteligere Pest for Genua havde den Tvedragt været, der som et langvarigt, arveligt Onde sønderrev dets Borgere og havde været en uudtømmelig Kilde til deres Lidelser og Skjændsel. Ogsaa denne bortmanede Doria ved sit uindskrænkede Herredømme over Gemytterne. Hvorledes skulde Egoismen have vovet ved frække Fordringer at forstyrre Harmonien af de reen patriotiske Følelser, som hans store Selvfornegtelse havde vakt hos de fleste Borgere? — Benyttende denne gunstige Stemning, frembragte han, ikke ved Befaling, kun ved Raad og Lære, den skjønneste og lykkeligste Revolution, som nogen Tid og Nation vel kan fremvise. Til de forstandigste Borgere blev det overdraget at gjøre Udkastet til en ny Statsform, der med

lige Omhyggelighed skulde sætte Grændser for Adelens Tyrannie og Pøbelens Lovløshed, moderere den øverste Magt ved Fordeling og ved Indskrænkning af dens Varighed, og sikkre Alles Lykke ved forsigtige Combinationer. Værket lykkedes; med Rolighed og Eendrægtighed bleve de gamle afslidte Former tilintetgjorte, gammelt Had undertrykket eller glemt, fiendtlige Partier forsonede, uenige Slægter snildt blandede mellem hinanden og omslyngede med venlige Baand. Saaledes opstod den Forfatning, under hvilken Genua næsten i tre Aarhundreder levede frit, lykkeligt og agtet, forstørstedelen ogsaa roligt under Tidens Storme, indtil det frygtelige Uveir brød løs, der i vore Dage opfyldte Verden med Ruiner og begravede Dorias Værk under dem.

Vi forbigaae Heltens endnu øvrige, skjøndt daadfulde Liv. Hvad Større kunde han vel endnu frembringe efter det allerede Fuldbragte? Men mange Aar nød han den Glæde at skue sit Værk, Genuas Lykke, at tage Deel deri og at forsvare den. Han besad og attraaede ingen Magt i Staten; det vil sige, det var ei paalagt Borgerne at bøie sig for ham og adlyde hans Befalinger; men overalt mødte ham et taknemmeligt Folks frivillige Hylding, der betragtede hans Raad som en Befaling, hans Ønske som en Lov, hans Bifald som sin høieste Løn. Han var ikke Hersker, han var Fader, og kunde, som ikkun faa Fyrster, tillidsfuld og lykkelig ved Kjærlighed, gaae omkring blandt sine gode Børn. Havde han vel Grund til at angre sin Selvfornegtelse? — Men ogsaa fuldbragte han endnu mangen glimrende Daad. Som Ven af Keiseren, hvis Beskyttelse han havde erhvervet sit Fædreland, og be-

lønnet af ham med den fuldkomneste Tillid, med Hæder og Værdighed, som Vaabenbroder og Fuldbyrder af hans største Planer, flere Gange Seierherre i tvende Verdensdele, Frankrigs og Portens Skræk, tildrog Doria sig, i en paa Helte saa rig Tid og i den høieste Oldingsalder, endnu Europas Opmærksomhed; indtil han omsider henslumrede med den Vises Tilfredshed, for stedse at leve i sine Medborgeres Erindring, og ved de høie Minder, der ledsage hans Navn, at begeistre sildige Slægter til store Bedrifter. Han døde den 25de November 1560 i sit 94de Aar. Fædrelandet ærede sin Helt i Døden som i Livet. Man sørgede over ham, som Børn over en elsket Fader, og tolkede de veemodige Følelser ved Taarer, Lovpriisning, Mindefeste og Monumenter. Gjerne besøge Genueserne endnu hans Gravsted; med Ærefrygt skue de op til hans Billede, og dvæle tankefulde ved den Indskrift:

Andreæ Auriæ
Civi optimo, felicissimoque Vindici
atque Authori publicæ Libertatis
Senatus, Populusque Genuensis posuit.

Men om end Mindesmærket hensmuldrer i Støv, om og Genua engang ei skulde være til, og efter Aartusinder ganske andre Nationer fremstaae: selv da vil endnu Doria's Navn glimre i Tidernes Bog som en Prydelse for vor Slægt.

Ferdinand, Hertug af Alba.

Alba (Ferdinand Alvarez Hertug af Toledo), født 1508, død 1582, en af sin Tids største Feldher-

rer, dog endnu mærkværdigere ved sin Charakteers Afskyelighed, end ved sine Seires Glands. Oprunden af en af Spaniens ædleste Slægter *) og omhyggeligen opdraget til Politikens saavelsom Krigens Kunster **), og saa tidligen beklædt med høie Poster i Hæren og ved Hoffet, vakte han dog — efter flere Skribenters Bemærkning — som Yngling ikke Forventningen om de store Ting, han udførte som modnet Mand. Selv Keiser Carl den Femte mistroede i Begyndelsen hans Talent, som han dog senere tilfulde erkjendte og fortræffelig benyttede.

*) Historieskriverne opregne en heel Række af vor Hertugs Ahner, af hvilke mange udmærkede sig ikke mindre ved personlige Fortjenester, end ved høie Værdigheder i Staten og Kirken og ved glimrende Forbindelser. Vi ville her blot anføre Ferdinand Alvarez, Over-Alcade af Toledo, i Begyndelsen af det 14de Aarhundrede, som den nærmere Stamfader for de tvende Hovedlinier af dette Huus, der kaldte sig Oropesa og Valdecornea, senere Alba. Fra den sidste nedstammede Garcias af Toledo, Ferdinands Fader, formælet med Beatrix af Pimentol, Greven af Benevents Datter. Han var Overstcommanderende for den spanske Flaade i de afrikanske Farvande, og tilsatte Livet 1510 i en Træfning mod Maurerne.

**) Denne Opdragelse besørgedes af hans Bedstefader, Frederik af Toledo, en af Ferdinand den Katholskes fortrinligste Hærførere, hvem han beviste de vigtigste Tjenester under Granadas Erobring, og derpaa i de gjentagne Krige mod Franskmændene i Rousillon og i Navarra. Ogsaa for Carl den Femte stred han med Ære. Han døde 1527.

Sit første Feldttog gjorde Ferdinand som 16aarig Yngling under Connetabelen af Castilien imod de Franske, og tog herved en æresfuld Deel i Fuenterabias Erobring. Tre Aar derefter mistede han sin Bedstefader Frederik, der fra hans andet Aar havde erstattet ham den tidlig afdøde Fader.

Fra denne Tid bliver Albas Navn nævnet med stedse voxende Berømmelse ved alle Carl den Femtes vigtigste Foretagender og Slag. Allerede ved Pavia, 1525, havde han stridt med Udmærkelse; derefter ledsagede han Carl den Femte til Ungarn, i Krigen mod Sultan Soliman, og senere mod Hairaddin Barbarossa, Herre af Algier og Tunis, hvor han med Raad og Daad bidrog ikke lidet til dette Togs glimrende Udfald; ligeledes fulgte han ham til Provence, imod Marseille, hvis frugtesløse Beleiring geraadede ham, der havde forudsagt et uheldigt Udfald, til lige saa megen Hæder, som en Seier. Først nu, i sit 30te Aar, erholdt han den virkelige Feldtherre-Myndighed, og hævdede fremdeles, saavel i Krigs- som i Statsraadet, en saare mægtig, ja fordetmeste afgjørende Stemme. Meer og mere udfoldedes hans store Talent, men ogsaa paa samme Tid hans Charakteers ubøielige Haardnakkenhed, hans Sjels Stolthed og Grusomhed. Dog ei blot disse Laster, hvorved ikke sjelden den overlegne Kraft vanærer sig, men ogsaa hine, der naturligere tilhøre de Svage, Overtro, Forfængelighed, Underfundighed og Lumskhed, laae i Alba's Charakteer, og hans sædvanligen mørke, kun nu og da ved et hykkelsk Smiil opklarede Ansigt, hans Stemmes haarde Tone og hans kraf-

tige Holdning forkyndte Tyrannen, eller Tyranniets fortræffeligste Værktøi.

En fuldstændig Historie om Albas Bedrifter vilde tillige være Carl den Femtes og Philip den Andens; vi ville kun berøre Hovedmomenterne. I den paany udbrudte Krig mod Frankrig forsvarede Hertugen i sex Maaneder, med det meest glimrende Held, det slet befæstede Perpignan imod Fiendens overlegne Magt (1542). — Da Carl den Femte derpaa gik til Tydskland, overdrog han Alba at forsvare det spanske Rige, og gav ham tillige en Art Formyndermagt over den unge Kongesøn Philip, der var udnævnt til Regent. Ikke længe efter, da de tydske Anliggender toge en meer og meer uheldig Vending, kaldte Carl Hertugen til sig, og udnævnte ham til Overstcommanderende for de keiserlige Tropper. Det schmalkaldiske Forbunds Medlemmer, skjøndt de stode lige overfor Keiseren med overlegne Stridskræfter, bleve nu ved hans større Krigskunst og endnu farligere Politik overvundne fordetmeste een for een, og mange Lande, fornemmelig Würtemberg, følte Albas tunge Haand. Ogsaa i det store, afgjørende Slag ved Mühlberg ved Elben, som Carl vandt imod Churfyrst Johan af Sachsen (1547), havde Alba vigtig Deel. Han præsiderede i den Krigsret, der fældede Dødsdommen over den fangne Fyrste, og var Fuldbyrder af den keiserlige Arrestbefaling imod den forraadte Landgreve Philip af Hessen. — Imidlertid foraarsagede Prinds Moritz af Sachsens Frafald, hvem Keiseren, tvertimod Albas Advarsel, havde forlehnet med Churfyrstendømmet Sachsen, en fuldkommen Vending i Tingene. Hertugen befandt sig dengang

i Spanien, hvorfra han havde maattet ledsage Keiserens Søn Philip til Italien og Tydskland, og derpaa igjen til Spanien. Forgjeves kaldte nu Keiseren ham tilbage til sin Side. Allerede havde han maattet indgaae Forliget til Passau (7de August 1552), hvorved den lutherske Kirke erholdt den erkjendte Retstilstand, og altsaa Frugterne af den mühlbergske Seiert ilintetgjordes. De protestantiske Stænders Forbund med Henrik den Anden af Frankrig havde nødt Carl til dette Forlig; thi han behøvede sin hele Kraft imod den franske Konge, der havde erobret Metz, Toul og Verdun, og syntes lysten efter videre Erobringer. Ogsaa i denne Krig saae Carl sig forladt af Lykken. Metz, som han beleirede med den yderste Anstrengelse, trodsede hans og Albas Kraft, og heller ikke andre Steder kronede Lykken hans Bestræbelser. Hertugen vendte igjen tilbage til Prinds Philip, delende sin Omsorg imellem Hof- og Krigsforretninger, indtil han, efterat Carl den Femtes Aftakkelse havde gjort Sønnen til Hersker, i den fornyede franske Krig ogsaa fandt en ny Skueplads for glimrende Bedrifter (1556). I Italien var det, hvor han med ringe Stridskræfter kjæmpede mod de forenede pavelige og franske Hære og imod den store Guise, snart forsvars-, snart angrebsviis og i det Hele seierrig. Men uagtet den franske Hær blev kaldet tilbage, for at forsvare Hjemmet imod Seierherrerne ved St. Quintin (1557, den 10de August), og derved gave den pavelige Stat fuldkommen til Priis for Hertugen, sluttede han dog efter Philips Befaling Fred med Paven, og tilbagegav ham alle Erobringer. Ja, han selv forbandt sig til at gaae til Rom og gjøre den

hellige Fader Afbigt for de begangne Fiendtligheder. Historieskriverne forsikkre, at Alba, da han fremtraadte for Paven, var bleven saa betagen af en ærefrygtsfuld Gysen, at han, efter sin egen Tilstaaelse, nær havde tabt Mæle og Bevidsthed. Ikke længe derefter blev der ogsaa sluttet Fred med Frankrig (til Chateau Cambresis, den 3die April 1559). Philips Formæling med Elisabeth af Frankrig befæstede den. Hertugen af Alba, der endnu paa den flanderske Grændse havde stridt seierrig mod de Franske, blev nu sendt til Paris, for i sin Herres Navn at høitideligholde Formælingen med Kongedatteren. Hele Hoffet og Henrik den Anden selv viste den vidt og bredt frygtede Feldtherre den høieste Agtelse.

Men den fortrinligste Skueplads for Albas Bedrifter var Nederlandene. I disse folkerige, ved Handel og den tidligere nydte Frihed saa velhavende og livskraftige Provindser havde Philip den Andens tyranniske Regjering foranlediget en vidt udbredt Opstand. Vilkaarlige Indgreb i forfatningsmæssige Rettigheder, forhadte Magthaveres Anmasselse, de spanske Krigsfolks byrdefulde Nærværelse, men fremfor Alt Undertrykkelsen af Samvittighedsfriheden ved strengt Magtbud og skjærpet Inqvisition, havde efterhaanden antændt en Brand, som den, skjøndt velsindede og ikke ukloge, dog med slette Raadgivere forsynede og heller ikke selvstændige Regentinde Margaretha af Parma (Kongens Halvsøster) lige saa lidet formaaede at dæmpe ved Mildhed, som ved Strenghed.

Kongen, der ikke havde været i Nederlandene siden 1559, men udstædte sine fanatiske Befalinger fra Ma-

vild, blev mangfoldige Gange opfordret til ved sin personlige Nærværelse at bortmane Stormen. Ogsaa syntes han tilbøielig til at gjøre det, i Særdeleshed efterat en over de fleste Provindser udbredt Pøbeltumult, hvorved Kirker bleve plyndrede og Billeder ødelagte, ved Margarethas denne Gang kraftige og heldige Forholdsregler var bleven undertrykket og Deeltagerne straffede, og ligeledes Adelens (Geusernes) mægtige Forbund ved indre Tvedragt ikke mindre end ved Regentindens Vaabenmagt var blevet bragt til at opløses (1567). Provindsernes fuldkomne Beroligelse, enten ved Mildhed eller ved Skræk, syntes nu at være et let udførligt Værk. Efter en høitidelig Raadslagning med sine Store, bestemte Kongen sig endelig for Strengheden; og det var fornemmelig Hertugen af Alba, der ved sin Stemmes Vægt bevirkede en saadan Afgjørelse, idet han ved skuffende Tale afkræftede de Mildheds-Forslag, som Fyrsten af Eboli og Flere gjorde i denne Anledning. Der blev sammentrukket en liden, men udsøgt Hær, efter Foregivende for at drage foran Kongen og sikkre ham en værdig Modtagelse, men i Grunden for at tugte Nederlænderne. Alba erholdt Commandoen over den. Fra Genua, hvor Samlingspladsen var, drog Hertugen med 9000 Mand Fodfolk og 1200 Ryttere over de savoyiske Alper, gjennem Ovre-Burgund og Lothringen, til den luxemburgske Grændse. Hans Navns Rædsel ilede foran ham, og bragte alle Provindser til at gyse. Over 100,000 Mennesker forlode Landet, for at undgaae den indbrydende Fordærvelse. Ogsaa Prindserne af Nassau-Oranien, Wilhelm og Ludvig, og med dem mange Store, toge

Flugten, da de indsaae Umuligheden af at udholde Stormen. Margaretha, der saavel for Landets som for sin egen Skyld frygtede den trodsige Hærs og dens stolte Anførers Komme, havde forgjeves søgt at bevæge Kongen til en anden Beslutning. Nu holdt Alba sit Indtog i Brüssel, og forelagde Regentinden den kongelige Fuldmagt, ifølge hvilken han skulde handle med næsten uindskrænket Myndighed i Krigs- og i de vigtigste Regjeringssager, men i Særdeleshed sidde til Doms over Deeltagerne i de tidligere Uroligheder. Margaretha, der gjorde Fordring paa den Ære, at have dæmpet disse Uroligheder ved sin egen Klogskab, og nidkjær over den længe havte Myndighed, følte sig saa krænket ved Alba's Fuldmagt, og snart ogsaa ved hans despotiske Forhold, at hun nedlagde Regentskabet, hvorpaa Hertugen blev udnævnt til eneste Magthaver.

Hvad den mørkeste Ahnelse havde forudsagt, gik nu i en skrækkelig Opfyldelse. Hele Belgien blev en Skueplads for Jammer og Død. Talrige Skarer af Slagtoffere, uden Hensyn til Alder, Kjøn og Stand, bleve slæbte i Fængsel, og derfra til Retterstedet. Hængning, Halshugning, Partering og Opbrændelse vare det daglige Skuespil i enhver Stad. Hertugen oprettede et "Urolighedernes Raad (conseil des troubles)," som man med en skrækkelig Sandhed ogsaa kaldte "Blodraadet," bestaaende af 12 Medlemmer, forstørstedelen Udskuddet af Menneskeheden, uden Følelse for Ret og Ære, rovgjerrige og ubarmhjertige. Dog han selv var og blev den øverste, ja den eneste Dommer, da Tribunalet kun fældede Dom ifølge hans Autoritet, eller afhængigt af hans Godtbefindende, altsaa kun raadgivende, han

alene afgjørende. I Begyndelsen førte han ogsaa personligen Forsædet, senere i hans Navn den afskyelige Vargas, en spansk Licentiat, det ryggesløseste Menneske, der kan tænkes. Den Sidste, i Forening med et Par lignende Niddinger — thi de øvrige Medlemmer, forfærdede over de uendelige Grusomheder, trak sig efterhaanden tilbage — fældede omsider alene Dommene, der næsten alle gik ud paa Døden, og fra hvilke der ikke gjaldt nogen Appel.

Iblandt alle Slagtofferne vakte Intet saa almindelig Deeltagelse, som Greverne af Egmont og Hoorne, hvilke Hertugen kort efter sit Indtog i Brüssel paa Forrædervis — thi han havde lokket dem til sig ved forstilt Venlighed, — lod tage tilfange og efter Blodraadets Dom offentligen henrette. Fem og tyve adelige Nederlændere, blandt dem Egmonts troe Secretair Johan von Beckerzeel, gik i Døden førend han. Fra et Vindue saae Alba paa Grevernes Henrettelse, og var fræk nok til at hykle Rørelse, idet han tørrede sine Øine i Folkets Paasyn. Flere Skribenter forsikkre, at hans Skinsyge over Egmonts Krigerhæder havde været den hemmelige Grund til denne strenge Dom.

Efterat Nationens Yndlinger — de ved Fødsel, Værdighed og Fortjeneste Udmærkede — vare faldne, hvad Haab blev der da tilbage for de Ringere, naar Hertugens fortørnede Blik ramte dem? — Alle havde han i sin Vold ved sin uindskrænkede Fuldmagt; Alle maatte han finde skyldige, ifølge den frygtelige Udstrækning, som hans Blodraad, og i Overeensstemmelse dermed Inqvisitionstribunalet i Spanien, og Kongen selv, gave Ordet "skyldig." Thi ikke blot den, der havde grebet

til Vaaben imod Regjeringen eller taget Deel i Tumulterne, ogsaa den, der havde forfattet eller undertegnet Bønskrifter imod Inqvisitionen eller de haarde kongelige Befalinger; den, der havde sunget Geuser-Sange eller yttret Glæde derover; den, der havde huset ikke-katholske Præster, bivaanet Calvinisternes Begravelser, vidst af deres hemmelige Sammenkomster, ikke modsat sig den offentlige Prædiken; den, der havde talt eet eller andet frit Ord, ved een eller anden Handling eller Undladelse viist sig Kongen eller hans Magthaver mindre hengiven — han var skyldig i Kjetterie eller Frafald, eller Oprør og Majestætsforbrydelse.

Saaledes blev Straffesværdet truende svunget over den hele Nation. Valget af Slagtofferne beroede aldeles paa Statholderens Godtbefindende. Deraf kom den lidende Underdanighed hos Alle, der bleve tilbage i Landet. Ved stille Indgetogenhed haabede man at unddrage sig Hertugens Blik; thi paa hvem dette faldt, han var allerede dømt. Ikke mindre bidrog Religionsspliden til Lydigheden. De Fleste, som Blodraadet forfulgte, vare Kjettere, eller Venner af Kjetteriet. Over deres Fordærvelse kunde de øvrige Katholiker vel glæde sig, eller i deres Religions Triumph dog finde nogen Trøst fra den borgerlige Jammer. Uden disse Forhold vilde det have været Uhyret Alba umuligt at øve saa forfærdelige Grusomheder iblandt en talrig, modig, frihedelskende og til Frihed vant Nation. Hans Krigsmagt — skjøndt frygtelig ved Lethed, Disciplin og Vaaben, og tillige ved dens Anførers Aand — maatte have bukket under for det oprørte Folks Slag. Vargas vilde ikke have formastet sig til at love Kongen

et aarligt Udbytte af 8 Millioner Dukater ved Confiskationen af de Dømtes Eiendomme.

Imidlertid havde Prindserne af Oranien med nogle Krigsfolk, som de deels havde hvervet i Tydskland, deels samlet af flygtede Nederlændere, gjort et Indfald i Provindserne, for at frelse dem fra Albas Tyrannie. Denne erklærede beggo Brødrene for fredløse, og ilede dem velrustet imøde. Ludvig af Oranien, der var falden ind i Friesland og Grøningen, og havde slaget Greven af Aremberg ved Heiligerlee, blev nu overvunden af Hertugen ved Jommingen; men Wilhelm, skjøndt han med en anseelig Magt var trængt ind i Brabant, saae sig, uden foregaaende Slag, ved Albas Mesterhaand, tvungen til Retirade. Opblæst af dette Held, holdt Hertugen et triumpherende Indtog i Brüssel (den 22de December 1568). Endnu mere blev hans Stolthed forhøiet ved Pave Pius den Femte, der sendte ham en indviet Hat og Kaarde, som den katholske Religions Forsvarer. — Fuld af Overmod, lod han støbe en Billedstøtte af Erts, der forestillede ham, trædende tvende Menneskefigurer — som man troede, Sindbilleder paa den nederlandske Adel og det nederlandske Folk — under Fødder, og med den Inscription: "Ferdinando Alvarez a Toledo Albæ Duci, Philippi II. Hispaniorum regis apud Belgas præfecto: Quod extincta Seditione, Rebellibus pulsis, Regione procurata, Justitia culta, Provinciis pacem firmaverit: Regis optimi Ministro fidelissimo positum."

Denne Statue lod han opreise i Antwerpen, i Citadellet, som han nys havde anlagt, og hvis fire Ho-

vedbastioner han havde givet sine egne Navne Ferdinand, Hertug, Toledo og Alba.

Med umætteligt Raserie vedblev Alba at mishandle Nederlænderne. Almindelige Udpresninger kom nu til Skrækken for Domstolene, og atter vandrede store Skarer af Flygtninger over Grændserne. Men det almindelige Angreb bevirkede snart ogsaa almindelig Modstand. Her var ingen deelt Interesse længer, ingen Forskjel imellem Partierne. Da Hertugen forlangte den hundrede Pending af Indvaanernes samtlige Formue for een Gang, men den tyvende Pending af de bevægelige, og den tiende af de ubevægelige Godser, hver Gang de bleve afhændede, da vægrede Stænderne sig dristig ved at betale dem, og enkelte Stæder, som Utrecht, ja selv Brüssel, modsatte sig med Magt. Denne tiende Pending har gjort Holland frit. Den gav Sø-Gueuserne (saaledes kaldte man de flygtende Nederlændere, der havde søgt deres sidste Haab paa Vandet) Mod til et kjekt Angreb, den overleverede dem Briel, Vliessingen og Tervere (1572), og aabnede Prindsen af Oranien de fleste Stæders Porte i de nordlige Provindser.

Forgjeves tilbød nu Hertugen af Alba, imod en maadelig Løskjøbelsessum at give Slip paa den 10de Pending. Frafaldet skred kjendeligen videre, og i Forsamlingen i Dortrecht (15de Juli 1572) viste sig de første Livsgnister i de forenede Nederlandes vordende Stat. Man udkaarede der Prindsen af Oranien til Statholder over Holland, Zeeland og Utrecht, og bevilgede ham de fornødne Penge til Krigførelsen. Nu trængte han ind i Brabant med en Hær, erobrede mange

Steder, og nærmede sig Bergen i Hennegau, som hans Broder Ludvig tidligere havde indtaget, og som nu Hertugen af Alba ængstede med sine Krigsfolk.

Og atter blev Oranien tvungen til Retirade, uden Slag, ved Albas Sindighed og Kunst, hvorpaa Bergen overgav sig til denne, og Brabant blev gjenerobret og strengt tugtet. Endnu værre gik det de nordlige, i Særdeleshed de hollandske Stæder, der faldt i Spaniernes Magt. Zütphens Afbrændelse og dens Indvaaneres Nedsabling var Forspillet for flere lignende Rædselscener. Ogsaa Naarden blev afbrændt, Indvaanerne myrdede, tvertimod Capitulationen, Koner og Piger mishandlede. Da Harlem, efter en berømmelig Modstand, overgav sig til Don Frederik, Alba's værdige (og eneste) Søn *), bleve Stadens Overhoved tilligemed andre Høvdinge og flere hundrede Borgere og Krigere dræbte. Men Hollænderne tabte ikke Modet; deres Fiendes Grusomhed opæggede endnu mere deres Vrede. Alba leed betydelige Tab til Lands og Vands; stigende Pengemangel lammede hans Foretagender, hans Haab sank. Fuld af Mismod forlangte han sin Afsked af Kongen, og erholdt den. Den 29de November 1573 overgav han Forvaltningen til sin Efterfølger, den vise og ædle Don Louis de Requesens y Zuniga, og forlod den 18de December det Land, hvor han havde raset i sex Aar, alene ved Bøddelens Haand ombragt 18,000 Mennesker — som han selv roste sig af —, offret utallige til Krigsguden, styrtet andre i Nød og For-

*) Med Maria Henriquez, en Datter af Grev d'Avan d'Aliste, som han havde ægtet allerede 1528.

tvivlelse eller tvunget dem til Udvandring, hvor han havde udpresset og forødt uhyre Pengesummer, hobet Ruiner paa Ruiner, og ved alt dette blot gjort Ødelæggelsen større og det Onde ulægeligere.

Men uagtet alt dette, blev Kongen ham dog ikke unaadig: Alba havde handlet i Philips egen Aand. Men da hans Søn, Don Frederik, efter Faderens Raad, brød det Ægteskabsløfte, som han havde givet en af Dronningens Hoffrøkener, ja, for at gjøre Kongens Opfordringer frugtesløse, hemmeligen formælede sig med en anden Dame (Maria af Toledo, hans Slægtning), saa blev den bedagede Hertug forviist til Uzeda. Her forblev han, indtil Philip atter behøvede hans Arm til uretfærdig Erobring. Portugal var det, hvorefter han var lysten, og hvorpaa han, efter Kong Henriks Død (1580), gjorde Arvefordringer fra Mødrenesiden, hvilke Nationen forkastede. Alba førte den spanske Hær imod Portugiserne, som vilde have Don Antonio, Kong Johan den Tredies (naturlige eller uægte) Sønnesøn, til Konge, og imod de Hjelpetropper, som England og Frankrig havde sendt ham. Prinds Anton blev slagen og Lissabon erobret, hvor man gjorde et umaadeligt Bytte. Men der opløftedes heftige Klager over de spanske Krigeres Voldsomhed og deres Feldtherres Rovgjerrighed. Kongen afsendte Commissarier for at undersøge Sagen. Alba, der blev opfordret til Regnskab, erklærede trodsig: "han havde Kongeriger at sætte paa Regningen, hvilke han havde erobret eller bevaret sin Herre, glimrende Seire, svære Beleiringer og tredsindstyveaarig Tjeneste — Contra-Regningen kunde man nu selv gjøre!" — Philip forfulgte ikke Undersø-

gelsen, og kort derpaa døde Alba, i sit 74de Aar (1582).

Om denne mærkværdige Mands Charakteer og Bedrifter finde vi Efterretningerne adspredte hos de mange Historieskrivere om Carl den Femtes og Philip den Andens Tid; fornemmeligen hos dem, der have skrevet Nederlandenes Historie og deres Frafald fra Spanien, saasom Meteeren, Grotius, Strada o. a., tilsidst Schiller. Men ganske fortrinligen hører hertil J. Meursii F. Albanus s. de rebus ejus in Belgio gestis Amst. 1618; l'histoire du Duc d'Albe., Paris 1698; og flere nye Værker, blandt andre: "Alba's Verwaltung der Niederlande" i "n. teutsch. Merkur" 1785, St. 6 og 8, ere mærkværdige som Hjelpemidler.

Bayard.

Bayard (Pierre du Terrail de), født 1476 paa Slottet Bayard, i Nærheden af Grenoble, Ridderen uden Frygt og Dadel (le Chevalier sans peur et sans reproche), som allerede hans Samtidige kaldte ham, var et af de ædleste Særsyn, en af de meest glimrende Prydelser for Ridderskabet, vel i dets allerede begyndende Forfald, dog just derfor desto mere udmærket og priisværdig. Oprunden af en gammel adelig Slægt i Dauphiné, og tællende en Række af Ahner, der havde fundet Døden paa Kampepladsen, havde Bayard — i Begyndelsen Page hos Statholderen i hans Fødeland (senere Hertug af Savoyen) — tidlig opoffret sig til Krigstjenesten, og under Carl den Ottendes, Ludvig den Tolvtes og Frants den Førstes paa

Vaabendaad saa rige Regjeringer gjorde han sit Navn berømt fremfor alle sin Nations Helte ved ægte ridderligt Mod og ægte ridderlige Sæder. Allerede paa sit første Feldttog, 1495, i Carl den Ottendes Hær, ved Neapels Erobring, og endnu mere ved det farefulde Tilbagetog til Frankrig og i det fortvivlede Slag ved Fuoronovo, fremstraalede Bayard blandt Mængden af de Tappre, som paa deres Konges Opfordring vare ilede til denne afgjørende Kamp. Det var den Periode, da, efterat den indre Magt var befæstet, Erobringsaanden pludselig vaagnede hos de franske Konger, hvilken Nationens og i Særdeleshed den krigslystne, ærgjerrige Adels Aand med stor Beredvillighed kom imøde. Det skjønne Italien, saa at sige givet til Priis for de Fremmede ved indre Uroligheder, lokkede de Tappre, som her kunde gjøre en rig Høst af Krigerhæder og Bytte; Nationalstolthed og Hengivenhed for den gamle ridderlige Konge forhøiede Iveren. Det er vel klart, at der hørte noget Overordentligt til at fremrage i en saadan Hær og Tid og at være erkjendt for en iblandt de Første, og at "Ridderen uden Frygt" vel kun ved en glimrende Række af Heltebedrifter kunde opnaae sit Hædersnavn. Ogsaa see vi ham — selv Universalhistorieskriverne, ikke blot hans Biographer fortælle os det *) — kjæmpe berømmeligt i Ludvig den Tolvtes

*) De fleste af hiin Tids Historieskrivere, i Særdeleshed de franske og italienske, prise Bayards Bedrifter og Charakteer. Men ogsaa de sildigere Historier have tildeels meget omstændeligt og i egne Biographier forkyndt hans Roes. I Særdeleshed har den af Akademiet i Dijon i Aaret 1769 for den bedste Lov-

forvikledе italienske Krige om Mailand, Neapel og Venedig, ligeledes i hans Eftermands, Frants den Førstes, paa mange store Kamppladse — i Særdeleshed ved Ravenna og Marignano — og ved andre berømte Foretagender, deriblandt ogsaa i Nederlandene og Navarra, mod Englænderne, Tydskerne og Spanierne, og vi see Ven og Fiende opfyldt med lige Agtelse for ham. Den store Capitain, Gonsalvo de Cordova, frygtede hans Arm. Hans dobbelte Seier over den stolte Alonzo de Sottomajor, i Slaget og i en Tvekamp, endnu mere hans til det Vidunderlige grændsende Forsvar af en Bro (over Garigliano) — idet han alene, lig Cocles og Baumkircher, stod imod tohundrede Fiender — opfyldte den spanske Hær med Skræk; den krigerske Pave Julius den Anden holdt det for en Seier at undgaae Bayards Vaaben. Hertugen af Mailand, Ludvig Sforza, af hvem han var bleven fangen, gav ham Friheden uden Løsepenge. Det Samme gjorde Kongen af England, Henrik den Ottende,

---

tale over Bayard udsatte Priis fremlokket et Antal meget interessante Skrifter, som tillige meddele Træk af Bayards private Liv. Man see af disse forskjellige Classer: Mémoires de du Bellay; Belcar; Guicciardini o. A. Pasquier Recherches de la France. Daniel, Gaillard (histoire de François I.) Brantome, oeuvres t. 6. Histoire du Chevalier Bayard (Grenoble 1651) indeholder tillige Carl den Ottendes, Ludvig den Tolvtes og Frants den Førstes Regjeringshistorie. Blandt de egentlige Biographer i Særdeleshed Symphorien Champier, Expilli, Godefroy, Guyard de Berville, Hertlings o. A. —

Seierherren ved Guinegate, imod den fangne Helt, der paa hiin, for Frankrig isvrigt vanærende Dag idetmindste hæderligen haandthævede sin personlige Ære.

Men ikke blot ved Heltemod, ogsaa ved Feldtherretalent udmærkede Bayard sig. Da Keiser Carl den Femte i sin første Krig mod Frants den Første (1520) sendte Greven af Nassau med 40,000 Fodfolk, 4000 Ryttere og 100 Stykker Skyts imod Meziéres, og Kongens Raad allerede havde besluttet at afbrænde den slet befæstede Stad, i den Formening, at det var umuligt at forsvare den, raabte Bayard: "Ingen Plads er svag, hvor der er tappre Mænd til at beskjerme den," og paatog sig Forsvaret. Sex Uger varede Beleiringen; alle den keiserlige Hærs Anstrengelser strandede paa Bayards Kraft; og omsider besluttede den sig til at drage bort.

Saa store Fortjenester bleve ikke ubelønnede. Allerede 1514 blev Bayard udnævnt til kongelig Generallieutenant i Dauphiné's Gouvernement. Derpaa erholdt han — dengang en meget høi Udmærkelse — et kongeligt Ordonnants-Compagnie paa 100 Mand, og blev ogsaa smykket med den hellige Michaels Orden. Forskjellige andre Æres-Udmærkelser fulgte. Den meest glimrende var, at Frants den Første, efter den berømmelige Seier over Schweizerne ved Marignano (1515), ærede sig selv derved, at han forlangte og modtog Ridderslaget af Bayards Haand. Alligevel erholdt Ridderen, hvis stolte Gemyt forsmaaede at beile til Hofgunst, aldrig en Overfeldtherres Post; men i Farens Stund var det sædvanlig ham, som man henvendte sig til. Dette var ogsaa Tilfældet 1524, da

Admiral Bonnivet, Frants' Yndling, en rigtignok tapper og klog Mand, men kun en middelmaadig Hærfører, blev fordreven fra Mailand af de keiserlige Tropper, og paa Retiraden, ved Bredderne af Sesia i Dalen Aosta, bestod den tunge Kamp med de forfølgende Fiender. Han selv fik et haardt Saar i Begyndelsen af Fægtningen, og strax blev Bayard kaldet, for at opholde Seierherrerne med Arrieregarden, paa det at Levningerne af Hæren kunde undkomme. Han opfyldte det ham betroede Hverv med sædvanlig Kjekhed og Held; men en fiendtlig Kugle knuste her hans Ryggrad, og han sank af Hesten.

Den christelige Ridder, som ogsaa udmærkede sig fremfor sine Vaabenbrødre ved Ridderskabets ædlere Charakterer — Fromhed, Troskab og Ære — lod sig læne op til et Træ, med Ansigtet vendt imod Fienden, og holdende Fæstet af sit Sværd hen for sig som et Kors, bad han til Gud med lydelig Stemme. I dette Øieblik ankom den høie Overløber, Connetabelen Carl af Bourbon, i Spidsen for den fiendtlige Avantgarde, og tilkjendegav Helten sin deeltagende Bedrøvelse. Men Bayard raabte: "Ikke jeg er at beklage; thi jeg døer i Opfyldelsen af min Pligt. Hine skulde man beklage, der føre Vaaben imod deres Fædreland, deres Konge og Eed." Bourbon søgte uden Vrede at undskylde sit Frafald med de lidte Mishandlinger; men Bayard opfordrede ham med allerede halvqvalt Stemme til at vende tilbage til sin Pligt. Ogsaa Marchese Pescara, der nu kom til, viste den Døende sin Ærefrygt og Deeltagelse, lod opføre et Telt over ham, og satte adskillige Personer til at pleie ham, da hans Tilstand ikke

tillod, at man bragte ham bort. Saaledes døde den store Mand, og modtog endnu i Døden og efter Døden den ham hædrende Verdens Hyldinger. Flere Soldater og Hørdinger overgave sig til Fienden, for endnu een Gang at faae deres elskede Anfører at see; men den ikke mindre ædelmodige Fiende gav dem Friheden igjen. Bayards Liig blev paa Pescaras Anordning balsomeret og bragt til Frankrig. Paa Veien igjennem Savoyen, i alle Stæder, hvor det kom igjennem, beviste man det, ifølge Hertugens Befaling, kongelig Ære, og i Dauphiné, Bayards Fødeland, gik hele Folket, uden Forskjel paa Byrd og Rang, det imøde i høitidelige Rækker. Han var kun 48 Aar gammel, da han døde.

Ogsaa om hans private Dyder, om enkelte Træk af Ædelmodighed, Retsindighed og Menneskelighed, have hans Historieskrivere overleveret os meget Interessant. Han var en muligst tro Afbildning af hiin ideale Charakteer, hvis Fremstilling betragtedes som en høi Opgave af Ridderskabet, og hvoraf endog et eneste værdigt Exempel, som Bertrand du Guesclin, eller som Bayard, ansaaes for tilstrækkeligt til en Menneskealders Forherligelse. Imidlertid kan det ikke negtes, at Meget bliver vurderet for høit, og at selv de lovpriste Dydsyttringer af Bayard — at han sendte den grædende Pige, der paa Grund af sin Moders Nød kastede sig i hans Arme, fra sig med Foræringer og uforkrænket, og at han i Brescia (hvor han efter dens Indtagelse ved Gaston de Foix laae saaret) skjenkede de 2000 Pistoler, som hans Værtinde tilbød ham, fordi han havde beskyttet hendes Huus mod Plyndring, til

hendes Døttre, og endelig, at han med Afsky bortviste en Skurks Tilbud, at ville ombringe Paven ved Gift — ikke kunne roses saa ganske overordentligt, uden at derved den hele Tidsalder, hvori saadanne Træk gjelde for Vidundere af Dyd, bliver betegnet som barbarisk og nedsunken i Slethed. Ogsaa er det klart, at Bayards Liv; hvor berømmeligt det end er, dog ikke kan bevirke hiin ophøiede Følelse, som den classiske Oldtids store Charakterer eller Heroerne i en af Ideer besjelet Tid yde Beskueren. For hvad har Bayard levet, kjæmpet og blødet? For Afgjørelsen af de Spørgsmaal: om Ludvig eller Ferdinand skulde beherske Neapel, om Frants eller Carl skulde være Mailands Herre, om Venedig eller Paven skulde kalde nogle Stæder meer eller mindre deres Eiendom. Denne fribaarne, tappre, høihjertede Mands hele Kraft blev — ved den daværende Verdensstillings og Tænkemaades Magt — opslugt af personlig Tjenestepligt og Soldaterhaandværket. Hans eneste Beklagelse i Dødsstunden — som han forsikkrede Hr. d'Alegre — var, at han nu ikke mere kunde tjene Kongen; at døe paa Kamppladsen havde forresten altid været hans Ønske — da det var "qvindagtigt at døe i sin Seng:" Ogsaa hans Fromhed var mere almindelig Overtro, end inderlig Følelse. Før enhver Duel, som han holdt, lod han læse en hellig Messe, og døende skriftede han for sin Huushovmester, i Mangel af en Præst.

Bayard — skjøndt paa Ridderviis en Tilbeder af de Skjønne — døde ugift; dog efterlod han Sideslægtninger. Men den sidste mandlige Descendent af Huset Terrail blev dræbt 1644 under Gravelingens Be-

leiring, hvorpaa Stamgodset ved hans Søster kom til Huset Estaing.

Bartholomeus-Natten.

Bartholomeus-Natten eller det parisiske Blodbryllup (Massacre de la St. Barthélemy), saaledes kalder man en af de allergrueligste Scener i den hele Historie, den forfærdeligste Yttring af en rasende Fanatisme og et dermed forbundet afskyeligt Despotie, et uudsletteligt Brændemærke paa den franske Nation og dens Throne *).

*) Efterretningerne herom findes deels hos hiin Tids almindelige Historieskrivere, deels i egne Fortællinger, og fornemmelig i Hovedpersonernes Memoirer og Biographier. Vi ville her sammenstille de betydeligste Kilder og Hjelpemidler. Af I. A. Thuani hist. sui temp. LL. 138 hører hertil i Særdeleshed L. 52 og 53. Af Davila's Istoria delle guerre civili di Francia, den 5te Bog. Dernæst de vedkommende Steder i Mémoires de Condé; de Mich. Castelnau p. I. le Laboureur; de la Reine Marguerite; de Tavannes; de Henry de la Tour d'Augvergne; ligesaa i I. Serrani comment. de statu relig. et reipublicæ in regno Galliæ; Recueil des choses mémorables avenues en France sous le règne de Henry II, François II, Charles IX. et Henry III (p. I. de Serres 1598), i hist. des cinq Rois o. fl. a. I Særdeleshed høre hertil: Discours du Roi Henry III à un personnage d'honneur et de qualité etant près de sa Majesté à Crocovie, de causes et motifs de la St. Barthélemy (i mémoires de Villeroi); Caspar Colini Castilonei, magni quondam Franziæ Amiralii Vita 1575. E. Eremundi (Fr. Hottomanni) de furoribus Gallicis, Ami-

Siden Kong Frants den Førstes Tider blev Frankrig strækkeligen sønderrevet af Religions-Tvedragt. Denne Monark havde forgjeves raset med Ild og Sværd mod Reformationens Tilhængere, hvis Antal voxede med en vidunderlig Hurtighed. Forgjeves havde Henrik den Anden, hans Søn, forfulgt dem med endnu større Strenghed. Iblandt alle Stænder, i Hoffets nærmeste Omgivelse, i Kongehuset selv udbredte sig Tilhængerne, i Begyndelsen af Luthers og derpaa af Calvins Lære. Kong Frants' Søster, den aandrige Dronning Margaretha af Navarra, havde været den hengiven; hendes Steddatter Johanna d'Albret og hendes Gemal Anton af Bourbon, saavelsom Prinds Ludvig af Condé erklærede sig bestemt derfor, dog de to Sidste mere af politiske Grunde, end af reen Overbeviisning. Thi efter Henrik den Andens hastige Død var hans Scepter kommet i Ynglingen Frants den Andens, hans førstefødte Søns svage Hænder, og efter dennes tidlige Hedengang til den næstældste, den endnu umyndige Carl den Niende, i hvis Navn Prindserne af Lothringen-Guise (af hvilke Hertug Frants især

---

ralii Castilonei et nobilium virorum horrenda cæde narratio. 1573; Le Stratagême, ou la Ruse de Charles IX Roi de France contre les Huguenots, rebelles à Dieu et à lui, ecrit par le Seigneur Camille Capi-Lupi. 1574 o. a. Af Nyere jvnf. hist. de France af Daniel og d'Anquetil: l'esprit de la ligue etc. o. a., i Særdeleshed C. Brizard, du massacre de la St. Barthélemi avec les preuves et developpemens. Paris 1798. Coligny's Leben i Schröckhs Biographien; Curths' Bartholomäusnacht, 1814.

glimrende ved Krigerhæder og Statskunst, og hans Broder, Cardinalen af Lothringen, ved Klogskab og Videnskabelighed) udøvede den herskende Magt, ja aabenbart stræbte efter den udelukkende, men derved opvakte Skinsyge hos mange andre ærgjerrige Høvdinger, selv hos Enkedronningen, den rænkefulde Catharina af Medici, men fremfor Alle hos Prindserne af Blodet. Da nu Guiserne tillige opplantede Katholicismens Fane, deels af Religionsiver, deels af Politik, for at styrke sig ved at faae den største Deel af Folket paa deres Side, saa erklærede Prindserne af Blodet sig, af en lignende Politik, for de Reformeertes Beskyttere, for derimod at erholde Bistand af dette, allerede længe og heftigt æggede, ved Kjekhed og moralsk Kraft frygtelige Partie. Lidenskaben, nu paa begge Sider forsynet med Stridskræfter, udbrød i den skrækkeligste Borgerkrig. Tre til fire Gange afbrudt ved høitidelige Fredslutninger, havde den allerede raset i ti Aar, rig paa Forbrydelser, Ødelæggelser og rystende Afvexling af Lykke. De fornemste Høvdinger paa begge Sider vare allerede faldne: Hertugen af Guise, Marschallen af St. André og Connetabelen af Montmorency, hvis Forening man havde kaldet Triumviratet, vare blevne dræbte, de to Første ved Snigmord, den Sidste i Slaget. Kong Anton af Navarra havde mistet Livet, efter at være traadt over paa Guisernes Partie; og paa de Reformeertes Side var Prindsen af Condé efter Nederlaget ved Jarnac ligeledes falden for en Snigmorder. Men de Dræbtes Sønner, paa den ene Side Henrik af Guise, der havde arvet Faderens Magt og Lidenskab saavelsom hans Talent, paa den an-

den Side de to unge Prindser af Condé og Navarra, af hvilke den Sidste, Henrik, allerede lod nogle Funker lyse af den Aand, hvorved han senere, som Konge af Frankrig, blev Gjenstanden for Europas Beundring og Kjærlighed, indtoge strax de ledigblevne Poster som Partiehøvdinger; Hertugen af Guise, paa denne Tid endnu stærkere, fordi han nu var uden Deeltagere i Magten, og fordi omsider Enkedronningen afgjort var traadt over paa det katholske Partie; men den unge Konge af Navarra, Nationen ærværdig som nærmeste Arving til den franske Krone, i Tilfælde at Kongen eller hans Brødre døde uden Børn, og Sagen mægtig ved den ædle Admiral Coligny's vise Raad. Allerede fra Begyndelsen af Striden havde denne berømte Helt, Statsmand og Borger (Overhoved for det adelige Huus Chatillon, der dengang endnu glimrede ved to fortrinlige Mænd, Frants af Andelot og Cardinalen af Chatillon) været den egentlige Sjel i det reformeerte Partie. Kong Anton af Navarra's Vankelmod, Prindsen af Condé's Letsindighed, den ungdommelige Uerfarenhed hos Begges Sønner, erstattede han ved sin urokkelige Standhaftighed, sin modne Indsigt og sin rolige Bestemthed. Selv Skjebnens Rænker, der næsten uafladelig forfulgte ham, nedbøiede ikke hans Mod, og aldrig syntes han frygteligere, end efter lidte Vanheld. Derfor var ogsaa Hofpartiets og fremfor Alle Guisernes heftigste Had stilet imod ham. Uden ham — det tilstod man — vilde man let have seiret over Prindserne og ikke indrømmet de Reformeerte det Ringeste. Hans Kraft alene bevægede Hoffet til Bevillinger, som man kun med Harme beqvemmede sig

til; og medens selve Prindsernes ophøiede Byrd kastede et formildende Slør over deres Ærgjerrighed og Trods, betragtede man Admiralens uovervindelige Modstand, en Undersaats selvstændige Høihed, som den meest forhadte Forbrydelse. Ogsaa var — skjøndt Bartholomeusnattens Mordsværd overhovedet blev ført imod alle de Reformeertes Høvdinger og imod den hele Sect — Coligny dog det første og fortrinligste af de udseete Offere.

Det syntes — dog er det ikke vist, da dette Helvedes Værk ogsaa udvortes hyllede sig i Mørke — at Planen til denne Rædselsdaad allerede to Aar før Udførelsen var bleven lagt af Hofpartiet. Thi da de Reformeerte vare blevne total slagne i den blodige Træfning ved Moncontour (3die Octbr. 1569), og Ruinerne af deres Magt neppe endnu vare blevne holdte sammen ved Colignys Heltekraft, og Mange desaarsag forudsagde Partiets nære Undergang; da tilbød Hoffet dem alligevel i det derpaa følgende Aar, 1570, en gunstigere Fred end nogensinde tilforn, og bevilgede dem, foruden en almindelig Amnestie og fri Religionsøvelse i alle Dele af Riget, blot med Undtagelse af Hoffet, endnu Tilbagegivelsen af alle, paa Grund af Religionsforskjelligheden inddragne Godser, lige Ret til alle offentlige Tjenester, og endelig fire Fæstninger, hvoriblandt Rochelle, som Sikkerhedspladser. Ved de samme, i St. Germain en Laye stedfindende Fredsunderhandlinger, blev der ogsaa yttret de første Ord om en Formæling imellem Margaretha af Valois, Kongens yngre Søster, og Henrik af Navarra, hvilket dengang endnu de Reformeerte, og navnligen Henriks Moder Johanne, neppe ansaae for alvorlig meent,

men snart, ved oftere Gjentagelse, blev troet og med Tillid modtaget, som Forslag til en fuldkommen Udsoning. — Ogsaa var et saa kostbart Pant nødvendigt, for at inddysse de ved saa mange Mishandlinger og brudte Løfter forbittrede og med Mistro opfyldte Reformeerte. Men trygge maatte de gjøres, hvis deres Fordærvelse skulde lykkes; thi i aaben Feide syntes det umuligt at nedtrykke deres Partie. Efter at være slagen i een Deel af Frankrig, reiste det sig kun saameget frygteligere igjen i en anden; og deres Kræfters og Høvdingers Adspredelse over alle Provindser, deres mange Fæstninger og Tilflugtsteder, levnede intet andet Middel til deres fuldstændige Overvindelse, end at gjøre dem trygge ved Venlighed, under et tilsyneladende Paaskud lokke dem sammen paa eet Sted, og da med et eneste Slag at tilintetgjøre dem alle, og med dem udrydde et stort Antal af deres Tilhængere. Derved vilde, — saaledes qvalte man Menneskelighedens og Ærens Stemme, — Kjetteriets Brændemærke blive borttaget fra den franske Nation, Stat og Kirke blive helbredede for den usaligste Tvedragt, og hele Legemet blive frelst ved Opoffrelsen af eet fordævet Lem. Overeensstemmende med denne Plan blev da pludselig Regjeringens saavelsom Retternes Tone i Henseende til de Reformeerte aldeles venlig, upartisk og retfærdig; alle Voldsomheder, alle Krænkelser ophørte, og det forbausede Frankrig glædede sig ved en dyb Rolighed. Stormenes Raserie syntes bortmanet som ved et Trolddomsord. Selv Johanne af Navarra kom — skjøndt ikke uden mistroisk Tøven — sammen med Kongen, og overleverede ham sin Søn Henrik og Prindsen af Condé. Ogsaa Coligny kom, blev mod-

tagen af Kongen som en Ven og Fader, tagen paa Raad med i Statsanliggender, og overøst med Gunstbeviisninger i den Grad, at han troede uden Tilbageholdenhed og med Hjertelighed at turde hengive sig til Monarken. Allerede frydedes hans patriotiske Gemyt ved den vederqvægende Udsigt til en varig indvortes Fred og Gjenoprettelsen af Frankrigs ydre Magt, og fornemmelig ved Udsigten til et Forbund imod Spanien og til Nederlændernes Befrielse ved de franske Vaaben, hans Yndlingsidee, som Kongen syntes at gaae ind i med en ret levende Iver.

Imidlertid skred Forræderiets Værk frem i Mørket; dog er det uvist, om Kongen selv allerede dengang har taget Deel deri. Ubegribeligheden af en saa fuldendt Fordærvelse i en Ynglings Sjel, Sporene af hans senere Vaklen og dernæst Dronningens og Guisernes heftigt yttrede Urolighed over Carls tiltagende Fortrolighed imod Coligny, understøtte de Thou's Paastand, at Monarken dengang endnu ikke var gaaet ind i Mordplanen. Men det skete kun altfor snart. Charakteerløs, en Bold for hver Lidenskab, og opdragen af den forvorpne Moder selv til Vellyst og Grusomhed, satte han kun en svag Modstand imod hendes Opfordringer. Allerede længe havde han hadet Hugonotterne, hvem man stedse havde skildret ham som hans bittreste Fiender; han troede sit Rige, sit Liv udsat for Fare ved dem. Hertil kom endnu Catharinas theatralske Spil, hendes Taarer og den dermed sammentræffende Bestormelse fra de fanatiske katholske Overhoveders Side: — og udslukket var den sidste Gnist af Menneskelighed, og

i Raseriets vilde Udbrud svor Kongen Admiralen og alle Hugonotter Døden.

Den 17de August 1572 var Henrik af Bourbons Formæling med Margarethe af Valois, der var bleven forhindret en Tidlang ved Dronningen af Navarras pludselige Død, omsider bleven fuldbyrdet. Alt syntes at aande Venlighed og Glæde; dog hemmelig lurede Døden. Admiralen, skjøndt advaret fra flere Kanter, frygtede Intet. Men paa den fjerde Dag efter Formælingen, da han gik hjem fra Louvre, blev der fra et Guiserne tilhørende Huus affyret et Gevær paa ham, hvorved Pegefingeren paa hans høire Haand blev knuust, og hans venstre Arm saaret. Dette Snigmorder-Angreb opfyldte Hugonotternes Gemytter med den yderste Skræk; men den inderlige Deeltagelse, som Kongen yttrede, de tilsyneladende Anstalter til Morderens Opdagelse, og selve Colignys Opmuntringer beroligede dem igjen. Kongen havde jo givet den ærværdige Olding en Deel af sin egen Garde til Bevogtning, havde ladet de fleste og fornemste Hugonotter tage deres Vaaning i Nærheden af Colignys Huus, for at beskjerme deres Overhoved, og Kongen af Navarra var bleven anmodet om at forsamle sine Fortrolige i Louvre til et muligt Forsvar imod Guiserne — skjøndt disse tilsyneladende beredte sig til Flugt. Lutter Anstalter, der forberedte Hugonotternes sikkre Fordærvelse, skjøndt de betragtedes som Beskyttelsesmidler! —

Saaledes naaede man den 24de August, i hvis Midnatstime Myrderiet skulde begynde; thi denne Stund havde i Tuilerierne, under Dronningens Forsæde, Overhovederne for Katholikerne og Hoffet, to af Kongens

Brødre, Hertugen af Anjou og Greven af Angouleme, Hertugen af Nevers, Marschal Tavannes (en af de meest rasende, skjøndt af oprigtig Religionsiver opflammede Fiender af Hugonotterne), Marschal Retz og Seglbevareren Biraque, bestemt til Udførelsen af den kongelige Villie, at udrydde Hugonotterne ved et almindeligt Blodbad. Neppe vilde man indrømme en Undtagelse med Kongen af Navarra og Prindsen af Condé, tilligemed Marschallerne Montmorency og Damville. Mordet paa Coligny skulde Hertugen af Guise besørge. Han ventede i Nærheden af hans Bolig, i Spidsen for 300 Soldater, paa det aftalte Signal. Tavannes, der i Kongens Navn og Nærværelse havde givet Overhovederne for Borgervagterne det Hverv, henimod Midnat at forsamle disse udenfor Raadhuset, meddeelte dem her Mordbefalingen, og dæmpede deres Samvittighedsskrupler ved Trusler. Saasnart Klokken lød i Palladset, skulde der stilles Fakler eller Lys for alle Vinduer, Gaderne spærres med Kjæder, Vogne opstilles paa alle Pladser og Korsveie, for at hindre de Reformeertes Flugt, og til Kjendetegn fra hine skulde Katholikerne bære et hvidt Tørklæde om den venstre Arm og et hvidt Kors paa Hatten. Kun altfor punktligt bleve disse Anordninger fulgte. Signalet blev givet, og øieblikkeligen ilede den blodtørstige Hertug af Guise til den syge Admirals Vaaning. Havde han blot tøvet nogle Minuter, da vilde Mordbefalingen være bleven tilbagekaldet; thi overvældet af Samvittighedsnag eller feig Angest, havde Kongen og hans Broder Anjou, og selv den i For-

brydelser graanede Catharina, i det Øieblik, da Rædslerne skulde bryde løs, besluttet en saadan Gjenkaldelse; men et igjennem Natten lydende Pistolskud forkyndte, at det var for sildigt. Allerede havde Coligny blødet. Paa den Opfordring: "I Kongens Navn!" var hans Port bleven aabnet for de Fremtrængende, og Bevogterne bleve øieblikkelig dræbte. Morderne styrtede ind i Oldingens Værelse, i Spidsen for dem en tydsk Adelsmand, ved Navn Besme. Coligny, farende op af den første Søvn, havde bedende lænet sig til Væggen. "Er du Coligny?" raabte Besme. "Ja jeg er," svarede Admiralen; "men, unge Mand, hav Ærbødighed for disse graae Haar!" Et Stød med Kaarden var Svaret; mangfe Hug fulgte derpaa, og snart kastede man det lemlæstede Liig ud af Vinduet, for Greven af Angoulêmes Fødder. Denne — for at være vis paa Offeret — tørrede med sit Lommetørklæde Blodet af hans Ansigt, og da han havde gjenkjendt Trækkene, stødte han Liget fra sig med et Spark.

Imidlertid var ogsaa Myrderiet paa Gaderne begyndt. Opskrækkede ved den pludselige Allarm, styrtede Hugonotterne ud af deres Huse, og faldt saaledes i deres Bødlers Hænder. Fra alle Sider gjenlød Hylen og Jamren; Rædselscenerne rundt omkring forhøiede Mordernes Raserie. Gardesoldaterne, Borgervagterne, Hertugen af Guises Drabanter kappedes i Grusomhed. Denne selv, saavelsom Angoulême og Montpensier, rendte omkring, for i Kongens Navn at opfordre dem til at udrydde denne Øglcyngel. Tavannes raabte uophørligt med kannibalsk Haan: "Aarelader! aarelader!

det er lige saa gavnligt i August som i Mai *)." Fra Gaderne trængte man ind i Husene, og myrdede deres Beboere, uden Hensyn til Alder og Kjøn. Der faldt ogsaa Teligny, Admiralens Svigersøn, en saa elskværdig Mand, at de først ankommende Mordere rørte trak sig tilbage for ham. Men værre Umennesker kom efter dem — Berni, Clermont, Lavardie, de la Force, mange andre udmærkede Høvdinger og en utallig Mængde af de Ringere **). Under disse Afskyeligheder frembrød Dagen, og da saae man lemlæstede Liig blive kastede ud af Vinduerne, de paa Gaden liggende blive slæbte til Floden, og de nøgne Liig blive haanede og mishandlede.

For en ikke ringere Grusomhed var Louvre Skuepladsen. I de inderste Gemakker og hemmeligste Afkroge flød Blodet. Neppe formaaede den nys-formælede Dronning af Navarras Bønner at frelse en Adelsmand, der blødende var flygtet ind i hendes Værelse, og fuld af Fortvivlelse havde gjort hendes Legeme til Skjold imod sine Forfølgere. En Anden blev, tre Skridt foran hende, dræbt i hendes Søsters, Hertuginden af Lothringens Værelse. Forgjeves bønfaldt den

*) Ham var det ogsaa, der endnu paa Dødsengen glædede sig over sin fanatiske Udaad. Da Skriftefaderen spurgte ham, om han ikke havde noget at bebreide sig i Anledning af Blodbrylluppet, erklærede han, at han netop betragtede sin Deeltagelse i Blodbadet som et Forsoningsoffer for sine øvrige Synder.

**) En Guldsmed, ved Navn Crucé, fremviste sin nøgne, af Blod dryppende Arm, og roste sig af at have med den dræbt over 400 Kjettere.

unge Prinds af Conti om sin 80aarige Hovmester Birons Liv, og søgte med svage Hænder at afværge de Dolke, som man stødte i hans Hjerte. Foran Indgangen til Slottet havde Garderne opstillet sig i tvende Rækker, og dræbte med deres Hellebarder de Slagtoffere, som man bragte værgeløse til dem. Anraabende Gud om Hevn for et saa græsseligt Forræderie, omkom saaledes en utallig Mængde; kun meget Faa bleve frelste. Uden Barmhjertighed saae Kongen sin yndede Selskabsbroder, Grev de la Rochefoucauld gaae fra hans Aftentaffel Døden imøde; ja, man siger, at han selv fra et Vindue i Louvre skal have skudt paa de flygtende Hugonotter. Sin Svoger, Kong Henrik, og Prindsen af Condé tilraabte han buldrende: "Død, Messe, eller Bastillen!" Frygt for Døden tvang dem begge til at afsværge deres Religion. Tre Dage varede dette Blodbad; Raseriet meddeelte sig endog Børnene; tiaarige Drenge myrdede Børn i Vuggerne. Og ikke blot Fanatismen, ogsaa enhver anden Lidenskab, under Nattens og den almindelige Forvirrings Slør, dræbte sine Offere. Rovgjerrighed, Skinsyge — saavel Kjærlighedens som Ærgjerrighedens — og Hevn benyttede Leiligheden til Tilfredsstillelse. Saaledes ere ogsaa mange Katholiker faldne for Katholiker; og det var ikke meget mindre farligt, at være Besidder af Penge og Kostbarheder, end Hugonot. Selv Adelsmænd roste sig af at have plyndret, og Kongen og hans Moder rødmede ikke ved at modtage, hvad man tilbød dem af Bytte. Under disse Rædselsscener drog Carl med sine Hofmænd igjennem de af Liig opfyldte Gader, og frydede sine Øine ved det blodige Skuespil. Ogsaa besaae han Co-

lignyds Lig, som den rasende Pøbel havde haanet paa alle mulige Maader og endelig, halv stegt, ophængt ved Benene i en Galge. Her var det, hvor han — da nogle Hofmænd klagede over Lugten af den allerede begyndende Forraadnelse — udbrød i hine Vitellii Ord: "En død Fiende lugter altid godt." —

Hvor mange Slagtoffere der have blødet i disse forfærdelige Dage, kan man ikke engang omtrent bestemme. Kun vide vi, at Antallet har været uhyre; nogle Skribenter angive det til 100,000; ogsaa Sully regner det til 70,000. Thi ikke blot i Paris — hvor vistnok Afskyelighederne stege til det høieste —, men ogsaa i mange andre Stæder og Landsbyer, i de fleste af Frankrigs Provindser bleve Protestanterne slagtede ifølge kongelig Befaling. I Orleans mistede over 3000 Mennesker Livet. I Meaux, Angers, Troyes, Bourges, Rouen, Toulouse, Valence, Lyon var der en lignende Myrden, og de mindre Stæder og Landsbyerne fulgte Hovedstædernes Exempel. Mange Marker laae fulde af Liig, der henraadnede ubegravne. Vandet i adskillige Floder og Fiskene deri skulle for en rum Tid være blevne uskikkede til at nydes, formedelst Liiglugten.

Kongen, vaklende frem og tilbage imellem Feighed og fræk Voldsomhed, skrev den første Dag efter Mordnatten til Statholderne i Provindserne: han havde ingen Deel i hvad der var skeet; det var blot Frugten af Guisernes Had imod Chatillon'erne. Dette skulde de forkynde til Gemytternes Beroligelse. Men allerede den følgende Dag udgik uiodsatte Befalinger; paa den tredie Dag erklærede den kongelige Morder det forsam-

lede Parlament i en høitidelig Session, at han havde givet Befaling til Blodbadet, efterdi Coligny og hans Tilhængere havde smeddet forræderske Planer, hvis Diemed var, at myrde Kongen og hans hele Huus og ophøie Admiralen til Herredømmet. Et halv qvalt Suk, hvormed Præsidenten de Thou besvarede denne Erklæring, var den eneste Hylding, som dette Parlament bragte Menneskeligheden. Men til Besmykkelse af Forbrydelsen blev den gjort endnu fuldstændigere. Fornyede Mordbefalinger mod Hugonotterne i Provindserne, den offentlige Henrettelse af flere Høvdinger, som vare undgaaede Blodbadet, og Sammenhobningen af alle optænkelige, lovformeligen yttrede skjændige Beskyldninger mod Admiralen og hans Slægt skulde bringe Samtid og Efterverden til at troe, at Bartholomeusnattens Afskyeligheder havde været en Retfærdigheds-Handling; ja man forordnede, at der til dens Høitideligholdelse aarlig skulde foretages en Procession, og at man skulde takke Gud, fordi han havde frelst Kongeriget af Kjetternes Hænder. Kan der tænkes en grovere Gudsbespottelse!

Iblandt saa forfærdelige Optrin bemærke vi — til nogenlunde Redning af Nationalæren og til Forsoning med vor Slægt — dog ogsaa nogle Træk af Menneskelighed og Agtelse for Ret. Flere Statholdere i Provindserne vægrede sig ved at fuldbyrde de kongelige Mordbefalinger. Saaledes gjorde Greven af Tende i Provence, Gardes i Dauphiné, Chabot-Charni i Burgund, St. Heran i Auvergne og la Guiche i Maçon. Vicomten af Orthe, Gouverneur i Bayonne, skrev tilbage til Kongen: "Jeg har kundgjort Indvaa-

nerne og Besætningen Deres Majestæts Befalinger, og fundet lutter gode Borgere og tappre Soldater iblandt dem, men ikke en eneste Bøddel." — Ogsaa en Biskop — Johan Hennuyer i Lisieux — frelste de Reformeerte i hans District, idet han ved sine Bønner bevægede den kongelige Befalingsmand til at opsætte Myrderiet, indtil Stormen gik over. Ogsaa mange Borgere tilkjendegave deres Afsky for Rædselsdaaden; den ædle Henri de la Tour d'Auvergne, Vicomte af Turenne, forlod desaarsag sin Kirke, og gik over til den forfulgte.

Af den samme Afsky have ogsaa — med Undtagelse af nogle faa frække og afsindige Fanatikere — næsten alle Skribenter om Bartholomeusnatten, de katholske ikke mindre end de protestantiske, erklæret sig gjennemtrængte. Kun faa have vovet at besmykke den, eller endog (som Gabriel Naudé i sine considerations politiques) at erklære den for et Statscoup, der i Henseende til Oiemedet var fuldkommen at billige, og kun at dadle paa Grund af Udførelsens Ufuldstændighed. Forgjeves var det altsaa, at Pave Gregor den Trettende med den meest overdrevne Glæde høitideligholdt denne Morderhistorie som en for Kirkens Held velsignelsesfuld og berømmelig Begivenhed, at han lod slaae Medailler til dens Forherligelse, og takkede Gud derfor ved et høitideligt Messeoffer og anden religiøs Bram. Eftervèrdenen har — efterat det fanatiske Vanvid har udraset — kun erkjendt Fuldendelsen af det grusomste Skuespil i denne Handling af den øverste Præst for en Fredens og Kjærlighedens Religion.

Ophavsmændene til denne Rædselsdaad høstede da heller ikke de forventede Frugter deraf. De fra Blodbadet undkomne Reformeerte, hvis Kræfter Fortvivlelsen hærdede, stode endnu som forhen frygtelige lige overfor deres Tyranner. Allerede i den anden Maaned efter Forfølgelses-Edictet saae Kongen sig nødt til at berolige de Landsforviste ved Beskyttelses- og Freds-Edicter; og da Krigen alligevel udbrød, forsvarede Staden Rochelle sig saa heltemodigt imod sine Fienders store Hær, at Hoffet, mistvivlende om Seieren, i en høitidelig Fredstractat paany bevilgede Protestanterne de samme Rettigheder, som de havde besiddet før Blodbrylluppet. Carl den Niende, der saaledes forgjeves var sunken ned til at blive sine Undersaatters Snigmorder, forgjeves betynget sig med Samtidens og Efterverdenens Forbandelser og den hevnende Samvittigheds Rædsler, nød fra nu af intet glad Øieblik mere, og døde i det andet Aar efter den begangne Forbrydelse, under Yttringer af den sorteste Fortvivlelse.

Bastillen.

Bastille var oprindeligen en almindelig Benævnelse paa faste, i Særdeleshed med Taarne befæstede Slotte *), dernæst udelukkende tillagt det Slot, som

*) Afledet, efter Nogle, af bâtir, efter Andre af balista, og igjen efter Andre af bastiæ; i den første Forndsætning beslægtet med bastide, der overhovedet betegner en Bygning eller et Huus.

man i Paris, ved St. Antoine-Porten *), begyndte at opbygge mod Englænderne 1369 og 1371, paa Kong Carl den Femtes Befaling, men først blev fuldført 1383 under Carl den Sjette. Saadanne Slotte bleve tidligt ogsaa brugte som Statsfængsler, og saaledes skete det da og med Bastillen i Paris, hvorhen allerede dens egen Bygmester, eller han, der idetmindste lagde Grundstenen dertil, Hugues Aubriot eller Ambriot, Maire og Forstander for Kjøbmændene i Paris, maatte vandre som Fange. Bastillen blev endnu i det 16de og 17de Aarhundrede, forsynet med Fæstningsværker efter den nyere Maneer, i Særdeleshed med en mægtig Bastion og adskillige Grave. Hovedbygningen dannede et temmelig regelmæssigt Parallelogram af 34 Toisers Længde og 18 Toisers Brede. Paa hver af de to større Sider fremsprang fire runde Taarne. Vi finde i forskjellige Værker, i Særdeleshed hos le Maire: Paris ancien et nouveau, en omstændelig Beskrivelse af disse otte Taarne, der var forbundne ved en over dem fortløbende, med tretten Kanoner besat Terrasse. Hvert Taarn havde fem Etager, hver Étage indeholdt et Fængsel paa 15 til 16 Fod i Gjennemsnit, og henved 20 Fod høit. Gjennem et lidet Gittervindue i den ti Fod tykke Muur trængte Lyset sparsomt ind. Ogsaa gaves der underjordiske Fængsler, 19 Fod under Gaardsrummets Overflade. Ludvig den Ellevte havde forøget disse Rædsler med et Jernbuur. Vel gaves der endnu flere saadanne afskyelige Statsfængsler; men Bastillen

*) Ogsaa de øvrige Porte havde deres Bastiller; men kun den ovennævnte blev af nogen Betydenhed.

er bleven fortrinligen mærkelig i Verdenshistorien, deels ved den hyppigere Brug i den grusomste Despotismes Tjeneste, men fornemmelig ved sin Erobring, der betegnede Begyndelsen til den franske Revolution. Fra disse tvende Synspunkter kan en nærmere Betragtning være lærerig.

I de almindelige Værker, som have Frankrigs Historie og dets ministerielle og Hofdespotisme før Revolutionen til Gjenstand, træffe vi ogsaa mange Data til Bastillens Historie omspredte *). Dog blev det Slør, som den underfundige Magt kunstigen havde draget over det Hele, først sønderrevet ved den udødelige 14de Juli 1789. I den stormede Bastille fandt man en Mængde authentiske Papirer, der gave Oplysninger om de der Fængsledes Antal og Egenskaber, om deres Fangenskabs Aarsager og Varighed og andre Mærkværdigheder, fornemmelig under Ludvig den Fjortendes og Femtendes langvarige Regjeringer, og af

*) En meget nøiagtig Beskrivelse af Bastillen med alle dens Diædsler og de der Fængsledes hele Lidelseshistorie, fra deres Indtrædelse indtil deres Forløsning ved en naturlig Død, ved Henrettelse eller Befrielse, tilligemed et Antal specielle Anekdoter, læse vi i Mémoires de la Bastille sur les règnes de Louis XIV. XV. et XVI. Londres 1784, og allerede tidligere (1774) vare Remarques historiques et anecdotes sur le château de la Bastille (uden Trykkested) udkomne. Nogle Efterretninger og speciellere Træk indeholdes fremdeles i Mémoires de M. Linguet, der selv har siddet i Bastillen, ligesom og i en M. de Gourville's, de Bussi-Rabutin's, en Madame de Staal's, de la Rivière's og Andres Skrifter. Imidlertid ere alle disse Efterretninger deels mistænkelige formedelst deres Anonymitet, deels formedelst deres aabenbare Forbittrelse, deels utilstrækkelige, fordi de kun belyse Enkeltheder.

hvilke — skjøndt en stor Deel af dem er bleven adspredt og tilintetgjort — endnu en anseelig Samling er bleven bekjendtgjort Publicum ved Trykken, og udkommen i en tydsk Oversættelse *). Ved at gjennemlæse den lange Liste over de, Aar for Aar, paa umiddelbar kongelig eller ministeriel Befaling (lettres de cachet) uden Dom og Ret her Fængslede, føler man sig gjennemtrængt af Smerte og Forfærdelse; man troer at befinde sig i en Morderhule, hvor sammenhobede Dødninghoveder af Dræbte grine os imøde. Vel er der ogsaa mange virkelige Forbrydere deriblandt, som tildeels ved ordentlig Rettergang senere ere blevne dømte til Døden, til Galeierne eller Tugthuset; men ogsaa saadanne virkelige eller foregivne Forbrydere ere blevne dømte uden Retsform og gyldigt Beviis ofte til mangeaarigt Fangenskab eller til Fængsel paa Livstid, ligesom ogsaa hyppigen, med den samme, ved modsat Retning dobbelt oprørende Vilkaarlighed, en begunstiget Morder eller Tyv kun blev straffet med et Par Ugers Fangenskab, og den ulige større Deel af dem, der vansmægtede her, have været aldeles uskyldige, eller dog kun skyldige i smaae Forseelser, beklagelsesværdige Offere for ministerielt Tyrannie, skummel Hofcabale, samvittighedsløs Politik, Lidenskab og Smaalighed, stundom endog blot for den Kronedes eller hans Maitresses onde Lune. Mange bleve indespærrede, uden at der angaves en Aarsag; man

*) Titelen er: Beiträge zur Geschichte der Bastille in Auszügen und Abschriften einiger merkwürdigen authentischen Papiere, die bei der Eroberung derselben gefunden worden. Frankfurt und Leipzig, bei Varrentrapp und Wenner, 1789 und 1790.

læser intet Andet om dem, end Navnet; ja ofte var selv dette falsk angivet, for at gjøre Sløret aldeles ugjennemtrængeligt. Mange fængslede man, forat de ikke skulde forraade Stats- eller Hof-Hemmeligheder, som de tilfældigen eller paa Embedsvegne vare komne til Kundskab om, eller forat de ikke skulde gjøre forhadte Fordringer gjeldende, og ikke hevne sig for en dem tilføiet Fornærmelse. Om Mange er der anført en ganske almindelig Grund, saasom: formedelst slet Tale, Intriguer, Hang til Processer. Et meget stort Antal Fanger bestod af Avisskrivere, Skribenter, Boghandlere, Bogtrykkere, og overhovedet Deeltagere i Affattelsen eller Udbredelsen af forbudne eller endog blot mishagende Skrifter og Efterretninger. Allerede den blotte Mistanke om saadan Deeltagelse var nok til at bringe En i Fængsel. Ingen Rubrik er hyppigere i Registrene, end denne. Jo slettere Ministrene vare, desto ømfindtligere vare de. Et Epigram imod deres Forvaltning var farligere end et Drab. I Særdeleshed udmærkede de Herrer Phelippaux, Amelot, Maurepas, Vergennes, le Noire og Breteuil sig i slige Forfølgelser. Flere af de fortrinligste, tildeels baade ved Charakteer og Talent ærværdige Skribenter maatte bøde i Bastillen, saasom d'Arnaud, Blondel, Dupré de Richemond, Langlet Dufresnoy, Marmontel, Linguet, Pelleport, Brissot o. a. Ofte bleve endog Sættere og Trykkere, ja selv Tjenestebud bragte i Statsfængsel paa Grund af Deelkagelse i saadanne Synder.

Næsten lige saa talrige vare Fængslingerne for Religionens Skyld. Fritænkeriets og Mystikens, Indifferentismens og Sectaandens modsatte Forvildelser

bødede man for inden de samme Mure, og en lang Række, her af "Atheister" eller "slette Katholiker", hist af Jansenister og Molinister, af Modstandere og Tilhængere af Constitutionen "Unigenitus," af Parlamenternes og Jesuiternes Tilhængere, af Convulsionairer, paa Mirakler Troende og Vantroe, Alle dømte til Bastillen ved eet og samme Hofs Magtsprog, giver det meest indgribende Billede af Despotismens Rædsler, og kunde, efter en aandrig Patriots Udtryk, tjene som den bedste Fortale til en ny Constitution. Om iøvrigt det franske Hofs Omskiftning af Grundsætninger og Tendentser var mindre hyppig, og Forfølgelserne mod de Mænd, der reiste sig imod Roms Dictater, var en næsten stadig Regel, saa maa dette tilskrives den der under de ovennævnte Regjeringer dybt rodfæstede Smaahedsaand og Bornerthed og den naturlige Nødvendighed, at een Despot maa staae i Forbund med alle de andre. Saa vidt gik Fanatismen, at endog Børn (som den lille St. Pern, en Pige paa 7 til 8 Aar, Claude Larche, en Dreng paa 14 Aar o. a.) bleve indespærrede i Bastillen paa Grund af jansenistiske Stridigheder. Præsten Augustin Housset sad her i ti Aar, og blev derefter endda forviist, blot fordi han troede, at Abbé Vaillant var Propheten Elias. Angelique Noel, en Glarmesters Datter, blev indespærret, fordi hun, i sin Iver for den hellige Medardus og Mirakelvirkeren Frants Paris, havde slaaet endeel Glas itu for sin Fader.

Ogsaa Familie-Tyrannie begravede sine Offere i Bastillen. Let bevirkede unaturlige Fædre, Brødre og Formyndere deres Børns, Sødskendes eller Mynd-

lingers Indespærring, rigtignok ofte for virkelig Brøde og Udsvævelse, der dog bedre vilde være straffet med en moderat huuslig Tugt, end med Fængslets Grav, men ogsaa hyppigen blot for ungdommelige Forvildelser og Svagheder, eller for en Forbindelse, der saarede Familiestoltheden. Vel blev i nyere Tider, ved en Befaling af Ministeren Breteuil, Straffetiden for saadanne paa Ansøgning i Bastillen Optagne indskrænket til to eller tre Aar; men denne Indskrænkning selv vidner om tidligere Overdrivelse; ogsaa var den uden Virkning mod det i Mørket snigende Tyrannie. Mange af disse Vilkaarlighedens Slagtoffere, saavelsom Fanatismens og Hofcabalens forbleve i Fængsel lige indtil deres Død, fordi man senere glemte dem, ligesom Begravne, eller fordi deres Bønner om Frigivelse, undertrykte af Fiendens Ondskab, ikke naaede Thronen. Mange berøvede Kummeren hurtigt Livet; Mange bleve vanvittige af Fortvivlelse. Da bragte man dem sædvanligen til Daarekisten i Charenton. Hyppigen blev ogsaa, naar Bastillen var overlæsset, en Deel af Fangerne slæbte til andre Fængsler, for at gjøre Plads for Nyankomne. Desuagtet finde vi i Bastillens Registre ikke Faa, der vansmægtede tyve til tredive, eller endog flere Aar i deres Begravelser, ja een iblandt dem, Isaac Armet de la Motte, blev, efter at have siddet her 54 Aar 5 Maaneder og 6 Dage, forflyttet til Charenton.

Antallet af Fangerne i Bastillen var meget forskjelligt; undertiden kun fra 10–20, men sædvanlig 40–50 og derover; ja i Aaret 1755 var der 70, i Aaret 1741 endog 72, og 1745 tredsindstyve. I den allernyeste Tid, under den milde Ludvig den Sextende,

formindskedes Antallet, og ved Bastillens Erobring fandtes kun syv deri, blandt hvilke een, Tavernier, havde siddet 30 Aar for ubestemte Beskyldninger, en Anden, de Whyte, var bleven vanvittig i sit Fængsel, den Tredie, Solage, paa Grund af ungdommelige Forvildelser var bleven bragt i Fængsel af sin egen Fader, og havde sukket der siden 1782. De øvrige Fire vare blevne indespærrede for virkelige Forbrydelser, nemlig for Vexel-Forfalskning. Dog først et Aar førend Bastillen blev stormet vare, blandt Andre, ogsaa tolv Adelsmænd fra Bretagne paa een Gang komne derind, fordi de som Deputerede fra Adelen i denne Provinds vare fremstaaede for Thronen med en Forestilling imod trykkende Forordninger.

Ikke blot Mennesker, ogsaa forhadte Ting, bleve bragte i Bastillen, i Særdeleshed Bøger og Mannscripter, som mishagede Ministrene; ikke blot personlig fornærmende, men ogsaa reen videnskabelige Afhandlinger om Jurisprudents eller Lovgivning og Politik, ja om Lægevidenskab og Chemie, ogsaa Krigsskrifter, Angrebs- og Forsvarsplaner. En utallig Mængde af saadanne Skrifter bleve fundne ved Bastillens Erobring, blandt dem ogsaa mange, der, til Trods for deres Fordømmelse, allerede længe havde prydet alle Oplystes Bibliotheker, uagtet Ministrenes Borneerthed troede at have begravet dem i Bastillen.

Det var vel meget naturligt, at det i Aaret 1789 til Frihedstanker igjen opvaagnende Folk, at fornemmelig de af Bastillens Rædsler umiddelbart truede Parisere, at dernæst Alle, der havde overtaget en vigtig Rolle ved Statens Gjenfødelse, og som derfor, i Til-

fælde af Mislykkelse, nærmest truedes med Indespærring, at overhovedet alle Forstandige og Veltænkende, med Afskaffelsen af lettres de cachet, ogsaa erkjendte Ødelæggelsen af Bastillen som en af Despotismens frygteligste Fæstninger, for et af de første og nødvendigste Midler til det store Øiemeds Opnaaelse. Det var derfor let, da den ved Rigsstændernes ædle Mod og Kongens faderlige Sindelag haabefuldt fremstræbende Frihed, ved sine uforsonlige Fienders Sammensværgelse, strax i sin første Opkomst igjen truedes med fuldkommen Undertrykkelse, at samle Kens Venner til en begeistret Krigerhob ved Løsenet: "til Bastillen!" Dette skete den 14de Juli, efterat Kongen tre Dage i Forveien, ved pludseligen at afskedige sin Premierminister Necker, hvis populaire Sindelag var Nationens Haab, og hans værdige Collega Montmorin, ganske umiskjendeligen havde viist, at han endelig var falden i den hemmelige aristokratiske Comitees Snarer, der beherskede hans Hof, og af dette Hofparties onde Indskydelse og troløse Raad havde ladet sig forlede til bestemt at modarbeide Frihedens Sag. Det afgjørende Øieblik var kommet. Allerede var en frygtelig Vaabenmagt opstillet imod Folket, 23 Regimenter med et talrigt Artillerie, som man havde sammentrukket ved Paris, for med Vold at understøtte Tilbagetagelsen af alt det tidligere Bevilgede. Forgjeves havde hidtil Nationalforsamlingen bedet om disse Troppers Bortfjernelse; den saae allerede Despotismens Sværd draget over dens Hoveder; ikkun Kongens endnu stedse modstræbende Godmodighed skjenkede en tvivlsom Forhaling. Dette erkjendte, foruden Folkerepræsentanterne, mange Tusinde af Folket selv; de mindre Kyndige oplyste man ivrigen, den simple Hob var allerede ophidset ved Brødmangelen, og saae sig begjerlig om efter Førere. Dog vilde alt dette vel have været frugtesløst, dersom ikke ogsaa Soldaterne selv havde deelt Folkets Følelser og vare traadte over til dem, mod hvilke man vilde føre dem. Fremfor Alle Gardes Françaises, derpaa en Deel af Regimentet fra Provence, og mange Enkelte af andre Corps forenede sig med Folket.

Allerede havde dette begyndt at væbne sig, under en nyvalgt Øvrigheds Førelse; den grønne Cocarde, som Haabets Farve, paaheftet af Borgere af alle Classer, betegnede det almindelige Forbund. Nu drog man til Invalidehuset, for at erholde endnu flere Vaaben. Gouverneuren aabnede Portene, og lod Borgerne tage 20,000 Geværer og et Antal Kanoner med tilstrækkelig Munition.

Samme Dag, den 14de Juli, Kl. 2 om Eftermiddagen, gjenlød i Palais-Royal og paa Gaderne Raabet: "til Bastillen!" og Alt strømmede derhen. Gouverneuren Launay lader et Par Hundrede af de Forreste komme over Vindebroen ind i den første Gaard, og nedskyder dem med Kartetsker; men snart bliver hans Troløshed hevnet. Stormende trænge Borgerne ind i den første, derpaa i den anden Gaard, dræbe Alt, hvad der gjør Modstand, og ere inden kort Tid Herrer af Bastillen.

Gouverneur Launay og Major de Losme (den Sidste var en bedre Skjebne værdig) blive af Seierherrerne slæbte til Grêvepladsen og dræbte. Det Samme vederfares den første Borgermester Flesselles, da man havde fundet et forrædersk Brev fra ham i Launays Lomme. Forresten blev der ikke drevet noget Uvæsen; det triumpherende Folk, snart ogsaa belønnet ved lydeligt Bifald af Rigsstænderne og af Kongen selv, der nu igjen adlød sine Følelser, saavelsom ved hele Europas Jubel, viser sig som et Folk af Brødre.

Denne udødelige Dag, Begyndelsespunktet af en ny Periode i Verdenshistorien, er ogsaa mangfoldigen bleven fordunklet og forvansket ved en ureen Fremstilling; men for den Upartiskes og den sildigste Efterverdens Domstol vil den glimre som en af de skjønneste Dage i den franske Historie. Dens Forherligelse er, foruden Sagens Evidents, endnu fremdeles grundet paa mangestemmige og fuldgyldige Vidnesbyrd, paa den høitidelige Billigelse, som Nationens ædleste Mænd, en Lally-Tolendal, Clermont-Tonnerre, la Fayette o. A., ja Kongen selv, der dengang endnu

var stærk nok til en fri Erklæring, skjenkede den. I alle offentlige Taler af de constituerede Autoriteter, af Kongens høieste Embedsmænd og af Kongen selv, blev Bastillens Erobring lovpriist som en berømmelig Daad, værdig til at foreviges ved Skrifter og Mindesmærker, og som Grundvolden for de herligste Forhaabninger, og den dydige Bailly, Maire i Paris, turde, da han et Par Dage derefter gik Kongen imøde med Stadens Nøgler, sige med rolig Overbeviisning og ædel Rørelse: "Sire! det er de samme Nøgler, der bleve overleverede Henrik den Fjerde. Han havde tilkjæmpet sig sit Folk; her er det Folket, som hat tilkjæmpet sig sin Konge igjen." — Selv Soldaterne, der imod deres Stands Forpligtelse, vare gaaede fra deres Fane over til Folkets, bleve, paa Grund af Retfærdigheden i Folkets Sag, betragtede som retfærdiggjorte. Ikke om Tilgivelse, kun om Forglemmelse blev der talt; "thi" — saaledes erklærede Nationens og Thronens Stemmeførere, blandt dem ogsaa Hertugen af Liancourt, en af de Første ved Hoffet, "hvor intet Strafværdigt er blevet begaaet, der behøves heller ingen Tilgivelse; Frihedens Soldater kunne aldrig komme til at hedde Deserteurer."

Strax den følgende Dag efter Stormen blev der begyndt paa at nedrive Bastillen. Under Kanonernes Torden lagde 500 Arbeidere Haand paa Værket. De rædsomme Mures Sammenstyrtning forkyndte den despotiske Magts afgjorte Fald. Nu ilede Kongen med at fjerne Tropperne fra Paris, at kalde Necker tilbage, tillidsfuldt at hengive sig til Nationalforsamlingen, og det beroligede Folk overstrømmede ham med Kjærligheds og Taknemmeligheds Hyldinger. En herlig Udsigt aabnede sig for Frankrig; men desværre forsvandt den snart igjen.

